Kadın ve Aile İlmihali

RASİM HANER
YÜKSEL ÇAYIROĞLU
AYKUT AVCI

KADIN VE AİLE İLMİHALİ

Hazırlayanlar
Rasim Haner - Yüksel Çayıroğlu - Aykut Avcı

KADIN VE AİLE İLMİHALİ

Editör
Ömer ÇETİNKAYA

Kapak
Engin ÇİFTÇİ

Epub
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-278-498-7

Yayın Numarası
576

Basım Yılı
Kasım 2012

Işık Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No: 1
34696 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.isikyayinlari.com
facebook.com/kitapkaynagi

TAKDİM

İlmihaller, her eve lazım olan kitaplardır. Zira dinimizi yaşamak için zaruri olan ve her müslümana farz kılınmış bulunan asgari seviyedeki bilgiler bu kitaplarda topluca mevcuttur. Kadın ve aile ilmihalleri de her ev için zaruri olan kitaplar arasındadır ve belki de en başta gelenlerden biridir. **Zira aile**, toplumun temelidir. Bir toplum, içinde barındırdığı ailelerin yapısına göre şekillenir. Aile ne derece kaliteli ise toplum da o kadar ileri demektir. Aile yapısı bozuk bir toplum ve milletin, geleceği güvende değil demektir.

Kadın, ailenin temel rüknüdür. Onsuz aile düşünülemez. Yuvayı dişi kuşun yapması misali aileyi ayakta tutan da kadındır. Erkek, ailede çok önemli bir rol üstlense de gelecek nesilleri yetiştirmedeki fonksiyonu açısından kadının yuvadaki yeri daha büyüktür.

Geleceğin toplum ve dünyasını inşa etmede kadın ve ailenin ehemmiyeti bu kadar açıkken, bu can alıcı konuya dair kitapların çok olması hem bir ihtiyaçtır hem de gayet tabiîdir. Zira düşünen, konuşan, yazan, eli kalem tutan herkes, içinde yaşadığı toplumun seyrini, gidişatını mülahazaya alır/almak zorundadır. İşte bu zorunluluk, aile ve kadınla alakalı pek çok sayıda kitabın piyasaya çıkmasına vesile olmuştur.

Kadın ve aileyle alakalı yazılan kitapların hemen hepsi Allah'ın rızasını hedefleyerek hayra hizmet etmekte ve belli bir boşluğu doldurmaktadır. Farklı bir tasnif ve üslupla, değişik bir bakış açısıyla elinizdeki kitap da böyle bir gayeye hizmet maksadıyla mütalaalarınıza arz edilmiş bulunmaktadır.

Konu kadın ve aile olunca, söylenecek çok söz var demektir. Çünkü bir milletin temelini oluşturacak ve istikbalini gerçekleştirecek bir müessese hakkında ne kadar düşünülse, ne kadar planlar yapılsa değer. Fakat burada, ancak bir kitabın alabileceği kadar fikir serdedilmiştir. Her ne kadar kadın ve aileyle alakalı değinilmesini düşündüğümüz temel mevzulara yer vermeye çalışmış olsak da, yine de eksik kalan bazı konular da olmuştur.

Kadın konusu, bütün din ve sistemlerde ele alınmış ve tartışılmıştır, hâlâ da tartışılmaya devam etmektedir. Fakat bu konuda en mutedil, insan fıtratına en uygun hüküm ve yorumları dinimiz ortaya koymuştur. Biz de günümüzdeki tartışmaların gölgesinde kalmadan, o tartışmaların tesirine kapılmadan dinimizin ortaya koyduğu

mutedil, müstakim yolu eserimize yansıtmaya gayret ettik. Dinimizin objektif, makul ve bütüncül bakış açısını gücümüz yettiğince ifade etmeye çalıştık.

Kitabın Yazımında Göz Önünde Bulundurduğumuz Hususlar

1- Kitabın hazırlanışında, klasik ilmihal üslubunu takip etme yerine, kadın ve aileyle ilgili yazılabilecek konuları genel bölümlere ayırdıktan sonra, her bir bölümle ilgili konuları makaleler şeklinde yazmayı tercih ettik.

2- Meselelerin sadece fıkhî hükümlerini vermekle yetinmeyerek, mümkün mertebe hikmet ve maslahatlarına da yer vermeye çalıştık.

3- İbadetlerle ilgili mevzuları baştan sona anlatmak yerine, sadece kadınları ilgilendiren mevzulara yer verdik. Çünkü genel konularla alakalı yeterli bilgiyi diğer ilmihallerde bulmak mümkündür.

4- İşlenen konuların tamamının erkeklere bakan yönlerini de yazmak isterdik ama bu çalışma kadın ilmihali olduğundan dolayı onlara her zaman temas etmedik. Fakat bazı konuları, öyle gerektiğinden dolayı kadın-erkek beraberliği şeklinde ele aldık.

5- Konuların işlenişinde bazı tekrarlar oldu. Fakat bunlar yeri geldikçe zarûreten içine girilen konu, ayet ve hadis tekrarlarıdır. Birbirini destekleyen, açan ya da özetleyen bölümler olduğu için bu tekrarları mahzurlu görmedik.

6- Türkçe'nin bozulmuş hali olan uydurulmuş kelimeleri kullanmamaya özen gösterdik.

7- Kelimelerin zenginliğine ve ifadelerin çeşitliliğine dikkat etmeye çalıştık. Kitabımızın dilini, okuyucularımızın zorlanmadan anlayacağı bir seviyede tutmaya özen gösterdik. Ancak mesele fıkıh olunca ister istemez literatüre ait kavramları kullandığımız da oldu. Fakat bu tür kavramları, açıklama yapmadan kullanmamaya da dikkat ettik. Bu sebeple okuyucularımızın, anlamadıkları bazı kavramlarla karşılaştıklarında meseleyi öncesi ve sonrasıyla anlamaya çalışmalarını tavsiye ediyoruz.

Yazılması bittikten sonra kitabın tamamı ikisi kadın olmak üzere 6 ilahiyatçı tarafından gözden geçirilip tashih edildi. Konuların sıhhati, kaynakların tespiti tekrar kontrol edilerek son şekli verildi. Bunları söylemekle kitapta hata olmadığını iddia etmiyoruz/edemeyiz elbette. Bu kadar kontrolden sonra mutlaka yine de eksikler olacaktır. Fakat elden geldiğince hatasız olarak yayımlanmasına gayret edildi. Konu, fikir, yazı kaideleri vs. açılardan doğru olarak tespit edilen her türlü eksik ve yanlışlıkların yayınevimize veya **hikmet.net** isimli soru-cevap sitesine bildirilmesini okuyucularımızdan talep ederiz.

Din, hayattır, hayatımızın hayatıdır. Dünyamızı mamur kılan, manalandıran,

dinimizdir. Öyleyse dinimizi iyi bilmeliyiz ki, dünyadan istenen neticeyi tahsil edelim ve böylece ahiretimizi hazırlama ve ona hazırlanma imkânını elde edelim. Elinizdeki eserin, bu konuda faydalı bir kaynak olmasını Rabbimizden temenni ederiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBADETLER

Mükelleflerin Fiillerine Terettüp Eden Hükümler

Mükellefiyet çağına giren her Müslüman'ın yapmış olduğu fiillere terettüp eden dinî hükümler vardır ki fıkıh ıstılahında buna "ef'al-i mükellefîn" denir. Bunlar yediye ayrılır: Farz, vâcib, sünnet, müstehap, mübâh, haram ve mekruh. Bu fiillerden ilk dördünün yapılması gerekli görülmüş, "mübah"ın yapılıp-yapılmaması tercihe bırakılmış, son üçünün ise terki istenmiştir. Din tarafından bir fiilin yapılmasının istenmesine "emir"; terk edilmesinin talep edilmesine ise "nehiy" adı verilir. İlmihalde sıkça geçen bu kavramların başta kısaca manalarını vermek faydalı olacaktır.

Farz

Farz, sözlük manası itibariyle, "bir şeyi kesinleştirmek, takdir etmek, pay ve parçalara ayırmak, belirlenmiş şey ve pay" demektir. Farzın ıstılahî manası ise, yapılması kat'î ve açık delillerle emredilen dinî iş ve vazifelerdir. Namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek gibi.. Farz ikiye ayrılır: Farz-ı ayn, farz-ı kifâye.

Farz-ı Ayn: Her Müslümanın ayrı ayrı yerine getirmesi gereken mükellefiyetlerdir. Bunlar, bir Müslümanın yapmasıyla diğerlerinin üzerinden düşmez. Mesela namaz ve oruç ibadetleri istisnasız her Müslüman'ın yapmak zorunda olduğu, dinî birer vecibedir.

Farz-ı Kifâye: Yerine getirilmesi her Müslümana ayrı ayrı borç olmayan, Müslümanlardan bazısının yapmasıyla diğerlerinden borçluluk hâli kalkan farzlardır. Eğer bu gibi farzları, hiç kimse yapmazsa, herkes mes'ul ve günahkâr olur. Bir Müslümanın cenaze namazını kılmak gibi. Cenaze namazının bazı Müslümanlar tarafından kılınması, diğer Müslümanlar üzerinden mükellefiyetin kalkması için yeterlidir. Ancak, hiç kimse kılmayacak olsa, bütün Müslümanlar mes'uliyet altına girmiş olurlar. Farz-ı kifâyenin sevabı, sadece yapana aittir. Tamamen terkinden dolayı gelen günah ise, bütün Müslümanlarındır.

Farzın Hükmü

Yapılırsa büyük sevab vardır. Özürsüz olarak terk edenler, dünyada huzur bulamayıp iç sıkıntısından kurtulamadıkları gibi, âhirette de çetin azaplara çarptırılırlar. Farzın inkârı Müslüman'ı dinden çıkarır.

Vacib

Sözlükte "sabit, lazım, var ve gerekli olan şey" anlamına gelir. Kitaplarımızda kastedilen manası ise, fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre farz ile eş anlamlıdır. Hanefî uleması farz ve vacip diye ikili bir ayırım yapmışlardır. Hanefîlere göre vacip, yapılmasının gerekliliğini ifade eden deliller, farz kadar kuvvetli ve açık olmayan vazifelere denir fakat vaciplerin de farzlar gibi kesin olarak yapılması gerekir. Bundan dolayı vacibe, "amelî farz" da denmektedir. Kurban kesmek, vitir ve bayram namazı kılmak gibi.

Vâcib'in Hükmü

Vâcibin hükmü de, farz gibidir. Yani, işlenmesi halinde sevab, terkinde ise azab vardır. Ancak îtikad bakımından vâcib, farz gibi değildir. Vâcibi inkâr eden dinden çıkmaz. Fakat dinde olan bir emri inkâr ettiği için bid'at işlemiş ve günaha girmiştir. Vacibi unutarak veya kasten terk eden daha sonra kaza etmekle mükelleftir. Mesela, vitir namazını kaçıran daha sonra kaza etmelidir.

Sünnet

Sünnetin kelime manası "yol" demektir. İslâm fıkhına göre ise Peygamber Efendimiz'in (aleyhissalatu vesselâm) farz ve vaciplerden hariç olarak yaptığı ve yapılmasını istediği fiil ve davranışlardır ki, öğle namazının sünneti, ezan gibi ibadet kabilinden olanlara "Sünnet-i Hüdâ", Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yemeği sağ el ile yemek gibi mübarek adetlerinden olanlara da "Sünnet-i Zevâid" denir.

Sünnet ikiye ayrılır: Sünnet-i müekkede, sünnet-i gayr-ı müekkede.

Sünnet-i Müekkede: Resûlüllah Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) umumiyetle yapmaya devam edip pek az terk etmiş oldukları sünnettir. Lügat mânası, kuvvetli sünnet demektir. Sabah, öğle ve akşam namazlarının sünnetleri gibi. Ezan, ikâmet, cemaate devam gibi İslâm şeâirlerinden sayılan sünnetler de, sünnet-i müekkededir. Bunlara sünnet-i Hüdâ da denir.

Sünnet-i Gayr-i Müekkede: Peygamber Efendimiz'in ibâdet maksadıyla bazen işleyip bazen de terk ettikleri sünnettir. İkindi namazının sünneti ile yatsı namazının ilk sünneti gibi. Resûlüllah'ın yiyip içme, giyinip kuşanma, oturup kalkma gibi günlük normal davranışları ve âdâb-ı muaşerete taallûk eden işleri de sünnet-i gayr-ı müekkedeye dahildir. Bunlara sünnet-i zevâid adı da verilmiştir.

Sünnetin de farz gibi ayn ve kifâye kısımları vardır. Meselâ, Ramazan'ın son on gününde i'tikâfa girmek, teravihi cemâatle kılmak, teravihi hatimle kılmak sünnet-i kifâyedir. Farz namazları cemaatle kılmak ise, sünnet-i ayn'dır.

Sünnetin Hükmü

Sünnet-i müekkedenin yapılmasında büyük sevaplar vardır. Kasden veya tembellikle terk edilmesinde Cehennem azâbı yoksa da, şefâatten mahrumiyet gibi büyük bir kayıp ve ziyan söz konusudur. Böyle kimseler Resûlullah tarafından kınanıp levmedilmeye de müstehak olurlar. Bu sünnetlerin değiştirilmesi veya inkârı ise bid'attır, dalâlettir.

Sünnet-i gayr-ı müekkedenin yapılması da pek güzel ve sevaplıdır. Yemek, içmek, giyinmek, v.s. gibi günlük fıtrî hareket ve muameleler, sünnete ittiba' yoluyla, ibadet hükmüne geçer. İşlenmesi âdet olan fiiller, böylece hayat kazanır, şefâate vesile hâline gelir, insan ruhuna feyizler bahşeder. Çünkü sünnetin en küçük bir edebine riâyet dahi, Allah Resûlünü hâtıra getirir, kalbe nûr ve huzur verir. Bu ikinci kısım sünnetlerin terkinde, hiçbir günah olmadığı gibi, kınama ve azar (levm ve itab) da yoktur. Fakat yukarıda saydığımız büyük sevabları kaybetme ve sünnetin nurundan ve hakikî edebden istifade edememe durumu vardır.

Mübâh

Yapılmasında veya terkinde dinî yönden hiçbir mahzûr bulunmayan, yani, mükellefin yapıp yapmamakta tamamen serbest olduğu işlerdir. Oturmak, yemek, içmek, uyumak gibi.. Mübah olan bu gibi işlerin ne yapılmasında sevab vardır, ne de terkinde günah.. Ancak bu fiilleri işlerken, mü'min Peygamber Efendimiz'e bağlılığını düşünerek bu fıtrî fiillerini O'nun sünnetine uygun yapmayı düşünerek, o niyetle hareket ederse o vakit sünnet sevabını kazanır.

Helâl ise, yapılması câiz görülen, işlenmesinde dinî yönden hiçbir mahzur bulunmayan şeydir. Helâlin her türlü şâibeden uzak, saf ve temiz olan kısmına "tayyib" denir. Her tayyib şey helâl, fakat her helâl olan şey tayyib değildir.

Müstehap

Lügatte, "sevilmiş şey" manasına gelir. Istılahta ise Peygamber Efendimiz'in (aleyhi ekmelü't-tahâyâ) ara sıra yapmış oldukları şeydir. Duha (Kuşluk) namazı gibi. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), müstehap denilen hususları sevip zaman zaman yapmışlar, selef-i sâlihîn efendilerimiz de bunları seve seve işlemiş ve diğer ehl-i îmânı da yapmaya teşvik etmişlerdir. Müstehaba, sünnet-i gayr-i müekkede hükmünü verenler olduğu gibi, mendub, nâfile, tatavvu', edeb ismini verenler de vardır.

Bilhassa güzel ve medhe, övgüye lâyık bir özellik ve davranış olması sebebiyle, müstehap yerine edeb tabiri çok kullanılmıştır. Edeb'in çoğulu âdâb'dır.

Müstehab'ın Hükmü

Müstehab'ın yapılmasında sevab vardır. Yapılmaması hâlinde ise, yalnızca bu sevabdan mahrumiyet söz konusudur.

Haram

Yapılması, kullanılması, yenilip içilmesi dinimizce kat'î olarak yasak edilmiş şeylere denir. İçki içmek, kumar oynamak, zinâ etmek, adam öldürmek, gıybet ve iftirada bulunmak gibi..

Haram kılınan eşya veya fiil, kendisinde bulunan, hiç ayrılmayan bir zarar, kötülük ve pislik sebebiyle haram kılınmış ise, buna liaynihî (bizzat) haram denir. Domuz eti ve şarap gibi.

Kendi tabiat ve vasfından dolayı değil de elde etme şekli, kazanma yolu gibi dıştan bir sebeple haram kılınmış ise, buna da ligayrihî (bilvasıta) haram denir. Çalınmış ekmek, gaspedilmiş para gibi.

Haramın Hükmü

Haramın terkinden dolayı büyük sevab vardır. İnsanı takvâ mertebesine çıkarır. Haramın terk edilmesi farzdır. Bir farzı işlemenin, çok sünnetlere mukabil sevabı vardır. Günahların değişik yönlerden hücum ettiği günümüzde bir tek haramı terk eden kimse, az bir işle bir farz işlemiş gibi sevap alır. Böylelikle haramları, günahları terk eden bir insan, terk ettiği her bir günah, haram sayısınca vacip yapmış olur. Niyetle, takvâ namıyla ve günahtan kaçınmak kastıyla salih amel işlemiş olur.

Haram işlenmesi hâlinde ise, kalblerin kararıp vicdanların paslanması, îmanın zayıflaması, huzur ve neş'enin gitmesi, ibadetten zevk alma duygusunun yok olması gibi zarar ve kayıpların yanı sıra, âhirette de çetin bir azab söz konusudur. Haramlığı kesin olan bir şey'i helâl kabûl etmek, Allah korusun insanı îmandan çıkarır.

Mekrûh

Mekrûh, lügatte, sevimsiz bulunan, nâhoş ve kerih görülen şey demektir. Dinî bir kavram olarak ise, yapılması dinen çirkin ve kötü görülen işler mânasına gelir. Abdest alırken ve gusül ederken suyu israf etmek, erkeklerin başı açık namaz kılmaları gibi hususlar mekruhlardandır.

Mekrûh iki kısma ayrılır: Tahrîmen mekrûh, tenzihen mekruh.

Tahrimen Mekruh: Harama yakın olan mekrûha denir. Abdest alırken suyu israf

derecede harcamak gibi.

Tenzîhen Mekrûh: Helâla yakın olan mekruhtur. Burnu sağ el ile temizlemek gibi.

Mekrûhun Hükmü

Tahrîmen mekrûhun terkinde sevap vardır. İşlenmesinde ise, âhirette azâba uğrama ihtimali mevcuttur. Yani, harama yakın olan mekrûhu işleyen kimsenin âhirette hesaba çekilmesi ve azâba uğramasından korkulur. Tenzîhen mekrûhun işlenmesi ise, azâbı gerektirmez. Fakat terki sevablıdır. Mekruhları helâl telâkki etmek, hata olmakla beraber, insanı dinden çıkarmaz. Mekrûh kelimesi, fıkıh kitablarında tenzîhen veya tahrîmen kayıtları konmaksızın geçiyorsa, bununla tahrîmen mekruh kastediliyor demektir.

Fâsid

Başlanmış bir ibâdeti bozan ve ibtâl eden şeydir. Fâsidin özürsüz, kasden yapılması günâhı gerektirir. Kasden yapılması azaba sebeb ise de, yanılarak yapılması azabı gerektirmez. Namaz içinde gülmek gibi. İbadet konusunda fâsid ile bâtıl aynı hükümdedir.

Sahîh

Bütün şartlarına ve rükünlerine uyularak eksiksiz ifa edilen bir ibâdet veya muameledir. Meselâ: Farz ve vâciblerine riayet edilerek kılınan namaz sahihdir.

Câiz

Yapılması dinen yasak olmayan şeydir. Bu kelime, bazen sahih, bazen de mübah yerine kullanılır. Bazı muameleler vardır ki, dünyevî hükümler bakımından sahih olduğu halde, uhrevî hükümler bakımından câiz olmaz. Cuma namazını kılmakla yükümlü olan bir kimsenin cuma ezanı okunurken yaptığı alış veriş muamelesi gibi. Böyle bir muamele sahihtir ve geçerlidir. Fakat manevî sorumluluğu gerektirdiği için caiz değildir.

Bâtıl

Rükünlerine[1] veya şartlarına[2] tamamen veya kısmen uyulmayan herhangi bir ibâdet ve muameledir. Abdestsiz namaz kılmak gibi. Bâtıl, sahîh'in zıddıdır.

Abdest

Temizlik Çeşitleri

Dinimizde temizlik iki çeşittir. Bunlardan birincisi maddî temizlik anlamına gelen "necâsetten taharet", ikincisi ise manevî ve hükmî temizlik manasında "hadesten taharet" kelimeleriyle ifade edilir. Fıkıh kitaplarında temizlik kelimesi için her iki temizlik çeşidini kapsaması bakımından "tahâret" kelimesi kullanılmıştır. Fıkıh kitaplarında zikredilen temizlik, ibadetle alâkalı olan temizliktir. Bu manada temizlik, bazı ibadetlerin îfâ edilebilmesinin şartı olarak kabul edilmiştir.

Dinimizin Temizliğe Verdiği Önem

Burada şunu da zikretmek gerekir ki, dinimizde temizlik sadece ibadetlere mahsus değildir. Bir insanın düzenli olarak banyo yapması, diş temizliğine, giyim kuşamına ve hatta güzel koku sürünmeye özen göstermesi d inimizin güzel gördüğü hususlardandır. Kur'ân-ı Kerim'de temizlik noktasında hassas olan Kubâ ahalisine medih ve senâ sadedinde Tevbe sûresi 108'inci âyet-i kerîmesi nazil olmuştur. Âyette şöyle buyrulur: فِيهِ رِجَالٌ يحبونَ أَنْ يتطهروا والله يحب المطَّهِرين "*Orada, maddî ve manevî kirlerden arınmayı seven kimseler vardır. Allah da temizlenenleri sever.*" Hazreti Enes (radiyallahu anh), Allah Resulü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), Kubâ ahalisine: "*Allah, temizlik hususunda sizi övmektedir. Bu neden ileri geliyor?*" diye sorduğunda, onların: "*Biz, istincada (tuvalet temizliğinde) taşla suyu birleştiriyoruz; (önce taşla silip arkadan su ile yıkıyoruz.)*"dediklerini rivayet eder.[3]

Dinimizde temizliğin, imanın yarısı sayılması, ona verilen ehemmiyeti göstermesi bakımından önemlidir.[4] Bir Müslüman necâset ve hades yönüyle temizlenmeden Allah'ın huzuruna çıkarsa, ibadeti geçerli kabul edilmez. Evet, Allah (celle celâluhû) temiz olanları sever ve O'na ancak temiz bir beden ve kalble teveccüh edilir.

Abdestin Farzları

Farsça'da el suyu manasına gelen "abdest" kelimesi ibadetlere vesilelik etmesi açısından bir nevi ibadet olarak kabul edilmiştir.

Hanefî Mezhebi'ne göre abdestin farzı dörttür. Bunlar yapılmadan abdest yerine gelmiş sayılmaz. Bu farzlar şunlardır: (1) Yüzü yıkamak, (2) Kolları dirseklerle birlikte yıkamak, (3) Başı meshetmek, (4) Ayakları topuklarla birlikte yıkamak. Bu dört farz, âyet-i kerimede şöyle beyan edilmiştir: يا أيها الذين آمنوا إذا قمتم إلى الصلاة فاغسلوا وجوهكم وأيديكم إلى المرافق وامسحوا برءوسكم وأرجلكم إلى الكعبين "*Ey iman edenler! Namaza kalkmak istediğinizde yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınızı meshedip, topuklarınızla birlikte ayaklarınızı da yıkayın.*"[5]

Şafiî Mezhebi'ne göre niyet etmek ve tertibe riayet etmek (abdest azalarını sırasıyla yıkamak) da farzdır.[6]

Abdestin Vasıfları

Hanefî Mezhebi'ne göre ister farz ister nafile olsun namaz kılmak, tilavet secdesi yapmak veya Kur'ân'a dokunmak için abdest almak farz; Kâbe'yi tavaf etmek için abdest almak ise vaciptir. Her bir farz namaz için ayrı ayrı[7]; tefsir, hadis gibi dini kitapları okumak için; yatmadan hemen önce ve kalktıktan hemen sonra; gusülden önce; cünüplük hâlinde bir şey yemek, içmek, uyumak veya ikinci kez beraber olmak istendiğinde abdest almak ise menduptur. Yine öfkenin geçmesi; ezan okumak, kamet getirmek, hutbe okumak, Peygamberimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) mübarek merkadini ziyaret etmek, Arafat'ta vakfe yapmak ve Safa-Merve arasında sa'y etmek için ve bir de gıybet, yalan gibi hata veya günahların işlenmesi durumunda abdest almak mendupturu. Zira iyilikler kötülükleri siler.[8]

Şafiî Mezhebi, abdestin mendub olduğu durumlarda Hanefî Mezhebi ile ittifak hâlinde olmakla birlikte hacamât (kan aldırma), burun kanaması, ateşte pişen yemeği ve deve etini yeme, abdestin bozulduğu hususunda şüphe, kabirleri ziyaret, ölüyü taşıma ve tutma hallerinde abdest almanın müstehap olduğu görüşündedir.[9]

Kadının Dışarıda Abdest Alması Câiz midir?

Kadın, ev dışında abdest alabilir. Abdest alırken önemli olan mahrem yerlerinin erkekler tarafından görülmemesidir. Buna göre bir kadın, tesettüre dikkat ettiği takdirde abdest alması uygun olan yerlerde abdest alabilir.

Kadınlar Baş Açık Abdest Alabilirler mi?

Kadınların abdest almasında tesettüre dikkat edip etmemeleri, bulundukları mekânda yabancı erkeklerin (nâmahrem) bulunmasına bağlıdır. Buna göre bir kadın yabancı erkeklerin olmadığı bir ortamda başı açık bir şekilde abdestini alabilir. Ancak abdest mahallinde yabancı erkekler varsa ve abdest için daha uygun bir mekân bulamamışsa, bu durumda avret yerlerini yabancı erkeklere göstermeden abdestini alması gerekir. Çünkü bir kadının abdest alırken avret mahallini yabancı erkeklere göstermesi caiz değildir.

Kadın Başını Açınca Abdesti Bozulur mu?

Abdesti bozan durumlar bellidir. Bunların içerisinde başın açılması yoktur. Öyleyse bir kadın ister kendi evinde isterse ev dışında başını açtığında abdesti bozulmuş olmaz.

Kına Abdest ve Gusle Mâni midir?

Kınadan sonra uzuvda kalan şey, sadece renktir. Kına, suyun deri veya tırnak ile

temasına mâni olmamaktadır. Dolayısıyla kına yakmak abdeste mâni değildir.

Saç Boyası Abdest ve Gusle Mâni midir?

Kullanılan boyanın mahiyeti önemlidir. Boya, saç derisi üzerinde tabaka oluşturuyor ve suyun deriye ulaşmasına mâni oluyorsa abdest ve gusle mâni olur. Çünkü abdestte abdest uzuvlarının, gusülde de bütün vücudun hiç kuru yer kalmayacak şekilde yıkanması gerekir.

Oje ve Dudak Boyası Abdest ve Gusle Mâni midir?

Abdest ve gusülde esas olan suyun yıkanması gereken uzuvlara temas etmesidir. Bu temasa mâni olan her şey, abdest ve gusle de mânidir. Oje ve dudak boyası, suyun tırnak ve dudak ile temasını engellediği için hem abdeste hem de gusle engel teşkil eder. Oje ve dudak boyası gibi tabaka oluşturan ürün kullananlar abdest ve gusül almadan evvel bu maddeleri izâle etmelidirler.

Burada genel olarak şöyle bir ölçü söylenebilir: Suyun deriye temas etmesine mâni olan bütün maddeler abdest ve gusle mâni olur. Öyleyse, bütün kozmetik ürünlerinin bu genel ölçüye göre değerlendirilmesi gerekir.

Kadının Erkeğe Dokunmasıyla Abdesti Bozulur mu?

Şafiî Mezhebi'ne göre aralarında evlenme engeli bulunmayan bir kadınla erkeğin, birbirlerinin vücuduna arada bir örtü bulunmaksızın ister bilerek isterse bilmeyerek olsun dokunmaları durumunda her ikisinin de abdesti bozulur. [10] Bir kadına kendisine evlenmesi ebediyen haram olan erkekler –baba, sütkardeş, öz erkek kardeş gibi- dokunduğunda ikisinin de abdesti bozulmaz.[11] Dokunmada, çıplak tenin birbirine değmesi şarttır. Tırnak ve saça dokunmak abdesti bozmayacağı gibi, otobüs gibi umumi yerlerde elbiseli şekilde dokunmalar da abdeste zarar vermez.

Hanefî Mezhebi'ne göre ise kadınla erkeğin birbirine dokunması durumunda abdest bozulmaz. Dokunanlardan biri Hanefî biri Şafiî olursa Şafiî Mezhebi'nden olanın abdesti bozulmuş olur. Hanefî Mezhebi'ne göre ancak çıplak olarak aşırı bir mübaşeret vuku bulursa abdest bozulur.[12] Hanefî Mezhebi'ne mensup bir erkekle kadın, birbirlerine dokunduklarında her ne kadar abdestleri bozulmuyorsa da, Şafiî Mezhebi'ne göre bozulduğu için tedbirli davranmaları ve mümkünse abdest almaları takvaya daha uygundur.

Kadınlardaki Beyaz Akıntı Abdesti Bozar mı?

Fıkıh kaynaklarımızda, ön ve arkadan çıkan her şey abdesti bozar denilmektedir. Ancak bunun bazı istisnaları olduğu anlaşılmaktadır. Beyaz akıntı da bunlardan

biridir. Kadının ön tarafında görülen ıslaklığa, kaynaklarımızda "rutûbetü'l-ferc" deniliyor ve o, ter ile mezi arası bir "beyaz akıntı" olarak tarif ediliyor.

Ulema, kadının fercinin derinliklerinden (Mesela rahimden) gelen akıntının necis olduğu konusunda ittifak hâlindedir. Fercin dışında beliren ve derinlerden gelmeyen ıslaklık ise, çoğunluk âlimlere göre temizdir. Sürekli hakkında soru sorulan akıntı da bu akıntıdır. "Fercin dışı" ifadesinden maksat, gusül ve istincada (tuvalet temizliğinde) yıkanması gereken yerdir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise, beyaz akıntı tamamen necistir. Çünkü necaset mahallinden çıkmaktadır. Fakat çoğunluğun görüşü temiz olduğu yönündedir.

Âlimlerin çoğunluğuna göre kadınların fercinden gelen (derinlerden gelmemesi şartıyla) beyaz akıntı temizdir. Vücuttan çıkan temiz şeyler abdesti bozmadığına göre bu akıntı da abdesti bozmaz. Bu aynen vücuttan çıkan ter, sümük, gözyaşı, tükürük gibi diğer temiz sıvılar cinsinden değerlendirilmektedir.[13] Fakat bu beyaz akıntının, derinlerden (yani şehvetle) gelip gelmediğini iyi bilmek, ayrıca iltihap ihtiva edip etmediğine dikkat etmek gerekir. Eğer şehevî olarak geliyor ya da iltihap ihtiva ediyorsa necistir ve abdesti bozar. Bunu bazen kokusundan ve renginden anlamak mümkün olur. Anlaşılmadığında ve şüpheye düşüldüğünde -zaruret olduğu için- doktora sormakta veya görünmekte fayda vardır. Akıntı hakkında bir hükme varamayan ve bu durum kendisi için vesvese oluşturacak olan kadınlar, vesvese kurbanı olmamak ve bu meseleyi içinden çıkılmaz hale getirmemek için, akıntının temiz olduğuna hükmedip normal şekilde davranabilirler. Çünkü dinimiz kolaylık dinidir. Vesvese ise insanın baş düşmanı olan şeytanın en büyük silahlarından biridir. Akıntının necis olabileceğini düşünen kadınlar, her vakit abdest alma imkânları var ise, -vesveseye düşmemek şartıyla- İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf gibi iki büyük imamın görüşlerine binaen bu hassasiyetlerini korumaya çalışmalıdırlar. İhtiyata muvafık olan da budur.

Kadınların Pamuk Kullanmalarının Hükmü nedir?

Bakire bir kızın hayız günlerinde evli kadınların da bütün zamanlarında pamuk kullanmaları müstehaptır. Evli kadınların hayız günlerinde pamuk kullanmalarına sünnet diyenler de vardır. Ancak pamuk fercin içine iyice sokulmaz. Çünkü vücuda zarar verme ihtimali olduğundan dolayı mekruhtur. Dışından hafif şekilde içeri tutturulur. Bakire olsun evli olsun, kadınların pamuk kullanmadan namaz kılmaları câizdir.

Özür kanı olan kadınların pamuk kullanmaları durumunda bu kan pamuğun dışına çıksa da problem teşkil etmez. Abdest bozulmuş sayılmaz. Çünkü o, özürlü kapsamında hareket etmektedir. Özürlü olmadığı halde zaman zaman necis akıntısı

olan kadınlar pamuk kullanıyorlarsa, o necaset pamuğun dışına çıkmadıkça abdest bozulmaz. Pamuğun dışına çıkmışsa abdest bozulur. Ancak pamuk kullanırken sade pamuk yerine gazlı bezli pamuk tavsiye edilir. Zira sade pamuğun içeriye kaçıp kist oluşturma gibi riskleri vardır. Sağlığa zararlı oluyorsa dinen de sakıncalıdır.

Abdest Alırken Suyun Tırnak Arasına Geçmesi Şart mıdır?

Tırnak deri yerine geçtiği için abdest alırken suyun tırnağın altına geçmesine gerek yoktur.

Vücutta Dövme Bulunması Abdeste Mâni midir?

Dövme yaptırmak dinimizce câiz değildir. Ancak bir zaman yaptırılmış da daha sonra bu işten pişmanlık duyulmuşsa, imkânı varsa sildirmeye çalışmalıdır. Hele haç gibi bâtıl bir sembol veya ahlaka aykırı çirkin bir şekil ise onu her hâlükârda kaldırmak gerekir. Her şeye rağmen bu dövmeler çıkarılamıyorsa bu durumda kula düşen, ciddi bir tevbe ve istiğfarla Cenab-ı Hakk'a yönelmek ve verdiği vücut emanetine gereksiz müdahalede bulunduğundan dolayı O'ndan af dilemektir.

Abdeste mâni olma mevzuuna gelince; dövme deri altına renk veren bir madde yerleştirilerek yapıldığı için deri üstüne suyun temasına engel olmaz. Bu sebeple abdest ve gusle mâni değildir.

Bebeğin Altını Temizleyen Kimsenin Abdesti Bozulur mu?

Abdesti bozan durumlar daha çok kişinin kendisiyle alâkalıdır. Dışarıdan bir necasetin kişiye bulaşması o kimsenin abdestine zarar vermez ancak üzerine necaset bulaşan kişi, namaz kılacaksa namazına engel olacak derecedeki necaseti gidermeden namaza duramaz ve böyle kılınan namaz geçerli olmaz.

Bebeğin altını değiştirme durumunda kişiye necaset bulaşırsa bu necaseti gidermek kişiye vacip olur, bunun dışında abdesti bozulmuş olmaz.

Bebeği Emziren Kadının Abdesti Bozulur mu?

Bir kimsenin abdestinin bozulması için ön ve arka yollarından idrar, dışkı, kan, mezi veya herhangi bir sıvının ya da vücudunun herhangi bir yerinden kan, irin gibi bir maddenin çıkması gerekir. Kadının memesinden gelen süt ise tükürük gibi temiz kabul edilir ve abdesti bozmaz.

Peruk Üzerine Mesh Yapılabilir mi?

Peruk, aslî saç yerine geçmez. Peruk, yaraya sarılan sargı gibi değildir. Dolayısıyla peruk üzerine yapılan mesh, abdestin farzlarından olan mesh yerine geçmez. Abdest alırken peruk çıkarılıp başa mesh yapılmalıdır.

Kadınların Çoraplarını Çıkarmalarının Zor Olduğu Durumlarda Çorap Üzerine Mesh Yapmaları Câiz midir?

Ayağa giyilen çorabın mest olabilmesi için taşıması gereken bir kısım özellikler vardır. Bunlar:

1- Ayağa giyilmiş mestler ile en az üç mil kadar (Yaklaşık 5 km.) bir yol yürümek mümkün olmalıdır.

2- Mestler, bağsız olarak ayakta durabilecek derecede kalın olmalıdır.

3- Mestler dışarıdan aldığı suyu hemen içine çekerek ayağa ulaştıracak kadar ince olmamalıdır.

4- Mestler, ayakları topuklarıyla birlikte her taraftan örtmüş bir halde bulunmalıdır. Topuklardan kısa mestler, potin, terlik ve benzerleri üzerine mesh yapılmaz.[14]

Kadınların giymiş olduğu çoraplar mestte bulunması gereken bu özellikleri taşımadığı için kadınların, çoraplarının üzerine mesh yapmaları câiz olmaz. Kadınlar olabildiğince evden abdestli çıkmaya çalışmalıdırlar. Sürekli dışarıda gezmeleri gerekiyorsa bu durumda ayaklarına mest giyme yolunu tercih edebilirler. Netice itibariyle abdest almaları gerekiyorsa zor da olsa çoraplarını çıkarıp abdest almalı ya da çoraplarıyla birlikte ayaklarını yıkama yolunu tercih etmelidirler. Unutulmamalıdır ki ibadetlerde çekilen meşakkate göre sevap da artar.

Gusül

Guslün Farzları

Gusül, "özel bir şekilde vücudun tamamına temiz su dökmek" şeklinde tarif edilmektedir.[15] Gusül abdesti, Kur'ân'ı Kerim'de: وإن كنتم جنبا فاطهروا "*Cünüp iseniz tastamam yıkanın (boy abdesti alın.)*" âyet-i kerimesiyle farz kılınmıştır.[16]

Hadesten tahâretten sayılan gusül abdestinin Hanefî Mezhebi'ne göre üç farzı vardır. Bunlar:

1- Mazmaza (ağza üç defa su vermek),

2- İstinşâk (burna üç defa su vermek),

3- Bütün vücûdu hiç kuru yer kalmayacak şekilde yıkamak.

Şafiî Mezhebi'ne göre de guslün farzları üçtür:

1- Niyet,

2- Bedende bulunan –eğer varsa- necâsetin giderilmesi,

3- Bedenin tamamını suyla yıkamak.[17]

Hanefî Mezhebi'nde farz olan mazmaza ve istinşâk Şafiî Mezhebi'nde sünnettir.

Şafiî Mezhebi'ne göre farz olan niyet de, Hanefî Mezhebi'nde sünnettir.[18]

Guslün, cünüplük halinin vücutta yol açacağı yorgunluk ve gevşekliği giderme, bedende yeni bir denge kurma, kan dolaşımını düzene koyma ve kişiyi ibadet iklimine hazırlama gibi beden ve ruh sağlığı açısından birçok yararı vardır. Bunlardan başka bizim bilemediğimiz daha birçok faydaları olabilir.[19]

Gusül Nasıl Alınır?

Öncelikle bütün bedene su dökülür, göbek deliği, kasıklar gibi avret mahalleri yıkanır, sonra namaz abdesti alınır, ardından bütün beden baştan ayağa kuru kalmayacak şekilde ovarak yıkanır. Gusül alırken vücudu ıslatmak yeterliyken, suyu gereğinden fazla kullanmak câiz değildir. Bu sebeple, fıskiyeden akan suyla değil, kovaya konulmuş yeterli suyla gusül alınması tavsiye edilir. Fıskiye kullanılacaksa da suyun kısık olması gerekir. Ayrıca vücudu yıkarken ovmak da önemlidir. Hatta Malikî mezhebinde abdestte deriyi ovmak farzdır. Hanefî mezhebinde farz olmasa da Mâlikîlerin görüşü bize hassas olmamız gerektiğini salıklar.

Gusülde Saçları Çözmek Şart mıdır?

Kadının saçları örgülüyse ve çözmek zor olacaksa suyun saç diplerine ulaşması yeterli sayılmıştır. Kadına meşakkat olacağından kadının saç örgüsünü çözmesine gerek yoktur. Ancak saç örgüsünden dolayı su saç diplerine ulaşmıyorsa saç örgüsünün çözülmesi gerekir. Eğer kadının saçları örgülü değilse saçların tamamen ıslatılması farzdır. Erkekler ise saçları örgülü bile olsa saçlarının örgüsünü çözmelidirler.[20] Zira uzun saç kadının ziynet ve fıtratındandır. Erkek için ise saç, ne ziynettir ne de onun fıtratındandır. Şafiî Mezhebi'nin görüşü de bu yöndedir.[21]

Kadının başında yara gibi bir özür bulunuyorsa ve başını yıkamak zarar verecekse başını sadece mesheder.

Küpe Deliğini Yıkamak Gerekir mi?

Küpe kulaktan çıkarıldıktan sonra su, küpe deliğini ıslatmalıdır. Ancak suyu, deliğin üzerinden geçirmek ve elle hafif ovalamak yeterli olup ayrıca çöp veya iğne sokmaya gerek yoktur. Çünkü böyle bir davranış tekellüfe girer. Suyun işlemesinde ise galebe-i zanna yani kalbin kanaatine itibar edilir. Küpe deliği kapanmışsa yıkanmasına da gerek yoktur.[22]

Cünüplük Hâlinde Tırnak Kesilir mi?

Cünüplük hâlinde tırnak kesmek haram değildir ve naslarda bu tür bir yasaklama yoktur. Ancak İmam Gazalî Hazretleri, öbür dünyadaki dirilme bedenen olacağından

(haşr-ı cismânî) ve bu dünyada iken insandan kopan her parçanın orada koptuğu yere yeniden takılacağından dolayı, bu hallerde iken tüy yolmanın mekruh olduğunu söyler.[23] Bu husus dikkate almış olacaklar ki bazı fetva kitaplarında cünübün traş olmasına mekruh denilmiştir.[24]

Ancak koltuk altı, kasık ve tırnak temizliğinin kırk günden fazla geciktirilmesi tahrîmen (harama yakın) mekruh olduğuna göre diyebiliriz ki, temizlik süresi kırk günü aşmayacaksa, âdetli, lohusa ve cünübün vücudundan bir şey koparmaması daha uygun olur. Kırk günü aşacaksa "zararların hafif olanını" seçer ve bu tür temizliklerini yapabilir.

Kadınlara, âdet günleri yaklaştığında temizlenecek yerlerini kontrol etmeleri ve âdet olmadan bu temizliklerini yapmaları tavsiye edilir. Mesela tırnakları kesilmeye yakınsa kesmeleri ve onu âdet gününe bırakmamaları daha güzeldir.

Doğum Muayenesinden Dolayı Gusül Gerekir mi?

Ön ve arka yoldan birisine parmak veya başka bir cismi sokmak guslü gerektirmez. Parmağın erkek parmağı ile kadın parmağı olması arasında bir fark yoktur. Fakat cinsî bir lezzet duyma düşüncesiyle ön tarafa parmak sokulursa bundan dolayı gusül gerekir. Şöyle ki: Kadının fercine plastik bir âletin sokulması hâlinde kadın şehvet duymuşsa yıkanması gerekir, duymamışsa gerekmez. Bunun için bir kadın, ferciyle alakalı olarak doktora muayene olurken cinsî bir haz duyarsa bunun için gusül gerekirken, cinsî haz duymazsa hiç bir şey gerekmez. Doktor kadın da olsa, erkek de olsa hüküm aynıdır.[25]

Gusülden Önce Yemek, İçmek Câiz midir?

Cünüp olan bir kimse gusül almadan önce bir şey yiyip içmek istediğinde abdest alması menduptur. Abdest alamıyorsa en azından elini yıkayıp ağzını çalkalaması gerekir. Bu şekilde yapmazsa mekruh işlemiş olur. Âdet gören kadın için böyle bir hüküm yoktur ancak en azından ellerini yıkaması tavsiye edilmiştir. Zaten normal şartlar altında da yemekten önce ve sonra elleri yıkamak sünnettir.

Teyemmüm

Teyemmümün Meşruiyeti

Teyemmüm, su bulunmadığı veya suyu kullanmaya güç yetmediği zaman, toprak veya toprak cinsinden bir şeyle abdestsizlik halini gidermektir.

Teyemmüm, hicretin beşinci yılında farz kılınmıştır. Medine'ye hicretlerinin beşinci senesi Şaban Ayı'nın ilk günlerinde Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Huzaa

Kabilesi'nin bir oymağı olan "Beni Mustalık" savaşında, bin kişilik bir ordu ile susuz bir yerde gecelemişlerdi. Sabah namazını kılmak için abdest alacak su bulamadılar. O esnada sabahın erken bir vaktinde şu mealdeki âyet-i kerime nazil oldu: *"Eğer hasta veya yolcu iseniz veya tuvaletten gelmişseniz yahut kadınlarla münasebette bulunmuş olup da su bulamamış iseniz temiz bir toprakla teyemmüm edin, (manen arınma niyeti ile) onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Allah size güçlük çıkarmak istemez, fakat şükredesiniz diye sizi temizleyip arındırmak ve size olan nimetlerini tamama erdirmek ister."*[26] Bunun üzerine sahabe efendilerimiz sevindiler ve teyemmüm ederek sabah namazını kıldılar. Böylelikle teyemmüm suyun gerçek veya hükmî olarak bulunmadığı durumlarda dinimizin temizlikle ilgili getirdiği bir kolaylık olmuştur.

Hadisi şerifte ise Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: إِنَّ الصعيد الطَّيِب طهور المسلِم وإِنْ لَم يجد الماء عشر سنين *"Temiz toprak, on yıl su bulamasa bile müminin abdestidir."*[27] Konuyla ilgili bir diğer hadis-i şerif ise şu şekildedir: وجعِلت لِي الأَرْض مسجِدا وطهورا أَينما كنت منها وإِنْ لم أَجِد الماء تيممت بِالصعيد وصلَّيت *"Yeryüzü bana temiz ve mescid kılınmıştır. Nerede namaz vakti girerse, orada teyemmüm alırım ve namazımı kılarım."*[28]

Toprakla ve toprak cinsiyle teyemmüm yapılacağına dair ümmetin âlimleri arasında icmâ vardır. Çünkü âyet ve hadislerdeki "الصعِيد" kelimesi yeryüzü manasına geldiği için taşı da toprağı da kapsar.

Gerek abdestsizlik durumunda gerekse cünüplük, hayız ve nifastan kurtulma hallerinde eğer su yoksa ya da su var olduğu halde hastalık, düşman korkusu, herhangi bir hayvan ya da insandan korkma, suyun müsait olmaması gibi şartlardan dolayı kullanılamayacak durumdaysa, temiz bir toprak ya da toprak cinsinden bir şey bulunur ve bununla teyemmüm yapılır. Teyemmüm yapılan yerin mutlaka temiz olması gerekir. Gübre karışımı olan topraktan, pis iken kuruyan yerden teyemmüm alınmaz. Su var da bu su sadece abdest almaya yetecek durumdaysa, yani abdest alındığı takdirde içmeye su kalmayacaksa yine teyemmüm yapılır. Çünkü bu durumda hayatî tehlike söz konusudur.[29] Şafiî ve Hanbelîlere göre bedeninde necaset olan biri, bunu temizlemek için su bulamıyorsa, su varsa da bunu asıl ihtiyaçları için kullanacaksa veya bir zarar gelmesinden korkuyorsa teyemmüm alıp namazını kılabilir. Şafiîlerin görüşüne binâen daha sonra kazâ eder.[30]

Teyemmümün Şartları

Teyemmümün iki farzı vardır: Birisi, elleri temiz toprağa koyup yüzü meshetmek; diğeri de, kinci kez elleri toprağa koyup aynı şekilde dirseklere kadar -dirsekler de dâhil- kolları meshde bulunmaktır. Bu iki farzın dışında, teyemmüm yapılırken dikkat edilecek bazı şartlar da vardır. Bu şartları kısaca 8 madde altında izah edelim:

1- Niyet etmek. Kirlilik halinden temizlenmeye niyet etmektir. "Niyet ettim Allah rızası için teyemmümle temizlenmeye" veya "temizlenmek niyetiyle teyemmüm almaya" yahut da "namaz için teyemmüm almaya" diye niyet edilebilir. Niyetin vakti, elleri toprağa vurma anıdır. Niyetin dille yapılması şart değildir, kalbten geçirilse de yeterlidir.

2- Teyemmümü mübah kılacak bir özrün bulunması. Bu özürler şunlardır: Suyun bulunmaması, bulunsa da kullanılacak durumda olmaması, en az bir mil (yaklaşık 1600 metre) uzaklıkta bulunması, su olduğu halde kullanmaya kudretin yetmemesi, düşman korkusu, hastalık, suya olan hayatî ihtiyaç, sadece içmeye yetecek kadar suyun mevcudiyeti, cenaze ya da bayram namazlarını kaçırma korkusu.

Cumaya yetişememe endişesinden dolayı teyemmüm alınmaz. Çünkü Cuma kılınamasa da o günkü öğle namazını kılmak mümkündür. Suyu bulma ihtimali olan kimse, vaktin çıkmasına yakın vakte kadar teyemmümü tehir eder. Su bulamazsa namazını teyemmümle kılar. Baştan su bulma ihtimali yoksa, tehir caiz değildir.

3- Teyemmümün toprak, taş, kum gibi yer cinsinden temiz bir şey üzerine yapılması. Teyemmüm yapılabilecek yerler şunlardır:

a) Üzerlerinde pislik dokunmamış olan toprak; kum, çakıl, alçı ve aşı boyası gibi toprak cinsinden olan şeyler,

b) Taş cinsinden olan mermer, pişmiş çamur olan kiremit, tuğla, yakut, zümrüt, zebercet, fırınlarda kullanılan ot taşı, çinko, mercan ve bunlara benzer bilumum maden taşlar,

c) Nemli olsun, yanık olsun toprak veya çoğu toprak karışımı olan maddeler, yangın yerinin çoğunluğu kül olmayan toprağı, yarısı veya daha fazlası toprak ve toprak cinsi olan karışım,

d) Kaya tuzu,

e) Çamurla sıvanmış duvar.

Bu sayılanlar, toprak ve toprak cinsinden olduğundan dolayı üzerlerinde toz olması şart değildir. Toz; toprak ve toprak cinsinden olmayan maddelerin üzerinde aranır. Tozun bulunmasının ölçüsü de, el sürüldüğünde elde toz birikmesidir.

Çamurla teyemmüm yapılmaz. Fakat İmam Âzam'a göre, vaktin çıkmasından korkulursa ve çamurun toprağı suyundan daha fazla olursa çamurla da teyemmüm edilir.

Üzerlerindeki topraklardan dolayı, cevher halinde bulunan altın, gümüş, bakır benzeri madenlerle teyemmüm edilebilir.

İmam Ebû Yûsuf ile İmam Şafiî'ye göre, teyemmüm yalnız toprakla yapılır. İmam

Malik'e göre, toprak ve kumla teyemmüm caiz olduğu gibi ot, ağaç ve karla da caiz olur. İmam Ahmed ibn-i Hanbel'e göre, teyemmüm yalnız yanmamış olan ve başkasından gasbedilmemiş olan tozlu bir haldeki temiz bir toprakla yapılır, kum ve diğer şeylerle yapılmaz.

Odunların ve otların yanması ile meydana gelen küllerle; demir, altın, gümüş gibi eriyip şekil değiştiren ve yumuşayan madenlerle; inci, cam, kumaş ve elbiselerle ile teyemmüm yapılmaz. Çünkü bunlar toprak cinsinden sayılmazlar. Ancak bunların üzerinde belli bir şekilde toz bulunursa, o zaman üzerlerinde teyemmüm edilebilir. Tozun bulunmasının ölçüsü, el sürüldüğünde elde toz birikmesidir. Tozun ince bir tabaka halinde bulunması teyemmüme zarar vermez. Toz, toprak cinsinden sayılmıştır.

Duvarlar, saten veya yağlı boya ile kaplı ise ve bu boyalarda toprak karışımı yoksa ya da karışım var da toprak yarıdan az ise, böyle duvarlarda teyemmüm yapılamaz. Duvarlar kireçle sıvalı ise teyemmüm yapılabilir.

Aynı şekilde pişmiş çamur olan fayanslarla teyemmüm edilebildiği halde eğer bu fayansların üzeri toprak cinsinden olamayan bir şeyle kaplanmışsa onunla teyemmüm caiz olmaz.

Battaniye, nevresim vs. ile teyemmüm yapılmaz. Zira bunların üzerinde el süründüğünde elde birikecek kadar toz yoktur.

4- Mesh edilecek yerleri tam meshetmek. Yüzün tamamını; yani sakal ile kulak arasındaki açık yeri, kaş ile göz arasını ve burun deliklerini; dirseklere kadar el ve kollarını kaplayacak şekilde mesh etmektir. Yüzün ve ellerin çoğunluğunu mesh etmek de câizdir. Meshedilmeyen yer, uzvun, mesela yüzün dörtte birini geçmedikten sonra o da (yani uzvun dörtte üçünü meshetmek de) geçerlidir. Mesh sırasında parmaklar hilallenir, yüzük ve bilezik yerinden oynatılır. Fakat hilalleme (aralarını mesh etme) ve bilezikle yüzüğü yerinden oynatma, bir zarurete binaen yapılamıyorsa, uzvun en az dörtte üçünü mesh etme şartından dolayı teyemmüm geçerlidir. Meshde tozun vücuda değmesi şart değildir. Önemli olan elin mesh edilecek yerlere değmesidir.

5- Meshi elin tamamıyla veya büyük bir kısmıyla yapmak. Buna göre iki parmağı yüz ve kol üzerinde gezdirmekle teyemmüm olmaz.

6- Teyemmümü elin iç yüzüyle ve iki vuruşta yapmak. Vuruştan maksat elleri toprağa koymaktır. Teyemmüme niyet etmiş olduğu bir vaziyette, yıkılan duvarın yanına dursa, oradan yüzüne ve kollarına toz, toprak gelse insan teyemmüm etmiş olur. Bu da demektir ki, elleri toprağa mutlaka vurmak şart değildir.

اَلتيمم ضربتان ضَرْبةٌ للوجه وضَرْبةٌ للذراعينِ إلَى المرفقينِ "*Teyemmüm iki vuruştur. Birinci vuruşta yüz meshedilir, ikinci vuruşta dirseklere kadar el ve kollara mesh verilir.*"[31] hadîs-i şerifinde beyan

edilen vuruştan maksat, teyemmüm edenlerin genel hâlini aksettirmektir. Yoksa vurmadan teyemmüm olmaz demek değildir.

Teyemmüm için aynı toprağa iki kişi birden kullanabilir. Toprak kullanılmakla kirlenmiş olmaz.

7- Abdeste mani halin kesilmiş olması gerekir. Mesela burun kanarken, istibra tam bitmemişken teyemmüm alınmaz. Bunlar bittikten sonra teyemmüm alınması gerekir. Burun kanarken eğer vaktin çıkması gibi bir zaruret varsa, teyemmüm alınabilir.

8- Cilt üzerinde, yapılacak meshe mani bir şeyin bulunmaması. Eğer cild üzerinde kurumuş boya, hamur gibi bir madde bulunursa teyemmüme mani olur.

Yapılış Şekli

Temiz bir toprak ya da toprak cinsinden bir şey bulunur. Eldeki yüzük çıkarılır. Kollar sıvanır. Sonra iki el, parmaklar açık bir şekilde beraberce toprağa vurulur. Bu sırada niyet edilir. Eller toprağa değdikten sonra ileri-geri oynatılır, sonra kaldırılıp birbirine vurularak ya da üflenerek tozu giderilir ve önce sol elle sağ kol, sonra da sağ elle sol kol parmak uçlarından başlamak suretiyle dirseğe kadar içi ve dışı meshedilir. Dirseğe doğru giderken dört parmakla kolun dışı meshedilir; geri getirirken de avucun içiyle kolun iç kısmı meshedilir. Sonra tekrar eller toprağa vurulur, ileri geri oynatılır ve kaldırılıp aynı şekilde tozları silkilerek, bütün sınırlarını kaplayacak şekilde yüz meshedilir. Yüzün sınırları, saçın bitiminden çene altına oradan da kulaklara kadardır. Sakalla kulak arası da yüzden sayılır. İmam Şafii'nin bir görüşüne ve İmam Malik'e göre, meshin parmak uçlarından bileklere kadar olması da yeterlidir. Hanbelîlerde de farz olan mesh, bileklere kadardır. Bilekten dirseklere kadar meshedilmesi ise sünnettir.

Kadının Abdest Alacağı Uygun Bir Yer Yoksa Teyemmüm Alabilir mi?

Bir kadın, bütün şartları sonuna kadar zorlamasına rağmen abdest alacağı uygun bir ortam yoksa veya abdest alması durumunda avret yerleri açılacak ve nâmahrem olan kimseler de avret yerlerini görecekse zarurete binaen teyemmüm alır. Zira su, bu durumdaki bir kadın için hükmen yok sayılır.

Namaz

Namazın Önemi

İslâm'ın beş şartından birisi olan namaz, İslâm dininde çok önemli bir yere sahiptir. Kadın olsun erkek olsun herkes, bu ibadeti gücü ölçüsünde günde beş defa yerine

getirmekle mükelleftir.

Namaz ibadeti, her devirde kendine has formatıyla bütün şeriatlarda var olan bir ibadettir. Nitekim bunu âyet-i kerimeler bize haber vermektedir.[32] Bir Müslümanın dinî ve manevî hayatında kıymeti tartışılmaz bir yere sahip olan namaz ibadeti, Müslümanın günde beş defa Allah'ın çağrısına icabette bulunup onun huzuruna koşmasının adıdır. Günde beş defa huzur-u ilahiye çıkan mümin gönüller her namazda ayrı bir heyecan ve neşeyle Rabbi'lerinin huzuruna varır ve o huzurdan hem bir sonraki namazı eda edecek olmanın heyecanı hem de ayrılığın hüznüyle çıkarlar. Müslümana günde beş defa Allah'ı hatırlatan namaz bu dünyada en güzel hayırhâh, mizanda ise en ağır amellerden olacaktır. Mahşerde kulun hesaba çekileceği ilk amelin namaz olduğu[33] göz önüne alındığında namazın, zamanında ve şartlarına uygun bir şekilde eda edilmesinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Rabbimiz, bizi en iyi şekilde namazını ikame eden kullarından eylesin.

Namaz Fiillerinde Kadının Erkekten Ayrıldığı Yerler Nelerdir?

Kadın, namaza niyet ettikten sonra, tekbir alırken, ellerini omuzlarına kadar kaldırır. Kıyam hâlindeyken sağ el parmaklarını sol bilek üzerine halka yapmaz. Sağ eli, sol el üzerinde olmak üzere göğüs üstüne koyar. Rükûda az eğilir, belini başı ile düz tutmaz, dizlerini hafif büker. Ellerini dizleri üstüne koyar, dizlerini kavramaz ve parmaklarını açmaz. Secdede kollarını, karnına yakın olarak yere serer. Karnını uyluklarına bitiştirir. Teşehhüdde (oturuşta), ayaklarını sağa çıkararak yere oturur. Parmakları birbirine yapışık olur. Saydığımız bütün bu hususlar namazda, tesettür, nezaket gibi kadının kendine has özelliklerini koruması açısından en uygun şekiller olarak görülmüştür. Nitekim Yezid ibn-i Ebi Hasîb'in rivayetine göre Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir gün namaz kılan iki kadına denk gelmiş ve kendilerine şöyle buyurmuşlardır: "*Secdeye vardığınızda kollarınızı yere serin. Zira kadın bu hususta erkek gibi değildir.*"[34]

Kadınların Ezan ve Kamet Okumaları Gerekir mi?

Ezanı okuyan kimsenin, akıllı ve Müslüman olması ezanın sıhhat şartları iken; adalet[35], erkek olma ve ezanı ayakta okumak ise ezanın kemal şartları olarak kabul edilmiştir. Buna göre bir kadının ezan ve kamet okuması mekruhtur. Bu mekruhluk, kadının sesinin avret değil de fitne olması ihtimalinden dolayıdır. Âlimlerimiz, kadının okuduğu ezanın tekrar okunmasının müstehap veya vacip olduğu konusunda görüş bildirmişlerdir.[36]

Bir Kadın, Makyajlı ve Ojeli Haliyle Namaz Kılabilir mi?

Makyaj ve oje kullanımının câiz olup olmadığı hususu "Kadının süslenmesi" başlığı altında işlendiğinden, burada sadece kadının bu haliyle namaz kılıp kılamayacağı üzerinde durulacaktır.

Makyaj ve oje gibi kozmetik ürünler, abdest ve gusle mani olacak şekilde bir tabaka teşkil etmiyor, suyun deri ve tırnağa temasına mâni olmuyor ve bir de bu ürünlerin içerisinde dinen necis sayılan maddeler bulunmuyorsa, bu şekilde kılınan namaz sahihtir.

Kadınların Namazda Sesli Okumaları Câiz midir?

Hanefî Mezhebi'ne göre cemaatle kılınan sabah, akşam ve yatsı namazlarında imamın kıraatinin sesli olması, öğle ve ikindi namazlarında ise sessiz olması, namazın vaciplerindendir. Bir kişi sabah, akşam ve yatsı namazları gibi açıktan okunan namazları tek başına kıldığı takdirde sesli okuyup okumamak arasında tercih yapma hakkına sahiptir. Dilerse sesli, dilerse de sessiz kıraatte bulunabilir.

Kadınların da kıraatin sesli olduğu namazlarda, bulundukları yerde nâmahrem bir erkek olmadığı takdirde erkeklerin sesli okumasına nazaran daha hafif bir sesle namazlarını eda etmeleri câizdir. Ancak bunu alışkanlık hâline getirmemelidirler.

Namaz Kılarken Kapı Çalınırsa Namaz Bozulabilir mi?

Namazda insanın canına veya malına bir zarar gelme ihtimali olduğunda namazı bozmaya cevaz verilmiş, hatta bazı durumlarda namazı bozmak vacip kabul edilmiştir. Nitekim İbn-i Abidin'de meseleyle ilgili şöyle bir îzah geçmektedir: "(Zarar verme ihtimali olan) yılanı öldürmek, hayvanı kaçırmak, tencerenin taşması, kendisinin veya başkasının bir dirhem kıymetindeki malının zayi olması gibi sebeplerle namazı bozmak mübahtır."[37] Buna ilaveten başı darda olan, boğulan veya yanan kimseyi kurtarmak için namazı bozmak vaciptir.[38] Buna göre namaz kılarken kapının, telefonun çalması gibi durumlarda, can ve mala zarar söz konusu olmadığı müddetçe namazı bozmak câiz olmaz.

Kadın Namaz Kılarken Çocuğunu Kucağına Veya Sırtına Alabilir mi?

Namaz kılan bir kadının, ihtiyaç yokken çocuğunu sırtına veya kucağına alması mekruhtur. Eğer ihtiyaç varsa, çocuğu avutmak için amel-i kesîre[39] girmeden kucağına veya sırtına alabilir. Zira bir hadiste Peygamberimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdayken torunu Ümame bint-i Zeyneb'i kucağına aldığı, secdeye giderken yere bıraktığı, ayağa kalktığında tekrar kucağına aldığı rivayet edilmiştir. Âlimlerimiz, Peygamber-i Zîşân Efendimiz'in ihtiyaçtan dolayı veya çocuğu namazdayken kucağa almanın mekruh olmadığını göstermek için bunu yaptığı görüşündedirler.[40]

Netice olarak; çocuğa bakacak başka birinin olmaması gibi bir ihtiyaçtan dolayı namazdayken amel-i kesîre girmeden çocuğu kucağa veya sırta almanın mekruh olmadığını söyleyebiliriz. Ama böyle bir harekette amel-i kesîrden kurtulmak çok zor olacağından mümkün mertebe buna teşebbüs edilmemesi de tavsiye edilir.

Kadının En Faziletli Namaz Kılma Yeri Neresidir?

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) konuyla ilgili bir hadîs-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: صَلاة الْمرأَة في بيتها أَفضَل من صَلاتها في حجْرتها وصَلاتها في مخدعها أَفضَل من صَلاتها في بيتها "*Kadının odasındaki namazı holündeki namazından üstündür. Mahda'ındaki namaz ise odasındaki namazından üstündür.*"[41]

Hadîs-i şerifte, kadının, tesettüre en uygun yerde namaz kılması tavsiye edilmektedir. Bu sebeple evin odasında kılınan namazın, oda kapılarının açıldığı salon, hol gibi yerlerdeki namazından daha hayırlı olduğu belirtilmektedir. Mahda'da kılınan namaz ise hepsinden hayırlıdır. Mahda' oda içerisinde tesis edilen, kadına mahsus daha dar ve küçük bölüme denmektedir.

Nitekim bazı hadislerde kadınların mescide gitmelerine mâni olunmaması tavsiye edilirken, evindeki namazının daha hayırlı olacağı da hatırlatılmış ve لا تمنعوا نساءكم المساجد وبيوتهن خير لهن "*Kadınlarınızı mescitlerden menetmeyin, evleri ise onlar için daha hayırlıdır.*"[42] buyrulmuştur.

Buna göre kadınlar için namaz kılınacak en faziletli yer, evleridir. Burada şunu da hatırlatalım ki, bir kadın kendi evinde kılmış olduğu namazla erkeklerin camide cemaatle kıldığı namaza denk sevaba nail olabilir. Zira erkekler, sünnet-i müekkede olan cemaatle namaza teşvik edilirken, kadınların evlerinde kılmaları müstehap görülmüştür. Neticede her ikisi de kendilerine uygun görülen şekilde namaz kılmış olurlar ve hepsinin de kendilerine ait sevapları vardır. Çünkü Allah (celle celâluhû), emirlerine uyan hiç kimseyi sevaptan mahrum bırakmaz.

Kadının Cemaatle Namaz Kılmasının Hükmü Nedir?

Hanefî Mezhebi'ne göre, erkeklerin cemaatle namaz kılmaları sünnet-i müekkede iken kadınlar için değildir. Fitne ve fesadın yaygın olduğu dönemlerde kadınların -yaşlı olsa veya geceleyin gitse bile- cemaatle namaz kılmak maksadıyla vakit, Cuma ve bayram namazları için veya vaaz dinlemek maksadıyla da olsa camiye gitmeleri mutlak surette mekruhtur. Hanefî Mezhebi'nde kabul edilen ve kendisiyle fetva verilen görüş budur.[43] Ancak fitnenin olmadığı mekân ve zamanlarda kadınların camiye gitmelerinde bir mahzur yoktur.

Günümüzde ise durum biraz daha farklıdır. Zira fukaha fitne korkusu olduğu için kadınların camiye gitmelerini mekruh görmüştür. Günümüzde ise kadın zaten

dışarıdadır. Sokaklar, çarşı ve pazarlar kadınların gezdiği mekânlardır. Durum böyle olunca evinde oturan kadına, "Çık camiye git!" denilmesi uygun olmasa da, bir şekilde dışarıda olan kadının camiye uğrayarak ibadet ü taatle arınmaları, vaaz u nasihatle maneviyatlarını arttırmaları güzel bir davranıştır. Ancak camiye giden kadın, giriş çıkışlarda ve cami içinde erkeklerle ihtilattan kaçınmalıdır.

Camiye Giden Kadın Nelere Dikkat Etmelidir?

Fitnenin arttığı ve fâsıkların çoğaldığı zamanlarda kadınların camiye gitmelerinin mekruh olduğunu söylemiştik. Bununla beraber kadınlar, camiye gideceklerse tesettüre, vücut hatlarını belli etmeyecek şekilde elbiselerinin bol olmasına, süslenmemeye ve erkeklerin hissedeceği şekilde koku sürünmemeye riayet etmeli, kendilerine ayrılan kapılardan girip çıkmaya özen göstermelidirler. Zira namaz bir huzur yeridir. Huzurun bozulmaması ise tam bir konsantrasyona bağlıdır. Bu açıdan kadınların camiye girip çıkarken ve camide bulundukları sürece tavır ve davranışlarına dikkat etmeleri önem arzetmektedir.

Cemaatle Kılınan Namazın Sevabı Kadınlar İçin de Geçerli midir?

Kadınlar erkeklerle beraber cemaatle namaz kıldıklarında cemaat sevabı alırlar. Ancak; erkeklere cemaate katılmaları, kadınlara da evlerinde namaz kılmaları tavsiye edildiğine göre, kadınların en faziletli namazı, evlerinde kıldıklarıdır. Dolayısıyla, onların sevap ve fazileti evlerinde kıldıklarında, erkeklerinki de cemaate iştirak ettiklerinde daha fazladır.

Kadınlar, Erkeklerle Beraber Cemaat Hâlinde Namaz Kıldıklarında Nasıl Saf Tutmalıdırlar?

Kadınlar, erkeklerle beraber cemaatle namaz kıldıklarında imam en önde onun arkasında erkekler, onun arkasında çocuklar, daha sonra da kadınlar saf bağlarlar. Eğer imamla birlikte namaz kılacak sadece bir mahrem kadın varsa o, imamın arkasında namaza durur. Eğer yer dar ise imamın ayaklarından geriye durmak kaydıyla sağına durabilir. Çünkü namazda itibar ayağadır. Cemaatin boyu imamdan uzun olsa ve secdeye gittiklerinde cemaatin başı imamdan öne çıksa bile namazın başlangıcında ayakları imamın ayağından geride ise namaz sahih olur.

Kadınlar Kendi Aralarında Cemaatle Namaz Kılabilirler mi?

Bu konuda esas olan, kadınların namazlarını tek başlarına eda etmeleridir. Teravih namazı bile olsa kendi aralarında cemaat yapmaları harama yakın mekruhtur.[44] Buna rağmen kadınlar kendi aralarında cemaatle namaz kılmak isterlerse içlerinden biri öne geçmeyip aralarında durarak imam olabilir. Eğer imamlık yapacak kadın öne çıkarsa

günahkâr olur.[45] Nitekim hadîs-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: ليس على النساء أذان ولا إقامة ولا جمعة ولا اغتسال جمعة ولا تقدمهن امرأة ولكن تقوم في وسطهن "*Kadınlar ezan, kâmet, Cuma namazı ve Cuma günü gusletmekle sorumlu değillerdir. Kendi aralarında namaz kıldıklarında imamları öne çıkmaz, ilk safın ortasında yer alır.*"[46]

Kadınlar, Kendi Aralarında Cemaat Oluşturarak Tesbih Namazı Kılabilirler mi?

Yukarıda da ifade edildiği gibi kadınların kendi aralarında cemaat oluşturup namaz kılmaları harama yakın mekruhtur. Esas olan tek başlarına kılmak iken, harama yakın bir mekruhu işlemek doğru değildir. Son zamanlarda bazı kadınların tesbih namazı için cemaat oluşturdukları, ancak tesbih cümlelerini bilmedikleri için bunları namaz kılmayan bir kadının dışarıdan okuduğu ve böylece namazı tamamladıkları duyulmaktadır. Bu uygulama câiz değildir. Çünkü yukarıda geçtiği üzere kadınların kendi aralarında cemaatle namaz kılmaları harama yakın mekruhtur. Ayrıca namaz kıldıran veya kılan kimseye dışarıdan telkinde bulunmak namazı bozar.

Bir Kadın, Mahremi Olmayan Bir Erkeğin Arkasında Tek Başına Namaz Kılabilir mi?

Bir evde kadınların bulunduğu bir ortamda, erkeğin, hanımı veya kız kardeşi gibi bir mahremi bulunmadan kadınlara imamlık yapması mekruhtur. Çünkü mahremi olmayan bir erkeğin yanında mahremi bulunmayan bir bayanın yer alması halveti kaldırmaz ve bundan dolayı mekruh olur. Aynı şekilde bir erkeğin sadece yabancı bir kadına imamlık yapması halvetten dolayı câiz olmaz. Ancak imamın arkasında erkekler saf tutmuşsa bu durumda kadın, tek başına da olsa erkeklerin arkasında imama uyabilir.

Kadın, Erkeklere İmamlık Yapabilir mi?

Her şeyden önce bilinmelidir ki din, beşerî bir düşünce veya sistem değildir. O, semavîdir ve semavîliği içinde ele alınarak değerlendirilmelidir. Bu itibarla insanlar kendi arzu ve isteklerine göre bir ibadet veya ibadet şekli icad edemezler. İslâm'ın, şahısların hevâ ve heveslerine göre yorumlanması, onu semavî bir din olmadan çıkarıp beşerî bir sistem haline getirir. Aslında İslâm, insanları hevâ ve heveslerinden kurtarıp Hakk'a ve Hakk'ın hidayetine bağlamak için gönderilmiş ilahî kanunlar mecmuasıdır.

Bu temel hususu hatırlattıktan sonra ilgili konuya geçebiliriz. Kadınların erkeklere imamlık yapamayacağı Müslümanların ibadet hayatlarını düzenleyen fıkıh kitaplarında net bir şekilde ifade edilmiştir. Âlimlerin ittifakıyla kadının erkeklere imamlık yapması ne farz ne de nafile namazlarda câiz değildir. Böyle bir namaz

kılınmışsa erkeklerin namazları fasit olur, yeniden kılmaları gerekir.[47]

Hazreti Câbir ve Hazreti Ali'den rivayet edilen bir hadîs-i şerif şu şekildedir: "*Kadın erkeğe imamlık yapamaz.*"[48]

Kadın-Erkek Aynı Safta Namaz Kılabilir mi?

Cemaat hâlinde namaz kılarken erkek, kadın ve çocukların saf düzeninin nasıl olacağı Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından öğretilmiş ve bu uygulama günümüze kadar korunarak gelmiştir. Cemaat hâlinde namaz kılınırken ilk önce erkekler, sonra çocuklar, daha sonra da en arkada kadınlar saf tutarlar. Bu fiilî uygulamanın esasları da kaynaklarımızda mevcuttur. Bu konuda birçok hadis vardır. Bunlardan birkaçını misal verebiliriz:

Peygamber Efendimiz toplu namaz kılarken safların ne şekilde olacağını bizzat kendisi belirlemiş ve: "*Namaz kılarken benim arkamda ilk safta erkekler, sonra onların arkasına duranlar, sonra onların arkasına duranlar.*"[49] buyurarak ilk safta erkeklerin, sonra varsa çocukların, en arkaya da kadınların saf yaparak namaz kılmalarını emretmiştir.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), birkaç kişi namaz kılarken bile nasıl bir saf düzeni içerisinde kılınması gerektiğini talim buyurmuştur. Bu konuda Enes ibn-i Malik, Peygamber Efendimiz'in evlerine gelip kendilerine namaz kıldırdığını, namazda bir yetimle beraber kendisinin ilk safta yer aldığını, annesi Ümmü Süleym'in de arkada namaza durduğunu bildirmiştir.[50] Bir diğer hadiste, Allah Resûlü namaz kıldırırken arkasına erkekleri, onların arkasına çocukları, çocukların arkasına da kadınları saf yaparak namaz kıldırdığı rivayet edilmiştir.[51]

Kadınlar Cuma Namazı Kılmakla Mükellef midir?

Hanefî Mezhebi'ne göre bir Müslümana cumanın farz olabilmesi için bazı şartlar vardır. Bunlar:

1- Mukîm olmak, yani bir yerde ikamet edip sefer hâlinde olmamak

2- Bulûğa ermek

3- Erkek olmak

4- Mazeretsiz olmak

5- Hür olmak şeklinde sıralanabilir.[52]

Bir burada beş başlık altında zikredilen cumanın farz olmasının şartlarından özellikle "erkek olmak" şartı üzerinde durmaya çalışacağız.

Cuma namazının kadınlara farz olmadığı hususunda icma ve ittifak vardır. Zira on dört asırlık İslâm Tarihi'nde kadınlara Cuma namazının farz olduğunu söyleyen kimse

olmamıştır. Konuyla ilgili hadîs-i şerif zaten bunu açıkça belirtmektedir: "*Cuma namazı cemaat hâlinde kılınmak üzere her Müslümanın üzerine vacip bir haktır. Ancak şu dört kimse bundan müstesnadır: Köle, kadın, çocuk ve hasta.*"[53] Konu ile ilgili bir başka rivayette ise: "*Kadınların Cuma namazı kılmaları farz değildir.*"[54] buyrularak kadına cumanın farz olmadığı net olarak ifade edilmiştir.

Hanefî Mezhebi'ne göre, kadınların Cuma namazı yerine geçen o günkü öğle namazını evlerinde kılmaları, Cuma namazını cemaatle camide kılmalarından daha faziletlidir. Zira kadının evinde namaz kılmasının faziletiyle ilgili hadîs-i şerifler vardır. Bununla beraber kadınların, Cuma namazında hazır bulunurlarsa namazlarının sahih olacağı ayrıca öğle namazı kılmalarına gerek olmadığı belirtilmiştir. Hanefî Mezhebi'nin önde gelen âlimlerinden İmam Kâsânî, Cuma namazının kadınlar için farz olmamasının hikmetini açıklarken şu iki hususa temas eder: Birincisi, kadınların daha çok ev işleriyle meşgul olmaları, diğeri de kadınların erkeklerin bulunduğu yerlere çıkmalarının dinimizce mahzurlu olmasıdır. Tabii bu yorum, meselenin hikmetlerini anlama çabasıdır. Yoksa "Cuma namazı, bu hikmetlerden dolayı kadınlara farz kılınmamıştır." tarzında bir yaklaşım caiz değildir. Zira meselenin hükmü hikmetlere değil sebeplere/illetlere bağlanmıştır. Esas sebep Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konudaki beyanlarıdır.

Evet, dinimiz kadınlara Cuma namazını farz kılmamış ve onları böyle bir mükellefiyetten muaf tutmuştur. Fakat bunun yanında onların Cuma namazı kılmalarına da müsaade etmiştir. Bu açıdan onlar istedikleri takdirde belli şartlar çerçevesinde camiye giderek cuma namazını kılabilirler. Bu surette onların ayrıca öğle namazını kılmalarına gerek kalmaz.

Kadınların Cuma namazından muaf tutulmaları onlar için bir rahmettir. Çünkü onların çocukları vardır, ev işleriyle meşguldürler, kocalarının ihtiyaçlarını görme durumları söz konusudur vs. Yani bazı dönemler itibariyle dışarıya çıkmak onlara zor gelir. Öyleyse, kadınlara Cumanın farz olmadığı bilinmeli, fakat bir fitne söz konusu olmadıkça gitmek isteyenlere de mâni olunmamalıdır. Ayrıca, cumaya gidecek kadınlar da erkeklere cami içinde bile birer imtihan unsuru olmamak, onların namazdaki konsantrasyonlarını kaybetmelerine sebebiyet vermemek için, giyim kuşamlarına, hâl ve davranışlarına dikkat etmelidirler. Bu konuda, camilere girişte bayanlara has bir kapının olması, bayanların erkeklerle içli dışlı olmamalarının sağlanması gibi hususlar da vardır ki bunlar idari yetkiyi elinde bulunduranlara bakmaktadır. Ayrıca, cami mimarlarının da plan çizerken bu meseleyi nazara almaları gerekmektedir.

Kadınların Camide Cuma Namazı Kılınmadan O Günün Öğle Namazını

Kılmaları Caiz midir?

Cuma namazını kılmak sadece erkeklere farz olduğundan dolayı, Cuma namazı kılmakla yükümlü olmayan kadınlar, Cuma günü diğer günlerde olduğu gibi ezan okunduktan hemen sonra öğle namazını kılabilirler. Ancak âlimler, kadınların Cuma cemaatini beklemeden hemen öğle namazlarını kılmalarını tenzihen mekruh görmüşlerdir. Zira yolcu, hasta gibi Cuma namazı ile mükellef olmayan erkekler için müstehap olan, öğle namazlarını, Cuma namazı kılındıktan sonra ve tek başlarına kılmalarıdır. Bu açıdan kadınların da öğle ezanı okunduktan sonra biraz bekleyip ondan sonra öğle namazlarını kılmaları gerekli görülmüştür.

Namazda Kadının Avret Yerleri Nelerdir?

Kur'ân-ı Kerim; namaz kılınırken setr-i avrete uyulamasını emretmektedir.[55] Namazda setr-i avretin kadın ve erkeğe göre nasıl olması gerektiğini ise Peygamber Efendimiz talim etmiş ve o zamandan günümüze kadar Peygamber Efendimiz'in verdiği ölçüler içinde uygulanagelmiştir. Namaz kılarken kadınların el ve yüzleri hariç bütün vücutlarının örtünmesi gerektiği hususunda, fiilî uygulamayı ifade eden rivayetlerin yanında, bu konuları sözlü olarak net bir şekilde ifade eden haberler de kaynaklarımızda mevcuttur. Ümmü Seleme Validemiz kadının nasıl bir kıyafet içerisinde namaz kılması gerektiğini Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) sormuş, Allah Resulü de bu husustaki ölçüyü şu şekilde ifade buyurmuştur: تُصلي في الخِمارِ والدرعِ السابغ الذي يغيب ظهور قدميها "*Kadın (eller ve yüz hariç) bütün vücudunu örten bir elbise ve başını tamamen örten bir örtü içinde namaz kılar.*"[56] Bu ve bunun benzeri rivayetlerden hareketle Hanefîler, ayağı da ekleyerek, kadının namazda el, yüz ve ayaklarını açık bulundurabileceği hükmünü çıkarmışlar ve bunların örtülmesinde meşakkat vardır demişlerdir.

Ayaklar konusunda mezhepler arasında ihtilaf vardır. Hanefî Mezhebi'ne göre ayaklar namazda açık kalabilirse de isteyen kadın, diğer mezheplerin görüşünü göz önünde bulundurarak ayaklarını da örtebilir. Zira Şafiîlerde ayağın da örtülmesi farzdır.[57]

Kadınlar Baş Açık Namaz Kılabilir mi?

Evvela şu hususun iyi bilinmesi gerekir ki namaz bir ibadettir. İbadetlerin ibadet hükmünü kazanabilmesi için dinin belirlediği emirlere ve şartlara uygun olması gerekir. İbadetler ancak, Allah emrettiği için, O'nun istediği zamanda, O'nun gösterdiği şekilde ve O'nun rızasını kazanmak niyetiyle yapıldığında ibadet hükmüne geçer. Dinin belirlediği zaman ve formatın dışında ibadet adına yapılanlar, ibadet hükmünü almadıkları gibi bir kıymet de ifade etmezler.

Bu itibarla namaz ibadeti Kur'ân'da nasıl emredilmiş, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından nasıl gösterilmişse aynen öyle korunup uyguladığında, herhangi bir değişiklik, artırma, eksiltme yapılmadığında, ibadet hükmünü kazanır. Aksine insan, Allah'ın koyduğu kurallara, kendi mantığını ve tasarruflarını karıştırırsa, ibadeti kendi mana ve muhtevasından çıkarmış ve dolayısıyla Allah'a yakınlaşma vesilesi olan ibadeti, bir uzaklık sebebi haline getirmiş olur.

Bu konuda Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), günümüzde mevzu edilen bu sorunun cevabını asırlar öncesinden vererek şöyle buyurmuştur: لا يقبل الله صَلاة حائض إلا بخمار "*Bulûğa ermiş bir kadının namazı ancak başını örterek kıldığı zaman kabul olur, başı açık kıldığı namaz kabul olmaz.*"[58] Dolayısıyla kadının namaz kılarken başını örtmesi gerektiğinde icma ve ittifak vardır ve bir kadın başı açık olarak namaz kılmışsa iade etmesi gerekir.

Kadın Pantolonla Namaz Kılabilir mi?

Namazda kadının yüzü, elleri ve topuklarına kadar ayakları dışında bütün vücudu avrettir dolayısıyla örtülmesi gerekir. Bununla birlikte örtünülen elbisenin de kendine mahsus şartları vardır. Bu şartlar, elbisenin çok dar ve ince olmamasıdır. Yine kadınların giydiği elbiseler erkeklerin giydiği elbiselere benzememelidir. Buna göre, pantolon ince ve vücut hatlarını gösterecek kadar dar olmadığında giyilebilirse de; ne kadar geniş olsa da kadınlar için istenilen tesettürü sağlamayacağından mekruhtur ve bu sebeple de tercih edilmemelidir.

Pantolon giymek zorunda kalan kadınların, en azından dizlerine kadar uzanacak şekilde üstüne bir pardesü vs. giymeleri uygun olur. Böyle bir davranış, dinimizin ortaya koyduğu tesettür anlayışına daha uygundur ve bu durumda kerahet de oradan kalkmış olur. Çünkü etek veya pardösü dış elbise, pantolon ise iç elbise hükmüne geçer.

Evet, tesettür her ne kadar örtünmek demekse de kelime muhtevası olarak sadece örtünmeyi içine almaz. O aynı zamanda, kadının halini, tavrını ve kadınlık yönünü korumayı da kapsar. Bu açıdan hayatın her sahasında dikkatli olmak gerektiği gibi namazda da bu ölçülere azamî riayet etmek gerekir.

Eğer namaz kılacak kadın, pantolonun üzerine giymek için etek veya dizlere kadar uzanan bir pardösü bulamazsa, namazı kazaya bırakmak yerine, pantolonla da olsa namazını kılmalıdır.

Kadın Namaz Kılarken Peçe Kullanmalı mıdır?

Yukarıda belirtildiği üzere, namazda kadının yüzü, elleri ve topuklarına kadar

ayakları dışında bütün vücudu avrettir. Öyleyse el, yüz ve ayaklar dışında bütün vücudun örtülmesi gerekmektedir. Buna göre namaz kılan bir kadının yüzüne peçe örtmesine gerek yoktur.

Namaz Vaktinin Çıkmasına Az Bir Müddet Kala veya Namaz Vaktinin Başlangıcından Bir Müddet Sonra Âdeti Başlayan Kadının, Bu Namazı Kaza Etmesi Gerekir mi?

Bu hususta âdetli kadın için iki farklı durumdan bahsedilebilir. Şöyle ki; kadının, on günden az olan âdeti mutad vaktinde biter ve vaktin sonunda bir namaz vakti kadar süre bulunursa bu namazı kaza etmesi gerekir. Namaz vakti, yıkanıp giyinecek ve namaz için tekbir alacak kadar bir zaman olarak takdir edilmiştir. Hayzın namaz vaktinden önce veya namaz vaktinin başında yahut bir namaz kılacak kadar dahi zaman olsa bile vaktin sonunda kesilmesi hükmen eşittir. Hayzın namaz vaktinin başında namaz kılacak kadar bir vakitten sonra başlamış olması ile namaz vaktinin sonunda namaz kılacak kadar bir vakitten sonra kesilmesi eşittir. Yani kadın her iki durumda da bu namazları kaza eder.

Hayzın on günde kesilmesi durumunda namaz için başlangıç tekbiri alacak kadar bir zaman olursa kadın, bu namazını kaza eder. Kadının bu durumda yıkanmaya imkânı olup olmaması önemli değildir. Önemli olan bu kadar dahi olsa bir vaktin varlığıdır.

Yukarıda zikredilen iki farklı durumun temeli şuna dayanır: Kadın on günden az olan âdetinden temizlenmek için gusül aldığında bu müddet hayızdan sayılır. On günü tamamlayan adette ise gusül müddeti, hayızdan sayılmaz. Kadın bu hâlinde âdetin azami müddeti olan on günü tamamladığı için temiz sayılır ve namaz için başlangıç tekbiri alacak kadar vakit olursa bu namazın kazası üzerine vacip olur.[59]

Kadınların Özel Günlerinde Namaz Kılmamaları ve Oruç Tutmamaları

Kadınların özel günlerinde namaz kılmaları ve oruç tutmaları haramdır. Bu konuda ayetlerde açık bir beyan bulunmazken, hüküm tamamen Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hadis-i şeriflerine dayanmaktadır. Rivayet edilen hadis-i şeriflerden bazıları şöyledir: Sahih bir rivayette Âişe validemizden şöyle naklediliyor: "*Ümm-ü Habibe'nin devamlı kanaması olurdu, hiç temizlik görmezdi. Durumu Resûlullah'a* (aleyhissalâtu vesselâm) *söylenmişti. Efendimiz şöyle buyurdular:* لَيسَت بِالحَيضَة ولَكِنَّها رَكضَةٌ مِن الرِّحِم لِتَنظُر قَدر قَرئها الَّتِي كانَت تَحِيض لَها فَلتترك الصَّلاة ثُم تَنظُر ما بَعد ذَلِك فَلتَغتَسِل عِند كُلِّ صَلاة ولتُصَلِّ "*Bu, hayız değildir, rahimin bir rahatsızlığıdır. Normal zamanda hayız kanının geldiği kirlilik müddetine baksın. Her ay o müddet boyunca namazını terk etsin. Sonra bu müddet çıkınca her namaz vaktinde yıkansın ve namazını kılsın.*"[60] Ayrıca Nesaî'de şöyle bir ilave de vardır: أَمَرنَا أن تترك

الصلاةَ قَدر أقرائها وحَيضتها وتغتسِل وتصلِي فكانَتْ تغتسُل عند كلِ صلاة *"Ümmü Habibe'ye* (radıyallahu anhâ) *Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (Her ayda) hayız olup kirli bulunduğu kadar namazı terk etmesini, sonra yıkanıp namazını kılmasını emretti. O, her namaz vaktinde yıkanırdı."*[61]

Konuyla ilgili bir diğer rivayet şöyledir: Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "*Resûlullah* (aleyhissalâtu vesselâm) *zamanında bir kadının kanaması vardı. Ümmü Seleme* (radıyallahu anhâ), *bunun hükmünü, onun adına Resûlullah'a* (aleyhissalâtu vesselâm) *soruverdi. Allah Resulü* (sallallahu aleyhi ve sellem) *şöyle buyurdu:* لتنظُر عدد الأيام والليالِي التى كانت تحيض فيها من الشهرِ قبل أن يصيبها الذى أصابها فلتترك الصلاة قدر ذلك من الشهرِ فإذا خلّفت ذلك فلتغتسل ثم لتستثفِر بثوب ثم لتصلِ "*İstihâze kanı başlamazdan önce, bir ay içerisinde, kaç gün ve gece hayız kanı gelmekte olduğuna baksın, her ay o kadar müddette namazı terketsin. Bu zaman çıkınca hemen yıkansın ve (fercine pamuk koyup) bir bezle sargı yaparak namazını kılsın."*[62]

Konuyla ilgili Âişe Validemiz'in (radıyallahu anhâ) mevlâsı Mercane şu rivayeti nakletmiştir: وعن مرجانةَ مولاةَ عائشةَ رضِي الله عنها قالت كانَ النساء يبعثن إلى عائشةَ بالدرجة فيها الكرسف فيه الصفرة من دم الحيض يسألنها عن الصلاةِ فتقول تعجلن حتى ترين القصةَ البيضاء تعنى الطهر "*Kadınlar Hz. Âişe'ye* (radıyallahu anhâ)*içerisinde pamuk bulunan bez (veya kap) gönderirlerdi. Bu pamuklar hayız kanıyla sarı lekeler taşırdı. (Bu safhada) namaz kılınıp kılınmayacağını sorarlardı. Hz. Âişe* (radıyallahu anhâ)*: "Beyaz akıntıyı görünceye kadar acele etmeyin!" diye cevap verirdi. Beyaz akıntıdan temizliği kastederdi."*[63]

Bir başka rivayette ise, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kadınlarının dinlerinin eksik olduğunu söylediğinde bunun sebebini sormuşlar, Efendimiz de şöyle cevap vermiştir: وتمكث الليالى ما تصلى وتفطرَ في رمضانَ فهذا نقصانُ الدينِ "*Hayız dönemlerinde namaz kılmazlar, oruç tutmazlar. Bu durum onların dinlerin eksik oluşunun ifadesidir."*[64]

Bu ve benzeri hadis-i şeriflerden hareketle kadınların âdet günlerinde namaz kılmayacağı ve oruç tutmayacağı sahabe arasında icma haline gelmiş, ulema arasında da bu konuda ihtilaf olmamıştır.[65]

Evet, kadınlar âdet bittikten sonra oruçlarını kaza ederler fakat namazlarını kaza etmezler. Konuyla ilgili Buhari ve Müslim'de geçen bir rivayet şöyledir: وعن عائشة رضِي الله عنهاأنَّ امرأة قالت لها أتجزى إحدانا صلاتها إذا طهرت؟ فقالت أحرورية أنت؟ كنا نحيض مع النبى فنؤمر بقضاء الصوم و نؤمر بقضاء الصلاة الخمسة. "*Hz. Âişe'nin* (radıyallahu anhâ)*anlattığına göre, bir kadın kendisine: "Temizlendiğimiz zaman kıldığımız mutad namaz bize yeter mi, (hayızlı iken kılamadıklarımızın kazası gerekir mi)" diye sormuş, o da şu cevabı vermiştir: "Sen Harûriyye (Hâricî) misin? Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la beraberken âdet gördüğümüzde, tutamadığımız oruçları kaza etmemizi söylerdi, fakat namazların kazasını söylemezdi."*[66]

Âdet günlerinden sonra namazların kaza edilmeyeceği, oruçların ise kaza edilmesi gerektiği konusunda da ulema ittifak etmiştir (icma').[67] Hikmet olarak da, namazın çokluğundan dolayı zor geleceği, orucun ise sene boyunca kolaylıkla kaza

edilebileceği ifade edilmiştir.

Âişe validemizin ifadelerinde geçen Harûriyye, Kûfe'nin bir köyü olan Harûrâ'ya mensup kişiler demektir. Harûrâ, Hazreti Ali döneminde fitne çıkaran Haricilerin ilk toplandığı yerdir. Âişe Validemiz'in Harûriyye demesinden maksat Haricîlerdir. Haricîler, kadının âdet günlerinde kılmadıkları namazları sonradan kaza etmeleri gerektiğine inanıyorlardı. Âişe validemizin bir maksadı da şu olabilir: Haricîler dinde gereksiz teferruata girmeleri gibi sen de mi gereksiz teferruatlara giriyorsun. Onlar bu yüzden dinden çıkıp gittiler.[68]

Kadının, Özel Hallerinde Kılamadığı Namazları Kaza Etmeyişinin Hikmetleri nelerdir?

Kadınların özel hallerinde ibadetten muaf tutulmalarında elbette birçok hikmet olabilir. Öncelikle kadının hassaslaştığı bu günlerde ibadetten muaf tutulması Cenab-ı Allah'ın bir rahmeti ve lütfudur.

Hak Teâlâ Subhanehû, mülkün esas sahibi olduğu için mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Hak (celle celâluhû), bütün mahlûkatta olduğu gibi kadını belli bir fıtrat üzere yaratmış, belli hikmetlere bağlı olarak ona bazı hususiyetler vermiştir. Zâhiren bir eziyet gibi gözüken âdet halinin, kadının fizyolojisi açısından hayati bir öneminin olduğunu tıp sahasının uzmanları dile getirmektedir. İşte kadının hem ruhî hem de fizyolojik açıdan bir değişime uğradığı, hassasiyetlerinin arttığı böyle bir dönemde Hakîm Rabbimiz, üzerinde daha birçok külfeti taşıma mecburiyeti olan kadından ibadet mükellefiyetini ve meşakkatini bu zaman zarfında kaldırmıştır. Bu süre içinde kadın, namaz, oruç gibi farz ibadetlerden mes'ul sayılmaz. Ancak temizlik zamanlarında bu ibadetleri yerine getiriyorsa, âdet günlerinde de sanki ibadet ediyormuş gibi sevap alır. Bu günlerde kadının ibadetten uzak kalması onun ibadetlere karşı bir soğukluk duymasına sebebiyet verebileceği akla gelse de, ibadetten uzak kalmak kadında ibadete karşı bir özlemi de beraberinde getirebilir. Bu meyanda fıkıh kitaplarımızda âdet hâlindeki kadının namaz vakitlerinde seccadesi üzerinde oturup Allah'a teveccüh etmesinin tesbih, tehlil gibi zikirleri yapmasının müstehap olduğu ve bu hususun kadında ibadete karşı oluşması muhtemel soğukluğun önüne geçeceği vurgulanmıştır.[69]

Diğer taraftan âdet günlerinde kadının abdesti, akan sıvı ve kanla sık sık bozulacak, bu akıntıların oluşturduğu kirlilikten uzak kalmak ise, hayli sıkıntı oluşturacak hatta bazı durumlarda mümkün bile olamayacaktır. Belki bir namaz kılarken, malum akıntıların gelmesi sebebiyle, kadının birkaç kez namazı bozulacak, tekrar gelen sıvının kesilmesinin beklenmesi ve yeniden abdest alarak namaza başlanması, zannedildiğinden fazla meşakkat doğurabilecektir. Ayrıca, genellikle özel hâllerinde

kadınların "Premenstrual sendrom" diye isimlendirilen bir problem yaşadıkları günümüz araştırmacıları tarafından tespit edilmiştir. Normalden daha fazla sıkıntılı olma, bitkin düşme, üzüntülü ruh hâli, konsantrasyon bozukluğu, gerginlik ve unutkanlık gibi durumlar bu sendromun ruhî yansımaları olarak sayılmaktadır. Bu sendromun fizikî belirtileri olarak ise; baş ağrısı, karın şişkinliği, mide bulantısı, baş dönmesi veya baygınlık hâlleri gözlenmektedir.

Kabule şâyân bir namazın ruhu mesabesinde olan huşûa değişik açılardan mânia teşkil eden fizikî ve ruhî durumlarla, kadınların özel günlerinde karşılaşma ihtimallerinin yüksek olduğu düşünüldüğünde, bu özel günlerde kadınların namaz ibadetinden niçin muaf tutulmuş olduklarının hikmeti biraz daha berraklaşmaktadır.[70]

Bebeğin İdrar ve Kusmuğu Necis midir?

Hanefilere göre bebeğin ağız dolusu kusmuk ve idrarı necistir. Elbise ya da vücuda idrar bulaştığında, sıvı olduğundan dolayı el ayası kadar bir genişlikten fazlasının temizlenmesi gerekir. Sıvı necasette el ayası kadarına ise müsaade edilmiştir.

Kusmuk sıvı ise o da idrarın hükmüne tabidir. Katı ise, 3 gramına müsamaha ile bakılmış, 3 gramdan fazlasının temizlenmesi şart görülmüştür. Temizlenmediği takdirde namaza mani olur.

Hanefilerin bu konudaki delili, idrar ve kusmuk hakkında gelen hadislerin umumîlik ifade etmesidir. Mesela idrar hakkında Efendimiz (sallâllahu aleyhi ve selem): "*İdrardan sakının, çünkü kabir azabının çoğu ondandır.*"[71] buyurmuştur. Burada çocuğun idrarı istisna edilmemiştir. Ağız dolusu gelmeyen kusmuk ise hafif necaset kabul edilmiştir. Çünkü bu, onun mideden gelmediğinin göstergesidir.

Kadının Seferiliği Meselesi

Evli olmayan bir kadın için normal şartlardaki seferilik hükümleri uygulanır. Yani bulunduğu şehirden 90 kilometre uzağa gitmişse ve orada 15 günden az kalacaksa seferî olur. Dört rekâtlık farz namazları iki rekât kılar. Bu, Allah'ın bir ikramıdır.

Evli bir kadın ise, kocasıyla beraber yaptığı yolculuklarda kocasına tabidir.[72] Yani kocası seferi olan bir kadın ikamete niyet etse bile kocasından dolayı seferi olur. Kendisi seferi olsa kocası ise ikamete niyet etse, kadın da mukim olur ve namazları tam kılar. Evli kadın, kocasından ayrı olarak yolculuk yapsa, evli olmayan kadın gibi genel hükümlere tabidir.

Evli bir kadın kendi anne babasının evine gittiğinde, sefer mesafesinde ise ve 15 günden az kalacaksa seferi sayılır. Çünkü artık onun aslî vatanı, kocasıyla beraber yerleşip yaşadığı yerdir.

Cenaze

İnsanın, "kâlû belâ"dan başlayıp ahiret hayatıyla devam edecek olan yolculuğunun duraklarından birisi de bu dünya hayatıdır. İnsan için bir imtihan vesilesi olarak yaratılmış bu dünya hayatı, her insanın kendi amellerini sergilediği bir geçit töreni gibidir. Her canlı gibi insan da fanidir ve makamı ne olursa olsun dünya hayatı itibariyle onun da bir sonu vardır. Bu manada kalbin tik-takları, doğumla başlamış olan ölüm bestesinin mırıltılarıdır.

Çıplak olarak dünyaya gelen her insan, aynı şekilde çıplak olarak beyaz bir kefene sarılarak son yolculuğuna uğurlanır. Evet, insan aslında hiçbir şeye sahip değildir. Bu hakikati Kur'an şöyle ifade eder: "Ey insanlar! Hepiniz Allah'a muhtaçsınız (fakirsiniz)".73

Hayvan ölünce unutulur ve mezarı kaybolur ama insan öyle değildir. Allah (celle celaluhu) "Gerçekten Biz Âdem evlatlarını şerefli kıldık"74 buyurarak insanın ne kadar değerli olduğunu ifade buyurmuştur. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), önünden bir Yahudi cenazesi geçtiği esnada ayağa kalkmıştır. Kendisine bunun Yahudi cenazesi olduğu hatırlatıldığında ise "Bu da bir insan değil mi?" cevabını vermiştir.75 İnsanın ruhu gibi cesedi de değerlidir, saygıya layıktır. Allah tarafından verilen bu değer ve saygınlığın bir nişanesi olarak cenazenin kendi kerem ve şerefine uygun olarak yıkanması, kefenlenmesi, namaz kılınıp dua edilmesi ve bir kabre gömülmesi Müslümanlar için farz-ı kifâyedir.76

Kadın, Cenaze Namazı Kılabilir mi?

Vefat etmiş olan bir mümin için son duayı yapmak üzere cenaze namazı kılmak, bütün müminler için farz-ı kifâyedir. Cenaze namazının cemaatle kılınma şartı yoktur. Bir erkek veya bir kadın cenaze namazını kıldığında cenaze namazı kılınmış olur. Cenaze namazının rükünleri kıyam ve tekbir olup, onda cemaat şartı aranmamaktadır.

Bu namazı sadece kadınlar kılmış olsalar farz yine yerine gelmiş olur. Kadınlar, bu namazı cemaatle kılabilecekleri gibi tek olarak da kılabilirler. Cenaze namazı kıldıracak imamın arkasındaki cemaat içerisinde kadınların bulunması durumunda imamın arkasında bulunan kadınlar için niyet etmesi şart değildir.[77]

Cenaze namazını kadın erkek yan yana kılabilirse de, kadınların erkeklerin arkasında durmaları, namazın âdâb ve huşûuna daha uygundur.

Kadın Kocasının, Koca da Hanımının Cenazesini Yıkayabilir mi?

Cenazenin yıkanması hususunda erkek erkeği, kadın da kadını yıkar ancak kadınlar kocalarını yıkayabilirler. Nitekim Hazreti Ebubekir'i, kendi vasiyeti üzerine zevcesi

Esma Hatun yıkamıştır.

Hanefî Mezhebi'ne göre erkek, kendi hanımının cenazesini yıkayamaz. Eğer kadını yıkayacak bir kadın bulunmazsa, kocası hanımına teyemmüm ettirir. Bu teyemmümü yaparken yabancı kimse gibi eline bez sarmasına ve kollarına bakmaktan çekinmesine gerek yoktur.[78] Diğer üç mezhebe göre, erkek, hanımının cenazesini yıkayabilir. Delil olarak Hazreti Ali Efendimiz'in Fâtıma Validemiz'in cenazesini yıkamasını göstermişlerdir.

Kadın Hayızlı İken Cenaze Yıkayabilir mi?

Yukarıda belirtildiği gibi, kadın cenazesini kadın, erkek cenazesini de erkek yıkar. Yıkayanın cünüp, hayızlı, nifaslı ve gayrimüslim olması mekruhtur. Yani hoş olmamakla beraber, başka yıkayabilecek kimse yoksa bu durumda olanların yıkamaları da câizdir. Yıkayan kimsenin gayrimüslim olmasının mekruhluğu daha fazladır. Eğer yıkayacak kimse yoksa bu durumda yine gayrimüslimin yıkaması câiz olur.[79]

Kadın Cenazesi Nasıl Kefenlenir?

Vefat etmiş kadın veya erkek cenazesini bütün bedenini örtecek şekilde kefenlemek farzdır. Kadının kefeni, beş kat bezden oluşur. Bunlar; kamîs (gömlek), izâr (etek), lifâfe (sargı), başörtüsü ve göğüs örtüsüdür. İlk üç parça erkekler için olmakla beraber, kadınlar bu üç parçaya ilaveten başörtüsü ve göğüs örtüsüyle de kefenlenir. Eğer bu kadar kefenlemeye imkân bulunamazsa kadın için izâr, lifâfe ve başörtüsüyle iktifa edilebilir. Buna kefen-i kifâye denir.

Kadın kefenlenmeye başlamadan önce saçları ikiye ayrılıp örgü yapılır. Bunun ardından saçları kefen gömleği üzerinden göğsü üzerinde toplanır. Sonra başörtüsü, yüzünü de kapatacak şekilde örtülür. Ardından üzerine izâr sarılır ve izârın üzerinden göğüs örtüsü bağlanır. Daha sonra lifâfe sarılır.

Kefen, kişinin sağlığındaki tesettürünün bir devamıdır. Böylece ölen kişi öldüğünde mezarında bile tesettür içerisinde bulunmuş olur. Hanefî Mezhebi'ne göre evliyken ölen kadının malı bulunsun veya bulunmasın, kefen masrafı kocasına aittir. Kocası da bulunmazsa malı varsa malından, yoksa nafakasından mes'ul olan akrabalarınca karşılanır.[80]

Kadın İçin Cenaze Duası

اَللَّهِمِ اغْفِرِ لِحَيِنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا اَللَّهِمِ مَن أَحْيَيْتَه مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الاسلام وَمَن تَوَفَّيْتَه مِنَّا فَتَوَفَّه عَلَى الايمان وَخُص هذه الْمَيِتَةَ بِالرَوحِ وَالرَّاحة وَالرَحمة وَالْمغفِرة وَالرِضوان

اَللَّهِمِ إِنْ كَانَت مُحسنةً فَزِد فِي إِحسانها وَإِنْ كَانَت مُسيئَةً فَتجاوَزْ عنها وَلَقِّهَا الأَمن وَالْبُشرى وَالْكرامة وَالزُّلْفَى بِرحمتك يا أَرحم الرَّاحمين

“Allahım! Dirimizi-ölümüzü, burada bulunanlarımızı-bulunmayanlarımızı, küçüğümüzü-büyüğümüzü, erkeğimizi-kadınımızı mağfiret eyle! Allahım! Aramızdan yaşatacaklarını İslâm üzere yaşat, vefat ettireceklerini de iman üzere öldür. Şurada duran ölüye, kolaylık ve rahatlık verip, onu rahmetinle sarıp sarmala! Onu bağışla ve ondan razı ol! Bu kişi iyi bir kimse idiyse sen onun iyiliğini artır, eğer kötü davranmış günahkâr bir kimse idiyse sen rahmet ve merhametinle onu affet. Ya Erhame’r-Râhimîn! Bu ölüyü korktuğundan emin kıl, lütfunla müjdele! Ona ikram ve yakınlıkla mukabele et!”

Kadınlar Kabirleri Ziyaretedebilirler mi?

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) İslâm’ın ilk yıllarında kader inancı tam oturmadığı ve Cahiliye alışkanlıkları hayattan tam sökülüp atılmadığı için kabir ziyaretini yasaklamış ancak daha sonra buna müsaade etmiş hatta kabir ziyaretini teşvik etmiştir. نَهيتكم عن زِيارة القبورِ فَزوروها فإن في زِيارتها تَذكرة *“Ben sizi kabirleri ziyaretten men etmiştim. Artık onları ziyaret edebilirsiniz. Çünkü onlar size ahireti hatırlatır.”*[81] Diğer yandan Peygamber Efendimiz’in (aleyhisselatü vesselâm) Uhud şehidlerini ve Bakî’ mezarlığını ziyaret ederek onlara dua ettiğini gösteren birçok rivayet vardır. Bunlardan Hazreti Âişe’nin anlattığı bir vâkıa şöyledir: *“Rasûlullah* (sallallahu aleyhi ve sellem) *bir gece kalktı. Elbisesini giydi sonra dışarı çıktı. Ben de cariyem Berire’ye, Rasûlüllah’ı takip etmesini emrettim. O da: “Rasûlüllah’ı, Bakî’ mezarlığına kadar takip etti. Rasûlüllah, Bakî’ mezarlığının alt tarafında Allah’ın dilediği kadar bir zaman durdu. Sonra, geriye döndü. Cariyem ondan önce dönüp geldi ve olanları bana haber verdi. Sabah oluncaya kadar Rasûlüllah’a* (sallallahu aleyhi ve sellem) *bir şey söylemedim, daha sonra gece olan olayı anlattığımda şöyle buyurdu:* إني بعثت إلى أهل البقيع لأصلي عليهم *“Ben, Bakî kabristanındakilere dua etmek üzere gönderilmiştim.”*[82]

Yine Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Cebrail Aleyhisselâm’ın kendisine gelerek Cenabı Hakk’ın, Bakî’ mezarlığında yatanların yanına giderek onlar için istiğfarda bulunmasını emrettiğini söylemiştir.[83]

Kabir ziyaretiyle ilgili olarak varid olan bu tür rivayetleri göz önünde bulunduran Hanefî fukahası erkeklerin kabir ziyaretinde bulunmalarını müstehap görmüşlerdir. Fitne korkusu olmadıkça ve günah olan davranışlardan sakındıkları sürece bu hüküm kadınlar için de geçerlidir. Çünkü hadislerde kabir ziyaretinin sebebi ve hikmeti olarak gösterilen ahireti ve ölümü hatırlama meselesi umumî bir hüküm olup kadınları da ihtiva eder. Kadınların kabir ziyareti yapmasını yasaklayan hadisleri değerlendiren ulema, bu hükmün umumî olmayıp, söz konusu hadîs-i şeriflerin, Cahiliye âdetlerini çağrıştırır bir tarzda, saç baş yolarak, yüksek sesle ağlayarak, ağıtlar yakarak ve fitneye ve günaha yol açacak şekilde ziyaret eden kadınları kapsadığını ifade

etmişlerdir.

Büyüklerin ve salih kimselerin kabirlerini ziyaret etmek ise hiç şüphesiz daha faziletlidir. Hatta Allah'ın veli kullarının kabirlerini ziyaret etmek için yolculuk yapmak, âlimlerin çoğuna göre caiz, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kabrini ziyaret ise müstehap görülmüştür.[84]

Kabir ziyaretinden beklenen en önemli hikmet olan râbıta-i mevt yani ölümü hatırlama ve bir gün kendisinin de öleceğini düşünerek muhâsebe ve murâkabe eksenli bir hayat yaşama, Peygamber Efendimiz'in sıklıkla üzerinde durduğu konulardan birisidir. Mesela bir hadislerinde lezzetleri acılaştıran ölümü çokça hatırlamanın üzerinde duran Efendiler Efendisi[85], başka bir hadislerinde de en akıllı kimsenin ölümü en çok hatırlayan ve ölümden sonrası için hazırlık yapan kimse olduğunu söylemiştir.[86] İşte kadınların kabir ziyaretleri, bu hadislerin tavsiye ettiği tarzda yerine getirilmelidir.

Kabir Ziyaretinin Âdâbı ve Yasak Olan Uygulamalar nelerdir?

Dinimiz, kabir ziyaretini teşvik etmekle kalmamış, bunun şekil ve usûlünü de ta'lim buyurmuştur. Özellikle günümüzde kabristanlarda ve türbe başlarında işlenen bid'atlere baktığımızda, her amelimizde olduğu gibi kabir ziyaretinde de dinin getirdiği usul ve prensiplere ne kadar ihtiyacımız olduğunu anlıyoruz. Dinimiz yasakladığı halde ölülere kurbanlar kesilmekte, onlardan dilekler dilenmekte, kabirlere mum dikme, çaput bağlama gibi, yapanların dahi ne yaptıklarının farkında olmadıkları günahlar irtikâp edilmekte ve kabirdekilere karşı saygısızlık sayılacak tarzda hareketlerde bulunulmaktadır. Bütün bunlar, kişiyi şirke sokabilecek davranışlardır.

Dinimizde hayatta olanlar kadar ölüler de muhteremdir ve onlar da saygıya layıktır. Dolayısıyla cenazelere saygı gösterdiğimiz gibi, vefat edenlerin kabirlerine de saygı göstermeliyiz.

Kabristanlar kişinin kendisini muhasebeye çekeceği ibret mekânları olduğu için, oralarda yüksek sesle ağlama, bağırıp çağırma gibi davranışlardan uzak durulmalıdır. Nitekim hadîs-i şeriflerde ölen kimsenin, kabrinin başında feryâd ederek ağlayanlar yüzünden azâb göreceği, sıkıntı duyacağı haber verilmiştir.[87] Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) başka bir hadislerinde de: "Kim, ölen bir kimse için; avuçlarıyla yanaklarını döver ve yakasını yırtarsa ve Cahiliye âdeti olarak bağırıp çağırırsa o bizden değildir."[88] buyurarak kabir başında kaderi tenkit manasını taşıyan davranışlardan uzak bulunulması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı durumu ifade sadedinde Ebu Musa el-Eşârî Hazretleri de şöyle buyurmuştur: Rasûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bizi uzaklaştırdığı şeylerden ben de sizi uzaklaştırıyorum, yasaklanan

şeyler şunlardır: “Saçını başını yolmak, yaka paça yırtmak, sesini yükselterek bağırıp çağırmak.”[89]

Aynı şekilde mezarda yatanlar aleyhinde konuşmaktan ictinab etmek ve diline sahip olmak da dikkat edilmesi gereken hususlar arasındadır. Çünkü Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ölenlerin aleyhinde konuşmaktan bizleri menederek: اذكروا محاسن موتاكم وكفوا عن مساويهم *“Ölülerinizin iyiliklerini anınız, kötülüklerini anmayınız.”*[90];bir başka hadiste de ونهيتكم عن زيارة القبور فمن أراد أن يزور فليزر، ولا تقولوا هجرا *“İsteyen (kabirleri) ziyaret etsin (fakat ziyaret esnasında sakın) kötü söz söylemeyiniz.”*[91] buyurmuştur.

Dinlenmek maksadıyla bile olsa zaruret bulunmadıkça kabrin üzerine oturmak mekruhtur. Kabirlerin üzerinde yürümek ve onlara yaslanmak da aynı hükme tabidir. Nitekim Peygamber Efendimiz bir hadîs-i şeriflerinde: لأن يجلس أحدكم على جمرة فتحرق ثيابه فتخلص إلي جلده خير له من أن يجلس على قبر *“Birinizin kor üstüne oturup da (o korun) elbisesini yakıp ta tenine kadar işlemesi, kabir üstüne oturmasından daha hayırlıdır.”*[92] buyurmuştur. Efendimiz (aleyhissalâtu ve’s-selam) başka bir hadislerinde de bu yasağı şu ifadeleriyle dile getirmiştir: لا تجلسوا على القبور ولا تصلوا إليها *“Kabirlerin üzerine oturmayınız ve onlara doğru namaz kılmayınız.”*[93] Çünkü kabrin üzerine oturmak veya basmak kabirde yatana bir çeşit eziyet verdiği gibi aynı zamanda ona karşı yapılan bir saygısızlıktır.

Kabirleri mescid edinmek, oralarda kandil veya mum yakmak, kabirlere çaput bağlamak, kabir başında kurban kesmek ve Allah’ı unutarak kabirdekilerden istek ve dileklerde bulunmak da câiz olmayan uygulamalar arasındadır.[94] Hatta bunlar insanı şirke bile düşürebilir.

Kabir ziyaretine gidenlerin kabristana vardığında orada yatanlara selam vermesi ve onlar için Allah’tan bağışlanma dilemesi Peygamberimizin uygulamaları arasında yerini almıştır. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün Medine mezarlığına uğradığında mezarlara doğru yönelmiş ve: السلام عليكم يا أهل القبور يغفر الله لنا ولكم أنتم سلفنا ونحن بالأثر *“Esselamu aleyküm ey kabir halkı! Allah sizi de bizi de mağfiret buyursun. Sizler bizim seleflerimizsiniz. (Yani bizden önce ahirete göçenlersiniz.) Biz de arkadan gelip size katılacağız.”*[95] buyurmuştur. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) başka bir seferinde de mezarlığa uğradığında şunları söylemiştir: السلام عليكم أهل الديار من المؤمنين والمسلمين وإنا إن شاء الله للاحقون *“Selam üzerinize olsun ey mü’minler cemaatinin mahalle halkı! İnşaallah biz de sizlere kavuşacağız!”*[96]

Bu hadislerde aynı zamanda kabir ziyaretinde bulunan kimsenin hangi halet-i ruhiye üzere bulunması gerektiğine de işaret vardır. Çünkü Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): *“Sizler bizim seleflerimizsiniz.”*, *“İnşaallah biz de sizlere kavuşacağız.”*[97] gibi ifadeleriyle ölümü tezekkür etmiş, dünyanın faniliğine karşılık

ebedî diyarın ahiret yurdu olduğunu ve hayat serüveninin kabirle noktalandığını ima etmiş ve bizlere de bu konuda hüsn-ü misal olmuştur.

Kabir ziyaretinde bulunan kimseler, oturarak veya ayakta ziyaretlerini gerçekleştirebilirler. Kabir ziyaretinde müstehap olan, oturup Yasin-i Şerîf okumaktır. Ayakta durarak on bir İhlâs-ı Şerîf de okunabilir.[98] Bunun yanında dileyenler Kur'ân okuyarak bunun sevabını ölenlere bağışlayabilirler.

Kabir ziyareti için kesin ve kat'i bir gün olmamakla birlikte Hanefîler, hususiyle Cuma ve Cumartesi günleri kabir ziyaretinde bulunmanın daha faziletli olduğunu ifade etmişlerdir.

Kocası Ölen Kadın Nasıl Yas Tutmalıdır?

İhdâd yani yas tutmak, ölüm veya kesin (bâin) boşama sebebiyle evliliği sona eren mükellef ve Müslüman bir kadının, evlenme yasağı bulunan iddet süresince yas tuttuğu izlenimini verecek şekilde üzüntüsünü dışa vurmasını, çevresinin yadırgayacağı şekilde memnun ve mutlu görünmekten sakınmasını ifade eder.

Kocası ölen bir kadının kocası için yas tutması bütün toplumlarda özellikle Sâmî toplumunda bir âdet olarak yerleşmiştir. İslâmiyet öncesi, Hicaz bölgesinde kocası vefat eden kadınlar, bir yıl süreyle iddet bekler ve bu süre zarfında bir odaya kapanıp en gösterişsiz elbiselerini giyer, koku sürünmez, saçlarını taramaz yani tam bir matem havasına girerdi. Bu bir yıl sonunda da belli davranışlar sergileyerek yas süresinin bittiğini ilan eder ve normal hayatına dönerdi.[99]

Dinimiz, insanların dûçar olduğu musibetlere karşı sabırlı ve metanetli olmalarını tavsiye buyurmuş ancak insan olmanın gerektirdiği hüzün ve yas tutmayı belli bir çizgide tutarak müminleri sırat-ı müstakime irşad etmiştir. Buna göre bir kimsenin, vefat edenin ardından aşırı şekilde bağırıp çağırması, ağıt yakması ve üç günden fazla yas tutması câiz değildir. Her musibet sabrı gerektirdiği gibi ölüm de sabrı gerektirir. Öyleyse kadın, vefat eden kocasının arkasından hem sabredecek, hem de vefasının bir ifadesi olarak dört ay on gün koku sürünmeyecek, süslenerek giyinmeyecektir. Bunun delili ise; لاَ يحِلُّ لامرأةٍ تؤمن بِالله واليوم الآخِرِ أنْ تحِدّ على ميت فوْق ثلاث ، إلاَّ على زوجٍ ، أربعة أشهرٍ وعشرا "*Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının, kocası için dört ay on günden, başka birisi için üç günden fazla ihdâdı/yas tutması helâl değildir.*"[100] hadisidir. Esasen kadının, fıtraten böyle bir süreye ve bu süre içerisinde sade bir hayat sürmeye ihtiyacı vardır. Dinimizin koyduğu hüküm de, bu fıtrî ihtiyacı gidermeye yöneliktir. Evet, fıtrat dini olan İslâm, kadının fıtratını göz önünde bulundurarak, eskiden beri âdet olan yas tutmayı tamamen yasaklamamış, fakat uzun olmasına da müsaade etmemiş ve yas müddetini kocasının vefatı için dört ay on gün, başkalarının ölümü için de en fazla üç gün olarak belirlemiştir.

Yas tutmanın, kadının kocasına karşı vefasını ifade etmesi ve ona karşı olan haklarını tamamlaması açısından yeri ve ehemmiyeti büyüktür. Çünkü kocayla kadının aralarındaki sahih nikâhla gerçekleşmiş olan irtibat, en mukaddes irtibattır. Bu yönüyle kadının kocası adına bu hakkı unutması veya görmezlikten gelmesi ne ahlaken ne de hukuken makul değildir.[101]

Âlimlerimiz, sahih bir nikâhla evlendiği kocasının vefatından sonra yas tutmanın kadına vacip olduğu hususunda görüş birliğine (icma') varmışlardır. Aynı şekilde âlimlerimiz, hanımı vefat eden erkeğin yas tutmasının gerekmediği konusunda da ittifak etmişlerdir. Buna delil olarak: لا يحلّ لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تحد على ميت فوق ثلاث ، إلا على زوج ، أربعة أشهر وعشرا "*Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının, kocası için dört ay on günden, başka birisi için üç günden fazla ihdâdı/yas tutması helâl değildir.*"[102] hadîs-i şerifini göstermişlerdir. Bunun yanında ric'î talakla (nikâha gerek kalmadan erkeğin dönüş hakkı olan boşama) boşanmış bir kadının yas tutma yükümlülüğü yoktur, hatta kendisini boşayan erkek için süslenip koku sürünmesi kendisinden talep edilir.[103] Hanefî Mezhebi'ne göre; kadın ister bir bain talakla (yani kadınla nikâh kıyılmadan dönüşü olmayan boşanma) isterse üç bâin talakla[104] boşanmış olsun, nikâh nimetinin kendisinden düşmesinden dolayı kadının yas tutması gerekir. Çünkü bu durum, bir yönüyle kocasının vefat etmiş olmasına benzer.[105]

Malikîlere ve İmam Şâfiî'nin bir görüşüne göre, bâin talâkla boşanmış bir kadının yas tutması gerekmez. Hıristiyan ya da Yahûdi kadının Müslüman kocası öldüğünde yas tutması Hanefilere göre şart değildir. Diğer üç mezhebe göre ise şarttır. Çünkü onlara göre iddetin gerektiği yerde yas da gerekir.

Kocası zalim olan kadın, o öldüğünde her ne kadar sevinse de, yine de yas ile ilgili hükümlere tâbi olmakla mes'uldür. Çünkü mesele sadece kocaya vefayla veya onu sevmekle alâkalı değildir. Nikâhın hem dünyada hem de ahirette kendine ait bir itibarı, şerefi ve ağırlığı vardır. Bu yüzden nikâha saygının gereği yas tutulması gerekir. Hem neticede bir hayat değişikliği olmuştur. Belki yıllarca süren bir hayat tarzından yeni bir hayat düzenine geçilecektir. İşte burada hem kadının hem de etrafındakilerin münasip bir şekilde yeni hayata geçişte yas tutmaları ehemmiyetli bir rol oynayacaktır.

Kadının, kocası dışındaki baba, anne ve kardeş gibi yakın akrabaları için üç günden fazla yas tutması haramdır.[106] Bizim yukarıda kastettiğimiz yas tutma, terim manasıyla "ihdâd" olduğundan mesele karıştırılmamalıdır. Bir insan anne, baba gibi yakınlarını kaybettiğinde elbette üç günden fazla hüzünlenebilir ancak hukukî olarak süslenme ve kokulanmayı terk etme manasındaki ihdâdı üç günden fazla uzatması helâl değildir.

Yas Tutan Bir Kadın İçin Yasak Olan Davranışlar

Kocası vefat ettiği veya kocasından boşandığı için yas tutan kadının, aşağıdaki süs ve kokulardan uzak durması gerekir:

1- Altın veya gümüş yüzük ile dahi olsa süs eşyasıyla, siyah dahi olsa, ipek ile süslenmek.

2- Elbiselere değil de bedene hoş koku sürünme ve süslenme şeklinde taranmak. Çünkü bunda bir çeşit lüks ve dikkatleri çekme söz konusudur.

3- Hoş kokulu veya kokusuz yağ kullanmak.

4- Sürme çekmek. Çünkü sürme çekmek ancak bir zaruret sebebiyle veya geceleyin câiz olur.

5- Kına yakmak. Bütün kına ve boya türleri buna dâhildir.

6- Güzel kokular ile kokulandırılmış kırmızı veya sarı elbiseler giymek. Bunun delili ise Ümmü Seleme Validemiz'in (radiyallahu anhâ) rivayet ettiği şu hadîs-i şeriftir: "*Kocası vefat etmiş kadın sarıya ve kırmızı toprağa boyanmış elbiseyi giymez. Süs takınmaz, kına yakmaz, sürme çekmez.*"[107]

Bütün bu bilgilerden sonra şunu ilave etmek gerekir ki, kocası ölmüş veya bâin talakla kocasından ayrılmış kadın, eğer iddet süresince yas tutmayı, bunu terk etmenin haram olduğunu bilerek terk edecek olursa, yani kocasına yas tutmazsa, Allah'a karşı isyan- etmiş olur.[108]

Cenaze Evinde Televizyon İzlenebilir mi?

Ölen insana üzülmek, sessizce ağlamak gayet tabi ve insanîdir. Dinimizde yas tutmanın sınırları yukarıda ifade edildiği çerçevede bellidir. Buna göre yas tutma/ihdad kocası ölen kadına gereklidir ancak bu kayıt, yakınları vefat eden insanların hiç hüzünlenmeden hayatlarına devam edecekleri manasına anlaşılmamalıdır. Zira her ölüm insana ahireti hatırlattığı gibi cenaze evinin ve yakınlarının da bu ölümden kendilerine pay çıkarmaları gerekir. Vefat eden kimsenin yakınları, çevrelerinin yadırgayacağı şekilde memnun ve mutlu görünmekten sakınmalıdırlar. Buna göre ölenin evinde yemek yapılması haram değildir fakat ölenin yakınları o halleriyle yemek yapamayabilirler. Etraftaki komşu ve akrabâların "cenaze evi üzüntülüdür, gamlıdır, yemek yapamayabilirler, onlara yardım etmek lazım" anlayışı içinde yardıma koşmaları, hem dinimizin müstehap kabul ettiği bir davranış hem de gayet insanîdir. Nitekim Resul-i Ekrem Efendimiz, Cafer ibn-i Ebi Talib şehit olunca; اِصنعوا لآلِ جعفرٍ طعاما فإنّه قد أتاهم أمرٌ شغلهم "Caferin ailesine yemek yapıp götürün. Çünkü başlarına kendilerini meşgul edecek bir musibet gelmiştir."[109] buyurarak cenaze evine yemek götürülmesini ifade etmiştir.

Cenaze evinde televizyon seyretmek, radyo ve müzik dinlemek yasak olmasa da

ölen insana saygının gereği, o evin biraz sükûnetli, sessiz olması daha uygundur. Bu hem ölene hürmeti ifade eder, hem de ev halkına ölümü hatırlatır. Dolayısıyla da "ölenle ölünmez" ifadesi bu açıdan yanlış, "hayattan tamamen kopmama" manasına düşünüldüğünde doğrudur. Nitekim cenaze merasimlerinin bile dünyevîleştiği günümüzde, ölümü ve ahireti daha fazla hatırlamaya ihtiyacımız vardır ve ölen insanların hali buna bir vesiledir. Öyleyse, bu hali ölümü hatırlama adına iyi değerlendirip televizyonla, radyoyla, gazeteyle meşgul olmamak ve o uhrevî atmosferi bozmamak gerekir.

Oruç

Orucun Farziyeti

Oruç, İslâm'ın beş temel rüknünden birisi ve aynı zamanda İslâm'ın en büyük şeair ve alametlerinden biridir. Hicretin ikinci yılında farz kılınan orucun farziyeti, Kur'ân, Sünnet ve icma ile sabittir. Cenab-ı Hak, Bakara Sûre-i Celîlesi'nde: يا أيها الّذين آمنوا كتب عليكم الصيَام كما كتب على الّذين من قبلكم لعلّكم تتقون "*Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı. Böylece umulur ki fenalıklardan korunursunuz.*"[110] buyurarak, orucun ümmet-i Muhammed'e farz kılındığını beyan etmiştir. Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) de bir hadîs-i şeriflerinde orucun, İslâm'ın üzerinde bina edildiği beş temel esastan birisi olduğunu açıklamıştır.[111]

Orucun Fazilet ve Sevabı

Oruç, Allah rızasını ve dolayısıyla cennet hayatını kazanmada çok önemli bir ibadettir. Orucun Allah katındaki ehemmiyetini ve kulu, Allah'a yaklaştıran büyük bir vesile olduğunu ifade eden birçok hadîs-i şerif varid olmuştur. Bu hadîs-i şeriflere baktığımızda: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), oruçlunun ağız kokusunun Allah katında misk kokusundan daha hoş olduğunu,[112] orucun dengi başka bir ibadet bulunmadığını,[113] oruç tutmanın karşılığının cennet meyvelerinden yiyip, cennet ırmaklarından içmek şeklinde Müslümanın karşısına çıkacağını,[114] cennette oruçlulara mahsus "reyyan" isminde özel bir kapı bulunduğunu ve o kapıdan da sadece oruçluların girebileceğini,[115] oruç tutan kimsenin rızkını da helâlinden kazandığı takdirde ahirette hesaptan muaf tutulacağını[116] ifade etmiştir. Oruç tutan kimsenin hayatının nasıl ibadete dönüştüğünü ifade sadedinde ise Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "*Oruç tutanın uykusu ibadet, susması ise tesbih sayılır. İyilik ve ibadetlerine kat kat ecir verilir. Duası Allah tarafından kabul edilip günahları affedilir.*"[117]

Orucun Hikmet ve Maslahatları

Allah Teâlâ'nın Hakîm isminin tecellisi olarak, diğer ibadetlerde olduğu gibi oruçta da insan ve toplum hayatı açısından birçok fayda ve maslahatlar vardır. Orucun hikmetlerine bakacak olursak özetle şunları söyleyebiliriz: Oruç öncelikle Cenab-ı Hakk'ın kâinat sofralarında insanlar için hazırlamış olduğu ilahi nimetlerin kıymet ve ehemmiyetini idrak ederek, insanı bunlara karşı şükürle mukabele etmeye sevk eden önemli bir vesiledir. Çünkü insan, aç ve susuz kaldığında çevresindeki nimetlerin farkına daha iyi varır. Aynı zamanda açlığın şiddeti ölçüsünde gıdalardan alınan lezzet artar. Yani akşama kadar aç durmuş bir insana iftar sofrasındaki nimetler, normal zamanlara kıyasla çok daha lezzetli gelir.

Diğer yandan önünde, elini uzatıp ulaşabileceği yüzlerce nimet bulunmasına rağmen Cenab-ı Hakk'ın rızasına nail olabilmek için açlık ve susuzluğa katlanmak, insan için önemli bir nefis terbiyesi olup aynı zamanda ona sabır ve tahammül alışkanlığı kazandırır. Bu hakîkati ifade sadedinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: الصيام نصف الصبر لكل شيء زكاة وزكاة الجسد الصوم "*Her şeyin bir zekâtı vardır. Bedenin zekâtı da oruçtur. Oruç ise sabrın yarısıdır.*"[118]

Hele orucu sadece aç ve susuz kalmaktan ibaret görmeyen, midesinin yanında göz, kulak, dil vs. bütün âzâ ve cevarihine hatta düşünce ve hayallerine de onları haramlardan ve mâlâyâni şeylerden alıkoymak suretiyle oruç tutturan bir insan[119], Ramazan'da kazandığı bu güzel terbiyeyi ömür boyu devam ettirmek suretiyle, ahirette oruçlular için hazırlanan Reyyan kapısından cennete girme lütfuna nail olur.

İnsan, oruç sayesinde adeta kendisini tutsak eden günlük alışkanlıklar zincirini kırar, ülfet ve ünsiyetten kurtulur. Bu ise bir ruh disiplini sağlar ve iradeyi güçlendirir. Yani oruç insan için ciddi bir irade eğitimi kazandırır. Zira özellikle uzun yaz günlerini düşündüğümüzde oruçlu bir insanın sabahtan akşama kadar aç ve susuz kalabilmesi ancak iradesinin hakkını vermeye vabestedir ki bu da nefse karşı kazanılmış önemli bir zaferdir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), oruç tutmanın kalb ve ruhun bedene yani şehevani duygulara galebe çalabilmesi için önemli bir vesile olduğunu şu enfes ifadeleriyle anlatmıştır: "*Ey gençler topluluğu! Evlenmeye güç yetirebileniniz evlensin. Zira bu (evlenme), gözü (haramlardan) koruyucu, ferci (apış arasını) günahlara karşı muhafaza edicidir. Kim de evlenmeye muktedir değilse, o da oruç tutsun. Zira oruç, onun için (günahlara karşı) bir kalkandır.*"[120]

Oruç ancak ihlâs ve samimiyetle ifa edilen bir ibadettir. Çünkü oruç, namaz, hac, kurban vs. ibadetler gibi başkaları tarafından görülebilen bir ibadet değildir ki, onun içine riya ve süm'a girebilsin. Samimi olmayan bir insan gizlice yiyip içtiği halde çok

rahat başkalarını aldatabilir, yalan söyleyebilir ve oruçluymuş gibi yapabilir. İşte oruçlu bir insan vicdanıyla baş başa olduğundan, orucu ancak Allah için tutar. Bu da bir Müslümanın ihlâs ve samimiyetini arttıran bir faktördür.

Bilhassa zenginler, fakirlerin hâlini ve neler çektiklerini çoğu zaman kavrayamazlar. Onlar bu tür mahrumiyetleri yaşamadıkları için açlık ve susuzluğun veya diğer zorlukların ne demek olduğunu bilemezler. İşte özellikle zenginler oruç sayesinde fakirlerin hâlini daha iyi anlayarak onlara yardım elini uzatır. Böylece toplumda yardımlaşma ve dayanışma duyguları gelişir. Hiç şüphesiz bu da insanlar arasındaki sevgi bağlarını güçlendirir.

Vücudun hastalıklara karşı mukavemet kazanmasına da vesile olan oruç, beden sağlığı için de önemli bir perhiz ve riyazet vazifesi görür. Zira tıbbî çevrelerce de kabul edildiği üzere bir yıl boyunca aralıksız çalışan sindirim sisteminin senenin bir ayında dinlendirilmesi beden sağlığı açısından fevkalade önemlidir. Yalnız burada gün boyu aç kalıp iftarda mideyi tıka basa doldurmanın, oruç tutmanın ruhuna aykırı olduğu gibi, sağlık açısından da zararlı olduğunu hatırlatmakta fayda var.

Orucun ferd ve toplum üzerindeki faydaları bunlardan ibaret değildir. Ancak biz oruçla ilgili fıkhî meselelere geçmeden önce icmalen de olsa orucun bazı önemli hikmetlerine işaret edelim istedik.

Hamile Olan veya Çocuk Emziren Kadınlar Oruç Tutmakla Mükellef midir?

Bu durumdaki kadınların oruç tutma konusunda mazeret sahibi oldukları Fetava-yı Hindiyye'de şöyle ifade edilmektedir: "Hamile olan veya çocuk emziren kadınlar, kendi sağlıklarından ya da çocuklarının sağlığından korkarlarsa, oruç tutmayıp iftar edebilirler. Bu durumdaki kadınlara kefaret gerekmez; oruçlarını kaza ederler."[121] Konuyla ilgili Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "*Allah Teâlâ yolcudan orucu ve namazın yarısını kaldırmıştır, gebe veya emzikli kadınlardan da orucu kaldırmıştır.*"[122] Burada oruçların kaldırılmasından maksat, bu kimselerden oruç mükellefiyetinin tamamen kalkması değildir. Bunlar, bahsedilen hallerde oruçlarını tutmaz ancak daha sonra tutamadığı günleri kaza ederler.

Burada önemli olan oruç tutmanın, bu tür kadınlara bir zararının olup olmayacağıdır. Bu da ya doktora sorularak ya da zann-ı galip ve tecrübeyle bilinir. Eğer oruç kendilerine veya çocuklarına zarar verecekse, oruç tutmaz ve Ramazan'dan sonra tutamadıkları günleri kaza ederler. Fakat en azından tutmayı bir denemeleri, tutabileceklerse devam etmeleri, böylece Ramazan orucundan mahrum kalmamaları da tavsiye edilmektedir.

Hamile Olan veya Çocuk Emziren Bir Kadın Tutamadığı Oruçlar İçin Fidye Verebilir mi?

Gebe olan veya çocuk emziren bir kadın tutamadığı oruçlarını daha sonra kaza etmelidir. Bu durumdaki bir kadın öncelikle oruçlarını kazayla mükellef olduğu için ayrıca bir de fidye vermesi gerekmez. Fidye vermekle mükellef olanlar hiçbir zaman (yani ömür boyu) oruç tutmaya güç yetiremeyecek kimselerdir. Bunlar da, çok yaşlanmış olan ihtiyarlar ve artık iyileşme ümidi kalmamış olan hastalardır.

Konuyla ilgili âyet-i kerimede şöyle buyruluyor: *"Oruç sayılı günlerdedir. Sizden her kim o günlerde hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar. Oruç tutamayanlara fidye gerekir. Fidye bir fakiri doyuracak miktardır. Her kim de, kendi hayrına olarak fidye miktarını artırırsa bu, kendisi hakkında elbette daha hayırlıdır. Bununla beraber, eğer işin gerçeğini bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."*[123]

Aslında bu âyet-i kerime bizlere sorunun cevabını açıkça ifade ediyor. Buna göre Ramazan ayına giren âkıl-bâliğ bir mümine oruç tutmak farzdır. Ancak Ramazan ayına girdiği halde, oruç tutmasına mâni olacak hastalık veya yolculuk gibi bir mazereti olan kimse, tutamadığı günleri daha sonra kaza eder. Ancak oruç tutmaya hiçbir şekilde güç yetiremeyen yani ömür boyu oruç tutamayacak durumda olan kimseler ise, tutamadıkları her bir gün için fidye verirler. Fidye miktarı da, bir fakirin bir günlük yiyeceği kadardır (Fakiri iki öğün doyurmak veya bu miktar bir parayı ona vermek). Ancak bu, fidye miktarının en alt sınırıdır. Fakat âyet-i kerime, durumu iyi olanları fidye miktarını daha da arttırmaya teşvik etmekte ve onlar için bu durumun daha hayırlı olduğunu bildirmektedir.

Evet, oruç için edaya veya kazaya güç yetirebilen bir kimse, fidye vererek oruç borcundan kurtulamaz. Hamilelik, çocuk emzirme, geçici hastalık, yolculuk gibi durumlar oruç tutmamak için birer özürse de, fidye vermek için birer özür değildir. Bu kişiler daha sonra ilk fırsatta oruçlarını kaza etmekle yükümlüdürler.

Hatta bir kimse, artık iyileşme imkânı kalmadığına inanarak veya doktorun sözü üzerine oruç tutmasa ve bunun yerine fidye verse, fakat daha sonra iyileşse, bu durumda verdiği fidyeler ondan oruç borcunu düşürmeyecek ve tutamadığı oruçlarını kaza edecektir.

Âdet Gören Bir Bayan Nasıl Kefaret Orucu Tutar?

Ramazan ayında kasten yiyip içen veya cinsî münasebette bulunan bir kimsenin kefaret olarak altmış gün oruç tutması gerekir. Orucunu bozduğu günü de ayrıca kaza eder. Kefaret orucu aralıksız tutulması gereken bir oruçtur. Eğer kefaret orucu

tutulurken araya fasıla girecek olursa yeniden baştan başlanmalıdır.

Ancak kadınların gördükleri âdet halleri ihtiyarî olmadığı için kefaret orucunu engellemez. Kefaret orucu tutan bir kadın âdet günleri bittikten sonra kaldığı yerden kefaret orucunu tutmaya devam eder.

Oruçlu İken Âdet Gören Bir Kadının Orucu Bozulur mu?

Hayız hali oruç tutmaya mâni olduğu için, oruçlu bir kadın âdet gördüğünde orucu bozulmuş olur ve Ramazan'dan sonra o günün kazasını yapması gerekir.

Oruçluyken âdet gören bir kadın açıktan olmamak kaydıyla yemek yiyebilir, su içebilir. İftara çok az bir zaman kalmış olsa bile âdet gören bir kadının bir şey yese de yemese de orucu bozulmuş olacağından, oruçlu gibi aç durması doğru değildir. Çünkü bu anda oruç tutması haram olduğu gibi harama benzemek de haram veya mekruhtur. [124] Fakat yerken gizlice yiyip içmesi oruçlulara saygı adına daha uygundur.

Ramazan Ayında Öğleden Sonra Âdeti Kesilen Kadın Akşama Kadar Yiyip İçebilir mi?

Ramazan Ayı'nda, öğleden sonra âdeti bitip temizlenen kadının, akşama kadar bir şey yemeden durması müstehaptır. Hatta buna vacip diyenler de vardır. Bu görüş dikkate alındığında bir şey yiyip içmemek daha bir ehemmiyet kazanmaktadır. Dolayısıyla aç durmayı tercih etmelidir. Bu, oruca ve Ramazan'a saygının gereğidir. Bu durumdaki bir kadın, o günün kazasını sonradan tutmalıdır.[125]

Ramazan Ayında Kuşluk Vakti Çıkmadan Âdeti Biten Kadın O Günün Orucuna Niyet Edebilir mi?

Kuşluk vakti çıkması demek, zeval vaktinin girmesi demektir ki, bu da öğle ezanından yaklaşık bir saat öncesidir. (Kitaplarımızda gündüzün yarısı olarak geçmektedir.) Âdeti imsaktan önce bitmiş olan kadın, ihtiyaten kuşluk vaktine kadar beklemiş ve guslü ertelemişse, kuşluk çıkmadan niyet edebilir. Ama âdeti imsaktan sonra fakat kuşluktan önce biten kadın, guslünü kuşluktan önce alsa bile o gün oruç tutamaz.

Hayızlı Kadın Açıktan Yiyip İçebilir mi?

Âdet hâlindeki kadınlara oruç tutmak farz olmadığı için bunların açıktan veya gizli yiyip içmelerinde şer'î bir mahzur yoktur. Ama yine de, onların durumunu bilmeyenler nazarında töhmetten uzak kalmaları, oruca ve oruç tutan müminlere duydukları saygı gereği gizlice yiyip içmeleri edep açısından daha uygun bir davranıştır.

Düşük Yapan Kadının Orucu Bozulur mu?

Saç ve tırnak gibi bazı uzuvları belirgin bir hale gelmiş bir düşük yapan kadın, kanama gördüğü takdirde lohusa sayılacağından dolayı orucu da bozulmuş olur. Uzuvları belirmemiş bir düşükten dolayı lohusalık gerçekleşmeyeceği için oruç da bozulmaz

Oruçlu İken Ağda Yaptırmanın Hükmü Nedir?

Oruçlu bir kimsenin ağda yaptırmasıyla orucu bozulmaz. Fakat burada bir hususa dikkat çekelim. Eğer bir kadın kendisi değil de bir başka kadına ağda yaptıracaksa göbekle diz kapağı arasını göstermemesi gerekir. Çünkü bir kadının başka bir kadına karşı mahrem yeri göbekle diz kapağı arasıdır. Bu bölgeye bakmak câiz olmadığı gibi, çıplak olarak dokunmak da câiz değildir.

Söz konusu hüküm Müslüman kadınlar arasında geçerlidir. Yoksa Müslüman bir kadın, gayrimüslim bir kadına el, yüz ve ayağı dışında başka bir yerini gösteremez.

Kaş Aldırmak Orucu Bozar mı?

Kaş aldırmak orucu bozmadığı gibi, vücuttaki diğer kılları kesmek de oruca bir zarar vermez. Fakat Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kaş aldıranlara lanet ettiği ve kaş aldırma fıtrata müdahale sayıldığı için câiz görülmemiştir.[126]

Aynı şekilde oruçluyken tırnak kesmenin, saç tıraşı olmanın ya da saç boyatmanın bir mahzuru yoktur.

Diş Çektirmek veya Dişe Dolgu Yaptırmak Orucu Bozar mı?

Diş çektirmek, dişe dolgu yaptırmak vb. işler orucu bozmaz. Bununla birlikte bu işlemlerden önce iğne yapılması -ihtilaflı olmakla birlikte- orucu bozar. Diğer yandan diş çektirme veya dolgu esnasında kanama olmakta ve çoğu zaman bu kan boğaza kaçmaktadır ki bu da orucu bozar. Bir de bu tür tedaviler oruçluyu halsiz bırakarak sağlığını tehlikeye sokabilir. Bu açıdan bu tür tıbbî işleri iftardan sonraya bırakmak daha iyidir. Eğer zarurî bir durum varsa, o gün oruç tutulmayarak, Ramazan'dan sonra kazası yapılır.

Krem, Ruj, Jöle, Esans ve Kokular Orucu Bozar mı?

Bu sayılanların hiçbirisi orucu bozmaz. Vücuda sürülen merhem ve kremler oruca zarar vermez. Aynı şekilde esans ve güzel kokuları koklamak da orucu iptal etmez. Ancak dudağa sürülen ruj mideye giderse orucu bozar. Biz burada bunları kullanmanın hükmünü ele almadığımız için sadece orucu bozup bozmama yönlerine değinip geçiyoruz. Bunların hükümleri için süslenme bölümüne bakılabilir.

Oruçlu İken Sakız Çiğnemek Orucu Bozar mı?

Eğer çiğnenen sakızın içinde aroma ve şeker varsa bunlar tükürüğe karışıp yutulacağı için orucu bozar ve bu durumda kefaret gerekir. Ancak daha önceden çiğnenmiş ve aroması gitmiş aynı zamanda parçalanmayan şekersiz bir sakızın çiğnenmesi orucu bozmaz.

Bununla birlikte oruçlu iken sakız çiğnemek mekruh görüldüğü için bundan uzak durulması gerekir. Zira sakız çiğneyen bir kimse sû-i zanna sebebiyet verebilir ve toplum tarafından oruç tutmamakla itham edilebilir.

Başı Açık Olan Bir Bayan Oruç Tutabilir mi?

Bir kadının el, yüz ve ayakları dışındaki yerleri avret mahalli sayıldığı için buraları göstermesi câiz değildir. Bununla birlikte başın kapalı olması namaz için şart olsa da oruç tutmanın şartlarından birisi değildir. Bu açıdan başı açık olan bir bayan da oruç tutabilir. **Oruç tutmaktan elde edilecek sevap ayrıdır, baş açmanın günahı ayrıdır.**

Kadın Oruç Tutmak İçin Kocasından İzin Almalı mıdır?

Allah hakkının söz konusu olduğu yerde kul hakkından bahsedilemez. Bu açıdan her ne kadar karı-kocanın birbirleri üzerinde belli hakları bulunsa da bu hiçbir zaman farz ibadetleri yapmaya engel değildir. Bu açıdan bir kadın, kocası izin vermemiş olsa bile farz olan namaz, hac ve oruç gibi ibadetlerini yerine getirir.

Bununla birlikte nafile oruç tutmak isteyen bir kadın, kocasından izin almalıdır. Çünkü böyle bir durumda kocası, ona ihtiyaç duyabilir. Eğer kocasından izinsiz olarak nafile oruca başlamışsa, kocası ona orucunu bozdurabilir. Orucu bozulan kadın daha sonra bu orucunu kocasından izin alarak veya onun yanında olmadığı bir zamanda kaza eder. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: لا تصم المرأة وبعلها شاهد إلا بإذنه "*Kocası yanında bulunduğu halde, onun izni olmaksızın kadının nafile oruç tutması helâl olmaz.*"[127] Bu emrin, aile hayatının sağlıklı olarak devamını sağlaması itibariyle pek çok hikmet içerdiği aşikârdır.

Kadın Oruçluyken Yaptığı Yemeğin Tadına Bakabilir mi?

Oruçluyken özürsüz olarak bir şeyin tadına bakmak veya bir şeyi çiğnemek mekruhtur. Çünkü böyle bir davranış orucun bozulmasına sebep olabilir. Çiğnemek veya tadına bakmak için de olsa ağzına bir şey alan insan farkına varmadan onu yutabilir.

Bununla birlikte kocası kötü huylu olan bir kadının, pişirdiği yemeğin veya aldanma ihtimali olan bir kimsenin, satın alacağı gıda maddesinin tadına bakması câiz görülmüştür. Fakat tadına bakarken boğaza bir şey gidecek olursa oruç bozulur ve

kaza gerekir.

Oruçlu Birisi Eşiyle Ne Kadar Yakınlaşabilir?

Beraber yatma, öpme, okşama vs. davranışlar orucu bozmaz. Ancak bu fiillere bağlı olarak meni gelirse oruç bozulur ve sadece kaza gerekir. Eğer cinsel münasebet vuku bulursa hem kaza hem de kefaret gerekir.

Eşiyle öpüşmek, ona sarılmak, kendisine güveni olmayan eş için mekruhtur. Çünkü bu davranış orucu bozacak bir fiili işlemeye götürebilir. Kendinden eminse, mekruh olmaz. Ancak oruçlu kimsenin eşiyle "fâhiş mübaşeret" de denilen çıplak oldukları halde sarılmaları ve aşırıya gitmeleri kişinin kendine güveni olsun veya olmasın mekruhtur.

Muayenede Doktora Edep Yerlerini Göstermek Orucuna Zarar Verir mi?

Kadın veya erkek doktora edep mahallini göstermesiyle kadının orucu bozulmaz. Bir zaruret bulunduğu takdirde doktor, kadının avret mahalline de bakabilir. Ancak kadın doktor bulma imkânı mevcut olduğu halde erkek doktora gitmek câiz olmaz.

Ramazan Ayında Âdet Kanını Durdurmak İçin İlaç Kullanmak Câiz midir?

Âdeti geciktirmek için Ramazan'da ilaç kullanılması caiz değildir. Çünkü âdet, Allah'ın yarattığı bir kanundur, bu haldeyken oruç tutmamak da O'nun bir hükmüdür. Allah'ın yarattığı fıtrata, koyduğu hükme tâbî olmak varken, bunlara razı olmayarak fıtratı değiştirmeye kalkmak, itaat çerçevesinin dışına çıkmak demektir. Evet, oruç tutmak Cenâb-ı Hakk'ın emri olduğu gibi kadınların özel günlerinde oruç tutmamaları da O'nun emridir. Öyleyse kadın, her iki halde de Allah'ın emrine uymuş olmaktadır. Hem bu mesele hac ve umrede olduğu gibi zaruret oluşturan bir durum da değildir. Çünkü tutulamayan oruçların kazası bir sene boyunca tutulabilir.

Zekât

İslâm'ın Zekât'a Verdiği Önem

Zekât sözlükte büyüme, artma, bereket ve temizlenme manalarına gelir ki, bu manalar aynı zamanda onun hikmet ve faydalarına da işaret etmektedir. Çünkü zekât, malın artmasına ve bereketlenmesine vesile olduğu gibi, aynı zamanda malı kendisine karışan haramlardan ve ona taallûk eden haklardan temizler.[128] Dinî bir ıstılah olarak zekât, belirli miktardaki bir maldan dinin belirlediği belli bir kısmını, Kur'ân'da açıklanan sınıflara dağıtmaktan ibaret olan malî bir ibadettir.[129]

Kur'ân'da kesin emir ifade eden "*Namazı kılın, zekâtı verin.*" ibaresi altı yerde

geçmektedir.[130] Ayrıca zekât ibadeti, Kur'ân-ı Kerim'in 28 âyetinde namazla birlikte olmak üzere toplam 32 âyette yerini almıştır. Kur'ân-ı Kerim'de namazdan sonra en fazla üzerinde durulan ibadetin zekât olması, onun dindeki ehemmiyetini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Diğer yandan zekât vermek birçok hadîs-i şerifte emredilmiştir. Mesela bir hadîs-i şerifte Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "*İslâm beş esas üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hazreti Muhammed'in* (sallallahu aleyhi ve sellem) *Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak.*"[131]

Özellikle zekât vermeyenlerle ilgili Allah Resulü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) tehditkâr ifadeleri oldukça ibret vericidir: "*Deve, sığır veya davar sahibi olup da, bunlarda var olan Allah hakkını eda etmeyen herkese Kıyamet günü, bu mallar, mümkün olduğunca iri ve şişman olarak geleceklerdir. Bu malların sahibi, düz ve geniş bir yere oturtulacak, hayvanlar bacakları ve tabanlarıyla onun üzerinden geçecekler. Geçiş sırasında boynuzlarıyla toslayacaklar ve ayaklarıyla ezecekler. İçlerinde boynuzsuz veya boynuzu kırık biri bulunmayacak. Bu şekilde sonuncusu da onun üzerinden geçince, birincisi aynı geçişe tekrar başlayacak. Mahlûkatın hesabı tamamlanıp hüküm verilinceye kadar bu hâl devam edecek.*"[132]; "*Altın ve gümüşün haklarını vermeyen hiçbir altın ve gümüş sahibi yoktur ki kıyamet gününde bunlar ateşten levhalar haline getirilip de cehennem ateşinde kızdırılarak, onlarla sahibinin yanları, alnı ve sırtı dağlanmasın!.. Bu levhalar soğudukça süresi elli bin sene olan bir günde, kullar arasında verilecek hüküm bitinceye kadar, sahibine azap için tekrar (kızdırılarak) konacaklardır. Sonra da kendisine ya Cennet'e veya Cehennem'e doğru (giden yol) gösterilecektir.*"[133]

Zekât vermek aslında fakirlerin, zenginlerin malları üzerindeki bir hakkıdır. Dolayısıyla zekâtı verilmemiş malda, başta Allah hakkı sonra da fakirlerin hakkı vardır. Bu husus Kur'ân'da şu ifadelerle dile getirilir: وفي أَموالِهِم حَقٌ للسَائِلِ والمحرومِ "*Onların mallarında yoksullar ve muhtaçlar için de bir hak vardır.*"[134] Bu şuurla zekâtını veren bir zenginin, fakirlere minnet etmesi bir tarafa, böyle önemli ve sevabı fazla bir ibadeti yerine getirmelerine vesile oldukları için onlara şükran borçlu olması gerekir.

Zekâtın gerek ferd gerekse toplum planında birçok hikmet ve faydaları vardır. Efendimiz'in ifadeleri içinde zekât fakirlerle zenginler arasında bir köprüdür.[135] Çünkü zekât, aradaki sevgi bağlarını güçlendirir. Böylece zengin ve fakir arasındaki derin uçurumların oluşmasına mâni olur.

Dinde bu derece ehemmiyeti haiz bulunan zekât mükellefiyetini yerine getirme açısından temelde kadın ve erkek arasında bir fark yoktur. Yani Müslüman ve âkıl-

bâliğ olmanın yanında, aslî ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olan[136] ve bu malın üzerinden bir sene geçen her Müslüman'ın zekât mükellefiyetini yerine getirmesi dinde katî bir farzdır.

Biz burada zekâtla ilgili genel ahkâmı, bu konuda yazılmış ilmihal kitaplarına bırakarak, kadınlara mahsus bazı meseleler üzerinde duracağız.

Kadın, Kocasından Ayrı Olarak Hangi Durumlarda Zekât verir?

Kadının kendine ait malı varsa bunlardan zekât vermesi gerekir. Bir kadının kendisine has malı, genelde mehir, miras ve hibe yoluyla olur. Bunlarda istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir. Dolayısıyla kadın, kocasından ayrı olarak sahibi olduğu mal ve paralarının, -şartlar yerine geldiğinde- zekâtını vermekle mükelleftir.

Çalışan Bir Kadının, Kazancından Zekât Vermesi Gerekir mi?

Eğer çalışan bir kadının zekât nisabına ulaşmış kendisine ait bir malı varsa ve bu malın üzerinden de bir sene geçmişse, kırkta bir oranında bunun zekâtını vermesi gerekir.

Fakat ailede esas olan müşterek hareket etmektir. Kadın çalışıp kazanıyorsa, burada dinin ruhuna en uygun olan davranış, kazancını kocasıyla paylaşması ve istişareli harcamasıdır. Ailenin saadeti ve devamı için bu önemli bir husustur.

Mehrini Almamış Kadın Bunun Zekâtını Vermeli midir?

Her ne kadar kadın nikâh akdiyle birlikte mehir almaya hak kazanmış olsa da, bu mehrini kocasından almadığı müddetçe onun bu mülkiyeti noksan bir mülkiyettir. Çünkü kabz gerçekleşmemiş yani henüz mal kadının eline geçmemiştir. Bunun için bir kadının mehrini teslim alıncaya kadar, bu maldan zekât vermesi farz değildir. Aynı şekilde mehrini teslim aldıktan sonra da, bu malın geçmiş yıllara ait zekâtını vermesi farz olmaz.[137]

Kadınların Ziynet Eşyalarından Zekât Vermeleri Gerekir mi?

Altın veya gümüşten yapılmış ziynet takıları veya tablo, çanak-çömlek, kaşık, çatal vb. mallar nisap miktarına ulaşıp üzerinden bir kamerî yıl geçince bunların zekâtını vermek farz olur. Çünkü altın ile gümüş artan ve büyüyen mallardır. Bunların özünde satış bedeli olma (semen) niteliği vardır. Bu yüzden ister külçe, ister döküm, isterse insanlar için süs eşyası olarak elde bulunan altın ve gümüş olsun, hepsinin zekâtını vermek gerekir.

Evet, miktarı 85 grama (20 miskal) ulaşan yüzük, küpe, gerdanlık, bilezik gibi altın takıları bulunan bir kadın, bu takıların üzerinden bir sene geçtikten sonra bunların

kırkta bir (% 2.5) zekâtını vermekle mükelleftir. Diğer yandan zekâta tâbi bulunan bu ziynet eşyaları elde bulunmaya devam ediyorsa, bunların her yıl zekâtlarının tekrar verilmesi gerekir. Bunu, kocası dilerse kendi malından da verebilir.

Hanım Kocasına Zekât Verebilir mi?

Bir erkeğin, eşine zekât veremeyeceği aşikârdır. Çünkü erkek, zaten kadının her türlü nafakasını karşılamak zorundadır. Dolayısıyla onun eşine zekât vermesi bir yönüyle kendine râci olduğu için geçerli kabul edilmemiştir.

Hanımın kocasına zekât vermesine gelince, Hanefî Mezhebi'nin imamı olan Ebu Hanife Hazretleri bir kadının fakir durumdaki kocasına zekât veremeyeceğini söylemiştir. Onun en önde gelen iki talebesi olan İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ise, kadının fakir olan kocasına zekât vermesini câiz görmüşlerdir.[138]

Her ne kadar ailede nafaka ihtiyacını karşılamak kocanın vazifesi ise de, günümüz şartlarında özellikle bizim aile yapımızda eşler arasındaki mal ayrımının çok belirgin olmadığı bir gerçektir. Bundan dolayı bu konuda uygun olan İmam Azam'ın görüşüyle amel ederek kadının da kocasına zekât vermemesidir.[139]

Kadının Fitre Vermesi Gerekir mi?

Fitre verme mükellefiyeti açısından da kadın ve erkek arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla nisap miktarı bir mala sahip olan kadının fitresini vermesi vaciptir. Ancak burada zekâttan farklı bir durum vardır. Fitre vermeyi vacip kılan nisap miktarı malda, zekâtta olduğu gibi artıcı ve çoğalıcı olma şartı aranmadığı gibi, üzerinden bir yıl geçmesi de şart değildir.

Buna göre aslî ihtiyaçlarının dışında 85 gr. altın[140] veya bu miktarda herhangi bir mala sahip olarak bayrama giren kimsenin fitre vermesi vacip olur. Kişi nisap miktarı mala bayramdan bir gün önce sahip olmuş olsa bile fitresini vermesi gerekir. Ancak bayramın ilk günü fecrin doğmasından sonra doğan veya Müslüman olan ya da zengin olan kimse için fıtır sadakası vacip olmaz.

Diğer üç mezhebe göre, fitre vermek için nisab şartı yoktur. Yani bir kadının 85 gr. altını ya da o kadarlık bir malı veya parası olmasa da fitre miktarı verebilecek kadar imkânı varsa fitre vermesi gerekir. Malı nisab miktarına ulaşmayan Hanefîler, verme ahlakını devam ettirme ve sadakanın büyük sevabını kazanma adına diğer mezheplerin bu hükmünü göz önünde bulundurabilirler.

Diğer yandan fakir kadının fitre vermesi vacip olmadığı gibi, kocası için de onun fitresini verme mükellefiyeti yoktur. Ancak kocası gönüllü olarak onun fitresini verirse tabii ki bu güzel bir davranış olur.

Hac

Haccın Dindeki Yeri ve Önemi

Sözlük manası itibariyle kastetmek ve yönelmek manalarına gelen hac, hususî bir zaman diliminde, hususî bir kısım yerleri, yine bir kısım hususî usullerle ziyaret etmeğe denir ki; senenin belli günlerinde, hac niyetiyle ihrama girip, Arafat'ta vakfede bulunmak ve Kâbe'yi tavaf etmekten ibaret sayılmıştır.

Muktedir olan herkesin ömründe bir kere haccetmesi farz-ı ayndır. Haccın farziyeti, Kur'ân, sünnet ve ümmet-i Muhammed'in icması ile sabittir. Hac, Kur'ân-ı Kerim'de geçen: وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا "*Beytullah'a gitmeye gücü yeten herkesin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır.*"[141] âyetiyle farz kılınmıştır.

Haccın farziyetini bildiren ve onun faziletlerini anlatan birçok hadîs-i şerif vardır. Bu konudaki bir hadîs-i şerif şu şekildedir: "*İslâm beş esas üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hazreti Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak.*"[142] Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) başka bir hadîs-i şeriflerinde de şöyle buyurmuştur: يا أيها الناس كتب عليكم الحج حج البيت العتيق "*Ey insanlar! Üzerinize hac farz kılındı; Beyt-i Atîk'i haccediniz.*"[143]

İster erkek ister kadın olsun şartlarını taşıyan, yani sağlık ve servet yönünden haccetme imkânına sahip olan her Müslüman'ın ilk fırsatta hac görevini yerine getirmesi gerekir. Kendisine hac farz olan kimsenin mazeretsiz olarak hac ibadetini geciktirmesi günahtır.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şeriflerinde: تعجلوا إلى الحج يعني الفريضة فإن أحدكم لا يدري ما يعرض له "*Hacca gitmekte (yani farz hacca) acele ediniz, çünkü sizden biriniz ölümün kendisine ne zaman geleceğini bilemez.*"[144] buyurarak bu hususa dikkat çekmiştir.

Eğer bir kişi hac kendisine farz olduktan sonra hacca gitme imkânı olduğu halde, hac vazifesini yerine getirmeyip sonraya erteler ve daha sonra da fakirlik, hastalık vb. değişik sebeplerden dolayı bu imkânını kaybederse, zamanında hac yapmadığı için sorumlu olur. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): من أراد أن يحج فليتعجل فإنه قد تضل الضالة ويمرض المريض وتكون الحاجة "*Hac yapmak isteyen kimse acele etsin. Çünkü serveti, parası elinden gidebilir, hasta olabilir, ihtiyacı ortaya çıkabilir.*"[145] buyurarak Müslümanları haclarını sonraki yıllara ertelemeyip ilk fırsatta yerine getirmeleri konusunda uyarmıştır.

Hac, hicretin dokuzuncu yılında farz kılınmıştır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o yıl kendisi hacca gitmemiş, hac emiri olarak Hazreti Ebu Bekir'i (radıyallahu anh) göndermiştir. Allah Resûlü'nün hicretin onuncu yılında yaptığı hacca

"Veda haccı" denir ki, bu, O'nun yaptığı ilk ve son hacdır.

Haccın Farz Olması İçin Gereken Şartlar (Vücup Şartları)

1- Müslüman Olmak: Namaz, oruç ve zekât gibi diğer ibadetlerde olduğu gibi, haccın farz olması için gereken birinci şart Müslüman olmaktır. Çünkü dinin kişiden ilk istediği mükellefiyet imandır. Diğer mükellefiyetler ise ancak imandan sonra gelir. Dolayısıyla gayrimüslimlerin haccetmesi farz olmadığı gibi, dinden dönen kimselerin de (mürted) haccetmesi farz değildir.

2- Akıllı ve Bâliğ Olmak: İslâm'ın emir ve yasaklarından sorumlu olanlar ancak akıl sahipleridir. Aynı şekilde yeni doğan bir çocuk bulûğ çağına girdikten sonra dinin emirleriyle yükümlü olur. Bundan dolayı aklı noksan olan kimselerle henüz bulûğ çağına gelmemiş olan çocukların haccetmeleri farz değildir.

Çocukluk devresinde hacca gitmiş bir kimseden hac farizası düşmez. Bulûğ çağına girdikten sonra diğer şartları da mevcutsa yeniden hacca gitmelidir.

3- Hürriyet: Haccın farz olması için gereken şartlardan birisi de hürriyettir. Hür olmayanlar (köleler) sadece bedenî ibadetlerle mükelleftirler. Hac ise hem beden hem de mal ile yapılan bir ibadet olduğu için hürriyeti bulunmayanlara farz değildir.

4- Vakit: Zekât, kurban, fitre ve bayram namazlarında olduğu gibi, hac ibadetinde esas alınan kameri aylardır. Buna göre hac ayları, Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nin ilk on günüdür. Yani bu aylarda hacca hazırlanılır, yola çıkılır, ihrama girilir; en son arefe günü Arafat'ta vakfeye durmak ve Kâbe'yi ziyaret tavafında bulunmakla hac son bulur. Bu vakitlerin dışında farz hac için ihrama girilemez ve haccın rükünleri eda edilemez. Dolayısıyla diğer şartlarını taşısa bile, hac aylarına erişemeyen kimseye hac farz olmaz.

5- Mali imkânının yeterli olması: Haccın vacip olması için gereken şartlardan birisi de kişinin hac için gerekli olan masrafları karşılamaya güç yetirebilmesidir. Haccın farz olması için bir insanın zekât verecek zenginliğe ulaşması şart değildir. Yani haccın farziyetinde kişinin nisap miktarı mala sahip olması aranmaz. Yolculuk ve yeme-içme masraflarıyla geride bıraktığı ailesinin nafakasını karşılamaya güç yetirebilen herkese hac farz olur.

6- Haccın farz olduğunu bilmek: Bu şart İslâm'ın yaşanmadığı yabancı bir ülkede olanlar için geçerlidir. Çünkü İslâm diyarında İslâm'ın hükümlerini bilmemek bir mazeret değildir.

Saydığımız bu şartlara haccın vücub şartları denir ki, bu şartları taşıyan herkesin ömründe bir defa haccetmesi farzdır.

Haccın Eda Edilebilmesi İçin Gereken Şartlar (Sıhhat Şartları)

Kendisine hac farz olan bir kimsenin haccını bizzat eda edebilmesi için gereken şartlara "haccın edasının şartları" denir. Bunlar:

1- Beden sıhhati: Hac yapmakla mükellef olan kişinin sağlık ve sıhhatinin bu vazifeyi yerine getirmeye elverişli olması gerekir. Aksi takdirde hac vazifesini bizzat yerine getirme mükellefiyeti ondan düşer.

Kötürümlük, körlük, felç, ayakların kesik olması; hac yolculuğuna tahammül edemeyeceği derecede hasta veya yaşlı olması gibi kişinin hac vazifesini rahat bir şekilde eda etmesine mâni olan hastalıklar, hac mükellefiyetini düşürür.

Hasta olan bir kimse eğer daha sonra iyileşeceğini ümit ediyorsa bekler ve iyileştikten sonra hacca gider. Eğer ömür boyu iyileşmeyecek bir hastalığa yakalanmışsa, hac vazifesini yapmak üzere kendi yerine vekil gönderir veya bunu vasiyet eder. Kendi yerine vekil gönderen bir hasta daha sonra iyileşecek olursa bizzat kendisinin hacca gitmesi gerekir. Yani iyileşmesi durumunda vekilinin yaptığı hac, onun üzerinden hac farizasını kaldırmış olmaz.

2- Hac için bir engel olmaması: Hapis, yurt dışına çıkış yasağı veya günümüzde olduğu gibi kendisine kura çıkmaması gibi kişinin haccetmesine mâni olan bir engel bulunmamalıdır. Fakat hacca gitmeye mâni olan bu tür engelleri kişinin kendisi oluşturmaya kalkışmamalıdır.

3- Yol güvenliğinin bulunması: Yol güvenliği mevcut olmadığından dolayı hacca gidemeyen kişi Allah katında mes'ul olmaz. Ancak kara, deniz veya hava yollarından herhangi birisi güvenliyse, o yolu kullanarak kişinin hacca gitmesi gerekir.

Yaygın bulaşıcı hastalığın olması, hacca mâni olacak savaşın bulunması, yolda eşkıya baskını gibi durumlar güvenliği tehdit eden unsurlardır.

4- Kadın için iddetin olmaması: Gerek bâin gerekse ric'î talak ile boşandığından veya kocası vefat ettiğinden dolayı iddet bekleyen kadınlar, haccın edasıyla yükümlü değildir.

5- Kadınlar için bir mahremin bulunması: İster yaşlı ister genç olsun haccedebilmesi için sefer mesafesi (90 km.) kadar yolculuk yapmak zorunda olan kadın, ancak eşi veya bir mahremiyle beraber hacca gidebilir. Yanında kocası veya mahremi olmayan kadının hac vazifesini yerine getirmesi farz değildir. Seferilik mesafesinden daha az mesafede yaşayan kadınlar ise kendi başlarına hacca gidebilirler.

Haccın farzları, vacipleri, sünnetleri, ihram, tavaf, Arafat vakfesi, Müzdefile vakfesi, sa'y, şeytan taşlama vs. konuları ilmihal kitaplarına ve bu konudaki hususi çalışmalara bırakarak, hac ibadetiyle ilgili sadece kadınları ilgilendiren meselelere geçeceğiz.

Kocası veya Bir Mahremiyle Haccetme İmkânı Bulunmayan Bir Kadın Ne Yapmalıdır?

Haccın diğer şartlarını taşıyan bir kadın eğer bekârsa ve evlenmekten ümidini kestiyse veya evli olduğu halde kocası onunla hacca gitmiyorsa/gidemiyorsa ve yanında bir mahremini götürme ihtimali de kalmadıysa, hac için kendi yerine vekâleten bir başkasını gönderebilir, bu da mümkün olmadıysa kendi yerine bir başkasının hacca gönderilmesini vasiyet eder.

Ancak Şafiî mezhebine göre sadece farz hac için kadının, güvenli bir kadın topluluğuyla birlikte hac farizasını yapması caiz görülmüştür.

Mahremi Olmadan Hacca Giden Kadının Haccının Durumu

Sefer mesafesi (90 km.) uzaklıktan[146] hacca gidecek bir kadının, yanında kocası veya bir mahremi olmaksızın hac yapması harama yakın mekruhtur. Bununla birlikte yalnız olarak hac yapan bir kadının haccı kerahetle birlikte sahih olur.

Kadına Mahrem Olan Kimseler

Kadının mahremi, ebedî olarak nikâhı ona haram olan yakın akrabalarıdır. Babası, dedesi, oğlu, torunu, kardeşi, amcası, dayısı, kardeşlerinin çocukları, damadı, kayın pederi, sütoğlu, sütkardeşi gibi akrabalar kadının mahremleridir.

Mahremde Aranan Şartlar

Kadınla beraber hacca gidecek olan mahremin Müslüman, akıllı, ergin ve güvenilir bir kişi olması şarttır. Özellikle fitnenin yaygın olduğu zamanlarda kadınla beraber hacca gidecek olan mahremin güvenilir ve iffetli bir kişi olması daha bir önem arz etmektedir.

Kadınla Birlikte Hacca Gidecek Mahremin Masrafları Kime aittir?

Kadınla beraber haccedecek olan mahremin azık ve yolculuk masrafları kadına aittir. Dolayısıyla kadına haccın edasının vacip olması için yanında gidecek olan mahreminin de masraflarını karşılayabilecek kadar zengin olması gerekir.

Ancak kadınla birlikte hacca gidecek mahrem kimse, daha önce haccetmemiş ve kadınla birlikte o da hac farizasını yerine getirecekse, bu durumda masraflarını kendisi karşılayacaktır.

Kocanın İzni

Allah hakkı kul hakkından önce gelir. Dolayısıyla farz olan ibadetlerde kocanın izni gerekmez. Bundan dolayı kendisine hac farz olan bir kadın, kocası izin vermese bile

yanına bir mahremini alarak hacca gidebilir. Yani bir erkek, hac şartlarını taşıyan bir kadının hacca gitmesine engel olamaz. Burada, kocanın izni gerekmez derken, bu ifademizden kadının kocasına hiçbir şekilde haber vermeden hacca gitmesini anlamamalıyız. Kadın meseleyi öncelikle karşılıklı anlayışla halletmeye çalışmalıdır.

Nafile hacda ise aynı durum söz konusu değildir. Nafile hacca gitmek isteyen bir kadının kocasından izin alması gerekir.

İddet Bekleyen Kadın Hacca Gidebilir mi?

Kocasından boşandığı veya kocası vefat ettiği için iddet bekleyen bir kadın hacca gidemez. Çünkü bu kadının iddet süresini kocasının evinde geçirmesi gerekir. Eğer kendi memleketinden hacca gidenler ayrılmadan önce söz konusu kadının iddeti biterse hacca gidebilir. Aksi halde bir sonraki sene hac vazifesini eda eder.

Özel Halleri Sebebiyle Veda Tavafını Yapamayan Kadınların Durumu

Bu durumda olan kadınlardan veda tavafı düşer. Çünkü veda tavafının vacip olması için gereken şartlardan birisi de kadınların hayız ve nifas hallerinden temiz olmalarıdır. Fakat âdet gören bir kadın Mekke'den ayrılmadan önce temizlenirse, yola çıkmadan önce veda tavafını yapmalıdır.

Hac Yolunda Kocası veya Mahremi Vefat Eden Kadın Ne Yapmalıdır?

Hac yolunda kocası veya yanında bulunan mahremi ölen kadın muhsar sayılır. İhsar, bir nevi zaruret hali cinayeti[147] kabul edildiğinden dolayı böyle bir kadının ceza kurbanı kesmesi ve ihramdan çıkması gerekir.

Kadının Başkası Adına Vekil Olarak Haccetmesi

Kocasından izin alan bir kadın yanında da bir mahremi bulunduğu takdirde başkası adına vekil olarak hacca gidebilir. Bununla birlikte kadınları, erkeklerin vekili olarak hacca göndermek mekruhtur. Çünkü az da olsa kadınların hacları erkeklere göre noksan ve meşakkatlidir. Çünkü onlar telbiyede seslerini yükseltmezler, remel ve hervele gibi bazı hac vazifelerini yapmazlar.

Hacda Kadınların Erkeklerden Ayrıldıkları Hususlar

1- Kadınlar ihramlı iken her türlü giyim eşyası giyebilirler. Başlarını örterler ancak yüzlerini örtmezler. Bununla birlikte yüzlerine dokunmamak üzere bir örtü de kullanabilirler. Yani onların erkekler gibi ihrama girmeleri ve dikişsiz elbise giymeleri şart değildir.

2- Telbiye ve tekbir getirirken seslerini yükseltmezler.

3- Kadınlara ihram ve sesli telbiye şart olmadığı için, ihrama girerken sadece niyet etmeleri yeterlidir.

4- Tavafta ıztıba[148] ve remel[149]; sa'yde ise hervele[150] yapmazlar.

5- İhramdan çıkmak için saçlarını dipten kazıtmazlar. Bunun yerine saçlarının başlarının dörtte birine tekabül edecek kadar olan kısmından parmak ucu kadar keserler.

6- Erkeklerin içine karışma söz konusuysa, Hacerü'l-Esved'i uzaktan selamlarlar.

7- Erkeklerin ihramlı oldukları esnada başlarını açmaları gerekirken, kadınlar başlarını örtmek zorundadır.

8- Ziyaret tavafından sonra âdet veya lohusa hali zuhur etse ve bu halde iken Mekke'den ayrılsalar kendilerinden veda tavafı düşer ve herhangi bir ceza terettüp etmez.

Hacca Gidecek Kadınların Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Kadınların hac vazifesini yerine getirmelerinin farz olması için, erkeklerden farklı olarak yanlarında kocalarının veya bir mahremlerinin bulunması gerektiğini ifade etmiştik.

Ayrıca hac vazifesini eda etmek üzere hacca giden kadınların, mümkün olduğu kadar erkeklerden uzak durmaları, tavaf yaparken, metafın en dışından yapmaları ve eğer farz olan ziyaret tavafı yapmıyorlarsa, erkeklerin içine girerek tavaf yapmaya çalışmamaları gerekir. Özellikle de Hacerü'l-Esved'e dokunacağım diye erkeklerin içine karışmaları kesinlikle doğru değildir.

Âdet Hâlinde Bulunan Bir Kadın Hac Vazifesini Nasıl Yapar?

Âdet görmeye başlayan bir kadın ziyaret tavafı haricindeki hac ibadetinin bütün menâsikini yapabilir. Ziyaret tavafını da tehir ederek temizlendikten sonra yerine getirir. Bu tehirden dolayı ona bir ceza gerekmez.

Tavafı temiz olarak yapmak Hanefilere göre vacip[151], diğer mezheplere göre farzdır. Ziyaret tavafından sonra âdet görmeye başlayan bir kadından, vacip olan veda tavafı vazifesi, elde olmayan bir sebeple terk edildiğinden dolayı düşer. Farz olan ziyaret tavafından önce âdet başlamışsa, bu kadının Kâbeyi tavaf etmesi haramdır. Bununla beraber Hanefilere göre âdetli iken yapılmış da olsa o ziyaret tavafı geçerlidir ancak bu kadının büyük baş bir kurban kesmesi gerekir.

Buradan hareketle denebilir ki, Mekke'de bekleyerek âdeti bittikten sonra tavaf etme imkânı olan kadınların âdetli iken ziyaret tavafında bulunmamaları gerekir. Ancak bir şekilde âdetli iken tavafta bulunurlarsa/bulunmak zorunda kalırlarsa büyük

baş bir ceza kurbanı kesmeleri icab eder. Bu durum, bugün grup halinde hacca gidip de Mekke'de bulunma günleri sınırlı olanlar için bir kolaylıktır.

Tavafın ortasında âdet başlamışsa hemen tavafı bırakıp ihramdan çıkması, daha sonra -eğer tavafın ilk dört şavtını eda etmeden çıkmışsa- bu tavafı kaza etmesi gerekir. Eğer bırakmazsa, haram işlemiş olur ve büyük baş bir kurban kesmesi gerekir. Eğer ilk dört şavtını edâ etmişse, bu halde yine tavaftan çıkar ancak geriye kalan üç şavtı yapamadığından dolayı kurban da gerekmez.[152] Çünkü Hanefilere göre ilk dört şavt farz, geri kalan üç şavt ise vaciptir.

Zengin Olan Bir Kadın Hacca Gitmek İstediğinde Kocası Onu Hacca Götürmeye Mecbur mudur?

Böyle bir mecburiyetten söz edilemez. Çünkü kocanın böyle bir dinî vazifesi yoktur. Bununla birlikte erkeğin hacca gitmek isteyen eşine yardımcı olması ve gerekirse onunla birlikte hacca gitmesi veya mümkünse onu bir mahremiyle göndermesi ahlakî bir vazife sayılabilir.

Kurban

Kurbanın Tanım ve Şartları

Sözlükte "yaklaşmak, kendisiyle Allah'a yaklaşılan şey" manasına gelen kurban, ıstılahta, "ibadet niyetiyle, kendine mahsus vakitte, belirli şartları taşıyan hayvanı usulünce kesmek" demektir. Kurban bayramı günlerinde (ilk üç günde) belli şartları taşıyan ve Allah rızası için kesilen kurbana "udhiyye" denir.

Kurban olarak kesilebilecek hayvanlar; deve, sığır, manda, koyun ve keçidir. Koyun ve keçinin bir yaşını, sığır ve mandanın iki yaşını, devenin ise beş yaşını doldurmuş olması gerekir. Ancak altı aylık kuzu annesi gibi iri yapılı ise bu da kurban olarak kesilebilir.

Kurbanın Hükmü

ولكلِ أمةٍ جعلنا مِن سكا *"Biz her ümmete kurban ibadeti koyduk."*[153] âyet-i kerimesinden anlaşılacağı üzere kurban, bizden önceki her ümmete farz kılınmış bir ibadettir. Kur'ân, kurbanın her dinde olduğunu bildirmenin yanında değişik dönemlerden kurban ile ilgili olaylar, misaller anlatmaktadır: Mesela, Hazreti Âdem'in iki oğlunun Allah'a "kurban" takdim ettiklerini, birisinin kurbanı kabul edilirken diğerinin ise kabul edilmediğinden bahsetmektedir.[154] Ve yine Kur'ân'da Hazreti İbrahim'in, gördüğü bir rüya üzerine oğlu'nu (Hazreti İsmail'i) kurban etmek istediği ve baba-oğul tam bir teslimiyet içerisinde bu emri yerine getirmek istedikleri esnada Allah

tarafından kendilerine Hazreti İsmail'e bedel olarak kurban gönderildiği bildirilmektedir.[155]

İşte bizden önceki ümmetlere teşrî kılınan kurban ibadeti, فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ *"Rabbin için namaz kıl ve kurban kesiver."*[156] âyet-i kerimesi mucibince ümmet-i Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) için de bir mükellefiyet olarak teşrî kılınmıştır. Buna göre kurban kesmek, Hanefî Mezhebi'ne göre vacip, diğer mezheplerde ise terk edilmesi istenmeyen müekked bir sünnettir. Konuyla ilgili hadîs-i şeriflere baktığımızda kurbanın terk edilmemesi gereken önemli bir ibadet olduğunu anlayabiliriz. Zira Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): مَن كَانَ لَهُ سَعَةٌ وَلَمْ يُضَحِّ فَلَا يَقْرَبَنَّ مُصَلَّانَا *"Kurban kesecek güçte olup da kesmeyen, namazgâhımıza yaklaşmasın."*[157] buyurmak suretiyle konunun ehemmiyetine dikkat çekmiştir. Başka bir rivayette ise Allah Resülü (sallallahu aleyhi ve sellem) Bayram namazından önce kurbanını kesen birisine, yeniden kurban kesmesini emretmiştir.[158] Peygamberimiz'in yeniden kesmesini emretmesi, kurban kesmenin vacip olduğunu gösterir.

Ayrıca Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kurbanın teşri kılındığı yıl olan hicretin ikinci yılından itibaren vefatına kadar her yıl kurban bayramında kurban kesmiştir.[159] Bu da kurban kesmenin önemli bir delili olmaktadır.

Kurban Kesmekten Maksat

لَن يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِن يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنكُمْ *"Unutmayın ki ne onların etleri, ne de kanları asla Allah'a ulaşacak değildir. Lâkin O'na ulaşan tek şey, kalblerinizde beslediğiniz takvâdır, Allah saygısıdır."*[160] âyet-i kerimesine göre kurban kesmekten maksat Allah'a ibadet ve kurbettir. Hiçbir ibadete ihtiyacı olmayan Cenab-ı Hakk'ın bizim keseceğimiz kurbanlara da ihtiyacı yoktur. Allah katında makbul olan bizim niyet ve takvamızdır. Bu açıdan kurban, et yemek için değil, ibadet niyetiyle Allah'ın rızasını kazanmak için kesilir. Onun için kurban bayramında et yeme niyetiyle kesilen hayvan kurban yerine geçmez. Buna bağlı olarak ortak kesilen kurbanda ortaklardan birisinin niyetinin et yemek olması, diğerlerinin kurbanını da iptal eder.

Kurbanın Fazilet ve Sevabı

Kurban kesmenin fazilet ve sevabıyla ilgili hadîs-i şerifler müminler için çok büyük müjdeler ihtiva eder. Hazreti Âişe Validemizden gelen bir rivayet şöyledir: *"Hiçbir kul, kurban günü, Allah indinde, kurban kanı akıtmaktan daha sevimli bir iş yapamaz. Zira kesilen hayvan, kıyamet günü boynuzlarıyla, kıllarıyla tırnaklarıyla gelecektir. Kesilen kurbanın kanı yere düşmeden önce Allah nezdinde yüce bir mevkiye ulaşır. O halde, gönül hoşluğu ile kurbanlarınızı kesin."*[161] Konuyla ilgili diğer bir rivayette ise

kurbanın sevabı hakkında bir soruya Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "*Her bir tüye karşılık bir hasene vardır.*" diye cevap vermiş, bunun üzerine maksadın daha iyi anlaşılması için kendisine: "*Ya Resûlallah! Yün?*" denmiş ve O da: "*Yünün her tüyüne karşılık bir hasene (iyilik) var.*" demiştir.[162] Başka bir hadîs-i şerifte ise Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kurbanı kesilecek olan Hazreti Fâtıma'ya: "*Kalk kurbanının yanına git ve onu izle. Onun akıtılacak ilk damlası ile senin geçmiş günahların affedilecek.*" demiştir.[163] Kesilen kurbanların sırat köprüsünde sahibi için bineklik yapacağı da Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) nakledilen rivayetler arasındadır.[164]

Kurbanın Hikmetleri

Her ibadette olduğu gibi kurban kesme ibadetinin de bizler için birçok hikmet ve faydası vardır. ولكل أمة جعلنا منسكا ليذكروا اسم الله على ما رزقهم من بهيمة الأنعام "*Biz her ümmete kurban ibadeti koyduk ki, Allah'ın kendilerine erzak olarak verdiği hayvanları keserken Allah'ın adını ansınlar.*"[165] âyetiyle Allah Teâlâ, kurban ibadeti yerine getirilirken yüce adının zikredilmesini, yeryüzünde mevcut bütün hayvanların Kendi mülkü olduğunu ve sırf rahmet eseri olarak insanların istifadesine verildiğinin bilinmesini ve bu şuurla kurban ibadetinin yapılmasını emretmektedir.

Kurban, Allah'ın rızasını kazanma yolunda bir fedakârlık, hasbîlik ve teslimiyetin ifadesidir. Bu teslimiyet ve hasbilik, Hazreti İbrahim ve İsmail ile zirveleşerek sembolleşmiştir. Kurban, Allah'a teslimiyet ruhunu geliştirir. Böylelikle insan hakikî kulluk tavrını takınıp, şükür vazifesini yerine getirmeye çalışır ve böylece Allah'a yaklaşır.

Kurban, toplumda kardeşlik, yardımlaşma, fedakârlık ve dayanışma ruhunu mayalar ve geliştirir. Toplumda adaletin gelişmesine yardım eder. Toplum katmanları arasındaki uçurumların aşılmasına ve değişik seviyelerdeki ferdlerin birbirlerinin halini anlayıp ilgilenmelerine ve kaynaşmalarına ciddi katkıda bulunur.

Kurbanın, insan sağlığının önemli bir unsuru olan dengeli ve sağlıklı beslenmeye katkısı da dikkat çekicidir. Çünkü normal zamanlarda et yeme imkânı bulamayan fakirler, kurban münasebetiyle bunu elde ederler. Hatta dünyanın uzak yerlerindeki muhtaç insanlara bile et gönderilir. Ayrıca kurban, hayvancılığın gelişmesine ve ekonomik canlanmaya da önemli derecede katkı sağlar.

Kurban Kesmek Kimlere Vaciptir?

Kişinin kurban kesmekle mükellef olması için şu dört şartı taşıması gerekmektedir. Bunlar:

1- Müslüman olmak: Aslında bu şart bütün ibadetleri yerine getirmek için gereklidir. Bir kişi, kurban bayramının üçüncü günü güneş batmadan önce Müslüman olursa ve diğer şartları da taşırsa, kurban kesmesi gerekir.

2- Akıllı ve bulûğ çağına ermiş olmak: Çocukların ve delilerin mallarından kurban kesilmesi gerekmez. Bununla birlikte bir kimsenin kendi malından çocuğu için kurban kesmesi güzel bir davranıştır (müstehaptır).

3- Mukim olmak (seferi olmamak): Dinen yolcu hükmünde olan kimse kurban kesmekle mükellef değildir. Ancak yolcu hükmünde bulunan kimsenin tek başına veya mukimlerle birlikte kurban kesmesine de bir mâni yoktur. Hatta diğer mezhepler, bu hususta mukimle yolcuyu ayırmamışlardır.

4- Belirli bir malî güce sahip olmak: Hanefî Mezhebi'ne göre, kurban kesmeyi vacip kılan zenginliğin ölçüsü zekâtta ve fıtır sadakasında aranan zenginlik ölçüsüyle aynıdır. Buna nisab miktarı denir. Bu da borçları ve aslî ihtiyaçları dışında 85 gram altın (20 miskal) veya 200 dirhem gümüştür. Fıkıh âlimlerinin tesbitine göre, zekâtta aranan "malın üzerinden bir sene geçmesi", "sahip olunan mal varlığının artıcı olması" gibi şartlar kurbanda aranmaz. Buna göre kurbanın ilk üç günü içinde her kim nisab miktarı mala sahip olursa, bir sene beklemeye gerek duymadan kurban kesmekle yükümlüdür.

Kurban Kesmek Kadınlara Da Vacip midir?

Yukarıda saydığımız şartlar açısından kadınla erkek arasında bir fark yoktur. Buna göre Müslüman, âkıl, bâliğ, mukim ve zengin olan her kadının kurban kesmesi vaciptir. Büyük Hanefî hukukçusu Kâsâni kurbanla ilgili şartları saydıktan sonra şöyle demiştir: "Saydığımız bu şartlarda kadınla erkek müsavidir. Çünkü konuyla ilgili deliller bu ikisinin arasını ayırmamıştır."[166] Ayrıca belirtmek gerekir ki, kocasının malından dolayı kadına kurban kesmek vacip olmaz. Öyleyse, günümüzde bazı yörelerde görülen, aile içerisinde bir sene kocanın, bir sene hanımın kurban kesmesi diye bir şey söz konusu olamaz. Çünkü ailenin malı erkeğindir ve her sene kurbanı o keser. Kadının ise ancak mehir, miras, memuriyet, işçilik veya ticaret yoluyla kazandığı kendisine ait malı varsa kurban kesmelidir. Tabii gücü yeten aile reisi, ayrıca hanımı için de kurban kesebilir.

Kadınlar Hayvan Boğazlayabilir mi?

Hayvan boğazlamanın şartları arasında "erkek olmak" diye bir şart yoktur. Dolayısıyla erkekler kurban kestiği gibi kadınlar da fiilen kesebilirler. Hatta besmeleyi ve kesim işini bilip idrak ettikten sonra bulûğ çağına ermemiş çocuklar bile hayvan boğazlayabilir. Burada önemli olan kesim işini düzgün yapabilmektir. Şu hadîs-i şerif

de kadınların hayvan boğazlayabileceğini gösteren bir delildir: Muaz bin Sa'd'ın rivayet ettiği bir hadîs-i şerife göre, Kâ'b bin Mâlik'in cariyesi, Sel' dağlarında koyunlarını otlatıyordu. Koyunlardan biri hastalandı, cariye hemen yetişerek hayvanı bir taşla kesti. Daha sonra durumu Resulullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) sordular. Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: كلوا فلا بأس بِأكلها "*Bir mahzuru yoktur, etini yiyiniz.*"[167] Buhari'nin bab başlığında senetsiz olarak yer verdiği bir hadise göre ise Ebu Musa el-Eşari Hazretleri, kızlarına kurbanlarını kendi elleriyle kesmelerini, ayağını kurbanın boynuna basmayı ve keserken tekbir getirip besmele çekmeyi tembih etmiştir.[168]

Bazı fıkıh kitaplarında, kadınların hayvan kesebileceği ve kestiklerinin de helâl olacağı ifade edilmesinin yanında, hayvanı erkeğin kesmesinin müstehap olduğu belirtilmiştir. Buna gerekçe olarak da erkeğin daha güçlü olduğu, dolayısıyla kesim işini daha güzel yapabileceği ifade edilmiştir.[169] İmam Mâlik, kadınların kurban kesmelerinin mekruh olduğunu ifade etmiş[170], Şafiîler de erkeğin kurban kesmesinin kadından daha efdal olduğunu söylemişlerdir.[171] Aynı şekilde Şafiîlere göre kişinin kurbanını kendisinin kesmesi müstehap olsa da, kadın için müstehap olan kurbanını vekâlet yoluyla bir başkasına kestirmesidir.[172]

Rivayetlere göre ezvâc-ı tâhirâtın kurbanlarını Resûlüllah (sallallahu aleyhi ve sellem) kesmiştir. Diğer yandan Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Hazreti Fâtıma'ya hitaben buyurduğu: "*Kalk kurbanının yanına git ve onu izle. Onun akıtılacak ilk damlası ile senin geçmiş günahların affedilecek.*" sözlerinden de Hazreti Fâtıma'nın kurbanını vekil aracılığıyla bir başkasına kestirdiği anlaşılmaktadır.

Meselenin kadının fıtratıyla da yakından ilgisi vardır. Çünkü değil kadın birçok erkek bile bıçağı eline alıp hayvanın boğazına çalamaz. Hatta büyük ve küçükbaş hayvan bir tarafa, tavuk bile kesemeyen erkekler vardır. Erkeklerde durum böyle olunca fıtraten daha narin ve hassas bir yapıya sahip olan kadınların kurban kesmesi daha zordur. Toplumda oluşmuş adetler de bu duruma işaret eder. Bu açıdan kadınlar bazı durumlarda kurbanlarını kendileri kesseler de, onlara kurbanlarını kendilerinin kesmeleri hususunda ısrarcı olmak uygun bir davranış değildir.

Kurban Nasıl Kesilir?

Hayvanı dini usullere göre boğazlamak, kesimden önce besmele çekip ardından "evdâc" ın kesilmesinden ibarettir. Evdâc ise boğazın iki tarafında olan iki büyük damar ile nefes borusu ve onun arkasındaki yemek borusunun ismidir. Boğazlamada bunların dördü de kesilmelidir. Bununla beraber üçünü, yani nefes borusunu, yemek borusunu ve iki toplardamardan birini kesmek de yeterlidir.

Hayvanın evdâcını kesmeye ensesinden başlanırsa mekruh olur. Ensesinden kesilen hayvan, evdâcı kesilmeden ölürse leş olur. Bu açıdan hayvanı çene altından boğazlamak gerekir.

Hayvanı kör bıçakla boğazlamak, hayvanı yatırdıktan sonra bıçak bilemek, boğazlama yerine ayağından çekip sürüyerek getirmek, boğazlama esnasında hayvanın omuriliğini koparmak, canı çıkmadan kellesini almak ve ölmeden yüzmek mekruhtur.[173]

Kurban keserken nelere dikkat edilmelidir?

1- Hayvan, kesim yerine incitilmeden götürülür, kesileceği zaman da kıbleye karşı ve sol tarafı üzerine yatırılır.

2- Kurban sahibinin kurbanını bizzat kendisinin kesmesi veya Müslüman birisine kestirmesi ve kesim esnasında da orada hazır bulunması müstehaptır.

3- Kurbanı kesen kimse hayvana eziyet vermemeye dikkat etmelidir. Bıçak, keskin olmalı ve hayvana gösterilmemelidir. Hayvan kesilmeden hemen önce "Bismillahi Allahü Ekber" denmeli, sonra kesilmelidir.

4- Kurbanı vekiline kestiren kimse de, hayvan kesilirken besmeleye iştirak etmelidir. Kurbanı kesen kimse hayvanı boğazlarken Allah'ın adını zikretmeyi (besmele) kasten terk ederse Hanefî Mezhebi'ne göre bu hayvanın eti yenilmez. Ancak besmele çekmek unutulduğunda bir mahzuru yoktur.

5- Kesilen hayvanın fazla acı duymaması için, hareket hali sona ermeden yani canı tam çıkmadan onu yüzmemelidir. Kurban sahibi, kurban kesildiği gün, ilk yemeğini kurbanın ciğerinden seçmesi güzel bir davranıştır.

6- Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kurbanlık hayvanın kesilmesiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "*Allah her şeyin ihsanla (iyilikle, güzellikle ve Allah'ın teftişine arz ediyor gibi) yapılmasını kabul etmiştir: Öyleyse bir hayvanı boğazlarken, ihsan hissi ile kesin, içinizden kurban kesen kimse bıçağını iyice bilesin ve keseceği hayvanını rahat ettirsin.*"[174]

7- Sığır, manda, koyun ve keçi cinsinden hayvanlar yatırılıp çenelerinin hemen altından boğazlanır. Bu şekilde kesilmelerine "zebh" denir. Deve ise ayakta sol ön ayağı bağlanarak göğsünün hemen üzerinden kesilir ki, buna da "nahr" denilir. Kesim yapıldıktan sonra hayvanın kanının iyice akması için bir süre beklenir.

Kadın Vekil Olarak Kurban Kesebilir mi?

Mal ile yapılan ibadetlerde vekâlet câizdir. Kurban da mal ile yapılan ibadetlerden birisidir. Dolayısıyla kişi kurbanını kendi kesebileceği gibi, vekâlet yoluyla bir başkasına da kestirebilir. Vekil sıfatıyla kurban kesen kişi erkek olabileceği gibi kadın

da olabilir. Yani kadın kendi kurbanını kesebileceği gibi vekil olarak bir başkasının kurbanını da kesebilir.

Kadınlar Hayızlı İken Kurban Kesebilir mi?

Hayız hali oruç, namaz, tavaf gibi bazı ibadetlerin ifasına engel olsa da, kurban kesmeye engel değildir. Dolayısıyla kurban kesme hususunda kadının temiz veya adetli olması arasında fark yoktur.

Bir Hanede Eşlerin İkisinin de Kurban Kesmesi Gerekir mi?

Kurban kesmek zengin olan her Müslüman'a vaciptir. Kurbanın ilk üç gününde, 85 gr altın veya bu miktar bir mala sahip olan bir kişi kurban kesmekle yükümlüdür. Dolayısıyla burada önemli olan, erkek-bayan veya evli-bekâr olmak değil zengin olmaktır. Bu sebeple, evli çiftlerden hangisi, kurban kendisine vacip olacak kadar bir mala sahipse o kurban kesecektir. İkisi de zenginse, her ikisi de ayrı ayrı kurban kesecektir. Çünkü bu durumda her ikisinin de kurban kesmesi vaciptir.

Eşlerin Yıldan Yıla Sırayla Kurban Kesmesi Doğru mudur?

Günümüzde bazı yerlerde bir yıl erkeğin bir yıl kadının kurban kesmesi şeklinde bir uygulamaya rastlanmaktadır ki, bu uygulamanın dinî bir dayanağı yoktur. Zira sırayla kurban kesen bu eşlerin ya ikisi de zengin, ya ikisi de fakir ya da biri fakir diğeri zengindir. Eğer eşlerin ikisi de kendilerine kurban vacip olacak kadar bir mala sahip iseler, erkeğin zenginliğinin yanında kadının da mesela kendisine ait mehir, miras gibi malı varsa ikisinin de kurban kesmesi gerekir. Sırayla kestiklerinde her yıl birisi dini mükellefiyetini yerine getirmemiş sayılır. Eğer birisi zengin diğeri fakirse, sadece zengin olanın kurban kesmesi gerekir. Kurban kesmekle mükellef olan bir kimse kurban kesmediği her bir yılın borcunu üzerinde taşıyor demektir. Böyle bir kimsenin önceki yıllarda kesmediği bu kurbanların parasını tasadduk etmesi gerekir. Eğer eşlerin ikisi de fakir iseler ancak bu durumda bu uygulamanın bir zararı yoktur. Çünkü kestikleri kurban, zaten nafile kurbandır.

Kur'ân-ı Kerim

Kur'ân-ı Kerim, âlemlerin Rabbi Allah'ın (celle celâluhû) kullarına en büyük armağanıdır. Kur'ân, insanları doğru yola ulaştıran, hak ile bâtılı birbirinden ayıran[175]; müminler için rahmet ve şifa olan[176]; müminlerin öğüt ve nasihat almaları için indirilen[177]; takva sahipleri için bir rehber[178]; Rabbimizden bir öğüt, bize doğru yolu gösteren bir hidayet ve rahmettir.[179] Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "*Kur'ân'ın üslubuyla konuşan, doğruyu konuşmuş olur. O'nunla*

amel eden, mutlaka mükâfat görür. Kim onunla hüküm verirse, adaletle hükmeder. Kim ona çağrılırsa, doğru yola çağrılmış olur.”[180]

Kur’ân bütünüyle insanların düşünüp ibret almalarını ve böylece sırat-ı müstakim üzere bir hayat yaşamalarını temin etmek için gönderilmiş hikmet dolu bir kitaptır. İnsanlığın dünya ve ahiret saadeti, Kur’ân’ı anlayıp hayatlarına hayat kılmalarına bağlıdır. Ne var ki bu Yüce Kitap’tan hakkıyla istifade edebilmek için gönüllerin Ona karşı açık olması şarttır.

Bu sebeple Kur’ân okumak isteyen kimse, Onu tilavete başlamadan önce kalbini bütün önyargı ve şüphelerden arındırmalı, Allah Kelamı olduğunu hatırda tutarak tam bir teslimiyetle Kur’ân’a yönelmeli ve bir de dünya ve ahirette ihtiyacı olan hakîkatleri Kur’ân’da bulabileceği mülahazasıyla onu eline almalıdır.

Kur’ân Okurken Dikkat Edilecek Hususlar

Okunan kitap Allah’ın kelamı olduğu için, kıraat esnasında son derece saygılı, ağırbaşlı ve ciddi olmalıdır. Bunlar kalbe ait ameller olmakla birlikte, kişide bu vakar ve edebi temin edecek veya kalbde bulunan bu saygının tezahürü diyebileceğimiz bazı davranışlar vardır. Bunlar:

a) En saygılı oturuş şekli kıbleye müteveccih bir halde oturmaktır. Onun için Kur’ân okuyacak kimse de kıbleye yönelerek oturmalı ve Kur’ân’ı bu şekilde tilavet etmelidir.

b) Kur’ân okuyan kimse huşu ve hudu içerisinde oturarak okumalıdır. Tekebbür alameti sayılabilecek bacak bacak üstüne atma gibi oturuşlardan uzak durmalıdır. Talebenin hocasının önünde oturması gibi hatta Âlemlerin Rabbi olan Allah’ı görüyor olma şuuru içinde bulunmalıdır. Allah ile konuşuyor gibi okumalıdır. Çünkü o kimse Allah’ı görmese de Allah onu görmektedir.

c) Kur’ân okumanın en mükemmel şekli yukarıda ifade edilen halde okumaktır. Ancak saygı ve edep muhafaza edildikten sonra kişinin ayakta, yan yatarken veya yatağında Kur’ân okuması da câizdir. Nitekim Cenab-ı Hakk Yüce Kitab’ında: الَّذين يذكرونَ الله قياما وقعودا وعلى جنوبهم “*Onlar ki Allah’ı gâh ayakta divan durarak, gâh oturarak, gâh yanları üzere zikrederler*...”[181] buyurmuştur. Âyet-i kerimedeki sıralamadan da anlaşılacağı üzere ister nafile ister farz olsun namazda ayakta iken yapılan Kur’ân tilaveti en faziletli tilavettir. Sevap yönüyle daha sonra oturarak yapılan tilavet, sonra da yatarak eda edilen tilavet gelir.

d) Güzel ve temiz elbiseler giyilmelidir. Hatta Kur’ân’a olan ta’zimden dolayı başı ve omuzları örten bir elbise giymek daha güzeldir. Ulemadan bazıları sarık ve cübbelerini giydikten sonra Kur’ân okumuşlardır.

e) Güzel koku sürünmek ve imkân olduğu takdirde Kur'ân okunacak yeri de en güzel kokularla tütsülemek Kur'ân okumanın edepleri arasındadır.

f) Kur'ân okuyan kimsenin azalarının sükûnet üzere durması ve kıraatin ciddiyetini zedeleyecek davranışlardan uzak bulunması da kıraatin âdâbındandır.

g) Bir de esnemesi gelen kimse, Kur'ân okumayı kesmeli ve esnemesi kesilince devam etmelidir. Çünkü esnemek şeytandandır.

h) Kur'ân okuyan kimse onu göğsüne yakın tutmalı veya önündeki yüksekçe bir şeyin üzerine koymalıdır.

ı) Kıraat esnasında laubali davranışlardan kaçınmalı, gülmemeli ve gerekmedikçe konuşmamalıdır.

Kadın Adetliyken Kur'ân Okuyabilir mi?

Cünüp olan kişinin veya adetli kadının, لا يمسه إلا المطهرون "*Ona tertemiz (abdestli) olanlardan başkası dokunamaz.*"[182] âyeti mucibince Kur'ân'a dokunmaları câiz olmadığı gibi, onu ezberden okumaları da câiz değildir. Çünkü Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): لا يقرأ الجنب ولا الحائض شيئا من القرآن "*Ne hayızlı kadın ne de cünüp kimse Kur'ân'dan hiçbir şey okuyamaz.*"[183] buyurmuştur. Ancak bu durumdaki kimselerin Kur'ân dinlemelerinde, Kur'ân'a bakmalarında ve âyetlerin manalarını düşünmelerinde bir mahzur yoktur.

Dokunma konusunda Kur'ân'ın yazılı kısmı, yapraklarının boş bulunan beyaz kısmı ve Mushafa bitişik olan cildi eşittir. Bu hüküm sadece Kur'ân-ı Kerim'e aittir. Tabloda, parada, duvarda, tefsir ve hadis kitaplarında ise dokunmanın haram olduğu yer sadece Kur'ân âyetinin yazılı olduğu yerdir, bunun dışındaki yerlere dokunmak haram değildir.

Kur'ân-ı Kerim'e, ondan ayrı bir şeyle, mesela ona bitiştirilmemiş bir ciltle ya da elbisenin yeniyle dokunmak câizdir. Ancak elbisenin yeniyle dokunmanın mekruh olduğunu söyleyenler de vardır. Çünkü Kur'ân'a bitişik cilt ondan sayıldığı gibi, insanın üzerindeki elbisesi de kendisinden sayılır, demişlerdir.

Kadınlar Başörtüsüz Kur'ân Okuyabilir mi?

Kur'ân okurken başın kapalı bulunması farz veya vacip değildir. Fakat başı açık olarak Kur'ân okumak, Kur'ân'a saygı ve edep açısından uygun değildir. Bu açıdan mümkün olduğu durumlarda Kur'ân'ı tilavet ederken tesettüre riayet etmek gerekir. Fakat tesettüre riayetin mümkün olmadığı durumlarda (başörtülü çalışmaya müsaade edilmeyen bir yerde çalışmak gibi) Kur'ân'dan uzak kalmaktansa, başı açık da olsa Onu okuyup anlamaya çalışmak daha iyidir.

Kur'ân Kursu Öğretmenliği Yapan Bir Kadın Âdet Gördüğünde Nasıl Davranacaktır?

Kur'ân kursu öğretmenliği yapan bir kadın âdet hâlinde şayet kendisine yardım edecek kimse varsa düzeni muhafaza etmek için kursa devam eder ve öğretim işini yardımcıya bırakır. Yardımcı yoksa Hanefî ulemasından İmam Kerhî ile İmam Tahavî'nin fetvasına göre öğretimini devam ettirecektir. İmam Kerhî: Öğretmen olan kadın âdet hâlinde, kelimelerin arasını ayırarak kelime kelime; İmam Tahavî ise, yarımşar âyet söylemekle öğretim yapmasında beis yoktur, demektedir.[184] Ancak temizlik günlerinde cünüp olan kadın hoca, bu fetvanın dışında tutulmuştur. O, kelime kelime de olsa Kur'ân öğretemez.

Yatarak Kur'ân Dinlenir mi?

Cenab-ı Hak, bir âyet-i kerimede şöyle buyuruyor: *"Onlar ki Allah'ı gâh ayakta divan durarak, gâh oturarak, gâh yanları üzere zikreder, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında düşünürler ve 'Ey büyük Rabbimiz! Sen bunları gayesiz, boşuna yaratmadın. Seni bu gibi noksanlardan tenzih ederiz. Sen bizi o ateş azabından koru!' derler."*[185] Görüldüğü gibi bu âyette, ayaktayken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anmak tavsiye edilmekte ve böyle yapanlar övülmektedir. Kur'ân okumak en büyük zikir olduğuna göre, normal şartlar altında yatarken O'nu okuma ve dinlemede sakınca olmaması gerekir. İnsanın bu hareketiyle Allah'ın Yüce Kelam'ına karşı herhangi bir saygısızlık kastı olmamalıdır. Eğer bir insan bunu saygısızlık olarak kabul ediyorsa o böyle yapamaz.

Başka bir insan hep kulağında kelâmullah olsun istiyorsa o normal olarak ayaktayken, otururken ve uzanırken de Kur'ân dinleyebilir. Ama Kur'ân'a karşı hassas davranan bir Müslümanın edebi, onu böyle bir davranışta bulunmaktan men edebilir. O, Kur'ân okuyacağı zaman abdest alıp, kıbleye doğru oturarak derin bir saygıyla O'nu okuduğu gibi dinlerken de aynı saygı ve hürmeti takınabilir. Netice itibariyle, yatarak Kur'ân dinlemekte bir mahzur olmasa da, bunu kendisi için mahzurlu görenler, dinlememelidirler.

Her Yerde Kur'ân Okunabilir mi?

Kur'ân okunan mekân önemlidir. Nitekim mescidde okunan Kur'ân mekânın şerefinden dolayı daha sevablı olduğu gibi, hamam ve tuvalet gibi temiz olmayan yerlerde Kur'ân okumak ise mekruhtur. Gaflet içinde Kur'ân okumanın gafleti arttıracağına dair, hassasiyet edalı beyanlarda bulunan âlimlerimiz de olmuştur. Dolayısıyla Rabbiyle baş başa kalabilmek için mümkün olduğu kadar sükûnetin hâkim olduğu yerlerde ve insanlardan tenha mekânlarda Kur'ân okunmalıdır. Tabii bununla

birlikte hüsn-ü misal olma ve teşvik etme maksadıyla insanların bulunduğu yerlerde de Kur'ân okunup dinlenebilir. Hatta arabayla yolda giderken farklı şeylerle veya boşuna vakit geçirmektense Kur'ân dinlemek çok yerinde olur.

Kur'ân Okumak İçin Belli Bir Zaman Var mıdır?

Kişinin uyanık ve dinç bulunduğu bir zamanda Kur'ân okuması çok önemlidir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): إذَا قَامَ أَحَدُكُم مِن اللَّيلِ فَاستَعجَمَ القُرآنُ على لِسانِهِ فَلَم يَدرِ مَا يَقُولُ فَلْيَضطَجِع "*Sizden biri geceleyin kalkınca Kur'ân diline dolaşıp ne dediğini anlamamaya başlayınca hemen yatsın.*"[186] buyurarak bu hususa dikkat çekmiştir. Çünkü uykulu veya aşırı yorgun olan bir kimse, Kur'ân'ı eksik veya yanlış okuyabilir ve okuduğu âyetlere yoğunlaşamaz.

Bir de kalb, dünya meşgalelerinden âzâde bulunduğundan dolayı geceleyin Kur'ân okumak daha faziletlidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): مَن فَاتَهُ حِزبُهُ مِن اللَّيلِ فَقَرَأَهُ حِينَ زَوالِ الشَّمسِ إلَى صَلاةِ الظُّهرِ، فَكَأَنَّهُ لَم يَفُتهُ أَو كَأَنَّهُ أَدرَكَهُ "*Kim geceleyin hizbini veya hizbinden bir kısmını okumadan uyursa bunu sabah namazı ile öğle namazı arasında tamamlasın. Bu takdirde, sanki gece (mûtad vaktinde) okumuş gibi aynı sevâba nail olur.*"[187] buyurmak suretiyle gece okunan Kur'ân'ın faziletine dikkat çekmiştir.

Kadınlar Kur'ân'ı sesli Okuyabilir mi?

Öncelikle genel manada Kur'ân'ın sesli veya sessiz okunmasıyla ilgili bilgi verelim. Kur'ân'ın sesli veya sessiz okunabileceğine dair rivayetler vardır. Abdullah ibn-i Ebî Kays, Hazreti Âişe Validemiz'e Allah Resûlü'nün Kur'ân'ı sesli mi yoksa sessiz mi okuduğunu sormuş, Hazreti Âişe de (radıyallâhu anh) : "*Her iki şekilde de okurdu: Bazen gizli, bazen sesli.*" şeklinde cevap vermiştir. Soru soran sahabi bu cevap üzerine: "*Bu işte genişlik yaratan Allah'a hamdolsun.*" demiştir.[188]

Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de: "*Namazında sesini pek yükseltme, ama iyice de kısma, ikisinin arası bir yol tut.*"[189] buyurarak Kur'ân tilavetinde orta yolu tutmamızı istemiştir. Peygamber Efendimiz de (sallallahu aleyhi ve sellem) mescitte itikafa girdiği esnada cemaatin sesli olarak Kur'ân okuduklarını işittiğinde perdeyi aralayıp onlara şöyle demiştir: أَلا إِنَّ كُلَّكُم مُناجٍ رَبَّهُ فَلا يُؤذِيَنَّ بَعضُكُم بَعضًا وَلا يَرفَع بَعضُكُم على بَعضٍ في القِراءَةِ "*Bilin ki, herkes Rabbine hususi şekilde münacatta bulunuyor, birbirinizi (seslerinizle) rahatsız etmeyin. Biriniz okurken diğerinin kıraatini bastırmasın.*"[190] Buna göre Kur'ân okuyan kişi öncelikle sesini aşırı yükseltmek suretiyle başkalarına rahatsızlık vermemeye dikkat etmelidir.

Diğer yandan İmam Gazzâli, Kur'ân'ı Kerim'i sesli veya sessiz okumanın faziletine dair hadisleri naklettikten sonra bunları şu şekilde te'lif etmiştir: "Kur'ân'ı sessiz okumak riya ve gösterişten daha uzaktır. Dolayısıyla riya korkusu olan bir kimsenin tilavetini sessiz yapması daha faziletlidir. Böyle bir korku olmazsa ve namaz kılan bir

kimseyi şaşırtma da söz konusu değilse, kıraatin sesli yapılması daha faziletlidir. Çünkü sesli okuyan kimse daha fazla külfete girer ve okuduğu Kur'ân'dan kendisi istifade ettiği gibi başkalarını da istifade ettirir. Aynı zamanda sesli okumak kalbi uyandırır; kârinin (Kur'ân okuyan kimsenin) kulağını başka şeyleri dinlemekten men ettiği için onun Kur'ân'ı tefekkür üzerine yoğunlaşmasını temin eder ve uykuyu kaçırır. Sesli okuyuş, kişinin kıraate aşk u şevkini arttırdığı gibi tembelliği de azaltır. Bir de sesli Kur'ân okuyan bir kimseyi, tembel veya gafil bir adam görerek gayrete gelebilir veya uykuda olan bir kimse uyanarak geceyi ihya edebilir."[191] Böylece açıktan Kur'ân okuyan kimse, çevresindekilere güzel bir misal teşkil etmiş olur.

Bu yazdıklarımız hem erkekler hem de yanında yabancı erkek bulunmayan kadınlar için geçerlidir. Ancak bir kadın, sesini yabancı erkeklerin duyması söz konusu olduğu bir durumda, Kur'ân'ı sessiz okumalıdır. Her ne kadar kadının sesinin avret olup olmaması mevzuu, fukaha arasında ihtilaflı bir konu olsa da, kadınların bu hususta ihtiyatlı hareket etmeleri daha uygun bir davranıştır.

---

[1] Bir ibadetin içinde bulunan ve mutlaka yapılması gereken hususlara rükün denir. Namazın içindeki, rükû, secde gibi.

[2] Bir ibadetin dışında olup yine yapılması mutlaka gerekli olan şeylere şart denir. Mesela abdest, namazın şartıdır.

[3] İbn Kesir, *Tefsir*, 4/154.

[4] Müslim, *Tahâret* 1.

[5] Mâide Sûresi, 5/6.

[6] *Mevsûat'ül-Fıkhiyyeti'l Kuveytiyye*, 43/356.

[7] عن أنس قال: كان النبي صلى الله عليه وسلم يتوضأ عند كل صلاة "*Hz. Enes şöyle demiştir: Peygamberimiz* (sallallahu aleyhi ve sellem)*, her namaz için abdest alırdı.*" (Buhârî, *Vudû* 54)

[8] Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 1/146-147.

[9] Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 1/149.

[10] Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 1/204.

[11] Mehmet Keskin, *Büyük Şafiî İlmihali*, s. 51.

[12] Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 1/203.

[13] Bu husustaki bütün bu kaynakların değerlendirmesi için bkz: *el-Mevsuatü'l Fıkhiyyeti'l Küveytiyye*, md: "kassatün" "rutûbet-ü ferci'l mer'eti".

[14] Bkz.: Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 1/10; İbn Âbidin, *Hâşiyetu reddi'l-muhtâr*, 1/261; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/ 32-34; Mehmed Zihnî Efendi, *Nimet-i İslâm*, 132-134; Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 82.

[15] Buhutî, *Keşşâfu'l-gınâ*, 1/158.

[16] Mâide Sûresi, 5/6.

[17] Mehmet Keskin, *Büyük Şafiî İlmihali*, s. 58.

[18] Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 1/280.

[19] Akademi Heyeti, *Bir Müslümanın Yol Haritası*, s. 263.

[20] Meydânî, *el-Lübab fî şerhi'l-kitâb*, 1/40.

[21] Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 1/277.

[22] İbn Abidin, *Hâşiyetü İbn-i Abidin*, 1/152.

[23] *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 5/358.

[24] Gazzali, *İhyâu ulûmi'd-din*, 2/48-49; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 5/358.

[25] İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/166.

[26] Mâide Sûresi, 5/6.

[27] Tirmizi, *Tahâret* 125.

[28] Heysemi, *Buğyetü'l-bâhis*, , 2/876.

[29] Mehmet Zihni Efendi, *Nîmet-i İslâm*, s.115.

[30] *el-Mevsuatü'l Fıkhiyyeti'l Kuveytiyye*, "et-Teyemmümü li'n-necâseti", 14/259.

[31] İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, 1/160 (1702).

[32] Bakara Sûresi, 2/83; Yunus Sûresi, 10/87.

[33] Ebu Dâvud, *Salât* 149.

[34] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/315.

[35] Farzları yerine getirip, haramlardan sakınan ve insanî değerlere ters işler yapmayan kimse adaletli sayılır.

[36] Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm*, s. 227-8.

[37] İbn Abidin, *Haşiyetü İbn-i Abidin*, 4/189.

[38] İbn Abidin, *Haşiyetü İbn-i Abidin*, 4/ 190.

[39] Amel-i kesir; iki elle birden hareket etmek, dışarıdan bakıldığında namaz dışında olduğu görüntüsü vermek veya bir hareketi bir rükünde ard arda üç kere tekrar etmek şeklinde tarif edilmektedir.

[40] İbn Abidin, *Haşiyetü İbn-i Abidin*, 4/187.

[41] Ebû Dâvud, *Salât* 54.

[42] Ebû Dâvud, *Salât* 53.

[43] İbn Abidin, *Haşiyetü İbn-i Abidin*, 3/549.

[44] İbn Abidin, *Haşiyetü İbn-i Abidin*, 3/546.

[45] İbn Abidin, *Haşiyetü İbn-i Abidin*, 3/549.

[46] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/408.

[47] İbn-i Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, 1/114; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 2/175; Nevevî, *el-Mecmu*, 4/223.

[48] Beyhaki, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/90; İbn-i Ebi Şeybe, *Musannef*, 1/430.

[49] Müslim, *Salât* 122; Ebû Dâvud, *Salât* 95.

[50] Buhâri, *Ezân* 78; Nesâi, *İmâmet* 62.

[51] Ahmet ibn-i Hanbel, *Müsned*, 5/344.

[52] Mevsılî, *el-İhtiyar*, ; *Diyanet İlmihali*, 1/290-94.

[53] Ebû Dâvud, *Salât* 215.

[54] Ebû Dâvud, *Salât* 240.

[55] A'raf Sûresi, 7/31.

[56] Ebû Dâvud, *Salât* 83; Muvatta, *Cemaat* 35.

[57] Maverdi, *el-Havi fi'l-fikhi'ş-Şafiî*, 2/167.

[58] Ebû Dâvud, *Salât* 84; Tirmizî, *Salât* 160; İbn-i Mâce, *Tahâret* 132.

[59] İbn Abidin, *Haşiyetü İbn-i Abidin*, 2/282-290.

[60] Nesaî, *Taharet* 135; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 6/128 (24016).

[61] Nesâî, *Hayz* 2, 3, 4; Ayrıca bkz: Buhârî, *Hayz* 26; Müslim, *Hayz* 64, 66; Ebu Dâvud, *Tahâret* 111; Tirmizî, *Tahâre*t 96.

[62] Muvatta, *Tahâret* 105; Ebu Dâvud, *Tahâret* 108; Nesâî, *Hayz 134*.

[63] Buhârî, *Hayz* 19; Muvatta, T*ahâret* 97.

[64] Buhârî, *Hayz* 6, *Zekât* 44; Müslim, *Küsûf* 17; Nesâî, *Küsuf* 17; Muvatta, *Küsuf* 2.

[65] Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 1/138.

[66] Buhârî, *Hayz* 20; Müslim, *Hayz* 67; Ebu Dâvud, *Tahâret* 105; Tirmizî, *Taharet* 97; *Savm* 68; Nesâî, *Hayz* 17; *Savm*: 64.

[67] Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 1/138.

68 Aliyyü'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 1/138.

69 İbn Abidin, *Haşiyetü İbn-i Abidin*, 2/266.

70 Nihat Dalgın, "Özel Günlerinde Bayanın Namaz İbadeti", *Yeni Ümit*, s. 85.

71 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 9/345 (26365).

72 Serahsi, *Mebsut,* 2/106.

73 Fatır Suresi, 35/15.

74 İsra Suresi, 17/70.

75 Müslim, *Cenaiz* 81.

76 Semerkandi, *Tuhfetu'l-fukaha*, 1/252.

77 Heyet, *Diyanet İslâm İlmihali*, 1/360-361.

78 Mehmet Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s. 575-576.

79 Mehmet Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s. 575.

80 Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, s. 489-490.

81 Müslim, *Cenâiz* 106; Ebû Dâvud, *Cenâiz* 81.

82 Nesâî, *Cenâiz* 103; Müslim, *Cenâiz* 35; İbn Mâce, *Cenâiz* 36.

83 Müslim, *Cenâiz* 103.

84 Mevsûatü'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye, "Ziyarâtu'l-kubûr" mad., 24/89.

85 Tirmizî, Kıyame 26.

86 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları, 17/598.

87 Buhârî, *Cenâiz* 45; Ebû Dâvud, *Cenâiz*, 29.

88 Nesâî, *Cenâiz* 19; Tirmizî, *Cenâiz* 22; İbn Mâce, *Cenâiz* 52.

89 Nesâî, *Cenâiz* 18; İbn Mâce, *Cenâiz* 52; Ebû Dâvud, *Cenâiz* 29.

90 Buhârî, *Edeb* 42; Tirmizî, *Cenâiz* 34.

91 Nesâî, *Cenâiz* 100.

92 Müslim, *Cenâiz* 96.

93 Müslim, *Cenâiz* 97.

94 Bkz.: Ebû Dâvud, *Cenâiz* 81; Tirmizî, *Cenâiz* 238.

95 Tirmizî, *Cenâiz* 59.

96 Müslim, *Cenâiz* 104.

97 Ebu Dâvud, *Cenâiz* 24.

98 Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm,* s. 612

99 *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 21/530.

100 Nesâî, *Talâk* 55; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 6/292.

101 *Mevsûatü'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 2/106.

102 Nesâî, *Talâk* 55; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 6/292.

103 *Mevsûatü'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 2/104.

104 Üç talaktan sonra beynunet-i kübra olur. Kadının başka bir erkekle evlenip boşanmadan eski kocasıyla evlenmesi caiz olmaz.

105 İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 3/291.

106 Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 9/518.

[107] Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 6/295.

[108] Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, 9/520.

[109] Ebû Dâvûd, *Cenaiz* 25,26; İbn Mâce, *Cenaiz* 59.

[110] Bakara Sûresi, 2/183.

[111] Müslim, *İmân* 5.

[112] Buhâri, *Savm* 2; Müslim, *Sıyâm* 152.

[113] Nesâî, *Sıyâm* 43.

[114] Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 3/328.

[115] İbn-i Mace, *Sıyâm* 1.

[116] Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, 3/328.

[117] Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 3/327.

[118] Tirmizî, *Daavât* 86; İbni Mâce, *Sıyâm* 44.

[119] Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hakîkî orucun ancak bu surette olacağını haber vermiştir: "*Kim oruçlu iken yalan konuşmaktan ve kötü hareketlerden vazgeçmezse, bilsin ki Allah'ın onun yemeyi ve içmeyi bırakmasına ihtiyacı yoktur.*" (Buharî, *Savm* 8)

[120] Buharî, *Savm* 10; Ebû Dâvud, *Nikâh* 1.

[121] *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/207.

[122] Nesâî, *Sıyâm* 50; İbn Mâce, *Sıyâm* 3.

[123] Bakara Sûresi, 2/184.

[124] İbn Abidin, Haşiyetü reddi'l-muhtar, 1/291.

[125] Mehmet Zihni Efendi, *Nimetü'l-İslâm*, s. 671.

[126] Ebû Dâvud, *Libâs* 11; Nesâî, *Zînet* 20.

[127] Buhârî, *Nikâh* 84; Müslim, *Zekât* 84.

[128] Bediüzzaman Hazretleri zekâtın bu yönüne şu ifadeleriyle dikkat çekmiştir: "Zekât, her şahıs için sebeb-i bereket ve dâfi-i beliyyattır. Zekâtı vermeyenin, herhalde elinden zekât kadar bir mal çıkacak; ya lüzumsuz yerlere verecektir, ya bir musibet gelip alacaktır." (Bediüzzaman Said Nursî, *Mektûbât*, s. 309)

[129] Yüksel Yıldız, *Soru-Cevaplı Zekât İlmihali*, s. 15.

[130] Bakara Sûresi, 2/43; Nisâ Sûresi, 4/77; 4/83; 4/110; Nur Sûresi, 24/52; Müzzemmil Sûresi, 73/20.

[131] Buhari, *İman* 1; Müslim, *İman* 19.

[132] Müslim'in bir rivayetinde bu azap şeklinin dünya ölçüleriyle elli bin sene devam edeceği yer alır. (Müslim, *Zekât* 24)

[133] Müslim, *Zekât* 24.

[134] Zariyat Sûresi, 51/19.

[135] Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 6/293 (15758).

[136] Zekât vermeyi farz kılan nisap miktarı, 85 gr. altın veya bu değerdeki para veya ticaret malıdır.

[137] *Mevsuatu'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, "Zekatu'd-deyn" mad., 23/240.

[138] *Mevsuatu'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 23/315.

[139] Meydanî, *el-Lübab*, 1/79.

[140] Heyet, *Türkiye Diyanet Vakfı İlmihal*, s.442.

[141] Al-i İmran Sûresi, 3/97.

[142] Buhari, *İman* 1; Müslim, *İman* 19.

[143] Beyhakî, *es-Sünenu'l-kübrâ*, 5/176.

[144] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 6/253.

[145] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 1/214.

[146] Konuyla ilgili tafsilata ve diğer mezheplerin görüşlerine, "KADINLARIN TEK BAŞINA YOLCULUK YAPMASININ HÜKMÜ" başlıklı yazıdan ulaşılabilir.

[147] Mevsılî, *el-İhtiyar*, 1/187.

[148] Iztıba; ihramın, vücudun belden yukarısını örten parçasının bir ucunu sağ kolun altından geçirip, sol omuz üzerine atarak sağ kolu ve omuzu ridanın dışında bırakmaktır.

[149] Remel; peşinden sa'y yapılan tavafların ilk üç şavtında erkeklerin koşar adımlarla omuzlarını silkerek çalımlı yürümesi demektir.

[150] Hervele; sa'y yapan erkekler için sünnetir ve Safa ve Merve tepeleri arasında bulunan iki yeşil direk arasını süratle geçmeye denir.

[151] Serahsi, *el-Mebsut*, 5/38; Merginani, *el-Hidaye*, 1/199.

[152] Serahsi, *el-Mebsut*, 5/38.

[153] Hac Sûresi, 22/34.

[154] Mâide Sûresi, 6/27-29.

[155] Saffât Sûresi 37/101-107.

[156] Kevser Sûresi, 108/2.

[157] İbn Mâce, *Edâhi* 2; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 2/321.

[158] Muvatta, *Dahâyâ* 4-5.

[159] Tirmizî, *Edâhî* 11.

[160] Hac Sûresi, 22/37.

[161] Tirmizî; *Edâhi* 1.

[162] İbni Mâce; *Edâhi* 3.

[163] Hâkim; el-*Müstedrek*, IV, 247.

[164] Deylemî, *el-Firdevs bi Mesuri'l-Hitâp*, 1/85.

[165] Hac Sûresi, 22/34.

[166] Kâsâni, *Bedâiu's-sanâî*, 7/186.

[167] Muvattâ, *Zebâih* 4.

[168] Buhâri, *Edâhi* 10.

[169] Vehbe Zühayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhu*, 4/297.

[170] Dusûki, *Hâşiyetü'd-dusûki alâ şerhi'l-kebir*, 2/206.

[171] Nevevî, *el-Mecmu*, 9/76.

[172] Nevevî, *el-Mecmu*, 8/405.

[173] Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm*, s. 872, 873.

[174] Müslim, *Sayd* 57; Ebû Dâvud, *Edahî* 11.

[175] Bakara Sûresi, 2/185.

[176] İsra Sûresi, 17/82.

[177] Kamer Sûresi, 54/17.
[178] Bakara Sûresi, 2/2.
[179] Yunus Sûresi, 10/57.
[180] Tirmizî, *Fedailü'l-Kur'ân* 14.
[181] Âli İmran Sûresi, 3/190-191.
[182] Vâkıa Sûresi, 56/79.
[183] Tirmizî, *Tahâret* 98.
[184] İbn Nüceym, *el-Bahru'r Raik,* 2/56.
[185] Âl-i İmran Sûresi, 3/191.
[186] Müslim, *Salâtu'l-müsâfir* 223.
[187] Nesâî, *Kıyâmu'l-leyl* 65.
[188] Tirmizî, *Salât* 330.
[189] İsra Sûresi, 17/110.
[190] Ebû Dâvud, *Salât* 315.
[191] Gazzali, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, 3/317; Bediüzzaman, *Şualar*, 13. Şua, s. 386.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZEL HALLER

Âdet Kanı (Hayız, Regl, Aybaşı)

Hayız, lügatte akıntı manasına gelir. Istılahta ise bulûğ çağına gelmiş bir kadının rahminden, belli günlerde gelen kana hayız kanı denir. Bu kanın, fercin (uzvun) dışına çıkmasıyla kadın hayız olur.[192] Bu kan sayesinde, doğuma hazırlık yapan rahimde aşılanmamış halde bekleyip ölen ve durduğu takdirde vücuda zarar verecek olan yumurtaların, döl yatağının iç zarıyla beraber dışarı atılması sağlanır. Yani âdet kanı, bir nevi rahim temizleme vazifesi görür. Âdet görme, Allah'ın kadınların tabiatlarında yarattığı bir özelliktir.

Kadınların Bulûğ Yaşı ve Âdet Görmesi[193]

Kız çocukları genellikle 9 ile 15 yaş arasında bulûğa erer ve âdet görmeye başlarlar. 40 ile 55 yaş arasında da âdetten kesilirler. Şafiî Mezhebi'ne göre âdetten kesilme yaşı 62 kabul edilmiştir. Bulûğa ermenin emaresi, kızın âdet görmesi veya hamile kalmasıdır.

Âdet görme yaşının alt ve üst sınırları her ne kadar 9–55 yaş olarak belirlense de burada önemli olan fiilî durumdur, bunu da kadının kendisi bilir. Yani bir kadın 9 yaşından evvel de 55 yaşından sonra da âdet görebilir, 55 yaşından önce de âdetten kesilebilir. Nitekim Şafiîlere göre âdet görme, hayat boyu devam edebilir. 9 yaşından önce gelen kan, en az üç gün devam ederse, âdet dönemi başlamış ve kız ergenliğe ermiş demektir. Üç günden az sürmüşse, bu bir hastalık kanı olarak kabul edilir ve kızın ergenliğe ulaşmadığına hükmedilir.

Şafiîlere göre âdet görmenin en az süresi bir tam gün, en fazlası ise 15 gündür. Bir kadın 9 yaşına bastığı halde âdet görmemiş ve bu şekilde 15 yaşına ulaşmışsa, artık hükmen ergen sayılır. Çünkü âlimlerimizin çoğunluğuna göre bir kızın ergenliğe ulaşmasının en üst sınırı 15 yaştır. Böyle biri artık namazlarını kılmak, orucunu tutmakla mükelleftir.[194]

Âdet görmenin başlamasında; yaşanılan bölgenin, hastalıkların, çevre değişikliklerinin, yapılan işlerin, kullanılan ilaçların, yenilen gıdaların, korku,

heyecan, sevinme, hırs gösterme gibi psikolojik hallerin tesiri vardır. Bu sebeple mesela sıcak bölgelerde kızların daha erken yaşlarda bulûğa erdiği, soğuk yerlerde ise daha geç yaşlarda bulûğa erdiği görülmektedir. Âdet görmeye başladıktan sonra da bu bahsettiğimiz hususlara bağlı olarak âdet günlerinin sürelerinde de değişiklikler yaşanabilmektedir.

Âdet Kanının Rengi

Âdet kanının altı çeşit rengi vardır: Kırmızı, siyah, kahverengi (toprak rengi), yeşil, sarı ve bulanık renk. Âdet günleri içerisinde bu renklerden hangisi gelirse gelsin, âdet kanı kabul edilir. Yani beyaz akıntının dışındaki bütün bu renkler âdet kanıdır. Kanın baştaki rengi esas alınır. Yani, baştaki kırmızı ya da kahverengi kanın kuruyarak daha sonra beyazlaşması, onun âdet kanı olmadığını göstermez. Başta hangi renkteyse o rengin hükmünü alır. Başta beyaz renkte olan akıntı, sonradan kuruyarak kirli renge dönüşse, bu akıntı âdet sayılmaz. Esas olan baştaki beyaz akıntıdır.

Âdet Ve Temizlik Günlerinin En Az ve En Fazla Süresi

Âdet halinin en az süresi 3 tam gün (72 saat), en fazla süresi 10 tam gündür (240 saat). (Şafiîlerde ise en azı 1 tam gün, en fazlası 15 tam gündür.) Temizlik halinin ise en az süresi 15 tam gündür (360 saat), en fazla süresi konusunda sınır yoktur. (Şafiîlerde de böyledir.) Bir kadın aylarca hatta yıllarca temiz kalabilir.

3 günden az gelen kan ile 10 gün geçtiği halde devam eden kan, âdet kanı değil özür kanıdır. 15 günlük temizlik süresi dolmadan gelen kan da özür kanıdır. Bunlara istihâza kanı denir.

Temizlik müddeti (15 tam gün) dolduktan sonra gelen kan 3 gün sürmüşse, sonra 2 gün kesilmiş ardından 4 gün daha gelmişse bu dokuz günün hepsi âdet günlerinden sayılır. İlk 3 günden sonra kan kesildiğinde ihtiyaten gusül alınır ve namaza başlanır. Çünkü bu günlerin temizlik günleri olması ihtimali vardır.

Temizlik müddeti dolduktan sonra gelen kan, sadece 2 gün akıp kesilmişse sonra da en az 8 gün gelmemişse bu kan, âdetin en fazla müddeti olan 10 gün dolduğu için, âdet değil özür kanıdır. Kan 2 gün sonra kesildiğinde kadın, namaz abdesti alır ve ibadetine başlar. Burada gusül gerekmez. Çünkü eğer bu kan özür kanıysa özür kanı için gusül gerekmemektedir. Eğer bu kan âdet kanıysa henüz âdet bitmiş sayılmadığı için (bu sonradan ortaya çıkar) yine gusle gerek yoktur. Bu kanın özür kanı olduğu sonradan anlaşıldığında, bu iki günlük dönemde tabiî olarak namazı bırakan kadın, bıraktığı namazlarını kaza eder. Eğer 10 gün dolmadan kan tekrar gelmeye başlamışsa, bu âdettir. Bu durumda bir şey gerekmez. Yani bu sürede geçen namazlarını kaza etmez.

Âdet Düzensizliğinin Sebepleri Nelerdir?

Hastalıklar, iklim, yolculuk, çevre değişikliği, stres, aşırı korku ve heyecan, yorgunluk, ani kilo kaybı ve kilo alma, hamile kalma stresi veya heyecanı ve kullanılan ilaçlar âdet düzensizliğine sebep olabilir. Düzensizliğin sebebi ne olursa olsun âdet, kendi şartları çerçevesinde başlamışsa artık âdetli olarak davranmak gerekir.

Âdet Günü Sabit Değilse Ne Yapılmalıdır?

Bazı kadınların âdet günleri, düzenlidir. Mesela her ay beş veya her ay altı ya da her ay yedi gün âdet görür. Böyle düzenli âdet gören bir kadına "mu'tade" denir. Bir kadının âdetinin düzenli hale gelmesi veya düzenli devam eden gün sayısının ister azalarak ister çoğalarak farklı gün sayısına yerleşmesi için en az iki ay peşpeşe aynı şekilde âdet görmesi gerekir.

Bazı kadınların ise âdet günleri farklı olur. Mesela bir kadın bir ay 4 gün diğer ay 5 gün âdet görebilir. Bu durumdaki bir kadın ihtiyatlı hareket etmelidir. Böyle bir kadın, 5. gün oldu mu yıkanır, namazlarını kılar ve eğer Ramazan ise orucunu tutar; çünkü bu 5. gündeki kanın hastalık (istihâza, özür) kanı olması muhtemeldir. Fakat bu 5. gün çıkmadıkça, cinsî münasebette bulunamaz, boşanmışsa iddeti dolmuş sayılmaz. Çünkü bu 5. günün kanının, âdet kanı olma ihtimali de vardır.

Evet, âdet günleri hakkında iki kavram çok önemlidir. Birincisi **değişme**, ikincisi **yerleşme** (düzenli hale gelme). Âdet günlerinin değişmesi, ilk değişiklikle; yerleşmesi ise peşpeşe ikinci defa tekrarlamasıyla gerçekleşir. Genel bir ölçü olarak hemen belirtmek gerekir ki, âdet gününün değişmesi durumunda tedbirli olmak ve en tedbirli hâl ne ise ona göre hareket etmek gerekir. Hayız olup olmadığı konusunda şüpheye düşen bir kadın, ihtiyatlı hareket etmeli, bu gibi durumlarda özürlü gibi hareket edip her namaz için ayrı abdest almalıdır.[195]

Kanamanın geç kesilmesine örnek: Mesela her ay 5 gün âdet gören bir kadının bir ay 6 gün görmeye başlamasıyla âdet gün sayısı değişmiş olur. Ama o yine 5 güne göre davranır. Eğer takip eden ayda da 6 gün görürse artık bu kadının âdet gün sayısı 6 güne yerleşmiş olur. Böyle birisi, ilk değişmede 5. günün bitiminde gusül alır. Namazlarını kılar, oruçlarını tutar vs. Çünkü âdetin bitme ihtimali vardır. Eğer âdet 5. gün bitmişse bu ameller o kadına farz olur. Fakat bu 6. günde cinsî münasebette bulunmaz, iddet sayıyorsa iddeti bitmez. Çünkü âdetin devam etme ihtimali vardır. Eğer âdet devam ediyorsa, yasaklanmış bir günde cinsî münasebette bulunmuş olur ki bu da günahtır. Takip eden ay da bu şekilde davranır ve o ayda da âdet gün sayısı altıyı bulursa artık âdeti 6 güne yerleşmiş olur. Bundan sonraki aylarda artık 6 gün üzerinden hesap yaparak âdetini takip eder.

Kanamanın erken kesilmesine örnek: Eğer her ay 6 gün âdet görüyorken bir ay 4 gün görmüşse, kan kesilince gusül alır ve namazına başlar. Çünkü bu günlerin temizlik günleri olma ihtimali vardır. Fakat cinsî münasebette bulunmaz. Çünkü bu son iki günün âdet olma ihtimali vardır. İhtimalli durumlarda tedbirli davranmak gerekir. Eğer takib eden ayda da 4 gün sonra kanama kesilmişse, aynı şekilde gusül alır, namazlarını kılar, oruçlarını tutar. Fakat cinsî münasebette bulunmaz. Böylece peşpeşe iki ay, 4 gün süren âdet günü sayısı artık 6'dan 4'e inmiş demektir.

Her ay farklı farklı âdet gören kadın, bir önceki aya göre hareket eder ve eğer önceki aya göre kanama erken kesilmişse, yukarıda bahsettiğimiz erken kesilme misaline göre hareket eder. Eğer önceki aya göre geç kesilmişse, yukarıda bahsedilen geç kesilme örneğine göre davranır. Kanaması hep düzensiz oluyor ve bu düzensizlik 10 günü geçiyorsa, 10 gün âdettir, fazlası özür kanıdır. On gün dolunca gusül alınır, namazlar kılınır, cinsî münasebette bulunulabilir.

Eğer düzenli olarak her ay 8 gün âdet gören bir kadın, mesela Ocak ve Şubat aylarında 8 gün âdet görse, Mart'ta 10 güne tamamlansa âdet gün sayısı 10'a çıkmış olur. Eğer bu kanama toplamda 10 günü geçerse, mesela 12 olursa ilk sekiz gün âdettendir, sonraki dört gün özür sayılır. Çünkü âdet günü 8'de sabitti, yerleşmişti. Eğer takip eden ayda da 12 gün sürerse, bu sefer ilk on gün âdet, son iki gün özür kanı olur. Çünkü âdet günü sayısı en fazla 10 gün olduğu için böyle bir kadının âdeti 10 günde yerleşmiş olur. Bu durumlarda yukarıda verdiğimiz misal üzerinden hareket edilebilir.

Şöyle genel bir kaideden de bahsedebiliriz: **Âdet günlerinin değişiminde; namaz, oruç ve ric'î talaktan dönme söz konusu olduğunda, sürenin en azına; cinsî münasebet ve iddetin dolması söz konusu olduğunda ise sürenin en uzununa göre davranmak gerekir.** Böylesi ihtiyata daha muvafıktır.[196]

Eğer temizlik müddetinin en son sınırı olan 15 gün bitmeden önce kanama başlarsa, 15 günün dolması beklenir. Çünkü bu kanama özür kanıdır. Her namaz vakti abdest alınır. Cinsî münasebette bulunulabilir. 15 gün tamamlandıktan sonra devam eden kanamalar âdet sayılır.

Temizlik Müddeti İçinde Nokta Şeklinde Kan Görmüşse Bir Kadın Ne Yapmalı?

Temizlik müddeti olan 15 gün içerisinde görülen kan özür kanıdır. 15 günden sonra kan görülmüşse hayız sayılır ve ona göre hareket edilir.

Âdet Günleri İçerisinde Bir Kaç Saat ya da Bir Kaç Gün Temizlik Görmüşse Ne Olur?

Âdet günleri içerisinde kanın bir kaç saat ya da bir kaç gün kesilmesi, hayzı bozmaz. Âdet devam ediyor demektir. Zaten, kanın hiç durmadan akması nadirdir.

Âdet Kanı Erken Kesilirse, Namaz ve Cinsî Münasebet Açısından Ne Yapılmalıdır?

Âdet müddetinin en azı üç gündür. Başladıktan iki gün sonra kan kesildiğinde ihtiyaten namaz abdesti alınır ve her namaz, vaktin sonunda kılınır. Vakit girer girmez kılınmaz, çünkü âdetin devam etme ihtimali vardır. Cinsî münasebette de bulunulmaz.

Normal âdet müddeti bitmeden kan kesilince de durum aynıdır. Mesela âdeti 7 günken beşinci günde kesilmişse, ihtiyaten gusül alınır, her namaz, vaktin sonunda kılınır ve cinsî münasebette de bulunulmaz, çünkü âdetin devam etme ihtimali söz konusudur. Namaz, vaktin sonunda kılınır derken bu konuda ikindi namazının mekruh vakti müstesnadır. Yani ikindi namazı mekruh vakte bırakılmadan kılınır.[197]

Burada özet bir bilgi olarak şunu verebiliriz: Üç gün geçmeden kesilen kanda, ihtiyaten namaz abdesti alınır. Üç günden sonraki erken kesilen kanda ise ihtiyaten gusül alınır.

Âdet kanı tam vaktinde kesilirse, mesela âdeti 7 gün olan bir kadın 7. günün sonunda kan kesildiğinde; namaz vaktinin sonunda tekbir alacak kadar dahi olsa o vakte yetişmişse, o namaz onun üzerine borç olur ve kazası gerekir. Böyle bir kadın yıkanmadıkça veya su bulamadığı takdirde teyemmüm etmedikçe ya da namazı eda etmemiş olduğu halde içinde bulunduğu namaz vakti geçmedikçe onun cinsî münasebette bulunması câiz değildir. Mesela öğle vakti âdeti biten bir kadın, gusül abdesti almadıkça veya öğle namazını eda etmemiş olduğu halde ikindi namazı girmedikçe cinsî münasebette bulunamaz.[198]

Âdet kanı tam vaktinde kesilen kadın, gayrimüslimse, gusül abdesti almasa bile cinsî münasebet hemen câiz hale gelir. Çünkü gayrimüslim kadın, İslâm'ın hükümlerine muhatap değildir.[199]

Âdeti tam 10 günde kesilen kadın, gusül almadan cinsî münasebette bulunabilir. Gusül alırsa bu gusül vakti de, temizlikten sayılır. Bu yüzden, eğer âdeti kesildiğinde, namaz tekbiri alacak kadar bir namaz vaktine yetişmişse, o namaz onun üzerine borç olur. Dolayısıyla daha sonra kazasını yapar.

Hayız Müddeti İçerisinde Araya Temizlik Girerse ne Yapmalı?

Bu başlığı şu şekilde de düşünebiliriz: İki kan arasına giren temizlik hâlinde ne yapılmalıdır?

İmam Ebû Yusuf hazretlerinin kavli üzere hareket edilmelidir. Şöyle ki, hayız

müddeti başladıktan sonraki temizlik günleri, toplamda 10 günü geçmemek kaydıyla hayza ara verdirmez, hayzı kesmez. Mesela, üç gün kan görüp üç gün temizlik yaşayan sonra da 4 gün kan gören kadın için bu 10 günün hepsi hayızdır. Evet, temizlik günleri hayız günlerini kesmeyeceğinden dolayı iki kan arasına giren temizlik günleri de, (âdet günleri+temizlik günleri= 10 günü geçmemek kaydıyla) âdet günlerinden sayılır.

Fakat toplamda 10'u geçiyorsa şöyle hesaplanır: Mesela 5 gün kan, 4 gün temizlik, 3 gün tekrar kan gördü ise 5+4+3=12 olur. Bu 12 günün 5'i âdet, geri kalanı temizliktir. Dolayısıyla en son görülen üç günlük kan, âdet değil özür kanı sayılır.

Nitekim hem soran için hem de sorulan için daha kolay olduğundan ve dinde de kolaylık esas bulunduğundan dolayı bu görüş kabul edilmiş ve fetvalar buna göre verilmiştir.[200]

Âdetten Kesilme (İyâs, Menopoz) Yaşı Kaçtır?

Âdetten kesilmeye Arapça'da "iyâs" denir. Tıp dilinde ise Yunanca'dan gelen "menopoz" kelimesi kullanılmaktadır. İyâs yaşı hakkında 45, 50, 55, 60 gibi sınırlar tespit edilmiştir. Hanefîlere göre 55, Şafiîlere göre ise 62'dir. Bununla beraber, hayızdan kesilme yaşı kadından kadına değişebilir. Elli beş yaşını geçtikten sonra gelen kan, siyah veya kırmızı ise hayızdır, başka bir renk ise hayız değildir. Ayrıca iyâstan sonra gelen kanın rengi iyâstan önceki kanın rengiyle aynıysa bunun hayız olduğunu söyleyenler de vardır ki, bu husus da dikkate alınmalıdır.[201]

Fakat 55 yaşında kan kesilmiş ve artık hayızdan ümit kesilerek iyâsa hükmedilmişse, bundan sonra gelecek kan hayız müddetinin en azı olan üç gün sürse de hayız sayılmaz.[202] Bu kanın âdet sayıldığını söyleyen âlimlerimiz de vardır.[203] İhtimal bunu, iyasına hükmedilemeyen kadın için söylemişlerdir. İyâsına hükmedilemeyen kadından gelen ve 3 günden fazla süren kanın hayız kanı olduğu konusunda ittifak vardır. Âdetin tamamen kesilmesi ve iyâs döneminin başlaması hususunda kadınların kendi kanaatleri de önemlidir. Kan bağı olan kadın akrabaların iyâs zamanı birbirine yakın olabilir. Bu husus da dikkate alınmalıdır.

Bir kadın hayatında hiç hayız görmese, emsalleri hangi yaşta hayızdan kesiliyorsa o yaşta o da hükmen tamamen hayızdan kesilmiş kabul edilir.

Uykudan Kalkıldığında Âdet Açısından Dikkat Edilmesi Gereken Durumlar Nelerdir?

Kadın temiz olarak uyur da, hayızlı olarak kalkarsa, kalktığı andan itibaren hayızlı olduğuna hükmedilir. Buna göre Mesela, yatsı namazını kılmadan yatmışsa, kalktığında hayızlı olduğunu görürse, yatsıyı daha sonra kaza eder. Çünkü yatsının

vaktini temizken geçirmiş olma ihtimali vardır. Dolayısıyla tedbire en uygun olanı, yatsıyı kaza etmesidir. Tersi durumda da aynı hüküm geçerlidir. Yani kadın, hayızlı olduğu halde yatıp da temiz kalkarsa, uykuya başladığı andan itibaren temiz kabul edilir ve yine yatsıyı kaza eder. Çünkü yatsı namazı çıkmadan âdetin kesilmiş olma ihtimali vardır. Bu yüzden tedbire uygun olarak hareket eder.

Burada şöyle genel bir kaide vardır: Bir kadın, hayızlı da uyusa temiz de uyusa, uyuduğu andan itibaren temiz sayılır. Çünkü uyku hâlinde kan gelip gelmediğini bilmez. Bilinmeyen durumlarda ise asla göre hareket edilir. Burada asıl olan ise temizliktir.[204]

Kadınların Özel Hallerinde Yapmaları Yasak Olan Hususlar Nelerdir?

1- Namaz Kılmak

Âdetlinin ve lohusanın namaz kılmaları ve secde yapmaları haramdır. Namaz ister farz, ister vacip, ister sünnet, ister nafile ve isterse geçmiş bir namazın kazası olsun. Secde de ister Kur'ân-ı Kerîm'deki secde âyetlerinin okunması ve dinlenmesiyle yapılacak olan tilâvet secdesi olsun, isterse şükür secdesi olsun. Dolayısıyla âdetlinin ve lohusanın, her nasılsa, okudukları ya da duydukları secde âyetinden ötürü tilavet secdesi yapmaları gerekmez. Çünkü kendilerinde bunun için gerekli olan ehliyet yoktur. Diğer bir ifadeyle, namaz kılmaları için gereken şartlar tilavet secdesi için de geçerlidir. O şartlar oluşmadıkça tilavet secdesi yapmaları gerekmez.

Âdet gören bir kadın için namazın farz olması ve namaz mükellefiyetinin düşmesi için her namaz vaktinin, bir başlangıç tekbiri sığacak kadarki son anına itibar edilir. İmam Âzam'a göre başlangıç tekbiri (tahrîme) sadece "Allah" demekle de olabilir. Dolayısıyla son andan maksat, "Allah" diyebilecek kadar bir zamandır. Mesela, âdeti kesilen bir kadın, bir kere Allah diyecek kadar, öğle vaktinin sonuna yetişmişse, o öğle namazı o kadına farz olmuştur. Kazasını yapması gerekir. Bunun tersi de söz konusudur. Yani herhangi bir namaz vaktinin çıkmasına "Allah" diyecek kadar bir süre kaldığında kadın kan görse o vaktin namazı kendisinden düşer. Bu namazın kazası da gerekmez. Tabii temizlik hâlindeki bir kadının namazını bu kadar geciktirmesi de doğru değildir.

Kadın âdetli günlerindeki namazlarından sorumlu olmadığı için, son anında kan gördüğü vaktin namazı üzerinden düştüğü gibi başladığı farz namaz esnasında kan gelse o namaz da üzerinden düşer. Ancak başladığı ve o esnada kan gördüğü namaz nafile ise, kan gelmekle bozulur ama sonradan kaza edilmesi gerekir. Çünkü nafileye başlamak onu bitirmeyi gerekli kılar.

Namaz; kadın ister ilk âdet gören, isterse düzgün âdetli olsun, kanın ilk görüldüğü

andan itibaren terk edilir. On günü geçmedikçe, âdet günlerinin sayısını aşan kan ile de namaz terk edilir. Yine âdet zamanı gelmeden fakat en az on beş gün temiz kaldıktan sonra gelen kan ile de namazı bırakır. Sonra bunların âdet kanı olmadığı anlaşılırsa bıraktığı namazları kaza eder.

Kadının âdet günlerinde kılamadığı namazları sonradan kaza etmemesinin bir hikmeti de kolaylıktır. Zira o kadar namazı kaza etmek kadına zor gelecektir. Bu da Allah'ın kadınlara olan bir rahmet tecellisidir.

2- Oruç Tutmak

Kadınların âdet ve lohusa halinde her türlü orucu tutmaları haramdır. Ancak onlar bu durumda tutamadıkları oruçlarını sonradan kaza ederler.

Oruçlu iken akşam olmadan az önce kan gelse o günün orucu bozulur ve daha sonra kaza edilmesi gerekir. Bu bozulan oruç farz ise, farzın kazası zaten gereklidir. Nafile ise, nafileye başlamak onu bitirmeyi gerektirdiği için kaza edilir. Orucun kaza edilmesinin bir hikmeti de, namaza nisbetle kolay olmasıdır. Çünkü oruç, yılda bir defa farz olur. Onun kazası da yıl boyunca tutulabilir. Hâlbuki namazda durum böyle değildir. Çokluğundan dolayı onun kazası zordur. Dinimiz ise kolaylık dinidir.

Yine bir kadın, nezirde bulunmak suretiyle namaz kılmayı ya da oruç tutmayı kendisine vacip kılsa fakat bunları yerine getirme vaktinde âdet görse, ya da lohusa olsa başka günde adağını yerine getirmesi gerekir. Ancak "Âdet gördüğüm gün oruç tutmak, ya da namaz kılmak Allah için üzerime borç olsun." demenin hiçbir anlamı yoktur. Böyle demekle namazı ya da orucu kendisine borç etmiş olmaz. Çünkü o günlerde oruç tutmak da namaz kılmak da haramdır. Haram bir şeye nezretmek ise geçersizdir.

3- Kur'ân-ı Kerim Okumak

Âdetli ve lohusa olan kadının, Kur'ân-ı Kerim'den, bir âyetten az da olsa, okumaları haramdır. Çünkü Hazreti Peygamberimiz: لا يَقرأ الجنب والحَائض شيئا من القرآن "*Âdetli kadın da cünüb de Kur'ân'dan bir şey okumasın.*" buyurmuşlardır.[205]

Bu, Kur'ân-ı Kerim'i, Kur'ân=Mushaf olarak okuma hâlindeki hükümdür. Ancak içinde dua ve zikir geçen âyet ve sureleri dua, senâ ve zikir kastıyla okumak câizdir.[206] Misal verecek olursak: ربنا آتنا في الدّنيا حسنةً وفي الآخرة حسنةً وقنا عذاب النّار ربنا اغفر لي ولوالدي وللمؤمنين يوم يقوم الحساب، ربّنا آتنا من لدنك رحمةً وهيّئ لنا من أمرنا رشدا gibi dualarla, فاعلم أنّه لا إله إلا الله âyetindeki لا إله إلا الله kelime-yi tayyibesi zikir olarak okunabilir, محمد رسول الله mübarek sözü tekrarlanabilir. Hatta sırf dua ve zikir kastıyla Âyete'l kürsi, Fatiha, İhlâs, Felâk, Nâs gibi âyet ve sureler de okunabilir. Bu konuda büyüklerin okuya okuya dualaştırdıkları ve zikir haline getirdikleri âyet ve sureleri de dâhil edebiliriz. Cevşen ve Kulûb-u Dâria'yı da bu çerçevede değerlendirebiliriz. Bu iki dua kitabı,

âdet günlerinde dua ve zikir kastıyla okunabilir.

Âdetli ya da lohusa ve hatta cünüp olan birisi Kurân öğreticisi ise her iki kelimeden birini atlamak suretiyle kesik kesik okur ve öğretir. Bazılarına göre âyetin yarısını öğretir keser sonra diğer âyetin yarısını öğretir ve böylece devam eder. Bu durumdaki bir kadının Kur›ân-ı Kerîm›i, kelime aralarını ayırmak suretiyle, harf harf ya da kelime kelime heceleyerek okumasında sakınca yoktur, bu mekruh değildir.

Âdetlinin ve lohusanın Tevrat'ı, İncil'i ve Zebur'u okuması da mekruhtur. Çünkü bunlar da aslında Allah›ın sözü idiler. İnsanlar bunları sonradan bozdu, ancak içlerinde asıllarından bazı parçaların bulunması muhtemeldir.[207]

Âdetli, lohusa veya cünüp bir kimsenin sadece ağzını yıkaması Kur'ân okumayı helâl kılmadığı gibi sadece ellerini yıkaması da Kur'ân'a dokunmayı helâl kılmaz.

4- Kur'ân'a Dokunmak

Cünüp, âdetli ve lohusalının tam bir âyetin yazılı olduğu kâğıt, levha, para vb. bir şeye dokunması haramdır. Eğer âyet tam değilse yazılı olduğu nesneye bu haldeki kimselerin dokunmalarında bir kerahet yoktur. Ancak bir âyetten az da olsa dokunamaz, diyenler de vardır. Bunlara göre âyetin bir kısmının; mesela bir parada ya da bir tabloda olması hâlinde de durum aynıdır. Dokunmama tedbire en muvafık olanıdır.

Cünüp, âdetli ve lohusalı, abdest organları dışındaki bir organla Kur'ân'a dokunmaları hâlinde de en sağlam görüşe göre, yine haram işlemiş olurlar.

Bu haldeki kimselerin, Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Arapça gramer gibi dinî kitaplardaki âyetlerin yazılı olduğu kısımlara dokunmaları da haramdır. Ancak İmam Azam'a göre hem gramer kitaplarına hem de Hadis ve Fıkıh kitaplarına dokunmak, bu ilimleri öğrenmek olanlar için haram değildir. Öyleyse mecbur olmadıkça bu kitaplara dokunmamak, dokunmak zorunda kalındığında da âyetlerin olduğu kısımlara temas etmeden kullanmak daha uygundur.

Yine bu kimselerin Kur'ân-ı Kerim'e, ondan ayrı bir şeyle, mesela ona bitişik olmayan bir cilt, bir bez ya da elbisenin yeniyle dokunmaları, âlimlerin çoğunluğuna göre câizdir. Ancak elbisenin yeniyle dokunmayı tahrimen mekruh gören âlimlerimiz de vardır ki, bu daha tedbirli bir davranıştır.[208] Öyleyse tedbire en uygun olanı tercih etmek gerekir.

Dokunma konusunda Kur'ân'ın yazılı kısmı ile yapraklarının boş bulunan beyaz kısmı ve Mushaf'a bitişik olan cildi eşittir. Bu hüküm sadece Kur'ân-ı Kerim'e aittir. Tabloda, parada, duvarda, tefsir ve hadis kitaplarında ise dokunmanın haram olduğu yer sadece Kur'ân âyetinin yazılı olduğu yerdir, bunun dışındaki yerlere dokunmak

haram değildir.

Âdetli ve lohusa olan bir kadının Kur'ân-ı Kerîm'i veya içinde Kur'ân âyetleri bulunan bir metni yazması caiz değildir. Okumadan yazacak olsa dahi hüküm böyledir. Ancak okumadan yazabileceğini söyleyenler de vardır. Çünkü kalem Kur'ân'dan ayrı bir alettir, nasıl Kur'ân-ı Kerîm, kendisinden ayrı bir şeyle tutulabiliyorsa, bu durumdaki kalemle de yazılabilir, demişlerdir ki, bunun kıyasa daha uygun olduğu söylenmiştir. Yeter ki, eliyle dokunmuş olmasın.

Küçük çocuklara, abdestleri olmasa bile, Kur'ân-ı Kerîm'i vermekte bir sakınca yoktur. Ancak haramı helali anlayabilen, iyiyi kötüden ayırt edebilen 7-8 yaşındaki mümeyyiz çocuklara, Kur'ân-ı Kerim'e ta'zimi, yani saygıyı öğretmek için abdest aldırmak güzel bir davranıştır.

5- Kâbe'yi Tavaf Etmek

Âdetlinin ve lohusa kadının Kâbe'yi tavaf etmeleri de haramdır. Bu durumda iken tavaf yapmışsa tavafı geçerlidir (sahihtir), ancak harama yakın bir mekruhu işlemiş demektir.[209] Bu yüzden büyük baş hayvanlardan bir ceza kurbanı kesmesi gerekir. Tavafın, Mescid-i Haram'ın içinde yapılmasıyla dışında yapılması arasında fark yoktur.

Mescid-i Haram'ın içinde tavaf yapan bir kadının, tavaf esnasında âdeti başlarsa, hemen dışarı çıkması gerekir. Çünkü mescidde âdetli olarak durmak haramdır.[210] Tavafa devam edilirse, haram işlendiğinden dolayı yukarıda bahsedilen ceza gerekir.

6- Mescide Girmek

Özel halini yaşayan bir kadının, beklemeksizin geçmek şeklinde de olsa mescide girmesi haramdır. Mescidlerin üzeri de mescid hükmündedir. Ancak yırtıcı bir hayvandan, hırsızdan, soğuktan vs. korkmak gibi bir zaruret bulunması durumu müstesnadır. Böyle durumlarda da mümkünse teyemmüm yaparak mescide girmesi daha güzel olur.

Karma bir grupla yapılan gezilerde ve sanat tarihi gibi derslerde camiye girmek gerektiğinde, âdet günlerindeki bayanların erkeklerden utanarak camiye girmeleri bir zaruret olur mu olmaz mı? Bu konuda umumi bir cevaptan ziyade, şahısların kendi durumlarıyla alâkalı olarak düşünüp karar vermeleri gerekir. Çünkü zaruretin, her şahsın durumuna göre değişmesi söz konusudur ve zaruretlerde şahısların kanaat-i vicdaniyeleri önemli bir yere sahiptir. Şu kadar var ki, bu durumlarda bile bayanların, konuyla alâkalı mevcut hükümlere riayet edebilme adına şartları zorlamalarında fayda vardır.

Bu durumdaki kadınların bayram ve cenaze namazlarının kılındığı açık alanlardan

geçmesinde ve mescidin avlusuna girmelerinde bir sakınca yoktur. Çünkü bunlar mescid hükmünde değildir.

7- Îtikâfa Girmek

Âdet günlerinde kadının îtikâfa girmesi de câiz değildir. Eğer girdikten sonra hayız olursa, îtikâftan çıkması gerekir.

8- Cinsî Münasebette Bulunmak

Cenab-ı Hakk, Kur'ân'da şöyle buyurur: وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ "*Sana hayızlı ile birleşmeyi soruyorlar. De ki, bu (her iki tarafa da) eziyet verici bir şeydir. Onlar âdetli iken onlardan ayrılın ve temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. İyice temizlendiklerinde Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Allah çok tevbe edenleri ve tertemiz olanları sever.*"[211]

Âyette belirtildiği üzere, âdetli günlerde cinsî münasebette bulunmak haram kılınmıştır. Bu, dinin bir emri olduğu gibi sağlık açısından da zararlıdır. Hem, kadın âdetliyken cinsî münasebette bulunmak, onlara psikolojik olarak büyük bir sıkıntı verir.

Eğer, isteyerek beraber olmuşlarsa ikisi de günahkâr olur. Birisi istememesine rağmen diğerinin zorlamasıyla birleşme gerçekleşmişse, zorlayan günaha girer. Böyle durumlarda tevbe istiğfar edilmesi ve bir daha tekrarlamamaya karar verilmesi gerekir. Hazreti Ebûbekir Efendimiz'e birisi gelerek, âdetli iken eşiyle beraber olduğunu ve ne yapması gerektiğini sorduğunda: "İstiğfar et ve bir daha da yapma." cevabını almıştır. Bu günahı işleyen bir kimsenin ayrıca sadaka vermesi de müstehaptır. Hadîs-i şeriflerde geçtiği üzere, âdetin ilk günlerinde olmuşsa yaklaşık 4 gr. altın (bir dinar) son günlerinde olmuşsa bunun yarısı verilir.[212] Âdet günlerinde birleşmeyi câiz görmek, insanı küfre sokar. Çünkü bu mesele âyetle sabittir.

Âdetli Günlerde Karı-Koca Arasındaki Yakınlığın Ölçüsü Nasıl Olmalıdır?

Kocası, âdetli hanımının göbek ve diz kapağı arasına elbise üzerinden, diğer yerlerine ise çıplak olarak dokunabilir. Göbek ile diz kapağı arasına çıplak olarak dokunması câiz değildir. Dokunmadan bakması ise, ihtilaflı olmakla beraber ağırlıklı görüşe göre câiz değildir. Özel günlerde karı-kocanın ayrı yatması gerekmez. Böyle yapmak câiz değildir. Zira böyle bir davranış hem dinimizin hükümlerine terstir hem de bazı gayrimüslimlere benzeme durumu söz konusudur.[213] Nitekim Yahudiler, hayız hâlindeki hanımlarıyla beraber yatmıyorlardı.

Özel günlerindeki bir kadın, kocasının bütün vücuduna dokunabilir. Ancak, kendi göbeği ile diz kapağı arasını, kocasına çıplak bir şekilde dokundurması veya kocasının

o kısımlara dokunmasına imkân hazırlaması câiz değildir. Evet, kocanın bu kısma çıplak olarak dokunması câiz olmadığı gibi, hanımın da dokunma imkânı sunması aynı şekilde câiz değildir.[214]

Kadınlar Özel Günlerinde Cevşen ve Kulûbu'd-Dâria Okuyabilirler mi?

Cevşen, Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) vahiy veya ilham yoluyla gelen ve içinde Kur'ân'dan pek çok pasajın bulunduğu ihlâs ve samimiyet yüklü büyük bir dua ve zikirdir. Kadınlar, âdet günlerinde Cevşen okuyabilirler. İhlâs Sûresi'nin iki cümlesi gibi başına "Yâ" getirilerek okunan âyetler olsa da bu âyetler artık dualaşmış ve orada tamamen dua ya da zikir maksadıyla okunur hale gelmiştir. Bu açıdan da mahzur yoktur. Yalnız, Cevşen kitapçıklarının içinde bazen Yâsin-i Şerif de olabiliyor. Eğer Yasin suresi varsa, Cevşen okurken o kısmına dokunmamak gerekir. Ya da en emniyetlisi, içinde Yâsin-i Şerif ve diğer sureler olmayan bir Cevşen bulundurup ondan okumaktır. Büyük Cevşen diye bilinen ve içinde Yâsin-i Şerif, Fetih, Mülk vs. sûreleri bulunan duâ kitabı da bu açıklanan hususlar çerçevesinde değerlendirilebilir. Dua ve zikir maksadıyla Büyük Cevşen içindeki bütün dualar okunabilir.

El-Kulûbu'd-dâria'ya gelince, o da Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) dualarından başlamak suretiyle, dört halifenin, bazı sahabilerin ve pek çok Allah dostunun münacat ve yakarışlarının yer aldığı mübarek ve manevî bir kaynaktır. El-Kulûbu'd-dâria, "yakarışa geçmiş kalbler" demektir. Yapılan dualarda âyetler çokça zikredilmiştir. Bu âyetlerin büyük bir kısmı dua içermemektedir. Fakat pek çok büyük zatın âdeti olduğu üzere belki bu âyetler, tefekkür, sena, zikir ve medih maksadıyla okunmuş ve hem duaya zemin hazırlamış hem de duanın kabulüne vesile edilmiştir. Bu sebeple kadınlar normal zamanlarda düzenli olarak el-Kulûb'u-dâria okuyabildikleri gibi, özel günlerinde de okuyabilirler fakat âyetleri okurken Kur'ân tilâvet etme niyetiyle değil, duâ ve zikir maksadıyla okumaları gerekir. El-Kulûbu'd-dâria'nın dışına dokunmakta ise bir mahzur yoktur. Çünkü o bir Mushaf değildir.

Âdetli Olan Bir Kadın Kur'ân-ı Kerim Mealini Okuyabilir mi?

Kur'ân-ı Kerim'de: لا يمسه إِلا المطهرون *"Ona tertemiz (abdestli) olanlardan başkası dokunamaz."*[215] buyrulmaktadır. Bu âyet-i kerimeye göre Kur'ân'a abdestsiz dokunmak câiz değildir. Burada Kur'ân denince, iki kapak arasında yazılı bulunan, Allah tarafından Cebrail Aleyhisselâm aracılığıyla Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) vahyedilmiş Arapça metin anlaşılır.

Kur'an'ın lafızlarının, başka bir dildeki harflerle yazılmış halini okumanın da aynen Kur'an okumak gibi caiz olmadığı bildirilmiştir. Mesela Türkçe harflerle Kur'an

lafızları aynen yazılsa, bu kitap da Mushaf hükmünde olduğundan dolayı gusülsüz olarak onu okumak veya abdestsiz olarak ona dokunmak caiz görülmemiştir. Ancak Kur'an'ın manasını ele alan ve onu tefsir eden kitaplara dokunma ve onları okuma konusu bunun dışındadır. Zira bu kitaplar bir Mushaf değildir. Mushaf olmadığı için de ayet metinlerine dokunmadan kitaba temas edilebilir ve gözle okunabilir. Bununla beraber, ayetlerin diğer metinlerden daha fazla olması durumunda o tefsir kitabına dokunmayı mekruh görenler de olmuştur.

Kur'an'ın Arapça metnini almadan sadece meal olarak basılan kitaplarda ise, yukarıda sakıncalar söz konusu değildir. Evet, meallerde Arapça Kur'an metni olmadığı gibi, Kur'an lafızlarının Türkçe harflerle yazılmış hali de yoktur. Dolayısıyla sadece meal yazan kitapları alıp okumada, hayız ve lohusalık dönemindeki kadınlar için bir mahzur söz konusu değildir.216

Ancak meal konusundaki genel bir düşüncemizi burada aktarmadan geçmek istemiyoruz: Arapça bilmeyen insanların meal okuması tavsiye edilmemektedir. Zira mealler, Kur'ân'ın manasını tam yansıtmamaktadır. Hele bir de Arapça dil kurallarına, İslâm ilimlerine, usûl kaidelerine vâkıf olmadan yazılmışlarsa Kur'ân'ı anlama bir tarafa Kur'ân hakkında şüphe uyarmaya bile sebep olabilirler. Hatta bu gibi mealleri okuyarak dinden uzaklaşanlar bile olmuştur. Bu yüzden meal yerine tefsir okunması, meal okunacaksa bile en azından açıklamalı küçük bir tefsir sayılabilecek meallerin seçilmesi daha isabetli bir tercih olacaktır.

Hayızlı Bir Kadın Cenaze Yıkayabilir mi?

Bilindiği gibi, kadın cenazeyi kadın, erkeğin cenazesini de erkek yıkar. Yıkayanın cünüp, hayızlı, nifaslı ve gayrimüslim olması mekruhtur. Fakat başka yıkayacak kimse yoksa bunların da yıkamalarında bir mahzur yoktur. Belediyeler tarafından mezarlıklarda görevlendirilen bayan yıkayıcılar (gassâle), başka bir çare bulamıyorlarsa, vazifeleri bu olduğu için zarurete girer ve özel günlerinde –mekruh olmakla beraber– cenaze yıkayabilirler.

Kadınlar Özel Hallerinde İbâdet ü Taat Adına Neler Yapabilirler?

"Hayızlı kadınla cünüb kimsenin dua okumasında, yazılı duaya dokunmasında ve taşımasında, Allah Teâlâ'yı her türlü zikir ve tesbih etmesinde, kabirleri ziyarette bulunmasında, bayram namazgâhına girmesinde ve elini ağzını yıkadıktan sonra yiyip içmesinde bir beis yoktur. Fakat elini ağzını yıkamadan yiyip içmek cünüb kimseye mekruh olsa da hayızlıya, -ayrıca gusül gerekmedikçe- mekruh değildir."[217]

"Hayızlı kadının her namaz vakti için abdest alarak namaz yerinde o namazı kılacak kadar oturması, âdetini unutmamak için tesbih ve tehlil ile meşgul olması

müstehaptır.” demişlerdir. Bir rivayette: “Bu kadına evvelce kıldığı namazların en güzelinin sevabı verilir.” buyrulmuştur.”[218]

Görüldüğü gibi, bir kadın âdet veya hayızlı olduğu günlerde büsbütün Allah’la irtibatını kesmemeli ve yukarıda da ifade edildiği gibi, duayla, tesbihle, zikirle, abdestli olarak seccadesinde geçirdiği vakitle Allah’a yönelmelidir. Kadının bu şekilde davranması, özellikle evde bulunan çocuklar için çok önemlidir. Çünkü kadınların, özel hallerini bu şekilde değerlendirmeleriyle, onlara bakan çocukların zihinlerine, demek ki bazı zamanlarda ibadet yapılmayabiliyormuş tarzında bir düşünce gelmeyecektir. Bu konuda Fethullah Gülen Hocaefendi şöyle demektedir: “Beş vakit namaz, imkân varsa evde cemaatle kılınmalı veya çocuğun elinden tutulup camiye götürülmelidir. Bu son durum, daha ziyade annenin namaz kılamadığı dönemlerde çok yararlı olabilir.. evet anne, belli dönemlerde namaz kılamayınca, çocuk “namaz kılınmasa, dua edilmese de olabiliyor” fikrine kapılmasın diye bilhassa o günlerde mâbede gitme, meselenin ciddiyeti adına iyi bir rehabilitasyon sayılabilir. Tabiî şöyle yaparak da bu boşluk kapatılabilir: “Kadın özel hâllerinde dahi abdest alıp, seccadesine oturur; ellerini Mevlâ’ya açıp dua eder; o, namaz kılmış gibi sevap alırken çocuk nazarında da bu boşluk kapatılmış olur.” Fıkıh kitaplarında böyle bir yaklaşım da var. Terbiye açısından bunun önemi çok büyüktür. Bir kere bu vesile ile çocuk, hiçbir zaman evde secde etmeyen baş, ağlamayan göz, duaya kalkmayan el görmeyecektir. Bilakis o, her zaman evde hassasiyet, titizlik ve derin bir kulluk şuuru müşahede edecektir. Dolayısıyla kadının hususî durumlarından ötürü ibâdet yapamadığı dönemlerle ilgili olarak çocuk, bu meselenin ruhunu anlayacağı, siz de bu konuların dindeki yerini ona anlatacağınız ana kadar, zaman zaman elinden tutarak onu camiye götürmeniz uygun olacaktır.”[219]

Diğer yandan âdet hâlinde bulunan bir kadın Kur’ân okuyamasa ve ona el süremese de, Kur’ân’ı dinlemesinde veya ona bakmasında bir sakınca yoktur. Ramazan ayında okunan mukabeleyi sadece dinlese bu, “dinleme hatmi” olur. Ayrıca okuyarak da hatmediyorsa, onu sonradan tamamlaması daha güzel olur.

Hayızlı iken vücuttan tüy koparmak, tırnak kesmek câiz midir?

Âyet ve hadislerde bu konuya dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Fıkıh kitaplarımızda da cünüp, âdetli ve lohusanın yapmaması gereken hususlar sayılırken bu türlü şeyler yer almamaktadır. Sadece bazı fetva kitaplarında cünübün tırnak ve saç kesmesinin mekruh olduğu söylenmektedir.[220] Bugün, hayzı cünüplüğe kıyas ederek hayız vaktinde tırnak kesmeyi de mekruh görenler olsa da ikisi arasında fark olduğu muhakkaktır. Zira ister erkek ister kadın olsun cünüplükten çıkma imkânına sahiptirler. Fakat kadınlar hayız kanı kesilmeden hayız halinden çıkma imkânına sahip

değildirler.

Bazı âlimlerimiz tarafından bahsedilen bu kerahet ihtimal, tırnak, tüy, kıl gibi parçaların, vücuttan temiz değilken ayrılmasının hoş olmamasından kaynaklanmaktadır. İmam Gazali Hazretleri, meseleyi ahiretteki dirilişe dayandırarak hikmet boyutlu bir açıklama getirmekte ve özetle şöyle demektedir: "Öbür dünyadaki dirilme ruhla beraber bedenen olacaktır (haşr-i cismanî). Bu dünyada iken insandan kopan her parça, orada vücuda tekrar dönecektir. Vücudun temiz olmadığı bir zamanda ayrılan parçalar ahirette vücuda necis olarak dönecektir."[221]

Netice itibariyle; âdet günlerinde tırnak ve saç kesimi haram olmamakla beraber İmam Gazzâli Hazretleri'nin cünüp için uygun gördüğü tedbirli davranışı, kadınların kendi özel hallerinde de uygulamaları tavsiye edilir. Bu, çok zor bir mesele değildir. Ancak meseleyi hayatı zorlaştıracak dereceye vardırmamak gerekir.

Hayızlı, Nifaslı ya da Cünüp İken, Yeni Doğmuş Bebeğe Bakılmaz mı?

Cünüp, âdetli ve lohusanın yapamayacağı işler fıkıh kitaplarında etraflıca anlatılmıştır. Bunlara arasında böyle bir haramlık veya kerahet söz konusu değildir. Bu açıdan bu durumda olan kimselerin bebeğe bakmalarında bir mahzur yoktur.

Âdetli İken Nikâh Kıyılır mı?

Nikâhın sahih ya da geçerli olmasının şartları arasında böyle bir hüküm yoktur. Kadının iddet bekliyor olması dışında hangi halde olursa olsun nikâhı sahîh ve geçerlidir. Yani âdetli iken yapılan bir nikâh da makbuldür. Ancak bu yaklaşımdan şu kastedilmiş olabilir: "Yeni evlenenler için zifaf gecesi önemlidir. İlk intibalar burada yaşanır ve bu izlenimler hayat boyu devam edebilir. Zifafla nikâhın aynı gün yapıldığı düşünülürse, zifafın olacağı gün kadının adetli olması ilk gece bir soğukluk meydana getirebilir. Bu da daha sonrasında olumsuz tesirler bırakabilir. Bu sebeple düğünlerin mümkün olduğunca temizlik günlerine denk getirilmesi yerinde olur." Bu yaklaşımın doğruluk payı olsa da umumi manada böyle bir şart ileri sürmek yersizdir.

Hayızlı veya Lohusa İken Diş Dolgusu Yaptırılabilir mi?

Dişe dolgu yapılması, bir yaraya sarılan sargı gibidir. Sargının üzerine yapılan mesh ile dolgunun üzerinin yıkanması aynı hükme tâbidir ve ikincisi birincisine kıyas edilmiştir. Hanefî mezhebinde gusül abdesti sırasında ağzın içinin de yıkanması farzdır. Fakat bir ihtiyaç veya zaruretten dolayı diş dolgusu yaptırıldığında, yıkanması farz olan kısım o dolgunun üzeri olur.

Bu bilgiler ışığında meseleye baktığımızda âdetli, lağusalı veya cünüp olan kimsenin diş dolgusu yaptırmasının caiz olduğu anlaşılır. Bu durumlarda yaptırılan diş

dolgusu daha sonra alınacak gusül abdestine zarar vermez. Fakat diş dolgusunun temizlik halinde yaptırılması daha güzel bir davranıştır.

Diş dolgusu için verilen bu fetva, zaruret ve ihtiyaç anında geçerlidir. Yoksa sırf güzellik olsun diye âdet günlerinde yaptırılan dolgular için, guslün sahih olacağı şeklinde bir fetva verilemez. Eğer cahillikten/gafletten dolayı âdet günlerinde böyle bir dolgu yaptırılmış ve sonra pişman olunmuşsa bakılır, eğer dolgu veya kaplama kolay çıkarılabiliyorsa çıkarılır, değilse bu da zarurete girer. Allahu a'lem.

Kadın Âdet Hallerinde Oje Kullanıp Kına Yakabilir mi?

Kına, hem âdet hâlinde hem de temizlik günlerinde kullanılabilir. Hatta Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kınanın kadını erkekten ayıran bir alamet olduğu beyan etmiş ve kadınlara kına yakmalarını tavsiye etmiştir.[222] Oje ise, mahiyeti itibariyle suyu altına geçirmez ve abdeste mâni olur. Bu yüzden âdet günleri dışında kullanmak mahzurludur. Ojenin mahiyetinde, sağlığa zararlı ya da dinen haram kılınmış alkol, domuz ürünleri gibi maddeler varsa, kadın ister âdetli olsun ister olmasın hiçbir şekilde bunları kullanması câiz olmaz. Bu yüzden ojenin muhtevası iyi bilinmeli ve mümkün olduğunca ondan uzak durulmalıdır. Zira bu tür malzemeler, içinde insan sağlığına zararlı pek çok madde barındırmakta fakat bu zararlar uzun yıllar sonra fark edildiğinden dolayı iş işten geçmiş olmaktadır. Son bir asırdır artan ve çaresi bulunamayan, deri ve vücudun içindeki pek çok hastalığın sebeplerinden birinin de bu tür parfümeri malzemeleri olduğu ifade ediliyor.

Ayrıca şu husus da önemlidir: Tırnakları ojeli bir kadın öldüğünde, cenazesini yıkayanlar bu ojeyi çıkarmazlarsa, tırnağın üstüne su temas etmediği için cenaze, temizlenmeden toprağa verilmiş olur.

Âdeti Geciktirmek İçin Hap Kullanmak Câiz midir?

Âdeti geciktirmek için ilaç kullanmaya cevaz verenler olsa da, biz Allah'ın yarattığı fıtrata müdahale edilmemesini tavsiye ediyor ve her ne sebeple olursa olsun âdeti geciktirmek için ilaç kullanmayı doğru bulmuyoruz. Bazı kadınlarda bu ilaçların yan etkisi söz konusu olmasa da –yapılan araştırmalara göre- genellikle kadınlarda olumsuz tesirleri görülmekte ve vücudun normal seyri değişmektedir. Âdet günlerinde, rahim duvarının iç kısmının dökülmesiyle biriken kirli kan dışarı atılmaktadır. Bu faaliyetle, vücut dinlenir, sıhhat kazanır ve anne rahmi doğuma hazırlanır. Âdet geciktirici ilaçlarla bu döküntünün oluşmasına ve kirli kanın rahimde toplanmasına mâni olunuyorsa da yine de fıtrî bir temizliğin önüne geçiliyor demektir. Bu yüzden, âdet geciktirmek için ilaç kullanılması tavsiye edilmemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu da bu ilaçları kullanmayı tavsiye etmeyen

merciler arasındadır.

Bununla beraber, hac ve umrede Kurban bayramı günlerinde yapılan ziyaret tavafı farzdır ve bir rükündür. Arafatta vakfe, hayız hâlinde yapılabilirse de Kâbe'yi tavaf yapılamamaktadır. Bugünkü şartlarda âdetten çıkmak için orada beklemek de çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla Kâbe'yi tavafa denk gelen âdet günlerini geciktirmekte bir zaruret oluşmaktadır. İşte bu noktada Din İşleri Yüksek Kurulu, böyle bir geciktirme için fetva vermiştir.[223] Zaruret hâlinde bu fetvaya göre hareket edilebilir.

Âdetli İken Bebek Emzirilebilir mi?

Âdetli iken bebek emzirmede bir mahzur yoktur. Ancak, meme uçlarının yıkanması, hassasiyet açısından tavsiye edilir. Zor olmayacaksa, abdest alınması da iyi olur ama şart değildir.

Âdet Hâlindeki Kadınların Dikkat Edeceği Diğer Bazı Hususlar

Âdet hâlindeki kadının, huzuru, sağlığı ve maneviyatı açısından dikkat etmesi gereken hususlardan bazılarını burada hatırlatmakta fayda mülahaza ediyoruz. Kadınların özel günleri için Kur'ân, "*O sıkıntıdır.*" beyanında bulunur.[224] Yani o günlerde kadınlar sıkıntılı ve gergin olurlar. Hassasiyetleri artar. Beden ve ruh açısından bir kısım rahatsızlıklar yaşayabilirler. Öyleyse bu günlerde daha bir dikkatli olmak gerekir. Hem iş ortamında hem de aile içinde nizaya, geçimsizliğe sebebiyet verecek tavırlara girmemeye çalışılmalıdır. Ağır işler yapılmamalı, strese girmemeli, elden geldiğince istirahat edilmeli, dua, istiğfar, kitap okuma gibi maneviyatı arttıracak amellerle meşgul olunmalı, daha sabırlı ve anlayışlı olmaya çalışılmalı, böylece mümkün olduğunca sakin bir hayat geçirilmelidir. Eşler de, hanımlarına bugünlerde daha merhametli ve anlayışlı davranmalıdırlar. Ev işlerinde hanımlarına yardım etmeli, çocuklarla ilgilenmeli ve o dönemi beraberce kolayca atlatmaya gayret etmelidirler. Evli olmayan bayanların etrafındaki kimseler de onlara karşı aynı şekilde anlayışlı davranmalı ve yardımcı olmalıdırlar.

Lohusa (Nifas)

Kadının doğum yapmasına ve doğumdan sonra kadından gelen kana nifas; nifas dönemini yaşayan kadına da nefsâ denir. Türkçemiz'de biz buna lohusa deriz. Bebeğin bedeninin yarısından çoğu çıktığında kadın lohusa sayılır.[225]

Doğum yapmaya veya kadından gelen kana nifas denmesinde dil açısından şöyle bir incelik vardır. Nifas kelimesi, insan için hayatî öneme sahip havayı alıp vermesini

ifade eden teneffüs kelimesiyle aynı kökten gelmektedir. İşte rahim de âdeta bebeğin ve kanın çıkmasıyla rahatlayıp teneffüs etmiş olmaktadır.[226]

Lohusalığın En Az ve En Çok Müddeti

Hadis-i şerifte beyan buyrulduğuna göre lohusalığın en uzun müddeti 40 gündür.[227] Lohusalığın en az süresi için bir sınır yoktur. Bir gün bile olabilir. Hatta hiç kan görülmeyebilir. Doğumda hiç kan görmeyen bir kadın, abdestle temizlenmiş olsa da ihtiyaten gusül alması daha iyidir. Ulemanın genel kanaati bu yöndedir.[228] Abdest alamayacak durumda ise teyemmüm alır. Namazını ima ile kılar.

40 günden sonra gelen kan, özür kanıdır. 40 gün geçince kadın gusül alır ve ibadetlerine başlar. İkiz doğuran kadının nifası, ilk çocuğu doğurmasıyla başlar.[229] Şafiîlere göre lohusalığın en azı kısa bir andır, en uzunu 60 gündür.

Lohusalık Müddeti İçinde Kan Kesilir de Sonra Lohusalık Müddeti Olan 40 Gün Dolmadan Yine Kan Gelirse Ne Yapılmalıdır?

Her şeyden önce belirtmek gerekir ki, ilk lohusalık ikincisi için, ikinci lohusalık da üçüncüsü için bir ölçüdür. Çünkü lohusalık müddeti, ilk değişmede değişmiş ve yerleşmiş olur. Hayızda bu değişme ve yerleşme iki defa üst üste olduğunda gerçekleşiyordu. Öyleyse her lohusalık bir öncekine göre değerlendirilmelidir. İlk lohusalığın müddeti ise azami 40 gündür. 40 gün içinde 15 günden az olsun çok olsun, kanda meydana gelen kesintiler lohusalığı sona erdirmez.[230] 40 gün doluncaya kadar lohusalık devam eder. Mesela doğumdan sonra 20 gün kan geldi, 10 gün kesildi, 30. gün tekrar geldiyse veya 16 gün kesildi 36. gün tekrar geldiyse lohusalık devam ediyor demektir.

Birinci lohusalıkta kan kesildiğinde kadın lohusalık müddetinin değişebileceği ihtimaline binaen temizliğini yapar ve namaza başlar. Lohusalıkta 20 gün kan, 10 gün temizlik, sonra tekrar 10 gün kan gören bir kadının bu 40 gününün tamamı lohusalıktır. Fakat son 10 günde kan geleceğini bilmediği için araya giren 10 günlük temizlik döneminde yıkanır ve ibadetlerine başlar. Fakat ailevî münasebette bulunmaz. Çünkü ihtiyata uygun olan budur.[231]

Arada temizlik görmeden (kan kesilmeden) devam eden lohusalık en fazla kırk gündür. Kırk günden sonra temizlenilir ve ibadete başlanılır. Bu süreden sonra gelen kan ise istihaze (özür) kanı sayılır.

Lohusalık Müddetinin Değişmesi Söz Konusu mudur?

Birden fazla doğum yapan kadının lohusalık müddeti her doğumda farklı ise, lohusalıkta intikal var demektir. Âdet gören kadın her lohusa olduğunda, lohusalık

müddeti değişebilir. Her değişmede 40 günü geçmemek şartıyla bir öncekine itibar edilir.

Mesela, birinci doğumda 30 gün lohusalık yaşayan bir kadının lohusalık müddeti ikinci doğumda 35 güne çıkmışsa, lohusalık 35 güne intikal etmiş demektir. Bununla birlikte böyle bir kadının 30. gün kanı kesildiğinde guslünü alarak namazını kılması ve orucunu tutması gerekir. Çünkü bir önceki lohusalığa göre bu günlerin temizlik olma ihtimali vardır. Fakat ilişkiye giremez. Çünkü bu günlerin lohusalık olması muhtemeldir.

Aynı şekilde birinci doğumda 30 gün lohusalık yaşayan bir kadının lohusalık müddeti ikinci doğumda 25 güne düşmüşse, lohusalık 25 güne intikal etmiş olur. Bu 25 günün sonunda gusül alır ve ibadetlerine başlar. Bu husus hadiste şöyle beyan edilmiştir: *"Lohusa olan kadın, yedi gün geçtikten sonra temizlendiğini görürse, gusletsin ve namazını kılsın."*[232] Hadîs-i şerifteki 7 gün, bir misal olarak verilmiştir. Ancak 40 güne kadar ilişkide bulunmaz çünkü lohusalık henüz çıkmamış olabilir.

Bir önceki doğumda 30 gün lohusalık yaşayan bir kadının ikinci doğumda kanı 20 günde kesilse, 10 gün sonra (yani 30. günde) tekrar başlasa ve 40 günü geçse, önceki lohusalık müddeti olan 30 günden sonrası özür olur. Özür olduğu bilinmediği için bu 30. günde namaz bırakılır ve eğer kanama 40 günü geçerse kılınmayan namazlar kaza edilir. 10 gün sonra (yani 30. günde) tekrar başlayan kanama 5 gün sürse ve 35. günde dursa, sonra da 40. güne kadar hiç kanama olmasa, bu durumda lohusalık 35 güne intikal etmiş olur. Aradaki temizlik günleri de lohusalıktan sayılır. 30. günde başlayan kanama süresi 40 günü tam doldurursa, bu 40 günün hepsi lohusalık olur. Aradaki temizlik günlerinin hepsi de lohusalık sayılır. Çünkü lohusalık günlerinde (40 günü aşmamak şartıyla) araya giren temizlik günleri de lohusalıktan kabul edilir.

Birinci lohusalıklara göre sonraki lohusalıklarda kanın erken ya da geç kesilmesinde ihtiyaten gusül alıp ibadete başlamayı, 40 gün dolmadıkça da birleşmeden uzak durmayı unutmamak gerekir.

Lohusalık Kanından Sonra Devam Eden Kanın Hayız Olma İhtimali Var mıdır?

Böyle bir ihtimal yoktur. Çünkü iki hayız, iki lohusalık ve bir hayızla bir lohusalık arka arkaya gelmez. Araya mutlaka en az 15 gün temizlik müddetinin girmesi gerekir. Bu açıdan eğer temizlik süresi 15 günü bulmadan kan gelmişse, bu gelen kan özür kanı sayılır.

Doğumdan Önce Gelen Kan İle Lohusalık Başlamış Olur mu?

Doğumdan birkaç saat ya da birkaç gün önce kan gelebilir. Bu kanın doğum kanı

olup olmadığı doktor tarafından belirlenmelidir. Rahimden geliyorsa doğum kanıdır ve lohusalıktan sayılır. Ama hastalığa bağlı olarak gelen bir kan ise ona göre tedbir alınmalıdır. Eğer gelen bu kan özür şartlarını taşıyorsa özürlü gibi davranılır.

Ameliyatla Doğum Yapan Kadından Gelen Kan da Nifas Hükmünde midir?

Temel kaynaklarımızda, "kadın çocuğu göbeğinden doğurursa" ifadesi yer alır. Bunu "göbeği yarılır da oradan alınırsa" şeklinde anlayabilir ve bunun hükmünü ameliyatlara da tatbik edebiliriz. Buna göre çocuk ameliyatla, sezaryenle doğduğunda rahimden kan geliyorsa kadın lohusa olur. Kan göbekten gelirse lohusa olmaz.[233]

Lohusanın Yapması Haram Olan Ameller Nelerdir ve Lohusanın Hayız Gören Kadından Farkı Nedir?

Hayız gören kadınla lohusanın yapması haram olan ameller aynıdır. Yani, namaz kılma, oruç tutma, Kur'ân'a dokunma, Kur'ân okuma, mescide girme, cinsî münasebette bulunma gibi diğer bütün hususlarda hayız görenlerle ve lohusa kadınlar aynı hükme tâbidir. Ancak aralarında bazı farklar da vardır. Hayzın en az süresi üç gündür. (Şafiîlerde bir gündür.) Lohusalıkta ise kısa bir an da olsa lohusa olunabilir.

Düşük Yapan Kadın Da Lohusa Sayılır mı?

Azası belirmiş olan cenini düşüren ve kendisinden kan gelen bir kadın lohusa sayılır. Azaları belirmemiş olan ceninde ise kadın lohusa sayılmaz.[234] Azaların belirmesi yaklaşık olarak 6-7. haftalarda olmaktadır. Böyle bir düşükten sonra görülen kan eğer tam üç gün sürerse, hamilelik öncesinde de tam bir temizlik dönemi yaşanmışsa, bu kan hayız sayılır. Üç günden az sürerse ve hamilelikten önce tam bir temizlik dönemi yaşanmamışsa bu kan özür kanıdır.

Oruçlu iken doğum yapan fakat kan görmeyen kadının orucu bozulmaz. Yukarıda geçtiği gibi böyle bir kadının gusül alması da gerekmez. Ama tedbire uygun olan onun gusül almasıdır.

Lohusa Olduğu Dönemde İhtilâm Olan Kadın Ne Yapmalıdır?

Lohusalıkta ihtilâm olan kadının gusül abdesti almasına gerek yoktur. Çünkü gusül abdesti, gusülle helâl olan şeyleri yapmak için alınır. Hâlbuki bu dönemde gusül de alsa bir kadın, namaz kılamaz, oruç tutamaz, Kur'ân okuyamaz vs. Dolayısıyla gusül almasına gerek kalmamaktadır. Ancak, meseleyi temizlik yönünden değerlendirirsek, böyle bir kadının gusül alması daha uygun olur. Buradan hareketle meseleye müstehap nazarıyla bakabiliriz.

Vakti Giren Namazı Kılmadan Doğum Yapan Kadın Bu Namazı Kaza Eder

mi?

Hayızda olduğu gibi, bir namaz vaktinin sonuna birkaç dakika kala da olsa doğum yapan kadından o vakit düşer, kaza gerekmez. Lohusalığı biten kadın ise, "Allah" diyecek kadar vaktin sonuna yetişmişse o vakit ona farz olur, kazası gerekir. Bu iki hususta da vaktin sonuna itibar edilir.

İstihâza (Özür) Kanı

İstihâza, kadından sürekli kan gelmesidir. Bu kana istihâza kanı ya da özür kanı, bu kanı gören kadına da müstehâza denir. Âdet ya da lohusalık dışında gelen kan diye de tarif edilebilir. Bir damarın çatlamasından veya bir rahatsızlıktan kaynaklanır. Bir kadın gelip Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisinden sürekli kan geldiğini bildirmiş, Efendimiz de bunun bir damardan kaynaklandığını, hayız zamanında namazı terk etmesini, hayız dışında ise her vakit için abdest alarak namazını kılmasını söylemiştir.[235]

İstihâza kanının, özür teşkil etmesi için, tam bir namaz vakti boyunca, abdest alıp farzı kılacak kadar olsun kesilmeden devam etmesi, daha sonraki vakitlerde de en az bir defa kan görülmesi gerekmektedir. Mesela, öğle namazı için düşündüğümüzde, abdestle beraber farzın kılınmasının 10 dakika süreceğini farz edersek, öğle namazı vaktinin başından sonuna kadar, kan 10 dakika olsun kesilmiyorsa, o kadın özürlü demektir. İstihâzadan çıkmak için de kanın, bir tam namaz vakti boyunca hiç gelmemesi gerekmektedir. Yani özür halinin sona ermesi için mesela öğle namazı vaktinin girişinden çıkışına kadar hiç kan gelmemesi gerekir.

İstihâza Kanı Nasıl Bilinir?

İstihâza kanını bilmenin yolu, onun ne zaman geldiğini bilmektir. Bu kan, aşağıdaki vakitlerde gelirse özür kanı kabul edilir:

1- Âdet görme zamanı (9 yaşına) gelmemiş kızdan gelen kan.

2- Âdetin en azı olan üç günden az gelen kan.

3- Yeni âdet gören bir kız için, âdetin en fazla müddeti olan on günden sonra gelen kan.

4- Âdeti yerleşmiş bir kadının, âdet günlerinden fazla gelen kan on günü geçmişse. Mesela, âdeti 7 gün olan kadının bir ay kanaması 10 günü geçmişse, 7 günden sonrası istihâzadır. Ancak 10 gün süreceğini bilmediği için 7 gün dolunca gusül alır ve namazını kılmaya başlar. O günler Ramazan'a denk gelirse orucunu tutar. Çünkü namaz ve oruç, âdet süresinin azına göre düşünülür. Az olan süre, burada 7 gündür. Fakat bu süre zarfında ilişkide bulunmaz. İhtiyata en uygun olan da budur.[236]

5- İlk defa lohusa olan kadın için 40 günden sonra gelen kan.

6- Lohusalık müddeti bir önceki doğumdan belli olan kadından, o müddetten sonra gelen kan kırk günü geçmişse, o bir önceki doğumdan sonraki bütün günler istihâza kanıdır. Mesela birinci doğumda lohusalığı 30 gün olan bir kadının, ikinci doğumda 30 günden sonra kan görürse yıkanır ve namazını kılar. Bu kan 40 günü aşarsa, 30 günden sonrası, tamamen istihâzadır. Tam 40 gün sürmüşse, o halde lohusalık müddeti 30'dan 40'a intikal etmiş olur. 30 günden sonra kılmış olduğu namazlar için bir hüküm gerekmez. Belki nafile olması ümid edilir.

7- Hamile kadından gelen kan. Zira hamileler hayız görmezler. Bu husus hadîs-i şerifte beyan edilmiştir.[237] Hayız kanı, rahimden gelir. Hamile kadının rahmi ise hamileliğin başlangıcından itibaren kapalıdır. Öyleyse gelen kan, özür kanıdır. Şafiîlere göre ise, hamile kadından kan gelirse bu hayızdır.[238]

Özür şartlarını tam taşımayan[239] iltihap akıntılarının, ne zaman aktığı/akacağı belli değil veya bunu tespit etmek zor olacaksa böyle bir kadın özürlü hükmüne göre hareket edilebilir. Zira bu durum kadını vesveseye sürükleyebilir ve zorluk çıkarır. Dinimiz ise kolaylık dinidir.

Hayız kanının özür kanından ayrılması için iki şeye dikkat edilebilir. Birincisi, özür kanı burun kanı gibi açık kırmızıdır, hayız kanı ise koyu kırmızıdır. İkincisi özür kanının kokusu yoktur, hayız kanının ise kokusu ağırdır.

İltihabî akıntıların ayırt edilmesi de yine ya kokudan ya da renkten olur. Hayız dönemi olmadığı halde renk bozuksa ve özür kanının rengine de benzemiyorsa bu iltihap akıntısıdır. İltihap akıntılarının kokusu da bozuktur.

İstihâza Kanını Durdurmak İçin Pamuk Kullanmanın Hükmü Nedir?

İstihâza kanının dışarı çıkmaması için pamuk kullanarak kanın pamuğun dışına çıkmasına engel olunduğu takdirde özürlülük hali ortadan kalkmış olur. Bu durumda vakit çıksa da abdest bozulmaz. Ancak pamuk yerinden alınır veya değiştirilirse abdest bozulur. Çünkü bu durumda kan dışarı çıkar.

Uzun yolculuklarda kadınların tampon kullanmasında da aynı durum söz konusudur. Kan dışarı çıkmadıkça ya da tampon değiştirilmedikçe özürlü sayılmazlar. Zira özürlülük hükümlerinde geçtiği üzere, özrü engelleme durumu varsa, bu durumda özür ortadan kalkmış olur.

Bu gibi durumlarda sade pamuk kullanmaktan ziyade gazlı bezli pamuk tavsiye ediliyor. Çünkü sade pamuğun içeri girip kist yapma riski vardır.

İstihâza Kanı Gören Kadın İbadetlerini Nasıl Yapar?

İstihâza bir özür olduğu için, istihâza kanı gören kadın, aynen özürlü gibi hareket eder. Buna göre, her farz namaz için o namazın vaktinde abdest alır, aldığı bu abdestle, farzla beraber o vakit içinde diğer nafile ibadetleri de yapabilir: Nafile namaz kılabilir, Kur'ân okuyabilir vs.

İstihâza Kanı Gören Kadının Abdesti Ne Zaman Bozulur?

İstihâza kanı gören kadının abdesti iki şekilde bozulur. Birincisi, içinde bulunduğu farz namaz vaktinin çıkmasıyla. Mesela, öğle vakti çıkıp ikindi vakti girdiğinde yeniden abdest alması gerekir.

İkincisi, istihâza kanının dışında, abdesti bozucu başka bir durum söz konusu olduğunda. Burnun kanaması, yaranın akması ve yellenme gibi.

İstihâza Kanı Devam Ederken Kadının Eşiyle Münasebeti Câiz midir?

İstihâza kanı devam eden kadın, eşiyle münasebette bulunabilir. Herhangi bir mahzur yoktur.

Sürekli veya Aylarca İstihâza Kanı Gören Bir Kadın, Âdet Günlerini Nasıl Belirler?

Böyle bir kadın, ilk defa hayız gören bir kız ise, 10 gün âdet haline, 15 gün de temizlik günlerine saymak üzere günlerini düzenler. İlk defa değil de defalarca âdet görmüş ve âdeti yerleşmiş bir kadın ise, âdet dönemine denk gelen günlerde âdetli gibi, diğer zamanlarda ise temizlik dönemindeymiş gibi davranır. Bu temizlik günlerinde özürlü olarak hareket eder.[240]

Kadınların İhtilâm Olması

Merak edildiği veya bilinmediği için kadınlar arasında konuşulan ya da utanıldığından dolayı konuşulamayan bir konu da budur. Bu yüzden kısaca temas edelim istedik. Evet, bir kadın, ihtilâm olur/olabilir. Yani rüya görmek sûretiyle cünüplük hali yaşayabilir. Bu durumda tıpkı erkeklerde olduğu gibi gusül abdesti alması gerekir. Hazreti Âişe validemiz (radıyallahu anhâ)anlatıyor: "*Resulullah'a: "Bir kimse çamaşırında ıslaklık bulsa, ancak ihtilâm olduğunu hatırlamasa yıkanması gerekir mi?" diye sorulmuştu. "Evet, yıkanmalıdır!" diye cevap verdi. Sonra, ihtilâm olduğunu görüp de, yaşlık görmeyen kimse hakkında soruldu: "Ona gusül gerekmez." buyurdu.*" Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ)sordu: "*Bunu kadın görecek olursa, kadına gusül gerekir mi?" Buna da: "Evet! kadınlar, erkeklerin emsalleridir!" beyanıyla cevap verdi.*"[241]

---

[192] İbn Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/284

[193] Bu bölümde bahsedilen yaşlar, hicrî takvime göredir. Bu da şöyle olur: Her 33 miladî yılda bir, hicrî olarak bir sene daha fazla zaman geçmiş demektir.

[194] İmam Azam'a göre ise 17 yaşı üst sınırdır. 17 yaşına gelen bir kız artık bulûğa ermiş sayılır ve ona göre hüküm alır. Burada tedbire muvafık olan, çoğunluk âlimlerimizin hükmünü esas almaktır ki, o da, bir kadının âdet görmese bile 15 yaşından itibaren ergenliğe ulaşmış sayılmasıdır.

[195] İbn Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/287.

[196] Kâsânî, *Bedâiu-s-sanâi'*, 1/160.

[197] İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 1/171.

[198] İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 1/170.

[199] İbn Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/294.

[200] İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/290.

[201] İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/304.

[202] Mevsılî, *el-İhtiyar*, 2/214.

[203] İbn Abidin, *Resâil-i İbn Âbidin*, 1/74.

[204] İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/291.

[205] Tirmizî, *Tahâret* 98, 111; Nesâî, *Tahâret* 170; İbni Mâce, *Tahâret* 105.

[206] Aliyyü'l-kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*,

[207] *el-Fetâvâ'l-Hindiye*, 1/38.

[208] İbn Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/294.

[209] İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/292.

[210] İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 1/342.

[211] Bakara Sûresi, 2/222.

[212] Tirmizî, *Tahâret* 103.

[213] İbn Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/292.

[214] İbn Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/293.

[215] Vâkıa Sûresi, 56/79.

[216] Bütün bu değerlendirmeler ve kaynakları için bkz: *el-Mevsûatü'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 38/9, 34/182, 17/127.

[217] İbn Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/294.

[218] İbn Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/290.

[219] M. Fethullah Gülen, *Çekirdekten Çınara*, s. 114.

[220] *el-Fetâvâ'l-Hindiyye,* 5/358; Zuhayli, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, 1/226.

[221] Gazzali, *İhyau ulûmi'd-din*, 2/48-49; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/125.

[222] Ebû Dâvud, *Tereccül* 4.

[223] http://www.diyanet.gov.tr/turkish/DIYANET/avrupa/2004avrupa/ocak/38.html

[224] Bakara Sûresi, 2/222.

[225] İbn Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr,* 1/299.

[226] Mevsılî, *el-İhtiyar*, 1/47.

[227] Ebû Dâvud, *Tahâret* 119.

[228] İbn Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/299.

[229] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 1/164.

[230] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 1/290.

[231] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 1/163.

[232] Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/176.

[233] İbn Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/299.

[234] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 1/165.

[235] Ebû Dâvud, *Tahâret* 108.

[236] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 1/160.

[237] Dârimî, *Sünen*, 1/246 (945).

[238] Nevevî, *el-Mecmu'*, 2/385; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 1/162.

[239] Özrün tarifi şudur: Bir namaz vaktinin girişinden çıkışına kadar 10 dakika olsun, yani abdest alıp namazın farzını kılacak kadar dahi akıntı kesilmezse, diğer namaz vakitlerinde de en az bir defa akıntı olursa o kişi özürlü demektir. Özürden çıkmış olmak için de, akıntının bir namaz vaktinin girişinden çıkışına kadar bir defa olsun akmaması gerekir.

[240] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 1/165.

[241] Ebû Dâvud, *Tahâret* 95.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NİKÂH-EVLİLİK

Nikâhın Mahiyeti ve Ehemmiyeti

Nikâh, kutsal bir müesseseye girmenin ilk adımıdır. Aile olabilmenin en belirgin çizgisi, nikâhtır. Zira nikâh, birbirine yabancı iki insanı, aile yapar. Belirli prensipler çerçevesinde meşrû bir akitle çiftlerin bir araya gelmesine nikâh denir. Nikâh akdi, hedef ve gayesi belli bir anlaşmadır. Allah, nikâh olmaksızın bir araya gelmelere rahmet nazarıyla bakmaz. Oysa nikâh olunca, erkeğin hanımına, aynı şekilde hanımın da kocasına ve çocuklarına yedirdiği bir lokma bile rahmet vesilesi olur. Kur'ân-ı Kerîm'de: ومن آياته أن خلق لكم من أنفسكم أزواجا لتسكنوا إليها وجعل بينكم مودة ورحمة إن في ذلك لآيات لقوم يتفكرون *"O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de, kendilerine ısınmanız için, size içinizden eşler yaratması, birbirinize karşı sevgi ve şefkat var etmesidir. Elbette bunda, düşünen kimseler için ibretler vardır."*[242] buyrularak, evliliğin Allah'ın varlık ve kudretinin bir delili olduğu hususu üzerinde durulmuştur. Ayrıca âyet-i kerîmede, eşlerin birbirine karşı sevgi ve şefkat duymaları da nazara verilmiş ve adeta evliliğin temel rükünleri satır arasında ifade edilmiştir. Bediüzzaman Hazretleri de nikâhın ehemmiyet ve gayesini şu veciz sözleriyle ifade etmiştir: "Saadetin esaslarından nikâh ise, insanın en fazla ihtiyacını tatmin eden, kalbine mukabil bir kalbin mevcut bulunmasıdır ki, her iki taraf sevgilerini, aşklarını, şevklerini mübadele etsinler ve lezzet verici hususlarda birbirlerine ortak, gam ve kederli şeylerde de yekdiğerine muavin ve yardımcı olsunlar."[243]

Dinimiz, şartlarına uyularak yapılan nikâhla meydana gelen aileyi iyi bir milletin temel ve esası kabul eder. Her şeyin bir gayesi olduğu gibi nikâhın gayesi de Allah ve Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) memnun edecek bir neslin yetiştirilmesi olmalıdır. Bir hadîs-i şerifte Resûlü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: تناكحوا تكثروا فإني أباهي بكم الأمم يوم القيامة *"Evleniniz, çoğalınız; ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar ederim."*[244] Bu hadîs-i şerifin mefhum-u muhalifiyle ifade ettiği bir mana da şudur: Şayet yapılan evlilikle, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) iftihar edeceği bir nesil hedeflenmemişse, o izdivaç ya da çoğalmanın hiçbir anlamı yoktur. Evet, terörizme ya da sefahate bulaşmış, başı secdesiz, vicdanı paslı, gözü kanlı bir nesil ile Resûlü

Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) iftihar etmeyeceği açıktır. O'nun, çoğalmasını istediği nesil, Allah indinde de makbul olan, O'nun rızasını kazanmaya teşne bulunan, din-i mübîni yaşayan ve yaşatan bir nesil olmalıdır. Kur'ân-ı Kerim, değişik nûrefşan beyanlarıyla bu mülâhazaya en sağlam referanstır: الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا "*Servet ve oğullarınız, dünya hayatının süsüdür; ebediyet vaadeden iyi işler ise, Rabbinin nezdinde sevapça daha hayırlı, ümit bağlamaya da daha lâyıktır.*"[245] Evet, işleriniz ahirete müteveccih ise siz Rabbinizden, o da sizden hoşnut olacağı bir yola girmiş sayılırsınız.

Bu mütalâa ile vardığımız sonuç şudur: Evlenmede asıl hedef, Allah'ı ve Resûlü'nü hoşnut edecek bir neslin yetiştirilmesidir. Onun için mütedeyyin, milletine âşık, ailesine sımsıkı bağlı, çocuklarının terbiyesi üzerinde hassasiyetle duran kimseler, değişik çarpık düşüncelere rağmen, usulüne uygun şekilde çocuk sahibi olma konusunda kat'iyen tereddüt etmemelidirler. Zira böyle bir neslin çoğalması ümmet-i Muhammed'in yüzünü güldürecektir.[246]

Evlenecek Çiftlerin Birbirlerini Tanıma Süreleri

Evlenecek çiftlerin birbirlerini tanıma süreleriyle ilgili genel-geçer bir kural tayin etmek doğru olmaz. Çünkü bu süre şartlara ve şahıslara göre farklılık gösterebilir. Ancak şu söylenebilir ki, çiftler birbirlerini tanıdıklarına inandılarsa ve karşılıklı olarak birbirleriyle evlenebilecekleri hakkında kanaatleri oluşmuşsa, bu süreci uzatmadan evlilik hazırlıklarına girişmelidirler. Bununla birlikte henüz birbirini yeni tanımış iki kişinin evliliği aceleye getirmemesi de, ileride meydana gelecek pişmanlıkların önünü kesecektir. Tabii ki, birbirini yeni tanıyan iki kişiyle, çoktan beri birbirlerini tanıyan tarafların nişanlılık süreleri farklılık gösterebilir.

Dinimizde, nişanlı çiftlerin meşru daire içinde kalan davranışları açıklanmıştır. Yani evliliğe ilk adım sayılan nişanlılık süresinde, nişanlıların birbirini görmeleri, halvet olmaması şartıyla belli meseleleri konuşup anlaşmaları câizdir. Evet, nişanlı çiftlerin, bir araya gelmeleri, konuşmaları hep meşru bir gayeye bağlı olmalıdır. O da evlenecek çiftlerin birbirini daha iyi tanıyabilmeleri ve evlilik sonrasında kuracakları yuvanın daha sağlam ve sağlıklı olmasıdır. Yoksa bunun dışında hevaî ve sırf nefsi tatmin için yapılan konuşmalar ve davranışlar maksada uygun olmayacağı gibi, yaşanan keyfî haller nişanlılığın bozulması durumunda tarafların aleyhine acı bir hatıra olarak kalacaktır.

Buradan da anlaşılacağı üzere nişanlılar birbirleriyle şu kadar görüşmelidir demek yerine, bunun sınırını ve miktarını ihtiyaca göre tespit etmek gerekir. Önemli olan nişanlılığın bozulması gibi bir durumla karşılaşılırsa, tarafların pişman olmayacağı bir nişanlılık süreci yaşamalarıdır. Bu da ancak dinî sınırları gözetmekle mümkündür.

Evet, nişanlılık, evlilikten tamamen farklı bir süreçtir. Bundan dolayı nişanlılar için her türlü temas yasak olduğu gibi, hiç kimsenin olmadığı bir yerde yalnız kalmaları ve mahrem konuları konuşmaları da câiz değildir. Ancak yanlarında üçüncü bir kişi varken veya umuma açık yerlerde görüşüp konuşabilirler.

Bir Kimse Evlenmek İstediği Kadına Bakabilir mi?

Normal zamanlarda bir erkeğin, nâmahrem bir kadına bakması câiz değildir. Ancak zaruret durumları veya evlenme düşüncesi olduğunda bunun istisnaları vardır.

Erkeğin evlenmek istediği kadına bakma hakkı vardır. Böyle bir durumda kadının yüzüne, ellerine bakması yeterli görülmüştür.[247] Çünkü bir kadının bu yerlerine bakmakla kadının güzelliği hakkında yeterli bilgi elde edilmiş kabul edilir. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şeriflerinde: إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمُ الْمَرْأَةَ فَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى مَا يَدْعُوهُ إِلَى نِكَاحِهَا فَلْيَفْعَلْ "*Sizden biriniz bir kadınla evlenmek istediğinde, onun evliliğe teşvik edebilecek niteliklerine baksın.*"[248] buyurmuştur. İşte bu nitelikleri âlimlerimiz, yüz, el ve boyun olarak açıklamışlardır. Yine sahabe efendilerimizden Muğîre ibn-i Şube (radıyallahu anh) bir kadına talip olduğunda Peygamber-i Zîşân Efendimiz kendisine: انْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ أَحْرَى أَنْ يُؤْدَمَ بَيْنَكُمَا "*Ona bak. Çünkü bakmak, aranızda sevginin devamı için en uygun olanıdır.*"[249] buyurmuşlardır.

Bu hadîs-i şerifler, bir erkeğin evlenmek istediği bir kadına bakabilmesinin ve evlilik öncesi onunla bazı önemli mevzuları zaruret miktarı kadar konuşabilmesinin câiz olduğu noktasında bir kanaat vermektedir. Bütün hayatlarını birlikte geçirme düşüncesinde olan iki kişinin, birbirlerini görmeden, birbirleriyle konuşmadan, birbirlerini anlamadan evlilik yapmaları, ileride mes'ud bir yuva kurmalarına mani durumlardır. Her insanın karakteri, mizacı, huyu farklıdır. Dolayısıyla evlilik öncesinde evliliğe ait meselelerin zaruret ölçüsünde, umuma açık yerlerde veya üçüncü bir şahsın yanında görüşülmesi önemlidir.

Nişanlılık

Nişanlanma, bir erkekle kadının birbirlerine ileride evleneceklerine dair vaatte bulunmalarını ifade eder. Nişanlılık, evliliğe kadar devam eden bir sürecin adıdır. Nişanlanma, sözlü olma veya flört etme gibi hallerden tamamen farklıdır.

Nişanlanma, sadece evlenme vaadi anlamına gelir ve dört mezhebe göre de hukukî açıdan bir akid değildir. Akit olmadığı için de herhangi bir hukukî sonuç doğurmaz.[250] Taraflar arasında, akrabalık, miras, nafaka gibi hukukî hiçbir bağ veya hak hâsıl olmaz.

Nişan, bir akit olmamakla veya hukukî bir sonuç doğurmamakla beraber, bir

"evlenme sözü" anlamı taşıması itibariyle taraflara karşılıklı olarak manevî ve ahlakî bir mes'uliyet yüklemektedir. Dolayısıyla herhangi bir geçerli mazeret olmadan nişanın sona erdirilmesi, nişanı sona erdiren kişinin üzerinden manevî mes'uliyeti kaldırmaz ve kul hakkı ihlali gündeme gelir. Nişanın sona erdirilmesi için makul bir sebep olması gerekir. Bu yönüyle nişanlanacak olan kişiler, nişandan önce birbirlerini tanımaya çalışmalı ve ondan sonra nişan safhasına geçmelidirler. Çünkü nişanlılıkta artık mesele, karşılıklı tanışmadan öte verilmiş bir söze dönüşmektedir.

Nişan, nikâh manası taşımadığı için nişanlanan taraflar arasında mahremiyet kalkmaz. Nişanlılar, evliliğe kadar evlilik niyetleri olmasına rağmen mahremiyet açısından iki yabancı gibidirler. Bu dönemde taraflar, karşılıklı davranışlarına, konuşmalarına, halvete ve örtünmeye dikkat etmeleri gerekir. Nasıl olsa evleneceğiz diye aradaki sınırları zorlamamalıdırlar.

Bazen nişanlılık döneminde bu sakıncalardan dolayı aradaki mahremiyeti kaldırmaya yönelik dini nikâh yapılmaktadır. Bu kişiler artık karı-koca olmuş olsalar da, bu kişilerin hala dışarıda nişanlı olarak bilinmesi ve taraflar arasında doğabilecek anlaşmazlıklarda hukukî hak talebinde bulunamama durumu böyle bir nikâhı zaman açısından sakıncalı duruma getirmektedir. Bu sebeple, dinî nikâhı ya da imam nikâhını, kesinlikle resmi nikâhtan sonra yapmak gerekir. Zaten kanunen de resmi nikâhtan önce dini nikâh kıymak yasaktır. Nitekim konuyla ilgili toplumda karşılaşılan bazı vahim durumlar bu meselenin önemini artırmaktadır. Evet, nişanlılar, mahremiyete dikkat etmeli, bunu ortadan kaldırmak için hemen dinî nikâha karar vermemelidirler. Zira günümüzde dinî nikâhın bir yaptırımı olmadığından özellikle kadınlar bu konuda daha çok istismara maruz kalmaktadır.

Nişan, mutlu bir yuvaya doğru atılan önemli bir adımdır. Dolayısıyla bu dönemin, evlenecek fertlerin şuurlandırılması adına değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu dönemde aile kurumuna yönelik kitapların okunması, tavsiyelerin alınması, seminer ve kursların düzenlenmesi hatta evlenecek olan kimselere sertifika verilmesi, bu şuurlanma gayretinde önemli adımlar olarak düşünülebilir.

Nişandan dönülünce verilen hediyeler geri alınır mı?

Erkek, nişan sırasında mehrin tamamını veya bir bölümünü vermişse, nişan bozulduğu takdirde bunlar mevcutsa aynen, değilse kıymet olarak geri alabilir. Aynı şekilde hediye olarak verilen şeyler de eğer elde mevcut ise aynen geri verilir. Ancak bunlar tüketilmiş ise burada hibe hükümleri uygulanır ve geriye bir şey verilmez.

Şâfiî Mezhebi'ne göre ise teberrû (hibe, sadaka) niyetiyle verilmeyen her şey iade edilir. Kullanılmış olup da elde bulunmuyorsa değeri verilir.[251]

Evlilikte Birinci Tercih

Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şeriflerinde: تنكح المرأة لأربع لمالها ولحسبها ولجمالها ولدينها فاظفر بذات الدين تربت يداك *"Kadın (genellikle) dört şeyden dolayı nikâhlanır: Malı, soyu sopu, güzelliği ve dindarlığı; sen dindar olanını seç ki huzur bulasın."*[252] buyurmak suretiyle, evlenecek olanlara evlenmeyi düşündüğü adayda aramaları gereken en önemli özelliğe işaret buyurmuşlardır. Bir kadında aranması gereken en önde gelen özellik, dindarlık olduğu gibi, kız babalarının ve gelinlik çağa gelmiş kızların evlenecekleri erkekte aramaları gereken birinci vasıf da dindarlık olmalıdır.

Hadiste belirtilen dindarlık haricindeki diğer vasıflar geçicidir. Kalıcı olan ve insanı gerçek değerine ulaştıran vasıf ise dindarlıktır. Çünkü bir insanla güzelliği, malı, soyu sopu için evlenen bir kimse pekâlâ bu özellikler kaybolduğunda sevgisi bitebilir veya böyle bir temel üzerine kurulmuş aile bağı, vefa ikliminde sürmeyebilir. Ancak birbiriyle dindarlığı ve ahlakı için evlenenler, ebedî cennet hayatında da beraber olmaya niyetlenmişler demektir. Bu çiftler en sıkıntılı durumlarda bile birbirlerine vefalı davranırlar. Aynı düşünce ve müşterek değerler etrafında hayatlarını birleştiren eşlerin kuracağı bir yuva, cennetten bir köşe olmaya namzetken, tamamen dünyaya yönelik, menfaat yörüngeli değerler üzerine bina edilmiş bir aile insana cehennemvari bir hayat yaşatabilir.

Evlilik, ciddi ve hayatî bir mesele olduğu için aceleci olmamak gerekir. Evliliğe adım atılacağı zaman, akıl, mantık ve muhâkeme çerçevesinde bir tercih yapılmalıdır. Hislerine kapılarak, aceleyle yapılan tercihler çoğu zaman, insanlara pişmanlık getirir. Dolayısıyla evlilik hususunda, akıllıca davranmalı, ayrıca anne-babanın, aile büyüklerinin ve itimat edilen ehliyet ve tecrübe sahibi kimselerin düşüncelerine mutlaka müracaat edilmelidir. Evlenecek kimse, "bu sadece benim meselemdir, başkasının görüşüne ihtiyacım yok" diyerek hareket ederse bu kendisi için hazin bir neticeye dönüşebilir. Evlilik hususunda ehliyet ve tecrübe sahibi ne kadar çok kimsenin düşüncesi alınırsa, hata yapma ihtimali o oranda azalır.

Nikâh Kıyılırken Dikkat Edilecek Hususlar

Nikâh, iki kişi arasında meşrû bir akidle kurulan bir anlaşmadır. Birbirine yabancı iki kişi bu akidle artık aralarında belirli kurallar çerçevesinde bir bağ kurmuş olurlar. Aynı zamanda bu iki kişi, kanun önünde bazı mükellefiyetleri kabul etmiş sayılırlar. Dolayısıyla nikâh akdinin resmî makamlarca tanınacak şekilde kıyılması iki tarafın mağdur olmaması açısından büyük önem arz etmektedir. Devlet tarafından kendisine yetki verilmiş olan şahıslar bu nikâh akdini kıydıktan sonra artık evlilik bağı kurulmuş olur.

Dinimiz, nikâhta bazı esaslar belirlemiştir. Kıyılan nikâhlarda bunlara riayet edilmelidir. Birinci olarak, nikâhı kıyacak kimse iki tarafa da, birbirlerine evlilik teklifinde bulunmalarını söylemeli, böylece îcap ve kabulün gerçekleşmesini sağlamalıdır. Zira îcap ve kabul, nikâh akdinin rüknüdür. Îcab; bir tarafın evlilik teklifinde bulunması, kabul de diğer tarafın bu teklife olumlu cevap vermesidir. Îcab ve kabulün kendine ait lafızları, ifade tarzları vardır. Taraflar, kendi rızalarıyla îcap ve kabulde bulunmazlarsa akit gerçekleşmemiş olur. Bu tekliflere, tarafların kesin iradeyi ifade eden "kabul ettim" şeklinde mazi sığasıyla cevap vermeleri akdin ruhuna daha uygun düşer. Kabul ettiğine dair örfte yer alan başka ifadeler kullansa bunlar da makbuldür ancak sünnet-i seniyyeye uygun olan, sözün mazi haliyle kullanılmasıdır. Bu meyanda, nikâh memurlarının sorduğu "kabul ediyor musunuz" sorusuna, tarafların "evet" veya "kabul ediyorum" demeleriyle de nikâh kıyılmış sayılır. Çünkü bu ifadeler şüpheli bir durumu çağrıştırmaksızın sahiplenmeyi, kabul etmeyi, olumlu karşılamayı ifade eder. İçinde şüphe bulunduran, şüpheyi çağrıştıran, "inşaallah kabul ederim", "kabul edeceğim" gibi ifadeler ise nikâhta câiz değildir, bu ifadelerle nikâh gerçekleşmiş olmaz.

Îcap-kabulden sonra nikâh akdinin bir diğer şartı, iki erkeğin nikâha şahit olmasıdır. İki erkek bulunamaması hâlinde, bir erkek, iki kadının şahitlikleri de yeterli sayılır. Şunu da ifade edelim ki nikâha bizzat şahit olan herkes aslında nikâh şahidi olmuş olur.

Son olarak, mehir üzerinde duralım. Kadın, nikâh akdinin bir neticesi olarak mehre hak kazanır. Dolayısıyla nikâhtan önce taraflar, mehir miktarı üzerinde anlaşmalıdırlar. Bugün itibariyle resmî makamların kıymış olduğu nikâhlarda mehir konuşulmadığı için taraflar bu mevzûda hassas olmalıdırlar. Mehrin konuşulmaması durumunda, evlenmiş olan kadın, mehr-i misile[253] hak kazanır. Yani taraflar mehri nikâhtan sonra öğrenseler veya aralarında konuşmayı unutsalar da, bu durum nikâh akdine zarar vermediği gibi, kadının mehir hakkını da düşürmez.

Nikâhta yukarıda saydığımız hususlara dikkat edildiği takdirde artık nikâh akdi sağlam bir şekilde kurulmuş olur. Taraflar nikâhlarını resmiyete bağladıktan sonra, duaya vesile olması için, takvasına ve bilgisine güvendikleri bir kişiye nikâh duasıyla birlikte nikâhlarını tekrar kıydırabilirler.

Düğünlerimiz

Evlenmek, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hem kavlî hem de fiilî sünnetidir. Evliliğe adımın en önemli safhasını ise düğün oluşturur. Nikâh akdi hukukun alanına girerken, düğün dinin kesin olarak haram kıldığı mahzurlu şeylerden uzak kalmak

şartıyla geleneğin, örf-âdetin ve teamüllerin, kısaca sosyal ilişkileri düzenleyen kuralların alanında yer alır ve genel olarak keyfiyeti gelenek tarafından belirlenir. Bu bakımdan - temel prensiplere riayet etmek ve Kur'ân ve Sünnete ters düşmemek şartıyla - bir düğün töreninin nasıl olacağını din veya hukuk kuralları değil gelenek belirler. Bununla beraber, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) söz ve fiillerinde düğünlerle ilgili bilgiler de mevcuttur. Şimdi başlıklar hâlinde kısaca bazı önemli hususları görelim:

Nikâhı İlan Etmeli

Düğünlerin en önemli yönlerinden birisi ilân özelliği taşımasıdır. Nitekim Peygamberimiz (aleyhissalatü vesselâm): فصل ما بين الحلال والحرام الدف والصوت في النكاح "*Gayr-i meşrû birleşme ile meşrû evliliği birbirinden ayıran şey, def çalmak ve ilân etmektir.*"[254] buyurmuştur. Dolayısıyla düğünler, evliliğin eşe dosta duyurulması ve çiftlerin beraberliğinin meşru bir beraberlik olduğunun ilân edilmesi gibi çok önemli bir görev eda eder.

Düğün Yeri

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): واجعلوه في المساجد "*Düğünlerinizi mescitlerde yapınız.*"[255] buyurmuştur. Ancak günümüzde camiler, bir yanlış uygulama olarak bugün namaz kılmanın dışında başka bir faaliyet için kullanılmamaktadır. Bu sebeple camilerde düğün yapmak da mümkün değildir. Şimdilik sadece mevlit okutmakla iktifa edilmektedir. Belki mevlit okutmakla Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurduğu husus yerine gelmiş olur. Ancak mevlidin dışındaki düğün faaliyetleri bugün mescitlerde yapılamıyorsa, nikâhı ilan manası taşıyacak başka yerler düşünülmelidir. Bu yer, bir salon olabileceği gibi uygun bir arazi de olabilir. Önemli olan husus kadın ve erkeklerin ayrı şekilde durmalarını temin edecek, düğün merasimini ifâ ve idrak edilebileceği yerlerin ayarlanmasıdır.

Düğün Yemeği

Düğünlerde yemek vermek sünnettir. Bu yemeğe dinimizde "velîme" denir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Abdurrahman ibn-i Avf'ın (radıyallahu anh) üzerinde, düğünde sürülmesi âdet olan zâferân kokusunu hissedince sordu: "*Bu ne hal?*" Abdurrahman bin Avf (radıyallahu anh): "*Bir kadınla bir miktar altın mehir karşılığında evlendim.*" dedi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de: فبارك الله لك أولم ولو بشاة "*Allah mübârek eylesin. Bir koyunla da olsa düğün ziyâfeti ver.*" buyurdu.[256]

İbadet Neşvesinde, Bayram Tadında Bir Düğün

Efendimiz'in (aleyhi ekmelü't-tahâyâ) az önce naklettiğimiz: "*Düğünlerinizi mescitlerde

yapınız." mübarek sözleri, düğünlerde nelere dikkat edilmesi hususunda önemli bir ölçü vermektedir. Demek ki, düğünlerimizi bile bir ibadet neşvesi içinde yapmak gerekiyor. Ne yazık ki bugün düğün salonlarında kadın-erkek karışık düğünler yapılmak suretiyle, dinin ortaya koyduğu prensipler ihlal edilmekte, aynı zamanda kültürümüze de ters olan bir kısım görüntüler oluşmaktadır. Evet bu durum, hem dinimizce hem kültürümüz açısından tecviz edilmemiş ve hoş görülmemiştir. Fakat üzüntüyle müşahede etmekteyiz ki muhafazakâr aileler bile düğün söz konusu olduğunda dinî ve örfî değerlerini unutarak tamamen başka kültürlerin tesirinde hareket etmektedirler. Oysa İslâm, sadece camide değil hayatın bütün safhalarında yaşanması gereken bir dindir. Eğlencelerimiz, hüzünlerimiz hep İslâm televvünlü olmalıdır. Yuva gibi cennet bahçesi olmaya namzet bir müesseseyi oluştururken, dinin ortaya koyduğu prensipler, o müessesenin temelini teşkil etmelidir. Diğer türlü, inanmış bir insan, kutsal bir yapıyı, yabancıların boyasıyla boyamış olur ki, bu da bir başkalaşma ve bozulmadır. Unutmamak gerekir ki, bir çeşit başkalaşan her çeşit başkalaşır. Zira başkalaşmanın sonu yoktur. Temeli, başkalaşma örnekleriyle atılan yuvaların, ne şekilde devam edeceğini tahmin etmek zor olmasa gerek.

Düğünde Neşelenmek

Dinimiz, Allah tarafından ortaya konulan ve her zaman ve mekânda insanın fıtratını gözeten fıtrî bir sistemdir. Dolayısıyla insanın hislerini, arzularını tatmin edeceği meşru daireler temin etmemesi düşünülemez. Zaten harama ihtiyaç kalmayacak şekilde geniş bir helâl daire teşkil etmiştir de. Düğünlerde eğlenme isteğine dinimizin getirmiş olduğu çerçeve de bunlardan biridir. Düğünlerimizin meşrû dairede olması demek düğünleri cenaze merasimine dönüştürmek demek değildir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): فصْلُ مِا بينَ الحلالِ والحرام الدُّف والصوت فى النكاحِ "*Gayr-i meşrû birleşme ile meşrû evliliği birbirinden ayıran şey, def çalmak ve ilân etmektir.*"[257] buyurmuştur. Öyleyse, kadın-erkek ihtilatına (karışmasına) meydan vermemek şartıyla düğünlerde, örfte yer alan ve aynı zamanda dini hafife almayan, Müslüman kimliğini hafifleştirmeyen musikiler icra edilip çeşitli oyunlar oynanabilir, ilahi ve şiirler söylenip usulünce hoş vakit geçirilebilir. Bunun yanında insanları tebessüm ettirip düşündürecek tiyatro oyunlarına ve skeçlere yer verilebilir. İnsanları düşünmeye sevk edecek ve onları bilgilendirecek kısa ve neşeli bir sohbet yapılabilir. Zira o kadar insanın düğün vesilesiyle bir araya gelmesi, onlara bazı hususların kısaca da olsa hatırlatılmasına ve irşada bir vesiledir.

Ayrıca, düğünlerimizde israftan, gösterişten uzak durulmalı, sade, kolay, mütevazı, herkese açık bir kutlama yapılmalıdır. Böylece bir taraftan iyi bir yuva kurulurken bir taraftan da düğün vesilesiyle pek çok insanın bir araya gelip kaynaşmasına vesile olunur.

Evliliğe Mani Olan Hususlar

Evliliğe mâni olan hususları iki başlık altında toplayabiliriz:

1- Sürekli evlenme engelleri: Kan hısımlığı, sıhrî hısımlık, süt hısımlığı.

2- Geçici evlenme engelleri: Din ayrılığı, üç kere boşama, iddet bekleme, çok eşlilik, yakın akrabalık ve başkası ile evli olmak.

Şimdi bu evlenme engellerinin üzerinde kısaca durmaya çalışalım:

Sürekli Evlenme Engelleri

Sürekli evlenme engelleri, Kur'ân-ı Kerim'de Nisâ Sûre-i Celilesi'nde zikredilmiştir: "*Ey mümin erkekler! Şunlarla nikâhlanmanız haram kılınmıştır: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, sütkız kardeşleriniz, kayınvalideleriniz, kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız. Fakat zifafa girmediğiniz eşlerinizin kızlarını nikâhlamanızda beis yoktur. Keza öz oğullarınızın eşleri ile evlenmeniz ve iki kız kardeşi nikâhınız altında birleştirmeniz de haram kılındı. Ancak daha önce geçen geçmiştir. Çünkü Allah Gafur ve Rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur).*"[258]

Şimdi, âyette de ifade edilen bu engellerin üzerinde duralım.

Kan Hısımlığı

Kan yoluyla akraba olan, yani aynı kandan gelen bazı kimselerle evlenmek haramdır. Kan yoluyla oluşan akrabalıklar, -nesep davası söz konusu olmadığı müddetçe- ebediyen sabit olur ve değişmezler. Bir kimsenin anne-babası, kardeşleri, amca, dayısı vs. ölene kadar hep aynı kişiler olarak devam eder. Bunlar; oğul, kız, torunlar, anne-baba, dede ve nineler, kardeşler ve çocukları, hala ve teyze, dedelerin kız kardeşleri olan büyük halalardır. Bu sayılan kimselerle kan akrabalığı olması dolayısıyla evlenmek câiz değildir. Kadın için de bu akrabaların erkekleriyle evlenme imkânı yoktur. Baba, dede, oğul, torun, erkek kardeş ve erkek kardeşin erkek çocukları, kız kardeşin erkek çocukları, dayı ve amca ile evlenmek bu yasak kapsamına giren yakın akrabalardır.

Sıhrî Hısımlık

Evlilik yoluyla oluşan akrabalıklara, sıhrî akrabalık denir. Bu akrabalığı, boşanma veya ölüm ortadan kaldırmaz. Bu akrabalık içerisinde üvey kızlar, kayın valide, baba ve dedenin hanımları (üvey anne, üvey nine), oğlun ve torunların eşleri sayılabilir. Kadınların ise, kayınbaba, dede, üvey oğullar ve çocukları, üvey baba ile evlenmesi

haramdır.

Süt Akrabalığı

İki yaşına kadar, annesi haricinde başka bir kadından süt emen bir kimse ile süt emdiği kadının akrabaları arasında süt hısımlığı meydana gelir. Yani kendi öz akrabalarından kimlerle evlenemiyorsa sütannesinin akrabalarından da bu yakınlıkta olan kimselerle evlenemez. İşte bu süt akrabalığından dolayı bir kimsenin; süt baba-süt anne, süt dede-süt nine, süt kardeş, süt kardeş çocukları, süt amca, süt hala, süt dayı ve süt teyze ile evlenmesi haramdır. Şu unutulmamalıdır ki süt akrabalığında bu engel sadece süt emen kimseyi ilgilendirir. Süt emen çocuğun akrabaları bu akrabalık bağına dâhil olmaz.

Geçici Evlenme Engelleri

Din Farkı

Erkeklerin, ehl-i kitap olarak isimlendirilen Yahudi ve Hıristiyan kadınların dışında başka dine mensup olan kadınlarla evlenmeleri câiz değildir.[259] Kadınların ise mümin erkekler dışında ehl-i kitap ve diğer inanışlara mensup erkeklerle evlenmeleri câiz değildir.[260] Ancak bu kimseler İslâm'a girdikleri takdirde kendileriyle evlenmek artık caiz olur.

Üç Kere Boşama

Bir erkek hanımını üç kere boşadığında artık erkekle kadın arasında beynûnet-i kübrâ yani büyük ayrılık meydana gelir. Artık bu erkek ve kadının evlilik bağıyla bir araya gelebilmeleri bazı şartlara bağlıdır. Kadın başka bir erkekle sahih bir nikâh akdiyle evlenecek, evlendiği bu erkekle zifafa girecek, daha sonra ölüm veya normal boşama yoluyla bu ikinci kocadan ayrılacak ve birinci kocasının boşamasından kaynaklanan iddetini bitirmiş olacak. Bütün bu şartlar gerçekleştiğinde kadın ve erkek tekrar evlenebilirler.

Kadının birinci kocasına helâl olması için anlaşmalı olarak başka bir erkekle boşama taahhüdüyle evlenmesine "hulle" denmektedir. Hanefî Mezhebi'ne göre böyle bir evlilik geçerli olmakla birlikte harama yakın mekruh kabul edilmiştir. Bu evlilikte ortaya konulan boşama şartı yok sayılmıştır. Hanefî Mezhebi dışındaki üç mezhebe, Hanefilerden de İmam Ebu Yusuf'a göre ise böyle bir evlilik haram ve fasittir. Çünkü böyle bir şartla yapılan nikâh, muvakkat nikâha benzemektedir. Nikâh akdini bir vakitle sınırlamak, nikâh akdini fasit (geçersiz) kılar.[261] Hadîs-i şeriflerinde Nebiler Serveri Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: لَعنَ الله المحلّل والمُحلَّل لَه "*Anlaşmalı nikâh yapana ve kendisi için böyle bir nikâh yapılana Allah lanet etti.*"[262]

İddet Bekleme

Evliliğin; ölüm, boşanma veya nikâh akdinin feshi gibi sebeplerle sona ermesi durumunda kadının beklemesi gereken müddete "iddet" denir.

Kocası vefat etmiş olan bir kadının iddeti, dört ay on gündür.[263] Hamile kadınlarda ise evlilik hangi şekilde sona ererse ersin iddet müddeti, çocuk doğuncaya kadardır.[264] Boşanan kadının iddeti, üç defa hayız görmesidir. Bir kadın temizlik müddeti içinde boşanmışsa, üç defa hayız görecek ve bu üçüncü hayız müddeti sona erdiğinde iddetini tamamlamış olacaktır. Hayız hâlinde boşanmışsa, gördüğü hayız, iddet müddetine sayılmadan bu hayızdan sonraki üç hayız sayılarak iddet tamamlanmalıdır. Hayız görmeyen küçük kadınların ve hayızdan kesilmiş kadınların iddeti ise üç aydır. [265]

Yukarıdaki iddetlerden herhangi birisini çeken kadınla evlenecek olan erkek için bu müddet geçici evlenme engeli teşkil eder.

Çok Eşlilik

Dinimizde aralarında adaleti gerçekleştirme gibi zor bir şarta bağlı olarak erkeğin dört kadına kadar evlenmesine müsaade edilmiştir.[266] Dört kadınla evli bir erkeğin, onlardan birisini boşamadıkça başka bir kadınla evlenmesi câiz değildir.

Yakın Akrabalık

İki kız kardeşle birlikte evlilik, hanımının teyze veya halasıyla aynı zamanda evli bulunmak câiz değildir.[267]

Başkası ile Evli Olmak

Fıtrat dini olan dinimiz, kadının fıtratını gözeterek onun aynı anda sadece bir kocayla evli olma prensibini getirmiştir. Âyet-i kerîmede: "*Bütün kocalı kadınlarla evlenmeniz size haram kılındı.*"[268] buyrulmuştur. Dolayısıyla evli olan bir kadın boşanıp iddet süresini tamamlamadıkça bir başkasıyla evlenemez.

Ehl-i Kitap Kadınlarla Evlilik

Ehl-i kitap dediğimizde, kendini Yahudi ya da Hıristiyan kabul edenler anlaşılır. "Ben Hıristiyanım, Yahudiyim" diyen insanlar, inançlarındaki farklılıklara bakılmadan ehl-i kitap kabul edilir. Zira Kur'ân ve hadîs-i şeriflerde pek çok yerde onlara bu isimle hitap edilmiştir. Cumhur-u ulema kısaca, bütün Yahudi ve Hıristiyanlara, aralarındaki farklılıklar, ihtilaflar ve çeşitli fırkalar gözetilmeksizin ehl-i kitap denileceğini belirtmiştir.[269]

Müslüman bir kadının, Müslüman olmayan bir erkekle evlenmesi haramdır.

Müslüman erkek ise, Müslüman bayanların dışında ancak ehl-i kitap olanlarla evlenebilir; müşrik, Mecusî, putperest kadınlarla evlenmesi haram kılınmıştır.

Ehl-i kitabın kadınlarıyla evlenilebileceği Kur’ân’da şöyle beyan buyrulur: الْيوم أُحَلّ لَكمُ الطَّيِبات وطعام الَّذين أُوتوا الْكتاب حِلٌ لكم وطَعامكم حِلٌ لهم والْمحصنَات من الْمؤمنات والْمحصنات من الَّذين أُوتوا الْكتاب من قَبلكم إِذَا آتيْتموهن أُجورهن مُحصنين غير مسافِحين ولاَ متخذي أخدانٍ “*Bugün size temiz ve lezzetli şeyler helâl kılındı. Ehl-i kitabın kestikleri ve diğer yiyecekleri size helâldir. Sizin yiyecekleriniz de onlara helâldir. Namuslu, zinaya girmemiş ve gizli dostlar edinmemiş insanlar hâlinde yaşamanız şartıyla, müminlerden hür ve iffetli kadınlarla, sizden önceki Ehl-i kitaptan hür ve iffetli kadınlar da, mehirlerini verip nikâhladığınızda size helâldir.*”[270]

Bakara Sûresinin 221. âyetinde de müşriklerin ne erkekleriyle ne de kadınlarıyla evlenilemeyeceği beyan buyrulur. Bazıları, bu âyetin kapsamına ehl-i kitabı da dâhil etmek istemişlerse de az önce zikrettiğimiz Mâide sûresindeki âyet, ehl-i kitabı istisna etmektedir. Yani müşriklerle, putperestlerle evlenilemese de ehl-i kitabın kadınlarıyla evlenilebilir. Bu konuda Sahâbe, Tabiîn, Tebe-i Tabiîn efendilerimiz ve daha sonra gelen âlimlerimiz arasında ittifak vardır.[271]

Vâkıa, Huzeyfe ibn-i Yeman (radıyallâhu anh) ve Talha ibn-i Ubeydullah (radıyallâhu anh) gibi sahabe efendilerimizden bazılarının ehl-i kitap kadınlarla evliliğine Hazreti Ömer Efendimiz tavır koymuştur.[272] Fakat bu tavır, onlarla evliliğin haram olmasından değil, iffetine dikkat etmeyen kadınlarla evlenme ve Müslüman kadınların mağdur olabileceği ihtimalinden kaynaklanmaktadır ve bu yönüyle de bir ikaz içermektedir. Nitekim Müslümanlarla evlilikte iffet meselesine dikkat edilmesi istendiği gibi, ehl-i kitapla evlilikte de kadının iffetli olmasına, iffetli yetişmiş bulunmasına ehemmiyet verilmesi talep edilmiştir.[273] Yukarıda zikrettiğimiz âyetteki “muhsanât” kelimesi, iffetli olanlar demektir. Ayrıca, kadının gizli dost edinmemiş olması da âyette geçen ayrı bir özellik ve inceliktir. Demek ki bir Müslüman, ehl-i kitap kadınlarla evleneceği zaman, onların iffetli olanını ve gizli dostu olmayanını bulmak zorundadır. Böyle olmayanlarla evlenmesi câiz değildir.

Ehl-i kitapla evliliği zarurete bağlı olarak gerçekleşmesini evlâ gören âlimlerimiz de olmuştur.[274] Yani ehl-i kitabın kestiklerini yemek de kadınlarıyla evlenmek de aslında istenen bir şey değildir. Ancak zaruret olduğunda bunlar kullanılmalıdır. Tabii, zarureti de iki taraflı düşünmekte fayda vardır. Yani erkek Müslüman, ehl-i kitap kadınla evlenmeyi zarurî hissedebileceği gibi, ehl-i kitap bir bayan da Müslüman bir erkekle evlenmeye mecbur durumda olabilir. Mesela, kadın sahipsizdir, kötü yollara düşme ihtimali vardır, dengi yoktur vs. Öyleyse zaruret meselesini iki taraf açısından ele almak gerekir.

Yahudi ve Hıristiyan kadınlarla evlilikte üzerinde durulan diğer bir husus da, onların

Hazreti İsa ve Hazreti Üzeyr'i ilah olarak kabul etmemeleri gerektiğidir. Bazı âlimlerimiz, onların kestiklerinin yenilmesi, hanımlarıyla evlenilebilmesi için bu türlü bir şirkin içine girmemiş olmaları gerektiğini söylemişlerdir. Her ne kadar ulemanın çoğunluğu, Maide Sûresi'ndeki ehl-i kitap ifadesinin mutlak olduğunu, bununla bütün Hıristiyan ve Yahudi'lerin kastedildiğini belirterek, bu fikri kabul etmemişlerse de bu yaklaşım dikkate almaya değer bir yorumdur. Yani, evlenilecek kadının, Hazreti İsa'nın veya Hazreti Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu kabul etmesi evlenmeye mâni olmamakla beraber, böyle bir şirke bulaşmamış olan kadın tercih edilmelidir.[275]

Bu konuda dikkatlerimizi çeken diğer bir husus da, ehl-i kitapla yapılacak evliliklerin, iman eksenli olması, en azından bu gayeyle evlenilmesidir. Müslüman bir kadının ehl-i kitap bir erkekle evlenmesine izin verilmeyişinin hikmeti ne ise, Müslüman bir erkeğin ehl-i kitap bir bayanla evlenmesinde de aynı hikmet göz önünde bulundurulmalıdır ki o da kurulacak yuvanın iman, marifet, ihlâs, ihsan üzere oturtulmasıdır. Tabii ki bu konuda en büyük gayret erkeğe düşmektedir ve o, hanımının arzu edilen aydınlığa ulaşması için, acele etmeden planlı bir irşad programı uygulamalıdır.[276]

Evet, bir Müslüman evleneceği ehl-i kitap kadının ebedî hayatını düşünerek evlenecek, burada eşi olduğu gibi ötede de eşi olmasını arzulayacak, bunun için de onun adına hidayet yollarını araştıracak ve eşinin hidayeti için çırpınacaktır. Böyle bir gayeyle yapılmayan evlilik, sadece dünya açısından bir meta, bir güzellik olsa da ahiret adına pek bir şey ifade etmez. Kadının hidayete ermesi konusunda en önemli husus da hiç şüphesiz erkeğin hâl ve hareketleridir. Yani o, hanımına güzel misal olacak, imrenilecek bir hayat tarzı ortaya koyacak, böylece şeklî beraberliklerini kalbî ve fikrî bütünleşmeyle olması gereken seviyeye çıkaracaktır.

Burada şu hususa da temas etmemizde fayda var: Ehl-i kitap bir kadının Müslüman bir erkekle evlenme niyeti de çok önemlidir. Bazı coğrafyalarda olduğu gibi, eğer maksat erkeğin zenginliği, şöhreti ve rahatlığından istifade etmekse, bu tür kadınlara karşı tedbirli olmakta fayda vardır. Böyle kadınları, Mümtahine sûresinin 10. âyetinde beyan edildiği gibi bazı soru ve tavırlarla imtihan ederek iyice anlamaya çalışmak, gelecek adına önemlidir. Evet, ehl-i kitap bir kadınla evlilikte, kadının erkeği sevmesi, onun ahlakını beğenmesi, ona kalbî alaka duymasının dışında bir maksada yer vermemek gerekir.

Konumuzu özetleyecek olursak: Ehl-i kitap kadınlarla evlenmek câizdir. Ancak, öncelikle Müslüman kadınlar tercih edilmeli ve ehl-i kitapla evlilik, zaruret ve maslahat durumlarında düşünülmelidir. Ayrıca evlenilecek kadının iffetli olmasına, gizli bir dostunun/arkadaşının bulunmamasına dikkat edilmeli, tevhid inancına sahip olanlar, aile mefhumunu bilenler, nikâhın kutsiyetine inananlar tercih edilmeli,

yuvanın iman eksenli ve hidayet gayeli kurulup devam etmesine gayret gösterilmelidir.

Zina Edenle Zina Etmemiş Birisi Evlenebilir mi?

Nur sûre-i celîlesinin üçüncü âyetinde şöyle buyrulur: الزَّانِي لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ *"Zinakâr, ancak bir fâhişe veya putperest bir kadınla evlenmek ister. Fâhişeyi de ancak bir zinakâr veya putperest nikâhlamak ister. Böyle bir evlilik müminlere haram kılınmıştır."*[277] Âyet-i kerîmede, müşrikler, zinayı mübah sayıp hafife alanlar ve bir de böyle olmayanlar olmak üzere üç kısım insan zikredilmiştir. Birinci kısım olan müşriklerle evlenmek haramdır. İkinci kısma gelince, onlar da zinayı helâl saydıklarından ve bu büyük günahı hafife aldıklarından dolayı küfre düşmüş olacaklarından onlarla evlenmek câiz olmaz. Üçüncü kısım da, zinası sabit olan fakat bunu mübah saymayan bir kadını, bir mümin nikâhlarsa, nikâh geçerli olur. Fakat böyle bir evlilik tahrîmen (harama yakın) mekruhtur.

Bu üçüncü kısımda, farklı içtihadlar vardır. Bazılarına göre âyet, yasaklamayıp sadece toplumdaki bir durumu bildirmektedir. Bazılarına göre ise, nikâhlanma yasaktır.[278] Fıkıh âlimlerimiz, bu meseleyi ele almışlar ve uzun boylu üzerinde durmuşlardır. Bunlardan bir kısmı, zina yapan kadınlarla evlenmeyi nehyeden âyet-i kerîmenin mensuh olduğunu, hükmünün kaldırıldığını söylemiştir. Bununla beraber sahabeden, tâbiinden ve tebe-i tâbiinden bu âyetin nesh edilmediğini söyleyen fukaha da vardır. Bunlar da meselenin katiyen haram olmasa bile kerahetten de uzak olmayacağı görüşündedirler. Merhum Elmalılı da tefsirinde bu konu hakkında fakihlerin nokta-i nazarlarını arz ederken şunu söylüyor: "Tefsircilerin çoğunun açıklamasına göre; bu haram kılma, zina edenleri nikâhlamaktan müminleri sakındırıp korkutmak gayesiyle mübalağa içindir."[279]

Böyle sere serpe kendisini sokağa atan ve gençliğin hevesâtına hitap eden, onların şehevî hislerini tahrik eden kadınlar, muvazenesiz, hevesât-ı nefsaniyelerinin mağlubu bir kısım gençlerin nazarında iffetli kadınlardan daha cazip olacağından, Kur'ân-ı Mucizü'l-Beyan bu mevzuda tahşidât yapmış ve: *"İffetli insanlar iffetlilere, iffetsizler de iffetsizlere yakışır."*[280] demiştir. Burada tahşidatı yapılan husus, tertemiz ve nezih erkeklerin beşerî duyguların mağlubu olarak sere serpe sokaklarda dolaşan kadınlara gönüllerini kaptırmamalarıdır. Bu konuyla ilgili bazı âlimlerimiz de, "En azından böyle bir izdivaç tahrîmen mekruhtur." demektedirler.

Fakat zina etmiş bir kadın eğer tevbe etmiş, yeniden iffetli bir hâl kazanmışsa bu kadını da ortada bırakmamak icap eder. Böyle bir evlilik, başlangıç itibariyle mekruh olsa da netice itibariyle müstehaptır. Zira böyle bir kadına el uzatılmış ve ona sahip çıkılmış olacaktır. Fakat bu mevzuda tam teminat vermek zordur. Bu yüzden ulu orta

böyle bir şeye girmek pek tavsiye edilmemekle beraber ancak gerekli araştırmayı yapıp katî kanaat getirdikten sonra, ister erkek isterse kadın, önceden zina etmiş olsalar bile, evlenebilirler. Hatta bu tercihleriyle, günahına pişman olan ve toplum içinde mahcubiyet yaşayan bir iffetli kişiye sahip çıkmadan dolayı sevap bile kazanabilirler. İşin doğrusunu Allah bilir.

Evli Bir Kadın Müslüman Olduğu Halde Kocası Müslüman Olmazsa Durum Ne Olur?

Bir Müslüman kadının, Müslümanların dışındaki erkeklerle evlenmesi caiz değildir. Bu konuda ulema arasında ittifak vardır.[281] Delil olarak bazı ayetler zikredilmiştir:

وَلا تنكحوا الْمشركات حتى يؤمن وَلأَمةٌ مؤمنةٌ خير من مشركة ولو أعجبتكم وَلا تنكحوا الْمشركين حتى يؤمنوا ولعبد مؤمن خير من مشرك ولو أعجبكم أُولَئك يدعون إِلى النار والله يدعو إِلى الجنة والمغفرة بإِذنه ويبين آياته للناس لعلهم يتذكرون *"Müşrik kadınlar iman etmedikçe onlarla evlenmeyin! Mümin bir cariye, hoşunuza giden hür bir müşrik kadından daha hayırlıdır! Mümin kadınları da, onlar iman etmedikçe, müşriklere nikâhlamayınız; Mümin bir köle hoşunuza giden hür bir müşrikten daha hayırlıdır. Müşrikler sizi cehenneme dâvet ederler. Allah ise sizi Kendi izniyle, cennete ve mağfirete dâvet eder ve üzerinde düşünüp gerekli dersi alsınlar diye âyetlerini insanlara açıklar."*[282]

الزاني لا ينكح إِلا زانيةً أَو مشركةً والزانيةُ لا ينكحها إِلا زانٍ أَو مشرك وحرم ذلك على المؤمنين *"Zinakâr, ancak bir fâhişe veya putperest bir kadınla evlenmek ister. Fâhişeyi de ancak bir zinakâr veya putperest nikâhlamak ister. Böyle bir evlilik müminlere haram kılınmıştır."*[283] Bu ayetlerdeki "müşrik" ifadesinin ehl-i kitap olan Yahudi ve Hıristiyanları da kapsadığı ifade edilmiştir.

Delil olarak zikredilen bir diğer ayet-i kerime de şudur: ولن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا *"Allah kâfirlere müminler aleyhinde asla hâkimiyet vermeyecektir."*[284] Zira kadın çoğunlukla, erkeğin hâkimiyetine girer ve onun dinine göre hareket eder. Allah Teâlâ, Müslüman bir kadının, Müslüman olmayan bir erkekle evlenmek suretiyle onun hâkimiyetine ve reisliğine giremeyeceğine bu ayetiyle işaret etmekte ve dolaylı yoldan buna meydan verilmemesini istemektedir.[285]

Baştan, Müslüman bir kadının; Hıristiyan, Yahudi, Budist ya da Mecusî bir erkekle evlenmesi haramdır. Ancak Müslüman değilken evlenmiş olup sonradan Müslüman olan eşlerde durum nasıl olacaktır? Bunlar boşanacaklar mı yoksa evliliklerine devam mı edeceklerdir?

Eğer erkek Müslüman olursa, kadın Hıristiyan veya Yahudi olarak kalırsa bu aile, devam edebilir. Zira İslâm, Müslüman bir erkeğin Hıristiyan ya da Yahudi bir kadınla evlenmesine izin vermektedir.[286] Evlendikten sonra erkek Müslüman olup, kadın Mecusî ya da daha başka bir inanış içindeyse Müslüman olması teklif edilir. Kabul etmezse boşanmış olurlar. Zira yukarıda zikredilen ayetler ışığında dinimiz buna izin

vermemektedir.

Şayet evlilik sonrasında kadın Müslüman olur da erkek müslüman olmazsa ne yapılacağına dair genel görüş şöyledir: İslâm memleketinde yaşayan fakat Müslüman olmayan bir ailede, kadın Müslüman olduğunda, hâkim, kocasına da Müslümanlığı teklif eder. Eğer kabul ederse evlilikleri devam eder. Kabul etmezse hâkim boşanmalarına karar verir ve bir bâin talakla boşanırlar. Boşanmadan sonra kadın, üç hayız dönemi iddet bekler. Evlilik sırasında cinsî münasebet olmuşsa, mehrin tamamını hak eder ve iddet müddeti boyunca nafaka alır. Cinsî münasebet olmamışsa, mehrin yarısını alma hakkı vardır.

İslâm memleketlerinin dışında böyle bir hadise olmuşsa, hakim İslâm'ın hükümlerine göre hüküm vermeyeceğinden dolayı kadın üç hayız dönemi bekler. Bu dönem içerisinde kadının kocası Müslüman olursa evlilik, önceki nikâh üzere devam eder, Müslüman olmazsa üç hayız döneminin bitiminde boşanmış olurlar. Teferruatlardaki bazı farklılıklarla beraber mezheplerin genel kabulü bu şekildedir.[287]

Bununla beraber, Müslüman olan bir kadının kocası Müslüman olmadığında; hanımının İslâm'ı yaşamasına karşı çıkmaz ve dine de düşmanlık yapmazsa, evliliği devam ettirip ettirmeme hususunda kadının muhayyer bırakılacağına dair görüş bildirenler de olmuştur.[288]

İkinci Evliliğini Yapacak Erkek, Birinci Eşinden İzin Almak Zorunda mıdır?

Adaleti gerçekleştirmenin zorluğundan dolayı İslâm tek eşliliği teşvik etse de, şartlarını yerine getirdikten sonra dörde kadar evlenmeyi meşru saymıştır. Bu açıdan erkek, birinci evliliği devam ederken ikinci bir kadınla evlenmek istediğinde buna hukuken karşı çıkılmaz. Yani ikinci bir kadınla evlenmek isteyen bir erkek ilk eşinden ve çevresinden izin almak zorunda değildir. Fakat meseleyi ahlakî ve insanî boyutuyla ele almak icab eder. Şöyle ki, ikinci evlilik olduğu takdirde birinci evliliği tehlikeye girecekse, yani erkek sırf kendini düşünüp ikinci evlilik yaparak hazır kurulu yuvasını yıkacaksa işte burada erkeğin anlayışlı olması, yuvasının saadetini, çocuklarının huzurunu düşünmesi gerekir. Hatta "iffet açısından kendimi daha iyi korurum" düşüncesiyle de olsa böyle bir evlilik yapmadan önce birinci evliliğini iyi hesap etmesi ve alternatif sabır yollarını denemesi icab eder.

Ayrıca günümüzde kadınların genel itibariyle kocalarının ikinci evliliklerine razı olmadıkları göz önünde bulundurulmalı ve hanımla istişare edilmeden hatta yetişkin çocuklar varsa onların fikri alınmadan böyle bir maceraya girişilmemelidir. Aksi takdirde, hem dünyada hem de ahirette büyük bir vebal yüklenilmiş olur. Birinci

hanımından, akrabalarından ve yakın çevresinden gizleyerek istişaresiz, tamamen keyfî ve hissî yapılan ikinci evliliklerin çok büyük yıkımlara sebebiyet verdiği müşahede edilmektedir. Ayrıca bazı ülkelerde kanunların ikinci evliliğe müsaade etmemesi, ikinci hanımın mağdur olmasına yol açmaktadır. Zira erkek, küçük bir anlaşmazlıkta ikinci eşinden çok kolay bir şekilde boşanabilmektedir. İkinci eşin böyle bir durumda hiçbir talep hakkı da bulunmamaktadır. Bu noktada ikinci evlilik yapmak isteyen erkeğin ve böyle bir erkeğin muhatabı olan kadının bu hususları dikkate almaları gerekir.

Ergenlik Çağına Gelmiş Olan Bir Kızın Ailesinden Gizli Evlenmesinin Hükmü

Bulûğ çağına gelmiş olan bir kızın, anne-babasından habersiz yaptığı evlilik, Hanefîlere göre sahih, Hanefîler haricindeki diğer üç mezhebe göre ise sahih değildir. Bu mezhepler nikâhta velinin iznini şart koşar. Bu konuda dayandıkları âyet-i kerime ve hadîs-i şerifler vardır. Nur Sûresi'nin 32. Âyetindeki: وَأَنكِحوا الأَيامى مِنكم "*İçinizden evli olmayanları evlendirin!*" hitabında, "evlensinler" denilmemiş de "evlendirin" denilmiştir. Öyleyse, bunu yapacak birinin olması gerekir ki bu da velidir. Bu üç mezhebin dayandığı başka deliller de vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Ma'kil ibn-i Yesar'ın eniştesi, kız kardeşini boşadıktan sonra tekrar nikâhlamak istemiş, Ma'kil de buna karşı çıkmıştı. Bunun üzerine, فَلا تَعضلوهنّ أَن يَنكِحن أَزواجهنّ إِذا تَراضوا بينهم بِالمعروف "*Kendi aralarında meşru surette anlaşmaları suretinde, kadınların, kendilerini boşayan kocaları ile tekrar nikâhlanmalarını engellemeyin!*"[289] âyeti inmiş, Ma'kil, Allah Resulü'ne, "ne yapayım" diye sormuş, Allah Resulü de, "kardeşini o adama nikâhla" buyurmuştu. O da kardeşini, eski kocasına nikâhlamıştı. Eğer, velisiz nikâhlanmak söz konusu olsaydı kadın, abisini dinleme lüzumu duymadan, kendisi tekrar eski kocasına dönebilirdi. Zaten dönmeyi de istiyordu. Bu âyet ve âyetin inmesine sebep olan hâdise, velisiz nikâhın câiz olmadığına en önemli delil olarak serdedilir.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): أَيما امرأَة نَكحت بِغيرِ إِذنِ مواليها فنكاحها باطِل ثَلاث مِرات "*Hangi kadın velisinin izni olmaksızın nikâhlanırsa onun nikâhı bâtıldır!*" buyurmuş ve bunu üç kere tekrar etmiştir.[290] Bir başka hadislerinde de şöyle buyururlar: لا نكاح إِلا بِولِي "*Velisiz nikâh, yoktur!*"[291]

Nikâhta velinin izni şart değildir diyen sadece Hanefî Mezhebi'dir. İmam-ı Âzam ve onun talebesi İmam Ebu Yusuf, âkıl, bâliğ olan bir kızın kendi iradesiyle evlenebileceğini, babasının ya da annesinin iznini alması gerekmediğini belirtirler.[292] Ancak, anne baba sonradan damatlarının kızlarına denk olmadığını anlarlarsa evliliği bozma yetkileri vardır. Görülüyor ki, Hanefî Mezhebi de meseleyi tamamen

"özgürlük" çerçevesinde ele alıp işin ucunu bırakıvermiyor. Kaldı ki, her ne kadar kızın, babasından izin alması gerekmiyorsa da mezhepte hâkim olan görüşlerden biri de, edep açısından baba ve annesini haberdar etmesi gerektiğidir. Zira evliliğin daha sonra sağlam devam etmesi ve anne babayla evlatlar arasında küslük yaşanmaması için haber vermek, büyük bir ehemmiyet arz etmektedir.

Özetle diyebiliriz ki, şahitlerin varlığı nikâhın geçerli olması için yeterli görülse de, evliliğin ilan edilmesi ve velinin izninin alınması bugün daha bir ehemmiyet arz etmektedir. Zira gizli evliliklerden dolayı bugün pek çok insan mağdur olmakta, nice anne-babanın evlatlarıyla arası açılmaktadır. Dolayısıyla toplum içerisinde bir huzursuzluk yaşanmaktadır. Hâlbuki biz Müslümanlar toplumu yıkmak için değil sağlam bir toplum oluşturmak için evleniriz. Öyleyse, evlatlar evlenmek istediklerinde, acele etmemeli, hislerine kapılmamalı, evliliği akıl-mantık planında düşünmeli, kendi fikirlerinin yanında anne-babalarıyla da istişare etmeli, onların rızasını almalı ve yakın çevrelerine duyuracak şekilde evlenmelidirler. Diğer bir ifadeyle, insanlar evlenirken sırf kendilerini düşünmemeli, toplumun çekirdeği olan aile yuvasını, o yuvada yetişecek çocukların geleceğini ve bütün bunlara yardımları söz konusu olan anne-babalarını da düşünerek evlenmeliler.

Anne babalar, yani veliler ise, çocuklarının böyle bir talebi olduğunda hemen karşı çıkmamalı, elden geldiğince münasip birilerini bulmaya çalışmalı, kendileri bulamıyorlarsa bulabilecek insanlara danışmalı, çocuklarının buldukları adayları makul bir çerçevede değerlendirmeli ve meseleyi hep istişare ortamında halletmeye bakmalıdırlar.

Evlilikte Kefâet (Denklik)

Akıl ve mantık üzerine kurulmuş ve kendisinden beklenen hikmet ve maslahatlar ortaya çıkmış bir evlilikle, dünyevî ve uhrevî mutluluğu gerçekleştirecek çok önemli bir dayanak elde edilmiş ve cennet bahçelerini aratmayacak bir aile yuvasına kavuşulmuş olur.

Hiç şüphesiz ki, gerçek manada dört başı mamur bir evlilik, her yönden özellikle de din ve diyanet noktasında birbiriyle denk olan eşlerin bir araya gelmeleriyle mümkün olur. Yani evlilikte denklik meselesinde ilk göz önünde bulundurulması gereken husus, dini hayattaki denkliktir, sonra kültür, mal, nesep, belli bir coğrafya ve millete ait olma gibi diğer hususlar gelir. Din noktasında ve diğer mevzularda denkliğe dikkat edilmediğinde, eşler arasında karşılıklı sürtüşme ve çekişmeler olacak ve sonunda Allah'ın en sevmediği mübah olan boşanma, kaçınılmaz hale gelecektir. Bediüzzaman Hazretleri özellikle dinî anlayıştaki denklik mevzuunu nazara verdiği bir yerde

hanımlara özetle şu tavsiyede bulunur: "Eğer, size tam muvafık ve dindar bir eş bulamamışsanız, kendinizi açık saçıklıkla satmayın. Size lâyık ebedî bir arkadaş, İslâm terbiyesini almış bir vicdan eri çıkıncaya kadar sabredin. Dünyanın geçici zevkini tatmak için ebedî hayatınızı tehlikeye atmayın. Bugünkü medeniyetin sefahati içinde boğulmayın."[293]

Eşler arasında aranan bu eşitlik ve denkliğe dini literatürde "kefâet" denir. Kur'ân'da doğrudan kefâetin üzerinde duran bir âyet yoktur. Ancak dini yönden kefâete işaret sadedinde şu âyet-i kerimeyi gösterebiliriz: الزاني لا ينكح إلا زانية أو مشركة والزانية لا ينكحها إلا زان أو مشرك وحرم ذلك على المؤمنين "*Zina eden erkek zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasıyla evlenemez. Zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan bir erkek evlenir. Bu müminlere haram kılınmıştır.*"[294]

Bazı hadisler de eşler arası eşitliğe dikkat çekmiş ve sağlıklı bir yuvanın kurulabilmesi için eşler arasındaki denkliğin gözetilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Hazreti Ali'ye (radiyallahu anh) hitaben şöyle buyurmuştur: يا علي ثلاث لا تؤخرها الصلاة إذا آنت والجنازة إذا حضرت والأيم إذا وجدت لها كفئا "*Üç şeyi geciktirme: Vakti geldiğinde namazı, hazırlandığında cenazeyi, dengini bulunca kızı evlendirmeyi.*"[295] Başka bir hadislerinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): لا تنكحوا النساء إلا الأكفاء، ولا يزوجهن إلا الأولياء، ولا مهر دون عشرة دراهم "*Kadınları denkleriyle nikâhlayınız, onları velileri evlendirsin, on dirhemden az mehir yoktur.*" buyurmuştur.[296]

Kefâet, kadının haklarını korumak, daha doğrusu onun haksızlığa maruz kalmasının önüne geçmek için aranılan bir şarttır. Çünkü kefâette esas olan erkeğin kadına eşit veya ondan daha iyi bir seviyede olmasıdır.

Kefâetin Aranacağı Yerler ve Bunun Hukukî Neticeleri

Evliliğin denk olmasında din, birinci sırayı alır demiştik. Burada Efendimiz'in hadîs-i şeriflerini hatırlayalım: تنكح المرأة لأربع لمالها ولحسبها وجمالها ولدينها فاظفر بذات الدين تربت يداك "*Kadın dört şey için nikâh edilir; malı, aile şerefi, güzelliği ve dindarlığı için. Sen dindar ve ahlakı güzel olanını tercih et ki mutlu olasın.*"[297] Bediüzzaman Hazretleri, bu meseleye temas ederken hadise telmihte bulunarak: "Şer'an koca, karıya küfüv olmalı, yani, birbirine münasip olmalı. Bu küfüv ve denk olmanın en mühimi, diyanet noktasındadır." der.[298]

Konuyla alâkalı olarak mezhep imamları farklı kriterler getirmişlerdir. Daireyi en geniş tutanlar Hanefîler olmuştur. Hanefîler evlenecek çifter arasında altı noktadan erkeğin bayana denk olmasını şart koşmuşlardır. Bunlar; dindarlık, İslâm, hürriyet, nesep, mal ve meslektir. Malikîler ise sadece diyanet noktasında ve muhayyerliği gerektirecek kusurlardan salim olma hususunda kefâete itibar etmişlerdir. Aslında Hanefî Mezhebi'nde bu mesele üzerinde daha fazla durulmasını, velinin izni dışında

evlenen bir bayanın hakkını koruma olarak görebiliriz. Çünkü Hanefîlerde velisiz nikâh câizdir. Diğer yandan kefâetin arandığı yerler ictihadîdir ve dönemin örf ve telakkileriyle yakından alâkalıdır. Yani bunlar nassla (âyet ve hadisle) tayin edilmemiştir.

Kefâet evliliğin başında aranır. Yani evliliğin bidayetinde eşine denk olan bir erkeğin bu eşitliği daha sonra bozulacak olsa, bunun evlilik akdine bir etkisi yoktur.[299] Dolayısıyla sonradan oluşan bir denksizlikten dolayı evlilik sona erdirilmez.

Eşler arasında denkliğin bulunmaması evlilik akdini geçersiz kılmaz. Bu durum bir evlilik engeli değildir. Yani kefâet, evliliğin sıhhat şartlarından değil, lüzum şartlarındandır. Bu demektir ki, bir kadın kendine denk olamayan bir erkek ile evlense bile, bu evlilik akdi geçerlidir ve her türlü hukukî neticeyi doğurur. Ancak bu durumda kadının velilerinin bu evliliği feshetme hakları vardır. Bu feshi yerine getirmek ancak hâkimin hükmü ile olur ve vukû bulan bu ayrılma talâktan sayılmaz.[300]

Şu durumlarda velilerin fesih hakkı ortadan kalkar: Kadının kendisi ve velileri denkliğin bulunmadığını bile bile veya denklik konusunu önemsemeden ve araştırmadan nikâha razı olmuşlarsa, ya da nikâhtan sonra denklik bulunmadığını fark ettikleri halde nikâhlı kalmaya fiilen devam etmişlerse, evlilik geçerli olmuştur ve bağlayıcıdır. Bu durumda velinin, evliliği fesh etme hakkı yoktur. Bir de kadının hamile kalması durumunda fesih hakkı geçersizdir.

Netice

Günümüzde gerçekleştirilen evliliklerde meslek, zenginlik, soy-sop vs. özelliklerin yanında özellikle evlenecek çiftlerin dindarlık noktasında denk olmalarına dikkat edilmelidir. Böyle olmadığı takdirde ortaya şöyle bir tablo çıkabilir: Erkek dinini yaşamak ister, kadın rahatsız olur. Bunun aksi belki daha fazla söz konusudur. Dolayısıyla da böyle bir ailede kadın ve erkek hiçbir zaman birlik teşkil edemezler, yuvayı paylaşamazlar, aksine hep farklı kutuplar gibi yaşarlar. Böyle bir ailede birbirine zıt iki çeşit kitap, iki çeşit gazete okunur, iki çeşit hikâye anlatılır, iki çeşit aile toplantısı yapılır. Kadın bir şey ister ama erkek onu reddeder. Kadın din der, iman der, ahlak der; erkek bunları kavga vesilesi yapar. Böyle bir ailede dual bir hayat yaşanır; buna da yaşama denecekse! Din konusunda birliği sağlayamamış karı-kocanın, diğer meseleleri aşmaları, karşılaştıkları problemleri kolayca çözmeleri neredeyse imkânsızdır. Çünkü evlilikte en çok aranan vasıflardan sabır, anlayışlılık, fedakârlık, şefkat, emniyet, vefa gibi hususlar, dinin en çok tavsiye ettiği ahlaki mevzulardır. Bunu da ancak dinin ruhunu bilenler anlar.

Aile içindeki çarpışma ve boğuşmada çocuklar bazen bir tarafa bağlanır, bazen de bu iki cephe arasında hissiz, duygusuz; cemiyete ve aileye düşman hâle gelirler.

Binaenaleyh, erkek veya kadın izdivaca adım atarken, bu konuyu çok iyi düşünmeli, gerekirse tecrübe sahipleriyle istişare etmeli ve tercih sebeplerini çok iyi belirlemelidirler.[301]

Akraba Evliliği

Kur'ân-ı Kerim: "*Ey Peygamber! Biz, şu kadınları sana helâl kıldık, ..., seninle beraber hicret eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı ve teyze kızlarını...*"[302] buyurmak suretiyle açıkça akrabayla evliliğin mübah olduğunu bildirmiştir. Elbette burada akrabadan -teyze, hala gibi- evlenilmesi haram olanları müstesnadır.

Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bizzat kendileri, öz kızı Hazreti Fâtıma'yı amcasının oğlu olan Hazreti Ali'ye nikâhlamıştır. Ayrıca hanımlarından Zeyneb bint-i Cahş, halasının kızıydı. Akraba evliliğinde bir mahzur veya bir sakınca olsaydı bunu başta Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulamazlardı. Bazı yörelerde normal görülüp kimi yerlerde ise tepkiyle karşılanan akraba evliliğine dinî anlamda bu çerçevede bakmak gerekir. Evet, bir yerin örfü orada yaşayan Müslümanların hayatında önemli bir yere sahiptir. Ancak Kur'ân ve sünnet-i sahiha'ya uymayan bir örf, geçerli değildir. Halk içerisinde yerleşmiş olan bazı örflerin de bir anda tadil edilmesi kolay olmamaktadır. Dolayısıyla Kur'ân ve Sünnete ters de olsa Müslümanlar teferruata ait meselelerde halkla yaka paça olmamalı belki bazı meselelerin hallini zamanın akışına bırakmalıdırlar.

Günümüzdeki yaygın haliyle, yakın akraba evliliklerinde sakat doğumların çok olduğu söylentileri, gerçeği yansıtmamaktadır. Yabancılarla evlenip de eli ayağı sakat çocuklara sahip aileler az olmadığı gibi yakın akraba ile evlenip de çocuğu sakat doğan insanlar da dikkat çekici oranda değildir. Öyleyse meseleyi mutlak manada akraba evliliğine bağlamak yanlış olur. Ancak akrabalarda bulunan bazı hastalıkların yakın akraba evliliklerinde daha fazla artacağı hususu, araştırılmış bir konu olup yine de üzerinde durulmaya değer.[303] Bu konuda şu tavsiye edilir: İster yakın ister uzak akrabayla isterse yabancı biriyle evlenilsin, yapılan bütün evliliklerde gerekli sıhhî tetkikler, tahliller yapılmalı, muhtemel bir tehlike varsa bunun tedbiri alınmalıdır. Bugün bu işler zor olmadığı gibi mecbur da tutulmaktadır.

Evet, akrabâ ile evliliğin sakıncası olmamakla beraber, dinimizce akrabâ olmayan kadınlarla evlilik de teşvik edilmiştir. Hadis diye rivayet edilen, fakat bazı âlimlerce Hazreti Ömer'e ait olduğu söylenen bir sözde şöyle buyrulmuştur: "*Yakın akrabâlarla evlenmeyin zira çocuk zayıf olur.*"[304] Bu manaya benzer şekilde rivayet edilen bir hadislerinde Efendimiz (aleyhissalâtu ve's-selam) şöyle buyurmuştur: اغتربوا لا تضووا "*Yabancılarla evlenin, ta ki çocuklarınız zayıf olmasın.*"[305] Çocuğun zayıf olmasının sebebi olarak da

şöyle denilmiştir: İnsan yakın akrabadan olan eşine az şehvet duyar. Zira küçüklüğünden beri onu görmüş ve aralarında bir yakınlık hâsıl olmuştur. Şehvet az olunca da çocuk zayıf olur.

Bu söz ister bir hadîs-i şerif olsun, isterse Hazreti Ömer Efendimiz'e ait olsun, neticede önemli bir husus ortaya konmuş bulunmaktadır. Ancak bu söz, evlenilebilecek yakın akrabâ ile evliliği haram veya mekruh kılmış değildir. Hadiste yakın akraba denilmiş, uzak akraba söz konusu edilmemiştir. Dolayısıyla uzak akraba ile evlilik aynen yabancı bir kadınla evlilik gibi görülmüştür.

Akraba dışından evliliklerde, nesillerin bedenen, zihnen daha sağlam olmasının yanında, insanlar arası tanışmayı, kaynaşmayı arttırma böylece toplumun, milletin, ülkenin sulhüne katkıda bulunma gibi faydalar da vardır.

Netice itibariyle, akraba evliliği dinen de sağlık açısından da mahzurlu değildir. Dinimiz, akraba evliliğine karşı çıkmadığı gibi, yabancı kadınlarla evliliği de nazara vermiştir. Kan uyuşmazlığı vs. durumlar, sadece akrabalar arasında değil, bütün insanlar arasında söz konusu olabilir. Öyleyse, beraber aynı çevrede aynı hanede yetiştiği akrabasıyla evlenmek istemeyen birini tenkit etmek ne kadar yanlışsa, sevdiği hoşlandığı akrabasıyla evlenmek isteyen bir kişiyi ayıplamak da en az o kadar yanlıştır.

Mut'a Nikâhı

Mut'a, yararlanılan şey, umre ile haccı birleştirme, bir kadınla geçici olarak evlenme manalarına gelmektedir. Fıkhî açıdan ise, mut'a; bir erkekle bir kadının aralarında anlaştıkları bir zamana kadar bir miktar para karşılığında evlenmeleridir.

Mut'a nikâhında erkek, kadından sorumlu değildir. Ancak kadın, erkekten bir çocuk dünyaya getirirse erkek, bu çocuktan sorumlu olur. Bu nikâh, anlaşılan süre bittiğinde sona ermektedir. Bu nikâh türünde miras söz konusu olmadığı gibi, evlilik sayısında da herhangi bir kısıtlama söz konusu değildir. Bu nikâhın süresi konusunda sınırlama yoktur. Mut'a nikâhı, bir saatlik olabileceği gibi günlük, haftalık da olabilmektedir. Özellikle Şiî ulemâsının kabul ettiği bu nikâh türüne göre şahit bulundurmaya ve velinin iznine de gerek yoktur.

Mut'a nikâhı, Cahiliye devrinde uygulanmış ve Peygamberimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu nikâhı iki defa savaş durumunda ve geçici olarak uygulanmasına izin verdiği rivayetlerde bildirilmiştir. Birinci uygulama, Hayber'in fethinde olmuş ve daha sonra Hazreti Ali'nin (radıyallahu anh) ifadesiyle Peygamberimiz tarafından yasaklanmıştır.[306] İkinci olarak, Mekke'nin fethinde üç günlüğüne izin verilmiş ve daha sonra kıyamete kadar kesin olarak yasaklanmıştır.[307]

Mekke'nin fethi günü, mut'a nikâhının kesin olarak yasaklandığı Sebre ibn-i Ma'bed el-Cüheni tarafından rivayet edilmiştir. Resûlüllah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte Mekke fethine katılan Sebre, Resûlüllah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) Hacer-i Esved ile Kâbe kapısı arasında durarak şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Ey insanlar, ben size kadınlarla mut'a yapmanız konusunda izin vermiştim. Şüphesiz Allah, onu kıyamet gününe kadar haram kılmıştır. Kimin yanında (Mut'a ile tuttuğu) kadın varsa, onu serbest bıraksın. Onlara verdiklerinizden hiçbir şey geri almayınız.*"[308] Bazı rivayetlerde bu yasaklamanın Vedâ haccı sırasında gerçekleştiği de belirtilmektedir.[309] Mut'anın farklı zamanlarda yasaklanması, yasağın tekrarlaması şeklinde yorumlanmış ve Mekke fethinde haram kılınan mut'a nikâhının Veda haccı sırasında tekrar haram kılındığı ifade edilmiştir. Evet, on binlerce insanın toplandığı Veda Haccı'nda bu yasaklama tekrar edilmiş ve Müslümanlara kesin ve nihaî olarak bildirilmiştir.[310]

Mut'a nikâhı, birden yasaklanmamış, tedricen kaldırılmıştır. Dolayısıyla teşrî döneminde mut'a nikâhının serbestliğiyle ilgili rivayetleri delil olarak kullanmak doğru olmaz. Zira nihâî nasslar, hükümler mut'a nikâhını yasaklamışken bunları görmezden gelip diğer rivayetleri öne çıkarmak usul açısından büyük bir hatadır.

Burada bir noktaya dikkat çekmek gerekir. Ne Kur'ân-ı Kerîm, ne de Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) mut'a nikâhını helâl kılmamıştır. Cahiliye devrinden beri devam edegelen bu âdet, tedrîcen kaldırılmıştır. Nitekim içkinin yasaklanmasında ve başka birçok meselede olduğu gibi bu hüküm de toplum belli bir kıvama ulaştığında kesin olarak yasaklanmıştır.[311]

Mut'a'nın Peygamberimiz tarafından haram kılındığı birçok sahabi tarafından rivayet edilmiştir. Bu sahabîler şunlardır; Hazreti Ali, Hazreti Ömer, Hazreti Seleme ibn-i Ekva, Hazreti Sebre ibn-i Ma'bed, Hazreti Ebû Hüreyre, Hazreti Cabir, Hazreti Sa'lebe ibn-i Hakem, Hazreti Abdullah ibn-i Ömer, Hazreti Ebû Zer, Hazreti İbn Abbas, Hazreti Haris ibn-i Gaziyye, Hazreti Sehl ibn-i Sa'd, Hazreti Ka'b ibn-i Malik, Hazreti Abdullah ibn-i Mesud, Hazreti Enes ibn-i Malik, Hazreti Huzeyfe ve Hazreti Âişe (r. anhüm).[312]

Mut'a'nın haramlığında icma vardır.[313] Bununla birlikte, birkaç sahabîden farklı görüş nakledilmektedir. Bunlar, mut'a'nın kesin olarak yasaklandığından haberi olmayan, mut'a ile ilgili ruhsatın devam ettiğini zanneden kimselerdir. Nitekim Hazreti Ömer, mut'a'nın Allah Resûlü tarafından kesinlikle yasaklandığını sahabenin huzurunda dile getirmiş ve sahabe tarafından itirazsız kabul görmüştür.[314]

Muvakkat Nikâh

İslâm'da evliliğin geçerli olmasının şartlarından biri de, nikâh akdinin süresiz

olarak, yani ömür boyu devam etmek üzere kıyılmasıdır. Bu açıdan ister mut'a nikâhı mahiyetinde olsun isterse başka türde olsun, nikâh akdi kıyılırken akid esnasında evliliğin belli bir süreye bağlı olarak yapılması, nikâh akdini fasit kılar ve böyle bir nikâh geçersiz sayılır. Nikâh akdine konu edilen süre şartı ortadan kalkmadıkça, nikâh fasit olarak kalır. [315]

Gizli Nikâh

Nikâhta şahitlerin hazır olması şarttır ve bu konuda icma (fikir birliği) vardır. Şahitlerin nikâh aktinde hazır bulunmaları, nikâhın sıhhat şartlarındandır. Yani şahitsiz nikâh geçerli değildir. Şahitleri olmadan yapılan nikâha, gizli nikâh denir ki bu şekilde yapılan nikâh câiz değildir.

Nikâh akdinin şahitlerin huzurunda yapılmasının hikmeti, nikâhın duyurulması ve evlenen kadın ve erkeğin zina töhmetinden kurtulmalarıdır. Şahitlerin varlığı, nikâhın duyurulması için yeterli midir değil midir, burada ihtilaf vardır. İmam-ı Âzam ve İmam Şafiî Hazretler'i, şahitlerle yapılan fakat ilan edilmeyen evlilik için "mekruh olsa da sahihtir" derken; İmam Malik, şahitlerin huzurunda yapılsa da halka ilan edilmeyen ve şahitlere "bu evliliğimizi kimseye söylemeyin" şeklinde tembihte bulunulan nikâhın geçersiz olduğu görüşündedir. Ona göre, bu şekilde evlenenlerin nikâhı, yetkili merci tarafından bozulmalıdır. Çünkü bu durum, Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem): أعلنوا النِكاح "*Nikâhı ilan ediniz.*" emrine zıttır.[316] Bir diğer hadislerinde Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "*Nikâhta, haramla helâli birbirinden ayıran şey, def çalmak ve sestir.*"[317] Yani, o nikâhın ilan edilmesidir. [318]

Biz, bugün hususiyle Malikî Mezhebi'nin görüşünün daha bir ehemmiyet arz ettiğini düşünüyoruz. Zira Malikî Mezhebi'nin delil olarak zikretmiş olduğu hadîs-i şeriflerden anlaşılan; evlilik gibi önemli bir müessesenin halka ilan edilmesi emridir. Bu emirlerinde, insanlığı her yönüyle kuşatıcı bir sistemle gelen Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem), mutlaka gözettiği hususlar/hikmetler vardır. Anlayabildiğimiz kadarıyla, bunlardan birisi, evliliğin teşvik edilmesidir. Yani, gizli kapaklı beraberlikler değil de evlilik nazara verilmektedir. İkinci bir husus, evlenen insanların ve onların ebeveyninin suizan altında bırakılmamalarıdır. İnsanların, evlenenler hakkında kötü düşünmemeleri için, evliliğin ilanı şarttır. Üçüncü olarak da, toplumun selâmeti ve düzeni düşünülmüştür. Zira sahipsiz nesillerin ortalığı sarmaması, eşlerin ve özellikle de kadının mağdur edilmemesi, dolayısıyla da toplum yapısının bozulmaması için, evlenenlerin, sadece şahitlerle yetinmemeleri ve evliliklerini halka düğün ve nikâh merasimleriyle duyurmaları gerekir.

Evlilikte Velâyet

Bu mesele, bir şahsın evlendirilmesinde kimlerin söz sahibi olacağıyla alakalıdır. Dinimize göre velâyet, bir kimsenin, işlerini yürütme hususunda çocuk, akıl hastası olma gibi ehliyet eksikliğinden kaynaklanan şahısların yerini tutmasına denir. Bir başka ifadeyle velâyet, istesin ya da istemesin başkasının hakkında bir velinin sözünün geçerli olmasıdır.[319]

Kur'ân-ı Kerim'de Tevbe sûre-i celîlesi 71. âyet-i kerimede والمؤمنون والمؤمنات بعضهم أولياء بعض "*Mümin erkeklerle mümin kadınlar birbirlerinin yardımcılarıdır.*" buyrularak velâyete işaret edilmiştir. Velâyetin meşru kılınma sebebi, kâsır (tasarrufu sınırlı) ve deli olanların maslahatlarını, faydalarını korumak, acizlikleri ve zayıflıkları dolayısıyla haklarının zâyî olmaması için hak ve hukuklarını muhafaza etmektir.[320]

Eda ehliyeti[321] açısından eksikliği bulunan çocuk, bunak ve akıl hastalığı olan kimseye, hukukî açıdan kâsır denir. Kâsırların ise ihtiyaçları ikiye ayrılır: Bunlar, evlendirmek, okutmak, sanat ve meslek edindirme gibi şahısla alâkalı olanlar; akit, tasarruf gibi mal ile alâkalı olanlardır. Şahısla alâkalı işlerde kâsır olan kimsenin temsiline velâyet, temsil edene ise velî denmiştir. Mal ile alâkalı olan işlerde kâsır olan kimseyi temsile vesâyet, temsil eden şahsa da vasî denegelmiştir.

Kimler Veli Olabilir?

Veli olacak kişi, akıllı, bulûğa ermiş ve mirasçılardan yani akrabadan olması gerekir. Velâyetin sebepleri dörttür: Akrabalık, mülk, velâ, imâmet. Bu velâyet çeşitlerinden ilk üçü hususî velâyete, sonuncusu olan imâmet ise umumî velâyete girer. hususî velâyet, umumî velâyete göre daha kuvvetlidir. Erkek olsun kadın olsun, küçük, deli ve bunak olan şahısların mal ve nikâh ile ilgili işleri velinin deruhtesindedir.[322]

Veli olacak kimse ya akraba ya hâkim yahut da vâli olur. İnsanın fâsık olması onun velâyetine engel değildir. Bir kimsenin velisi olmada öncelik asabe sınıfında yer alan akrabalardır. Bunlar da neseb yönüyle araya kadın girmeyen erkek akrabalardır. Sıralayacak olursak; baba, baba tarafından dede, erkek kardeş, amca, amcaoğlu şeklindedir. Bu veliler arasında, mirastaki durumlarına göre bir sıralama mevcuttur. Bunlardan birisi bulunduğunda diğerlerinin velâyet hakkı bulunmamaktadır. Akrabalar arasında asabe bulunmadığında velâyet, anneye o da bulunmazsa sırasıyla zevi'l-erham olan en yakın akrabalara geçmekte, bu sınıftan da kimse olmazsa nihayetinde umumî veli olan hâkime geçmektedir.[323] Hanefî Mezhebi'ne göre bütün velilerin zorlayıcı velâyet hakları bulunmaktayken diğer mezhepler bu hakkı velilerden az bir kısmına vermişlerdir. Şafiî Mezhebi'ne göre sadece baba ve dedenin, küçük çocuğu veya bulûğa ermiş bakire kızı rızasını almadan evlendirme hakkı vardır ancak kızından

izin alması müstehaptır. Buna ilaveten Şafiî Mezhebi'nde küçük kız veya bulûğa ermiş kızın izni alınmadan evlendirilebilmesi için yedi şart koşulmuştur ki bu şartlar çerçevesinde düşündüğümüzde de velinin hareket alanı kısıtlanmış olmaktadır. Mesela bu şartlar arasında, kızın dengi ile evlendirilmesi, mehr-i misil karşılığında evlendirilmesi, yaşaması zor yaşlı veya âmâ birisiyle evlendirilmemesi hususları bulunmaktadır.[324]

Velilerin Evlendirme Yetkileri

Ehliyet eksikliği bulunan kâsırın babası veya babadan dedesi bulunuyorsa hem velîsi hem de vâsîsi bu kimseler olarak kabul edilir. Küçük olan bir kız ve erkek, deli kadın ve erkek, bunak kadın ve erkek, evlenebilmek için velisinin iznini almalıdır. Velisinin iznini almadan evlenemezler. Velilerin, velâyetinde bulunan kimseyi dilediklerine nikâhlama hakları bulunmaktadır. Küçük kız ve erkeğin ergenliğe girdiğinde nikâhı feshetme muhayyerliği de söz konusu değildir. Baba ve dede dışındaki veliler, erkek çocuğunu fazla mehirle, kız çocuğunu ise az mehirle veya dengi olmayan birisiyle evlendirmesi câiz değildir.[325] Bu konuda günümüz şartları ve evliliğin temelinde karşılıklı rıza ilkesinin gözetilmesi gibi hususlar göz önüne alınarak 1917 tarihli Osmanlı Hukûk-i Aile Kararnâmesi'nin almış olduğu, "küçük kızların rızaları dışında evlendirilemeyeceği" kararı da dikkate alınmalıdır.[326]

Ergenlik çağına gelmiş olan kızlar ise Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf'a göre velisinden izin almadan evlenebilirler.[327] İmam Muhammed ise bu konuda velâyet-i müştereki öne sürmektedir ki günümüzde üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu velâyete göre, veli ergenlik çağındaki kızından evlilik hususunda izin alması gerektiği gibi ergenlik çağındaki kız da velisinden izin alması gerekir. Hanefî Mezhebi dışındaki üç mezhebe göre, ergenlik çağına gelmiş olan kızlar, velilerin izni olmadan evlenemezler.[328]

Evlilik hususunda velâyet, hayat boyu bir şahısla beraber yaşayacak olan kız veya erkeğin evliliğinin sağlam temellere oturtulmasını sağlamakta ve bu konuda tecrübesiz olan şahıslara velilerinin rehberlik yapmasını temin etmektedir. Biz burada velilerin velâyeti altında bulunanları evlendirme haklarının bulunup bulunmadığı ve ergenlik çağına gelmiş kızların kendi başlarına evlenme hakları olup olmadığı üzerinde hukukî açıdan durmaya çalıştık. Unutulmamalıdır ki bu hükümlerin yanında meselenin sosyolojik, psikolojik boyutları da bulunmaktadır. Evlenecek olan kimseler ve çocuklarını evlendirecek olan aileler, bu kararı aile huzuru ve saadeti açısında kendi başlarına değil, birbirleriyle istişare ederek, karşılıklı anlayış, saygı ve sevgi sınırlarını gözeterek almalıdırlar ki, İmam Muhammed'in yukarıda bahsedilen fikri bu noktada öne çıkar.

Mehir

Erkeğin hanımına evlenirken vermeyi taahhüt ettiği para veya başka bir mala "mehir" denir. Mehir, nikâh akdinin bir sonucu olduğu için nikâh esnasında mehir konuşulmamış olsa hatta verilmeyeceği söylense bile kadın, mehre hak kazanır. Nikâh esnasında mehrin belirlenmemiş olması, nikâh akdine zarar vermez.

Mehir İslâm'ın kadına tanıdığı bir haktır ve ödenmelidir. Mehir, kadına ödenir ve tamamen kadının kendi malı olur. Mehir üzerindeki bütün tasarruf haklarına kadın sahiptir. Kadının mehrini o istemedikçe babası ve kocası dâhil hiç kimse elinden alamaz. Mehir, ödeninceye kadar kocanın üzerinde bir borçtur. Bu borç ya alacaklısının alacağını bağışlaması veya borçlunun ödemesiyle düşer. Kadın, mehrini kocasına hibe etmesi durumunda kocanın mehir borcu düşmüş olur.

Mehrin, kadını evliliğe ısındırması ve ona malî bir güç kazandırması gibi rolleri vardır. Aynı zamanda mehir erkeğin boşaması durumunda kadın için malî bir dayanaktır.

Mehir Miktarı

Mehir miktarı olarak para veya para değeri taşıyan herhangi bir mal tayin edilebilir. Mehirin en az miktarı Hanefîler'e göre on dirhem gümüştür ki bu da yaklaşık olarak kırk grama denk gelmektedir. İlk asırda on dirhem gümüş, iki koyun parasına denk geliyordu. Şafiî Mezhebi'nde ise mehir için alt bir sınır yoktur. Mehir için üst sınır hiçbir mezhepte belirlenmemiştir. Evlenecek olan erkek, kendi imkânına göre bir mehir belirlemeli, kız tarafı da damat adayını zorlayacak mehir istememelidir. Zira başka maddî yükümlülükleri olan evliliği, yüklü miktarda mehir istemek suretiyle zorlaştırmamak gerekir.

Mehir Çeşitleri

Mehir, nikâh akdi sırasında tespit edilip edilmemesine göre ikiye ayrılmaktadır. Nikâh akdi esnasında belirlenen mehre, mehr-i müsemmâ, nikâh akdi esnasında belirlenmeyen mehre ise mehr-i misil denir. Mehr-i misil, evlenecek olan kızın, yaş, güzellik ve bekâret gibi hususlarda kendisine akran ve emsal olan kızların aldığı mehre denir.[329]

Mehir, ödenmesi açısından da ikiye ayrılmaktadır. Evlilik anında peşin olarak ödenen mehre, mehr-i muaccel (peşin mehir); ödenmesi nikâh akdinden sonraya bırakılan mehre de mehr-i müeccel (vadeli mehir) denir. Şayet müeccel mehirde bir vakit tayin edilmişse, tayin edilen vakit geldiğinde tespit edilen mehrin ödenmesi gerekir. Eğer mehir için vakit tayin edilmemişse erkek mehir borcunu istediği zaman

ödeyebilir. Ancak boşanma anında veya taraflardan birinin vefat etmesi durumunda derhal ödenmesi gerekir.

Başlık Parası

Dinimize göre evlenecek olan bir erkeğin, evleneceği kadına vermesi mecbur olan mal/para sadece mehirdir. Bunun dışında dinimiz evlenecek olan fertlere evlilik öncesi maddî bir zorunluluk yüklememiştir. Kadına verilen bu mehir, sadece kadının hakkıdır. Babası bile mehir üzerinde herhangi bir tasarruf yetkisine sahip değildir.

Mehir dışında bazı yörelerde evlenecek kızın ailesi tarafından başlık parası adı altında istenen para veya mal, dinimizde yoktur. Bazı yörelerde "ağırlık" veya "kalın" adı verilen bu uygulama, kolaylaştırılması gereken nikâhı ve evlilikleri iyice zorlaştırmaktadır. Zaten evliliğin kendisi ciddi bir yük getirmekte iken bir de bu yüke ilave olarak kız ailesinden gelen maddî talepler evliliği iyice zora sokmakta ve evlilik çağındaki genç erkek ve kızlar, daha geç evlenmek zorunda kalmaktadırlar. Oysa Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): خَير النكاحِ أيسره "*Nikâhın en hayırlısı, en kolay olanıdır.*"[330] buyurmuşlardır. Dolayısıyla ister başlık parası isterse başka âdet ve geleneklerde olan maddî taleplerle evlilik zorlaştırılmamalıdır. Bu yönüyle babanın kendi hesabına erkekten talep ettiği ve kızın maddî karşılığı demek olan "başlık parası", helâl bir kazanç değildir. İslâmî ve insanî açıdan vicdanlara hoş gelmemektedir. Kızını yetiştirmiş olan bir baba bunun mükâfatını dünyada insanlardan değil ahirette Allah'tan beklemelidir.

Balayının Dindeki Yeri

Yeni evlenen çiftlerin, nikâhtan sonra evliliklerin ilk günlerini beraber geçirmek üzere çıktıkları tatile "balayı" denmektedir. Balayı uygulaması örf ve âdet olarak bizim kültürümüz ve örfümüzde bulunmamaktadır. Fıkıh kitaplarında da böyle bir uygulama yoktur. Fıkıh kitaplarımızın cemaate katılmamayı gerekli kılan özürler başlığında bu konu incelenmiş ve yeni evlenmiş erkeğin cemaate gelmeme ruhsatı bulunduğu bildirilmiştir.[331] Bu hüküm, Şafiî Mezhebi'ne göre sadece zifaf gecesiyle, Malikîler'e göre ise altın günle sınırlıdır.[332]

Balayı uygulaması, batı kökenli bir uygulama olduğu için teşebbüh/benzeme niyetiyle yani sırf bu âdet batıdan gelmiş olduğu için aşağılık psikolojisiyle yapılıyorsa böyle bir balayı câiz olmaz. Teşebbüh veya ta'zim/yüceltme niyeti bulunmaksızın biraz da günün gelenek ve örfüne dayanarak tatil amaçlı çıkılıyorsa buna haram demek zordur. Bazı memleketlerde evlenen çiftlerin balayında umreye gittiklerini biliyoruz. Bu ve benzeri uygulamalarla, evlenmiş olan çiftler, ilk hafta veya evlendikten bir

müddet sonra balaylarını maneviyat eksenli yerlerde geçirebilirler. Böylece içinde batı taklitçiliği gibi teşebbüh kokan fakat dinimizin de tamamen karşısında olmadığı böyle bir uygulamayı hayra kanalize etmiş olurlar.

Nafaka

Nafaka; beslenme, giyim-kuşam ve barınma ihtiyaçları ile bunlara tâbi olan şeylerdir.[333] Bir âyet-i kerîmede: لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِن سَعَتِهِ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ "*İmkânı geniş olan, imkânına göre nafakayı bol versin. Nasibi sınırlı olan ise Allah'ın kendisine verdiği imkân ölçüsünde nafaka versin.*"[334] buyrulurken, başka bir âyet-i kerîmede ise nafaka mükellefiyeti şu ifadelerle dile getirilmiştir: وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ "*Annelerin, münasip şekilde yiyeceğini giyeceğini sağlamak, babanın görevidir.*"[335]

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise bir hadîs-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ "*Hanımlarınızın sizin üzerinizde durumlarına uygun olarak yiyecek ve giyecek hakları vardır.*"[336] Konuyula ilgili diğer bir rivayette ise şöyle buyrulur: كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يَحْبِسَ عَمَّنْ يَمْلِكُ قُوتَهُ "*Bir kişinin tasarrufunda olanların rızkını hapsetmesi ona günah olarak yeter.*"[337]

Nafaka, üç sebepten dolayı bir kişi üzerine vacip olur: Evlilik, akrabalık ve mülkiyet. Âlimlerimiz, kadın ister zengin isterse fakir olsun[338] kadının nafakasının kocasına vacip olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.[339] Kocaya nafakanın vacip olması için kadının âkıl-bâliğ olması, ilişkiye güç yetirmesi ve koca talep ettiğinde şer'î bir özür haricinde kendisini kocasına teslim etmesi şarttır. Kocanın nafakayı karşılaması hususunda ise âkıl-bâliğ olma şartı yoktur. Küçük yaştaki kocaya, şartlar gerçekleştiğinde nafakayı sağlaması vacip olur.[340]

Erkek, kendi kazancına ve gücüne göre kadının barınma, giyim-kuşam ve yeme-içme masraflarını ve bunlara bağlı giderleri karşılamalıdır. Erkeğin hanımına kendi giyindiği ölçüde giydirmesi, yediğinden yedirmesi gerekir. Oturmaya elverişli bir evin temin edilmesi kocanın görevi olduğu gibi bu evin döşenmesi de ona aittir. Ancak bazı yörelerde örf, kadına da eve belli bir miktar çeyiz getirme mecburiyeti getirmiştir. Özellikle Hanefî Mezhebi'ne göre kadının dinen ve hukuken buna mecbur olmadığını ifade etmek gerekir. Bu temel masrafların yanında diğer masraflar hususunda eşlerin kazançları, sosyal durumları nazar-ı itibara alınarak hareket edilmelidir.[341] Özellikle ihtiyaçların sınırsızlaştığı günümüz dünyasında iktisatla hareket edilmelidir. Koca, üzerine düşen nafaka yükümlülüğünü yerine getirmeli ve eve israfa varmayan harcamalarının sadaka olduğu şuuruyla hareket etmeli; kadınlar da kocalarına iktisat hususunda yardımcı olup özellikle dışarıda, akrabalarında veya komşularında gördükleri her şeyi kocalarından istememelidirler.

Erkek çocuğun nafaka alabilmesi için fakir, hür ve ergenliğe ulaşmamış olması gerekir. Buna göre zengin olan veya kazanç sağlamayı engelleyici arızalar olmadan ergenliğe eren bir erkek çocuğun nafakası babası üzerine vacip olmaz. Zenginse her halükarda nafakası kendi malından karşılanır. Ancak erkek çocuk, ilim tahsilinde bulunuyorsa ve fakirse nafakası, babası üzerine vacip olur.

Kız çocuklarının nafakaya hak kazanması için hür ve fakir olmaları şarttır. Kızlarda bulûğ ve kazanç şartı yoktur. Kız çocuğu bulûğa erdiğinde çalışmaya zorlanamaz.[342] Ancak zengin olan kız çocuklarının nafakaları kendi mallarından karşılanır. Eğer zengin değilse kız çocuğunun evleninceye kadar nafakaları babasına aittir. Annesi, zengin olsa bile çocuklarının nafakasını karışılamaya zorlanamaz.[343]

Anne, baba, dede ve ninelerin nafakası hususunda ise bu kişilerin fakir olma şartı vardır. Bu kişilerde kazanç sağlamaya kadir olma şartı aranmaz. Bir kimsenin anne ve babasından sadece birisinin nafakasını sağlamaya gücü yetiyorsa, önce annesinin nafakasını vermelidir.[344] Bir erkek yoksul olsa bile anne, baba ve eşine bakmakla yükümlüdür. Anne babası zenginse bakma yükümlülüğü yoktur. Eşinin ise zengin olsun fakir olsun nafakasını karşılamak zorundadır.

Yakın akrabaların nafakaya hak kazanmaları için kadınlarının fakir olmaları, erkeklerin ise hem fakir hem de küçük olmaları yani ergenliğe ermemiş olma şartı bulunmaktadır. Bu akrabalardan kazanmaya gücü yeten erkekler fakir olsalar bile nafaka talebinde bulunamazlar. Eğer bu erkekler, ilim tahsili yapıyorlarsa ve fakirlerse ancak bu takdirde kendilerine nafaka hakkı doğmaktadır. Akraba kadınların da öğretmenlik gibi bir mesleği veya kazanç sağlayabilecekleri bir zanaatı varsa bu kadınlar da nafaka talebinde bulunamazlar.[345]

---

[242] Rum Sûresi, 30/21.

[243] Bediüzzaman Said Nursî, *İşârâtü'l-İ'câz*, s. 147.

[244] Abdürrezzâk, *Musannef*, 6/173; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 16/276.

[245] Kehf Sûresi, 18/46.

[246] M. Fethullah Gülen, *Çekirdekten Çınara*, s. 48.

[247] İbn Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 6/370; Azîmâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd Şerh-u Süneni Ebî Dâvûd*, 6/68.

[248] Ebû Dâvud, *Nikâh* 19.

[249] Tirmizî, *Nikâh* 5.

[250] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/12.

[251] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 4/262.

[252] Buhârî, *Nikâh* 15; Müslim, *Radâ'* 53.

[253] Mehr-i misil; evlenecek olan kızın kendi akranlarının/emsallerinin almış oldukları mehir miktarıdır.

[254] Nesâî, *Nikâh* 72.

[255] Tirmizî, *Nikâh* 6.

[256] Müslim, *Nikâh* 79, 80.

[257] Tirmizî, *Nikâh* 6; İbn-i Mâce, *Nikâh* 20.

[258] Nisâ Sûresi, 3/23.

[259] Maide Sûresi, 5/5.

Konuyla ilgili daha geniş bilgi almak için, "Ehl-i Kitap Kadınlarla Evlilik" başlıklı yazı okunabilir.

[260] Bakara Sûresi, 2/221; Mâide Sûresi, 5/5; Mümtehine Sûresi, 60/10.

[261] *Mevsûatu'l-fıkhiyyetu'l-Kuveytiyye*, "Tahlîl" mad., 10/257.

[262] Ebû Dâvud, *Nikâh* 14-15.

[263] Bakara Sûresi, 2-/234.

[264] Talâk Sûresi, 65/4.

[265] Talâk Sûresi, 65/4.

[266] Nisâ Sûresi, 4/3.

[267] Nisâ Sûresi, 4/23.

[268] Nisâ Sûresi, 4/24.

[269] *Mevsuatü'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, md: Ehlü'l Kitab, 7/140.

[270] Maide Sûresi, 5/5.

[271] Kurtubi, *el-Camiu li ahkami'l-Kur'an*, 3/68.

[272] Kurtubi, *el-Camiu li ahkami'l-Kur'an*, 3/68; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/172.

[273] Maide Sûresi 5/5; Nisâ Sûresi, 4/24-25.

[274] İbn Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 6/393; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 1/281.

[275] İbn Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 6/393.

[276] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 5/452.

[277] Nur Sûresi, 24/3.

[278] Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 4/3473-3478.

[279] Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 4, 3477.

[280] Nur Sûresi, 24/26.

[281] Serahsi, *Mebsut* 5/45-46; Kâsâni, *Bedaiu's-sanâi',* 3/444.

[282] Bakara Sûresi, 2/221.

[283] Nûr Sûresi, 24/3.

[284] Nisâ Sûresi, 4/141.

[285] Serahsi, *Mebsut* 5/45-46; Kâsâni, *Bedaiu's-sanâi'*, 3/444.

[286] Maide Sûresi, 5/5.

[287] Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 4/290-291; Serahsî, *Mebsut*, 5/45; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/607; Maverdî, *el-Hâvî fî fıkhi'ş-şâfiî,* 9/258.

[288] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, 5/124; San'ânî, *Sübülü's-selam*, 3/133.

[289] Bakara Sûresi, 2/232.

[290] Ebû Dâvud, *Nikâh* 18-19; Tirmizî, *Nikâh* 14.

[291] Ebû Dâvud, *Nikâh* 18-19; Tirmizî, *Nikâh* 14.

[292] Merginânî, *Hidâye*, 1/231.

[293] Bediüzzaman, *Kastamonu Lahikası*, 45. Mektup.

[294] Nur Sûresi, 24/3.

[295] Tirmizî, *Salât* 13.

[296] Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, 3/ 196.

[297] Buhârî, *Nikâh* 15.

[298] Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 243.

[299] *Mevsûatu'l-fıkhiyyetu'l-Kuveytiyye*, "Kefâet" mad., 34/270.

[300] Ömer Nasuhi Bilmen, *Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/70-71.

[301] Bkz. M. Fethullan Gülen, *Çekirdekten Çınara*, s. 46.

[302] Ahzâb Sûresi, 33/50.

[303] Bkz: http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/akraba-evlili287i.html

[304] İbnü'l Esir, *en-Nihaye fî Garibi'l Hadis*, 7/500.

[305] Konunun değerlendirilmesi için bkz: İthâfü's Sâdeti'l Müttekin, bi şerhi İhyâ-i Ulûmi'd Din, li'z-Zebidi, Dâru Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 6/130.

[306] Buhârî, *Nikâh* 31; Müslim, *Nikâh* 29–32; İbn Mâce, *Nikâh* 44.

[307] Müslim, *Nikâh* 22.

[308] Müslim, *Nikâh* 19, 22, 24.

[309] Ebû Dâvud, *Nikâh* 13; İbn Mâce, *Nikâh* 44.

[310] İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, 11/74; Nevevî, *Şerhu'l-Müslim*, 9/180.

[311] İbrahim Canan, *Namus Fitnesi Mut'a*, s.25-29.

[312] Kâsânî, *Bedâiü's-sanai*, 3/473-477.

[313] Tehânevî, *İ'lâus-sünen*, 11/58-59; Kâsâni, *Bedâiü's-sanâi*, 3/476-478.

[314] Osman Şimşek, "Acı Bir Tecrübe: Mut'a Nikâhı Ve Gerçekler", *Yeni Ümit Dergisi*, sayı 61.

[315] *Mevsûatu'l-fıkhiyyetu'l-Kuveytiyye*, "Nikâh" mad., 41/343.

[316] Tirmizî, *Nikâh* 6.

[317] Tirmizî, *Nikâh* 6; Nesâî, *Nikâh* 72.

[318] Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 6/ 71.

[319] *Mevsûâtu'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, "Velâyet" mad., 45/135.

[320] Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâm ve Edilletuhu*, 9/6691.

[321] Edâ ehliyeti; hukukun kişiye tanıdığı hak ve yetkileri kişinin bizzat kullanabilme, hukukî işlemleri kendi başına yapabilme ve kendi işlemiyle borç altına girebilmesi demektir.

[322] Mehmed Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s. 930.

[323] Aliyyu'l-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/39-40.

[324] Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâm ve Edilletuhu*, 9/6685-86.

[325] Mevkufâtî, *Mültekâ Tercümesi*, 2/144-145.

[326] Hukûk-u Aile Kararnâmesi, md. 4-7.

[327] Aliyyu'l-Kârî, *Fethu babi'l-inâye*, 2/30.

[328] Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâm ve Edilletuhu*, 9/6699.

[329] Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukûk Terimleri Sözlüğü*, s. 356.

[330] Buharî, *Nikâh* 31.

[331] *Mevsuatu'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, "Salat" mad., 27/191.

[332] Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 2/289.

[333] Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukûk Terimleri Sözlüğü*, s. 443.

[334] Talak Sûresi, 65/7.

[335] Bakara Sûresi, 2/233.

[336] Ebû Dâvud, *Menâsik* 56; İbn Mâce, *Menâsik* 84.

[337] Müslim, *Zekât* 40.

[338] Ömer Nasuhi Bilmen, *Istılahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/446.

[339] *Mevsuatu'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, "Nafaka" mad., 41/34.

[340] *Mevsuatu'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, "Nafaka" mad., 41/38.

[341] *Diyanet İslâm İlmihali*, 2/220.

[342] Ömer Nasuhi Bilmen, *Istılahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/446.

[343] Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, s. 844.

[344] Ömer Nasuhi Bilmen, *Istılahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/446.

[345] Ömer Nasuhi Bilmen, *Istılahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/446.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AİLE İÇİNDE HAYAT

(VEYA KARI-KOCA HUKUKU)

Karı-Koca Arasındaki Haklara Umûmî Bir Bakış

Aile, toplumun en önemli direğidir. Aile nasılsa toplum da öyle olur. Hatta aile, hem dünya hem de ahiret saadetini kazanma adına büyük bir vesiledir. Aile, buram buram cennet kokan bir bahçedir. Aile, insanın başını sokup kendini dinleyeceği, huzur soluklayacağı bir neşe kaynağıdır. Öyleyse, bu kadar ehemmiyeti olan bir müessesede dengeli bir hayat sürdürmek gerekir. Böyle bir hayat ise, ancak karı-kocanın haklarını idrak etmesi ve mes'uliyetlerini yerine getirmesiyle mümkün olur.

Dinimiz iki tarafın da birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarını belirtmiştir. Bununla beraber, bu hakların yerine getirilmesinde anlayışlılığı da bir esas olarak benimsemiş, müntesipleri olan biz Müslümanlara mutlaka anlayışlı davranmamızı tavsiye etmiştir. Evet, haklar yerine gelecektir/getirilecektir ama gelmediği ya da çeşitli mânilerden dolayı getirilemediği takdirde mutlaka anlayış prensibine göre hareket edilmelidir ki aile müessesesi yıkılmadan, hatta sarsılmadan devam etsin. Yoksa "benim vazifem şu" deyip daha fazlasına karışmayan, "hakkımdır bu, alırım" diye direten bir koca ya da kadın, hakkım derken başkalarının hakkını çiğneyecek kadar ileri gidebilir ve bütün bir ailenin hukuku ihlal edilebilir.

Mesela, mehir kadının bir hakkıdır. Hemen verilen mehir (mehr-i muaccel) ve ertelenen, sonra ödenen mehir (mehr-i müeccel) şeklinde iki türlü ödeme şekli vardır. Bazen olur da, kocası hanımının mehrini ödeyemez. Hayat boyu maddî sıkıntı çekerler. İşte burada "hak, hak" deyip kadının mehrini almada ısrar etmesi, aileyi tamamen çıkmaza sokacak ve belki de onun dağılmasına sebep olacaktır.

Yine mesela, erkeğin aynı anda iki kadınla evli bulunması belli şartlar çerçevesinde bir haktır. Yani erkek, birinci evliliği devam ederken ikinci bir kadınla evlenmek istediğinde buna dinen karşı çıkılmaz. Çünkü hukuken verilmiş bir salâhiyettir. Fakat ikinci evlilik olduğu takdirde birinci evliliği tehlikeye girecekse, yani erkek ikinci evlilik yaparak kendimi daha iyi korurum derken hazır kurulu yuvasını yıkacaksa işte

burada erkeğin anlayışlı olması, yuvasının saadetini, çocuklarının huzurunu düşünmesi ve alternatif sabır yollarını denemesi gerekir.

Diğer yandan, kadının evde yemek yapması, bulaşık yıkaması vs. hukuken belirlenmiş temel bir vazife değildir. Bunlar, insanî boyutuyla geleneklerimize girmiş ve hatta aksi hiç söz konusu olmayacak kadar benimsenmiş güzel uygulamalardır. Ancak, kadının benim böyle bir vazifem yok diye maddî durumu el vermediği halde kocasından hizmetçi tutmasını istemesi, yuvayı devam ettirici değil bölüp parçalayıcı bir rol oynar. Kaldı ki, kocasının maddî durumu müsait olsa bile, kadının hizmetçi istemeden evde yemek yapması, bulaşık yıkaması, çocuğunu emzirmesi vs. hizmetler, karı-koca arasındaki sevgiyi ve saygıyı arttırıcı unsurlardır. Tabii ki, bu konularda kocası da hanımına yardım edecek, onu sıkıntı içerisinde bırakmayacaktır.

Verdiğimiz misallerden anlaşılıyor ki, karı-kocanın temel haklarından feragat ve fedakârlık göstererek anlayışlı davranmaları, beraberliklerini karşılıklı merhamet ve saygı temelinde sürdürmeleri, yuvayı ayakta tutan temel unsur olmaktadır.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Madem aile içerisinde temel haklar konusunda anlayış ve fedakârlık gösterilmesi gerekiyor, o halde neden temel haklar ve vazifeler ortaya konulmuş? Böyle bir soruya cevaben diyebiliriz ki, bu hak ve vazifeler, karı-kocada mes'uliyet bilincini geliştirmek, yetki sınırlarını belirleyerek hadden aşmayı engellemek ve bir de mahkemeye intikal eden bir mesele olduğunda hâkimin karar vermesinde müşahhas ölçü oluşturmak için konulmuştur. Burada iki türlü yaklaşımdan bahsedebiliriz: Birisi, karı-koca arasındaki ilişkilerin sınırlarını belirleyen hükümler, diğeri de bu hükümlerin pratik hayata taşınmasıdır. Hükümler açısından meseleye bakınca, karı-kocadan her biri, haklarını bilecek ve nerede durduğunun/durması gerektiğinin idraki içerisinde yaşayacak. Ancak, ekonomik, psikolojik, sosyolojik, biyolojik pek çok sebeple, her zaman bu haklarını uygulama imkânı bulamayacağından meseleye bir de pratik yaşantı açısından bakacak. Sonra kendisine, "haklarımı ne kadar uygulayabilirim, uygularsam ailemle ne kadar uyum içerisinde olurum, haklarımın gereğini yerine getirmemin neticeleri ne olur" diye soracaktır.

Şimdi meseleyi bu iki açıdan değerlendirecek olursak şunları söyleyebiliriz: Mesela, kadının, kocasını ikinci bir kadınla evlenmeme konusunda zorlamaya hakkı yoktur. Çünkü mesele böyle hükme bağlanmıştır. Kadının bunu bilmesi ve buna göre davranması gerekir. Ancak yukarıda da dediğimiz gibi, koca da bu konuda anlayışı elden bırakmayacak ve bu hakkın uygulanmasında pratik hayat itibariyle sakıncalar olduğunu bilecek ve neticede sabretmeyi tercih edecektir. Buna göre, bugün Müslümanların yaşadığı pek çok yerde erkeğin ikinci evliliği, konuyla ilgili ahkâm açısından uygun olsa da pratik yaşantı açısından uygun değildir. Zira ikinci evliliği düşündüğü takdirde yuvasının dağılma riski vardır. Mehir konusunda da aynı durum

söz konusudur. Koca, bunun hanımının bir hakkı olduğunu bilecek, mes'uliyeti üzerine alacak, hanım da bu konuda kocasını zora sokmayacaktır.

Burada yanlış anlaşılmasın, meseleyi tamamen hukuk zeminine çekmek istemiyoruz. Çünkü aileyi sadece hukuk zemininde götürmek, aileyi çok katı bir kurum haline getirir ve sevgiden, saygıdan mahrum, aile adına bir sürü beraberlikler ortaya çıkarır. Fakat bu sûrî ve sun'î beraberliklerin neticesinde de boşanmaların büyük rakamlara ulaşması ve sahipsiz, şefkatsiz nesillerin insanlığın önemli bir problemi haline gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu yüzden, işin hukukî yönünün bilinmesiyle beraber aile müessesesinin mutlaka karşılıklı anlayış, sevgi, saygı, hürmet, şefkat ve vefa atmosferinde sürdürülmesi gerekir.[346]

Aile hukukundan bahsedilen pek çok âyette, karşılıklı iyiliğin emredilmesi, takvanın esas alınması, faziletin öne çıkarılması ne kadar manidardır! Mesela boşanma meydana geldiğinde, belli şartlar içerisinde kocanın karısına verdiği mehrin hepsini alma hakkı vardır. Ancak, Allah (celle celâluhû) bu konuda fazileti tavsiye ederek şöyle buyuruyor: وَأَنْ تعفُوا أَقرب للتقوَى وَلا تنسوا الفَضل بينكم إنّ الله بِما تعمَلونَ بصير "*Ey kocalar, sizin bağışlamanız (müsamaha gösterip mehrin tamamını bırakmanız) takvâya daha uygun düşer! Birbirinize lütuf ve mürüvvet göstermeyi unutmayın. Allah sizin bütün işlediklerinizi görür.*"[347]

Evet, hukuk, temel sınırları belirler ve insana bir mes'uliyet şuuru verir. Ancak, hukukun uygulanmasında mutlaka karşılıklı sevgi, saygı, merhamet ve anlayışlılık göstermek de vicdanî, ahlakî bir vazifedir. Son olarak Bediüzzaman Hazretleri'nin, eserlerinin çeşitli yerlerinde ısrarla vurguladığı bu hususu özet mahiyetinde vermek istiyoruz: Herkesin evi, küçük bir dünyasıdır. O dünyanın hayatı ve saadeti; erkeğin ortaya koyması gereken hakîkî, şefkatli ve fedakârca bir merhamet ile kadının göstermesi gereken samimi, ciddi ve vefalı bir hürmet sayesinde mümkün olur. Evet, erkek şefkat ve merhametini gösterecek, kadın da beyine karşı vefalı ve hürmetli olacaktır. Bu iki değerli varlık, birbirlerinin güzelliklerini takdir ve taklit edecekler, kusurlarını da merhametle ve sabırla ıslah etmeye çalışacaklardır. Fıtraten taşıdıkları bazı özellikleri ise düzeltmeye kalkmayacaklar, onları öyle kabul edeceklerdir. Her iki taraf da, aileden maksadın, Allah ve Resulü'nün hoşnut olacağı ideal bir nesil yetiştirmek ve ebedî cennetlerde beraber yaşamak olduğunu unutmayacak, bunun için karşılıklı saygı, hürmet, vefa, sevgi ve merhameti elden bırakmayacaklardır.[348]

Kocanın Karısı Üzerindeki Hakları

Bir önceki başlıkta karı-kocanın karşılıklı hakları üzerinde genel manada durmuş, sadece hukukun gözetilmesiyle aile huzurunun sağlanmayacağını, elden geldiğince hukuka riayetle beraber karşılıklı anlayışın da olması gerektiğini vurgulamıştık. Bu

manada, başta erkeğe vazife düştüğünü ve onun merhamet, şefkat ve himaye duygularıyla ailesine eğilmesi gerektiğini, buna karşılık kadının da hürmet, vefa ve sevgi ile mukabelede bulunması icab ettiğini belirtmiştik. Burada ise, sadece erkeğin kadın üzerindeki haklarını irdelemeye çalışacağız.

Dinimizde ve örfümüzde erkek, evin reisidir. Nitekim daha önceki medeni kanunda da erkek evin reisi olarak tanımlanmıştır.[349] Bu reislik ona bizzat Allah tarafından verilmiştir. Verilirken de mesele erkeğin farklı yaratılmasına ve onun evin maddî geçiminden mes'ul olmasına bağlanmıştır. Hem unutulmamalıdır ki, bir köy muhtarsız, bir memleket başkansız olamayacağı gibi, ictimaî kurumların en küçüğü olan ailede de nizam ve düzenin sağlanması ancak bir reisin bulunmasıyla mümkün olacaktır. Âyette şöyle buyrulur: الرِجاُل قَوامونَ على النِساء بِما فَضَّلَ الله بعضَهم على بعض وبِما أَنفَقوا من أموالِهم "*Kocalar eşleri üzerinde yönetici ve koruyucudurlar. Bunun sebebi, Allah'ın bazı insanlara bazılarından daha fazla nimet vermesi ve bir de kocalarının mehir verme, evin masraflarını yüklenmeleri gibi malî yükümlülükleridir.*"[350]

Reislik yetkisi, kocaya mutlak bir hâkimiyet hakkı vermez. Bilakis, bu yetki ona bazı mes'uliyetleri yüklemenin yanında bazı konularda da onu kayıt altına alır ve yetki sınırlarını belirler. Evet, reislik erkeğin mes'uliyetini arttırır. Buna karşılık kadının da kocasına, yani evin reisine karşı dikkat etmesi, yerine getirmesi gereken vazifeleri, sorumlulukları vardır. Bu vazifeleri iki başlık altında toplayabiliriz:

1- Kocasına hürmet ve itaat etmek.

2- Kocasının emaneti olan evine ve çocuklarına sahip çıkmak.

Bu vazifeler hadîs-i şeriflerde bizzat hak olarak beyan edilmiş ve kadınlar Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından hassasiyete davet edilmişlerdir. Birkaç misal verelim:

"*Şuna çok dikkat edin ki, sizin kadınlar üzerinde haklarınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır: Sizin onlar üzerindeki haklarınız, aile mahremiyetinizi –tanıdık olsun olmasın– istemediğiniz herkesten korumaları ve hatta evinizde görmek istemediğiniz kimseleri evinize dahi almamalarıdır.*"[351]

"*Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden mes'ulsünüz.. Kadın da, evinin ve çocuklarının çobanıdır. Hâsılı her biriniz kendi çapında birer çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur.*"[352]

"*Eğer ben insanlardan birinin diğer birine secde etmesini emredecek olsaydım kadınların kocalarına secde etmelerini emrederdim. Çünkü Allah kadınlar üzerine kocalar için bir hak koymuştur.*"[353]

Verdiğimiz misaller, kadınların vazifelerine dair Peygamber Efendimiz'in buyurduğu genel beyanlardır. Bu kudsî beyanların detayları ise, diğer hadîs-i şeriflerde

ve Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bizzat hayât-ı seniyyelerinde bulunmaktadır. Evet, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir anda dokuz tane annemizi nikâhı altında bulundurmuş fakat bu annelerimiz tarafından herhangi bir sıkıntıya maruz bırakılmamıştır. Bu güzide validelerimiz, hep ahiret merkezli yaşamış, dünyaya karşı müstağni davranmış, kadınların fıtratından kaynaklanan bazı istenmeyen durumlarda da Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) irşad ve ikazlarıyla irkilmiş ve hep müstakim olarak hayatlarını devam ettirmişlerdir. Bir aralık Peygamber Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) herkes gibi dünyalık şeyler istemişler fakat Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) dünyaya karşı tavrını gördükten sonra da bir daha dünyalık istemeyi düşünmemişlerdir. Vâkıa dengenin zirvesinde duran Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onları kendisi gibi yedirip içiriyor, giydiriyor ve mutlu ediyordu ama onlar da imkânsızlıklar içindeyken bile o yüze Zat'a (sallallahu aleyhi ve sellem) karşı son derece saygılı davranıyor ve O'nun (sallallahu aleyhi ve sellem) hoşlanmadığı şeyleri yapmıyor ve istemiyorlardı. Demek ki, erkeğin evin nafakasını temin etme vazifesiyle beraber kadının da bu konuda kocasına karşı anlayışlı olması ve onu zor durumda bırakıcı isteklerde bulunmaması gerekmektedir.

Kadın, kocası kötülüğü emretmediği sürece ona itaatle mes'uldür. Zira reise itaat şarttır. İtaatteki inceliği anlatma sadedinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), şöyle buyururlar: إِذَا الرَّجُلُ دعا زوجته لحاجته فلتأته وإن كانت على التنور "*Bir erkek, haceti için karısını çağırdığında, tandırın başında bile olsa (bırakıp) kocasına gelsin.*"[354]

Güzel bir şekilde kocasına itaat eden ve kocası kendisinden memnun olarak ölen kadına ise Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) müjdesi çok büyüktür. Ümmü Seleme Validemiz rivayet ediyor: أيما امرأة ماتت وزوجها عنها راض دخلت الجنة "*Hangi kadın, kocası kendisinden razı olarak vefat ederse, cennete girer.*"[355]

Husayn ibn-i Mihsan'ın halası bir ihtiyacından dolayı Rasul-i Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına gitmişti. Efendimiz (aleyhissalâtu ve's-selam) ona: "*Evli misin?*" diye sordu. Kadın "*Evet*" dedi. Efendimiz bu defa: "*Ona karşı hizmetin nasıldır?*" dedi. Kadın: "*Gücüm yettiği kadar ona hizmette kusur etmiyorum.*" deyince, Rasûl-i Ekrem Efendimiz: "*Sen ona karşı hizmetine dikkat et. Çünkü senin cennete girmen de cehenneme girmen de ona yapacağın hizmete bağlıdır.*" buyurdu.[356]

Burada, kadının hürmet ve hizmet dâhil olmak üzere evlilikten doğan sorumluluklarını yerine getirmekle mes'ul olduğu vurgulanıyor. Evlilik sorumluluğunu aksatan kişi, vaadini yerine getirmemiş ve bir yönüyle hakka girmiş olacaktır. (Aynı hususun erkek için de geçerli olduğu unutulmamalıdır.) İşte hadisteki cennet vaadi ve cehennem tehdidini bu sorumluluk meselesiyle irtibatlı görmek gerekir.

İtaat ve hürmet meselesi, müşterek bir hayat olan aile müessesesinin bütün alanlarını kapsar. Yani kadının, aileyle alâkalı bütün hususlarda kocasına itaat etmesi gerekir. Ancak, hukukî olarak ortaya konan bu çizginin mutlaka aile içinde oluşturulacak manevî atmosferle ve karşılıklı anlayışlarla uygulanması icab eder. Aksi halde aile, bir ordu gibi emir-komuta zincirine bağlı olarak devam ettirilmeye çalışılmış olur ki, bu da ailenin kısa zamanda dağılması demektir. Zaten dinimiz, bu hususları bir katı yönetim tarzı olarak değil, inançla ve karşılıklı anlayışlarla halledilecek bir mesele olarak ortaya koyar. Nitekim aileyle alâkalı pek çok âyet ve hadiste takva ve iyilik vurgulanmakta ve adeta, hislerin kontrolünün çok zor olduğu aile içi münasebetlerde, Allah'a karşı saygılı olunması, O'nun koyduğu hakların yerine getirilmesi ve karşılıklı olarak iyilikte bulunulması istenmektedir. Aile içi huzuru sağlamaya çalışırken istenmeyerek içine girilen günahlar olursa onların Allah tarafından affedileceği müjdesi de, yine bu âyetlerin sonunda Gafur, Rahim gibi ism-i şeriflerden anlaşılmaktadır.[357]

Evet, aile hassas bir müessesedir ve bu hassasiyetine binaen âyet ve hadislerde çok tahşidat yapılmıştır. Öyleyse biz de olabildiğince hassas olmalı ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından cennet bahçesine benzetilen yuvamızla ebedî yuvamızı kazanmaya çalışmalıyız. Unutmamalıyız ki, evliliğimizin ve evimizin bizim için bir cennet köşesi olması bize bağlıdır. Biz iyi olursak evimiz de evliliğimiz de iyi olur ve bu, dünya ve ahiret saadeti olarak bize geri döner.

Kadının Kocası Üzerindeki Hakları

Bir sahabi, Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) sorar: "*Ey Allah'ın Resûlü, hanımlarımızın bizim üzerimizdeki hakkı nedir?*" Efendimiz cevap verir: "*Kendi yediğinden ona da yedirmen, kendi giydiğinden ona da giydirmen, yüzüne vurmaman, onu kötülememen, evin içi hariç onu terk edip gitmemen.*"[358]

Şefkat Peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem), kadının kocası üzerindeki haklarını bir iki maddeyle öz olarak ifade buyurmuşlardır. Diğer bazı hadîs-i şeriflerde diğer bazı hususlara da temas ederek işin ahlakî tarafını anlatan tavsiyelerde de bulunmuştur. Mesela bir hadislerinde: "*Bir mü'min, hanımındaki hoşlanmadığı bir huya karşı hoşnutsuzluğunu onu defterden silecek bir kin derecesine vardırmasın. Zira beğenmediği bir huyla karşılaşsa bile, nasıl olsa bir başka huyunu beğeniyordur.*" buyurmuşlardır.[359] Bu hususa işaret eden şu mübarek beyan da bize gayet açık mesajlar verir: "*Onlarla (hanımlarınızla) hoşça, güzelce geçinin. Şayet onlardan hoşlanmayacak olursanız, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur.*"[360]

Kur'ân, umumîlik ifade eden lafızlarla, hanımlarla iyi geçinmemizi emrederken, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bazen: واستوصوا بالنساء خيراً، فإنما هن عوان عندكم ليس تملكون منهن شيئاً غير ذلك "*Kadınlarınıza karşı hayırhah, nasihatçi olun. Zira onlar sizin elinizde emanettirler. Onlara iyi davranmaktan başka hakkınız yok.*"361 şeklindeki yumuşatıcı beyanlarıyla, bazen de: فلا تبغوا عليهن سبيلا "*Onların aleyhine yol aramayın.*"362 şeklindeki ikazlarıyla ümmetini, hanımlara karşı hassas olmaya davet etmiştir. Zira kadın hassas bir yapıya sahiptir. Çabuk kırılır, çabuk sevinir, çabuk üzülür… Onların bu yapısını dikkate almamızı isteyen Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir erkek açısından meselenin ne kadar zor olduğunu bildiği için sık sık ümmetine bu konuda açıklayıcı beyanlarda bulunmuştur. Bu beyanların geneline baktığımızda, bir taraftan erkeğin hassasiyete davet edildiğini, bir taraftan da işin sevap yönünün nazara verildiğini görürüz. Mesela bir hadislerinde şöyle buyururlar: أَكمَل المؤمنين إيمانا أَحسنهم خلقا وخياركم خياركم لنسائهم خلقا "*Mü'minlerin iman bakımından en kusursuzu, ahlakı en güzel olanıdır. Ahlakı en güzel olanınız da, kadınlarına en güzel davrananınızdır.*"363 Bu hadiste, ahlak gibi kazanılması çok zor olan bir değerin, insanın hanımına güzel davranmayla elde edebileceğine şahit oluyoruz. Bu, erkek için öyle büyük bir müjde ve saadettir ki, başka bir yerde bu saadeti bulmak neredeyse mümkün değildir. Aile içi sırların dışarıya taşmaması gerektiği konusunda da Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) erkekleri şöyle ikaz eder: "*Şüphesiz ki Kıyamet günü, Allah'ın en çok ehemmiyet vereceği emanet, kadın-koca arasındaki emanettir. Kadınla koca birbiriyle içli dışlı olduktan sonra, kadının sırlarını erkeğin neşretmesi, o gün en büyük ihanettir.*"364 Elbette, aynı hassasiyet kadının da vazifesidir.

Kadının kocası üzerindeki hakları konusunda, işin hem hukukî hem de ahlakî yönünü özellikle hadîs-i şeriflerde açıkça görüyoruz. Her meselede olduğu gibi bu meselede de, bir taraftan hak-hukuk gözetilirken bir taraftan da ahlak elden bırakılmıyor, iyi niyetli olunduğu halde hakkın yerine getirilemediği durumlarda ahlak devreye giriyor ve oluşan boşluğu dolduruveriyor. Mesela, kadının yapması gereken ve iş bölümünde kendisine düşen işleri yapamadığında erkek, hanımına yardım ediyor/etmeli. Bu husus Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bizzat hayatlarında tatbik edilmiştir. Âişe Validemize soruyorlar: "*Peygamberimiz, evinde ne yapardı?*" diye. Âişe Validemiz cevap veriyor: "*Elbisesini ve ayakkabılarını diker, davarları sağar, evin hizmetinde bulunur, ezanı işitince de mescide giderdi.*"365

Bilemiyoruz belki de bu işleri Âişe Validemiz yapmak istiyordu ve yapacak durumdaydı ama Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kendi işini kendi yapıyor ve başkasına - hanımı da olsa- yük olmak istemiyordu. Hâlbuki Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığı o işleri en azından örfen ev hanımının yapması icab ederdi. Ancak, tevazuun zirvesindeki Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), bu haliyle ev hanımlarına yardım etmek istiyordu.

Öyleyse bugün, evde bir takım işleri yapmayı, hanıma yardım etmeyi kılıbıklık olarak görenler, eş olmanın ne demek olduğunu bilmiyorlar demektir. Hâlbuki Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) baktığımızda bir eş olarak ev içerisinde yapmadığı iş kalmamıştı. Evet, her hususta olduğu gibi bir eş olarak da bize en güzel rehber olan Efendimiz'e (aleyhissalâtu ve's-selam) bakmalı, kocalığı ve mükemmel bir eş olmayı O'ndan öğrenmeliyiz.

Aslında uzun uzadıya bu meseleyi anlatmaya hacet kalmayacak kadar hadîs-i şerifler açıktır. Gerisi uygulamaya bakmaktadır.

Evet, erkek evine bakacak, eşini ve çocuklarını nafakasız, aç açık bırakmayacak, onları koruyup kollayacak.. fakat "benim yapmam gerekenler bunlar, gerisine karışmam" demeyecek, elden geldiğince evindeki işlere el atacak ve hanımını rahatlatacaktır. Böylece hukukî sahayla ahlaki davranışları bir araya getirmiş, güzel bir yuva kurmuş olacaktır. Daha önce de dediğimiz gibi, batı kültürünün tesiriyle bugün maalesef bazı kesimlerde aile içerisindeki fertlerin hakkı-hukuku konuşulmakta (belki bu da tam konuşulmamakta) ama işin ahlakî boyutu unutulmaktadır. Hak hukuk derken de işi daha ziyade ekonomik alana kaydırmakta, şahsî olarak maddî gelire sahip olan bir aile ferdi, kendini hür ve özgür kabul etmektedir. Hâlbuki yuva dediğimiz müessese, fertlerin herhangi bir sebeple dağılmaları, birbirlerinden uzaklaşmaları için değil, birbirleriyle iyice kaynaşmaları, her vesileyi kaynaşıp bütünleşme yolunda kullanmaları için kurulmuştur. Diğer türlü, aile içinde herkes kendi havasında olsa, bildiğince davransa, istediği gibi tüketse, o zaman evlenmenin bir yuva kurmanın esprisi kalmaz. Bu yüzden diyoruz ki, aile her ne kadar bazı hukukî değerler üzerinde oturmuş olsa da onu esas bir arada tutan sevgidir, saygıdır, karşılıklı anlayıştır, iyi niyettir. Konuyu Bediüzzaman Hazretlerinin veciz bir ifadesini burada da tekrar ederek bitirelim. Karı-kocayı kastederek der ki: "Evet, insanın en fazla ihtiyacını tatmin eden, kalbine mukabil bir kalbin mevcut bulunmasıdır ki, her iki taraf sevgilerini, aşklarını, şevklerini mübadele etsinler (paylaşsınlar) ve lezaizde (sevinçte) birbirine ortak, gam ve kederli şeylerde de yekdiğerine muavin ve yardımcı olsunlar.[366]

Ailenin Reisi Erkektir

Cenab-ı Hak kadın ve erkeği fıtraten birbirinden farklı yaratmış ve onları kendilerine mahsus bir kısım istidat ve kabiliyetlerle donatmıştır. Şefkat, merhamet, incelik, zerafet ve hassasiyet noktasında erkekten çok ileri olan kadın adeta çocukları için mükemmel bir muallime ve mürebbiye olma hususiyetine sahiptir. Buna mukabil erkek ise, en ağır işlerin üstesinden gelebilecek fizikî ve psikolojik bir güç ile

donatılmış, dış hâdiselerin tazyikine karşı daha mukavemetli yaratılmış ve irade yönüyle de kadından daha güçlü kılınmıştır. Diğer yandan çocukların geleceğe hazırlanmasında en büyük role sahip olan kadın, bu kutsal vazifeyi ifa etmesine uygun narin ve nazenin bir yapıya sahipken erkek ise, ailenin her türlü ihtiyacını deruhte edecek, onları koruyup kollayacak ve ne yapıp edip onların nafakasını temin edebilecek bir güç ve kuvvette halk olunmuştur.

Farklı özellik ve donanımda yaratılan bu iki varlık bir araya geldiğinde bir vahdet teşkil edecek ve her biri diğerinin eksik yanlarını tamamlayacaktır. Esasen ailenin huzur ve mutluluğu adına kadın ve erkeğin bu şekilde farklı fıtratlarda yaratılmaları oldukça önemlidir. Kadın ve erkekten her biri ancak Cenab-ı Hakk'ın kendilerine ihsan buyurduğu özelliklerini korudukları takdirde ailede gerçek huzur ve mutluluk teşekkül edecektir. Bu açıdan ailede birlik ve bütünlüğün sağlanabilmesi için birbirlerine muhtaç yaratılan bu iki cinsin kendi konumlarında kalıp, fıtratlarının muktezalarına göre davranmaları gerekir. Yani fıtratlarına uygun şekilde ailede bir iş bölümüne gitmeleri ve aynı zamanda birbirlerine destek olmaları icab eder. Böyle bir iş bölümü hakkında dinde kesin ve mutlak bir ayrım yapılmasa da, öteden beri kadın evi ve çocuklarıyla meşgul olurken, erkek de dışarıda çalışıp kazanmış ve böylece evin geçimini üstlenmiştir. Böyle bir iş taksiminin ailenin huzurunu sağlamada, çocukların geleceğe hazırlanmasında ve tarafların fıtrat ve tabiatlarına uygunluğunda da şüphe yoktur.

İşte Nisa Sûresi'nde geçen: الرِجاُل قَوامونَ عَلى النّساء بِما فَضَلَ الله بعضهم على بعض وبِما أَنفَقُوا من أَموالِهِم فالصالحات قانتات حافظَات للغَيب بِما حفظ الله "*Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. O halde iyi kadınlar, itaatli olan ve Allah kendi haklarını nasıl korudu ise, kocalarının yokluğunda, onların hukukunu koruyan kadınlardır.*"[367] âyet-i kerimesi bir yandan ailede bir iş bölümünün bulunması gerektiğine dikkat çekerken, diğer yandan ailenin işlerini üstlenmeyi kocaya bırakarak kadınlar için ayrı bir merhametin sesi soluğu olmuştur.[368]

Evet, ailenin reisi erkektir. Ancak buradaki reisliğin mana ve muhtevasının doğru anlaşılması gerekir. Bu hak erkeğe, kadınlar üzerinde despotluk yapma ve onlar üzerinde mutlak hâkimiyet kurma yetkisi vermez. Tam tersine erkeğin omzuna, her türlü dış tehlikeye karşı aile fertlerini koruyup kollama, ailenin nafakasını temin etme, aile fertlerinin ta'lim ve terbiyesiyle meşgul olma, onlarla hoşça geçinme, onların dünya ve ahiret mutluluklarını sağlama gibi bir kısım mükellefiyetler yükler.

Zira Cenab-ı Hak kavvamlık hak ve vazifesinin erkeğe ait olduğunu beyan buyurduktan sonra bunu iki sebebe bağlamıştır. Birincisi: بِما فَضَلَ الله بعضهم على بعض ifadesiyle dile

getiriliyor ki, daha ziyade erkeğin yukarıda dikkat çektiğimiz bazı açılardan kadından üstün yaratılmasına bağlanmıştır. İkinci sebep ise: وَبِما أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوالِهِم âyeti gereğince infaktır. Yani kadının yeme-içme, barınma, giyim, sağlık gibi masraflarını karşılamak kocanın vazifesidir. Kadın ve çocukların nafakalarının erkeğe ait olduğunu ifade eden daha başka âyet-i kerimeler de vardır.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu hadîs-i şeriflerinde kadın ve erkeğin bu sorumluluklarına işaret etmiştir: كُلُّكم راعٍ وكُلُّكم مسؤول عن رعيته. ألإمام راعٍ ومسؤول عن رعيته والرجل راعٍ في أَهله وهو مسؤول عن رعيته. والمرأة راعية في بيت زوجها ومسؤولة عن رعيتها. والخادم راعٍ في مال سيده ومسؤول عن رعيته وكُلُّكم راعٍ ومسؤول عن رعيته *"Her birerleriniz râî (çoban) ve hepiniz elinizin altındakinden sorumlusunuz: Devlet reisi bir râî ve elinin altındakilerden sorumludur. Her fert, ehl ü ıyâlinin râîsidir ve raiyetinden mes'uldür. Kadın, beyinin hanesinin râîsidir ve gözetiminde olan şeylerden sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malının râîsidir ve elinin altındakilerden mes'uldür. Her birerleriniz râîdir ve her birerleriniz raiyetinden sorumludur."*[369]

Nasıl ki ictimaî hayatta her bir müessesede bir başkan bulunuyor, aile de toplumun en küçük yapı taşı olması itibariyle nizam ve intizamın sağlanabilmesi için bir reisin bulunması zorunludur. Yani diğer aile fertlerinin görüşlerine de başvurduktan sonra son kararı vererek, söz kesecek, aile içindeki uyuşmazlıkları sona erdirecek bir başkan bulunmalıdır. Bu başkan aynı zamanda aileyi dışta temsil edebilmeli, aile içindeki dirlik ve düzeni sağlamalı ve aile fertlerinin her türlü problemlerine çözümler üretebilmelidir. Kadının fıtraten nahif ve zayıf olmasının yanında, hamilelik, çocuk emzirme, ayhali, lohusalık gibi hallerini de düşündüğümüzde, kavvamlığın erkeğe verilmesinin hikmetini daha iyi anlayabiliriz.

Son olarak, âyetin sonunda geçen: فَالصالحات قَانِتَات حافظَات لِلْغَيب بِما حفظَ الله *"O halde iyi kadınlar, itaatli olan ve Allah kendi haklarını nasıl korudu ise, kocalarının yokluğunda, onların hukukunu koruyan kadınlardır."* ifadesi üzerinde duralım. Yukarıdaki hadiste geçtiği üzere: وَالْمرأة راعية فِي بيت زَوجها ومَسؤولة عن رعيَتها *"Kadın, beyinin hanesinin râîsi ve gözetiminde olan şeylerden sorumludur."* Bu yüzden erkeğin yanında kadına da bazı mükellefiyetler yüklenmiştir. İlk olarak kadın, meşru isteklerinde kocasına itaatle mükelleftir. Diğer yandan o, Üstad Bediüzzaman'ın ifadesiyle "müdîr-i dâhilî" olması itibariyle, kocasının malını, evini ve evladını muhafaza etmekle mes'uldür. Çünkü kadın için en önemli iki vasıf sadakat ve emniyettir.[370] Diğer yandan o, gerek giyim kuşamıyla gerekse hâl ve hareketleriyle iffet ve namusuna son derece dikkat etmek zorundadır. Bunlar da kocanın ev reisi olması haysiyetiyle omzuna yüklenen bir kısım mükellefiyetlere karşılık kadın üzerinde sahip olduğu haklar zaviyesindendir.

Kadınlar Kocalarının Hangi Emirlerine Uymakla Mes'uldürler?

Aslında bu sorunun doğru cevabını anlayabilmek için, dinimizde eşlerin birbirine karşı vazifelerini iyi bilmek gerekir. Kocanın hanımına karşı yerine getirmesi gereken vazifeler olduğu gibi kadının da kocasına karşı sorumlulukları vardır. Kocasının emanetlerine sahip çıkmak, ondan izinsiz evden ayrılmamak, kanaat sahibi olmak, kocası kendisini yatağa çağırdığında ona itaat etmek vs.

Öncelikle şunu belirtelim ki, eğer kocası Allah'ın emirlerine zıt isteklerde bulunuyorsa, kadının kocasının bu isteklerini yerine getirme mecburiyeti yoktur. Çünkü Allah hakkının bulunduğu bir yerde kul hakkından söz edilemez. Mesela erkek eşinden başını açması, dışarı çıkarken koku sürünmesi, kaşlarını alması, makyaj yapması, açık saçık giyinmesi gibi dinin haram kıldığı fiilleri yapmasını istiyorsa, kadın bunların hiçbirini yapmak zorunda değildir. Yaparsa ikisi de günahkâr olurlar. Erkek bunları emrettiği, kadın da bu gayr-i meşru isteklere uyduğu ve onları yaptığı için. Aynı şekilde kocanın eşinden farz olan ibadetleri terk etmesini isteme gibi bir hakkı ve kadının da bunlara uyma mecburiyeti yoktur. Mesela erkek, kadına farz olan namaz, oruç gibi ibadetleri terk ettiremez.

Nafile ibadetlerde ise durum biraz daha farklıdır. Kocası yanında bulunan bir kadın nafile ibadet yapacağı zaman ondan müsaade istemelidir. Çünkü kocanın ona ihtiyacı olabilir. Kocanın hakkı nafile ve farz-ı kifaye ibadetlerden daha önce gelir.[371] Mesela kadın kocasından müsaade almadan nafile oruca niyetlenecek olsa, kocası ona bu orucunu bozdurabilir. Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: لا يحلّ للمرأة أن تصوم وزوجها شاهد إلاّ بإذنه ، ولا تأذن في بيته إلاّ بإذنه "*Bir kadın için, kocası yanında iken ondan izinsiz nafile oruç tutması ve evine ondan izinsiz bir yabancının girmesine izin vermesi helâl değildir.*"[372]

Bunun dışında kadının belli aralıklarla anne-babasını ve akrabalarını ziyaret etme hakkı, kocası evde öğretmiyor veya öğrenmesine fırsat vermiyorsa, zarurî dinî ilimleri öğrenmek için ilim meclislerine katılma hakkı, zengin bulunup da kendisine hac farz olduğunda yanında bir mahremi olmak kaydıyla hacca gitme hakkı gibi hakları vardır. Evet, normal şartlarda kocasından izinsiz dışarı çıkması câiz olmayan kadının bu durumlarda kocası izin vermese de dışarı çıkması câizdir. Tabii ki bunları hep müsamaha çerçevesinde hareket ederek karşılıklı anlaşmayla çözmek daha güzeldir.

Hiç şüphesiz kadın, yapmakla sorumlu olduğu konular dışında kalan meselelerde kocasının her istediğini yerine getirmek zorunda değildir. Ancak bu konuda gelen hadîs-i şeriflere baktığımızda, kocanın hanımın meşru isteklerini karşılama, onun nafakasını sağlama, ona mülâyemetle, merhametle muamele etme vs. görevleri olduğu gibi kadının da kocasının rızasını kazanmaya çalışması, onun gönlünü hoş tutması ve ona itaat etmesi gibi vazifelerinin olduğu anlaşılır.

Bununla ilgili bazı hadislere bakalım: أيما امرأة ماتت وزوجها راض عنها دخلت الجنة "*Hangi kadın, kocası*

kendisinden razı olarak vefat ederse, cennete girer.”[373]

Efendiler Efendisi’ne (sallallahu aleyhi ve sellem) denildi ki: “*Ey Allah’ın Resulü, hangi kadın daha hayırlıdır?*” Dünya-ahiret sultanı şöyle cevap verdi: “*Kocası bakınca onu sürura gark eden, emredince itaat eden, nefis ve malında, kocasının hoşuna gitmeyen şeyle ona muhalefet etmeyen kadın!*”[374]

لَو كُنْتُ آمِرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ، لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا “*Şayet ben bir insanın başka bir insana secde etmesini emredecek olsaydım, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim.*”[375]

إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ فَبَاتَ غَضْبَانًا لَعَنَتْهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ “*Erkek hanımını yatağına çağırır, o da bunu (meşrû bir mazereti olmadığı halde) kabul etmez ve kocası ona kızmış bir halde gecelerse melekler o kadına sabah oluncaya kadar lanet okurlar.*”[376]

Diğer yandan Cenab-ı Hak Nisa Sûresi’nde, evin reisinin erkek olduğunu ifade ettikten sonra, فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ “*Salih kadınlar itaatkârdılar.*” buyuruyor.[377] Dolayısıyla aslında kocasına itaat eden bir kadın Cenab-ı Hakk’ın emrine itaat etmiş oluyor. Yanlış anlaşılmasın, kadının kocasına itaati, onu mağdur etmek için değil, ailenin dirlik ve düzenini muhafaza etmek için vaz edilmiş bir hükümdür.

Bu konuda kadının kocasının belli eksik ve kusurlarını ileri sürerek dinin bu emrini ihlal etmesi de kabul edilemez. Çünkü evlilik devam ettiği sürece, karı-koca hukukuna riayet şarttır. Günümüzde eşler arasındaki mücadelenin körüklendiği ve eşitlik davasıyla kadınların isyana zorlandığı bir ortamda bu konuda kararlı olmak önemli bir husustur. Eğer modern dünyanın kadın ve erkeğe biçtiği roller doğru olsaydı, boşama oranları bu kadar artmaz ve aile içi mutsuzluk ve huzursuzluk bu kadar yüksek seviyelere tırmanmazdı. Unutmamalı ki, günümüzde Müslüman dünyaya dayatılmaya çalışılan anlayışın aksine kocaya itaat etmek gericilik olmadığı gibi, ona diklenip karşı gelmek de ilericilik/modernlik değildir. Zira bizim referanslarımız, modernitenin sakat neticeleri değil, dinimizin sarsılmaz ve yanıltmaz hükümleridir.

Fakat kocasına karşı gönlü kırılan, kalbi incinen bir kadına karşı da erkeğin: “Ailenin reisi benim. Sen bana itaat etmekle mes’ulsün!” diyerek baskı uygulaması doğru değildir. Çünkü kadınlara karşı güzel davranmak da Kur’ân’ın emridir. Hatta erkeklerin en hayırlısı, kadınlara karşı en güzel muamele eden kimse olarak gösterilmiştir.[378] Bu açıdan İslâm’ın emirlerini bir bütün olarak algılamalı ve kadınların hissîliklerinden kaynaklanan bir kısım olumsuzluklara karşı müsamaha ve sabırla hareket edilmelidir.

Diğer yandan itaat mevzuunu askerlikteki kurallar çerçevesinde astın üste itaati gibi algılamak da doğru değildir. Oturduğu yerden emirler yağdıran ve karısını köle gibi gören bir anlayış İslâm’a mâledilemez. Bilakis kadının kocasına itaat etmesi demek, başta ona saygı göstermesi, onun aile içindeki otoritesini kabul etmesi, evliliğin

kendisine yüklediği vazifeleri yerine getirmesi, olur olmaz işlerde onunla mücadeleye girmemesi, istişare ve görüşmelerden sonra son sözü ona bırakması demektir. Aslında kocasına karşı bu vazifelerini yerine getiren bir kadın, kocasının şefkat, merhamet ve ilgisini de daha fazla üzerine çekmiş olacaktır. Yoksa devamlı kocasına karşı diklenen, bağırıp çağıran, onunla inatlaşan bir kadın öncelikle kendine zarar vermiş olur. Çünkü hissî ve narin bir yapıda yaratılan kadın bu gibi durumlarda erkekten daha fazla yıpranır.

Fıkıh kitaplarında geçen eşlerin birbirlerine karşı olan haklarına gelince, esasen bütün bu haklar bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda mahkeme tarafından verilecek kararda göz önünde bulundurulması gereken haklardır ve haklardaki sınırları işaret ederler. Yoksa bunların, karı-kocanın birbirleriyle sürekli çekişip durmasına sebep olacak şekilde kullanılması doğru değildir. Evet, eşler birbirlerini tamamlayan, birbirlerine yardım eden, destek olan, huzur ve moral kaynağı oluşturan, bir bütünün iki yarım parçasıdırlar. Öyleyse, bir taraftan haklar göz önünde bulundurulurken, diğer taraftan aile; saygı, sevgi, anlayış, fedakârlık gibi ahlakî esaslar üzerine oturtulmalıdır.

Netice olarak, tarafların güzel bir aile yuvası oluşturup birbirlerini mutlu edebilmeleri, karşılıklı haklarını gözetmelerinin yanında birbirlerine karşı güzel muamelede bulunmalarına bağlıdır.

Aile Fertleriyle İstişare

Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahiha'da Müslüman toplumun en önemli vasıflarından biri olarak gösterilen istişare, geniş dairede devleti yönetenlerin riayet etmeleri gereken hayâtî bir esas olduğu gibi, aile hayatında da başvurulması gereken önemli bir disiplindir. Kur'ân-ı Kerim: وَأَمرهم شورى بينهم "*Onların işleri kendi aralarında şûrâ iledir.*" [379] buyurmak suretiyle Müslümanların her işinde başkalarının da fikir ve düşüncelerinden faydalanmayı emir buyurmuştur. Başka bir âyet-i kerimede ise Cenab-ı Hak, Fetanat-i Azam Sahibi Kâinatın Efendisi'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) hitaben şöyle buyurmuştur: وَشَاوِرهم في الأَمرِ "*Bu iş hususunda onlarla istişarede bulun!*"[380]

İstişare, İslâm'da gerek idare edenler gerekse idare edilenler açısından riayet edilmesi gereken çok önemli bir esastır. Zira kendi düşünceleriyle yetinen, başkalarının fikir ve düşüncelerine önem atfetmeyen bir insan, dâhi bile olsa, her meselesini istişare ile halleden düz bir insandan çok daha fazla yanılma ve hata etme ihtimaliyle karşı karşıyadır. Çünkü meşveret eden bir insan, başkalarına danıştığı, onların da düşüncelerini arkasına aldığı için bir değil; üç, beş belki on beyinle birlikte karar vermektedir. Böyle birisi, kendi beyin gücünün çok daha üstünde önemli bir kuvvet kaynağını kullanmış demektir. Bu açıdan en küçük bir meseleden, devleti idare

etme gibi çok daha önemli işlere kadar güzel neticelere ulaşmanın ilk şartı istişare dinamizmine başvurmaktır.[381]

Evet, madem istişareye dinimiz bu kadar önem veriyor. Toplumun en küçük birimi olan ailede de, bu önemli dinamik işletilmelidir. Her ne kadar ailede söz kesen aile reisi olması itibariyle erkek olsa da, erkek aileyle ilgili bir karar almadan önce muhakkak istişarenin hakkını vermelidir. Cenab-ı Hak çocuğun sütten kesilmesiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: فَإِنْ أَرَادَا فِصَالاً عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا "*Fakat anne baba aralarında görüşüp anlaşmaya vararak, iki yıldan önce, çocuklarını sütten kesmek isterlerse, kendilerine bir vebal yoktur.*"[382] Burada çocuğun sütten kesilmesiyle ilgili olarak verilecek karara eşlerin istişareyle ulaşması hâlinde, çocuğun iki yıldan önce sütten kesilmesi hâlinde bir günah söz konusu olmadığı ifade ediliyor. Aynı zamanda bu âyet-i kerimede aile işlerinde istişare yapmak bir hedef olarak da gösterilmiş oluyor.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de: آمِرُوا النِّسَاءَ فِى بَنَاتِهِنَّ "*Kızlarıyla ilgili konularda kadınlarla istişare edin.*"[383] buyurarak özellikle onların bilgi sahibi oldukları ve onları yakından ilgilendiren hususlarda onların fikirlerini almanın gerekliliğine işaret etmiştir. Konuyla ilgili olarak İbn Kuteybe de şöyle demiştir: "Hazreti Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlarla bile istişare eder, onların beyan ettikleri görüşleriyle amel ederdi."[384]

Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyelerinde kadın-erkek, büyük-küçük, hür-köle vb. birçok insanla istişare yaptığına dair misaller bulmak mümkündür. Biz konumuzu ilgilendirmesi açısından Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınlarla istişare yaptığına dair birkaç misal vereceğiz. İfk hâdisesi vuku bulduğunda, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu durumla ilgili Hazreti Ali ve Hazreti Ömer gibi sahabenin önde gelenleriyle istişare yapmanın yanında, ezvâc-ı tahirattan Zeynep bint-i Cahş ve Hazreti Âişe'nin azatlı cariyesi Berire'nin de fikirlerini almayı ihmal etmemişti. Tabii ki bunların her biri Hazreti Âişe Validemizin muallâ ve müzekka olduğu hakkında fikir beyan etmişlerdir.

Diğer bir misal de Hudeybiye musalâhası sonrasında yaşanmıştı. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sahabeyle birlikte Kâbe'yi ziyaret amacıyla yola çıkmıştı ama Mekke müşrikleri buna müsaade etmemişlerdi. Neticede Hudeybiye anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre Müslümanlar bu sene değil, gelecek sene umre yapabileceklerdi. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) umreye niyet eden sahabe-i kirama kurbanlarını kesmelerini, tıraş olmalarını ve sonra da ihramlarından çıkmalarını emretmişti. Bu anlaşmanın zahirde Müslümanların aleyhine gibi gözüken bazı maddeleri sahabeye çok ağır geldiğinden, onlar, "Belki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kararını değiştirir ve biz de Kabe'yi ziyaret edebiliriz." düşüncesiyle

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu emrini yerine getirmede biraz ağır davranmışlardı. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) emrini bir kez daha tekrarlasa da, sahabenin bu ümitli bekleyişi devam etmişti.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sırf istişarenin hakkını vermek için hemen çadırına girmiş ve hanımı Ümmü Seleme Validemizle istişare etmişti. Aslında Validemiz de inanıyordu ki, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ne yapacağını biliyordu ve onun fikirlerine ihtiyacı yoktu. Fakat bu ufku geniş kadın sırf istişarenin hakkını vermek için şu mealde sözler söylemişti: "Yâ Resûlallah! Emrini bir daha tekrar etme. Belki muhalefet eder ve mahvolurlar. Fakat Sen, kendi kurbanlarını kes ve onlara bir şey demeden de ihramdan çık. Onlar verdiğin emrin kesinliğini anlayınca, ister istemez sana itaat edeceklerdir." Daha sonra Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bıçağı eline aldı, çadırından çıktı ve kurbanlıklarını kesmeye başladı. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kurbanlıklarını kestiğini gören sahabe efendilerimiz, onun kararının kesin olduğunu anlayınca onlar da aynı şeyi yapmaya koyuldular.[385] Bu hâdiseden hanımlarla istişarenin sadece ev işlerine münhasır kalmaması gerektiğini de çıkarabiliriz.

Bunların yanında kadınlarla istişare edilmemesi mevzuunda bazı zayıf rivayetler de varid olmuştur. Kadınlarla istişare yapmakla ilgili menfi ve müsbet rivayetleri naklettikten sonra konu hakkında değerlendirmede bulunana Prof. Dr. İbrahim Canan, öncelikle kadınlarla istişare aleyhine varid olan rivayetlerin zayıf olduklarını; bu rivayetlerin istişareyi emreden Kur'ân âyetlerine ve sahih hadislere aykırı olduğu için amel etmeye elverişli olmadıklarını; istişarede liyakatin esas olduğunu ve liyakat yani istişare edilecek mevzu hakkında tecrübe, bilgi ve ihtisas bulunduktan sonra istişarede kadın ve erkek olma sıfatının bir etkisi olmadığını ifade etmiş ve sonunda da bu tür rivayetlerle ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur: "Şurası da bir gerçek ki, kadınlar, fıtrî durumları icabı, çoğunlukla, erkeklere nazaran daha hissî, daha acelecidirler. Netice olarak, görüşlerinde objektivite ve hasbilik ihtimali daha zayıftır. Bu sebeple, onlarla istişare mevzuunda daha bir ihtiyatlı hareket etmek gerekir. Nitekim beşerin tarihî tecrübesi, kadınların nüfuz ve hâkimiyet kurduğu sarayların, çeşitli entrikalarla kaynayarak, "devletleri ve saltanatları fesada götürdüğünü" tespit etmiştir. Öyleyse, kadınlarla istişareyi yasaklayan ve bazı kitaplara da girme fırsatı bulan, sahih bir asıldan mahrum bir rivayet, bu beşerî tecrübenin, hadis formuna dökülmüş, öfkeli ve mübalağalı bir ifadesi olabilir, mutlak bir hakîkat değil. Hadis olduğuna hükmedenler de, mefhumunu kayıtlayarak almaya mecburdurlar, ıtlâkı üzere değil. Doğruyu Allah bilir."[386]

Hülasa, istişarenin ailenin dirlik ve huzurunun sağlanmasında önemli bir payı vardır. Çünkü istişareye başvuran bir aile reisi, aile fertlerinin fikirlerine değer veriyor

demektir. Yani aile içinde gerek kadın gerekse çocuklar onları ilgilendiren her meselede kendileriyle istişare eden bir erkeğe karşı saygılı ve itaatkâr olacaklardır. Aynı zamanda bu durum aile fertlerinin sık sık bir araya gelerek belli meselelerini konuşmalarına zemin hazırlayacak ve böylece ailede sıcak bir atmosfer hâkim olacaktır. Evet, aile fertlerinin birbirlerini dinlemeleri, karşılıklı fikir teatisinde bulunmaları, aile işleriyle ilgili birlikte karar almaları ailenin huzur ve mutluluğu adına da fevkalade önemlidir.

Kadın Kazancını Eşine Vermek Zorunda mıdır?

Evin reisi erkek olduğu için aileyi geçindirmek, çoluk çocuğun nafakasını temin etmek ona ait bir vazifedir. Kadının aslî görevi ise, evine kocasının istemediği insanları almamak, kocasını memnun etmek, çocuklarının terbiyesiyle meşgul olmaktır. Dinimizin birer ölçü olarak belirlediği roller genel olarak böyledir.

Kadın, kocasının izni dairesinde çalışıp para kazanabilir. Kadının kazandığı para hukukî açıdan kendisine ait olsa ve bu parada istediği şekilde tasarruf hakkı bulunsa da, meseleyi diyanî (dinin pratiği) ve evliliğin birlik ve bütünlüğü açısından düşündüğümüzde, kocasıyla paylaşmasının, onunla istişare ederek harcamalarda bulunmasının daha güzel olduğu muhakkaktır. Çünkü kadına çalışma iznini veren erkektir. O izin vermese, kadın dışarıda çalışamaz. Çalışsa da bu, câiz olmaz. Diğer yandan kadının çalışmasının, erkeğe ekstra bazı vazifeler yüklediği de bir gerçektir. Dolayısıyla kadının, kazandığı parayı kocasına vermesi ve bu paranın kocanın elinde istişareli bir şekilde harcanması daha uygundur. Böyle bir uygulama, ailenin kuruluş hikmetleri açısından gerekli ve zarurîdir. Miras ve mehir gibi tamamen kadına ait mal ve paralarda ise, kadın serbesttir fakat burada da yine paylaşmak ve istişareli harcamak tavsiye edilir.

Çalışan kadın hakkındaki bu söylediklerimiz kabul edilmeyecek olursa ne olur? Yani, kadın kendi kazandığı parayı tamamen kendine ayırsa, kendi harcasa kendi yese, eve bir takım şeyler alsa bile kocasına bu konuda hiç bilgi vermese, danışmasa ne mahzuru vardır? Böyle bir evin halini düşünmek lazım. Erkek bu konuda rahatsız olmaz mı? Bu rahatsızlık bir emniyetsizlik oluşturmaz mı? Hâlbuki kadın ve erkeğin, anlaşma yapıp imza atarak oluşturdukları sıcak bir yuvanın ilk şartı karşılıklı güven ve sevgidir. Öyleyse bu güven ve sevgiyi sarsacak her türlü muamele ve âdetlerden kaçınmak gerekir.

Denebilir ki, evin erkeği hiç rahatsız olmuyorsa, bu durumda da kadının serbest harcama yapması câiz midir? Belki böyle erkekler bulunabilir ama bunlar çok azdır. Yani, hanımının yaptığı harcamalar karşısında kalbinde hiçbir rahatsızlık duymayacak

erkeklerin bulunması nadirdir. Gerçekten hiç rahatsız olmasa bile, acaba bir evde bulunması gereken güvene, emniyete, karşılıklı anlayışa hiç mi zararı dokunmayacaktır? Oysaki aile bir şekilde birbirlerine katlanan insanların yaşadığı, ne kadar oluyorsa o kadarlıkla iktifa edilen bir yer değildir. Aksine orası, sürekli yükselen bir huzurun, devamlı köpürüp derinleşen bir emniyet ve sevginin yaşandığı cennet bahçelerinden bir bahçedir. Zannediyoruz, ailenin mahiyeti, bir yuvanın niçin kurulduğu, evlilik akdinin nasıl ebedî bir sözleşme olduğu hususları tam anlaşılsa, orada ne ekonomik, ne şahsî, ne de başka cinsten hiçbir problem kalmaz. Zamanımızda, aile içerisinde yaşanan hemen hemen bütün problemler, ailenin ne demek olduğunu, evliliğin nasıl büyük bir mana taşıdığını anlayamamaktan kaynaklanmaktadır.

Bizde şu sıralarda, batı tarzı bir aile yapısı oluşmaya başladığı için, kadınlar özgürlük adı altında kazandıkları parayı kendi kontrollerinde tutup kocalarına karşı "Sen kazanıyorsan ben de kazanıyorum." türü bir tavır takınabilmektedirler. Bu ise, "âile" denen mukaddes müesseseyi temelinden sarsıyor. Güvensizliğin, hazımsızlığın oluştuğu böyle bir ortamda ise, kavga gürültüyle başlayan süreç, çoğu zaman boşanmayla son buluyor. Boşananlar belki başlarının çaresine bakarlar ama ortada birçok sahipsiz, yuvasız ve sevgiden mahrum yetişen çocuk kalıyor. Olan da büyük oranda onlara oluyor.

Evet, hukukî açıdan kadının para ve mal konusunda bazı hakları olsa da, içinde bulunduğu yuvanın en önemli bir rüknü olarak, kocasıyla istişareli hareket etmesi, aile kavramının ruhuna en uygunudur. Diğer türlü aile, aile olmaz. Bu konuda, kocası çalışamadığından dolayı kendisi çalışmak zorunda kalan kadının da aynı konumda olduğunu düşünüyoruz. Böyle bir kadının en azından, yaptığı harcamaları kocasıyla paylaşması gerekir. Kaldı ki, çalışmaktan aciz kalan bir erkeğin, evini geçindiren hanımını sıkıştırması ve ondan zorla para almaya kalkması gibi hâdiseler nadir yaşanır. Böyle nadir vak'alarda, gereken tedbir alınmalıdır. Yani kadının bu durumlarda, evini geçindirecek şekilde parayı elinde tutması gerekir.

Burada şu hususa da dikkat çekmek gerekir: Bazen koca serkeş olur. Mesela sık sık içki içer, eve sarhoş gelir. Kumar oynar, para harcamayı sever ve paranın nereye gittiğini bilmez. Bu durumda, kadın eğer para kazanıyorsa, ailesinin geçimini aksatmamak için bir kısım gizli harcamalarda ve birikimlerde bulunabilir. Bu da yine yuvanın devamı, en azından çocukların saadeti için şarttır.

Kadın, kazandığı parayı kendi kontrolünde tutmak istiyor ve bu durum aile içinde bir problem şeklinde kendini gösteriyorsa, erkek, ailenin sıkıntı yaşamaması, yuvanın dağılmaya doğru gitmemesi için bu türlü durumlarda alttan alması ve yapıcı olması gerekir. Yapması gereken diğer bir husus da, hanımının hayırlı işler için bağışlarda

bulunması, infak etmesi için teşvikte bulunması olabilir. Böylelikle hayır yollarında vermeye alışan kadın, zamanla kendi parasını kocasıyla paylaşabilecek, en azından kocasının yapacağı hayırlı işlere mâni olmayacaktır.

Kadının Kocasından Habersiz Tasaddukta Bulunması

Burada iki ihtimal vardır. Kadının tasadduk etmek istediği mal veya para ya kendisinindir ya da kocasına aittir. Kadın kendi mülkiyetinde olan mallarından istediği gibi tasarrufta bulunabilir. Yani hibe eder, tasaddukta bulunur, borç verir, ariyet olarak verir, kiralar vs. Bu konuda kocasından izin almak zorunda değildir. Çünkü kadın da erkek gibi tam eda ehliyetine sahip olup, mülkiyetinde bulunan mallarını meşru daire içinde kalmak şartıyla dilediği gibi kullanabilir.

Ancak bazı hadislerde kadının efendisinden izin almadan kendi malından da tasaddukta bulunamayacağı ifade edilmiştir. Mesela Ebu Davud'da geçen bir hadîs-i şerif şöyledir: لا يجوز لِلمرأة عطيةٌ فى مالِها إذا مِلك زوجها عِصمتها "*Koca, kadının ismetine (nikâhına) sahipse, kadının kendi malında da tasarrufu câiz olmaz.*"[387] Aynı şekilde Kab ibn-i Malik'in hanımı Allah Resülü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek kendisine ait olan bir mücevheri tasadduk etmek istediğinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "*Kadının kendi malından (da olsa) bağışı kocasının izni olmadan câiz değildir. Acaba sen Ka'b'den izin aldın mı?*" diye sormuştur.

Her ne kadar bu hadislerde kendi malından tasaddukta bulunmak isteyen kadının kocasından izin alması mecbur gibi görünse de, konuyla ilgili âyetleri ve daha başka hadisleri değerlendiren âlimlerin çoğu meseleye bütüncül bakmışlar ve kadın için böyle bir zorunluluk olmadığını ifade etmişlerdir.[388] Mesela onların bu hükme varırken istidlal ettikleri bir hadise göre Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir bayram günü erkeklere vaaz u nasihatte bulunduktan sonra kadınlar bölümüne geçmiş ve aynı şekilde onlara da vaaz edip bazı hatırlatmalarda bulunmuş ve onları tasaddukta bulunmaya çağırmıştır. Bunun üzerine kadınlar kocalarına gidip izin almaksızın küpe ve yüzük gibi takılarını çıkarıp vermişlerdir.[389]

Bununla birlikte ulema, kadının kendi malından sadaka verirken kocasından izin alması gerektiğini ifade eden hadisleri de değerlendirmiş, onlar için de uygun bir mahmil bulmuştur. Buna göre söz konusu hadislerin müstehaplık ifade ettiğini ve kadına daha güzel, daha faziletli, edebe ve hüsn-ü muaşerete daha uygun bir yol gösterdiğini söylemişlerdir.[390] Yani kadın her ne kadar kendi malından tasarrufta bulunurken kocasından izin almak zorunda olmasa da, yukarıdaki hadisleri ve bu hadisler hakkındaki fukahanın mülahazalarını düşündüğümüzde, kadının bu konuda kocasıyla meşveret yapması hiç şüphesiz güzel bir davranıştır. Kadının bu konudaki

hassasiyeti kocanın da gönlünü alacak ve ailevi huzura katkıda bulunacaktır.

Bizim burada daha çok üzerinde duracağımız husus erkeğin evin ihtiyaçlarını görmek üzere kadına bıraktığı paradan veya evde bulunan mallardan kadının tasaddukta bulunup bulunamayacağı hususudur. Bununla ilgili hadislere baktığımızda kadının kocasının evinden infak edebilmesi için kocanın izninin şart kılındığını görürüz. Tirmizi'de geçen bir hadîs-i şerif şu şekildedir: "*Kadın kocasının evinden, onun izni olmadan infak edemez!*" Sahabi sorar: "*Ey Allah'ın Resûlü* (sallallahu aleyhi ve sellem) *yiyecek de mi veremez.*" Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "*O, mallarımızın en kıymetlisidir buyurur.*"[391] Nesai'de geçen bir rivayet de şu şekildedir: لا يجوز لامرأة عطية إلا بإذن زوجها "*Hiç bir kadının, kocanın izni olmaksızın bir atiyye (bahşiş, hediye) vermesi câiz değildir.*"[392]

Buna göre kocasına ait mallardan sadaka verecek kadının kocasından müsaade alması gerekir. Kadın her zaman ayrı ayrı izin almak yerine bu konuda genel bir izin alma yoluna da gidebilir. Mesela kocası: "Bana ait olan mallardan, dilediğin zaman, dilediğin kimseye, dilediğin kadar verebilirsin." diyerek kadına genel bir izin verdiğinde, artık kadının her defasında ayrı ayrı izin almasına gerek kalmaz.

Diğer yandan bir erkek karısına, "benim malımdan hiç kimseye bir kuruş veremezsin" diyerek ona bu konuda bir yasaklama getirecek olursa artık kadının kocasının malından hiçbir şeyi sadaka vermesi câiz olmaz.

Yukarıda kocanın izni olduğu durumlarda kadının infakta bulunabileceğini, kocanın yasaklaması durumunda ise kadın için infakın câiz olmadığını ifade ettik. Konuyla ilgili diğer bir ihtimal ise kocanın bu konuda hiçbir şey söylemediği durumlardır. İşte bu tür durumlarda âlimlerimiz, örfe göre hareket edileceğini söylemiştir. Yani kocasından açık bir iznin veya yasaklamanın bulunmadığı durumlarda kadın örfe göre çok görülmeyen ve verilmesi âdet olan hediye ve sadakaları verebilir. Bu durumda her ne kadar kocanın sarih bir izni bulunmasa da Nevevî örfe göre bunun da mefhum itibariyle bir çeşit izin kabul edileceğini ifade etmiştir.[393]

Fukahanın konuyla ilgili istidlal ettikleri hadîs-i şerifler ise şöyledir: إذا أنفقت المرأة من بيت زوجها غير مفسدة كان لها أجرها وله مثله بما اكتسب ولها بما أنفقت "*Eğer kadın, evin yiyeceğinden zarar vermeyecek şekilde infak ederse, kadın infâk ettiği için, erkek de kazandığı için sevaba kavuşurlar.*"[394] Hadisin sonunda kadın ve erkekten birisinin kazandığı sevabın diğerinin sevabını azaltmayacağı da ifade edilmiştir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) burada kadının infakını anlatırken kocanın izninden bahsetmemiştir.

Esma bint-i Ebu Bekir'in rivayet ettiği bir diğer hadis ise şu şekildedir. Hazreti Esma bir gün Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek: "*Ey Allah'ın Peygamberi! Zübeyr'in getirdiğinden başka hiçbir şeyim yok. Onun bu*

getirdiklerinden sadaka versem bana günah olur mu?” diye sormuş, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de şöyle cevap vermiştir: ارضخي ما استطعت ولا توكي فيوكي الله عز وجل عليك “*Gücün yettiği kadar ver. Kesenin ağzını bağlama, yoksa Allah da sana kısarak verir.*”[395]

Konuyla ilgili diğer bir hadiste ise Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kadının, kocasının, babasının veya oğlunun izni olmadan sadaka veya hediye olarak verebileceği malı الرطب kelimesiyle açıklamıştır.[396] Ebu Davud bu kelimeden maksadın, sebze ve meyve gibi fazla kalınca bozulan yiyecekler olduğunu söylemiştir. Ancak âlimler bunun sınırını daha da genişleterek kelimenin manasının dayanıksız istihlak malları olduğunu söylemişler ve pişmiş yemeklerin, sütün, taze meyve ve sebzelerin de bu kategoriye gireceğini ifade etmişlerdir.[397]

Konuyla ilgili rivayetleri değerlendiren Merginâni, Nevevi ve İbn-i Arabî gibi fakihler verilen az sadakaların âdeten memnû ve mahzurlu sayılmadığını ifade etmişlerdir.[398] Mesela Hidaye Sahibi Merginâni şöyle demiştir: “Kadın için kocasının evinden somun ekmeği gibi küçük şeyleri tasadduk etmesinde beis yoktur. Çünkü bu âdeten yasak değildir.”[399]

Kocanın izni ve örften sonra burada dikkate alınması gereken üçüncü bir husus da, kadının kocası hakkındaki kanaatidir. Kadın kocasının bir şey demediği durumlarda âdete uygun hareket ederek sadaka veya hediye verirken kocasının bu duruma rıza göstereceği kanaatinde olmalıdır.[400]

Hülasa, burada ilk planda bakılması gereken husus kocanın sarih beyanıdır. Koca bu konuda olumlu veya olumsuz bir şey dediğinde artık örfe ve koca hakkındaki kanaate itibar edilmeyerek kocanın bu açık beyanı itibara alınır. İkinci olarak eğer koca bir şey dememişse örf dikkate alınır ve ona göre hareket edilir. Bu konuda oluşmuş bir örf yoksa kadın yine kocasından izinsiz bir mal veremez. Örfe göre hareket edilirken kocanın durumu da nazar-ı itibara alınır. Mesela cimri bir kocaya sahip olan bir kadın, onun kızacağını tahmin ettiği durumlarda ondan habersiz bir mal veremez; ancak kocasının rıza göstereceği kanaatindeyse verebilir. Durum her ne olursa olsun kadın ve erkeğin Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şu müjde dolu beyanını akıllarından çıkarmamaları gerekir: “*Kadın kocanın evinden bir şey tasadduk ederse kendisi bir ecir, bir o kadar da kocası ve bir o kadar da hizmetçi alır ve hiç biri diğerinin sevabından bir şey eksiltmez. Koca bu sevâbı o şeyi kazandığı için, kadın da hayırda harcadığı (infak) için hak etmiştir.*”[401]

Kadının Kocasının Haram Kazancından Yemesi

Kocası faiz, rüşvet, kumar, domuz eti veya içki ticareti gibi İslâm'ın haram kıldığı yollardan para kazanan bir kadının öncelikli olarak yapması gereken kocasını

haramdan vazgeçirme adına bütün imkânlarını kullanmasıdır. Diliyle, haliyle, tavrıyla kocasının yaptığı işten duyduğu rahatsızlığı ifade edecek, onu haramdan kurtarmaya ve İslâm'ın meşru gördüğü yollardan kazanç temin etmeye yönlendirecektir. Zira Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) birçok lal ü güher beyanıyla haramdan uzak kalmanın önemine dikkat çekmiş ve haramla beslenen bir vücudun maruz kalacağı tehlikelere işaret etmiştir. Bir yerde Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) harama giren bir midenin maruz kalacağı âkıbeti ifade etme sadedinde şöyle buyurmuştur: إِنَّ أَوَّلَ مَا يُنْتِنُ مِنَ الْإِنْسَانِ بَطْنُهُ فَمَنِ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يَأْكُلَ إِلَّا طَيِّبًا فَلْيَفْعَلْ "*İnsanın ilk (çürüyüp) kokacak olan yeri karnıdır. Öyleyse, kimin, karnına temiz olmayan bir şeyi sokmamaya gücü yeterse bunu mutlaka yapsın!*"[402]

Haramla beslenen vücuda sahip bir insanın duasının bile kabul olmayacağı konusunda şöyle bir hadis vardır: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), seferi uzatıp, saçı başı dağınık, toz toprak içinde kalan ve elini semaya kaldırıp: "*Ey Rabbim, ey Rabbim*" diye dua eden bir yolcuyu zikredip buyurdu ki: "*Bu yolcunun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır ve (netice itibariyle) haramla beslenmektedir. Peki, böyle bir kimsenin duasına nasıl icabet edilir?*"[403]

Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) başka hadîs-i şeriflerinde ise: يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يُبَالِي الْمَرْءُ مَا أَخَذَ مِنْهُ أَمِنَ الْحَلَالِ أَمْ مِنَ الْحَرَامِ "*Öyle devir gelecek ki, insanoğlu, aldığı şeyin helâlden mi, haramdan mı olduğuna hiç aldırmayacak.*"[404] buyurmak suretiyle, insanların helâl ve harama dikkat etmeden bir hayat yaşamalarını ahir zaman fitnelerinden birisi olarak göstermiştir. Bu açıdan gerek kadın gerekse erkek eve giren her lokmanın helâlinden olmasına dikkat etmek zorundandır.

Fakat bazen kadınlar bu konuda ne kadar hassas olsalar da kocalarına söz geçiremeyebilir ve onların haram kazancına mâni olamayabilirler. Bu durumda olan bir kadın kocasının eve getirdiği haram kazançtan yememek için mümkünse kendi imkânlarıyla karnını doyurmaya çalışmalıdır. Yani miras, mehir gibi kendi parası varsa onu kullanmalı veya çalışma imkânına sahipse çalışmalı ve nafakasını kendi temin etmeye gayret etmelidir. Böyle bir imkânı olan kadının kocasının haramdan kazandığı paradan yemesi câiz olmaz. Ancak kadın için bu mümkün olmadığı takdirde, yani kendi imkânlarıyla nafakasını karşılayamadığı durumda kocasının malından yiyebilir. Bu durumda kadın için bir günah yoktur. Günah kocaya aittir. Çünkü kadının ve çocukların nafakasını temin etmek erkeğin vazifesidir.

Konuyla ilgili olarak Hanefî fukahasından İbn Abidin, erkeğin helâl olmayan bir malla aldığı elbiseyi giymede veya yemeği yemede kadın için bir genişlik olduğunu ifade etmiş ve bunun günahının kocaya ait olduğunu söylemiştir.[405] Fakat bu durumdaki bir kadın lükse kaçmamalı ve harcamalarını ihtiyaçlarıyla sınırlı tutmalıdır.

Çünkü zaruretler kendi miktarınca takdir olunur.

Henüz çalışıp kazanacak imkâna sahip olmayan küçük çocuklar için de aynı hüküm geçerlidir. Ancak büyük çocuklar babalarının haram kazancından yiyemezler. Artık onların çalışıp helâlinden yemeleri gerekir.

Burada kadınların dikkat etmeleri gereken bir husus daha vardır. Onlar kocalarının kazançlarıyla yetinmesini bilecekler, israf ve lükse kaçmayacaklar, kanaat sahibi olacaklar ve böylece kocalarını harama zorlamayacaklardır. Bazen erkeğin gayr-i meşru kazanç yollarına başvurmasının arkasında kadının aşırı ve gereksiz istekleri yer alabilir. Elindekiyle kanaat etmesini bilmeyen kadın, başkalarının lüks yaşamına özenerek daha rahat ve gösterişli bir hayat için kocasına baskı yapar. Kocası da onun ihtiyaçlarını karşılama adına gayr-i meşru işlerle uğraşmaya başlar. İşte böyle bir durumdan kadının da mes'ul olacağı göz ardı edilmemelidir.

Kadın Kocasından Gizlice Para Alabilir mi?

Kocanın hanımının temel nafaka masraflarını örfe uygun olarak karşılaması gerekir.[406] Kadın zengin olsa bile koca, hanımının nafaka masraflarını karşılamakla yükümlüdür. Peki, koca hanımının nafakasını karşılamadığı durumlarda kadının kocasından gizlice nafaka almaya hakkı var mıdır?

Hazreti Âişe Validemiz'in şöyle dediği nakledilmiştir: Ebu Süfyan'ın hanımı Hind bint-i Utbe, Rasulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) huzuruna girdi ve: "*Ey Allah'ın Resulü! Ebu Süfyan çok cimri bir adamdır. Benim kendime ve çocuklarıma yetecek kadar nafaka vermiyor. Onun malından haberi olmaksızın bize yetecek kadar bir şey alırsam, bana günah var mıdır?*" dedi. Peygamber-i Zîşân Efendimiz: خذي أنت وبنوك ما يكفيك بالمعروف "*Onun malından sana ve çocuklarına yetecek kadarını ma'rûf şekilde (israf etmeksizin, iyi niyetle) alabilirsin.*" buyurdu.[407]

Hadîs-i şerifte açıkça ifade edildiğine göre, koca, hanımının hakkı olan giyim-kuşam, yiyecek-içecek ve mesken ihtiyaçlarını karşılamazsa kadın, gizlice bu hakkını alabilir. Bunun dışındaki harcamalarında, hayır yapacak bile olsa para, kocaya ait olduğu için izin alınmalıdır.[408]

Netice itibariyle kadın, nafakasını gizlice kocasından alma yoluna gitmeden önce, eşiyle meseleyi güzel bir üslupla konuşmalı ve nafakasını talep etmelidir. Zira ailedeki bütün meseleler karşılıklı anlayış, istişare, sevgi ve saygı çerçevesinde halledilmeye çalışılmalıdır. Eğer, kocası nafakasını karşılamıyorsa, kadının kendine yetecek kadarını gizlice kocasının kazancından alması câizdir. Burada zaruret sınırının aşılmamasına, aile içi dengelerin sarsılmamasına ve huzurun bozulmamasına da dikket edilmesi gerekir.

Kadının Evde Durması ve Dışarı Çıkması

Öncelikle kadının evinde durmasıyla ilgili naslara bir göz atalım. Cenab-ı Hak Ahzab Sûresi'nde ezvâc-i tahirata hitaben şöyle buyuruyor: وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى "*Hem vakarla evinizde durun da, daha önceki Cahiliye döneminde olduğu gibi süslenip dışarı çıkmayın.*"[409]

Kurtubi bu âyetin tefsiriyle ilgili olarak şöyle diyor: "Her ne kadar bu âyet-i kerime Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) zevcelerini muhatap alsa da, mana itibariyle diğer kadınlar da bu âyetin şümulüne girerler. Kaldı ki, burada bütün kadınların kastedildiğine dair bir delil olmasa bile din, hanımların evlerinde kalmalarını emreden ve zaruret olmadıkça dışarı çıkmaktan men eden hükümlerle doludur."[410]

Elmalılı Hamdi Yazır da bu âyetin tefsirini yaparken, burada ezvac-ı tahirata yalnız tesettürün değil, muhaddereliğin yani yabancı erkeklerle bir perde arkasından konuşmalarının da vacip kılındığını ifade etmiş, ardından diğer Müslüman kadınlar hakkında tesettürün vacip olduğunu ancak meşakkat olmaması için perdenin müstehap olduğunu söylemiş ve sonra da şöyle demiştir: "Bütün İslâm kadınlarının da Peygamberin zevcelerinin sîret ve ahlakını örnek almaları elbette onlar için bir hak ve şereftir."[411]

Cessas da, bu âyet-i kerimede, bütün kadınlara evlerinde oturmalarını emir ve dışarı çıkmalarını da nehiy konusunda bir delalet olduğunu ifade etmiştir.[412] Daha başka müfessirler de âyet-i kerimedeki hitabın birinci derecede Allah Resûlü'nün eşlerine olsa da, aslında bütün mümin kadınlar için de önemli bir edeb olduğunu söylemişlerdir. Hatta bazıları diğer mümin kadınların bu emre muhatap olmada ezvâc-i tahirattan daha önce geleceklerini ifade etmişlerdir.

Konuyla ilgili bir hadîs-i şerifte Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: إِنَّ الْمَرْأَةَ عَوْرَةٌ ، فَإِذَا خَرَجَتْ اسْتَشْرَفَهَا الشَّيْطَانُ ، وَأَقْرَبُ مَا تَكُونُ مِنْ وَجْهِ رَبِّهَا وَهِيَ فِي قَعْرِ بَيْتِهَا "*Kadın örtülmesi gerekli olan bir varlıktır. Evden dışarı çıktığında şeytan gözünü ona diker. Kadın için Rabbinin rahmetine en yakın olduğu yer evinin içidir.*"[413] Bu hadîs-i şeriften kadının lüzumsuz yere sokağa çıkmasının hoş karşılanmadığı anlaşılır.

Enes ibn-i Malik'in rivayet ettiği bir diğer hadîs-i şerife göre, kadınlar Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek şöyle demişlerdir: "*Ey Allah'ın Resûlü! Erkekler, Allah yolunda cihad yapmak suretiyle bütün sevabı götürdüler (bize bir şey bırakmadılar). Biz, Allah yolundaki mücahidlerin ameline yetişebilmek için hangi ameli yapalım?*" Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onların bu sorusuna şöyle cevap verdi: مَنْ قَعَدَ مِنْكُنَّ فِي بَيْتِهَا فَإِنَّهَا تُدْرِكُ عَمَلَ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللهِ "*Sizden her kim evinde oturursa, Allah yolunda cihad yapanların ameline (sevabına) yetişir.*"[414]

Diğer yandan birçok hadîs-i şerifte kadınların evlerinde kıldıkları namazın mescidde kıldıkları namazdan daha hayırlı olduğu ifade edilmiştir. Mesela Ebu Davud'da geçen bir rivayette Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: صَلاةُ الْمَرأَةِ في بيتها أَفْضَلُ مِن صَلاتِها في حجرتها، وصَلاتها في مِخْدَعِها أفضَلُ مِن صَلاتها في بيتها "*Kadının odasındaki namazı holündeki namazından üstündür. Daha hususi bir bölümde kıldığı namaz ise odasındaki namazından üstündür.*"[415] Bir diğer rivayette ise Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): لا تمنعوا نساءكم المساجد وبيوتهن خير لهن "*Kadınlarınızı mescide gitmekten menetmeyin. Ancak evleri onlar için daha hayırlıdır.*"[416] buyurarak bir yandan kadınların mescidlerden alıkonulmamasını isterken[417], diğer yandan da evlerinin onlar için daha hayırlı olduğunu ifade buyurmuştur.

Kadınların toplu olarak yerine getirilen birçok ibadetten muaf tutulmaları da konumuz açısından önemlidir. Zira kadınlar, Cuma namazı, bayram namazı, cenaze namazı, itikâf, ezan gibi ibadetlerle mükellef tutulmamışlardır. Beş vakit namaz için camiye gitmek, erkekler için yirmi yedi kat daha faziletli olmasına mukabil, kadınlar için en faziletli namaz evlerinde kıldıkları namazdır. Aynı zamanda İslâm, kadının nafakasını ya babasına, ya kocasına ya da diğer yakın akrabalarına yükleyerek hiçbir zaman onu çalışma mecburiyetinde bırakmamıştır.[418] Bütün bunlar da kadın için en hayırlı mekânın kendi evi ve ailesi olduğuna işaret eden hükümlerdir. Yanlış anlaşılmasın, kadınların bazı dini mükellefiyetlerden muaf tutulmaları onlar için bir eksiklik değil; bilakis bu, rahmet-i ilahiyenin neticesi ve onlara gösterilen merhametin bir sonucudur.

Bu gibi hadîs-i şeriflerden hiçbir zaman İslâm'ın kadını eve hapsettiği veya onu dar bir alana mahkûm ederek bütün haklardan mahrum bıraktığı şeklinde bir sonuca ulaşmak doğru değildir. Bilakis burada, kadına değer verilmesi, onun kötü nazarlardan korunması ve bir temettü ve istismar aleti olmaktan kurtarılması söz konusudur. Aynı zamanda İslâm'ın kadınla ilgili bu düzenlemeleriyle, toplumun her türlü gayr-i meşru ilişkilerden ya da bu konudaki şüphelerden temizlenmesi, aile huzurunun temin edilmesi, eşler arası vazife taksiminin belirlenmesi ve çocukların eğitim ve terbiyesinin sağlanması gibi pek çok hikmet ve maslahat gözetilmiştir. Zaten şahısların hatalarından kaynaklanan bazı suiistimalleri istisna edecek olursak, kadın hiçbir zaman bütünüyle eve hapsedilmemiş, Müslüman toplumlarda her zaman muallâ mevkiini korumuş ve gerektiğinde toplum içinde kendisine düşen vazifeleri de yerine getirmiştir. Öyle ki, gerektiğinde cepheye gidip savaşmaktan veya savaşan gazilere yardım etmekten bile geri durmamıştır.

Aslında Batı toplumlarında kadının sere serpe sokağa çıkmasının, reklamlarda, dizilerde, filmlerde, toplu programlarda ve daha birçok yerde arz-ı endam etmesinin ne gibi sonuçlar ortaya çıkardığı meydandadır. İnsanlık kadının evden uzaklaşmasının

bazı acı neticelerini görmeye başlamışsa da, henüz tam olarak bunun faturasını ödediği de söylenemez. Acaba ailede kadın ve erkek arasındaki iş bölümünün ortadan kalkmasının aile huzuruna ne gibi tesiri oldu? Acaba çocukların kreşlerde veya bakıcı ellerinde büyümesi, onların kişiliklerine nasıl tesir etti? Biz, anne şefkatinden ve sıcak bir aile yuvasından mahrum büyüyen çocukların sağlam bir ruh terbiyesine ulaşabileceği kanaatinde değiliz. Bu durum ileriki yaşlarında muhakkak farklı boşluklar hâlinde onların karşısına çıkacaktır. Acaba kadının cismanî yönünün öne çıkarılarak çarşıda pazarda boy göstermesi ne gibi gayr-i meşru ilişkilerin önünü açtı ve bunun neticesinde kaç aile yıkıldı? "Kamusal alan" denilen sahadaki bütün işlere erkekler kadar kadınların da girmesinin ekonomik yönden ne getiri ve götürüsü oldu? Acaba kadın hakları diyerek kadınların seçim yapmadan ve fıtratlarını hesaba katmadan her işe girmeleri onlara huzur getirdi mi?

Soruları arttırabiliriz. Aslında bütün bu hususların ciddi analizlerinin yapılması gerekir. Biz inanıyoruz ki, kadının evden uzaklaşmasının zâhiren bazı faydaları olmuşsa da, kadın, aile ve toplum açısından zararları çok daha büyük olmuştur!

Maalesef kadının bu hale gelmesinde, modernitenin en büyük neticelerinden olan ve kimilerince nimet olarak algılanan sınırsız özgürlük anlayışının ve tüketim çılgınlığının da etkisi büyük olmuştur. Ayrıca geçim sıkıntıları ve ekonomik problemler de kadını evinden uzaklaştıran faktörlerdendir. Bir de bunlara ilave olarak duygu ve düşünceler, İslâmî bakış açısından uzaklaşınca ve himmetler de dünyaya teksif edilince günümüzdeki tablo kaçınılmaz olmuştur. Maksat ve niyetler Allah rızasını kazanma ve O'nu hoşnut etme istikametine değil de, dünyalık kazanma ve teveccüh görme hedefine yönelince, İslâmî bir hayat tarzından uzaklaşmalar başlamıştır. Tabii ki bütün bunlar, toplum hayatında büyük itibarı olan, muhabbet ve hürmet gören ve kendisine bacı, hala, teyze olarak bakılan kadına bakışı değiştirmiştir. Neticede kadın nefsanî arzulara hizmet eden bir meta haline gelmiş, istismar edilmiş ve İslâm'ın kendisine bahşettiği o muallâ konumu koruyamamıştır. Çözüm ise, yeniden vahye kulak vermek ve Kur'ân ve sünnetin rehberliği altında bir hayat yaşamaktır.

Kadınların Dışarı Çıkmalarına Müsaade Edilen Durumlar

Yukarıda kadın için en hayırlı ve selâmetli mekânın evi olduğunu ifade etmeye çalıştık. Evet, kadın için evinin hayırlı olduğunu ifade eden nasları yanlış anlayarak kadını eve hapsetme ve onu toplum hayatından tamamen tecrit etme doğru değildir. Bu gibi uygulamalar da İslâm'a mal edilemez. Fethullah Gülen Hocaefendi bu konuyu şöyle değerlendiriyor:

"İslâm'a göre kadının dünyadaki rolü sadece evinin işleriyle meşgul olmak ve çocuk

büyütüp yetiştirmekle sınırlı değildir. Aslında o, fıtratına ters düşmemesi ve dini hassasiyetleri gözetmesi kaydıyla, toplumun hemen her alanında kendi üzerine yüklenen vazifeleri yapmakla ve içtimaî hayatta erkeğin elinin yetişmediği yerlere uzanıp oradaki eksiklikleri tamamlamakla mes'uldür. Fakat maalesef, bu gerçek zamanla Müslümanlar arasında dahi göz ardı edilmiş ve kaba bir anlayış, hoyrat bir düşünce kadın ve erkeğin birbirine yardımcı olmalarına dayalı bu sistemi bozmuştur. Onun bozulmasıyla da hem aile düzeni hem de içtimaî nizam bozulmuştur. Farklı milletlere mensup Müslümanların kendi tarihi birikimlerine İslâm libası giydirmeleri, âdet ve geleneklerini Din-i mübinin esaslarıymış gibi görüp göstermeleri ve belli dönemlerde bu çizgide bir kısım içtihatlar yapmaları sebebiyle kadının hakları yenmiş, gün be gün o daha dar bir alana itilmiş ve bu işin neye müncer olacağı hesaba katılmadan, bazı yerlerde hayattan bütün bütün tecrid edilmiştir. Fakat, bu husustaki düşünce kaymalarının ve inhirafların müsebbibi -haşa- Din-i mübin değildir; hata, onu yanlış yorumlayıp yanlış uygulayanlara aittir. Tatbikattaki bu hataların da mutlaka düzeltilmesi lazımdır. Ne var ki, bu mevzudaki yanlışlıklar düzeltilirken mesele feministlerin arzu ettiği şekilde ele alınırsa, bu defa yine denge bozulacak ve ifratları tefritler takip edecektir."[419]

Bu açıdan âyet ve hadislerde yasaklanan husus kadının fıtratına uygun bazı işlerde çalışması, eğitim öğretim faaliyetlerine katılması vs. değil; onun aileden uzaklaşması, çocuklarını ve eşini ihmal etmesi, erkeklerin içine karışması (ihtilat), giyim ve davranışlarına dikkat etmediğinden toplumda fitneye sebep olması, gereksiz yere çarşı ve pazarda dolaşması gibi hususlardır. Bu açıdan ihtiyaç duyulduğunda kadın dışarı çıkabilir. Fıkıhçılarımız, kadının dışarı çıkmasının cevazını şu şartlarla kayıtlamışlardır:[420]

1) Kadının dışarı çıkmasında fitne korkusu olmamalıdır.

2) Yol güzergâhı fesattan, tehlikeden emniyet içinde olmalıdır.

3) Kadın, erkeklerle içli dışlı olmaktan (ihtilattan) kaçınmalıdır. Zira kadın-erkek ihtilatı birçok mefsedet ve şerrin ortaya çıkmasına sebep olur. Zina ve fuhşiyatın da asıl sebebi budur.

4) Kadın tam bir tesettür içinde, koku sürünmeden, ziynetlerini göstermeden, sesini yükseltmeden, sade, şatafatsız, basit ve dikkat çekmeyecek bir halde dışarı çıkmalıdır.

5) Kadının dışarı çıkması kocanın müsaadesiyle olmalıdır.

Kocanın Müsaadesi

İslâm'ın eşlerin birbirine karşı görev ve sorumlulukları cümlesinden vaz ettiği hükümlerden birisi de, kadının eşinden habersiz olarak dışarıya çıkmamasıdır.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınların haklı bir gerekçe olmadan, kocasından izinsiz evden çıkmalarını yasaklamıştır. Mesela bununla ilgili bir hadîs-i şerif şu şekildedir: Abdullah ibn-i Ömer'in rivayetine göre bir kadın Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek: "*Ey Allah'ın Resûlü! Kocanın karısı üzerindeki hakkı nedir?*" diye sorunca Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle cevap vermiştir: "*Kadının, kocasının evinden ondan izinsiz çıkmamasıdır.*" Bunun üzerine kadın: "*Çıkarsa ne olur?*" demiştir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de: "*Allah, rahmet ve gazap melekleri, bu kadına tevbe edinceye veya evine dönünceye kadar lanet eder.*" şeklinde cevap vermiştir. Kadın tekrar: "*Eşine zulüm yapan bir koca olması hâlinde de mi durum aynıdır?*" diye sorunca Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de: "*Zâlim bile olsa*" buyurmuştur.[421]

Fıkıh âlimlerimizin, kadının kocasından izinsiz dışarı çıkmasının câiz olmadığına dair istidlal ettikleri bir diğer hadîs-i şerif de şu şekildedir: إذَا اسْتأذَنَت أحدكم لمِرأتهُ الى الْمسجِد فَلاَ يمنعها "*Birinizin hanımı mescide gitmek için izin talep ederse ona mâni olmasın (izin versin.)*"[422] Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) burada kadınların mescide gitmelerine engel olunmamasını ifade ediyor. Ancak hadisin başında إذَا اسْتأذَنَت "*izin talep ederse*" buyurarak, kadının dışarı çıkmak istediğinde kocasından izin talep etmesi gerektiğine işarette bulunuyor.

Evet, bir kadının kafasına estiği gibi kocasından habersiz dışarı çıkıp dolaşması, ailede onarılması güç derin yaralar açabileceği gibi, bu durum kadını töhmet altında bırakacağı için eşler arasında vazgeçilmez bir esas olan güven duygusuna da zarar verebilir.

Fakat bu hükme bazı istisnalar da getirilmiştir. Yani bazı durumlarda kadının kocasından izin alması gerekmez. Hanefî Mezhebi'ne göre, kadının kocası izin vermese bile evden çıkabileceği durumlar şunlardır: Yanında mahremi olan kadının hacca gitmesi, kocası evde kadın için gerekli dini meseleleri öğrenmesini sağlamıyorsa, kadının bunun için ilim meclislerine gitmesi veya fetva sorması, kocanın nafakayı kısması durumunda maişetini sağlaması, en az haftada bir anne babasını ziyaret edebilmesi, senede bir kere mahrem akrabalarını ziyaret etmesi, müzmin hastalığa tutulan babasına bakacak kimse olmadığında kadının babasının ihtiyaçlarını karşılamak üzere yanına gitmesi vs. Bunların yanında eğer kadın hemşire, ebe, gassâle vb. ise veya başkasında bir alacağı varsa aynı şekilde kocası izin versin vermesin evden çıkabilir.[423]

Aslında bunlar meselenin hukukî boyutudur. Yani bu konuda kadınla erkek arasında bir anlaşmazlık yaşandığında ve mesele mahkemeye intikal ettiğinde hâkim bunlarla hüküm verir. Ancak ailede hiçbir zaman iş buraya getirilmemeli ve bu gibi meseleler

karşılıklı anlayışla çözülmelidir.

Mesela bir anne baba veya akraba ziyaretini düşünecek olursak, şöyle böyle İslâm'ın hükümlerinden haberdar olan bir kocanın gereksiz yere bu gibi konularda eşine kısıtlama getirmesi düşünülemez. Zira Kur'ân, Allah hakkından hemen sonra anne baba hakkını nazara vermiştir. Diğer yandan İslâm, akrabalık ilişkilerine büyük önem vermiş ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) akrabalık bağlarının kopmasını kıyamet alametlerinden saymıştır. Durum böyleyken bir kocanın önemli bir gerekçe olmaksızın eşini anne-babasına gitmekten veya akrabalarını ziyaret etmekten alıkoyması doğru olmaz. Aynı şekilde bir kadının da akrabalarımı ziyaret edeceğim diye kocasının haklarını ihmal etmesi uygun değildir. Dolayısıyla bu gibi konular hukukî müeyyidelere gerek kalmaksızın, ahlaki esaslar çerçevesinde karşılıklı konuşarak halledilmeye çalışılmalıdır. Ancak her zaman bu mümkün olmayacağından İslâm her meselede olduğu gibi aile müessesesi için de eşlerin birbirine karşı hak ve vazifelerini tespit ederek vuku bulan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmuştur.

Kadının Doğum Yapmada Yer Seçme Hakkı

Eşlerin bu gibi mevzuları, karşılıklı anlaşarak, istişare ederek, birbirlerini kırmadan halletmeleri en güzel yoldur. Yani şartlar değerlendirilmeli, kadının isteğinin haklı bir gerekçesi olup olmadığı araştırılmalı ve hakkaniyetle hareket edilmelidir. Diğer yandan ailede ortaya çıkan bu gibi problemlerin mümkün olduğu kadar dışarıdan müdahaleye fırsat verilmeden, sevgi ve müsamaha ölçüleri içinde çözülmesi yoluna gidilmelidir.

Daha önce kadının eşinden habersiz dışarı çıkmasının câiz olmadığını ifade etmiş ve konuyla ilgili hadîs-i şerifleri vermiştik.[424] Eğer kadının doğum yapmak istediği yer sefer mesafesinden uzakta ise ve yanında kocası da yoksa zaten bu durumda kadının yalnız başına yolculuğa çıkması câiz değildir. Zira bu konuyla ilgili de Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) onlarca hadîs-i şerif gelmiştir.[425]

Evet, kadının doğum için yer seçmesi meselesiyle ilgili fıkıh kitaplarında müşahhas bir hüküm görmesek de, bu konudaki genel prensiplerden yola çıkarak bir hükme varılabilir. Buna göre bir zaruret olmaksızın kocası razı olmadığı halde bir kadının basit nedenlerden dolayı doğum için anne babasının evine veya farklı bir yere gitmek istemesi câiz görülemez. Kocasının rızası varsa zaten beraber istedikleri yere gidebilirler.

Bunun yanında meselenin bir de kocaya bakan yönü vardır. Hanımın böyle bir isteği karşısında kocanın da meseleyi kestirip atması doğru değildir. Bunun yerine öncelikle kadının niye böyle bir istekte bulunduğu araştırılmalıdır. Hamilelik dönemlerinde

kadınların daha da hassas hale geldikleri unutulmamalı ve hakîkaten kadının bu isteğinde haklı gerekçeleri varsa ona müsaade edilmeli ve bu konuda ona yardımcı olunmalıdır. Eğer kadın bu isteğinde haklı bulunmuyorsa, öncelikle ikna yoluna gidilmelidir. Yani koca: “Senin benden izinsiz doğum yapmak için yer seçmeye hakkın yoktur” şeklinde onu rencide edici tavırlara girmeden mülâyemetle meseleyi çözmeye çalışmalıdır.

Kadının Başka Bir Beldeye Götürülmesi

Kadının nafakasını karşılamak ve onun kalacağı meskeni hazırlamak kocanın vazifesidir. Aslında mesken de nafakaya dâhildir. İslâm hukukuna göre ikametgâhı belirleme hakkı kocaya aittir. Yani kadın, kocanın belirlediği evde oturmak zorundadır. Kadının evlilik sırasında kendi babasının evinde oturmasını şart koşması geçersizdir. Kadın böyle bir şart koşmuş olsa bile evlendikten sonra kocasının isteği üzerine onun yanına gelmek zorundadır. Aksi halde kadın nâşize (kosasına isyan etmiş) kabul edilir ve onun nafaka hakkı da düşer. Ancak bunun bir özre mebni olması müstesnadır. Söz konusu meskenin salih komşular arasında, meskûn bir mahalde, ev için gerekli olan eşyaya sahip ve kadın istediği takdirde müstakil olması gerekir. Yani kadın kocasının anne babasıyla veya diğer akrabalarıyla birlikte oturmaya zorlanamaz. Bu ancak onun rızasıyla olur.[426]

Evlendikten ve belli bir meskene yerleştikten sonra erkek isterse eşini başka bir beldeye götürebilir. Çünkü ailenin nafakasını temin etmek zorunda olan erkek ticaret, sanat veya memuriyet gibi sebeplerle gurbete gidebilir. Maişetini temin etmek maksadıyla memleketinden ayrılan bir erkeğe zevcesinin refakat etmemesi, aileden beklenilen gayenin gerçekleşmesine mâni olur. Aynı zamanda kadının kocasının yanına gitmeyerek yalnız başına kalması daha başka problemlere sebebiyet verebilir. Bu açıdan erkek bir başka yere taşındığında eşi de onunla beraber gitmelidir. Bu, kocanın hakları cümlesindendir.

Ancak sonraki Hanefî fukahası bu hakkın kötüye kullanılması ihtimaline karşılık maslahat deliline dayanarak, kocanın, zevcesini rızası olmadan başka bir beldeye götürebilmesini iki şarta bağlamıştır. Birincisi kocanın emin bir insan olması, diğeri ise mehrini ödemiş olması. Buna göre zevciyyet hukukuna riayet etmeyerek kadına eza ve cefada bulunma veya onun malını elinden alma gibi bir maksatla eşini başka bir beldeye götürmenin câiz olmadığını söylemişlerdir.[427] Ancak böyle bir problem bulunmadığı sürece kadının kocasının tayin ettiği evde oturması gerekir.

Nitekim 1917 tarihli Osmanlı Hukûk-i Aile Kararnamesi’nde bu konu şu şekilde yer almıştır: “Karı, peşin verilmesi konuşulan mehri aldıktan sonra, kocasının şer’î

mesken niteliklerini taşıyan evinde oturmaya ve kocası başka bir beldeye gitmek isteyince, bir engel bulunmadığı takdirde birlikte gitmeye mecburdur."[428]

Aile İçi Bazı Görgü Kuralları

Aile Fertlerinin Birbirlerine Hitapları

Eşlerin birbirlerine ismen hitap etmelerinde bir mahzur olmasa da saygı, sevgi ve hürmet ifade eden sıfatlarla hitap etmeleri daha güzeldir. Çünkü bu tür hitaplar aradaki sevgiyi, saygıyı arttırır, seviyeyi korur. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Âişe Validemiz'e genelde "Ya Âişe" diye hitap ediyordu. Burada sadece "Âişe" demeyip de başına "Yâ" eklemesi, o günün Arap toplumunda bir saygı ifadesi idi. Bu bütün toplumlarda aynen söylenemeyebilir ama buna benzer saygı ve sevgi ifadeleri kullanılabilir. Mesela bir hanımın kocasına sadece ismiyle değil de "Ahmet bey" şeklinde hitap etmesi, mesleğinden dolayı "doktor bey" veya sadece "bey" demesi, kocasının da hanımına ismini söylemeden "hatun", "hanım", "hocahanım" diye seslenmesi tavsiye edilebilir.

Dinî değerlerimizle beraber, bu dinî değerlerin yaşana yaşana bir kültür haline geldiği millî değerlerimiz açısından da meseleyi değerlendirecek olursak; karı-kocanın, başkalarının yanında daha ziyade saygı ifade eden sıfatlarla birbirlerine hitap etmelerinde, baş başa kaldıklarında veya aile içinde bulunduklarında ise sevgi ağırlıklı kelimelerle konuşmalarında fayda vardır. "Tatlım", "hayatım" gibi hitapların aile içinde veya baş başa kalındığında söylenmesi daha uygun olur.

Çocuklara hitaplarımız da hep şefkat ve yakınlık ifade eden kelimelerle olmalıdır. Kur'ân'da İbrahim Aleyhisselâm, Yakub Aleyhisselâm ve Lokman Aleyhisselâm'ın çocuklarına hep "*Yâ büneyye (yavrucuğum)*" diye hitap etmeleri, çocukların da babalarına "*Yâ ebetî (babacığım)*" şeklinde mukabelede bulunmaları bize güzel birer örnektir. Bu örneklerden yola çıkarak, çocuklara, eğer kızsa "çiçeğim" "gülüm", "goncam", erkekse "yiğidim", "delikanlım, delikanlı", "arslanım" gibi manası güzel olan daha farklı ifadelerle de seslenilebilir.

Aile içinde fertlerin birbirine seslenirken güzel hitaplar kullanmaları edep ve nezaketimizin bir yanıdır. Bu aynı zamanda Kur'ân ve Sünnet'le yoğrulmuş kültür medeniyetimizin de önemli bir derinliğidir. Konuyla ilgili Fethullah Gülen Hocaefendi'nin değerlendirmelerini aktarmak istiyoruz: "Bizim terbiye sistemimizde edep herkesin tabiatının bir yanı olmuştu. Biz birbirimize hitap ederken "efendim" derdik; hatta en küçük kardeşlerimize bile "efendi" diye seslenirdik. Öyle ki, annem ve babam, belki çocukken beni ismimle çağırmışlardı ama belli bir yaştan sonra bana asla sadece adımla hitap etmemişlerdi. Bir anne-baba, oğlu paşa da olsa, yine "Ahmet gel,

Mehmet kalk" diyebilir. Fakat annem bana hep "Hacı Efendi" derdi. Kardeşlerim de birbirlerine "Efendi" diye seslenir ve hep saygı ifade eden bir üslupla konuşurlardı.

Bizim dünyamızda, herkes muhatabını "zat-ı âliniz" sözüyle taltif ederdi; bir teklifte bulunacaksa "lütfedin" derdi. Bir büyük karşısında, tek kişi söz konusu ise, "bendeniz" ve "halâyıkınız"; birkaç kişiden bahsedilecekse "bendegân" ve "köleleriniz" denmeden söze girilmezdi. O gün herkes, dediği, ettiği ve ortaya koyduğu her şeyde gayet içten ve ince bir tavır sergiler, hep edeple oturur-kalkardı. Bu nezaket, o toplumda tabiat ve ahlak haline gelmişti. Bu nazik ifade ve üslup düşünülmeden ortaya konurdu ve milli terbiyemizin gereğiydi. Bu üslupta bir zorlanma, bir inkıta ve bir riya olmazdı.

Bugün de insanlığın o terbiye sistemine, o edebe ve o nezakete ihtiyacı var. "Bîedeb mahrum bâşed ez lûtf-i Rab – Edepten mahrum olan Allah'ın lütfundan da mahrum olur" kaidesine mâsadak olmuş beşer öyle bir edebe muhtaç. Alabildiğine kabalaşmış, olabildiğine hoyratlaşmış, –çok afedersiniz– "lan, hişt, hey, moruk..." demekten utanmayan yırtık ağızlara edep öğretme, onları güzel konuşma usulü ve uygun hitap üslubuyla tanıştırma çok önemlidir. Bazıları "sayın, bey, efendi" gibi ifadelerin samimiyeti bozduğunu düşünürler. Şahsen ben bu düşünceye katılmıyorum; bu bir üslup meselesidir ve bizim güzel üslubumuz her zaman korunmalıdır."[429]

Hatalarını Yüzlerine Vurmamaları

Herkes için söz konusu olan bu husus, aile içerisinde de aynen tatbik edilmelidir. Belki aile içinde daha bir ehemmiyet kazanmaktadır. Zira aile fertleri, bazen aralarındaki yakınlıkları kullanarak, birbirlerinin hatalarını yüzlerine vurmada daha cesaretli davranabiliyor ve "nasıl olsa benim çocuğum, benim eşim, alınmaz; alınsa da bir şey olmaz" diye düşünüp kırıcı olabiliyorlar. Bu cesaretin ve rahatlığın önüne geçmek için, eşlerin ve aile fertlerinin daha hassas olmaları, birbirlerini bazen bir yabancı gibi sayıp gözetmeleri gerekir.

Evet, aynı aileye mensup olmak, hep aynı ortamları paylaşmak; kırıcı olmayı değil, daha yakın, daha şefkatli ve daha yapıcı olmayı gerektirir. Bu da ilk etapta ifade ve konuşmalarla başlar. Öyleyse, aile içerisinde kullanılan kelimelere, konuşma tavrına dikkat etmeli, insanın özünde olan hata yapma durumlarında ise anlayışlı olmalı ve kesinlikle hatalar yüze vurulmamalıdır. Hele aradaki saygı ve sevgi perdesini yırtarak, bir birlerinin yüzüne bakamayacakları veya zor bakacakları bir duruma düşmemeliler. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), insanların hatalarını yüzlerine vurmaz, hataya konu olan mesele hakkında "insanlar neden şöyle yapıyorlar" şeklinde umuma konuşarak, hata yapanın mahcup olmadan ders almasını sağlardı.

Hazreti Muaviye (radıyallâhu anh), Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem): "*Ey*

Allah'ın Resûlü! Bizden her biri üzerinde, zevcesinin hakkı nedir?" diye sorduğunda, aldığı cevap şu olmuştur: "*Kendin yiyince ona da yedirmen, giydiğin zaman ona da giydirmen, yüzüne vurmaman, takbîh etmemen, evin içi hariç onu terk etmemen!*"[430] Hadîs-i şerifte dikkat çekmek istediğimiz husus takbih meselesidir. Bunu, "eşi rencide edecek her türlü söz" şeklinde anlayabiliriz. Yani hakaret etme, sebbetme, ayıplama, beddua etme ve lanetleme gibi karşı tarafı üzecek her türlü söz Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından yasaklanmıştır.[431] Çünkü erkeğin kadına karşı kullandığı nahoş ifadeler çok geçmeden kadın tarafından da karşılık bulacak ve neticede ailedeki huzur atmosferi yara almaya başlayacaktır.

Dolayısıyla eşler mümkün olduğu kadar tenkit ve eleştiri üslubundan uzak durmalıdırlar. Özellikle de tenkit ettikleri mesele dinin haram veya en azından mekruh gördüğü bir şey değilse, sırf kendi hayat anlayışlarına, telakkilerine ve prensiplerine uymuyor diye hayat arkadaşlarına karşı kırıcı bir üslup kullanmaları oldukça yanlıştır. Bu, Müslüman'a yakışmayan bir üsluptur. Bu açıdan eşlerin öncelikle evlendikleri adayın farklı bir kültür ortamında yetişmiş, kendine mahsus bir karakteri ve hayat anlayışı olan farklı bir insan olduğunu unutmamaları gerekir. Bunun yanında mümkün olduğu kadar hata ve kusurları affedip unutmaları Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tavsiyeleri arasındadır. Şayet ortada muhakkak müdahale gerektiren bir durum varsa da yumuşak, tenkitten uzak ve hatırlatma kabilinden bir üslupla meselenin üzerine gidilmelidir. Hatta bunun karşı tarafta bir reaksiyona sebep olacağı tahmin ediliyorsa, onun itiraz edemeyeceği sevdiği bir insana söyletmek yerinde olur.

Hoşnutsuzluk Durumunda Takınılması Gereken Tavır

Erkek, hanımına bir şeyden dolayı kızdığında, hemen onun iyi yönlerini hatırlamalı ve güzel sıfatlarıyla onun kusurunu örtmeye çalışmalıdır. Âyette bu husus şöyle beyan edilir: وعاشروهن بالمعروف فإن كرهتموهن فعسى أن تكرهوا شيئا ويجعل الله فيه خيرا كثيرا "*Onlarla (hanımlarınızla) hoşça, güzelce geçinin. Şayet onlardan hoşlanmayacak olursanız, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur.*"[432] Bu konuda Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise şöyle buyurur: "*Bir mü'min, hanımındaki hoşlanmadığı bir huya karşı hoşnutsuzluğunu onu defterden silecek bir kin derecesine vardırmasın. Zira beğenmediği bir huyla karşılaşsa bile, nasıl olsa bir başka huyunu beğeniyordur.*"[433]

Aslında burada önemli bir prensibe dikkat çekiliyor. Bir insan ne kadar mükemmel olursa olsun, eksik ve kusurlardan hâlî olamaz. Bu açıdan önemli olan bardağın boş değil dolu tarafını görebilmektir. Eşine kızan her insan, düşündüğünde onun birçok güzel huyunu bulabilir. Bu açıdan evliliğin aynı zamanda büyük bir imtihan olduğu unutulmamalı ve hakkımızda hayırlı olanı bilemediğimizden problemler sabırla aşılmaya çalışılmalıdır.

Bu arada sinirler gerilip, münakaşanın ortaya çıkması muhtemel olduğunda hemen susmasını bilmeli ve ortamı germemelidir. Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şeriflerinde şöyle buyuruyor: إِذَا غضب أَحَدكم فليسكت "*Biriniz öfkelendiğinde sussun.*"[434]

Anne-Baba ve Akrabalarına Saygı Duymaları

Her ne kadar, eşlerin anne-babaları, asıl anne-baba gibi olmasalar da, karı-koca arasındaki bağdan kaynaklanan bir yakınlık ve buna bağlı olarak da bir saygı lüzumu vardır. Çünkü her iki taraf da kendi anne-babasına iyi davranılmasını ister. Bu isteğin yerine getirilmesi, aile içinde sevgi ve saygıyı arttırır. Hatta eşlerden birinin annesi ya da babası ne kadar zor bir insan olsa ve problem de çıkarsa, ona iyi davranılması, hitap ederken güzel bir üslup kullanılması, en azından perdeyi yırtacak muamelelerde bulunulmaması; aile içinde takdir hislerini arttırır, istişare ve dayanışma gibi güzel ahlak unsurlarını geliştirir. İşte bu insanî vasıflar gereği, eşler birbirlerinin valideynine her zaman iyi davranmalı, istenmeyen durumlarda geri adım atarak özür dilenmesi bilinmeli ve yara büyümeden kapatılmalıdır.

Akrabaları da bu çerçevede değerlendirebiliriz. Her ne kadar akrabalara anne-baba kadar öncelik verilemese de en azından onlarla irtibatı kesmemek, zaman zaman ziyaretlerine gitmek, haberleşmek, ikramda bulunmak hem bir vazifedir hem de aile içi münasebetleri kuvvetlendirici bir husustur. Âişe Validemiz anlatıyor: "*Allah Resulü, ne zaman bir koyun kesip parçalara ayırsa Hatice'nin dostlarına da gönderirdi.*"[435] Hazreti Hâle, Hatice Validemizin kız kardeşiydi. Hatice Validemizin vefatından çok sonra bir gün içeri girmek için izin istemiş Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun sesini işitince birden Hatice Validemizi hatırlamış, sesini ona benzetmiş ve اللهم هالة بِنت خويلد "*Aman Allahım, bu Huveylid'in kızı Hâle'dir.*" diye ayağa kalkmıştı.[436] Evet, Efendimiz (aleyhissalâtu ve's-selam), Hatice Validemize o kadar bağlı ve vefalı idi ki, onu hatırlattığından dolayı heyecanlanıyor ve baldızını ayakta karşılıyordu. İşte, eş yakınlarına karşı eşten dolayı takınılması gereken tavır da böyle olmalıdır.

Hediyeleşme

Hediyeleşmek sünnettir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hem hediye kabul etmiş hem de hediye vermiştir. Hatta bazı şahıslara o kadar büyük hediyeler vermiştir ki, hediyeyi alan şahıs, bunu ancak Allah'ın Resulü olan biri yapabilir diye hidayete ermiştir. Bizleri hediyeleşmeye teşvik eden Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kısa ve veciz bir ifadesinde şöyle buyurmuştur: تهادوا ، فَإِنَّ الْهدية تذهب وحر الصدر "*Hediyeleşin, zira hediye, kalbteki kuşkuları giderir.*"[437] Eşlerin birbirlerine, anne-babaların çocuklarına, çocukların da ebeveynlerine hediye vermeleri, aile içi münasebetleri kuvvetlendirir.

Ancak, bu hediyeleşmeleri doğum günü, evlilik yıldönümü gibi belli günlerle sınırlandırmamak, yılın her diliminde düşünebilmek ve bu çerçevede, bir iş başarıldığında, bir sıkıntı atlatıldığında da hediyeyle mukabelede bulunmak gerekir.

Sırları Fâş Etmemek

Ailenin hem ortak hem de fert fert sırları olabilir. Bunların dışarıya çıkarılmaması hatta eşlerin anne-babalarına dahi söylenmemesi gerekir. Herhangi iki kişi arasındaki sırların bile faş edilmesi, ortaya dökülmesi dinimizce ayıp karşılanmışken, aile içi sırların dışarıya çıkarılması evleviyetle ayıptır ve mes'uliyeti vardır. Hatta "Karı-koca arasındaki mahremiyet ve sırra dikkat etmeyen ev ve haneler, bu yönleriyle tamamen şeytanî tesirlere açıktırlar." denilse yeridir. Zira bu mevzuda Ebû Hüreyre'nin naklettiği bir hâdise şöyledir:

"*Bir gün Allah Resûlü* (sallallahu aleyhi ve sellem) *mescide girdi. Namaz kıldırdığı mahalle gelerek: "Eğer şeytan bana bir şey unutturursa, erkekler tesbih (sübhanallah desin), kadınlar tasfik etsin (ellerini çırpsın)." dedi. Mescitte iki saf kadın, bir saf erkek cemaat vardı. Namazda Allah Resûlü bir şey unutmamıştı. Namazdan sonra cemaate döndü "Herkes yerinde dursun!" dedi ve erkeklere döndü, "Sizden biriniz, ehline gelip, kapısını kapatıp Allah'ın ferman ettiği örtü ile iktifa eder mi?" diye sordu. "Evet" dediler. Devam etti: "Sonra da arkadaşlarına gelip 'Şöyle, şöyle yaptım.' der mi?" Bu soruya cevap veren olmadı. Allah Resûlü, kadınlara döndü ve aynı sözleri onlara da söyledi. Onlar da susmuşlardı. Bu esnada genç bir kız, dizlerinin üzerine doğruldu (Allah Resûlü kendisini görsün ve sesini duysun diye böyle yapmıştı) ve 'Evet yâ Resûlallah! Hepsi de konuşuyorlar.' dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdu: "Bilir misiniz, bunların hâli neye benzer! Sokak ortasında, insanların gözü önünde birbirine yaklaşan erkek ve dişi şeytanlara!*"[438]

Bir başka hadislerinde de Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) erkekleri ikaz sadedinde şöyle buyurur: "*Şüphesiz ki Kıyamet günü, Allah'ın en çok ehemmiyet vereceği emanet, kadın-koca arasındaki emanettir. Kadınla koca birbiriyle içli dışlı olduktan sonra, kadının sırlarını erkeğin neşretmesi, o gün en büyük ihanettir.*"[439]

Aile Fertlerinin Birbirlerine Dua Etmesi

Görgü kurallarından öte, belki de bir vecîbe olarak ele alınması gereken bu husus, aile saadetinin oluşması ve devam etmesi adına çok mühimdir. Zira birbirlerine dua eden aile fertleri bir taraftan içlerinde güzel duygular beslerler ve birbirlerine karşı hep sıcak olurlar hem de kalbleri elinde evirip çeviren o Yüce Sultan'a dayanmış ve O'nun rahmetini, lütfunu kendilerine yar edinmiş olurlar. Kur'ân bize, aile için yapılacak bazı dualar öğretir. Bunlardan biri şöyledir: ربنا هب لنا من أزواجنا وذرياتنا قرة أعين واجعلنا للمتقين إماما "*Rabbimiz! Bize*

gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takvâ sahiplerine önder (imam) kıl!"[440]

Elmalılı Hamdi Yazır, bu âyetin tefsirinde yaklaşık ifadeleriyle şöyle der: "Burada iki mana düşünebiliriz. Birisi, "bizlere gözlerimizin sürûru eşler ve zürriyyetler ver", diğeri de "Eşlerimiz ve zürriyyetlerimiz vesilesiyle bizlere gözlerimizin neşesi, sevinci olacak nimetler ve saadetler ver" demektir. Bu taleb aile ve evlâd terbiyesine verilen ehemmiyeti gösterir. Yalnız müttakî (takvalı) olmak değil, müttakîlerin imamı olma arzusu ne büyük gaye, ne mukaddes mefkûredir. Düşünmeli ki Rahmanın kullarının ruhlarındaki büyüklüğü gösteren bu duanın kapsamı ne kadar geniştir. Bundan daha büyük bir yükseliş fikri ve bundan daha âlî bir himmet tasavvur olunamaz."[441]

Bir diğer dua da hepimizin bildiği, kısa fakat çok geniş manalı, kelime sayısı az fakat bütün güzellikleri ifade eden Rabbenâ dualarıdır: ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار "*Ey Yüce Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ve güzellik ver, âhirette de iyilik ve güzellik ver ve bizi cehennem ateşinden koru!*"[442]; ربنا اغفر لي ولوالدي وللمؤمنين يوم يقوم الحساب "*Ey Rabbimiz! Beni, annemi, babamı ve bütün müminleri o hesap gününde affeyle.*"[443]

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde bedduayı yasaklayarak şöyle buyururlar: لا تدعوا على أنفسكم ، ولا تدعوا على أولادكم ، ولا تدعوا على أموالكم ، لا توافقوا من الله ساعة يسأل فيها عطاء فيستجيب لكم "*Kendinize beddua etmeyiniz, çocuklarınıza beddua etmeyiniz, mallarınıza da beddua etmeyiniz. (Zira bu durum) dileklerin kabul edildiği zamana denk gelir de Allah bedduanızı kabul ediverir.*"[444]

Eşleri Birbirine Isındırmak veya Eşlerin Arasını Açmak İçin Büyü Yaptırmanın Hükmü

Sihir sözlükte, bir şeyi olduğundan farklı göstermek, aldatmak, oyalamak, birisinin ilgisini çekmek; hile, sebebi gizli kalan iş manalarına gelmektedir. Istıhalî olarak ise; "şeytanla yakınlık kurarak ondan yardım alma ve nesnelerin şeklini değiştirme iddiası"; "kötü ruhlu varlıklar tarafından ortaya konulan bazı fiil ve gösteriler"; "meydana geliş şekli açık olmayan bir olayı gerçeğe aykırı biçimde gösteren faaliyetler" gibi farklı manalarda tanımlanmıştır.[445] Sihir, "Bir şeyi hakîkatinden başka bir şeye çevirmek" şeklinde de tarif edilmiştir.[446] İbn Abidin ise sihir hakkında şöyle demiştir: "Sihir öyle bir ilimdir ki, ondan nefsanî bir meleke hâsıl olur ve o meleke ile gizli birtakım sebeplere dayanan garip fiiller yapılabilir."[447] Halk arasında daha ziyade, kötü niyetli insanların fizik ötesi güçleri kullanmak suretiyle gayr-i meşru yollara başvurarak başkalarına zarar vermesine sihir/büyü dendiğini görüyoruz. Sihri, metafiziğin fiziğe tesir etmesi veya fizik ötesi bazı kuvvetlerin ruh ve cesedi etkilemesi neticesinde insanın tuhaf şeyler hissetmesini, duymasını ve görmesini

sağlamak şeklinde tarif edenler de olmuştur.[448]

Sihir Gerçektir

Ehl-i sünnet inancına göre sihir ve büyü vardır, haktır ve insan üzerinde müessirdir. Ancak insan üzerinde meydan gelen bu tesir kesinlikle sihirbazdan veya bir kısım metafizik güçlerden kaynaklanmaz; bilakis bu tesir, sihirbazın veya büyücünün bir kısım sebeplere müracaat etmesi neticesinde Allah'ın yarattığı bir tesirdir. Biz, mucizeye bile "peygamberin eliyle Allah'ın yarattığı harikulade bir hal" nazarıyla bakıyoruz. Bu açıdan meydana gelen hâdiseler metafizik dünyaya ait olan, sihir, büyü, hokkabazlık, falcılık, medyumluk, kâhinlik, cincilik, muska, tılsım, burçlar, uğursuzluk, nazar vb. gibi her ne aracılığıyla meydana gelirse gelsin, bunların hepsi Cenab-ı Hakk'ın ilmi dâhilinde olup, onun yaratmasıyla vücut bulur. Her şeyden önce bir Müslüman, Cenab-ı Hakk'ın meşieti olmadıkça hiçbir şeyin meydana gelmeyeceğine ve yine O dilemedikçe gerek fizîkî gerekse metafizik dünyaya ait olsun hiçbir şeyin insana zarar veremeyeceğine iman etmelidir. Nitekim Hazreti Süleyman Aleyhisselâm zamanında Babil'de Harut ve Marut isimli iki melekten sihir yapmayı öğrenen insanların, öğrendikleri sihri karı-kocanın arasını açmak için kullandıkları ifade edildikten sonra, âyetin sonunda bu sihirbazların yaptıkları sihirlerle insanlara zarar vermesi ancak Allah'ın iznine bağlanmıştır. Söz konusu âyet-i kerime şu şekildedir: فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ "*İşte bunlardan koca ile karısının arasını açacak şeyler öğreniyorlardı. Fakat Allah'ın izni olmadıkça onlar bununla hiç kimseye zarar veremezlerdi.*"[449]

Kadimden bu yana birçok toplumda varlığını devam ettiren sihir ve büyü, Cahiliye döneminde de birçok çeşidiyle biliniyor ve uygulanıyordu. Nitekim hadis kitaplarında Lebîd ibn-i A'sam tarafından Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) de büyü yapıldığı ve O'nun (sallallahu aleyhi ve sellem) bundan dolayı rahatsız olduğu anlatılmıştır. Bazı rivayetlerde Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu rahatsızlığının altı ay kadar sürdüğü haber verilmiştir. Daha sonra Cenab-ı Hak iki melek göndererek Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine büyü yapıldığını haber verir. Buna göre büyü malzemesi olarak bir tarakla saç döküntüsü ve bir de erkek hurma tomurcuğu kullanılmış ve bunlar Zervân Kuyusu'na atılmıştır. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabından bir grupla beraber kuyunun yanına gider ve bu büyü malzemelerini çıkartarak yere gömülmesini emreder. Hazreti Âişe'nin yanına döndüğünde şöyle demiştir: "*Ey Âişe! Allah'a yemin olsun, kuyunun suyu sanki kına ıslatılmış gibi (bulanık) ve (o kuyu ile sulanan) hurma ağaçlarının başları da sanki şeytanların başları gibiydi!*"[450] Bazı rivayetlerde Hazreti Âişe kendisine yapılan büyüden muzdarip olan Allah Resulü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) dua etmeyi

arttırdığını ve başka bir tedavi arama cihetine gitmeden mütemadiyen Cenab-ı Hakk'a dua ettiğini rivayet etmiştir ki, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu tavrı, bu tür bir rahatsızlığa yakalanan bir kimsenin sadece Allah'a sığınması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir. Bazı rivayetlerde ise bu hâdise üzerine Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) Muavvizeteyn Sûreleri'nin (Felâk ve Nâs Sureleri) indirildiği ve onları okuyarak bundan kurtulduğu ifade edilmiştir.[451]

Sihir Yapmak,
Sihre Sihirle Karşılık Vermek Haramdır

İslâm bütün çeşitleriyle sihri haram kılmıştır. Nevevi, bu konuda icma olduğunu söylemiştir. İslâm'a göre sihir, büyük günahlardan birisidir. Sihrin haram olduğuna dair birçok naslar varid olmuştur.[452] Cenab-ı Hak bir yerde: وَلا يفْلح السَاحِرونَ "*Sihirbazlar iflah olmazlar.*"[453] ifadesiyle sihirbazlar için kurtuluşun mümkün olmadığını ifade etmiş; Felak Sûresi'nde de, ومِنْ شَرِ النَّفَاثات في العقَد "*Düğümlere üfleyip büyü yapan büyücü kadınların şerrinden*" buyrularak sihirbazların şerrinden Cenab-ı Hakk'a sığınmamız ta'lim edilmiştir. Başka bir sûrede ise Hârût ve Mârût isimli iki melekten sihir öğrenerek bunu kötü yolda kullanan insanlar hakkında şöyle buyrulmuştur: "*Onlar kendilerine zarar getirip fayda vermeyen şeyler öğreniyorlardı. Büyüye müşteri olan kimsenin ahiretten nasibi olmadığını pekiyi biliyorlardı. Karşılığında kendi varlıklarını sattıkları şey ne kötü! Keşke bunu anlasalardı!*"[454] Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sihrin, yedi büyük günahtan birisi olduğunu[455], sihre ve sihirbaza inanan insanın cennete giremeyeceğini[456], sihir yapan kişinin Allah'a ortak koşmuş olacağını[457] ifade etmiş; diğer yandan da, لَيس منّا من سحر ، ولا سحِر له "*Sihir yapan veya yaptıran kimse bizden değildir.*"[458], من أتى كاهنا فصدّقه بما يقول فقد كفر بما أُنزل على محمد صلّى الله عليه وسلّم "*Kim bir falcıya veya sihirbaza giderek ondan gayb hakkında bir şey sorar ve onun söylediğine inanırsa, Muhammed'e* (sallallahu aleyhi ve sellem) *indirilen dini inkâr etmiş olur.*" buyurmuştur.[459]

Bazı hadislerde sihrin büyük günahlardan birisi olduğu üzerinde durulurken, bazı hadislerde ise sihir yapanın kâfir olacağı ifade edilmiştir. Demek ki, yapılan sihrin çeşidine ve gayesine göre hükmü de farklı olacaktır. Yani sihrin içinde öyle bir ferdi vardır ki, ona başvuran insanı kâfir yapar. O halde, bu konuda en salim yol bütünüyle sihirden uzak durmaktır. Yukarıdaki hadîs-i şeriflerde dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da, sadece sihirbaz ve büyücünün değil, onlara başvurarak sihir yaptıran insanların da aynı günaha ortak olacağıdır.

Sihir Yapanın Cezası

Sihir ve büyüyle ilgili beyan edilen yukarıdaki nasları değerlendiren fakihlerimiz,

sihir yapan insana uygulanacak cezanın mahiyeti üzerinde durmuşlardır. Cessas, selefin, sihir yapan insanın öldürülmesinin vacip olması konusunda ittifak ettiklerini söylemiştir. Bazıları büyücünün kâfir olacağını söylemiş; bazıları onun önce tevbeye çağrılacağını, tevbe ederse öldürülmeyeceğini ifade etmiş; bazıları ise "tevbe etmesi istenmeksizin hakkında ölüm cezası uygulanır" demiştir. Sihirbazın mürted hükmünde olduğu da fukahanın kavilleri arasındadır.[460] İmam-ı Âzam ve İmam Malik sihirbazın öldürüleceğine hükmederken, İmam Şafiî sihrin tek başına ölüm cezasını gerektirmeyeceği görüşündedir.[461] Bizim fukahanın bütün bu görüşlerini aktarmaktaki maksadımız, sihir ve büyünün İslâm nazarında ne kadar çirkin ve kötü bir fiil olduğudur.

Aslında büyü hakkındaki bütün bu ifadelerimizden anlaşılmıştır ki, büyü, İslâm nazarında öyle merdut ve mezmum bir fiildir ki, onu hiçbir gaye doğrultusunda kullanmak câiz olamaz.[462] İslâm'da önemli bir kaide-i külliye vardır: "Meşru maksatlara meşru vasıta ve yollarla ulaşılır." Yani bizim ulaşmak istediğimiz gaye, elde etmek istediğimiz semere ve fayda meşru olması gerektiği gibi, ona ulaşmada kullandığımız vasıta ve yolların da meşru olması iktiza eder. Buna göre bir insan karıyla kocanın arasındaki bir problemi halletmek için veya onları birbirine kaynaştırmak ve ısındırmak için büyü yaptıramaz. Hele hele karı-koca arasını ayırmak gibi zaten bizatihi haram olan bir fiili yine haram olan başka bir fiille gerçekleştirmeye çalışmak daha büyük bir cinayet olur. Zira İslâm, ailedeki dirlik ve düzenin devam ve temadisi adına, aile fertleri arasındaki ülfet ve ünsiyete, sevgi ve merhamete büyük önem vermiştir.[463] Dolayısıyla eşler arasındaki bu sevgi atmosferine zarar verecek, hürmet ve muhabbeti ortadan kaldıracak, eşleri birbirine düşürecek hiçbir hareket ve davranış tecviz edilemez.

Her Şeyi Büyüden Bilmemeli

Maalesef günümüzde insanların birçoğunda başlarına gelen her türlü menfi hâdisenin altında bir büyü arama gayreti görülüyor. Evlenemeyen bekâr, evde huzursuzluk yaşayan karı-koca, işleri ters giden işadamı, bir rahatsızlığa yakalanan hasta, sınavlarında bir türlü başarılı olamayan öğrenci, çocuğu huysuz olan veya çocuk sahibi olamayan anne-baba vb. insanlar başlarına gelen bütün bu olumsuzlukların kendilerine yapılan bir büyüden kaynaklandığını düşünebiliyorlar. Ardından da kendilerine yapıldığını düşündükleri bu mevhum büyüyü çözdürme adına kapı kapı dolaşmaya başlıyorlar. Böylece Cenab-ı Hakk'a müracaat ederek dua dua ona yalvarıp yakarma yerine, bir büyücüden diğerine, ondan bir başkasına giderek büyük günah işliyor ve belki de küfürle karşı karşıya geliyorlar. Hatta bazen öyle bir fasit daire içine giriliyor ki, bırakalım büyüden fayda görmeyi, susayan kimsenin deniz suyu içmesi

gibi dert ve sıkıntı katmerleşebiliyor.

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ifadeleriyle nazar hak olduğu gibi[464], büyü de hak ve gerçektir. Onun hak ve gerçek olmasını yanlış anlamamak gerekir. Hak olması, onu kullanma ruhsatını vermez. Fakat kötü düşünceli insanlar sihri kullanarak masum insanlara zarar vermek isteyebilirler. İşte sihrin hak olmasının ifadesinden maksat, onunla karşı karşıya kalındığında derhal Allah'a sığınılması gerektiğidir. Evet, sihre maruz kalan insan gidip kendisi de sihre başvurmayacak, hemen Allah'a sığınacak, dua dua yalvaracak, ağzı dualı insanlardan da dua talebinde bulunacaktır. Zira bu bir imtihandır ve imtihanı en güzel şekilde atlatmak gerekmektedir. Bunun en sağlam yolu ise, sünnet-i seniyyeye sarılmaktır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sihre maruz kaldığında duaya sarılmış ve Allah'ın izniyle sihrin tesirinden kurtulmuştur.

Büyüye Karşı Yapılması Gerekenler

İnanan bir insan, başına bir bela geldiğinde öncelikle bunu hemen bir büyüden bilmemelidir. Başa gelen her şeyi büyüye yamamak, hissî, mantıkî ve dinî boşluktan kaynaklanır. Yaşadığı olumsuzlukları, cinden, periden, büyüden, sihirden vs. bilen bir insan daha baştan kendi iradesini felç etmiş ve çözüme giden yolları kapamış sayılır. Aynı zamanda böyle bir halet-i ruhiye insanın vesvese ve evhama kapılmasına, kuvve-i maneviyesinin kırılmasına ve yeis bataklığına düşmesine sebep olacaktır ki, bu da ayrı bir felakettir. Çünkü bu duruma düşen bir insan Cenab-ı Hakk'ın kendisine bahşettiği irade ve ruh gücünü kullanamaz.[465] Bu açıdan öncelikle insanların yaşadıkları sıkıntıların sebeplerine eğilmeleri, hastalığı doğru teşhis etmeleri, yaşadıkları problemi güvendikleri insanlarla istişare etmeleri ve sonra da çözüm adına çareler aramaları gerekir.

Mesela, karı-koca arasında bir uyumsuzluk ve geçim problemi var. Böyle bir durumda eşlerin yapmaları gereken, öncelikle oturup yaşadıkları problemlerin kaynağını bulmaya ve karşılıklı istişareyle çözüm aramaya çalışmalarıdır. Eğer meseleyi aralarında çözemiyorlarsa, aklı eren kimselerden yardım istemeleri, daha da olmazsa, ailelerden birer hakem tayin ederek çözümü onlardan beklemeleri gerekebilir. Daha bunun gibi ailede yaşanan problemlerin birçok sebebi ve yine birçok da çözümü vardır. İşte bunların hiçbirisini yapmadan, bu konuda kafa çatlatmadan hemen bir büyücünün kapısına koşmak ve çözümü onda aramak büyük bir günahtır. Hatta böyle bir hareket insanı bazen imanından bile edebilir.

Evet, bir yandan dua elden bırakılmamalı, Allah'ın her türlü problemi çözeceğine inanmalı, diğer taraftan da sebepler planında yapılması gerekenler yapılmalıdır. Sebepleri yerine getirmek de ayrı bir duadır. Bu fiili duayı yaptıktan sonra şifa da Allah'tan beklenmeli, sebeplere verilmemelidir.

Büyü konusunda şu husus hiçbir zaman hatırdan çıkarılmamalıdır: Allah'ın çözemeyeceği hiçbir büyü ve sihir yoktur. Sihirbazlar katiyen Allah'ın irade ve kudretinin üstünde bir iş yapamazlar. Fakat dünya imtihan dünyası olduğundan dolayı, sihir yapmaya kalkıştıklarında Allah onların o istediği şeyi yaratabilir. Yaratması ayrı bir meseledir, ondan razı olmaması ayrı bir meseledir. Şeytanı da Allah yaratmıştır ama ondan razı değildir. Yaratmasının sebeb-i hikmeti ise imtihandır.

Bunun yanında büyüye karşı hususi olarak İhlâs, Felak ve Nâs Sûreleri okunabilir. Çünkü Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine büyü yapıldığı zaman bu sûreleri okuyarak şifa bulmuştu. İki elini yan yana getirmiş, İhlâs, Felak ve Nas Sûrelerini okuduktan sonra avucuna üflemiş ve sonra da baştan aşağı bütün vücudunu meshetmişti. Fatiha Sûresi'yle Âyete'l-Kürsî de buna ilave olarak okunabilecek dualar arasındadır. Bunların yanında dua mecmularında büyük zatların tavsiye ettiği dualar da büyüye maruz kaldığına veya habis ruhların kendisine musallat olduğuna inanan bir insanın müracaat kaynağı olmalıdır. Bir insan bunları kendisi okuyabileceği gibi eşler ve ailenin diğer fertleri de birbirlerine okuyabilirler. Son olarak gecesi aydın, ağzı dualı, hiçbir beklenti ve iddiası olmayan samimi kimselere dua ettirme de bu hususta şifa adına başvurulması gereken yollardan biri sayılabilir.[466]

Eşlerin Birbirini Gıybet Etmesi

Eşlerin birbirini gıybet etmesinin hükmüne geçmeden önce kısaca gıybetin dindeki yerine bakalım. Gıybet, bir kişinin nesebinde, ahlakında, dinî yaşayışında, işinde, giyim kuşamında, yaratılış özelliklerinde vb. bulunan bir kusuru, onun gıyabında ve duyduğunda rahatsız olacağı, üzüleceği bir tarzda konuşmaktır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün ashabına gıybetin ne olduğunu sormuş, ashab-ı- kiram da her zamanki edep ve tevazularıyla "*Allah ve Resulü daha iyi bilir*" demişlerdi. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gıybeti şöyle tarif etmiştir: "*Birinizin, kardeşini hoşlanmayacağı şeyle anmasıdır!*" Bunun üzerine ashab-ı kiramdan birisi: "*Ya benim söylediğim onda varsa, (Bu da mı gıybettir?)*" diye sormuş, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise bu soruya şu şekilde cevap vermiştir: إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدِ اغْتَبْتَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ بَهَتَّهُ "*Eğer söylediğin onda varsa gıybetini yapmış oldun, eğer söylediğin onda yoksa bir de iftirada bulundun demektir.*"[467] Gıybet sözle yapılabileceği gibi, yazıyla, işaretle, imayla vs. de yapılabilir.

Gıyabında konuşulan insan hakkında basit gibi görünen küçük eleştiriler bile gıybet sayılmıştır. Öyleki, Hazreti Âişe Validemiz, gıyabında bir kadının boynunun kısa olduğunu söyleyince Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhissalâtü vesselâm): "*Onun gıybetini yaptın!*" buyurmuştur.[468]

Kur'ân-ı Kerim'de gıybetin ne kadar şeni ve çirkin bir günah olduğu öyle bir tarzda anlatılmıştır ki, başka beyana ihtiyaç yoktur. Allahu Teâlâ, Hucurât sûre-i celilesinde: وَلا يغتب بعضكم بعضا أيحب أحدكم أن يأكل لحم أخيه ميتا فكرهتموه واتقوا الله إنّ الله تواب رحيم "*Kiminiz kiminizi gıybet etmesin. Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan hemen tiksindiniz! Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun.*"[469] buyurarak gıybetin aklen, kalben, insaniyeten, vicdanen, fıtraten, toplum ve millet açısından ne kadar çirkin bir fiil olduğunu göstermiştir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de bir hadîs-i şeriflerinde gıybet hakkında şöyle buyurmuştur: إياكم والغيبة فإنّ الغيبة أشدّ من الزنا، فإنّ الرجل قد يزني ويتوب فيتوب الله عليه وإنّ صاحب الغيبة لا يغفر له حتى يغفر له صاحبه "*Gıybetten sakının! Çünkü gıybet zinadan daha şiddetlidir. Kişi zina eder, sonra tevbe ederse, Allah onun tevbesini kabul buyurur. Ancak gıybet eden, gıybet edilen affetmedikçe, mağfiret olunmaz.*"[470]

Ebu Davud'da geçen başka bir hadîs-i şerif ise gıybet yapanların ahiretteki hallerini şu ifadelerle nazara verir: "*Mîrac gecesinde, bakır tırnakları olan bir kavme uğradım. Bunlarla yüzlerini (ve göğüslerini) tırmalıyorlardı. "Ey Cebrâil! Bunlar da kim?" diye sordum: "Bunlar, dedi, insanların etlerini yiyenler ve ırzlarını (şereflerini) payimal edenlerdir.*"[471]

İşte gıybetin dindeki yeri budur. Evet, gıybet hakkındaki bu umumi açıklamadan sonra şimdi de eşlerin birbirini gıybet etmesi meselesine bakalım. Gıybetin çirkinliğinin ve ne kadar büyük bir günah olduğunun anlatıldığı yukarıdaki âyet ve hadislere bakacak olursak konuyla ilgili bir tahsise gidilmediğini görürüz. Yani "gıybet şu kişiler arasında cereyan etmez" şeklinde bir istisna yoktur. Buna göre karı ve koca da gıybetle ilgili hükümlerden müstesna tutulmamıştır. Onların da birbirlerinin gıyabında, hoşlanmayacakları şeyleri konuşmaları gıybettir.

Kur'ân-ı Kerim'de eşler için: هُنّ لباس لكم وأنتم لباس لهنّ "*Eşleriniz sizin elbiseleriniz, siz de eşlerinizin elbiselerisiniz*"[472] buyrulmuştur. Söz konusu âyet-i kerimenin farklı açılardan tefsiri yapılmıştır. Eşlerin birbiriyle sarmaş dolaş olmaları, birbirlerini günahlardan koruyucu birer kalkan olmaları[473], birbirleri için huzur ve sükûn kaynağı olmaları[474] gibi tefsirlerin yanında bir de, karı-kocadan her birinin diğeri için başkalarının görmesini ve duymasını istemediği yönlerine bir örtü olması yorumu yapılmıştır. İşte eşler ne zaman birbirlerinin kusur ve açıklarını başkalarının yanında anlatırlarsa onlar için "libas" olma özelliklerini yerine getirmemiş olurlar.

Hiç şüphesiz ailede zaman zaman eşler arasında problemler yaşanabilir. Eşlerin bu problemleri karşılıklı konuşarak çözmeye çalışmak yerine sağda solda anlatmaları, tabii ki anlatırken eşlerini tenkit etmeleri, onların hata ve kusurlarını serrişte etmeleri gıybettir ve dolayısıyla câiz değildir. Ayrıca bu, kul hakkı sayılacağı için gıybet

edenlerin, gıybetini yaptığı eşinden helâllik istemesi gerekir. Yani eşinin gıybetini yapan bir erkek veya kadın ona gelerek durumu anlatmalı ve hakkını helâl etmesini istemelidir. Aynı zamanda bir haram işlendiği için ortada bir de Allah hakkı var demektir. Bunun için de tevbe ve istiğfar edilmelidir.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde: مِن رد عن عِرضِ أَخيهِ رد الله عن وجهِهِ النار يوم القيامة "*Kim, (din) kardeşinin ırz ve namusunu onu gıybet edene karşı savunursa, Allah da kıyamet günü o kimseyi cehennemden korur.*"[475] buyurarak gıybet yapılan yerde bulunanlara da bir vazife yüklemiştir. Buna göre kişi imkânı varsa tepkisini ortaya koyarak bu meş'um (çirkin) fiilin yapılmasına mâni olacak, eğer buna güç yetiremiyorsa sahabilerin bazılarının yaptığı gibi, "Bu mecliste oturulmaz artık. Zira burada günah işlendi, Allah'a isyan edildi!" diyerek kendisi meclisi terk edecektir. Çünkü gıybet yapmak haram olduğu gibi onu dinlemek de haramdır. Bizden aldığı masumiyet vizesiyle rahatlıkla aramızda dolaşma imkânı bulan bu çirkin fiilden kurtulabilmenin yolu da öncelikle onun ne kadar korkunç ve çirkin bir günah olduğu vicdanda duymak sonra da gıybete karşı fiilî bir tavır almakla mümkün olacaktır.

Eşlerin Birbirini Kıskanmasının Ölçüsü

Bir erkeğin karısını kıskanması hem fıtratın hem de dinin bir gereğidir. Çünkü aile fertlerinin ırz ve namuslarının korunması aile reisinin başta gelen vazifelerindendir ve kıskançlık bu konuda önemli bir vesiledir.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde şöyle buyururlar: إِنَّ الغَيرة من الإِيمان و المذاء من النفاق "*İnsanın (ailesini) kıskanması imandandır. Kıskanmaması ise nifak alametidir.*"[476] Hazreti Ali Efendimiz'in rivayet ettiği bir hadiste de Efendimiz (aleyhissalâtu ve's-selam): "*Meşru ölçüde kocasını kıskanan kadın Allah yolunda cihad eden gibidir. Ona bir şehid mükâfatı vardır.*" buyurmuştur.[477]

Evet, insanın ehlini, ailesini kıskanması fıtrî ve dinî bir vecîbedir ancak bu kıskançlığın vehme dayanmaması, küçük hâdiselerden yola çıkarak karşı tarafı itham altında bırakacak dereceye varmaması ve böylece aile hayatını fertler için çekilmez bir hale getirmemesi gerekir. Ortada hiçbir sebep ve delil yokken eşlerin birbirine karşı şüpheci davranmaları, kıskançlık krizlerine girmeleri eşler arasındaki güven ve itimadı sarsacağı gibi, aile huzurunu da bozacaktır. Aynı zamanda böyle bir tavır Kur'ân-ı Kerim'de yasaklanan sû-i zan kapsamına da girecektir. Hiçbir kimse bir delile dayanmadan başka bir insanı töhmet altında bırakamaz. Evet, erkek karısını çok kıskanmalı ancak bu duygu, akıl ve mantıkla ta'dil edilerek gereksiz hissiliklere, vehimlere kapı açmamalıdır.

Diğer yandan kıskanma, içte olan bir duygu olduğu için farklı şekillerde

davranışlara yansıyabilir. Burada da karşılıklı müsamaha ve iyi niyet ihmal edilmemelidir. Buna göre ilk olarak karısını kıskanan bir insan dinin bir gereği olarak onun giyim kuşamına dikkat etmelidir. Yabancıların nazarlarını onun üzerine çekmemek için kadının giyim kuşamının İslâmî ölçülere uygun olmasına özen göstermelidir. Diğer taraftan onun gerekmedikçe yabancı erkeklerle bir arada bulunmamasını sağlamalıdır. Eşinin yabancılara karşı konuşmalarında, giyiminde, hâl ve hareketlerinde kadınsı tavırlar içinde bulunmasına mâni olmalı ve bir kadının kendisine karşı süsleneceği tek erkeğin kocası olduğunu söylemelidir.

Nitekim Hazreti Ali Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınlarını kıskanmayan bir belde halkını şu sözleriyle uyarmıştır: "*İşittiğime göre kadınlarınız çarşı ve pazarlarda erkekler arasında gezip dolaşıyorlar. Sizde kıskançlık duygusu yok mu? Şunu bilin ki kıskanmayan kimsede hayır yoktur. Kıskançlığın iki çeşidi vardır: Birincisi güzel olanıdır ki insan onunla aile efradını ıslah ederek onların kötü yollara düşmelerine engel olur. İkincisi de kötü olanıdır ki bu, sahibini cehenneme götürür.*"[478]

İslâm fıkhına göre bir erkek anne baba ziyareti, dini ilimleri öğrenme gibi bazı zarurî durumlar hariç karısını dışarı çıkmaktan menedebilirse de bu konuda dikkatli olunmalıdır. Eşler, mümkün olduğunca birbirlerine karşı rıfk ile hareket etmeli ve kırıcı ve kaba davranışlardan sakınmalıdırlar. Özellikle günümüzde değişen zaman şartlarını da dikkate almak ve ona göre davranmak gerekir.

Biz inanıyoruz ki, İslâm'ın hükümlerine riayet eden, karşılıklı güven ve itimadın yaşandığı, sevgi bağlarının güçlü olduğu ailelerde kıskançlık krizleri de yaşanmayacaktır. Çünkü kıskançlığın problem oluşturduğu ailelerde eşlerin birbirine olan itimadı sarsılmış demektir. Böyle ailelerde her davranış sorgulanmaya başlar ve zamanla bu, çekilmez hale gelir. Bu açıdan kıskançlığın bir problem olmaktan çıkmasının temel şartı Kur'ân ve sünnetin emirlerine tâbi olmak ve eşler arasında güçlü bir sevgi ve güven bağı oluşturmaktır.

---

[346] Evliliği, sadece hukukî bir birliktelik olarak görmek yanlış olduğu gibi, onu sadece romantik bir beraberlikten ibaret sanmak da aynı şekilde sakat bir anlayıştır.

[347] Bakara Sûresi, 2/237.

[348] Bkz: Bediüzzaman, *Sözler*, 10. Söz, 32. Söz; *Lem'alar*, 24. Lema.

[349] Yeni medenin kanun bu konuda değişikliğe giderek, erkek ve kadının evi beraberce idare edeceklerini belirtmiştir.

[350] Nisâ Sûresi, 4/34.

[351] Tirmizî, *Radâ'* 11; İbni Mâce, *Nikâh* 3.

[352] Buhârî, *Cum'a* 11; Müslim, *İmâre* 20.

[353] Tirmizî, *Radâ'* 10; İbn Mâce, *Nikâh* 4.

[354] Tirmizî, *Radâ* 10.

[355] Tirmizî, *Radâ* 10.

[356] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 4/341; Hâkim, *Müstedrek*, 2/189.

[357] Bkz: Bakara Sûresi, 2/223, 226, 231, 233, 234, 235; Nisâ Sûresi, 4/5, 9, 128; Lokman Sûresi, 31/15; Ahzab Sûresi, 33/49, 55, 59; Tegâbun Sûresi, 64/14; Talak Sûresi, 65/1, 2, 6.

[358] Ebû Dâvud, *Nikâh* 42.

[359] Müslim, *Radâ'* 61.

[360] Nisâ Sûresi, 4/19.

[361] Tirmizî, *Radâ* 11.

[362] Nisâ Sûresi, 4/34.

[363] Tirmizî, *Radâ'* 11.

[364] Müslim, *Nikâh* 123.

[365] Buharî, *Edebu'l-müfred*, s. 190.

[366] Bediüzzaman, *İşârâtü'l İ'câz*, s. 147.

[367] Nisâ Sûresi, 4/34.

[368] Bkz. Fethullah Gülen, *Ölümsüzlük İksiri*, s. 45.

[369] Buhârî, *Cuma* 11; Müslim, *İmâre* 20.

[370] Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 244.

[371] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/166.

[372] Buharî, *Nikâh* 86.

[373] Tirmizî, *Radâ* 10.

[374] Nesâî, *Nikâh* 14.

[375] Tirmizî, *Radâ'* 10.

[376] Buharî, *Nikâh* 85.

[377] Nisâ Sûresi, 4/34.

[378] Tirmizî, *Radâ'* 11.

[379] Şûrâ Sûresi, 42/38

[380] Âl-i İmran Sûresi, 3/159.

[381] Bkz. Fethullah Gülen, *Ruhumuzun Heykelini Dikerken*, "Şura" makalesi.

[382] Bakara Sûresi, 2/233.

[383] Ebû Dâvud, *Nikâh* 24.

[384] İbn Kuteybe, *Uyûnu'l-ahbâr*, 1/27.

[385] Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/29-30.

[386] Bkz. İbrahim Canan, *Aile İçi Eğitim*, s. 227-238.

[387] Ebû Dâvud, *Büyû* 86; Nesâî, *Zekât* 58.

[388] Dört mezhep imamından İmam Malik'in bu konuda farklı bir ictihadı vardır. Ona göre kadın, kocasından izinsiz malik olduğu malın ancak üçte birisinde tasarrufta bulunabilir. Üçte biri geçen tasarruflarında ise kocasından izin alması gerekir.

[389] Buhâri, *Iydeyn* 7; Müslim, *Iydeyn* 4; Ebû Dâvud, *Salât* 248.

[390] Âzımâbâdî, *Avnu'l-ma'bud*, 9/336; Aynî, *Umdetu'l-kâri*, 4/8.

[391] Tirmizî, *Zekât* 34.

[392] Nesâi, *Zekât* 58.

[393] Nevevî, *el-Minhâc Serhu Sahih-i Müslim*, 7/112.

[394] Buhâri, *Zekât* 26; Müslim, *Zekât* 80; Ebû Dâvud, *Zekât* 44.

[395] Nesâî, *Zekât* 62; Ebû Dâvud, *Zekât* 46; Müslim, *Zekât* 28.

[396] Ebû Dâvud, *Zekât* 44.

[397] İbrahim Canan, *Kütüb-ü Sitte Tercümesi ve Şerhi*, 14/502-503.

[398] *El-Mevsuatu'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 27/330.

[399] İbn Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 9/292.

[400] Nevevî, *el-Minhâc Serhu Sahih-i Müslim*, 7/112.

[401] Ebû Dâvûd, *Buyû* 84; Nesâî, *Zekât* 57.

[402] Buhârî, *Ahkâm* 9.

[403] Müslim, *Zekât* 65.

[404] Buhârî, *Büyû* 7.

[405] İbn Abidin, *Hâşiyetu İbn Abidin*, 5/220.

[406] Bakara Sûresi, 2/233; Ebû Dâvud, *Menâsik* 56.

[407] Buharî, *Buyû* 95; Nesaî, *Kudât* 31; İbn Mâce, *Ticarat* 65.

[408] Bu konuyla ilgili "Aile içi hayat" bölümünde "Kadın kocasından habersiz tasaddukta bulunabilir mi?" başlıklı cevabımız okunabilir.

[409] Ahzab Sûresi, 33/33.

[410] Kurtubi, *el-Câmiu'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, 17/141.

[411] Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 6/3891.

[412] Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 3/529.

[413] Tirmizî, *Radâ'* 18.

[414] Bezzâr, *el-Bahru'z-zehhâr*, 13/339.

[415] Ebû Dâvud, *Salât* 54.

[416] Ebû Dâvud, *Salât* 53.

[417] Kadınların mescide gitmelerinin hükmü, ayrı bir başlık altında işlenmiştir.

[418] "Kadının Çalışması" başlığı altında bu konu işlenmiştir.

[419] Fethullah Gülen, *Ölümsüzlük İksiri*, s. 53-54.

[420] Bkz.: *Mevsûatu'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, "el-hurûc", 19/108-110.

[421] Ebû Dâvud, *Nikâh* 40; İbn Mâce, *Nikâh* 4, Dârimî, *Nikâh* 39.

[422] Buhârî, *Cum'a* 12; Müslim, *Salât* 134.

[423] İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik* 2/462.

[424] Bkz.: Buhârî, *Cum'a* 12; Müslim, *Salât* 134.

[425] Bkz: Buhâri, *Taksiru's-salât* 4; Müslim Hac 420; Müslim, *Hac* 424.

[426] Bkz. Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm*, s. 992, 993; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 251.

[427] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/168.

[428] Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 252.

[429] Fethullah Gülen, *İkindi Yağmurları*, "Edeb ve Nezaket Medeniyeti", s. 64.

[430] Ebû Dâvud, *Nikâh* 42.

[431] İbrahim Canan, *Aile İçi Eğitim*, s. 202.

[432] Nisâ Sûresi, 4/19.

[433] Müslim, *Radâ'* 61.

[434] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 1/239.

[435] Buhâri, *Menâkıbu'l-ensâr* 20; *Nikâh* 108.

[436] Taberânî, *Mu'cemul-kebîr*, 23/11.

[437] Tirmizî, *Vela ve'l-hibe* 6.

[438] Ebû Dâvud, *Nikâh* 49.

[439] Müslim, *Nikâh* 123.

[440] Furkan Sûresi, 25/74.

[441] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3615.

[442] Bakara Sûresi, 2/201.

[443] İbrahim Sûresi, 14/41.

[444] Müslim, *Zühd* 74.

[445] İlyas Çelebi, "Sihir", *DİA*, 37/170.

[446] İbrahim Canan, *Kütübü Sitte Tercüme ve Şerhi*, 8/83.

[447] İbn Abidin, *Hâşiyetu reddi'l-muhtâr*, 1/37.

[448] Fethullah Gülen, *İkindi Yağmurları*, s. 43.

[449] Bakara Sûresi, 2/102.

[450] Bkz. Buhâri, *Tıbb* 47; Müslim, *Selâm* 43.

[451] İbrahim Canan, *Kütübü Sitte Tercüme ve Şerhi*, 8/99-100.

[452] *Mevsûatu'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, "Sihir" mad., 24/263-264.

[453] Yunus Sûresi, 10/77.

[454] Bakara Sûresi, 2/102.

[455] Buhâri, *Vesâyâ* 23; Müslim, *İman* 144.

[456] Müslim, *Birr* 18; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned* 2/484.

[457] Nesaî, *Tahrîm* 19.

[458] Suyûtî, *Fethu'l-kebir*, 3/67.

[459] İbn-i Mace, *Tahâra* 122.

[460] Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/71-72.

[461] Sabûnî, Ravâiu'l-beyan tefsiru âyâti'l-Kur'ân, 1/85-86.

[462] Cumhur-u fukaha sihir ve büyünün her çeşidini öğrenmeyi ve kullanmayı küfür/haram kabul ederken, bazıları kendisine büyü yapılmış insana yardımcı olmak ve onun sihrini çözmek için öğrenilip kullanabileceğini tecviz etmişlerdir. (*el-Mevsuatu'l-fıkhıyyeti'l-Kuveytiyye*, 24/264-265) Ancak biz sihir işiyle meşgul olmanın câizliğine dair Kitap ve sünnette yer alan bir delil bilmiyoruz.

[463] "O'nun (varlık ve kudretinin) delillerinden birisi de: Kendilerine ısınmanız için, size içinizden eşler yaratması, birbirinize karşı sevgi ve şefkat var etmesidir. Elbette bunda düşünen kimseler için ibretler vardır." (Rum Sûresi, 30/21)

[464] Buhâri, *Tıbb* 36; Müslim, *Selâm* 41.

[465] Fethullah Gülen, *Prizma 2*, s. 115.

[466] Fethullah Gülen, *Prizma 2*, s. 117; Fethullah Gülen, *İkindi Yağmurları,* s. 61. Ayrıca büyüye mübtelâ olan bir kimsenin okuyacağı dualar için bkz., http://www.hikmet.net/icerik/3704/sihir-veya-buyu

[467] Tirmizî, *Birr* 23.

[468] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 6/206.

[469] Hucurât Sûresi, 49/12.

[470] Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, 3/1057.

[471] Ebû Dâvud, *Edeb* 40.

[472] Bakara Sûresi, 2/187.

[473] Konuyla ilgili bir hadîs-i şerifte şöyle buyrulmuştur: "إذا تزوج أحدكم عج شيطانه يقول يا ويله عصيم ابن آدم منى ثلثى دينه Sizden birisi evlendiği zaman şeytanı feryat edip şöyle der: Ne yazık ki ademoğlu dininin üçte ikisini korudu." (Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, Hadis no: 44454)

[474] هو الَّذي خَلَقكم من نفس واحدة وجعَل منها زوجها لِيسكن إليها "*O'dur ki sizi bir tek candan yarattı ve bundan da, gönlü kendisine ısınsın diye eşini inşa etti.*" (Araf Sûresi, 7/189)

[475] Tirmizî, *Birr* 20.

[476] Beyhaki, *Şuabü'l-imân*, 7/411 (10797).

[477] Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, 4/4415 (11172).

[478] Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, 3/780 (8735-8736); M. Yusuf Kandehlevi, *Hayatü's-Sahâbe*, 3/330.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MAHREM MEVZULAR

Gerdek Gecesi Âdâbı

Gerdek ya da zifaf gecesi; nikâhtan sonra karı-koca olan çiftin beraber baş başa geçirecekleri ilk gecedir. Gerek kız gerekse erkek, ilk defa karşı cins birisiyle baş başa kalacaklarından dolayı hem endişe ve korkuyu hem de sevinç ve heyecanı iç içe yaşarlar. Sevinç ve heyecanın yaşanması normaldir. Zira yeni bir hayatın başlangıcı yapılmakta, yuva kurulmakta, neslin devamı için ilk adım atılmakta ve ayrıca meşru dairede bedeni zevkin rahatlıkla yaşanacağı bir atmosfere girilmektedir.

Endişe ve korkuya gelince, bu daha ziyade kızda olmakla beraber erkekte de olabilir. Kız, ilk defa bir erkekle baş başa kalacaktır. Erkeğin ilk tepkisi, kendisini beğenip beğenmemesi, kaba ya da yumuşak davranması, kocasını tatmin edip edememesi gibi konularda endişe yaşar. Erkek, kız kadar olmasa da bu gece kendine göre bir endişe ve korku yaşayabilir. Hanımını bu ilk gecede memnun edip edememesi, ona nasıl davranacağını bilememesi, onu daha ilk gecede kendisinden soğutmaktan çekinmesi, acemilik yaşaması gibi hisler arasında gider gelir. Sevinç ve heyecanın dengeli şekilde sergilenmesi, korku ve endişelerin giderilmesi için bu geceye dair bazı hususların bilinmesi gerekir. Şimdi bunları kısaca arz edelim:

Besmele

Bismillah, her hayrın başıdır ve bismillah denilmeden başlanan işler bereketsizdir. Gerdek odasına da "bismillah" deyip girmeli ki yuvaya ilk adım mübarek ve bereketli olsun.

Selam, Kelâm ve İkram

Zifaf odasına girerken selam vermeli. Selam, selamete, esenliğe vesiledir. İlk gece olması münasebetiyle zifaf gecesi biraz sohbet etmeli, karşılıklı iltifatta bulunmalı ve konuşurken nezaket ve yumuşaklığı elden bırakmamalıdır. Erkeğin hanımına içecek vs. ikramında bulunması da güzel olur. Bu konuda şöyle bir rivayet vardır: "Esma bint-i Yezîd Âişe Validemiz'i süsleyip Rasûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) getirmişti.

Onu Hazreti Âişe'yle oturmaya çağırdı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve Aişe'nin yanına oturdu. Kendilerine büyük bir bardak süt getirilmişti. Sütü içti sonra Hazreti Aişe'ye verdi. Âişe validemiz utandığı için başını öne eğdi."[479]

Erkeğin Hanımına Dua Etmesi

Erkek, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tavsiyesi üzere, evlendiği gün hanımının alnına elini koyar, besmele çeker ve sonra da şöyle dua eder: اللهمَّ إنِّي أسألك خيرها وخير ما جبلتها عليه وأعوذ بك من شرها ومن شر ما جبلتها عليه "*Ya Rabbi Senden bunun ve tabiatının hayrını dilerim. Şerrinden ve tabiatının şerrinden de sana sığınırım.*"[480]

İki Rekât Namaz

Müsaitse eşlerin beraberce iki rekât namaz kılmaları, kadın müsait değilse erkeğin tek başına kılması sahabe tarafından tavsiye edilmiştir. İbn Mesud, Ebu Zerr ve Huzeyfe (radıyallahu anhum), yeni evlenmiş bir şahsı ziyarete gittiklerinde ona şu tavsiyede bulunmuşlardır: إذا دخل عليك أهلك فصلِّ ركعتين، ثم سل الله من خير ما دخل عليك، ثم تعوذ به من شره، ثم شأنك وشأن أهلك. "*Eşinin yanına girdiğinde iki rekât namaz kıl ve Allah'tan, eşinin hayrını iste, şerrinden de Allah'a sığın. Sonra eşinle istediğin gibi vakit geçir.*"[481]

İlk gece dikkat edilecek önemli bir husus da birleşmeyi belli bir usul içinde yapmak ki bu da gelecek konumuzda anlatılmıştır.

Karı-Koca Arasındaki Cinsi Münasebetin Âdâbı

Karı-koca arasındaki cinsî münasebetin kendine göre âdâb ve usulü vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

Birleşmeden Önce Manevî Hazırlık Yapmak

Karı-koca beraberliği, hem çocuk için ilk adımdır hem de şehevî arzuyu gidermenin helâl yoludur. Özellikle çocuk için, ilişkiden önce bazı manevî hazırlıklarda bulunmak gerekir. Bu konuda Fethullah Gülen Hocaefendi'nin mülahazaları özetle şöyledir: "Karı-koca, çocuğa ilk adımı atmadan evvel, bir temizlik dönemi yaşamalıdırlar. Bu dönemde yeyip içtiklerinin helâl olmasına daha bir dikkat etmeli, ibadetlerini arttırmalı, evrâd ü ezkârlarına daha da hassasiyet göstermeli, el, dil, göz, kulak vs. azalarla günah işlemiş oldukları günahlara tevbe istiğfar etmeli, böylece her türlü iç ve dış günahlardan arınarak yakınlık kurmalıdırlar. Böyle bir temizlik döneminden sonra gerçekleşecek yakınlıktan, tıpkı temiz bir toprağa atılmış tohumun neşvu nema bulması gibi güzel nesiller yetişecektir. Bu nesiller, anne babalarını mahcup etmeyecekleri gibi Allah ve Resulü'nü de hoşnut eden nesiller olacaktır. Bu

mülâhazayı teyid sadedinde Buharî ve Müslim'in, Rasûlü Ekrem'den (sallallahu aleyhi ve sellem) naklettikleri şu hadis başlı başına bir önem arz eder: "*Şaki, daha anasının karnında talihsizdir; said, anasının karnında da talihlidir.*" Evet, çocuğun, daha anne karnında iken talihli ya da talihsiz olduğu hükmü ifade edileceği âna kadar her türlü tedbir alınmalıdır. Yavrunun sperm ve yumurta buluşması anından itibaren gıdası, annesinin davranışları; anne ve babanın daha önceki ve daha sonraki tavırları da onun talihli ve talihsiz yazılmasında önemli vesilelerdir.

Evet, her şey daha tohumun atıldığı andan itibaren başlar. O, yumurta hâlindeyken talihli veya talihsiz yazılmışsa, bundan haram bir lokmanın, anne-babanın günahlarının tesiri küçümsenemez. Tohum besmelesiz atılmışsa, ondan hayırlı bir semerenin meydana gelmesi Allah'ın lütfuna kalmıştır. Eğri bir teşebbüsten doğru sonuç elde etmek muhal olmasa da çok zordur. Mümkün değildir demiyoruz; zira, Ebu Cehil'den dahi İkrime gibi birisi meydana geldiğine göre, yaşantısı çok menfi olan ailelerden bile bazen inançlı insanlar çıkabilir.

Kat'iyen bilmeliyiz ki, ektiğimiz her tohum ya zakkum olup başkalarını zehirleyecek ya da kökü yerin derinliklerinde, dalları semaları tutan mübarek bir ağaç gibi meyveleriyle, gölgesiyle, dallarıyla, yapraklarıyla insanlığa, hatta daha başkalarına nesiller boyu hizmet edecek; insanın mutluluğuna ve yeryüzünün imarına katkıda bulunacaktır."[482]

Nitekim: نساؤكم حرث لكم فأتوا حرثكم أنى شئتم وقدموا لأنفسكم "*Eşleriniz sizin nesil yetiştiren tarlanızdır. Tarlanıza dilediğiniz şekilde varın. Kendiniz için ilerisini düşünerek hazırlık yapın!*"[483] âyetindeki "*Kendiniz için ilerisini düşünerek hazırlık yapın*" ifadesini, ilişkiden önce hayırlı amellerde bulunun şeklinde anlayan âlimlerimiz de olmuştur.[484]

Hocaefendi'nin yukarıdaki yaklaşımlarından hareketle, isteyenlerin özellikle Ramazan Ayı'ndan sonra mukarenette bulunmalarının, hiçbir bağlayıcılığı olmaksızın, daha uygun olacağını söyleyebiliriz. Zira bu mübarek ay boyunca ruhta ve bedende bir arınma yaşanacaktır.

Besmele ve Duayla Başlamak

Bu konuda Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem, şu tavsiyede bulunur: لو أنّ أحدكم إذا أراد أن يأتي أهله قال بسم الله اللهم جنبنا الشيطان وجنب الشيطان ما رزقتنا ثم قدر أن يكون بينهما ولد في ذلك لم يضره شيطان أبدا "*Eğer, ailesiyle münasebette bulunmak istediğinde "Bismillah, Allahım bizi şeytandan, şeytanı da bize rızık olarak vereceğin çocuktan uzak eyle" diye dua eder de Allah onlara bir çocuk lutfederse, şeytan ona ebediyyen zarar veremez.*"[485] Bu duayı, ilişkiden maksat ister çocuk olsun isterse helâl yoldan ihtiyacı tatmin olsun okumak gerekir. Zira çocuğa niyetlenmeden gerçekleşen beraberlik neticesinde bile çocuk olabilir. Böyle bir dua, birleşmeye ayrı bir uhreviyet

katar. Mesele, tamamen şehevî olmaktan çıkar ve o mahrem halde bile Allah ile irtibat kurulmuş olur.

Birleşme öncesi, Lâ ilâhe illallah, Allahü Ekber demek, İhlâs Sûresi'ni okumak da müstehap görülmüştür. İnzâl (meninin inmesinden) az önce, dudakları kıpırdatmadan, sadece içinden geçirerek: اَلْحمد لله الَّذي خَلَقَ مِن الْماء بشرا فجعله نسبا وصهرا وكان ربك قديرا "*İnsanı bir parça sudan yaratan, ondan nesiller lutfedip akraba/sülale var eden Allah'a hamd olsun. Rabbinin her şeye gücü yeter.*" *mana*sındaki duayı düşünmek de yine müstehap görülen hususlardandır.[486]

Müstehap görülen dualardan biri de şöyledir: بِسمِ الله العلي العظيم اَللَّهم اجعلها ذُرية طَيبة إِنْ كنت قدرت ولدا يخرج من صلبي "*Yüce ve Büyük Allah'ın adıyla, Allahım, eğer bana sulbümden bir çocuk nasib edeceksen, onu temiz bir nesil kıl!*"[487]

Temizliğe Dikkat Etmek

İlişkide temizlik de çok önemlidir. Önce, ağız temizliği yapmak, tenasül uzvunu yıkamak, güzel koku sürünmek hem yakınlığı daha cazip kılar hem de sağlık açısından önemlidir. Birleşmeden sonra ise bez, peçete vs. kullanmak suretiyle temizliğe dikkat edilmelidir. Eller yıkanmadan ağza burna götürülmemelidir.

Ön Hazırlık

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyururlar: "*Biriniz, karısıyla beraber olacağı zaman hayvanın ilişkide bulunduğu gibi ilişkide bulunmasın, arada bir vasıta olsun. Sahâbe sorar "O vasıta nedir ya Rasulallah?" Efendimiz buyurur ki: Öpmek ve konuşmaktır.*"[488]

Evet, birleşme öncesi öpmek, okşamak ve konuşmak, bedenen ve psikolojik olarak ilişkiye hazırlık mahiyetindedir ve daha çok zevk almaya vesiledir. Bir başka hadislerinde Efendimiz (aleyhissalâtu ve's-selam), üç şeyin kişinin acziyetinden kaynaklandığını, hâlbuki bunların olmaması gerektiğini, bunlardan birinin de kişinin, eşiyle konuşmadan, ona sıcak davranmadan ilişkide bulunması ve hanımı ihtiyacını gidermeden kendi ihtiyacını giderip kalkması olduğunu beyan etmiştir.[489]

Bir Örtü ile Örtünmek

Birleşmeyi örtüsüz ve çıplak olarak yapmak mekruhtur. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu konuda şöyle buyurmuşlardır: إذا جامع أحدكم فليستتر ولا يتجردان تجرد العيرين "*İlişkide bulunmak isteyenler örtünsünler. Yabani eşekler gibi soyunmasınlar.*"[490] Örtülü şekilde beraber olmanın en uygun şekli yatmaktır. Araf Sûresi'nin 189. âyetindeki "tegaşşâhâ= Erkek eşini sarıp bürüdü" ifadesinden de bunun daha münasip olduğu anlaşılabilir.[491] Eğer

tesettür korunabilecekse, ayakta veya oturarak da beraber olunabilir. Belli bir edep çerçevesinde hepsi de câizdir.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ailesiyle beraber olduğunda, sesini alçaltır, ailesine de sükûnet tavsiye ederdi.[492] Demek ki, birleşme esnasında çıkarılacak seslerin hiç kimseye duyurulmaması da önemli bir meseledir. Zira zihin kirliliğine sebebiyet verebilecek hususlardan şiddetle kaçınmak gerekir.

Arka Yoldan Temasta Bulunmamak

Kur'ân ve sünnette beyan edildiği üzere, arka yoldan temas haramdır. Âyette şöyle buyrulur: نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ "*Kadınlarınız, sizin tarlalarınızdır. Tarlanıza istediğiniz yerden varınız.*"[493] Tarladan maksat, nutfenin (spermin) ekildiği ve netice alındığı ön taraftır. Arka taraftan böyle bir verim alınmaz. Dolayısıyla arka taraftan temas haramdır. Bir önceki âyette de bu husus şöyle belirtilir: فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللهُ "*Temizlendikten sonra, Allah'ın izin verdiği şekilde onlara yaklaşın!*"

Efendimiz (aleyhissalâtu ve's-selam) ise bu haram fiili işleyen kimse hakkında şöyle buyurmuştur: مَلْعُونٌ مَنْ أَتَى امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا "*Karısına arkasından yaklaşan kimse lanetlenmiştir.*"[494]

Beraberlik Sırasında Çok Konuşmamak

Bu husus mekruh görülmüştür.[495] Zira o an, zevk alınacak andır. Konuşma, bu zevkin kaçmasına sebebiyet verebilir.

Kadına Yumuşak Davranmak

Kadın, beden ve ruh yapısı olarak incedir. Bu sebeple, beraberlikte sert hareketlerde bulunulmamalı, mutlaka kadın fıtratı göz önünde bulundurulmalıdır. Zaten, birleşme öncesi mukaddime olarak erkeğin hanımıyla konuşması, güzel sözler söylemesi ve onu öpüp okşaması da, kadına yumuşak davranmanın bir tezahürüdür.

Tutma ve Bakma Konusu

Karı-koca, birbirlerinin bütün vücutlarına bakıp dokunabilirler. Ancak, bununla beraber âdâbı da göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Özellikle tenasül uzuvlarına bakmakta tedbirli olunmalıdır. Hadis kitaplarında bulunmasa da edeple alâkalı kitaplarda rivayet edilen bir sözünde Âişe Validemiz bu hususta şöyle demektedir: "*Allah Resulü benden bir şey görmedi, ben de O'ndan.*"[496] Maksat, avret uzuvlarıdır. Bir hadiste ise şöyle buyrulmaktadır: "*Allah, kendisinden utanılmaya insanlardan daha layıktır.*"[497]

Başkasını Hayal Etmemek

Karı-kocanın birleşme sırasında başka erkek ve kadınları hayal etmeleri câiz değildir. Çünkü bunları normal şartlarda dahi hayal etmek câiz değilken, birleşme hâlinde hayal etmek evleviyetle câiz olmaz. Bu hem ahlaken doğru değildir hem de birbirlerine karşı bir vefasızlık ifadesidir. Bu durum, tıpkı su içerken içkiyi hayal etmek gibidir ki, hadîs-i şerifte yasaklanmıştır.[498]

Bazı Malzemeler Kullanmamak

Aslında Allah'ın insana vermiş olduğu tabiî sıvılar, ilişkide yeterlidir. Bunlarla iktifa etmek gerekir. Ancak herhangi bir sebepten dolayı zorlanılıyorsa, içeriğinde domuz ürünü gibi haram maddeler olmayan ve zararsız olan kremler vs. kullanılabilir.

Kendi Kendine Tatmin Olmamak (Mastürbasyon/İstimna')

Kadının ya da erkeğin kendi elleriyle kendilerini tatmin etmelerine istimna veya mastürbasyon denir. Pek çok fıkıhçımız tarafından câiz görülmemiştir. Fakat koca, hanımının eliyle veya başka bir uzvuyla, kadın da aynı şekilde kocasından istifade ile tatmin olabilir.

Hanım İhtiyacını Görünceye Kadar Kocanın Ayrılmaması

Kadının da ilişkiden alacağı, kendine ait bir zevk vardır. Fakat onun uyanması erkekten daha geç, tatmini ise daha uzun zamanda olur. Bunun için de erkek kendi tatmin olduktan sonra acele etmemeli, fedakârlık yapıp hanımının tatminini beklemelidir. Bu sürenin bitimi halle veya sözle belli olur. Erkeğin, kendi işini bitirdikten sonra, hanımının tatminini beklemeden ondan ayrılmasını Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), uygun bulmamış ve şöyle buyurmuştur: إذا جامع أحدكم أهلهُ فليصدقها ثم إذا قضى حاجته قبلَ أنْ تقضي حاجتها فلا يعجلها حتّى تقضي حاجتها "*Biriniz hanımıyla beraber olduğunda, yumuşak ve sevgiyle davransın, ihtiyacını giderdiğinde de hanımı ihtiyacını giderinceye kadar acele etmesin.*"[499]

İlişki Sonrası Bir Şeyler Yenilip İçilecekse Abdest Alınması

Bu da Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tavsiyelerindendir. Bir hadislerinde Efendimiz (aleyhissalâtü vesselam) şöyle buyurmuşlardır: إِذَا أَتَى أَحَدُكُم أَهلَه ثُمَ أَرَادَ أَنْ يعود فَليتوَضأْ بينهما وضوءا "*Sizden biri eşiyle beraber olduğu vakit, bunu tekrarlamak isterse abdest alsın.*"[500]

Gecenin Başlangıcında İlişkide Bulunacaksa Uyumadan Önce Yıkanmak, Hiç Değilse Abdest Alıp Öyle Uyumak

Birleşmeden sonra abdest alıp uyumak sünnettir. Bununla beraber, Efendimiz'in (aleyhissalâtu ve's-selam), birleşme sebebiyle gusül gerektiği halde, suya hiç dokunmadan

öylece sabahladığı da vakidir.[501] Dolayısıyla dileyen abdest alır yatar sünnet sevabı kazanırlar. Abdest almayanlar da Efendimiz'in sünnetinin dışına çıkmış olmazlar.

Gusülsüz duran bir insanın şeytanın vesveselerine açık bulunacağından, gusül abdesti alınması tavsiye edilir. Ancak Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dinin ruhundaki kolaylığı göstermek için bazen gusül almayı sabah namazına kadar geciktirmiştir. Yani hemen yıkanmak tavsiye edilse de, guslü sabah namazına kadar geciktirmek de bir ruhsattır.

Zayıf Kadınları İlişkiye Zorlamamak

Kadın yapı olarak zayıflık ya da bir hastalık sebebiyle birleşmeye güç yetiremeyecekse, zorlamak câiz değildir.

Karı-Kocanın Sır Tutucu Olması

Karı-koca, özel hayatları ile alâkalı hususları bir sır gibi saklamalıdırlar. Bu sırların dışarı çıkması, hatta anne babaya bile anlatılması câiz değildir. Hadîs-i şerifte bu husus şu şekilde yer alır: إِنَّ من أعظم الأَمانة عند الله يوم القيامة الرجل يفضى إلى امرأته وتفضى إليه ثم ينشر سرها "*Kıyamet Gününde, Allah katında, emanete hıyanetin en büyüklerinden biri, karı-koca beraber düşüp-kalktıktan sonra, kocasının kadının sırrını yaymasıdır.*"[502] Bir başka hadiste ise böyle bir erkek, Allah katında insanların en şerlisi olarak tarif edilir.[503] Bir diğer hadiste ise, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gece hayatlarını anlatan karı-kocayı, sokakta cinsî münasebette bulunan şeytanlara benzetmektedir.[504]

Çocukların Yanında İlişkiye Girmemek

Çocukların yanında ilişkide bulunmama konusunda Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ikazı vardır. Elbette, safi zihinlere sahip çocukların, anne-babalarını o halde görmeleri uygun olmayacaktır. Bu durum, çocukların zihinlerinde olumsuz tesirler bırakacaktır. Özellikle birleşme'nin ne demek olduğunu bilebilecek yaşta olan çocuklar için durum daha da hassasiyet kazanır. Uyurken bile onların yanında ilişkide bulunmak câiz değildir.

Konuyla İlgili Muhtelif Hususlar

Beraber Olmak İçin Belli Bir Gün Var mıdır?

Sünnet-i seniyyede bunun için belli bir gün tahsisi yoktur. Âlimlerimizden, "*Kim Cuma günü guslederse, Allah ona rahmet etsin.*" hadisinden yola çıkarak Cuma günü birleşmeyi müstehap görenler vardır.[505] Bununla beraber karı-koca bu konuda, ihtiyaçlarını, konumlarını, sağlıklarını, işlerini de hesaba katarak hareket etmelidirler.

İllaki şu günlerde olmalı, şu günlerde olmamalı gibi bir sınırlama yoktur. Bediüzzaman hazretleri, erkeğin bu konudaki ihtiyacına bir cümleyle temas ettiği yerde 20-30 günden bahsetmektedir ki bu da her halde hayatını hassas yaşayan, günahlarla vaktini süistimal etmeyen erkekler için fıtrî bir süredir.[506]

Bir de erkeğin, her gün ilişki talebinde bulunması hanımı için zor olabilir ve onu büyük bir külfete sokabilir. Bu yüzden erkeklerin bu konuda tedbirli ve anlayışlı olmaları gerekir.

Mushaf Bulunan Odada Birleşmek Câiz midir?

Mushaf bulunan odada birleşmekte bir mahzur yoktur. Ancak edeben, ayakların ona doğru uzatılmaması, mushafın yüksekçe bir yerde bulunması ve üzerinin örtülmesi güzeldir.

Azil Yapmada Kadının İzninin Alınması Şart mıdır?

Azil, ilişki sırasında erkeğin menisinin dışarı akıtılmasıdır. Bu konuda kadının izninin alınması şarttır. Çünkü kadının bu konuda zevki ve dolayısıyla da hakkı söz konusudur. Kadının izni alındıktan sonra azil yapmanın câiz olduğu konusunda âlimler arasında ittifak vardır.[507] Ancak hatırlatmak gerekir ki, birleşmeden sonra gusül abdesti almadan çocuğu emzirmemeye dikkat edilmelidir.

Cinsel Gücü Arttıracak Besinler Alınabilir mi?

Bu gücü arttıracak besinler almakta mahzur yoktur. Hatta Efendimiz (aleyhissalâtu ve's-selam), kınayı tavsiye ederken meselenin bu yönüne de temas etmiş ve "*Çünkü o, cildi güzelleştirir, cinsel gücü artırır.*"[508] buyurmuştur.

Süt Emziren Hanımıyla İlişkiye Girmek Câiz midir?

Bir erkeğin süt emziren hanımıyla beraber olmasında, herhangi bir sağlık problemi olmadıktan sonra bir mahzur yoktur. Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda izni vardır.[509]

Bir Erkek, Hamile Hanımıyla İlişkide Bulunabilir mi?

Hamile bir kadınla ilişkide bulunmanın dinen bir sakıncası yoktur. Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından buna müsaade edilmiştir.[510] Ancak sağlık açısından bir zarar söz konusu olacağından şüphelenen kimseler bunu bir doktora sorabilirler. Eğer düşük tehlikesi gibi bir riskten dolayı hamileliğin belli aylarında doktor ilişkiyi yasakladıysa, eşlerin de bu yasağa uymaları gerekir.

Fakat hamileliğin ilerleyen aylarında eşler, çocuğa zarar vermeme adına daha

dikkatli davranmalıdırlar. Buna göre uygun pozisyonları seçmeli, kadın da bu konuda kocasına yardımcı olmalıdır. Diğer yandan her ne şekilde olursa olsun, kadın için böyle bir münasebet zor olacaksa, erkeğin anylayışlı ve sabırlı davranması gerekir.

Karı-Koca Arasındaki Yakınlığın Yasak Olduğu Durumlar Nelerdir?

Bu yasaklar kısaca şöyledir:

1. Âdet ve lohusalık dönemi. Kadın bu hallerdeyken, birleşme haram kılınmıştır.

2. Farz olan bir orucu tutarken ilişki câiz değildir. Kadın nafile oruç tutarken kocası, onunla ilişkide bulunmak isterse, kadının orucunu bozması gerekir. Zira kocasının ihtiyacını gidermek, nafile ibadetten daha efdaldir. Çünkü kadın, kocasının harama girmesine mani olmuştur. Tabii, o bozduğu nafile orucu daha sonra vacip olarak tutması gerekir. Çünkü yarıda bırakılan bir nafile ibadeti iade etmek vaciptir.

3. Kadının, rahatsız olduğu dönemler. Kadın, beden veya psikolojik olarak hastaysa ve ilişkiye dayanamayacaksa, onu zorlamak câiz değildir. Bu durumda erkeğe, sabır vazifesi düşmektedir.

Erkeğin, Hanımının Âdeti Bittikten Sonra Gusül Abdesti Almadan Onunla Beraber Olması Câiz midir?

Bir kadının eğer âdet günleri on gün ise, on günün bitiminde gusül almadan ilişkide bulunabilir. Ancak âdet süresi on günden az ise, kanama bittiğinde, ilişkide bulunabilmesi için ya gusül abdesti alması veya üzerinden tam bir namaz vakti (yani temizlenip bir namazın farzını kılacak kadar süre) geçmesi ya da bir özründen dolayı teyemmüm edip onunla nafile de olsa bir namaz kılması gerekir. Tabii ki en güzeli gusül abdesti aldıktan sonra birleşme olmasıdır ki, diğer üç mezhep imamının nokta-i nazarı da budur.

Bahsettiğimiz bu hükümler kanın, kadının normal âdet süresi bitiminde kesilmesi durumundadır. Eğer kan, kadının âdeti Mesela altı günken beşince günde kesilmişse, kadının en az hayız müddeti olan üç günü aşmış ve kadın gusül almış olsa dahi, âdet süresi olan altı gün bitmeden kocasıyla ilişkide bulunamaz. Çünkü âdet müddeti içerisinde kanın tekrar gelme ihtimali vardır. Ancak böyle bir kadın kanın kesilmesi üzerine gusül abdesti alırsa ihtiyaten namazlarını kılar ve oruçlarını da tutar.

Erkek, Hanımını Münasebet İçin Çağırdığında, Hanımın Bu Çağrıya Olumlu Cevap Vermesi Şart mıdır?

Kocası, beraber olmak için hanımını yatağa çağırdığında, bir özrü olmadıkça hanımının bu çağrıya hemen icabet etmesi şarttır. Çünkü bu, kocanın günaha girmemesi ve meşru yoldan tatmin olması için lazımdır. Bu hususta Efendimiz

(sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: *"Kocası hanımını çağırdığında, ocak başında da olsa gelsin."*[511] Aynı talep hakkı kadın için de geçerli olsa da şehevî arzunun tatmin ihtiyacı erkekte kadından daha fazladır. Bu yüzden hadîs-i şerifte erkek söz konusu edilmiştir.

Bir başka hadiste ise: إِذَا دعا الرجل امرأته إلى فراشه فأبت فبات غضبان عليها لعنتها الملائكة حتى تصبح *"Kocası hanımını ilişki için yatağa davet ettiğinde, kadın özrü olmadığı halde bundan kaçarsa, kocasına dönünceye kadar melekler ona lanet eder."*[512] buyrulur. Bu mesele Müslim'deki bir hadiste ise: *"Kocası ondan razı oluncaya kadar melekler ona lanet eder."* şeklinde geçmektedir.[513]

Burada bir hususu hatırlatmakta fayda var. Erkek böyle bir meselede nezaketi elden bırakmamalı ve mümkün olduğu kadar karısının gönlünü almaya çalışmalıdır. Yoksa erkeğin "bu benim hakkım" diyerek hanımına kaba davranması, onu zorlaması ve hele hele ona söyüp sayması tasvip edilemez. Çünkü erkeğin böyle bir davranışı, hanımının kendisini, "şehevi arzuları gidermek için kullanılan bir varlık" olarak algılanmasını netice verebilir.

Diğer yandan bu tür hadîs-i şerifleri doğru anlamak gerekir: Maksat, erkeğin helal dairede doyması, harama kaymamasıdır. Bu hususta kadın elinden gelen hassasiyeti göstermelidir ki muhtemel günahların önüne geçilsin. Zira helâl daireyle doyan bir insan harama girmez. Bu açıdan dinimiz meşru isteklere bir engel koyulmamasını isteyerek, muhtemel yaşanabilecek günahların önüne geçmek istemiştir.

Eşlerin Beraber Banyo Yapması

Dinimize göre eşler arasında avret yoktur. Beraberce banyo yapabilirler. Nitekim Hazreti Âişe Validemiz'in Peygamberimizle (sallallahu aleyhi ve sellem) beraber yıkandığını nakleden hadîs-i şerif Buhari'de geçmektedir. Fakat buradan eşlerin beraber yıkanmalarının câiz olduğu anlaşılsa da büsbütün örtüden sıyrılmış oldukları anlaşılmamalıdır. Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), pek çok hadîs-i şerifte çıplaklığa karşı ümmetini ikaz etmiştir. Buradan hareketle diyebiliriz ki, insanın hanımıyla yıkanırken örtüsüz bulunması haram değildir. Ancak guslün âdâbına riayet edilmemiş olur. Çünkü hem insanın insanlık özelliğine, hem de Allah'a, meleklere ve eşine karşı utanma duygusuna terstir. Hiç kimse olmasa bile Allah, utanılmaya en layıktır.

Behz ibn-i Hakîm (radıyallâhu anh) anlatıyor: *"Bir gün Hazreti Peygamber'e* (sallallahu aleyhi ve sellem) *dedim ki: "Ey Allah'ın Resülü! Hangi avretimizi açıp, hangi avretimizi örtelim?" "Hanımın dışında herkese karşı avretini koru!" cevabını verdi. Ben tekrar: "Ey Allah'ın Resülü, erkeklerin yanında olduğumda nasıl olmalı?" dedim, "Gücün*

yeterse avretini kimseye gösterme!" dedi. "Kişi tek başına olursa?" dedim. "Kendisine karşı hayâ edilmeye Allah daha lâyıktır" dedi."[514]

Yine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde Allah'ın hayâ sahibi olduğunu ve hayâ sahibi olup örtünenleri seveceğini ifade ettikten sonra bizlere yıkanma esnasında da örtünmemizi tavsiye buyurmuşlardır.[515] Bunun sebebi de yine hadislerde zikredilmiş ve Allaha karşı saygılı olma, rahmet melekleriyle olan münasebeti koparmama gibi mülahazalara bağlanmıştır.[516] Dolayısıyla yıkanma esnasında galiz avretleri bir peştemalle örtmek, adaba uygun bir yıkanma şeklidir.

Kadının Erkek Doktora Muayene Olması

Esas olan, kadının kadın doktorda, erkeğin de erkek doktorda muayene olmasıdır. Bu iki durumun tersine bir uygulama ancak zarurete bağlanmalıdır. Yani zaruret olursa, kadın, erkek doktora, erkek de kadın doktora muayene olabilir. Bu zarureti ise, bulunulan hastane imkânları, kişinin maddî durumu, doktorlardaki uzmanlık, uzmanların azlığı gibi durumlar belirler. Hastane ve doktor tercihlerinin yapılabildiği günümüzde, mümkünse bu tercihler nazara alınmalı, erkekler erkek doktorları, kadınlar da kadın doktorları tercih etmelidir. Ancak bu mümkün olmayacaksa veya mevcut doktorlardan en uzman olanı karşı cinstense, zarurete binaen o tercih edilir.

Yalnız burada doktora düşen bir görev vardır: O da ruhsatları zaruret miktarınca kullanmasıdır. Yani onun, bakması ve dokunması gereken yere, ihtiyaç kadar bakıp dokunması, ihtiyaç olmayan yerlere ise bakmaması ve dokunmaması gerekir. Burada kabul edilmiş genel ölçü şudur: "Zaruretler, kendi miktarınca takdir edilir." Yani ne kadar ruhsatla o zaruret aşılacaksa, o ruhsatın ötesine geçmemek icab eder.[517]

Burada az da olsa günümüzdeki rastlanılan çarpık bir anlaşıya da işaret edelim: Bazıları, doğumu yaptıracak doktorun güçlü olması gerektiğinden hareket ederek, doğum doktorunun erkek olması gerekeceğini düşünebiliyorlar. Hâlbuki günümüzde pekâlâ kadınlar da rahatlıkla doğum yaptırabilmektedirler. Dolayısıyla kadın doktorun bulunduğu bir yerde erkek doktora doğum yaptırmak caiz değildir.

---

[479] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/471 (27632).
[480] Ebu Davud, *Nikâh* 46.
[481] İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 10/394 (30352).
[482] Fethullah Gülen, *Çekirdekten Çınara*, s. 67.
[483] Bakara Sûresi, 2/223.
[484] Razî, *Mefatihu'l Gayb*, ilgili âyetin tefsiri.
[485] Ebû Dâvud, *Nikâh* 46.
[486] İmam Gazzâli, *İhyâ-u ulûmi'd-din*, 2/49.
[487] İmam Gazzâli, *İhyâ-u ulûmi'd-din*, 2/49.
[488] İmam Gazzâli, *İhyâ-u ulûmi'd-din*, 2/50.
[489] İmam Gazzâli, *İhyâ-u ulûmi'd-din*, 2/323.
[490] İbn-i Ebi Şeybe, *Musannef*, 17919; Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/2646.
[491] Fahrettin Razî, *Mefatihu'l Gayb*, ilgili âyetin tefsiri.
[492] Münâvî, *Feyzu'l-kadir*, 5/115; Gazzâli, *İhyâ-u ulûmi'd-din*, 2/49.
[493] Bakara Sûresi, 2/223.
[494] Tirmizî, *Tahâret* 102; İbn Mâce, *Nikâh* 29.
[495] Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu,* 4/2645
[496] Abdu'l-Muhsin, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud*, 22/463.
[497] Buhâri, *Vudu* 99.
[498] İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtar*, 6/372.
[499] Münâvî, *Feyzu'l-kadir*, 1/418; Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, hadis no: 44837.
[500] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/203, 7/192; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 16/343.
[501] Tahavi, *Şerhu Meani'l-âsâr*, 1/125.
[502] Müslim, *Nikâh* 124.
[503] Müslim, *Nikâh* 123.
[504] Ebû Dâvud, *Nikâh* 48-49.
[505] Gazzâli, *İhyau ulûmi'd-din*, 2/50.
[506] Bediüzzaman, *Lem'alar*, 24. Lem'a, s. 306
[507] Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhû,* 4/2644.
[508] Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 6/668.
[509] Ebû Dâvud, *Tıbb* 16.
[510] Tirmizî, *Tıbb*, 27.
[511] Tirmizî, *Radâ'* 10.
[512] Buhâri, *Nikâh* 86.
[513] İbnü'l Esir, *Câmiu'l-usûl fi ehâdisi'r-Rasûl*, 6/495.
[514] Ebû Dâvud, *Hamâm* 3; Tirmizî, *Edeb* 22.
[515] Taberani, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 22/259.
[516] Buhâri, *Gusül* 20; Ebu Dâvud, *Hammam* 3.

517 İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 6/371.

ALTINCI BÖLÜM

HAMİLELİK

Hamilelikte Çocuğun Salih Bir Evlat Olması İçin Dikkat Edilecek Hususlar

Salih, sağlam karakterli, güzel ahlaklı ve dindar bir çocuğa sahip olmak isteyen bir kişi öncelikle evlenirken tercihini doğru yapmalıdır. Evlendiği insanın dindar ve güzel ahlaklı olmasına öncelik vermelidir. Evlilikten sonra ise hamilelikten çocuğun doğumuna kadar olan süre içinde alınması gereken bir kısım tedbirler vardır. Yani, öncelikle "tohumun temiz bir zemine bırakılması, sonra da bırakıldığı yerde gelişirken temiz bir hava ile havalandırılması, temiz şualarla şualandırılması, temiz su ile sulanması ve tımar edilmesi, yetiştirilmek istenen neslin kaliteli yetişmesi bakımından çok önemlidir."[518]

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şeriflerinde: الشَّقِيُّ مَن شَقِيَ في بطنِ أُمِّه ، والسَّعيد مَن سَعِدَ في بَطنِ أُمِّه "*Şaki, daha anasının karnında talihsizdir; said, anasının karnında da talihlidir.*"[519] buyuruyor. Hâlbuki biz biliyoruz ki, bizim irade ve davranışlarımız hesaba katılmadan hiçbir takdir söz konusu değildir. Bizim nasıl hareket edeceğimiz, nasıl adım atacağımız, attığımız bu adımların neleri ortaya çıkaracağı Cenab-ı Hak tarafından bilinmiş ve iradelerimiz de hesaba katılarak her şey ona göre plan ve programa tâbi tutulmuştur.[520] Dolayısıyla bizim salih bir evlat yetiştirmek için alacağımız tedbirler daha tohumun atılması anından itibaren başlar ve devam eder.

Sperm ve yumurta bir araya geldikten sonra, annenin gıdası, hâl ve hareketleri, ruhî durumu, maneviyatı anne karnındaki çocuğun şaki veya said yazılmasında önemli birer etkendir. Haram bir lokmanın, işlenen bir günahın, manevî tatminsizlikten ileri gelen stres ve depresyonların hiç şüphesiz çocuğun karakterinin şekillenmesinde etkisi büyüktür. Besmelesiz atılan bir tohumdan hayırlı neticelerin ortaya çıkması Cenab-ı Hak aksini murad buyurmadıkça zor bir ihtimaldir. Ancak Cenab-ı Hak dilerse füccardan da salih evlatlar neşet edebilir.

Şimdi hamile bir kadının, hamilelik süresince dikkat etmesi gereken hususları kısaca arz edelim:

Besmele

Çocuğun anne karnına düşmesinden önce besmele çekilmesi ve dua edilmesi Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) tavsiyeleri arasındadır. Allah Resûlu Aleyhisselatu Vesselam Efendimiz konuyla ilgili şöyle buyurur: "*Kişi hanımına gelince bismillah desin ve şu duayı okusun:* اَللّهم بارِك لَنا فيماَ رَزَقتنا وَلا تجعَل للشَّيطَانِ نَصيبا فيما رزَقتَنَا *Allahım, bize vereceğin evladı hakkımızda mübarek kıl. Bize nasib ettiğin şeyde şeytana bir pay koyma.*" *Böyle derse, kadın hamile kaldığı takdirde çocuğun salih olacağı ümid edilir.*"[521] Buhari ve Müslim'in ittifaken rivayet ettikleri bir başka hadîs-i şerifte ise, hanımına yaklaşmak isteyen kimsenin besmele çektikten sonra şu duayı okuması tavsiye edilir: اللهم جنِبنا الشَيطَانَ عنَّا وجنِب الشَيطَانَ بِما رزَقتنا "*Allahım, bizi şeytandan uzak tut ve şeytanı da bize vereceğin evlattan uzak tut!*"[522] Hadisin devamında, bu duayı okuyan kimsenin bir çocukla rızıklandırıldığı takdirde, şeytanın ona ebediyen zarar veremeyeceği ifade edilir.

Evet, hadîs-i şeriflerde açıkça ifade edildiği üzere, her hayrın başı besmele olduğu gibi, hayırlı bir evlada sahip olmak isteyen kimsenin de besmeleyle işe başlaması çok önemlidir. Ardından da, çocuğun salih bir evlat olması ve şeytanın ona zarar vermemesi için Cenab-ı Hakk'a iltica edip yalvarmalıdır.

Dua

Yukarıya aldığımız hadîs-i şerifler ailevi münasebetten önce besmele çekilmesini ve dua edilmesini tavsiye ediyor. İşin bidayetinde dua önemli olduğu gibi, hamile kaldıktan sonra, doğuma kadar her fırsatta Cenab-ı Hakk'a dua etmek de çok önemlidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim, Hazreti Âdem ve Hazreti Havva'nın hayırlı bir evlat nasip etmesi için Cenab-ı Hakka yakarışlarını şu ifadelerle anlatır: هو الَذي خلقكم مِن نَفسٍ واحِدة وجعَل مِنها زوجها ليسكن إِليها فلمَّ تغَشَاها حملت حملا خفيفًا فمرت بِهِ فلما أثقلت دعوا الله ربهما لئن آتيتنا صالحا لنكونن مِنَ الشَاكِرين "*Sizi bir tek candan (Âdem'den) halkeden, ondan da yanında huzura eresiniz diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. (Âdem) Eşi ile (birleşince) o hafif bir yük yükleniverdi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıyıp da hamileliği ağırlaşınca, Allah'a: Andolsun bize (salih) kusursuz bir çocuk verirsen, sana ziyadesiyle şükrederiz, diye dua ettiler.*"[523]

Gerek baba gerekse anne adayı, Cenab-ı Hakk'ın kendilerine nasip edeceği çocuğun her türlü kusurdan âzâde ve hayırlı bir evlat olması adına Allah'a yalvarıp yakarmalı ve duasının makbul olduğuna inandıkları zatlardan da bu hususta dua istemelidirler. Müsebbibü'l-Esbab olan Cenab-ı Hak isterse, olmazlar bile olur hale gelir. İşte anne-baba duadaki bu büyük güce inanmalı ve gönülden yaptıkları dualarıyla Cenab-ı Hak'tan hayırlı evlat talebinde bulunmalıdırlar.

Helâl Rızık

Özellikle günümüzde daha bir ehemmiyet kazanan hususlardan bir diğeri de helâl rızık peşinde olmak ve şüpheli hiçbir lokmanın mideye inmesine fırsat vermemektir. Yani çocuk daha anne karnındayken helâl ve temiz rızıkla beslenmelidir. Çocuk anne karnında teşekkül etmeye başladığı ilk andan itibaren meşru yollardan gıdasını almalıdır. Bunun için de anne baba kazancının helâlinden olması hususunda son derece hassas olacak, alışveriş yaptıkları yerleri iyi seçecek ve dinin haram kıldığı hiçbir maddenin evlerine girmelerine fırsat tanımayacaklardır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): يأتي على الناس زمان لا يبالي المرء بما أخذ منه أمن الحلال أم من الحرام *"Öyle devir gelecek ki, insanoğlu, aldığı şeyin helâlden mi, haramdan mı olduğuna hiç aldırmayacak."*[524] buyurmak suretiyle inananları kazanç hususunda dikkatli olmaya çağırmıştır.[525] Konuyla ilgili bir diğer hadîs-i şerif ise şu şekildedir: إن أول ما ينتن من الإنسان بطنه فمن استطاع أن لا يأكل إلا طيبا فليفعل *"İnsanın ilk (çürüyüp) kokacak olan yeri karnıdır. Öyleyse, kim, karnına temiz olandan başka bir şey girdirmemeye güçü yeterse mutlaka bunu yapsın!"*[526] Yediği içtiği haram olan bir kişinin duasının kabul olmayacağı da Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) şeref sudûr olan beyanlar arasındadır.[527] Bunlardan başka Kur'ân-ı Kerim'de ve sünnet-i sahihada helâl rızık talep etmenin gereği ve önemi hakkında birçok âyet ve hadis vardır.

Haram ve şüpheli gıdaların çocuğun tabiatında ne gibi deformasyonlara yol açacağını, onun fıtratında nasıl bir tahribat yapacağını bilemeyiz. Ancak bildiğimiz bir şey var ki, insan karakterinin oluşmasında yenilip içilen şeylerin inkâr edilemez tesirleri söz konusudur. Bu açıdan baştan itibaren anne-baba yediği, içtiği şeylere dikkat etmeli ve çocuğun helâl, temiz ve sağlıklı gıdalarla beslenmesi hususunda titiz olmalıdırlar.

Maneviyat

Hamile bir annenin, ruhî ve psikolojik durumu çocuğun gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir. Konuyla ilgili şu tespitler oldukça çarpıcıdır: "Fransa'da birbirini teyit eden muhtelif araştırmalara göre asabî ruhî hastalıklar servisine düşen çocukların % 50'sinin alkolik ailelerden geldiğini, keza çeşitli suçlardan mahkemelik olan çocukların babalarının % 50'sinin alkolik olduğu, bu ailelerden gelen çocuklarda % 34 nispetinde aile, okul ve içtimaî muhitlere intibak bozuklukları tespit edildiği ifade edilmektedir. Ayrıca, şunu da belirtelim ki çocuğun, anne karnında iken yedinci aydan itibaren dış tesirlere karşı hassasiyet kazanıp, aksü'l-amellerde bulunduğuna ve mesela sese karşı hareketlerini artırdığına dair klinik çalışmalara dayanılarak "cenin devrinde öğrenme"den bahsedilmektedir."[528]

Buna göre çocuk daha anne karnındayken bile, annenin hâl ve tavırlarının onun gelişiminde etkili olduğu söylenebilir. Özellikle annenin, manevî yönden güçlü

olması, sağlam bir imana sahip bulunması, stres ve sıkıntılardan uzak durması hiç şüphesiz çocuğun gelişiminde müsbet bir tesir icra edecektir.

Tevekkül ve Teslimiyet

Son olarak, müstakbel anne ve babaların dikkat etmeleri gereken bir husus olarak Cenab-ı Hakk'a karşı tevekkül içinde bulunmaları gerektiğini hatırlatabiliriz. Yani hayırlı bir evlat olmasını hesaba katmadan ille de bir çocuğumuz olsun diye ısrar etmek, ille de cinsiyeti şöyle veya böyle olsun dememek, ufak rahatsızlıklardan bile hemen evhama kapılmamak, muhtemel bazı hastalıklar karşısında sarsılmamak oldukça önemlidir. Her şeyden önce anne baba doğacak çocuğun Cenab-ı Hakk'ın bir ihsanı ve nimeti olduğu şuurunda bulunmalıdır.

Anne babanın çocuğu "olmazsa olmaz" görmeleri ve bu konuda aşırı hırs göstermeleri, aksiyle cezalandırılmalarına sebep olabilir. Çünkü bizler neyin hakkımızda hayırlı olduğunu bilemeyiz. Bize düşen sebeplere riayet ettikten sonra Allah'a güvenip Ona tevekkül etmektir. Çocukların da bir imtihan vesilesi olduğu unutulmamalı ve Cenab-ı Hak'tan her hususta olduğu gibi bu konuda da hayırlısı istenmelidir.

Doğum Kontrolü Üzerine

İslâm'da neslin çoğalması esastır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): تناكحوا تكثروا فإني أباهي بكم الأمم يوم القيامة "*Evlenin çoğalın, ben kıyamette diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim.*"[529] buyurur. Tabii ki, burada kendileri ile iftihar edilecek nesiller, imanlı ve topluma faydalı olan nesillerdir. Neslin çoğalması için ise evlenmek şarttır. Evliliğin dışındaki beraberlikler gayr-i meşrudur ve büyük günahlar içerisinde değerlendirilmiştir.

Doğum kontrolü denilince akla gelen ilk şey, çocuğun olmasını ve dolayısıyla nüfusun artmasını engellemektir. Bu mesele, insanlık tarihi boyunca ele alınmış ve her zaman çeşitli çarelere başvurulmuştur. Yirminci yüzyılda bu konu, dünyanın gelir kaynaklarının artan nüfusa yetmeyeceği bahanesiyle daha ziyade batı tarafından ortaya atılmasına rağmen, enteresandır ki batıdan daha çok doğu ülkelerinde ve az gelişmiş memleketlerde uygulanır hale gelmiştir. Batıda bugün nüfus artışı teşvik edilirken ve ailelere ciddi manada maddî destek sağlanırken, doğu ülkelerinde ve az gelişmiş bölgelerde doğum kontrol metodlarının uygulanması ve bu mevzuda ısrar edilmesi, Müslümanların meseleye daha şuurlu yaklaşmasını gerektirmektedir. Biz öncelikle, doğum kontrolünde kullanılan metodları üç ana başlık hâlinde ele alacağız:

1- Azil

2- İlaç ve benzeri şeylerle döllenmeyi engelleme

3- Kürtaj

Azil

Azil, boşalma anında erkeğin, meniyi dışarı akıtması demektir. Bu yöntem, Câbir ibn-i Abdullah'tan (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Allah Resulü zamanında yani Kur'ân inmeye devam ederken yapılıyordu ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu yasaklamıyordu.[530] Hatta Yahudiler'in, azli, gizli bir cinayet olarak yorumladıkları Efendimiz'e iletildiğinde Efendimiz (aleyhissalâtü vesselam): كذبت يهود لو أراد الله أن يخلقه ما استطعت أن تصرفه "*Yahudiler yalan söylüyorlar; Allah Teâlâ yaratmayı dileseydi sen onu önleyemezdin.*"[531] buyurmuştur. Bir savaşta Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) azl yapıp yapamayacaklarını soran sahabeye Efendimiz: لا عليكم أنْ لا تفعلوا "*Size yapmamak gerekli değildir (yapılabilir).*"[532] şeklinde cevap vermiştir. Bunun yanı sıra, cariyesiyle münasebette bulunmak istediğini fakat hamile kalmasını arzu etmediğini belirten birisine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): اعزل عنها إن شئت "*İstersen azl yap.*" buyurmuştur.[533] Hanefî Mezhebi, bu tür rivayetlere bakarak azli câiz görmüşlerdir.

Bu rivayetlerin dışında bir de Efendimiz'in (aleyhissalâtu ve's-selam) azle taraftar olmadığını belirten şu rivayet de vardır: Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) , Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) bir savaş sırasında azil yapmanın doğru olup olmadığını sorduklarını Efendimiz'in de (sallallahu aleyhi ve sellem): لا عليكم أن لا تفعلوا ما كتب الله خلق نسمة هي كائنة إلى يوم القيامة إلا ستكون "*Bana kalırsa onu yapmayın, zira Allah'ın takdir ettiği kıyamete kadar gelecek nesil, behemâl gelecektir. Allah olacak demişse olacaktır.*"[534] buyurduğunu nakleder. Bu ve benzeri rivayetlerden hareketle, Hanefîlerin dışındaki üç mezhep, azle tedbirli yaklaşmışlar, kimileri mekruh demişler, kimileri de mekruha yakın bir hükme sahip olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, hemen bütün imamlar, azlde, kadının izninin gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir.

ذلك الوأد الخفي "*Azil gizli ve'ddir. (Yani, doğmuş kız çocuğunu diri diri gömerek öldürmenin üstü örtülü bir çeşididir.)*"[535] hadîs-i şerifine gelince, Hanefî fıkıhçı ve hadisçilerinden Tahavî'nin belirttiğine göre, bu hadis önceki hadislerle neshedilmiş, yani hükmü kaldırılmıştır. Hazreti Ali Efendimiz'in (radıyallâhu anh) bu hükmün kaldırıldığına dair rivayeti İbni Abbas (radıyallâhu anh) tarafından teyid edilmiş, Hazreti Ömer (radıyallâhu anh) tarafından da kabul görmüştür.[536]

Azle dair rivayetleri, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) nikâhlanmaya ve neslin çoğalmasına dair yapmış olduğu teşviklerle beraber değerlendirince azlin tamamen serbest bırakılmadığı, özel bir teşvikin söz konusu olmadığı, ancak zaruretten dolayı ve takati aşan durumlarda azlin tavsiye edildiği anlaşılmaktadır. Öyleyse netice olarak

diyebiliriz ki, İslâm'da esas olan nikâhlanıp çoğalmak, çoğalıp güzel nesiller yetiştirmektir. Ancak değişik şartlardan ve bazı zaruretlerden dolayı azil, doğum kontrolünde Müslümanlar için meşru bir çaredir ve en güvenilir metoddur. Azli gerçekleştirirken de hanımın müsaadesini almak şarttır. Aksi durumda azlin câiz olmayacağı hususunda ittifak vardır. Zira kadının, yakınlıkta kendine ait bir zevki vardır. Azil, bu zevki kısmen de olsa azaltmaktadır.[537]

Azle Benzer Hususlardan Bazıları

Günümüzde kullanılan bazı tedbirler, azil çerçevesinde değerlendirilebilir. Kadınların taktırdığı spiraller, erkeklerin kullandığı prezervatifler vs. Bu metodlarda dikkat edilecek üç husus vardır:

Birincisi, bu metodlar, anne rahmine düşmüş cenini düşürücü değil, spermin yumurtayla buluşmasını engelleyici olmalıdır. Çünkü sperm ve yumurtanın birleşmesi, ceninin oluşmaya başlaması manasına gelir ki bu safhadan sonra onu aldırmak, öldürmek veya düşürmek haramdır.

İkincisi, sağlığa zararlı olmamalıdır. Bunun için doktorlara müracaat edilmesi gerekir.

Üçüncüsü ise, zaruret olmadan, haram yerlerini görmemesi gereken insanlara göstermemektir. Burada zaruretlere göre hareket edilmesi icab eder. Kullanılan bütün metodları saymak sözü çok uzatacağından dolayı sadece en çok müracaat edilen iki hususa temas edeceğiz:

Spiral Taktırma

Spiral, rahim içi araç (ria) da denilen bir alettir. Bakır ya da plastikten olur. T harfi şeklindedir ve âdet günlerinin üç veya dördüncü gününde rahime yerleştirilir. Spiral, spermin rahime girip yumurtayla buluşmasını engeller. Yani ceninin düşmesini değil, oluşmamasını sağlar. Dolayısıyla spiralle döllenmeyi engelleme, kürtaj değildir. Kürtaj ise, döllenmiş ceninin düşürülmesi veya aldırılması demektir. Fakat bununla beraber spiralin, ceninin düşmesine sebep olduğunu söyleyenler de vardır. Eğer böyleyse, elbette spiral taktırmak caiz değildir. Bu açıdan spiral taktıracakların, doktordan detaylı bilgi almaları yerinde olur.

Spiral taktırmayı azil yöntemlerinden biri olarak kabul edebiliriz. Zira azlde olduğu gibi spiralde de spermin yumurtayla buluşması engellenmektedir. Ancak, spiral taktırmanın bir katî bir de muhtemel mahzuru vardır. Katî olan mahzuru, spiral taktırırken haram olan yerlerin görünmesi/gösterilmesidir. Spirali kadının ya kendisi takar ya da bir başkası. Kendisi veya kocası takabilirse mahzur ortadan kalkar. Başka birine taktırırsa, burada harama bakma ve mahrem yerini nâmahrem birine gösterme

günahı vardır. Hele spirali takan şahıs erkek doktor olursa, günah daha da artar.

Muhtemel mahzuru ise, sağlık açısındandır. Zira spiral, her kadında olumlu neticeyi doğurmayabilir. Âdet kanamalarının düzensizliğine, aşırı ağrılara ve kramplara sebebiyet verebilir. Rahimden içeri doğru kayabilir. Ayrıca spiral, az da olsa döllenmiş yumurtayı bozabilmektedir.

Spiralin olumlu yönleri ise, hamileliği engellemede önemli bir metod olması, en az 3-4 yıl değiştirilmeden kullanılabilmesi ve eşler arası yakınlaşmaya mâni olmaması şeklinde özetlenebilir. Netice itibariyle diyebiliriz ki, azil ile korunabilenler, ciddi bir zaruret yoksa spiral kullanmamalıdırlar. Bütün bunlara rağmen spiral kullanmak isteyenler ise, bunu en azından kadın doktora taktırmalı ve sağlık yönünden takibini mutlaka yapmalıdırlar.

Prezervatif Kullanma

Erkeklerin tenasül uzvuna taktıkları kauçuk ve benzeri şeylerden yapılmış bir alet olup, hamileliğin engellenmesi adına en güvenilir metodlardan biridir. Yan tesiri ve mahremiyet açısından spirale göre daha mahzursuzdur. Ancak birleşmedeki hazzı azaltmaktadır.

İlaç ve Tüpleri Bağlatma Gibi Metotlarla Döllenmeyi Engelleme

Bunun iki çeşidi vardır: Birincisi, döllenmeyi tamamen engellemesi (bu tam kısırlık manasına da gelebilir); ikincisi, kısmen engellemesi (geçici kısırlık).

Bu uygulama hem erkekte hem de kadında söz konusu olabilir. Alınan ilaçlar, anne rahmindeki aşılanmaya mâni olur veya ilacı erkek alıyorsa spermlerin oluşmasını engeller. Azle benzer uygulamalarda bahsettiğimiz şartlar burada da geçerlidir. Yani, bu ilaçlar eğer rahme düşmüş canlıyı öldürücü, düşürücü bir tesir icra ediyorsa bu kürtaj manasına gelir ve haramdır. Fakat sperm daha rahime düşmeden, ilaçlar onun düşmesini engelliyorsa bu câiz olabilir. Câiz olabilir diye şüpheli konuşuyoruz zira ilaçların, anneye ve anne rahmine ne gibi tesirleri olur onu bilemiyoruz. Buna hassas ve uzman doktorların karar vermesi lazım. Rahmi tahrip eden, sağlığı bozan ilaçları tecviz etmek mümkün değildir.

İlaç almak suretiyle yapılan muamele, eğer döllenmeyi ömür boyu engelleyen bir uygulamaysa bu, kısırlaştırma ve dolayısıyla yaratılışı değiştirme manasına geleceğinden câiz değildir. Zira Allah (celle celâluhû), insanı çoğalma kanununa tâbi olarak yaratmıştır. Allah tarafından başımıza imtihan olarak verilmiş olup sebebini bildiğimiz ya da bilemedğimiz bir hastalık yaşamadıktan sonra insanın kısırlığa teşebbüs etmesi fıtrata ters olacağı için câiz değildir. Ayrıca tıbben çok kabul edilmese de, ilaçlardan sonra uzun süre veya tamamen çocuksuz kalındığı da müşahede

edilebilmektedir.

Bir çeşit kısırlaştırma metodu olan ve tüplerin bağlanması diye bilinen, hem erkek hem de kadında yapılan bu uygulama da bahsedilen çerçeveye girdiği için câiz görülemez. Zira burada fıtrata müdahale vardır. Her ne kadar kadının izni dâhilinde rahim tüplerinin bağlanmasına cevaz verenler olsa da çoğunluk âlimlerimize göre bu da câiz değildir. Sahâbe Efendilerimiz'den bazıları kendilerini iğdişleştirmek üzere Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) izin istemişler, fakat Efendimiz (aleyhissalâtu ve's-selam) izin vermemiştir. Kaldı ki, bu tür uygulamaların geri dönüşü de yoktur. Yani tekrar çocuk sahibi olmak istediklerinde bağlatılan tüplerin açılması ve eski hüviyetine kavuşturulması özellikle Türkiye şartlarında imkânsız gibi bir şeydir. Sezaryenli doğumlardan sonra hayatî tehlikeden dolayı rahimi bağlatmaya teşebbüs edenler bunu mutlaka dindar/dine saygılı ve sahasında uzman bir doktora sormalıdırlar. Zira zannedildiği gibi sezaryenli üçüncü doğumdan sonraki doğumların zorlaştığı kanaati doğru değildir. Bazı doktorlar bunun geçerli olmadığını bir kadının sezaryenle üçten fazla doğum yapabileceğini ifade etmektedirler.

Kürtaj

Kürtaj, anne rahmindeki ceninin kasten düşürülmesi veya alınması manasına gelir. Cenin, hamileliğin ilk gününden itibaren hâmile kadının rahmindeki bebektir. Bu konu ileride müstakil bir başlık hâlinde ele alındığı için oraya havale ediyoruz.

Netice

Dünya kaynaklarının, artan nüfusa yetmeyeceği gibi bizim inancımıza ters bir sebepten dolayı ortaya atılan doğum kontrolü meselesi, maalesef ülkemizde ve Müslümanların yaşadığı coğrafyada benimsenmiş durumdadır. Hâlbuki biz inanıyoruz ki, Allah yerlerin ve göklerin sahibidir. O (celle celâluhû), "ol" dediği zaman her şey olur, "öl" dediği zaman da her şey ölür. Gökten yağmuru indiren O olduğu gibi yerden sebze ve meyveleri bitiren de O'dur. Aynı şekilde dağları yaratan, o dağların içine daha gün yüzüne çıkmamış madenler saklayan, denizleri var edip oralarda gazı, petrolü depolayan O'dur. Yine rüzgârı estiren O olduğu gibi, rüzgârdan enerji elde etme imkânını bahşeden de O'dur. Bütün bunlar, bizim rızık endişesine kapılmamamız için yetmez mi? Nitekim Rabbimiz bizzat kendisi rızık konusunda bize garanti veriyor ve buyuruyor ki: "Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin, çünkü sizin de onların da rızkını veren Biz'iz."[538], "Fakirliğe düşme endişesi ile evlatlarınızı öldürmeyiniz! Onların da sizin de rızkınızı veren Biz'iz, Şüphesiz ki onları öldürmek büyük bir günahtır."[539] Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çoğalmamızı teşvik ettiği, Rabbimiz de rızık garantisi verdiği halde, bizim bu konuda başka felsefe

ve ideolojilerin oyununa gelmememiz gerekmez mi?

Doğum kontrolü çığırtkanlığıyla hümanistlik kılıfına bürünenler ve güya insanlığın geleceğini düşündüklerini söyleyenler, eğer Afrika gibi yerlerde açlıktan ölen insanların halini, kendi davalarına bir delil olarak gösteriyorlarsa, meseleyi çarpıtıyorlar demektir. Zira oradaki insanlar açlıktan ölmüyor. El ve avuçlarındaki bütün yeraltı ve yerüstü zenginlikler batılılar tarafından sömürüldüğü ve yerli halk perişan vaziyette bırakıldığı için ölüyorlar. Orada yerin altında elmas, altın ve petrol yatakları vardır. Fakat sömürgeci batılı devletler bu yatakları ele geçirmiş ve yerli insanların bu zenginliklerden istifade etmesinin önüne geçmişlerdir. Öyleyse, Afrika insanının dramı, doğum kontrolünün gerekliliği için bir gerekçe değil, tam aksine batının sömürgeci yüzünün görülmesi için önemli bir delildir.

Doğum kontrolü meselesi, ülkemize ve doğu coğrafyasına bu bahaneyle girmiş fakat bu bahane bir yere kadar tesirli olmuştur. Daha fazla tesir edebilmesi için ise çok farklı ve sinsi oyunlarla Müslümanlar ve diğer din mensupları bu işe inandırılmıştır. Bular arasında; annenin sağlık ve güzelliğinin öne çıkarılması; özgür yaşama yani karı-kocanın çocuksuz beraberliğin keyfini çıkarma fantezisi; nikâhsız beraberliğin özendirilerek bunun medya vasıtasıyla reklam edilmesi; çok çocuklu aile olmanın doğulu milletlere has olduğu şeklindeki aşağılık kompleksinin aşılanması ve çocuk yetiştirmenin zor olduğu gerçeğinin tamamen bir korku haline getirilmesi gibi sinsi oyunlar sayılabilir. Tabii bütün bunlardan etkilenmenin temelinde de, dinimizi iyi bilmememiz, çocuğun ve ailenin manasının tam anlaşılamaması, Allah ve Resulü'nün çocuğa verdiği değerin idrak edilememesi gibi sebepler yatmaktadır.

Öyleyse biz, Müslümanlar olarak, kendi değerlerimize sahip çıkalım, çok nüfuslu ailenin güzelliğini idrak edelim, yuvamızı cıvıl cıvıl cennet bahçesi haline getirelim. Çocuk yetiştirmenin zorluğunu baştan kabul ederek, şuurlu şekilde nesillerimize eğilelim. Bunu yaparken de tevekkülü elden bırakmayalım. Allah'a itimad edip sa'ye sarılalım ve inşaallah Allah Resulü'nü memnun edecek göz nuru ve gönül aydınlığı nesiller yetiştirmeye çalışalım.

Kürtaj Meselesine Genel Bakış

Kürtaj, anne rahmindeki ceninin kasten düşürülmesi veya alınması manasına gelir. Cenin, hamileliğin ilk gününden itibaren gebe kadının rahmindeki bebektir.

Bugün çok yaygın olan bu uygulama, bazı çevrelerce teşvik edilmekte, doğum kontrolü adı altında neslin azaltılması yönünde kullanılmakta ve bazı doktorların anne-babaları korkutmalarıyla da giderek artmaktadır.

Kürtaja Sebep Olarak Gösterilen Hususlar

Kürtajı benimseyen ve ona başvuran insanların kendilerine göre bazı sebep ve bahaneleri bulunmaktadır. Bunlar, geçim sıkıntısı, çocuk büyütmeyle uğraşma isteksizliği, anne karnındaki çocukta görülen ya da görüldüğü söylenen çeşitli rahatsızlıklara bağlı olarak sakat doğma durumu veya ihtimali, terbiye edememe korkusu, istenmediği halde çocuk sahibi olmaya adım atılmış olması, annenin süt emen bir çocuğu olduğundan, ikinci çocuğa sütün yetmeyeceği düşüncesi, kadının tecavüze uğrayarak hamile kalması, şeklinde sıralanabilir. Şimdi bu düşünülen veya düşünülmesi muhtemel olan sebepleri teker teker ele almaya çalışalım:

Geçim Sıkıntısı

Rızık ikiye ayrılır. Birincisi, Allah'ın garantisi altında bulunan, insanın ölmeyecek şekilde yaşamasına yeterli olan rızıktır ki bu konuda Allah şöyle buyurur: "*Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin, çünkü sizin de onların da rızkını veren Biz'iz.*"[540] İkinci tür rızık ise insanın kesbine bağlı olandır. Bu rızık çeşidi, sebepler çerçevesinde tamamen insanın çalışmasına, didinmesine bağlıdır. İnsana çalışmasının karşılığı verilecektir.[541]

Rızık konusunda yaşayacağımız sıkıntı ve korkularımızı bilen Allah (celle celâluhû), bu konuda öyle tahşidatta bulunmuş[542] ve bu gerçeği insanlara o denli açık yaşatmıştır ki, inanıp tatmin olmamak mümkün değildir. Evet, milyonlarca insan, fakir de olsa yaşamakta ve ölüme mahkûm bırakılmamaktadır. Açlıktan ölenler diye bildiğimiz insanlar ise, hakîkatte açlıktan değil, yeme alışkanlığını terk etmek zorunda kaldıklarından dolayı ölmektedir. Nitekim geçmişte ve günümüzde, günlerce hiçbir şey yemeden yaşayan insanların sayısı hiç de az değildir. Demek ki bu durum, vücudun alışkanlık kabiliyetiyle alâkalıdır.

Çocuk Büyütmeyle Uğraşma İsteksizliği

Maalesef günümüzde çocuk yetiştirme zahmetine katlanmak istemeyen birçok insan bulunmaktadır. Hâlbuki bu kişiler unutmamalıdırlar ki, kendileri de birileri tarafından yetiştirilmişlerdir. Bu açıdan çocuğun bakım ve görümüyle uğraşmanın özgürlüğü kısıtlayan bir angarya gibi algılanması, modern zamanlara has bir bencillik ve vurdumduymazlık örneğidir.

Bu isteksizliğin en önemli sebebi ise insanın değerini bilememektir. İnsan, yaratılanların en şereflisidir. Maddeten bir mucize olduğu gibi, manevî yönü itibariyle de harikulâde bir varlıktır. Allah'ın yeryüzündeki halifesidir ve kâinata müdahale etme yetkisine sahiptir. Kâinat, insan için yaratılmış ve onun emrine verilmiştir. Dinimizde bir insanı haksız yere öldürmek, bütün insanları öldürmeye eş tutulmuştur. Bir insanın hayatta kalmasını sağlamak da bütün insanların yaşamasına vesile olmak gibi

değerlendirilmiştir. İnsan, cismen küçük olmasına rağmen kalb ve ruh yönüyle kâinatları içine alacak kadar geniş ve aynı zamanda gelişmeye açık bir varlıktır.

İnanan bir insanın ömrü çok değerlidir. Bu yüzdendir ki, kâfir öldüğünde yer-gök sevinmesine karşılık inanan birisi öldüğünde semalar ve yeryüzü, "bizim Allah'la irtibatımızı tasdik eden biri öldü" diye adeta yas tutarlar. İmanla yaşayıp ölen bir mü'min, hiçbir gam ve keder görmeyeceği ebedî cennetlere mazhar olur.

Çocuk yetiştirmek elbette kolay değildir. Bir evde bebek varsa, o evde anne-babanın uyku düzeni bozulur. Onlar adeta bebeğin etrafında pervane olurlar. Fakat zorluğuyla beraber, başka şeylerde bulunamayacak zevkleri de vardır. Daha başta evlat sevgisinin kendine göre bir tadı vardır. Bu tat, birincide olduğu gibi ikinci, üçüncü çocukta da aynen devam eder. Allah onlarla meşgul olmaya ayrı bir zevk vermiştir. Hem, insan yetiştirmek ve hele hele insanın kendi çocuğunu geleceğe hazırlaması, onu bir insan-ı kâmil (Allah'a kulluğu, güzel ahlakı ve üstün sıfatlarıyla örnek alınan, olgun ve tam insan) olarak topluma hediye etmesi, tarifi imkânsız bir zevktir ve anne-baba için kurtuluş vesilelerinden biridir. Ayrıca ümmetinin çokluğuyla diğer ümmetlere karşı iftihar edeceğini bildiren Peygamber Efendimiz'i (sallallahu aleyhi ve sellem) sevindirmek ve O'nun şefaatine nail olmak için çocuklarımıza ne kadar katlansak değer!

Çocuğun Bir Organının Eksik/Sakat Doğma İhtimali

Genel hüküm, anne rahmine düşen ceninin o dakikadan itibaren düşürülememesidir. Çocuk eksik ya da sakat da olsa düşürülemez. Zira sakat da olsa o cenin, mahiyeti itibariyle tam bir insandır ve ona tam insan muamelesi yapılır. Nasıl hayattaki kolu bacağı olmayanları veya spastik özürlüleri öldüremiyorsak, anne karnındaki özürlü çocuğu da öldüremeyiz. İslâm hukuku'nda bu hususun kendine göre müeyyide ve cezaları vardır. O konuya şimdilik girmeyeceğiz.

Hayatta her şey imtihan olduğu gibi, çocukların sakat doğması da, anne-baba ve çocuğun kendisi için bir imtihandır. İnanan insanlar olarak bu hakîkati özümsemek ve hazmetmek zorundayız. Bu durum, -hâşâ- Allah'ın rahmetine zıt bir durum değildir. Allah, her sıkıntıya mukabil ahirette mutlaka bir ferahlık verecektir. Bu hususu hem âyetlerden hem de hadîs-i şeriflerden öğreniyoruz. Ayağa batan bir dikenin bile ötede mükâfatı vardır. Zâhiren çirkin gibi görünen sakat doğumlar da, eğer sabredilirse mutlaka ötede tahminlerimizin üstünde bir mukabele görecektir. Tabii bütün bunlar, imanla alâkalı hususlardır.

İnsanın değerine yukarıda değinmiştik. Esasen insanı insan yapan, Allah'a olan imanı ve kulluğudur. İmana bağlı olarak, insanın ortaya çıkacak öyle kabiliyet ve duyguları vardır ki, bunların bir teki bile cennetleri kazandıracak keyfiyettedir ve

bunların ortaya çıkması bazen küçük bir sebebe bağlanmış olabilir. Mesela şefkat ve sabır hissi, potansiyel olarak her insanda vardır ancak, bunun meydana çıkıp olumlu yönde gelişmesi herkes için mümkün olmaz. Canavar ruhlu, aceleci ve bir kaşık suda fırtına koparanların varlığını müşahede ettikçe, bu hissin nasıl da söndüğünü/söndürüldüğünü daha iyi anlayabiliyoruz.

Hâlbuki mesela şefkat hissi, tek başına insanı hem dünyada hem de ahirette huzura boğacak bir husustur. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): من لا يرحم لا يرحم "*Merhamet etmeyene merhamet edilmez.*"; من لا يرحم الناس لا يرحمه الله "*İnsanlara merhamet etmeyene Allah merhamet etmez.*" gibi mübarek beyanlarıyla bu gerçeği vurgular.[543]

Sabır ise, başlı başına bir hazinedir. Pek çok âyette, Allah'ın sabredenlerle beraber olacağı, onları yalnız bırakmayacağı müjdelenir.[544] Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) de: وما أعطي أحد عطاء خيرا وأوسع من الصبر "*Kimseye sabırdan daha hayırlı ve sabırdan daha büyük bir lütufta bulunulmamıştır.*" buyurmaktadır.[545]

Öyleyse bu statik güçlerin mutlaka ortaya çıkarılması ve dinamik hale getirilmesi gerekir. İşte bu noktada, sakat bir çocuğa sahip olmak en büyük vesilelerden biridir. Başka türlü boy atıp gelişmesi mümkün görülmeyen bu yüce hissin, organları eksik olarak doğmuş bir bebek vesilesiyle birden kabarıp yükselmesi mukadderdir. Nice anneler, babalar görüyoruz ki, kendilerinden bir parça olan o evlatçıklarına şefkat ve sabırla öyle eğiliyorlar, öyle kol kanat geriyorlar ki, başka yerde bunun sevabını kazanmaları belki de mümkün olmayacaktı.

İşin bir diğer yönü de şudur: Bugün pek çok doktor, ceninde gördüğü en ufak bir lekeden dolayı hemen çocuğun düşürülmesini tavsiye edebilmektedir. Tespitlerinin doğruluğu, bu konudaki genel hükmü değiştirmese de bizim burada vurgulamak istediğimiz husus, bu doktorların aceleciliği, dinî hükümlerden haberdar olmamaları ve insanların tevekkül duygularını zayıflatmalarıdır. Zayıflatmak tabiri de burada yumuşak sayılabilir. Belki bunun yerine "darbeliyorlar" da denilebilir. Ayrıca, pek çok defa tecrübe edilmiştir ki, doktorların sakat diye aldırmak istedikleri çocuklar, sapasağlam doğmuşlar ve hayatlarına sapasağlam bir şekilde devam etmektedirler. Bu konuda tarafımıza bildirilen çok haber vardır.

Terbiye Edememe Korkusu

Böyle bir korku, bazı aileleri endişelendirerek çocuğu düşürmeye sevk etse de, esasen bu endişe kürtaja mazeret olarak gösterilemez. Kaldı ki, çocuğumu nasıl terbiye ederim diye titreyen bir ailenin bu korkusu, çocuk terbiyesinin başı sayılır. Zira bu konuda bir endişesi olmayanın, terbiye adına bir düşünce ve planı da bulunmaz. Evet, işin başı dertlenmedir. Bu dertlenmeye Allah nice güzel nesiller bahşeder.

Izdırap kadar keskin ve kabule mazhar bir dua yoktur. İçimizdeki terbiye endişesini, çocuğu düşürme yolunda değil, düşünme yolunda sarf etmeli, kaybetme zemininde kazanmanın yollarına bakılmalıdır. Allah'a sonsuz şükürler olsun ki, bugün evlat yetiştirmede başvuracağımız hususların hemen hepsi var. Çevre, metod, kitap, dergi, eğitim müesseseleri gibi insan yetiştiren unsurların hepsi bugün bizim hizmetimize verilmiş durumdadır. Yeter ki, bunları değerlendirmesini bilelim.

Evet, çocuk yetiştirmek önemlidir. Biz burada, çocuk yetiştirmede önemli gördüğümüz bazı hususları hatırlatıp geçelim:

• Öncelikle çocuk yetiştirmek gibi bir derdimizin olması,

• Anne-babanın güzel bir dinî hayata sahip olmaları ve bu yönleriyle çocuğa örnek teşkil etmeleri,

• Evde, umumi bir huzurun hâkim olması,

• Anne-babanın haram lokma yememeye ve çocuklarına yedirmemeye azami dikkat etmeleri. Zira, haram lokma insanın Allah'ı tanımada ve dini anlamada kullanacağı hislerini köreltir,

• Çocuğu bebeklik döneminden itibaren bir insan olarak muhatap almak ve ona iyi bir şahsiyet kazandırmak,

• Çocuğun, yaşına ve dönemine göre yediği içtiği şeylere dikkat edildiği gibi, kafa yapısına, kalbî anlayışına göre, dinin öğretilmesi ve îzah edilmesi gerekmektedir. Anne-baba bunu yapamıyorlarsa, yaptırabilecekleri müessese veya şahıs aramalıdırlar.

Bu konuya inşallah tekrar temas edeceğiz.

İstenmediği Halde Çocuğun Olması Yolunda Adım Atılmış Olması

Bu mesele de, çocuğun düşürülmesine sebep olamaz. Zira Müslüman kadere inanır. Kendisi istemediği halde anne rahminde aşılanma olmuşsa, artık bu, Allah'ın bir takdiri olarak karşılanmalı ve tevekkül edilmelidir. Allah (celle celâluhû), o çocuğu yaratmayı dilemişse rızkını da verecektir.

Esasen, istenmediği halde çocuk sahibi olmak bizzat düşürme sebebi olarak görülemez. Fakat böyle bir durum yaşandıktan sonra ortaya çıkan fakirlik, yetiştirememe endişesi ve çocukla ilgilenmeme gibi hisler, insanlara kürtajı düşündürür. Bu konular daha önceki bölümde îzah edilmişti.

Süt Emen Bir Çocuğun Varlığından Dolayı İkinci Çocuğu Emzirememe Korkusu

Bu durum da çocuğun düşürülmesine sebep değildir. Zira Allah'ın rızık garantisi vardır. Çocuk için anne sütü elzem olsa da bir çocuğun hayatına kastetmeyi

gerektirecek derecede değildir. Nitekim bugün çocuğun gelişimine göre pek çok mama çıkarılmış durumdadır. Dolayısıyla, birinci çocuk sütten kesilir, mamaya ve yemeklere alıştırılır, ikinci çocuk anne sütüyle beslenir.

Kadının Tecavüze Uğrayarak Hamile Kalması

Mısır Ezher Üniversitesi şeyhi Muhammed Seyyid Tantâvî, tecavüze uğrayan bir kadının kürtaj yaptırabileceği konusunda fetva vermişse de diğer âlimler buna karşı çıkmış ve bunun câiz olmadığını ifade etmişlerdir. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "*Zinadan bir çocuk olursa bu -kadın nikâhlı ise- kocasının (hukukî babasının) çocuğu olur, zina yapan erkek ise bu çocuktan mahrum kalır.*" buyuruyor. Kadının nikâhlı kocası yoksa çocuk, kadının çocuğu olur; yine zina yapanın çocuğu olmaz.[546] Bu hadis ve kurallar, zina mahsulü çocuğun öldürülebileceğini söylemiyor, aksine çocuk için bir aile tespit ediyor. Bu çocuk aile için yüzkarası olur gerekçesiyle onu öldürmek, caiz değildir. Ayrıca tecavüz sonucu meydana gelen cenin de düşürülemez, düşürüldüğü takdirde bu bir cinayet olur.

Nitekim Bosna savaşında tecavüze uğrayarak hamile kalan kadınların kürtaj isteklerine karşı Diyanet İşleri Başkanlığı ve Bosna Müftülüğü fetva vermediğini biliyoruz ki işin aslı da böyledir. Zira tecavüz, kadınlar için maddeten ve psikolojik olarak zor olsa da -ki kadının karnındaki çocuğun babası, belki de onun hayatta en çok nefret ettiği kimsedir- anne karnındaki varlık, neticede bir canlıdır ve bu canlının hâdisede (yani zina suçunda) hiçbir günahı yoktur. Onu düşürmek, diğer maddelerde olduğu gibi cinayet işlemekle eşdeğerdir. Hâlbuki cinayet işlemek yani cenini düşürmek, tecavüzün ağırlığını hafifleten bir sebep olmaktan öte insan öldürmenin günahını da kadının sırtına yükleyici bir husustur.

Meseleye şu açıdan da bakılabilir: Tecavüz sonucu da olsa doğan ve büyüyen bir çocuk, iyi yetiştirildiği takdirde hayırlı bir insan olabilir. Böylece, maruz kalınan ve uzun zaman çekilen sıkıntıların neticesi, yüzleri güldüren ahlaklı bir insan suretinde tecelli edebilir. Ayrıca, tecavüz gibi çirkin bir fiille karşı karşıya kalan mazlum ve mağdur bir kadın şöyle düşünse zarar etmiş olmaz: Bana bu sıkıntıyı yaşatan insan bozması canavara karşılık ben bu çocuğu en iyi şekilde yetiştirmekle intikamımı alacağım." Belki de böyle düşünmekle üstündeki ağırlığı ve içindeki utanma sıkıntısını aşabilir.

Sonuç

Son olarak şunları söyleyebiliriz: Anne rahmindeki cenin, -bu konuda bazı farklı içithatlar olsa da- dokuz aylık sürecin hiçbir merhalesinde düşürülemez. Düşürülmesi için hiçbir sebep, mazeret olarak gösterilemez. Bu konuda ittifakla mazeret olarak

gösterilen husus, annenin hayatî tehlikesinin olmasıdır. Böyle bir karar da, dindar ve işinin ehli bir doktor ya da heyet tarafından verilmesi gerekir. Bazı imam ve müctehidlerin, ceninin belli bir döneme kadar düşürülebileceğini söylemeleri, o günün şartlarında ceninin gelişme safhalarının bugünkü teknik imkânlarla bilindiği gibi bilinemeyişi ve hadîs-i şeriflerin böyle bir bilgi eksikliği ile yorumlanışından kaynaklanmaktadır. Öyleyse, anne rahmine düşen varlığın, düştüğü andan itibaren bir canlı ve bir insan olarak değerlendirilmesi, dolayısıyla onun öldürülmesinin de, normal bir insanı öldürmekten farksız olacağının bilinmesi gerekir.

Tüp Bebek

Tüp bebek uygulamasının çeşitli türleri bulunmakla birlikte, en yaygın olarak uygulanan şekli; erkek ve kadından alınan üreme hücrelerinin, uygun bir ortamda yaklaşık 48 saat bekletildikten sonra, oluşan bu embriyonun kadının rahmine yerleştirilmesidir. Dünyada ilk defa 1978 yılında uygulanan ve giderek yaygınlaşan bu yöntemin Türkiye'de de uygulama alanın son zamanlarda yaygınlaştığını görüyoruz. Günümüzde yaklaşık yüz çiftten on beşinin çocuğu olmadığını ve ülkemizde 150 bin civarında ailenin kısırlıktan dolayı tedavi gördüğünü göz önüne alınacak olursa, tüp bebek uygulamasının aileler nazarında ne kadar cazip hale geldiği kolayca anlaşılır. Bunu çok iyi bilen hastaneler ve tıpçılar da, bu alanda tedavi verebilmek için adeta yarış hâlindedirler.

Türkiye'de -izinsiz açılan yerleri saymazsak- tüp bebek merkezlerinin sayısının sekseni aştığı bilinmektedir. Bu arada, ülkemizde evli çiftlerin dışında bu uygulamanın yapılması yasak olduğundan, birçok kişinin de yurtdışına giderek, evlilik bağını gözardı ederek bu yöntemle çocuk sahibi olmaya teşebbüs ettikleri hatta bu yolla çocuk sahibi olanların bulunduğu haberlerde yer almaktadır.

Dinî Hükmü

Sun'î tohumlama yoluyla bir kadının hamile kalabilmesi için üç unsura ihtiyaç vardır; yumurta, sperm ve rahim. Eğer bu üç unsur evli olan eşler tarafından tedarik ediliyorsa tüp bebek uygulaması günümüz fıkıhçıları tarafından câiz görülmektedir. Ancak, çocuğun evliliğin tek gayesi olmadığını, dolayısıyla da sun'i tohumlama esnasında kadının başkalarına göstermesi câiz olmayan yerlerini açmak zorunda kalmasını göz önünde bulunduran bazı âlimler ise, çocuk sahibi olma ihtiyacının, haramı helâl kılacak ölçüde bir zaruret olmadığını ifade ederek meseleye daha farklı ve hassas bir açıdan bakmaktadırlar.

Burada önemli bir husus da şudur. Tüp bebek işleminin câiz olabilmesi için, eşlerin

normal ve tabii yollardan çocuklarının olmaması ve böyle bir uygulama için zaruret bulunması gereklidir. Yani bir anlamda sun'î tohumlama, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) "tedavi olunuz" emri mucibince hareket etmenin bir ifadesi olmalıdır. Aksi halde, bu işlemlerin yapılabilmesi için mahremiyet sınırları aşıldığından ve olayın fıtrat kanunlarına göre cereyan etmesine mâni olunduğundan dolayı keyfi bir uygulamaya cevaz vermek mümkün değildir. Yani bu uygulamanın câiz olması, usul-ü fıkıhtaki meşhur "Zaruretler sakıncalı olan şeyleri helâl kılar" prensibine dayanmaktadır.

Tüp bebek, çağımızda tıbbın ilerlemesi neticesinde ortaya çıkan bir yöntem olduğu için, klasik fıkıh kitaplarında bunun hükmü elbette bulunmamaktadır. Fakat bununla beraber Şirbînî, tüp bebek uygulamasına benzer bir durumla ilgili olarak şöyle demiştir: "Bir kadın ihtilâm olmuş kocasının menisini cinsel organına yerleştirmek suretiyle gebe kalsa, doğan çocuk meşrûdur ve kadın bu işlemden dolayı günahkâr olmaz."[547]

Haram Olan Çeşitleri

Eğer tüp bebek yoluyla kadının hamile kalma aşamasında, evli çiftlerin dışında, yabancı bir kişinin spermi, yumurtası veya rahmi kullanılırsa bu uygulama câiz olmaz. Dinimizce haram olan bu yolları şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Eşlerin üreme hücreleri alınarak laboratuar ortamında oluşturulmuş embriyonun, yabancı bir kadının rahmine yerleştirilmesi. Bu kadın ister ücretle kiralansın isterse gönüllü olsun, hüküm aynıdır.

2- Eşlerden alınan üreme hücreleri birleştirilerek oluşturulmuş embriyonun, erkeğin ikinci bir hanımının rahmine yerleştirilmesi. Çocuğun babasının belli olacağını ve her iki kadının da erkeğin nikâhı altında bulunmasını delil gösteren bazı fıkıhçılar buna cevaz vermişlerdir. Fakat kadınların annelik psikolojileri ve çocuk açısından ortaya çıkabilecek problemler düşünüldüğünde bu uygulamayı câiz görmek çok zordur.

3- Kocanın sperminin, yabancı bir kadından alınan yumurta hücresiyle eşleştirilmesi ve oluşan bu embriyonun hanımının rahmine yerleştirilmesi de haramdır.

4- Kadının üreme hücresinin, kocasının dışında yabancı bir erkeğin spermiyle aşılanarak, bu kadının rahmine yerleştirilmesi haramdır.

5- Üreme hücrelerinin her ikisinin de, yabancı olan kadın ve erkekten alınarak, meydana gelen bu embriyonun herhangi bir kadının rahmine yerleştirilmesi haramdır.

6- Hiç evlenmemiş bir kadının, yabancı bir erkeğin spermi kullanılarak hamile kalması da aynı şekilde haramdır.

Dinimizde zarurîyyat-ı diniyye veya makasıd-ı hamse (korunması gereken beş

unsur) tabirleriyle ifade edilen; dinin, nefsin, aklın, neslin ve malın korunması prensipleri, Müslümanların karşılaştıkları problemlerin çözümünde temel dayanak noktaları ve yönlendirici birer ilke olmalıdır. Tüp bebek uygulamasının haram olan çeşitlerine bu zaviyeden baktığımızda, bunların, zarurîyat-ı hamse içinde yer alan "neslin korunması" prensibine ters düştüğü görülecektir. Çünkü evli eşlerin dışında gerçekleşecek böyle bir uygulamayla çocuğun "aidiyet" problemi gündeme gelir. Bu uygulama neticesinde nesillerin karışacağı, dinimiz açısından miras, mahremlik ve evlilik gibi birçok problemin ortaya çıkacağı da aşikârdır. Yine kiralık anne olarak veya yumurtalıklarını satarak geçinmeye çalışan fakir birçok kadın, suiistimale maruz kalacak ve bundan kendisi de zarar görecektir. Tabii ki bu durumda, çocuğun gerçek annesinin hangisi olacağı problemi de karşımıza çıkacaktır.

Ayrıca, iffet ve namusuna düşkün hiçbir Müslüman, çocuk sahibi olmak için araya yabancı birisinin girmesini istemez. Çünkü bir tür zina diyebileceğimiz "evli çiftler arasında olmayan tüp bebek uygulaması", insanın keramet ve saygınlığına muvafık düşmez.

Evli Çiftlerin Tüp Bebek Uygulamasında Dikkat Etmeleri Gereken Hususlar

1- Bu yöntemle çocuk sahibi olmanın maliyeti yüksek olduğundan, suiistimale açıktır. Bundan dolayı, mağdur olmamak için hastanenin araştırılarak iyi seçilmesi gerekir.

2- Tüp bebek uygulamasına başlamadan önce, diğer tedavi yöntemleri araştırılmalı ve başka alternatif varsa onlar denenmelidir.

3- Günümüzde zaman zaman doğum sonrası çocukların bile karıştırıldığını düşünecek olursak, sun'î tohumlamada ne kadar titiz olunması gerektiği anlaşılacaktır. Bunun için mümkün mertebe güvenilir ve işinde uzman doktorlar seçilmeli ve muhtemel bir karışıklığa meydan verilmemelidir.

4- Sun'î tohumlama sonucu meydana gelen hamileliklerden sıklıkla ikiz, üçüz ve daha fazla çocukların olduğunu göz önünde tutarak, uygulama öncesinde tüp bebek hakkında yeterli bilgi edinilmelidir.

5- Çocuğu olmayanlar, her ne kadar sebepleri yerine getirme açısından, bu tür tedavi yöntemlerine başvursalar da, kendileri hakkında neyin hayırlı olduğunu bilemediklerinden, bu yolda varını yoğunu harcama gibi yanlışlara düşmemelidirler. Çünkü nice çocuklar vardır ki, anne-babalarına "böyle çocuk doğurmaz olaydım" dedirtmiştir. "*Olur ki hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olur. Olur ki sevip arzu ettiğiniz bir şey de sizin için şerli olur. Gerçeği Allah bilir, siz bilmezsiniz.*"[548]

6- Son olarak tevekkül elden bırakılmamalıdır. Çünkü biz sebeplere ne kadar riayet edip gereğini yapsak da, Müsebbibü'l-Esbab (sebepleri yaratan) Allah'tır. Yani neticede Onun murad buyurduğu olacaktır. Bunun için fiilî duayı yerine getirirken, kavlî dua da unutulmamalı ve Cenab-ı Hak'tan hayırlısı istenmelidir.[549]

Not: Biz bu makalemizi, konu hakkında şu anki malumatlarımız çerçevesinde kaleme aldık. Eğer ilerde meselenin bizim bilmediğimiz farklı yönleri ortaya çıkacak olursa, tabii ki ona göre farklı şeyler söylenebilir.

Çocuk Düşürmenin veya Buna Sebep Olmanın Cezası (Gurre)

İslâm hükümlerinin korumayı hedeflediği ana maksatlar; din, can, nesil, mal ve aklın korunmasıdır. İslâm'ın ortaya koyduğu birçok hükmün temel gayesi, zarurîyat-ı hamse dediğimiz bu beş maksadın ihlal edilmesini önlemektir. İşte canın korunması da İslâm'ın temel maksatlarından birisi olduğundan, insan hayatına yönelik her türlü suça, derecesine göre farklı cezalar takdir edilmiştir. İnsan hayatına yönelik cinayetlere, kısas, diyet ve kefaret cezalarını koyan İslâm, henüz kâmil bir insan hüviyeti kazanmamış anne karnındaki cenine yönelik suçları da ihmal etmemiş ve ceninin düşmesine sebep olan kimseye tazminat cezasını (gurre) vermiştir. Çünkü cenin de hayat sahibi bir insan olması yönüyle yaşama hakkına sahiptir. Ceninin eksik de olsa vücub ehliyeti (bir kısım haklara sahip olabilme ehliyeti) bulunduğundan onun hakkında veraset, vasiyet, hibe gibi hükümler caridir. Sağ doğduğu takdirde kendisine hibe edilen, miras bırakılan veya vasiyet edilen mala hak kazanır. Bu yönüyle ceninin hayatına yönelik bir tecavüz, cinayet sayılmış ve bu cinayete de miktarı belli bir tazminat cezası konulmuştur. Bu açıdan anne karnındaki masum ceninin muhafazasına çalışmak şahsi ve ictimaî bir vazifedir.[550]

Gurrenin hücciyyeti şu hadîs-i şerifle sabittir: Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde Huzeyl kabilesinden iki kadın kavga etmiş ve bu kadınlardan birisi attığı taşla diğerinin karnındaki yavruyu öldürmüştü. Aralarında hükmetmesi için bu iki kadın, davayı Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) getirdiler. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de ceninin diyetini bir gurre olarak hükme bağlamıştır. Hadîs-i şerifte gurrenin miktarının kadın veya erkek bir kölenin azad edilmesi olduğu ifade edilmiştir.[551]

Ancak ödenmesi gereken gurre bedeli sonraki fakihler tarafından köle ve cariyenin kendi dönemlerindeki değeri esas alınarak şu şekilde takdir edilmiştir: Hanefî Mezhebi'ne göre bunun miktarı, diyetin yirmide biri olan beş deve veya 5o dinar (200 gr. altın) ya da 500 dirhem (1400 gr. gümüş) dir. Eğer cenin ikiz yahut üçüz olursa, diyet de ceninin sayısına göre katlanır. Ödenecek gurre miktarı ceninin erkek veya dişi

olmasına göre değişmez. Hanefî Mezhebi gayrimüslim bir kadının çocuğu için de gurre ödenmesi gerektiğini ifade etmiştir.[552]

Verilmesi gereken bu gurreyi, ceninin düşmesine sebep olan kimse âkılesiyle (araya kadının girmediği erkek akrabaları) birlikte öder. Ancak âkılenin bulunmadığı durumlarda gurreyi ödemek, câninin bizzat kendisine terettüp eder. Malikîler gurreyi cinayeti işleyenin kendi malından vermesi gerektiğini hükmetmişlerdir. Gurre, bir sene zarfında taksitler hâlinde ödenebilir.[553]

Ulemanın çoğuna göre ceninin mirasçıları, gurreyi miras hisselerine göre aralarında paylaşırlar. Yani ceninin canlı olarak doğduğunu düşündüğümüzde, mirasçıları kimler olacaksa, gurreyi de onlar alırlar. İmam Malik farklı bir ictihadda bulunmuş ve gurreyi annenin bir hakkı olarak görmüştür.[554] Suçlu baba olduğu takdirde, kendisi gurreden bir şey alamaz. Çünkü Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): القاتل لا يرثُ "*Kâtil mirasçı olamaz.*"[555] buyurmuşlardır.

Ceninin düşmesine sebep olan âmil, söz veya fiil olabilir. Buna göre, ister vurma, dövme gibi fizikî bir müdahaleyle, ister tehdit ve korkutmayla isterse ilaç kullanma gibi bir yolla cenin düşürülmüş olsun, buna sebep olan kişinin gurre ödemesi gerekir. Aynı şekilde bu cinayeti işleyen kişinin ceninin annesi, babası veya başka bir kişi olması da hükmü değiştirmez.[556] Cinayetin kasten veya hataen işlenmesi de gurre cezasının gerekmesi açısından müsavidir. Yani kasten böyle bir cinayet işleyen kimseye gurre cezası gerekeceği gibi, hata yoluyla buna sebep olan kimseye de aynı ceza gerekir. Sadece ceninin annesi, bu hükümden müstesna tutulmuştur. Zira annenin fiili kastî olmadıkça gurre cezası gerekmez.[557]

Evet, bir kadın, kocasının izni olmadan ilaç içmek, karnına vurmak, ağır bir şey kaldırmak gibi bir yolla karnındaki çocuğunu kasten düşürecek olursa bu kadın üzerine gurre lazım gelir. Ancak kocasının izni olursa yani karı-koca anlaşarak böyle bir suça teşebbüs ederlerse gurre lazım gelmez. Ama bu anne ve baba tazir cezasına çarptırılırlar. Yani o kişiye, miktarı devlet başkanı veya onun tayin ettiği hâkim tarafından tespit edilen para cezası, hapis, sürgün vs. bir ceza verilir.

Gurre cezası, çocuk anne karnında ölüp, anneden ölü olarak ayrıldığı takdirde gerçekleşir. Eğer cenin anneden sağ olarak doğar, sonra ölürse, caninin tam bir diyet ödemesi gerekir. Çünkü bu surette o, artık kâmil bir insan konumundadır. [558] Aynı şekilde gurre cezasının gerekmesi için ölen ceninin uzuvlarının şöyle böyle belli olması gerekir. Bu açıdan düşürülen çocuğun henüz azaları belirmemişse gurre gerekmez.[559]

Çocuk düşüren bir cani, gurre tazminatına mahkûm olacağı gibi, aynı zamanda ta'zir cezasına da müstahak olur. Düşürülen ceninin henüz uzuvlarının belli olmaması

sebebiyle gurre cezasının düştüğü durumlarda bile, bu suçu işleyen kimse tazir cezasından kurtulamaz.[560]

Şafiî ve Hanbelîler, düşürülen bir cenin için gurrenin yanında kefaretin de vacip olacağına hükmetmişlerdir. Kefaret ise, iki ay aralıksız oruç tutmaktır. Hanefî Mezhebi'ne göre ise, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle bir davada kefareti söylemeyip sadece gurre cezası ile hükmettiği için kefaret vacip olmaz.[561] Ancak İmam-ı Âzam'ın önde gelen talebelerinden İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf, vacip olmasa da, böyle bir cinayet işleyen kimsenin kefaret ödemesinin daha faziletli olduğunu söylemişler, ayrıca bu kişinin Allah'a yaklaştıracak fiiller işlemesinin ve istiğfar etmesinin de daha iyi olacağını ifade etmişlerdir. Çünkü bu kişi bir günah işlemiştir, dolayısıyla kefaret ödeyerek günahının affına çalışması menduptur. Malikî fukahasına göre de caninin kefaret ödemesi müstehap görülmüştür.[562]

Bu söylediğimiz cezalar, bir zaruret veya kesin bir özür bulunmadığı durumlar için geçerlidir. Yoksa bir zaruret sebebiyle düşürülen/aldırılan ceninden dolayı maddî veya manevî bir sorumluluk yoktur. Bu zaruret de annenin hayatının tehlikeye girmesiyle ortaya çıkar. Yani tıbbî bir araştırma neticesinde annenin hayatının ciddi bir tehlike altında olduğu ortaya çıkarsa henüz azası belirmemiş olan bir cenin düşürülebilir.[563]

Hamilelik Süresi

İslâm hukuku'nda, evlilik yasağı, miras, nafaka, hısımlık, iddet gibi birçok dinî ahkâm nesebe bağlı olduğu için nesebin tespiti büyük önem arzetmektedir. Nesebin sabit olması için ise evlilik şart koşulmuş ve zina yoluyla meydana gelen evliliklerde çocuğun nesebi anneye bağlanmıştır. İşte bu noktada bir kadının hamilelik süresinin en kısa ve en uzun sınırının tespit edilmesi ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü bir kadın boşandıktan sonra bir çocuk dünyaya getirdiğinde, bu çocuğun boşandığı kocasından olup olmadığının tespiti veya yeni bir evlilik yapan kadının evlilikten sonra doğan çocuğunun kimden olduğunun belirlenmesi ancak bununla gerçekleşecektir.

Âlimlerimizin ittifakıyla hamileliğin en az süresi altı aydır. Buna göre bir kişiyle evlenen kadın, henüz evliliğin üzerinden altı ay geçmeden önce bir çocuk doğurursa, bu çocuğun evli bulunduğu erkekten olmadığı ortaya çıkar. Çünkü henüz hamileliğin en az müddeti olan altı ay geçmemiştir. Rivayet edildiğine göre Hazreti Osman döneminde bir adam bir kadınla evlenmiş ve bu evliliğin üzerinden altı ay geçtikten sonra kadın bir çocuk dünyaya getirmişti. Hazreti Osman, kadının bu kadar kısa bir süre içinde çocuk doğurmasını onun evlilik öncesi zina irtikâp etmesine bir delil

sayarak, kadını recm etmeye niyetlenmişti. Bunun üzerine İbn Abbas Kur'ân-ı Kerim'den getirdiği delille hamileliğin en kısa süresinin altı ay olduğunu söylemiş ve Hz. Osman da recmden vazgeçmiştir.

İbn Abbas'ın delil olarak getirdiği âyetler şunlardır: وحمله وفصاله ثلاثون شهراً *"Çocuğun anne karnında taşınması ve sütten kesilmesi otuz ay sürer."*[564]; والوالدات يرضعن أولادهن حولين كاملين *"Anneler, çocuklarını iki tam yıl emzirsinler."*[565] Birinci âyet-i kerimede hamilelik ve emzirme süresinin toplamının otuz ay olduğu ifade edilirken, ikinci âyet-i kerime emzirme süresinin iki yıl olduğunu beyan ediyor. Bu durumda hamilelik süresinin en az altı ay olması gerektiği ortaya çıkıyor.[566]

Hamileliğin en uzun süresine gelince, bunun hakkında naslarda kesin bir delil yoktur. Bu mesele ictihada dayandığı için, fukaha hamileliğin azami süresini belirlemede ihtilaf etmişlerdir. İctihadların dayanağı daha çok, müctehidlerin tecrübeleri ve örftür. Bununla birlikte Hanefîler Hazreti Âişe'den nakledilen "Çocuk, annesinin karnında iki yıldan fazla kalmaz" kavline dayanarak hamileliğin en uzun süresinin iki yıl olduğunu söylemişlerdir.[567] Bu konuda kesin bir nass olmamasından yola çıkan bazı modern araştırmacılar da, hamileliğin azami süresinin dokuz ay, bir yıl olduğu gibi görüşler ileri sürmüşler ve bu konuda tıp biliminin tespitlerinin esas alınması gerektiğini belirtmişlerdir.

Netice itibariyle; hamileliğin en kısa müddeti altı aydır. En uzun süresi ise, örfe, tecrübeye göre hüküm alsa da rivayete binaen Hanefîlere göre iki yıldır. Bununla beraber bu konuda Allah'ın tıp ilmine bahşettiği bugünkü nimetlerden de yararlanmak gerekir.

Hamileliğin İbadetlere Etkisi

Hamilelik, kadın için ibadete mâni değildir. Yani hamile bir kadın namaz kılma, oruç tutma, kurban kesme, Kur'ân okuma, hacca gitme, tasaddukta bulunma vb. bütün ibadetlerini yapabilir. Ancak hamilelik kadın için bir kısım meşakkatler ortaya çıkaracağından duruma göre bazı ibadetlerde kendisine bir takım ruhsatlar tanınmaktadır.

Namaz, bir Müslümanın her şartta ikame etmesi gereken bir ibadettir. Unutma ve uyku dışında -bunlar da gayr-i iradîdir- hiçbir durum namazı terk etmek için bir mazeret teşkil edemez. Bununla birlikte kolaylığı esas alan İslâm, şartların ağırlaşması nispetinde namazın edasında bazı ruhsatlar getirmiştir. Seferilikte namazların kısaltılması, bazı şartlarda cem'e müsaade edilmesi veya sağlık durumu müsait olmayan kimsenin namazlarını oturarak veya yatarak kılması gibi ruhsatlar bunlardandır. İşte hamilelik de, namazları oturarak kılmak için bir mazeret teşkil

edebilir. Eğer mütedeyyin ve uzman bir doktor, kadının ayakta namaz kılmasının çocuğa veya kendisine zarar vereceğini söylerse ya da kadın ağırlık, baş dönmesi, baygınlık geçirme, tansiyon düşmesi gibi hallerden dolayı ayakta duramayacak kadar kendini kötü hissediyorsa, kolayına geldiği şekilde namazını eda eder. Ancak namazını hiçbir şekilde terk etmez. Bu gibi kimseler namazlarını, oturarak hatta buna da imkân yoksa yatarak baş işaretleriyle eda edebilirler.

Aynı şekilde hamilelik, oruç için de bir ruhsat olabilir. Oruç tutmasının kendisine veya çocuğuna zarar vereceğini dindar ve uzman bir doktorun bildirmesiyle veya zann-ı galiple, yani kesin ya da kesine yakın kanaatiyle bilen bir kadın, oruç tutmayabilir ve tutamadığı günleri daha sonra kaza eder. Konuyla ilgili âyet-i kerime şu şekildedir: *"Oruç sayılı günlerdedir. Sizden her kim o günlerde hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar. Oruç tutamayanlara fidye gerekir. Fidye bir fakiri doyuracak miktardır. Her kim de, kendi hayrına olarak fidye miktarını artırırsa bu, kendisi hakkında elbette daha hayırlıdır. Bununla beraber, eğer işin gerçeğini bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."*[568] Nitekim doktorlar, iftarda birden yemeyip, yemeği sahura kadar yaymanın beden sıhhatıne zarar vermeyeceğini söylüyorlar. Ayrıca ailesi ve çevresi, hamile kadını gündüz dinlendirmek, iş yaptırmamak suretiyle orucunu tutmasını, böylelikle Ramazan orucunun sevabından mahrum kalmamasını sağlayabilir.

Ancak hamile bir kadın tutamadığı oruçlar için fidye veremez. Çünkü orucun edasına veya kazasına güç yetiren bir kimse fidye vermekle oruç borcundan kurtulamaz. Fidye verme, şimdi veya daha sonra oruç tutmaya imkânı olmayan kimseler için geçerlidir. Bunlar da, çok yaşlılarla, artık iyileşme imkânı kalmayan hastalardır. Yoksa hamilelik, çocuk emzirme, geçici hastalık, yolculuk gibi durumlar oruç tutmamak için birer özürse de, fidye vermek için birer özür değildir. Bu kişiler daha sonra ilk fırsatta oruçlarını kaza etmekle yükümlüdürler.

Hamile Kadının İddet Süresi

İddet, evliliği sona eren bir kadının yeniden evlenebilmesi için beklemesi gereken süredir. Cenab-ı Hak gebe kadınların beklemeleri gereken süreyle ilgili şöyle buyurmuştur: وأُولَاتُ الأَحمَالِ أَجَلهنّ أَنْ يَضَعْنَ حملهنّ *"Hamile olanların bekleme süresi ise doğum yapmalarıdır."*[569] Buna göre, hamile bir kadın kocasından boşandığında veya kocası vefat ettiğinde doğum yapana kadar başka bir evlilik yapamaz. Doğumla iddeti sona erer.

Nitekim Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Sübey bint-i Haris (radıyallahu anhâ) hamile iken kocası vefat etmiş, kocasının vefatından on gün sonra da

doğum yapmıştır. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, iddetinin bittiğini, isterse bir başkasıyla evlenebileceğini bildirmiştir.[570] Dolayısıyla gebe kadın için, kocası ölen kadının beklemesi gereken dört ay on günlük süreye veya boşanan bir kadının beklemesi gereken üç hayız müddetine itibar edilmez. Çünkü İbn Mes'ud (r.a) yukarıya aldığımız Talâk Sûresi'ndeki bu âyet-i kerimenin, ölüm ve boşama iddetlerini tayin eden âyetlerden daha sonra nazil olduğunu ve dolayısıyla onları tahsis ettiğini söylemiştir.[571]

Eğer kadın düşük yapacak olursa bakılır: Eğer ceninin uzuvları ortaya çıkmış, yaratılışı belirgin bir halde ise, kadının iddeti sona erer. Aksi halde kadın duruma göre boşama veya vefat iddetine tâbi olur.[572]

İddet bekleyen hamile bir kadının, doğum yapana kadar evlilik yapamayacağını ifade etmiştik. Fakat evlenmek istediği kişi eski kocası olursa hüküm değişir. Boşanan bir kadının iddet müddeti içinde tekrar kendisinden hamile kaldığı eski kocasıyla evlenmesi câizdir. Çünkü kadının iddet beklemesi kocasının hakkıdır. Kocayı bu hakkını kullanmaktan men edecek bir şey yoktur. Ancak kadın "beynûnet-i kübra" ile yani üç talakla kocasından ayrıldıysa ne iddet süresi içinde ne de daha sonra başka bir erkekle evlenip ondan ayrılmadan tekrar ilk kocasıyla evlenmesi câiz olmaz.[573]

Mahkeme kararı çıkıncaya kadar meselâ 1 yıl geçse, bu bir yıl içerisinde karı-koca ayrı yaşasalar da, iddet bekleme süresi, mahkemenin kesin kararından sonra başlar.

____

---

518 Fethullah Gülen, *Çekirdekten Çınara*, s. 65.
519 Beyhakî, *es-Sünenu'l-Kübrâ*, 7/422.
520 Fethullah Gülen, *Çekirdekten Çınara*, s. 65.
521 Abdurrezzâk, *Musannef*, 6/194.
522 Buhâri, *Bed'ü'l-halk* 11; Müslim, *Nikâh* 116.
523 A'raf Sûresi, 7/189.
524 Buhârî, *Büyû* 7.
525 Buhârî, *Büyû* 7, 23.
526 Buhâri, *Ahkâm* 9.
527 Müslim, *Zekât* 65.
528 İbrahim Canan, *Hazreti Peygamber'in* (sallallahu aleyhi ve sellem) *Sünnetinde Terbiye*, s. 97-98.
529 Abdürrezzâk, Musannef, 6/173; Ali el-Müttakî, Kenzü'l-ummâl, 16/276.
530 Buhârî, *Nikâh* 96; Müslim, *Nikâh* 136.
531 Ebû Dâvûd, *Nikâh* 48.
532 Müslim, *Nikâh* 128-131.
533 Müslim, *Nikâh* 134.
534 Buharî, *Nikâh* 96; Müslim, *Nikâh* 125.
535 Müslim, *Nikâh* 141.
536 Tahâvî, *Şerhu meâni'l âsâr*, 3/405.
537 Kâsânî, *Bedâiu's Sanâi'*,
538 En'am Sûresi, 6/151.
539 İsrâ Sûresi, 17/31.
540 En'am Sûresi, 6/151.
541 Necm Sûresi, 53/39.
542 Bkz. İsra Sûresi, 17/31; Zariyât Sûresi, 51/56.
543 Buhârî, *Edeb* 18, *Tevhîd* 2; Müslim, *Fezâil* 66.
544 Bakara Sûresi, 2/155, 249; Enfal Sûresi, 8/46, 66.
545 Buhârî, *Zekât* 50, *Rikâk* 20.
546 Buhârî, *hudûd* 23; Müslim, *radâ* 37.
547 Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/384.
548 Bakara Sûresi, 2/216.
549 Bkz. M. Fethullah Gülen, *Ölümsüzlük İksiri*, s. 75.
550 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıhiyye Kamusu*, 3/145.
551 Buhâri, *Diyât* 25; Müslim, *Kasâme* 35.
552 Hamdi Döndüren, "Gurre", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*.
553 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıhiyye Kamusu*, 3/150; 153.
554 Kâsâni, *Bedâiu's-sanâi*, 10/457.
555 Tirmizî, *Ferâiz* 17.

[556] Muhsin Koçak, "Gurre", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 14/211.

[557] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıhiyye Kamusu*, 3/152.

[558] İbn Abidin, *Hâşiyetü Reddu'l-muhtâr,* 5/592.

[559] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıhiyye Kamusu*, 3/150-151.

[560] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıhiyye Kamusu*, 3/148.

[561] İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid,* 2/416.

[562] Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhû*, 7/676; Kâsâni, *Bedâiü's-sanâî,* 10/458; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıhiyye Kamusu*, 3/153.

[563] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıhiyye Kamusu*, 3/149.

[564] Ahkâf Sûresi, 46/15.

[565] Bakara Sûresi, 2/233.

[566] *Mevsûatü'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 18/143.

[567] Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 302.

[568] Bakara Sûresi, 2/184.

[569] Talak Sûresi, 65/4.

[570] Buhâri, *Talak* 39.

[571] Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 461.

[572] Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 461.

[573] *Mevsuatü'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, "Hâmil" maddesi, 16/270.

YEDİNCİ BÖLÜM

BOŞANMA

İslâm'a Göre Boşama (Talâk)

İslâm'da evliliğin geçerli olmasının şartlarından biri de, nikâh akdinin süresiz olarak, yani ömür boyu devam etmek üzere kıyılmasıdır. Bunun zıddı olan belirli bir süre için evlenmek (mut'a nikâhı) haram kılınmıştır. Çünkü çiftlerin daha evliliğin başlangıcında boşanmayı düşünmeleri, evlilikten beklenen neticelerin ve maslahatların ortaya çıkmasına engel olacaktır.

Boşamanın Hükmü

Bununla birlikte İslâm, muhtelif durumları ve arızaları da göz önüne alarak boşamayı meşru kılmıştır. Fakat boşamanın hükmü, eşlerin durumuna göre bazen mubah, müstehap hatta farz olurken, bazen de mekruh ve haram olabilmektedir. Bu, kişiyi hanımını boşamaya götüren sebebin mahiyetine göre değişebilmektedir.

Evet, boşama prensip olarak mubah bir uygulama olarak görülse de duruma göre farklı hükümler almıştır. Âlimler hiçbir sebep yokken kişinin hanımını boşamasını harama yakın bir mekruh görürken, diğer yandan eşinin uyarılarına ve nasihatlerine rağmen dinin farzlarını terk eden ve haramlarını işlemeye devam eden kadının veya iffetsiz bir kadının boşanmasını mendup görmüşlerdir. Diğer yandan bir erkeğin boşandığı takdirde zinaya düşme korkusu varsa boşanması haram olur. Evli kaldığı takdirde harama düşeceği veya farz vazifelerini terk etmek zorunda kalacağı kesin olarak bilinen bir kimsenin boşaması ise vacip olur.[574]

Allah'ın En Sevmediği Mübah

Evet, dinimizde meşru kılınan bu fiilin, suiistimal edilerek, toplum, aile ve çocuklar nazarında olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına engel olmak ve evliliğin devam ve bekasını temin etmek için bazı tedbirler alınmıştır. Boşamanın şakasının da ciddisinin de aynı olduğu ve sonuç doğuracağı bildirilmiş ve meselenin önem ve ehemmiyetine binaen talâk üçle sınırlandırılmıştır. Diğer yandan da boşamanın sevilmeyen ve çirkin bir tasarruf olduğunu gösteren birçok hadîs-i şerif varid olmuştur.

Bunlardan bazıları şu şekildedir: ما أحَلَّ اللهُ شَيئًا أبغَضَ إليه مِن الطَّلاق *"Allahu Teâlâ kendisine talâktan daha sevimsiz olan hiçbir şeyi helâl kılmadı."*; أبغَضُ الحلالِ إلى اللهِ تعالى الطَّلاقُ *"Yüce Allah'a helâlin en sevimsizi boşamadır."*[575]; لعنَ اللهُ الذَّوَّاقين والذَّوَّاقات *"Sırf zevk için sık sık kadın değiştiren erkeklerle, sık sık koca değiştiren kadınlara Allah lanet etsin."*[576]; أيما امرأة سألت زوجها طلاقًا في غير ما بأس فحرام عليها رائحة الجنة *"Hangi kadın, (çok ciddi) bir gerekçe yokken kocasına boşanma talebinde bulunursa, bilsin ki, cennetin kokusu kendisine haramdır."*[577]; من أفسد امرأة على زوجها فليس هو منا *"Kim, bir kadını kocasının aleyhine kışkırtırsa bizden değildir."*[578]

Buna göre kişinin ufak tefek geçimsizliklerden veya hanımında hoşlanmadığı bir kısım huyların bulunmasından dolayı hemen boşama yolunu seçmesi doğru olmadığı gibi böyle bir davranış Allah ve Resülü'nün de istemediği bir tasarruftur. Konuyla ilgili Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: وَعاشِروهنّ بِالْمعروف فَإن كرِهتموهنّ فعسى أن تكرهوا شيئًا ويجعلَ الله فيه خيرا كثيرا *"Onlarla hoşça, güzelce geçinin. Şayet onlardan hoşlanmayacak olursanız, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur."*[579] Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de: *"Bir mü'min, hanımındaki hoşlanmadığı bir huya karşı hoşnutsuzluğunu onu defterden silecek bir kin derecesine vardırmasın. Zira beğenmediği bir huyla karşılaşsa bile, nasıl olsa bir başka huyunu beğeniyordur."*[580] ifadeleriyle aynı hususa işaret etmiştir.

En Son Başvurulacak Yol

Fakat durum her zaman bunun gibi olmayabilir. Bazı zaman olur ki, eşlerin evliliğe devam etmeleri onlar için hayatı çekilmez kılar. Eşler arasında meydana gelen niza ve uyuşmazlıklar, başvurulan bütün ıslah yollarına rağmen halledilemez ve bu huzursuzluk ortamı evliliğin devam ve bekasına müsaade etmez. İşte böyle bir durumda yapılacak olan şey, usûl-ü dindeki, "İki şerden ehven olanı tercih edilir." kaidesi gereğince boşama yolunu ihtiyar etmektir. Fakat her halükarda Allah'ın en sevmediği bir mubah olması itibariyle, boşama en son başvurulacak bir yol olmalıdır. Zira hanımı boşayan bir insan, Allah'ın en sevmediği bir mubahı işliyor demektir.

Talâkın Manası

Talâk (boşama) meşru bir nikâh akdiyle karı-koca olan eşlerin evlilik hayatını sona erdiren sebeplerden birisidir. Evlilik hayatını sona erdiren fesih[581], mühalaa (kadının teklif edeceği bir bedelle boşanma), tefrik (hâkimin ayırması) ve ölüm gibi başka sebepler de vardır. Boşamanın Arapça'daki karşılığı "talâk"tır. Talâk kelimesinin lügat manası "bağı çözmek" demektir. Terim manası ise, kadın ve erkek arasında nikâh akdi ile tesis edilen evlilik bağını derhal veya daha sonraki bir zamanda belli sözlerle çözmek ve evlilik ilişkisini sona erdirmek demektir.[582]

Boşama Hakkı

Aile kurumunu sona erdiren boşama vak’ası, doğrudan toplum huzuruna da etki ettiği için birçok hukuk sisteminde bununla ilgili geniş düzenlemeler yer almıştır. Ancak bu hukuk sistemlerindeki boşamayla ilgili hükümlere baktığımızda çok farklı uygulamaların olduğunu görürüz. Boşama, bazı hukuk sistemlerinde yasaklanmış, bazı hukuk sistemlerinde eşlerin her ikisine de bu hak tanınmış, bazı hukuk sistemlerinde ise mesele hâkim kararına bağlanmıştır.[583]

İslâm hukukunda da tafsilatlı olarak düzenlenen talâk hakkında Kur’ân ve sünnette birçok nass yer almıştır. İslâm hukukunun talâkla ilgili hükümlerine baktığımızda daha önceki hukuk sistemlerinden farklı olarak kendine mahsus bir hususiyet taşıdığını görürüz.

İslâm, boşama hakkını temelde erkeğe vermiştir. يا أَيها النَّبِي إِذَا طَلَّقتُمُ النساء فَطَلِّقُوهنَّ لِعِدَّتِهِنَّ *“Ey Peygamber! Eşlerinizi boşayacağınız vakit onların iddetlerini dikkate alarak boşayın.”*[584] âyet-i kerimesiyle İbn Mâce’nin rivayet ettiği: إِنَّمَا الطَّلَاقُ لِمَن أَخَذَ بِالسَّاقِ *“Şüphesiz boşama hakkı, kadının nikâh bağını elinde tutan kocaya aittir.”*[585] hadîs-i şerifi bunun delilidir.

Ancak talâk hakkına sahip olan erkek tefviz-i talâkla boşama yetkisini kadına da verebilir. Ayrıca kadının boşanmayı talep etmesi hâlinde mühalaa yoluyla ayrılmalarına da müsaade edilmiştir. Diğer yandan bazı durumlarda kadının mağduriyetini önleme adına hâkime de eşlerin arasını tefrik etme hakkı tanınmıştır.

Boşamanın Şartı

Boşama tıpkı yemin gibi geri dönüşü mümkün olmayan sözlü bir tasarruftur. Yani bir insan eşini boşadıktan sonra pişman olarak bundan geri dönemez. Böyle bir tasarrufun gerçekleşebilmesi için hem kadın hem de erkeğin bazı şartları haiz bulunmaları gerekir. Ulema, boşamanın gerçekleşmesi için “ehlinden sâdır olması ve mahalline musadif bulunması” üzerinde durmuşlardır. Ehlinden sâdır olmasından maksat, boşama yetkisine sahip olanın, bu yetkiyi kullanmasıdır. Ehlinden sâdır olması için de kocanın akıllı, ergin ve ayık bulunması gerekir. Sadece Hanbelîler mümeyyiz çocuğun boşamasını geçerli saymışlardır. Bulûğ çağına ermeyen çocukların ve akıl hastalarının boşaması geçerli olmadığı gibi, bunamış ihtiyarın, uyuyan ve baygın olan kimsenin de boşaması geçerli değildir.[586]

Mahalline müsadif olması ise, boşama kararının boşanılacak kişi üzerinde gerçekleşmesidir. Boşamanın mahalli ise kadındır. Yani boşama kadın üzerinde cereyan eder. Kadının boşamaya mahal olabilmesi için ise, ya sahih bir nikâh akdinin bulunması ya da birinci ve ikinci boşamadan dolayı iddet bekliyor olması gerekir. Eğer kadın üç defa boşamadan dolayı iddet bekliyorsa artık bir daha boşanamaz. Çünkü

İslâm boşamayı üçle sınırlandırmıştır. Diğer yandan kadın iddetini tamamladıktan sonra da artık boşamaya mahal olmaktan çıkar. Aynı şekilde henüz aralarında nikâh bağı kurulmamış bir kadını boşamak da bir hüküm ifade etmez. Mesela bir erkeğin nişanlısına “seni boşadım” demesi hiçbir hüküm doğurmaz. Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): لا طَلَاقَ قَبْلَ النِّكاحِ “*Nikâhtan önce talâk yoktur.*” buyurmuştur.[587]

Bir de evlenen ancak aralarında zifaf veya sahih halvet (kimsenin olmadığı bir yerde baş başa kalma) gerçekleşmeyen bir kadın boşandığı takdirde bu talâk bâin talâk sayılır ve böyle bir kadının iddet beklemesi de gerekmez.[588] Dolayısıyla nikâhtan sonra ama zifaftan önce boşanan bir kadın üzerinde de artık ikinci bir boşama geçerli olmaz.

Sarhoşluk ve ikrah (zorlama) gibi ehliyet arızalarının boşamaya etkisini daha sonra ele alacağız.

Boşamanın Çeşitleri

Boşama; sıfatı bakımından sünnî ve bid’î, hükmü bakımından bâin ve ric’î ve kullanılan söz bakımından da sarih ve kinaye gibi çeşitlere ayrılır.[589]

Sünnî ve Bid’î Boşama

Sünnî boşama sünnete uygun olan boşama demektir. Yani bir insanın İslâm’ın emirlerine uygun olarak boşama fiilini gerçekleştirebilmesi için sünnî boşamada belirtilen şartlara riayet etmesi gerekir. Buna göre müctehidler konuyla ilgili nasları ve uygulamayı değerlendirerek sünnete uygun kabul edilen boşamanın; (1) kadının temizlik zamanında, (2) kendisiyle ilişkiye girmeden (3) tek bir talâkla yapılan ric’î boşama[590] olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla sünnî boşamada zaman ve sayı önem kazanmaktadır.[591]

Eğer buna riayet edilmez ve kadın hayız hâlindeyken[592] veya temizlik zamanında onunla beraber olduktan sonra boşanırsa ya da aynı anda iki veya üç talâk kullanılırsa bid’î boşama gerçekleşir. Sünnete aykırı olan böyle bir boşama geçerli olsa da câiz değildir ve bu kişi günahkâr ve âsî olur. Hanefîler böyle bir boşamayı tahrimen mekruh görürken, ulemanın çoğu buna haram demişlerdir.[593]

Küçüklükten veya yaşlılıktan dolayı âdet görmeyen veya hamile olan bir kadının boşanmasında ise durum biraz daha farklıdır. Onların boşanmasının sünnî veya bid’î kabul edilmesinde zamandan ziyade sayı önemli olur. Buna göre söz konusu kadınları sünnet üzere boşamak isteyen bir kimse onları bir kere boşar. Birden fazla boşamak istiyorsa her boşamanın arasını bir ay ayırır.[594] Ancak bir kere boşamakla zaten maksat hâsıl olduğundan ve eşlerin arası ayrıldığından dolayı her ihtimale karşı mümkün olduğunca ikinci veya üçüncü boşama yoluna gitmemek maslahata daha muvafıktır.

Boşanmanın bu şekilde ikili bir taksime tâbi tutulmasının delili olarak şu âyet-i kerime gösterilmiştir: يا أيها النبي إذا طلقتم النساء فطلقوهن لعدتهن *"Ey Peygamber! Eşlerinizi boşayacağınız vakit onların iddetlerini dikkate alarak boşayın."*[595] Sahabenin en büyük fakihlerinden kabul edilen Abdullah ibn-i Abbas ve Abdullah ibn-i Mes'ud (r. anhüm) bu âyet-i kerimeyi, *"Temizlik günlerinde cinsî ilişkide bulunmadan boşayın."* şeklinde îzah etmişlerdir.

Buhari'de geçen bir hadîs-i şerife göre de, Abdullah ibn-i Ömer eşini hayız günlerinde boşayınca Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Hazreti Ömer'e şöyle demiştir: *"Ona eşine dönmesini emret. Hayızdan temizleninceye kadar onu evinde tutsun. Sonra yeniden hayız görüp, tekrar temizlenince, isterse ona dokunsun, isterse ona dokunmadan yeniden boşasın."*[596]

Bid'î boşamanın diğer çeşidi olan tek seferde birden fazla boşama hakkında ise şu hadîs-i şerif varid olmuştur. Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) bir adamın eşini üç talâkla boşadığı haber verildiğinde, celâllenip ayağa kalkmış ve şöyle buyurmuştur: أيلعب بكتاب الله وأنا بين أظهركم *"Ben henüz aranızda iken Allah'ın kitabıyla mı oynanıyor?"*[597]

Hanefîler sünnî boşamayı da hasen ve ahsen şeklinde ikiye ayırmışlardır. Kocanın, hanımını temizlik günlerinde onunla beraber olmadan bir talâkla boşayıp iddeti bitene kadar beklemesine ahsen demişlerdir. İşte eşini boşamak isteyen bir mümin, ashab-ı kiramın da yolu olan bu en güzel boşama yöntemini seçmelidir. Buna karşılık, kocanın her temizlik müddetinde eşiyle birlikte olmadan onu üç defa boşamasına da hasen demişlerdir.[598]

Boşamanın belirli bir zamana bağlanmasının bazı hikmetleri vardır. Öncelikle boşamaya bu şartların getirilmesi onu zorlaştırmakta ve talâka kalkışan kocaya meseleyi bir daha düşünme fırsatı vermektedir. Diğer yandan sünnî boşama insanın eşine daha çok arzu duyacağı bir zamana alınarak, boşama önüne bir engel daha konulmakta ve böylece erkeğin hakîkaten ortada boşamayı gerektirecek ciddi bir sebebin bulunup bulunmadığını daha iyi hesap etmesi sağlanmaktadır. Çünkü kadın âdetliyken veya onunla birlikte olunduktan sonra nefsin ona olan arzusu azalır. Bu açıdan bu zamanlarda kadının boşanması bid'at olarak ifade edilmiş ve câiz görülmemiştir.

Diğer yandan sünnî boşamada kadın adetten sonra onunla ilişkiye girilmeden boşandığı için kadının kocasından hamile kalmadığı da anlaşılmış olur. Aynı zamanda kadın sünnî boşanmada, bid'î boşanmaya göre daha az iddet bekler. Çünkü içinde boşanmanın gerçekleştiği âdet hesaba katılmaz ve kadın bundan başka üç âdet süresi iddet bekler.

Pişman olunduğu takdirde geri dönüş imkânı vermesi açısından da sünnî boşama

önem kazanmaktadır. Çünkü eşini bir defa ric'î talâkla boşayan bir koca, pişman olup tekrar evlilik hayatına geri dönmek istediğinde çok rahat durumu telafi edebilir. Çünkü bu durumda yeni bir nikâh akdine ve kadının rızasına ihtiyaç duymadan koca için kadını tekrar nikâhına alma durumu söz konusudur. Burada en tehlikeli ve riskli boşama şekli ise bir seferde yapılan üç talâktır. Bu talâk, erkeğe geri dönüş ihtimali bırakmadığı için Müslümanların kaçınmaları gereken bir boşama şeklidir. Zira böyle bir boşamada, sonradan duyulan pişmanlık da fayda vermeyecek ve iş işten geçmiş olacaktır.

Bugün halk arasında, boşamanın meydana gelmesi için bir anda üç kere boşanması gerekiyormuş gibi yaygın fakat yanlış bir anlayış vardır. Hâlbuki boşamada esas olan onun bir defa olmasıdır. Yani bir erkeğin karısına bir defa "boş ol" demesiyle boşama gerçekleşmiş olur. Bunun üç defa söylenmesiyle kadın ve erkek arasındaki bütün bağlar kesilmiş ve normal şartlarda bunların bir daha bir araya gelmeleri imkânsız hale gelmiş olur. Bu açıdan tek seferde birden fazla boşama geçerli olsa da câiz değildir. Kaldı ki, buna ihtiyaç da yoktur. Çünkü tek talâkla zaten maksat hâsıl olur.

Ric'î (Nikâhsız Dönüşü Olan) Talâk

Karısını boşayan bir erkeğin onun iddeti sona ermediği sürece yeni bir nikâh akdi gerektirmeksizin evlilik hayatına dönmesini mümkün kılan boşamaya ric'î boşama denir. Ric'î boşama isminden de anlaşılacağı üzere geri dönüşü mümkün olan boşama demektir. Çünkü ric'î boşama eşler arasındaki evlilik bağını sona erdirmez. Bu bağ, kadının iddeti bitene kadar devam eder. İddet bittikten sonra ise ric'î talâk bâin talâka dönüşeceğinden artık yeni bir nikâh olmadan dönüş imkânı kalmaz. Ric'î boşamadan dönüş için kadının rızası da şart değildir.

Kur'ân-ı Kerim'de ric'î boşamadan bahseden iki âyet-i kerime vardır. Bakara Sûresi'nde ard arda yer alan bu âyet-i kerimelerden ilkinde Cenab-ı Hak boşanmış kadınların üç hayız müddeti beklemeleri gerektiğini ifade ettikten sonra şöyle buyurmuştur: وبعولَتهنّ أَحَقّ بِردهنّ في ذَلك إِنْ أَرادوا إِصلاحا "*Kocaları gerçekten barışmak istiyorlarsa, bu iddet müddeti içinde onları tekrar almaya başkalarından daha çok hak sahibidirler.*"[599] Diğer âyet-i kerime ise şöyledir: الطَّلاق مرّتانِ فَإِمساك بِمعروف أَو تَسرِيح بِإِحسان "*Talâk iki keredir. Artık ya iyilik ile tutmaktır veya güzellikle salıvermektir.*"[600]

Ric'î boşamanın şekline gelince, bir erkeğin geçmişte cinsî münasebette bulunduğu eşini[601] mübalağa ve şiddet içeren sözler kullanmadan, açık boşama lafızlarıyla üçten az olmak üzere boşamasıdır. Yani bir erkek karısına hitaben, "Sen boşsun.", "Seni boşadım.", "Boş ol" gibi bir söz kullanırsa ric'î talâk meydana gelir. Eğer bazı kinayeli lafızların boşamada kullanılması halk arasında örf haline geldiyse boşamada bu tür lafızların kullanılmasıyla da ric'î talâk meydana gelir.

Ric'î boşama neticesinde talâk sayısı eksilmiş olur. Eğer kadın bir ric'î talâkla boşandıysa erkeğin geriye iki boşama hakkı; iki ric'î talâkla boşandıysa da geriye bir boşama hakkı kalır. Eğer ric'î boşamadan sonra kadının iddet süresi sona ermeden eşlerden birisi vefat edecek olursa diğer eş ona mirasçı olur. Ric'î boşamadan dönüş (rücû) "sana döndüm", "eşimi nikâhıma geri aldım", "sen karımsın" vs. bir sözle olabileceği gibi hürmet-i müsaharayı gerektiren şehvetle dokunma veya öpme ya da birleşme gibi bir fiille de olabilir.[602]

Ric'î talâkla boşadığı eşine geri dönmek isteyen bir erkeğin, bunu başkalarına da duyurma ve töhmetten uzak kalma adına iki erkeği veya bir erkek iki kadını şahit tutması müstehap görülmüştür. Aynı şekilde rücûun kavlen, açık bir söz ile yapılması güzel görülmüş ve fiilen yapılan rücûun kerahetten hali olmayacağı ifade edilmiştir. Şafiî Mezhebi'nde ise fiilen rücû muteber görülmemiştir. Rücûda erkek için müstehap olan bir diğer davranış da evlilik hayatına geri döndüğünü kadına bildirmesidir. Bunlara riayet edilmeden yapılan rücû muteber olsa da, bununla sünnete muhalefet edilmiş ve dolayısıyla günah işlenmiş olur.[603]

Ric'î talakla boşanmış bir kadın, iddeti bitinceye kadar kocasının evinde kalmaya mecburdur. Ric'î talâk neticesinde kadının iddeti sona erene kadar eşler arasındaki evlilik bağı devam ettiği için, kocasının kendisine döneceğini ümit eden bir kadının bu süre içinde süslenmesi güzel görülmüştür. Çünkü bu durum, kocanın tekrar evliliği devam ettirmesine sebep olabilir. Diğer yandan rücûu düşünmeyen kocanın, izinsiz olarak kadının yanına girmemesi gerektiği ifade edilmiştir.[604]

Bâin (Dönüşü Ancak Nikâhla Gerçekleşen) Talâk

Evlilik ilişkisini sona erdiren ve yeni bir nikâh akdi yapılmadan aile hayatına geri dönüşü mümkün olmayan boşanmaya bâin talâk denir. Bâin talâk neticesinde eşler arasındaki evlilik bağı derhal sona erer.

Bâin talâk sonucu meydana gelen ayrılık, küçük bâin talâk (beynûnet-i suğra) ve büyük bâin talâk (beynûnet-i kübra) olmak üzere ikiye ayrılır. Boşama sayısı üçe ulaşmadıkça meydana gelen bâin talâka beynûnet-i suğra denir. Bu durumda eşler isterlerse şahitlerin huzurunda yapacakları yeni bir nikâh akdiyle ve yeni bir mehir belirleyerek tekrar evlilik hayatına dönebilirler. İster ric'î isterse bâin talâkla olsun sayısı üçe ulaşan talâk neticesinde eşler arasında beynûnet-i kübra (büyük ayrılık) meydana gelir. İslâm boşamayı üçle sınırladığından dolayı bundan sonra eşler yeni bir nikâh akdi yapamazlar. Bu şekilde boşanan eşlerin tekrar evlenebilmeleri için, gerçekleşmesi zor olan bazı şartlar gerekir. Bu konuyu başka bir başlık altında işleyeceğiz.

Hangi tür boşamaların bâin talâk sayılacağını maddeler hâlinde şöyle sıralayabiliriz:

1- Evlenme akdinden sonra henüz eşler arasında cinsî bileşme olmadan boşama gerçekleşirse, bu bâin talâk sayılır. Bu durum bizzat âyet-i kerimeyle îzah edilmiştir: "*Ey müminler! Mümin kadınlarla nikâh akdi yapıp da onlara dokunmadan kendilerini boşayacak olursanız, onların iddet beklemelerini isteme hakkınız yoktur. Bu durumda onlara müt'alarını vererek güzel bir şekilde boşayın.*"[605] Kadının iddet beklemesi gerekmediğine göre kocanın tek taraflı irade beyanıyla evliliğe dönüş hakkı da bulunmaz.

Tek başına sahih halvetin (rahatça baş başa kalmanın), boşamanın ric'î olmasına etkisi yoktur. Yani eşler arasında birleşme olmadıkça sahih halvetten sonra boşama gerçekleşse bile yine bâin talâk olur. Ancak sahih halvetten sonra boşanan kadının iddet beklemesi gerekir. Bu da ihtiyat gereğidir.

2- Îlâ, liân ve muhâlea neticesinde meydana gelen ayrılıklar da bâin boşama kabul edilir. Bunların her birini ayrı başlıklar altında ele aldığımız için burada tafsilata girmiyoruz.

3- Boşamada kullanılan bazı lafızlar da boşamayı ric'îden bâine çevirir. Buna göre kinayeli lafızlarla yapılan boşamalar bâin boşama kabul edilmiştir. Kinayeli lafızlar sadece boşamada kullanılmadığından, boşamanın yanında başka manalar için de kullanıldığından dolayı burada boşama niyetinin bulunması şarttır. Mesela bir erkek karısına karşı boşama niyetiyle, "annenin evine git", "artık serbestsin" vs. bir söz kullanırsa onu bâin talâkla boşamış olur.[606]

4- Şiddet ve mübalağa içeren sözlerle yapılan boşamalar da bâin talâk sayılır. Mesela, "sen dağ gibi bir talâkla boşsun", "en çirkin bir talâkla boşsun", "şiddetli bir talâkla boşsun", "Şeytan talâkıyla boşsun" türünden ifadeler bâin talâka sebep olur.[607]

5- Bizzat bâin sözcüğü kullanılarak yapılan boşamalarla da bâin talâk tahakkuk eder. "Sen bâinsin", "Seni bâin talâk ile boşadım", "Seni bir talâk ile mübâne kıldım" gibi ifadeler buna misal olarak verilebilir.

6- Hangi tür olursa olsun üçüncü boşama bâin talâk olur.

7- Ric'î talâk neticesinde eğer koca, kadının iddeti bitinceye kadar ona dönmezse boşama bâine dönüşür.

Hanefîlerin dışında kalan üç mezhep boşamada kullanılan lafızların kinaî olmasının veya şiddet içeren lafızlar olmasının boşamayı bâin yapmayacağı görüşündedirler.

Bâin boşama ile eşler birbirine haram olacağı için birbirinin cinsî yönlerinden faydalanmaları ve yalnız olarak baş başa kalmaları câiz değildir. Eşlerden birinin vefatı hâlinde aralarında miras hükümleri cereyan etmez. Bâin boşama neticesinde üç talâk hakkından birisi eksilmiş olur. Kadın iddeti bitene kadar kocasının evinin bir bölümünde kalmalıdır. Evin, mülk veya kira olması ve kocasının evde bulunup

bulunmaması da önemli değildir. Bu durmda onun nafakası da kocaya ait olur. Eğer mehir daha önce ödenmemişse hemen ödenmesi gerekir.[608]

Sarih veya Kinayeli Sözlerle Boşama

Açıkça boşamanın anlaşıldığı ve insanlar arasında karı-koca arasında kullanılması örf haline gelmiş sözcüklere sarih sözcük denir. Talâk veya Türkçe'deki karşılığı olan boşama kelimeleri boşamada kullanılan sarih lafızlardır. "Seni boşadım", "Boş ol", "Sen boşsun" gibi ifadeler açıkça boşamaya delalet ettiğinden dolayı niyet ve karineye ihtiyaç olmaksızın boşama meydana gelir.[609] Hatta bu lafızlar şaka, hata veya bilmeden kullanılsa bile kazâen boşamanın meydana geleceği söylenmiştir. Ancak kişi bu sözleri boşama kastıyla söylemediğini ifade ederse kendisiyle Allah arasında olmak üzere diyâneten tasdik edilir.[610]

Eğer bir yerde bazı kinayeli lafızların boşama manasında kullanılması örf haline geldiyse bunlar da sarih sözcük durumuna gelmiş olurlar. Sarih sözlerle yapılan boşamalar neticesinde bir ric'î talâk meydana gelir.

Sadece boşama manasında kullanılmayan bunun yanında başka manalara da gelen sözlere ise kinayeli sözcük denir. Bu tür sözlerle yapılan boşamanın geçerli olması için ya boşama niyetinin bulunması ya da içinde bulunulan halin boşamaya delalet etmesi gerekir. Mesela eşler kavga ve tartışma hâlindeyken veya aralarında boşanma müzakere ederlerken kocanın eşine "babanın evine git", "evi terk et", "artık bundan sonra serbestsin", "örtün", "seni ailene bağışladım" gibi kinayeli bir söz söylemesiyle niyete bakılmaksızın kazâen boşama meydana gelir. Ancak koca ben bu sözlerimle boşamayı kastetmemiştim derse diyâneten tasdik edilir. Bu onunla Allah arasındaki bir meseledir.[611]

Boşama için kullanımı örf haline gelmedikçe bu tür lafızlarla yapılan boşamalar bâin talâk kabul edilir.

Ayrıca boşama hem kadının huzurunda hem de onun gıyabında yapılabilir. Yani bir insan karısına hitaben "seni boşadım" diyebileceği gibi, onun olmadığı bir yerde "falanca eşimi boşadım" diyerek de karısını boşayabilir.

Boşamanın Zamana veya Şarta Bağlanması (Ta'lik)

Boşama derhal yapılabileceği gibi daha sonraki bir zamana veya ileride gerçekleşmesi muhtemel olan bir şarta da bağlanabilir. Söz konusu zamanın gelmesiyle veya şartın gerçekleşmesiyle de talâk meydana gelir. Birincisine, müneccez veya muaccel boşama denirken, diğerine ise talâk-ı muallâka denir. Boşamanın kendisine bağlandığı şarta ise ta'lik-i şart denir. Bu şartın gerçekleşmesiyle boşama da meydana

gelir.

Ta'likin sahih olması için ya kadınla erkek arasında nikâh bağının bulunması ya da erkeğin boşama şartını söz konusu kadınla evliliğe izafe etmesi gerekir. Erkeğin hanımına, "şu işi yaparsan boşsun" demesi birinci duruma; henüz nikâhlanmadığı bir kadına, "eğer seninle evlenirsem boş ol" demesi de ikinci duruma misal verilebilir.[612]

Boşamanın kendisine bağlandığı şart, kadın, erkek veya yabancı bir kişiyle ilgili olabileceği gibi başka bir hâdiseyle de ilgili olabilir. Kocanın, "Filana olan borcumu ödemezsem karım boş olsun" demesi kendisiyle ilgili bir şarttır. Karısına hitaben: "Yarın yolculuğa çıkarsan veya falanı eve alırsan ya da falan işi yaparsan boş ol" demesi kadınla ilgili şarttır. "Kardeşin, falan kızla evlenirse sen boşsun" demesi ise üçüncü kişiyle ilgili bir şarttır. Boşamanın kendisine bağlandığı bu şartlar tahakkuk ettiğinde kadın boş olur.

Talâk belli bir şarta bağlanabileceği gibi daha sonraki bir zamana da izafe edilebilir. Boşamanın bağlandığı zamanın gelmesiyle kadın da boş olur. "Sen önümüzdeki Pazartesi boşsun", "Ramazan bayramı geldiğinde boşsun", "Yarın boşsun" gibi sözler bu tür boşamaya birer misaldir. Söz konusu zamanın ilk cüzünün girmesiyle kadın boş olur.[613]

Şartları

Ta'likin sahih olması için, boşamanın bağlandığı şartın meydana gelip gelmeyeceğinin ihtimalli olması gerekir. Boşama zaten fiilen mevcut olan bir duruma bağlanırsa talâk derhal meydana gelir. Mesela bir koca, "Eğer ben Cenab-ı Hakk'ın kulu isem sen boş ol" derse, o anda karısını boşamış olur. Çünkü her insan Allah'ın kuludur. Boşama gerçekleşmesi muhal bir şarta bağlandığında ise söz lağv olur ve boşama gerçekleşmez. "Balık kavağa çıkarsa boş ol" demek gibi. Boşamanın Allah'ın dilemesine bağlanmasıyla da talâk gerçekleşmez. Çünkü bizim Allah'ın iradesine muttali olmamız mümkün değildir. Buna göre "İnşaallah sen boşsun" demekle boşama olmaz.[614]

Kocanın boşama ehliyeti, şart koştuğu anda aranır. Yoksa şartın gerçekleştiği anda koca boşama ehliyetini kaybetmiş olsa bile boşama gerçekleşir. Kadının ise şart koşma anında da mahal (boşamaya konu) olmaya elverişli bulunması gerekir. Eğer bir adam henüz aralarında evlilik bağı bulunmayan yabancı bir kadına "falanca eve girersen boş ol" dese ve sonra onunla evlense ve kadın da o eve girse boşama gerçekleşmez.[615] Daha açık bir ifadeyle, boşayan erkek, boşamaya ehil ve yetki sahibi olması gerektiği gibi, boşanılan kadın da erkeğin yetkisi dâhilinde olması gerekir.

Hükmü

Şarta bağlanan boşamada, şart gerçekleşmediği sürece boşama da gerçekleşmez. Ancak şartın vuku bulmasıyla evlilik birliği de sona erer. Normal şartlarda bu tür boşamayla ric'î talâk meydana gelir. Ancak, "eğer bir daha içki içersem, karım benden bâin talâk ile boş olsun" gibi bâin talâkı ifade edici bir sözle boşama ta'lik edilecek olursa bâin talâk meydana gelir.

Aynı şekilde ta'likte herhangi bir sayı ifade edilmemişse bir boşama meydana gelir. Ancak, "Falanca kadının yanına gidersen iki talâkla boş ol" gibi sayı ifade eden ta'liklerde, şartın vuku bulmasıyla o sayıda talâk meydana gelir.[616]

Kadının Boşama Yetkisi

İslâm'da boşama hakkının temelde erkeğe verildiğini ifade etmiştik. Ancak bunun manası, kadın istese de hiçbir şekilde eşinden boşanamaz demek değildir. İslâm kadının mağduriyetini önleme adına bazı durumlarda onun da eşinden boşanabileceğini ifade etmiştir.

Konuya geçmeden önce İslâm'ın boşama hakkını niçin erkeğe verdiğinin hikmeti üzerinde biraz duralım. Biz biliyor ve inanıyoruz ki, İslâm'ın vaz' ettiği her hükümde kullar için gerek bu dünyada gerekse ahirette sayısız hikmet ve faydalar vardır. Daha başta dinin hükümlerine bu şekilde yaklaşmak isabetli olacaktır. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın isimlerinden birisi de Hakîm'dir. Yani O, -hâşâ ve kellâ- hiçbir zaman abesle iştigal etmez. Her işinde sayısız hikmet ve maslahatlar vardır.

Öncelikle İslâm'ın aileye çok önem verdiğini ve boşamayı en son çare olarak gördüğünü unutmamalıyız. Dolayısıyla en başta şunu söyleyebiliriz. Eğer boşama hakkı aynı şekilde kadına da verilseydi, yuvanın yıkılma ihtimali iki katına çıkmış olacaktı. Bir de buna kadının fıtrî ve hissî yapısını, kararlarında fevrî olabileceğini, erkeğe göre çok daha çabuk kırılabileceğini eklersek, bu ihtimalin iki değil belki dört beş kat daha artacağını söyleyebiliriz.

Diğer yandan İslâm evlilikle ilgili bütün külfetleri kocaya yüklemiştir. Yani düğün yapmak, oturacakları meskeni tutmak ve bu meskenin içini oturmaya elverişli bir hale getirmek, evlenirken kadının mehrini vermek, evlendikten sonra kadının nafakasını temin etmek, boşandıktan sonra bile iddet süresi içinde kadının geçim ve barınak ihtiyacını sağlamak hep erkeğin görevidir. Ayrıca erkek ikinci bir evliliği yapmak istediğinde bütün bu masrafları tekrar göze almak zorundadır. Kadın ise boşandıktan ve iddeti bittikten sonra hiçbir malî mükellefiyeti olmadan babasının geçim ve görümü altında hayatını sürdürmeye devam edebilir. Şimdi bu şartlarda bulunan bir erkeğin hiç şüphesiz boşamaya karar vermeden önce meseleyi iyice tartıp düşüneceği ortadadır.

Burada akla şöyle bir soru gelebilir. Bütün bu malî mükellefiyetleri göze alan ve

durumu müsait olan bir erkek kafasına göre kadını boşayamaz mı ve bu durumda kadın mağdur olmaz mı? Ancak burada unutulmaması gereken birkaç husus var. Birincisi İslâm'ın boşamaya bakışıdır. Eşini boşayan bir insan Allah'ın en sevmediği bir mübahı işlemiş olacaktır. Hele sırf zevki için böyle bir işe girişiyorsa hadîs-i şerifte bildirildiği şekilde Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) lanetine müstehak olmaktan korkacaktır. Diğer yandan meselenin bir de topluma bakan ve ahlakî müeyyideleri taşıyan yönü vardır. Zira toplum nazarında da boşama mevzuu hoş görülmemektedir. Hele bir de bir erkek sebepsiz yere eşini boşayacaksa çevresi tarafından çok daha fazla tepkiyle karşılaşacaktır.

Bu kısa îzahtan sonra İslâm'ın kadının mağduriyetini önleme adına ona tanıdığı bazı haklara geçelim:

Evliliğin Hâkimin Kararıyla Sona Ermesi (Tefrik)

Boşanmak istediği halde kocası tarafından tatlik edilmeyen bir kadının başvurabileceği bir diğer yol da hâkime başvurmaktır. İslâm, prensip olarak boşama hakkını erkeğe vermiş olsa da, bazı hususi durumlarda hâkimin de evlilik ilişkisini sonlandırmasına müsaade etmiştir. Hâkimin ayırması, duruma göre bazen talâk bazen de fesih hükmünde olur. Boşanma talebiyle mahkemeye başvuran taraf genellikle kadındır. Çünkü erkek zaten hâkim kararı olmaksızın doğrudan boşama hakkına sahiptir. Kadında bulunan bazı illet ve kusurlardan dolayı kocanın da hâkime başvurarak tefrik hakkı olsa da[617], biz burada bu husus üzerinde durmayacağız.

Hâkimin evliliğe son verebileceği durumların en sınırlı olduğu mezhep Hanefî Mezhebi'yken, bu sınırı en geniş tutan mezhep ise Hanbelî Mezhebi olmuştur. Şimdi kadının boşanma talebiyle mahkemeye başvurabileceği sebepler üzerinde duralım.

Hastalık ve Özür

Hanefî Mezhebi'ne göre kadının mahkemeye başvurarak evlilik ilişkisinin sonlandırılmasını talep edebileceği illetler erkeğin cinsî iktidarsızlığıyla ilgilidir. Yani kocanın iktidarsızlığı (innet), cinsiyet uzvunun kesik olması (mecbûb), husyelerinin çıkarılmış olması (hasîy), büyü ve sihirle bağlı olması ve cinsiyetinin belirsiz olması (hünsa) gibi sebeplerden birisi bulunursa kadın boşanmak üzere hâkime başvurabilir. Ancak kadının bu illetlerden dolayı boşama davası açabilmesi için, (1) Evlendikten sonra hiç birleşme vuku bulmamış olması[618], (2) Kadının erkekte bulunan bu kusurları nikâhtan önce bilmiyor olması, (3) Kadın bu kusurlara nikâhtan sonra muttali olup bunlara rızası bulunmaması, (4) Kadının kendisinde de cinsî temasa mâni olacak bir özür bulunmaması gerekmektedir.

Bir kadın yukarıdaki kusurlardan dolayı hâkime müracaat ettiğinde hâkim durumu

değerlendirir ve erkekteki bu illetin zevalinin mümkün olup olmadığına bakar. Eğer uzvun kesik olması gibi zevali mümkün olmayan bir illet söz konusuysa beklemenin bir faydası olmayacağı için kocaya zevcesini bâin talâkla boşamasını emreder. Erkek bundan kaçınırsa, kadının maruz kaldığı zulmü def için hâkim bizzat kendisi aralarını ayırır. Eğer iktidarsızlık gibi erkeğin maruz kaldığı illetin giderilmesi mümkün ise, hâkim erkeğe bir sene süre verir ve ondan bu süre içinde tedavi olmasını ister. Eğer bu müddet içinde de illet zail olmaz ve kadın ayrılık talebini devam ettirirse hâkim bunların aralarını ayırır.[619]

İmam-ı Âzam ve Ebu Yusuf'a göre bir kadının boşanma talebiyle hâkime başvurabileceği durumlar yukarıda saydığımız sebeplerle sınırlıdır. Hazreti Ali ve Abdullah ibn-i Mes'ud Hazretleri'nin mezhepleri de bu şekildedir. İmam Muhammed ise diğer iki imamdan farklı düşünür. Ona göre kocasıyla birlikte yaşadığı takdirde kadının zarar görebileceği baras, cüzzam, delilik gibi bütün kusur ve hastalıklardan dolayı kadın hâkime müracaat edebilir.[620] Bu rahatsızlıkların nikâhtan önce veya sonra olması arasında da bir fark yoktur. Fakat hâkim mevcut rahatsızlığın zail olacağına kanaat getirirse tefriki bir yıl tecil edebilir. Erkekte körlük, sağırlık veya topallık gibi ayıpların bulunması ise ittifakla tefriki gerektirmez.[621]

Yukarıdaki kusurlardan dolayı hâkimin evlilik birlikteliğine son vermesi bâin talâk hükmündedir. İmam Şafiî ise bunun fesih sayılacağını söylemiştir.

Kocanın Nafakayı Sağlamaması

Şafiî, Malikî ve Hanbelî Mezhepleri'ne göre kadının boşanma talebiyle hâkime başvurabileceği sebeplerden bir diğeri de kocanın nafaka mükellefiyetini yerine getirmemesidir. Ancak Hanefî Mezhebi bunu bir boşanma sebebi olarak görmemiş ve böyle bir durumla karşılaşan hâkimin, kocayı nafaka vermeye zorlamak için hapsetme, kadının kocası adına borçlanması gibi daha başka çarelere başvurması gerektiğini söylemiştir. Hatta bunlara rağmen kadın yine nafaka alacağını temin edemezse, kocası öldüğünde kadının nafakasını sağlamak kimin üzerine borç olacaksa, kadın nafakasını ondan alır.

Kayıplık

Kaybolmuş ve hayatta olup olmadığı bilinmeyen kimseye mefkud denir. Ebu Hanife ve İmam Şafiî mefkudun karısının onun emsalinin hayatı kadar beklemesi gerektiğini söylemişlerdir. Hanefîlerden bu süreyi doksan yaşıyla sınırlayanlar da vardır.

İmam Malik ise mefkudun karısının dört yıl beklemesi gerektiğini, daha sonra ise eğer isterse ayrılık için hâkime başvurabileceğini ifade etmiştir. Osmanlı Aile Hukûk Kararnamesi, İmam Malik'in bu ictihadını kanunlaştırmıştır.

Yaşadığı bilindiği halde nerede olduğu bilinmeyen kimseye ise "gaib" denilir. Gaibin eşi, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'ye göre ayrılma talebinde bulunamaz. Malikî ve Hanbelîler farklı bir ictihadda bulunmuş ve kayıplık müddeti bir yılı geçmiş gaibin karısının hâkime ayrılma talebinde bulunabileceğini söylemişlerdir. Ancak bu hükmün geçerli olabilmesi için kayıplığın, askerlik, ilim tahsili veya cihad gibi bir mazerete dayanmaması gerekir.

Tefviz-i Talâk

Erkek bizzat kendisi karısını boşayabileceği gibi boşama işini bir başkasına da havale edebilir. Bunun da üç çeşidi vardır: Tefviz, tevkil (vekâlet) ve elçilik. Biz burada tefviz üzerinde duracağız.

Tanımı

Tefviz, sözlük manası itibariyle ısmarlamak, havale etmek demektir. Tefviz-i talâkın ıstılahî manası ise, boşama hakkını elinde tutan bir erkeğin **gerek evlilik akdi (nikâh) sırasında gerekse daha sonra** karısına boşama yetkisi vermesi demektir. Yani bunun manası: "Boşama hakkımı sana verdim. İstersen benden boşan" demektir.

Meşrûiyeti

Tefviz-i talâkın delili olarak Ahzab Sûresi'nde yer alan aşağıdaki âyet-i kerime gösterilmiştir: Ezvâc-ı tâhirâtın Peygamber Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) dünyalık adına bir kısım istekleri olunca şu âyet-i kerime nazil olmuştur: "*Ey Peygamber, eşlerine de ki: Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzelce boşayayım! Yok, eğer Allah'ı, Resulünü ve âhiret mülkünü isterseniz, haberiniz olsun ki Allah sizin gibi iyi hanımlara büyük mükâfat hazırlamıştır.*"[622] Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), dileyenin kendisiyle kalması dileyenin ise boşanması için hanımlarını muhayyer bırakmış ama onların hepsi bu duruma çok üzülmüş ve Allah Resûlü'nü (sallallahu aleyhi ve sellem) tercih etmişlerdir. Nitekim Hazreti Âişe Validemiz bu durumu şu ifadeleriyle dile getirmiştir: "*Rasûlullah* (sallallahu aleyhi ve sellem) *bizi muhayyer bıraktı ve biz Allah'ı ve Rasûlünü tercih ettik. Bu muhayyerlik bizim aleyhimize bir hüküm (boşanma) meydana getirmedi.*"[623]

Zamanı

Belli bir zaman tayin edilmeksizin mutlak bir ifadeyle boşama hakkı kadına verilirse, bu hak kadının içinde bulunduğu o anki meclisle[624] (ortamla, bulunulan mekânla) sınırlıdır. Yani kadın talâk yetkisinin kendisine verildiğini kocasından işittikten sonra, kabul etmediğine delalet eden, oradan kalkıp gitme, başka bir işle

meşgul olmaya başlama gibi bir davranış ortaya koymadıkça onun boşama hakkı meclis sona erene kadar devam eder. Aksi halde kadın bu boşama yetkisini kullanmamış olur. Eğer erkek kadının gıyabında tefviz-i talâkta bulunduysa, kadının meclis muhayyerliği (yetkiyi kullanma hakkı), bu yetkiyi öğrendiği andan itibaren başlar.[625]

Tefviz, mutlak olacağı gibi muayyen bir zaman ile de kayıtlanmış olabilir. Mesela erkeğin kadına hitaben "eğer istersen bu gün içinde kendini boşa" demesi muayyen bir tefvizdir. Bu tür tefvizler meclis (ortam, mekân) ile sınırlı değildir. Bu süre bitene kadar kadının boşama yetkisi devam eder. Sürenin bitmesiyle de yetkisi biter.

Diğer yandan erkek boşama yetkisini kadına verirken, "her ne zaman istersen…" gibi bir ifadeyle meseleyi umumileştirirse, artık kadının kendisini boşaması meclisle sınırlı kalmaz ve evlilik bağı devam ettiği sürece kadın dilediği zaman kendisini boşayabilir. Böyle bir durumda kadının boşama hakkı bir talâkla da sınırlı kalmaz ve kadın istediği takdirde üç defaya kadar kendini boşayabilir. Buna da tefviz-i âmm (umumi olarak boşama hakkı verme) denir.[626]

Ayrıca evlilik akdi esnasında gerek kadının istemesiyle gerekse kocanın dilemesiyle boşama hakkı kadına verilebileceği gibi, kadın evlenmek için nikâh kıyılması sırasında böyle bir şartı da koşabilir. Mesela kadın nikâh akdi esnasında: "Ne vakit istersem kendimi senden boşamak üzere seninle evleniyorum" diyerek icapta bulunur, koca da onun bu icabına kabulle karşılık verirse tefviz-i talâk gerçekleşmiş olur. Bundan sonra kadın dilediği zaman boşamayı gerçekleştirebilir.[627]

Kullanılan Lafızlar

Fıkıh kitaplarında kadına boşama yetkisi vermede kullanılan sözlerin üç çeşit olduğu ifade edilmiştir. Bu sözler:

1- *Emr-u bi'l-yed*: Boşama işinin kadının elinde olmasını ifade eden bir terimdir. Yani koca karısına boşama niyetiyle: "İşin senin elindedir." derse, boşama hakkını karısına vermiş olur. Onun bu sözüne karşılık kadının boşamayı istemesiyle talâk gerçekleşmiş olur.

2- *Tahyir*: Evliliği devam ettirme veya sonlandırma seçiminin kadına bırakılması demektir. Yani bir erkek boşamayı niyet ederek karısına: "Kendini tercih et." der ve bunun üzerine kadın da "Tercih ettim." derse boşama meydana gelir.

3- *Meşîet*: Boşamayı kadının isteğine bırakmak demektir. Eğer kocanın kadına hitaben: "İstersen sen boşsun." demesi üzerine kadın da "Boşanmamı istiyorum." diye cevap verirse bir talâk meydana gelir.

Boşama yetkisini elinde bulunduran kadının boşamayı gerçekleştirdiğinde, bu

boşamanın ric'î mi yoksa bâin talâk mı olduğu[628] kocanın talâk yetkisini kadına verirken kullandığı lafza bağlıdır. Yukarıdaki üçlü taksimde de görüldüğü gibi eğer koca, "emr-u bi'l-yed" veya "kendini tercih et" sözleri gibi kinayeli bir lafız kullanırsa bu boşama bâin bir boşama sayılır. Kinayeli lafızlarda niyet şart olduğu için tefvizin gerçekleşmesi için kocanın boşamaya niyet etmesi şarttır. Ancak "istersen sen boşsun", "kendini boşa" sözleri gibi açıkça talâk (boşama) kelimesini kullanarak kadına bu yetkiyi verir ve kadın da bunu kullanırsa ric'î talâk meydana gelir. Dolayısıyla burada esas olan kocanın, boşama hakkını verirken kullandığı lafızlardır, kadının boşarken kullandığı sözler değil.

Kadının Tefvize Muhalefeti

Eğer kadın boşamanın sayısı hususunda kocasına muhalif davranacak olursa bakılır: Eğer kadın kocanın söylediğinden daha fazla talâkla boşuyorsa, kadının bu sözü geçersiz olur ve hiçbir boşama gerçekleşmez. Ancak kadın kocasının tefviz ettiği talâk sayısından daha azı ile kendisini boşayabilir. Mesela kocası ona üç talâk tefviz ettiği halde o kendisini bir talâk ile boşayabilir ve bu boşama geçerli olur.

Kadının talâkın sıfatı konusundaki muhalefetinde de erkeğin kullandığı lafza bakılır. Eğer koca bâin veya ric'î boşamayı tefviz etse fakat kadın bunun aksini yaparak bâin yerine ric'îyi veya ric'î yerine bâin talâkı seçse boşama, kocanın tercihine göre gerçekleşmiş olur.

Neticesi

Erkek boşama hakkını karısına verdikten sonra artık bu hakkını geri alamaz. Bu yönüyle tefviz-i talâk bir temlik (karşı tarafın mülkiyetine geçirme) ameliyesidir. Yani sanki boşama hakkı erkek tarafından kadına bir mülk olarak verilmiştir. Fakat kadın bu tefvizi kabul etmeye mecbur değildir. Dilerse kabul ederek kendisini boşar, dilerse boşamaz.

Tefviz-i talâk yoluyla evliliği sonlandırma yetkisi kadına verildikten sonra evlilik koca tarafından sonlandırılabileceği gibi, bu hakkı elinde bulunduran kadın tarafından da sona erdirilebilir. Eğer bu hak kadına belli bir süre için verildiyse o sürenin bitimine kadar, süresiz verildiyse herhangi bir zaman kadın kendisini boşayabilir.

Tevfizi Talak'ın Genelleştirilmesi

Konuyla ilgili son olarak bir hususa değinmek istiyoruz. Bazı fıkıh kitaplarında tefviz-i talâkın kadına öğretilmemesi üzerinde durulmuştur. Her ne kadar günümüzde bazı kimseler kadının kendini güvenceye alma adına evlilik akdi esnasında bu yetkiyi almasının faydalı olacağını söyleseler de biz aksini düşünüyoruz. Çünkü eğer bütün kadınların böyle bir hakka sahip olması murad edilmiş olsaydı, boşama hakkı kocaya

verilmezdi. Daha başta yeni bir yuva kurarken kadının kendi adına boşama hesapları yapması uygun bir davranış değildir. Diğer yandan kadının bu yetkiye sahip olması evliliğin geleceğini daha çok tehlikeye atmaktadır. Bu açıdan bazı hususi durumlarda bu yetki alınsa ve kullanılsa bile bunun genelleştirilmesi doğru değildir.

Elbette kadın konuyla ilgili bilgi almak istediğinde ona meselenin dini hüviyeti anlatılır. Bu konuda kimsenin dinde bulunan bir hükmü gizleme gibi bir tavrı söz konusu olamaz. İsterse kadın kocasından böyle bir talepte bulunarak boşama hakkına da sahip olabilir. Sahip olduktan sonra da bu yetkisini kullanabilir. Fakat evlenen kadınlara bu mevzuun öğretilmesi ve ona tefviz-i talağın tavsiye edilmesi şart değildir. Kadına konuyla ilgili malumat verilse bile, çok gerekmedikçe böyle bir yetkiyi talep etmemesi tavsiye edilmelidir.

Muhâlea (Kadının Belli Bir Bedel Karşılığında Boşanması)

Tanımı ve Sebebi

Muhâlea sözlükte, izale etmek, çıkarmak ve gidermek manalarına gelir. Terim olarak ise, kadının belirli bir mal verme veya mehrini almaktan vazgeçme karşılığında kocasıyla anlaşarak evlilik birliğine son vermesi manasında kullanılır.[629]

Muhâlea kadının mağdur olduğu ve kocasının kendisini boşamayı reddettiği durumlarda kadın için bir çıkış kapısıdır. Genellikle muhâleanın sebebini, eşler arasındaki anlaşmazlık, geçimsizlik veya diğer problemler oluşturur.

Meşruiyeti

Muhâlea, Kitap ve sünnet ile meşru kılınmıştır. Âyet-i kerimede şöyle buyrulmuştur: وَلا يحلُّ لكمْ أَنْ تأْخذُوا مِما آتَيتموهن شَيئاً إِلا أَنْ يخافاأَلا يقيما حدودَ الله فَإِنْ خفْتم أَلا يقيما حدود اللهِ فَلا جناح عليْهما فيما افْتدت بِهِ "*Ey kocalar, boşama sırasında eşinize daha önce vermiş olduğunuz mehirden herhangi bir miktar geri almanız size asla helâl olmaz; Fakat Allah'ın koyduğu hudutlarda durmayacaklarından endişe etmeleri hali bunun dışındadır. Şayet siz de onlar gibi, onların Allah'ın koyduğu hudutlarda duramayacaklarından (evlilik hukukuna riayet edemeyeceklerinden) endişe ederseniz, bu durumda kadının, ayrılmak için meşrû çerçevede hakkından bir şey vermesinde, her ikisi için de bir vebal yoktur.*"[630]

Yukarıdaki âyet-i kerimenin sebeb-i nüzulu olarak gösterilen bir rivayet ise şu şekildedir: Sabit ibn-i Kays'ın karısı Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek şöyle demiştir: "*Ey Allah'ın Resûlü! Sabit ibn-i Kays'ı ahlak ve din hususunda ayıplamıyorum. Fakat Müslümanlıkta küfür derecesinde bir hata işlemekten korkuyorum.*" Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona mehir olarak aldığı bahçeyi kastederek: "*Bahçeyi ona geri verir misin*" diye sorar. "*Evet*" cevabını alınca da Hazreti Sabit'e şöyle demiştir: "*Bahçeyi kabul et ve onu bir defada*

boşa."[631]

Rüknü

Muhâlea, kendine has özellikler içeren özel bir boşanma çeşididir. Rüknü ise icap ve kabuldür. Yani muhâleanın gerçekleşebilmesi için kadın ve erkeğin karşılıklı irade beyanları gerekir. İcap bazen erkek bazen de kadın tarafından gelebilir. Yani kadın, erkeğin bir bedel karşılığındaki boşama teklifine "kabul ettim" diyerek kabulde bulunabileceği gibi, bizzat kendisi de "beni şu kadar mal karşılığında boşa" diyerek icapta bulunabilir. Eğer koca da onun bu icabına kabulle karşılık verirse boşama gerçekleşmiş olur.

Şayet muhâlea teklifi ilk olarak kocadan gelmişse, kadının ne kabulünden önce ne de sonra koca bu teklifinden geri dönemez. Çünkü muhâlea, kocanın talâkı hanımının kabulüne ta'lik etmesi demektir. Ancak bu teklif ilk olarak kadından gelmişse, koca bu teklifi kabul etmedikçe kadın bundan geri dönebilir.

Şartları

Şartlarına gelince, kadınla erkek arasında sahih bir nikâh akdi bulunmasının yanı sıra kocanın boşama ehliyetine sahip olması, kadının da ona mahal olmaya elverişli bulunması gerekir. Buna göre mecnun, bunak ve çocukların muhâlea akti geçersizdir.

Muhâlea akdi koca açısından bir yemin gibi kabul edilse de, kadın açısından ivazlı (bedelli) bir akit kabul edildiği için kadının reşit olması gerekir. Yani kadın âkıl, bâliğ olmalı ve aynı zamanda muhâleanın manasına vâkıf olmalıdır. Bu açıdan eğer bir erkek. sefih[632] olan karısıyla muhâlea yapsa veya bir kadın manasını bilmeden kocasının muhâlea bedelini kabul edecek olsa boşama gerçekleşir ancak bedel lazım olmaz.

Muhâleanın kadının huzurunda yapılması şart değildir. Onun gıyabında yapılan muhâlea da sahihtir. Kadın bunu öğrendiği anda meclis muhayyerliğine sahip olur. Yani dilerse kocanın muhâlea teklifini kabul eder dilerse de reddeder. Fakat kadın, kocasının gıyabında muhâleada bulunamaz. [633]

Muhâlea Bedeli

Mehir olarak verilmesi câiz olan her türlü bedel muhâleaya konu olabilir. Bu bedelin peşin veya vadeli olması sahihtir. Muhâlea bedeli, kullanılabilecek değerli bir mal olabileceği gibi, kadının aldığı mehri iade etmesi veya kadının evlilik haklarından feragat etmesi ya da bir menfaat de olabilir.[634]

Geçimsizliğe sebep olan ve karısına bakmayarak cefa eden bir erkeğin bir bedel karşılığında karısıyla muhâlea anlaşması yapması tahrimen mekruhtur. Ancak eşler

arasındaki geçimsizliğe kadının serkeşliği, geçimsizliği sebep oluyorsa, erkeğin verdiği mehirden daha çok almamak şartıyla karısıyla anlaşma yapması mekruh görülmemiştir. Aynı şekilde iki taraftan kaynaklanan problemlerden dolayı mal karşılığında boşamak da mübah görülmüştür.

Hükümleri

Hanefî Mezhebi'ne göre muhâlea bir bâin talâk sayılır. Eğer koca üç talâka niyet ederse bu da geçerli olur. İmam Şafiî ise muhâleanın talâk değil bir fesih olduğunu söylemiştir. Eşler muhâlea üzerinde anlaşıp icap ve kabulde bulunduktan sonra evlilik akdi sona erer; ayrıca hâkimin kararı gerekmez.[635]

Tahkim (Hakemlere Başvurma)

Kocanın hastalığı, nafaka vermemesi ve kayıp olması yanında kadının boşanmak isteyeceği bir diğer problem de kocanın geçimsizliği, kendisine kötü davranması ve nüşûzudur. Bu tür durumlarda kadın mahkemeye başvurduğunda, müctehidler hâkimin meseleyi hakemlere havale etmesi üzerinde durmuşlardır.

Nisa Sûresi'nde bu durum şu ifadelerle hükme bağlanmıştır: وإن خفتم شقاق بينهما فابعثوا حكما من أهله وحكما من أهلها إن يريدا إصلاحا يوفق الله بينهما إن الله كان عليما خبيرا "*Eğer karı-kocanın birbirinden ayrılacaklarından endişe ederseniz, o vakit, kendilerine erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf işi düzeltmek isterlerse, Allah onları uyuşmaya muvaffak buyurur. Şüphesiz Allah Alîm ve Habîr'dir (her şeyi bilir, bütün maksatlardan haberdardır).*"[636]

Bu âyet-i kerimelere göre ailedeki şiddetli geçimsizlik durumunda başvurulacak usûl hakem tayin etme (tahkim)dir. Buna göre âyet-i kerimede de ifade edildiği gibi hakemler öncelikle kadın ve erkeğin akrabalarından tercih edilir. Çünkü onlar tarafları daha iyi tanır ve ailevi problemlere daha iyi muttali olurlar. Ayrıca bununla yabancıların aile sırlarına muttali olmaları da önlenmiş olur. Ancak onlar arasında bu işe ehil insanlar yoksa yabancı kimselerin de hakem olması câiz görülmüştür.

Hakemlerin ilk olarak yapmaları gereken iş, kadın ve erkeğin arasını bulmaya çalışmaktır. Yani onlara öğüt vermek, ıslahlarına çalışmak, aralarını bulmak hakemin ilk yapması gereken vazifedir. Eğer bu mümkün olmuyorsa hakemler kendiliklerinden aile birliğine son veremezler. Çünkü onlar vekil gibidirler. Ancak erkek tarafından kendilerine boşama yetkisi verildiyse eşleri boşayabilirler.

İmam Malik ise şartlar gerektirdiğinde hakemlerin re'sen boşanmaya karar verebileceklerini ifade etmiştir. Osmanlı Aile Kararnamesi de ilgili maddenin kanunlaştırılmasında Malikî Mezhebi'ni esas almıştır. Kararnamenin 130. maddesi şu şekildedir: "Karı-koca arasında anlaşmazlık ve geçimsizlik meydana gelip de

taraflardan biri hâkime başvurursa, hâkim iki tarafın ailelerinden birer hakem tayin eder. Bir veya iki taraf ailesinden hakem tayin olunacak kimse bulunamaz veya bulunup da hakem olacak vasıfları hâiz olmazsa hariçten münasiplerini tayin eder. Bu suretle teşekkül eden aile meclisi, tarafların iddia ve savunmalarını inceleyerek aralarını ıslâha çalışır. Bu mümkün olmadığı takdirde kusur kocada ise aralarını tefrik eder. Kusur karıda ise mehrin tamamı veya bir kısmı üzerine muhâlea eyler. Hakemler ittifak edemezlerse hâkim gerekli vasıfları haiz diğer bir hakem heyeti veya taraflara akrabalığı olmayan üçüncü bir hakem tayin eder. Hakemlerin vereceği hüküm kesin olup itiraz edilemez." Bir sonraki maddede ise bu ayrılığın bâin talâk sayılacağı ifade edilmiştir.[637]

Mülâane (Liân)

Tanımı ve Mahiyeti

Liân veya aynı manaya gelen mülâanenin sözlük manası, karşılıklı lanetleşme demektir. Liânın ıstılahî manası ise, karısının zina ettiğini söyleyen veya doğan/doğacak olan çocuğun kendisine ait olmadığını yani zina mahsulü olduğunu iddia eden bir kocanın, bu iddiasına dört şahit getirememesi durumunda karısıyla hâkim önünde yeminleşmesi demektir. Liân, talâk, mühâlea ve tefrik gibi evlilik bağını sona erdiren sebeplerden birisidir.[638]

Normal şartlarda bir kişinin zina irtikâp ettiğini iddia eden bir kimsenin bu iddiasını dört şahitle ispatlaması gerekir. Aksi takdirde kendisine kazf (iftira) haddi uygulanır. Bunun miktarı ise 80 sopadır. Bu hüküm bizzat şu âyet-i kerimeyle sabit olmuştur: والَّذين يرمونَ الْمحصنات ثُم لَم يأْتوا بِأَربعة شُهداء فَاجلِدوهم ثَمانين جلْدة ولا تقبلوا لَهم شهادة أَبدا وأُولَئك هم الْفاسقون "*İffetli kadınlara zina isnad edip de buna dair dört şahid getiremeyen herkese seksen değnek vurun ve bundan böyle, onların şahitliklerini artık ebediyyen kabul etmeyin. Çünkü bunlar gerçekten fâsıkların ta kendileridir!*"[639] Cenab-ı Hak bu âyetin hükmüyle insanların bu tür konularda konuşmalarını yasaklamıştır. Ancak koca yukarıdaki hükümden istisna edilmiştir. Çünkü karısının zina ettiğine muttali olan ancak bunu dört şahitle ispat edemeyen bir kocanın maruz kalacağı sıkıntı diğer insanlardan çok daha büyüktür. Bu açıdan Cenab-ı Hak koca hakkında mülâane âyetini indirmiştir.

Aynı durum kadın hakkında geçerli değildir. Yani kadının, kocasının zina ettiğini söylemesi durumunda mülâaneye başvurulmaz. Kadın böyle bir iddiada bulunacak olursa ancak dört şahit getirmekle kazf haddinden kurtulabilir.

Delili

Söz konusu âyet-i kerimenin sebeb-i nüzulu olarak gösterilen hâdise şu şekilde

cereyan etmiştir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Ensar'dan birisi Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) başvurarak bu durumla ilgili olarak şöyle demiştir: "*Ya Resûlallah, şuna ne dersiniz? Bir adam karısıyla beraber bir adamı yakalıyor; öldürse onu –kısas gereği- öldürüyorsunuz. Gördüğünü söylese –iftira kabul ederek- sopa vuruyorsunuz. Sükût etse kalbinde bir kin düğümlenip kalıyor. Allah'ım bunu aç!*" İşte bu hâdise üzerine mülâaneyi meşru kılan şu âyet-i kerime nazil olmuştur: "*Kendi eşlerini zina etmekle suçlayıp da buna dair kendileri dışında şahit bulamayan kocalar, kendilerinin doğru söylediklerine dair ayrı ayrı dört kere Allah adına yemin eder, şahitlik eder, beşinci kere ise, yalancı olması hâlinde Allah'ın lanetinin kendi üzerine gelmesini isterler. Hanımının ise, kocasının bu suçlamasında yalancı olduğuna dair ayrı ayrı dört kere Allah adına yemin ve şahitlik etmesi, beşincide ise kocası doğru söylemişse, Allah'ın gazabının kendi üzerine çökmesini dilemesi, kendisinden cezayı kaldırır.*"[640]

Şartları

Mülâaneye başvurulabilmesi için öncelikle kadın ve erkek arasında evlilik bağının bulunması gerekir. Yoksa evlilikleri fâsit veya bâtıl olan ya da evlilik bağı sona eren taraflar arasında mülâane hükümleri uygulanmaz. Ric'î talâktan dolayı iddet bekleyen bir kadın da liâna mevzu olabilir. Diğer yandan karısının zina ettiğini gören erkeğin dört şahitle bu iddiasını ispatlayamamış olması gerekir. Eğer ispatlarsa kadına zina haddi uygulanır.

Mülâanede, şahitlikte aranan şartlar aranır. Buna göre erkek ve kadının hür, akıllı, ergin, evli (muhsan) ve bir iftiradan dolayı sabıkalı olmamaları şart koşulmuştur.[641]

Ebu Hanife, hemen doğumdan sonra ya da bir hafta içinde kocanın çocuğun nesebini reddetmesi gerektiğini söylemiştir. İmameyne göre ise bu süre lohusalığın sonuna kadar uzar. Aksi takdirde kocanın bu süre geçinceye kadar susması çocuğu kabul manasına geleceğinden dolayı artık mülâane gerçekleşmez ve artık çocuğun nesebi baba tarafından sabit olur.[642]

Uygulanışı

Yeminleşme hâkim huzurunda yapılır. Yemine önce erkek başlar. Dört defa: "Allah'ı şahit tutarım ki ben zina isnadında doğru söylüyorum." dedikten sonra beşincisinde: "Eğer zina isnadında yalancı isem Allah'ın laneti benim üzerime olsun!" diyerek yeminini tamamlar. Daha sonra kadın gelir ve o da dört defa: "Allah'ı şahit tutarım ki kocam bana zina isnadında yalan söylemektedir." dedikten sonra beşincisinde: "Eğer doğru söylüyorsa Allah'ın gazabı benim üzerime olsun." diyerek o da yeminin tamamlar. Eğer kadının zina etmesinin yanında nesebin reddi de söz

konusuysa bu da yeminde ifade edilir.[643]

Eğer eşlerden birisi yeminleşmeden kaçınacak olursa hapsedilir. Eğer yeminleşmeden kaçan erkekse, yemin edinceye veya yalan söylediğini itiraf edinceye kadar hapsedilir. Yalan söylediğini itiraf ederse kazf haddine çarptırılır. Aynı şekilde yeminleşmeden kaçınan kadın da hapsedilir. Ancak kadın bunun neticesinde zina ettiğini söylerse ona zina haddi uygulanmaz. Hanefîler burada bir şüphe olduğunu ve hadlerin şüphelerle düşürüldüğünü söylemişlerdir. Diğer mezhepler ise suçunu itiraf eden kadına zina haddi uygulanacağı görüşündedir.[644]

Hükmü

Mülâane tamamlandığında hâkim kadınla erkeğin arasını ayırır. İmam-ı Âzam ve İmam Muhammed'e göre bu ayrılık bir bâin talâk sayılır. Ebu Yusuf'a ve diğer mezhep imamlarına göre ise bu çiftler ebediyen bir daha evlenemezler.[645]

Eğer mülâane çocuğun nesebinin reddini de içeriyorsa, yeminleşmenin ardından çocuğun nesebi annesine bağlanır. Dolayısıyla çocukla baba arasındaki nafaka ve miras hükümleri de cereyan etmez. [646]

Îlâ

Tanımı

Sözlükte "yemin etmek" manasına gelen îlânın istılahî manası, kocanın yemin, adak veya bir şarta bağlamak suretiyle eşiyle cinsî münasebette bulunmayı kendisine yasaklaması demektir.[647]

Îlâ Cahiliye toplumunda biliniyor ve süresiz olarak uygulanıyordu. İslâm bu uygulamayı tamamen ortadan kaldırmasa da onu en fazla dört aylık bir süreyle sınırlandırmıştır.

Meşruiyeti

Konuyla ilgili Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ *"Eşlerine yaklaşmamaya yemin eden kocaların, dört ay bekleme hakkı vardır. Şayet kocaları bu süre bitmeden eşlerine dönerlerse bunda mahzur yoktur. Çünkü Allah çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur. Yok, eğer boşanmaya azmederlerse, bilsinler ki Allah her şeyi hakkıyla işitir ve bilir."*[648]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) eşlerine îlâ yaptığını anlatan rivayet ise şu şekildedir: "*Allah Resûlü* (sallallahu aleyhi ve sellem) *hanımlarına îlâ yaparak kendisine helâli haram kıldı. Arkasından da haramı helâl yaptı ve yemininden dolayı kefaret verdi.*"[649]

Îlâ İçin Kullanılan Lafızlar

Kocanın eşine yaklaşmamak üzere Allah adına yemin etmesiyle îlâ gerçekleşeceği gibi, karısıyla birleşmeyi kendisine ağır gelecek bir adağa ya da bunu boşama gibi bir şarta bağlamasıyla da îlâ yapmış olur. Îlâ için kullanılan bazı ifadeler şu şekildedir: "Allah'a yemin ederim sana yaklaşmayacağım", "Vallahi seninle beraber olmayacağım", "Şayet seninle beraber olursam üzerime hac farz olsun", "Eğer sana yaklaşırsam, boş ol".

Bu tür sarih lafızlar kullanıldığında niyete ihtiyaç olmaksızın îlâ yapılmış olur. Ancak îlâ için bazen kinayeli lafızlar da kullanılabilir. Mesela bir insan eşiyle birleşmemeyi kastederek "Bundan sonra seninle aynı yatağa yatmam" diyecek olursa îlâ yapmış olur. Yani kinayeli lafızlar ancak niyetle birlikte sonuç doğurur.[650]

Şartları

Îlânın sahih olması için erkeğin âkıl-bâliğ olması şart olduğu gibi kadının da nikâh bağının devam ediyor olması veya ric'î talâktan dolayı iddet bekliyor olması gerekir.

Îlânın gerçekleşmesi için kocanın yemininde belirttiği süre de önemlidir. Bu süre ya mutlak olmalı yani herhangi bir zamanla kayıtlanmamış bulunmalı ya da en az dört ay olmalıdır. Dört ayın altında yapılan yeminlerle îlâ olmaz. Yani bu sürenin dolmasıyla kadın boş olmaz. Ancak dört ayın altında yapılan bir yeminin süresi dolmadan koca yemininden dönerse yine yemin kefareti ödemelidir.[651]

Hükmü

Eşine yaklaşmayacağına yemin eden bir insan dört ay dolmadığı sürece yemin kefareti ödemek şartıyla[652] tekrar eşine yaklaşabilir. Ancak yeminini bozmaz ve dört aylık süre sona ererse bir bâin talâk gerçekleşir. Hanefî Mezhebi'ne göre hâkimin hükmüne ihtiyaç olmaksızın bu ayrılık bir bâin boşama sayılır.[653]

Kocanın hastalık, hapis, uzakta bulunma vb. sebeplerden dolayı fiilî olarak karısına dönmesi mümkün değilse, dönüş, "karıma döndüm", "îlâyı iptal ettim" vb. bir sözle de olabilir.[654]

Eğer kadına yaklaşmama yemini bir adağa bağlandıysa, yeminin bozulmasıyla adak da gerekli olur. Mesela bir insan hanımına hitaben "Eğer seninle birlikte olursam bin rekât namaz kılayım" dese ve sonra da yeminin bozarak eşiyle birlikte olsa bin rekât namazı kılmak onun için vacip olur. Aynı şekilde eğer yeminini boşama şartına bağladıysa yemini bozmakla boşama gerçekleşir.

Zıhar

Zıhar da îlâ gibi bizim toplumumuzda az bilinen ve uygulanmayan bir boşama çeşididir. Fakat evliliği sona erdiren bu yöntemler İslâm hukukunda bulunduğu ve daha önemlisi haklarında âyet ve hadisler yer aldığı için genel bir malumat vermenin faydalı olacağını düşündük.

Zıhar, uygulama bakımında îlâya çok benzer. Çünkü o da îlâ gibi, erkeğin belli lafızlarla karısına yaklaşmayı kendisine haram kılmasıdır. Zıhar da îla gibi Cahiliye'de uygulanan bir âdettir. Cahiliye toplumunda bir erkek, karısına "sen bana anamın sırtı gibisin" diyerek onu kendisine ebediyen haram kılar ancak boşamazdı. Bu yönüyle o boşamanın en ağır şekliydi. Tabii bu arada mağdur olan da kadın olurdu.

İşte İslâm bu uygulamayı yasaklamış ancak yasak olmasına rağmen zıhar yapanlar için de bazı müeyyideler vaz' etmiştir.

Tanımı

Arapça bir kelime olan zıhar, sırt manasına gelen "zahr" kelimesinden türemiş bir mastardır. Zıharın ıstılahî manası ise; bir erkeğin, karısını nikâhı kendisine ebediyen haram olan bir kadına veya onun bakılması haram olan bir uzvuna benzetmesi demektir.[655]

Meşruiyeti

Mücâdele Sûresi'nde geçen zıhar âyetlerinin nüzul sebebi olarak gösterilen hâdise şu şekilde cereyan etmiştir. Havle bint-i Mâlik ibn-i Sa'lebe'ye (radıyallahu anhâ)kocası Evs ibn-i Sâmit zıhar yapınca Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) gitmiş ve kocasını şikayet etmiştir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise henüz bu konuda indirilmiş bir hüküm olmadığı için ona Allah'tan korkmasını ve Evs'e iyi davranmasını söylemiştir. Ancak Hazreti Havle ısrarına devam etmiş ve bu arada şu âyet-i kerimeler nazil olmuştur:

"*Kocası hakkında sana başvurup tartışan ve halini Allah'a arzeden o kadının sözlerini elbette Allah işitti. Allah sizin konuşmalarınızı dinliyordu. Şüphesiz Allah Semî'dir, Basîr'dir (her şeyi işitir ve görür). İçinizden kadınlar hakkında zıhar yapanlar bilsinler ki onlar kendilerinin anneleri değildir, onların anneleri sadece kendilerini doğurmuş olanlardır. Onlar gerçekten çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Bununla beraber, Allah'ın affi ve merhameti çoktur (geçmiş durumlar hakkında tevbe edenleri affeder.) Eşlerine zıhar yaparak onlardan ayrılmaya kalkıp da sonra söylediklerinden dönenlerin, eşleriyle temastan önce bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir. İşte size emredilen budur. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır. Buna imkân bulamayan kimse, temaslarından önce, iki ay ara vermeksizin oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurmalıdır. Bu*

hükümler Allah'ı ve Resulünü tasdik ve onlarla amel edip Cahiliye uygulamalarını redd etmeniz için konulmuştur. İşte bunlar Allah'ın hudutlarıdır. Kâfirler için gayet acı bir azap vardır."[656]

Vahiy üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile Hazreti Havle arasında şu konuşma geçmiştir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kocan bir köle âzâd eder." buyurdu. Ben: "Onun kölesi yok!" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Öyleyse ard arda iki ay oruç tutar" dedi. Ben tekrar: "Ey Allah'ın Resûlü, kocam çok yaşlıdır, oruca tahammül edemez!" dedim. "Öyleyse, dedi, altmış fakir doyursun!" "Onun elinde, dedim, sadaka olarak verecek hiçbir şeyi yok, (nasıl altmış fakir doyuracak?)" "Öyleyse, dedi, ona ben yardım edeyim. Şu bir arak hurmayı al götür!" "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, diğer bir arak'ı da ben verip ona yardım edeyim." "Güzel söyledin, dedi, git bunlarla ona bedel altmış fakiri doyur. Sonra da (eski nikâhınla) amcaoğluna (kocana) dön!"[657]

Kullanılan Lafızlar

Bu lafızlar sarih (açık) veya kinayeli olabilir. Sarih olursa niyete ihtiyaç olmaksızın zıhar gerçekleşir. Kinaî lafızlarda ise niyet aranır. Mesela bir zevcin zevcesine hitaben: "Sen bana anamın sırtı gibisin", "Sen bana kız kardeşimin batnı gibisin" vs. sözleri açık olup bunlarla zıhar gerçekleşmiş olur. Ancak "Sen bana anam gibisin" sözü kinai bir sözdür. Çünkü erkek karısını başka bir yönden annesine benzetmiş olabilir. Ancak bu sözü zıhar kastıyla söylediyse artık kefaret ödeyinceye kadar karısı kendisine haram olur.[658]

Şartları

1- Diğer boşama çeşitlerinde olduğu gibi burada da erkeğin akıllı ve ergin olması gerekir. Deli, bunak, uyuyan, çocuk gibi kimselerin zıhar yapmaları sahih olmasa da, hata edenin, kendisine zor kullanılanın (mükrehin) ve sarhoşun zıharı muteber kabul edilmiştir.

2- Zıhar yapan, erkek olmalıdır. Hanefîlerde esas alınan görüşe göre kadının kocasına karşı zıhar yapması muteber değildir.

3- Kadının nikâh bağı devam ediyor olmalı veya ric'î talâktan dolayı iddet bekliyor olmalıdır.

4- Zıhar yapan Müslüman olmalıdır. Çünkü gayrimüslimler zıhar neticesinde ödenen kefarete ehil değillerdir.

5- Kadının benzetilen yanı, ya tamamı ya da onun yarısı, üçte biri, dörtte biri gibi cüzü veyahut da boyun, baş gibi bedenin tamamını temsil eden bir uzvu olmalıdır. Benzetilen kadının eli, ayağı, tırnağı, saçı vs. olursa, zıhar muteber olmaz.

6- Kendisine benzetilen kadın olmalı ve bu kadın, erkek için evlenilmesi haram kılınanlardan olmalıdır.[659] Anne, kız kardeş, teyze, hala vs.

Hükmü

Zıharda bulunan bir erkeğin kefaret ödeyinceye kadar eşine yaklaşması, onu öpmesi, ona dokunması vb. fiiller haramdır. Zıhar, kefaret ödemekle son bulur ve artık kocanın eşine yaklaşması helâl olur. Eğer erkek kefaret ödemeden eşiyle birleşirse, haram bir fiil işlemiş olacağından dolayı Allah tevbe ve istiğfar etmesi gerekir. Bu durumda ilk kefaretin dışında başka bir şey gerekmez. Bu mutlak zıharın hükmüdür.[660]

Eğer zıhar belli bir vakitle kayıtlanmışsa, bu vaktin bitmesiyle sona erer. Bu süre içinde erkek eşine yaklaşmazsa kefaret ödemesi de gerekmez. Mesela bir erkek karısına "Sen bana bir ay boyunca validem gibisin" derse bir ayın dolmasıyla zıhar hükmü de biter ve kefaret de gerekmez. Çünkü zıhar yemin gibidir.

Zıhar kefareti âyet-i kerimeyle tespit edilmiştir. Buna göre kocanın tekrar karısıyla birlikte olabilmesi için, köle azad etmesi, bu mümkün olmazsa iki ay aralıksız oruç tutması, buna da güç yetiremeyen kimsenin altmış fakiri sabahlı akşamlı doyurması gerekir.[661]

Bir Seferde Üç Boşama

الطَّلاق مَرتانِ فَإمِساكٌ بِمَعروف أَو تَسرِيح بِإحِسان "*Boşama hakkı iki defadır. Bundan sonra yapılması gereken ya meşrû tarzda güzelce birlikte yaşama yahut eşini güzellikle salıvermedir.*"[662] âyetine göre dinimiz bir kişiye iki kez boşama yetkisi vermiştir. Yani bir kişi ikinci boşamasından sonra da eşine dönerek evliliğini devam ettirebilir. Fakat üçüncü kez hanımını boşarsa, hanımı başka bir eşle evlenip onunla beraber olmadan ve yine evlenen bu kişiler tabii bir şekilde ayrılmadan ilk eşiyle evlenmesi helâl değildir. Bununla dinimiz, erkek tarafından boşamanın kadına karşı bir silah olarak kullanılmasını engellemiş ve boşamanın ciddiyetine dikkat çekerek düşünüp taşınmadan rastgele yapılacak boşamaların önüne set çekmiştir. Buna göre kişi eğer hanımını boşadıktan sonra hata yaptığını anlar ve tekrar evliliğini sürdürmek isterse, yeniden evlilik kapısı açık bırakılmıştır. Aynı durumun ikinci kez daha tekrarına müsaade edilirken, artık üçüncü kez de talâk vukua geldiğinde, bundan anlaşılır ki, bu evlilik devam etmeyecektir. Çünkü evlilik için onca masrafa girmiş, hanımına mehrini vermiş, belki çocukları bulunan bir erkeğin, öyle kolay kolay boşama işine girişmesi düşünülemez. Fakat burada üzerinde çokça tartışmaların yapıldığı mevzu, bir seferde söylenen üç boşama lafzının bir talâk mı yoksa üç talâk mı sayılacağı hususudur.

Meselenin aslına baktığımızda, ehl-i sünnet ulemasının çoğunluğunun görüşü

bellidir, o da bu üç talâkın geçerli olacağıdır. Yani, dört mezhep imamının yanında selefin büyük çoğunluğu da, kocanın eşini tek sözle üç defa boşamasını, üç boşama olarak saymışlardır. Diğer taraftan Zahirilerle, sonraki fukahadan İbni Teymiyye ve onun talebesi olan İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye ise, bir seferde söylenen üç talâkla ancak bir boşamanın meydana geleceği görüşünü benimsemişlerdir. Şimdi her iki gurubun da dayandıkları delillere kısaca göz atalım.

Deliller

Öncelikle bir lafızda üç boşamanın tek boşama kabul edileceğini söyleyenlerin delillerine bakacak olursak, bunlar boşama hakkının iki defa olduğunu ifade eden âyetle, İbn Abbas Hazretleri'nin bir rivayetine ve sahabeden Hazreti Rükâne'nin hanımını boşaması ile ilgili rivayet edilen hadîs-i şerife dayanırlar. Bunun dışında Hazreti Ali'den bir rivayet zikretmişlerdir, fakat muhakkiklerce bu rivayetin bir iftira olduğu söylenmiştir.

İbn Abbas'tan gelen rivayet şu şekildedir: Tâvus (rahimehullah) anlatıyor: "*Ebu's-Sahbâ adında birisi, İbn Abbas'a (radıyallahu anhümâ) sık sık sorular sorardı. Bir defasında:* "*Bir kimsenin, hanımını temastan önce üç kere boşaması hâlinde, âlimlerin bunu bir talâk saydıklarını bilmiyor musunuz?*" dedi. İbni Abbas (radıyallahu anhümâ) şu cevabı verdi: "*Elbette biliyorum. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hazreti Ebu Bekir devirlerinde ve Hazreti Ömer'in* (radıyallahu anh) *hilafetinin de ilk yıllarında, bir erkek hanımını, daha onunla temastan önce boşayacak olsa, bu bir tek talâk addediliyordu. Hazreti Ömer, insanların talâka düşkünlüklerini görünce:* "*Erkeklerin aleyhine olarak bu talâklara müsaade ediyorum.*" dedi."[663]

Bu hadisin farklı rivayetlerinde, hanımını temastan önce veya sonra boşamasıyla ilgili bir kayıt yoktur. Cumhur-u ulema bu rivayetin delil olamayacağını farklı yorumlar getirerek göstermişlerdir. Çünkü en başta hadisi rivayet eden İbni Abbas'ın rivayet edilen bu hadisin hilafına fetva verdiği ve kendisinden bu hadisin aksine rivayetler geldiği bilinmektedir.[664] Bu rivayetlerden biri aşağıda gelecektir.

Ayrıca şöyle demişlerdir: Üç talâkın ahd-i nebevîde bir talâk telakki edildiğine dair olan haberi İbn Abbas'tan yalnız Tavus rivayet etmiştir. Hâlbuki Said ibn-i Cübeyr, Malik ibn-i Haris, Muhammed ibn-i İyas, Numan ibn-i Ebi İyas, Mücahid, Ata, Amr ibn-i Dinar gibi büyük müctehidler, yine İbni Abbas'tan bunun hilafına rivayette bulunmuşlardır. Bu zatlar İbn Abbas'ın en önde gelen ashabındandılar. Tavus ise faziletli, muhterem, salih bir zat olmakla beraber hatası çok olan biriymiş. Onun hem bu yönünden hem de karşısında pek çok büyük imam bulunmasından dolayı, sadece onun rivayetine hüküm bina edilmez.[665]

Rükâne hakkında rivayet edilen hadîs-i şerife gelince; Rükâne ibn-i Yezid, karısını

bir mecliste üç defa boşamış, sonra da bundan dolayı çok üzülmüştü. Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine, eşini nasıl boşadığını sorunca: "*Üç defa boşadım.*" demiş, bir mecliste mi, sorusuna ise "*Evet*" cevabını vermişti. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi (sallallahu aleyhi ve sellem): فإنما تلك واحدة فارجعها إن شئت "*Bu ancak bir boşama olup, istersen eşine yeniden dönebilirsin.*" buyurunca Rükâne eşine dönmüştür.[666]

Rükâne hadisinin delil olma yönü kısaca şöyle eleştirilmiştir: Ebu Davud, Tirmizi, İbni Mace, Hâkim ve Beyhaki'nin birçok güvenilir ravilerden naklettiklerine göre, Rükâne karısını üç boşama ile değil, bir bâin talâkla boşamış, bununla üç defa boşamaya niyet etmediğini yeminiyle teyit edince, Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) boşadığı karısıyla yeniden evlenmesine izin vermiştir.

Bu hadisi Tirmizi ve Ebu Davud şu şekilde rivayet etmişlerdir: "*Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü, vallahi ben hanımımı kesinlikle boşadım." "Peki bununla ne kasdettin?" diye sordu. "Bir talâk kastettim" dedim. Bunun üzerine: "Bununla bir kastettiğine dair Allah'a yemin eder misin?" dedi. Ben de: "Vallahi bununla sadece bir talâk kastettim" dedim. Bunun üzerine: "O halde bu senin kastettiğin şekildedir!"* buyurdu ve kadını ona geri verdi. O ise, hanımı ikinci kere Hazreti Ömer (radıyallahu anh) zamanında, üçüncü kere de Hazreti Osman (radıyallahu anh) zamanında boşadı."[667] Cumhur ulema, bu hadîs-i şerifi, diğerlerinin aksine, bir lafızla üç kez boşamanın gerçekleşebileceğine dair delil olarak getirmişlerdir.

Diğer yandan İbni Abbas'ın bir defada yapılan üç boşamayı kabul ettiğini belirtmiştik. Nitekim kendisine gelerek; "*Ben karımı yüz talâkla boşadım, ne yapmam gerekir?*" diye soran adama şöyle cevap vermiştir: طَلَقَت مِنك لِثلاث وسبع وتسعون اتَّخذت بِها آيات الله هزوا "*Eşin senden üç defa boş olmuş ve doksan yedi boşama ile de Allah'ın âyetlerini alaya almışsın.*"[668]

Ayrıca bir seferde söylenen üç talâkın geçerli olacağını ve bu uygulamanın Hazreti Ömer'den (radıyallâhu anh) değil, Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) itibaren geçerli olduğunu söyleyenler şu hadisleri de bu görüşlerine delil getirmişlerdir:

Resulullah'a (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamın hanımını üç talâkla birden boşadığını haber verdiler. Efendimiz celâllenerek kalktı ve: أَيلعب بِكتاب الله وأَنَا بين أَظهرِكم "*Daha ben aranızda iken Allah'ın kitabıyla mı oynanıyor?*" buyurdu.[669]

"*Bir adam karısını, temastan (gerdekten) önce üç talâkla boşadı. Sonra da onunla nikâhının devamını uygun gördü. Fetva sormaya gitti, ben de beraberinde idim.*" *İbni Abbas ve Ebu Hureyre'nin* (radıyallahu anhum) *yanlarına geldi. Onlar: "Hanımın, senden başka bir erkekle evlenmedikçe onunla evlenmen mümkün değil!" dediler. Adam, "İyi ama ben onu bir talâkla boşadım" dedi. İbni Abbas (radıyallahu anhümâ): "Sen, kendine ait fazlalığı elinden bırakmışsın!" buyurdu.*"[670]

Yine hanımını hayızlı iken boşayan İbni Ömer kıssasında varid olan hadisteki ifadelerde şu da vardır: "*Ya Resûlallah, hanımımı üç talâkla boşasaydım ne buyururdunuz? Tekrar ona dönmek bana helâl olur muydu?*" diye sorunca Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "*Hayır, senden tamamen ayrılmış olurdu ve bu (yani üç talâk) günah olurdu.*" buyurmuştur.[671]

"*Bir kimse, karısını iddeti içinde üç defa veya bir sözle üç defa boşasa, artık bu kadın başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz.*"[672]

Görüldüğü gibi, bir anda üç defa boşamanın geçerli olacağına dair deliller daha açık ve kuvvetlidir, diğerlerinin delilleri ise gereğince tahkik edilerek delil olmaktan uzak görülmüştür.

Hükmü

Üç talâkı birden vermenin hükmü hakkında imamlar ihtilaf etmişlerdir. İmam Azam, İmam Mâlik, İmam Evzâî ve İmam Leys'e (rahimehumullah) göre bu bidattır, yani sünnete muhalif bir boşamadır. Hatta âlimler bunun haramlıktan kurtulamayacağını söylemişlerdir. İmam Şafiî, İmam Ahmed ibn-i Hanbel, Ebu Sevr'e (rahimehümullah) göre ise böyle bir boşama haram değildir, ancak onlara göre de evlâ olan boşamanın ayrı ayrı yapılmasıdır.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz. Bir lafızda üç talâkla hanımını boşayan kimseye hanımının haram olacağında, helâl olması için başka birisiyle evlenip ayrıldıktan sonra ilk kocasıyla evlenebileceği konusunda fukahanın çoğunluğu ittifak hâlindedir. Hatta âlimlerden bazıları bu konuda icma olduğunu bile söylemişlerdir. 1917 tarihli Osmanlı Hukûk-u Aile Kararnamesi de cumhurun görüşünü benimsemiştir. Bunun yanında, özellikle Zahiriler ve İbni Teymiyye böyle bir boşamanın tek talâk sayılacağını söylediklerinden, günümüz fıkıhçılarından bazıları buna dayanarak, bu görüşle fetva vermektedirler. Yani bir mecliste aynı anda yapılan üç ve daha fazla boşamanın birincisini bir talâk sayıp, diğerlerini tekit olarak kabul etmektedirler. Tabii ki, bu tasarruflarında daha çok ailenin dağılmasıyla ortaya çıkacak zararları ve halâ çiftlerin birbirleriyle olan beraberliklerini sürdürmek istediklerini göz önüne alıyorlar. Ama unutulmamalıdır ki, dinî meselelerde olduğu gibi talâk konusunda da ihtiyatı elden bırakmamak gerekir. Bunun için bir anda üç talâkı geçersiz saymak, haramlık hususunda gözetilmesi gereken "ihtiyat" kaidesine de muvafık olmamaktadır.

Meselenin ehemmiyeti anlaşıldıktan sonra, bizlere düşen bu tür tasarruflarımızı iyice düşünüp taşındıktan sonra gerçekleştirmek olmalıdır ki, sonucu itibariyle altından kalkamayacağımız durumlara yol açmayalım.

Sarhoşun Boşaması

Ne dediğinin ve ne yaptığının bilincinde olmayan, sözlerinde saçmalayan, ayıldıktan sonra da kendisinden sâdır olan söz ve hareketleri hatırlayamayan kişi sarhoş sayılır.

“Avârizü’l-ehliyye” denilen kişinin kavlî ve fiilî tasarruflarının geçerli olmasının önündeki engellerden birisi de sarhoşluk halidir. Buna göre sarhoş olmuş bir kişinin hanımını boşamasının muteber olup olmayacağı hususunda âlimler arasında bazı ihtilaflar olmakla beraber, biz cumhurun görüşünü esas alarak konuyu açıklayacağız.

Âlimlerimiz sarhoşluğa sebep olan durumun mahiyetine göre sarhoşluğu ikiye ayırmışlar ve bu iki duruma göre farklı hükümler vermişlerdir.

1- Mübah şeyleri almaktan dolayı meydana gelen şarhoşluk: Eğer sarhoşluk, mübah bir şeyi yemekten veya içmekten dolayı meydana gelmişse ya da bu kişi sarhoş edici maddeyi zaruret hâlinden veya tehdit altında kaldığından dolayı aldıysa, bu kişinin boşaması geçerli değildir. Mesela bu çeşit sarhoşluk bal şerbeti içmekten veya ilaç almaktan kaynaklanabilir.

2- Haram yolla olan şarhoşluk: Genellikle sarhoşluk bu yolla gerçekleşir. Yani kişinin dinimizce haram kılınmış olan içeçeklerden birini kullanmasından ortaya çıkan sarhoşluktur. Şarap, bira, rakı vb. alkollü içeceklerle, afyon, eroin, kokain gibi uyuşturucuları kullanarak sarhoş olmak gibi.

Bu yolla sarhoş olan kimse nasıl ki, mala, cana zarar verdiğinde veya iftirada bulunduğunda had veya duruma göre tazir cezasına çarptırılır, aynı şekilde hanımını boşamışsa bu da geçerli olur. Sadece istihsan kaidesi gereğince, böyle birinin irtidadı geçersiz sayılmıştır. Konuyla ilgili Bediüzzaman Hazretlerinin ifadeleri de özetle şu şekildedir:

Mesela, bir adam, iradesini kötüye kullanarak, haram bir tarzda kendini sarhoş etse, işlediği suçlarda ulemaya göre mazur görülmez. Hanımını boşasa, geçerli olur. Cinayet işlese ceza görür. Fakat kendi iradesiyle sarhoş olmamışsa, boşama geçersizdir, cinayetten dolayı ceza da görmez.[673]

Bununla, kişiye işlediği harama karşılık bir ceza verme maksadı güdülmüş ve başkalarını da bu duruma düşmekten caydırmak hedeflenmiştir. Ayrıca sarhoşun tasarruflarının geçerli sayılması “suç başka bir suçu meşru kılmaz” prensibine dayanır. Diğer yandan sarhoşluk bizatihi bir günah olduğundan dolayı, sebep olduğu durumlar için bir mazeret teşkil etmez. Çünkü sarhoş, aklının gitmesine kendisi sebep olmuştur, sonucuna da katlanacaktır.

Öfkeli Haldeyken Boşama

Âlimler boşamanın muteber olması için bir takım şartlar ileri sürmüşlerdir. Bu şartların bir kısmı da boşayan kişiyle alâkalıdır. Buna göre akıl hastası veya bunamış

kimsenin yahut ergin olmayan çocuğun boşaması geçerli değildir. Çünkü boşama, akabinde bir takım hakların yok olmasını ve bazı malî mükellefiyetlerin üstlenilmesini getireceği için, bu yükün altına girecek kişinin de aklen ve ruhen belli bir olgunluğa ulaşmış yani tam bir ehliyet sahibi kişi olması gerekmektedir. Nitekim Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): كُل طَلاق جائز إلا طَلاَق الْمعتوه *"Mâtuh (aklı zayıf), mükreh (kendisine zor kullanılan) ve mecnunun talâkı hariç bütün talâklar câizdir."*[674]; كُل طَلاق واقع إِلا طَلاُق الصِبيِ والْمجنون *"Küçük çocuğun ve akıl hastasının dışında her boşama câizdir."*[675] buyurmuşlardır.

Bu hadiste geçen "mâtuh" kelimesini ele alan ulema, burada kastedilenin akıl zayıflığı olduğuna dikkat çekerek, çocuğu da buna dâhil etmişlerdir. Hadîs-i şerifte talâkı muteber olamayan kişilerden biri olarak da mükreh (zorlanan) geçmektedir. Hanefîler dışında kalan üç mezhep mükrehin talâkını geçersiz sayarken, Hanefî fakihleri, zorlanan kimsenin hanımını boşamaya her ne kadar rızası bulunmasa da, iradesi mevcut olduğundan, yani bir tercih hakkı olduğundan dolayı, bunun boşamasının muteber olduğuna hükmetmişlerdir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) başka bir hadislerinde de: *"Mâtuh ve mükrehinki hariç bütün talâklar muteberdir."* buyurmuş ve ilave etmişlerdir: أَلم تعلم أَنَّ الْقلم رفع عن ثلاثة عن الْمجنون حتى يفيق وعن الصبي حتى يدرك وعن النائم حتى يستيقظ *"Bilmez misin, kalem üç kişiden kaldırılmıştır: Aklı başına gelinceye kadar mecnundan, idrak edinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan."*[676]

Yukarıda da görüldüğü gibi özellikle Hanefî fıkıh kitaplarında, öfkeli halde yapılan boşamanın geçerli olacağının üzerinde durulmuş ve boşaması geçerli olmayan kişiler sayılırken buna yer verilmemiştir. Bazı fukaha buna gerekçe olarak, boşamaların zaten genellikle öfke hâlinde yapıldığının, kişinin güle oynaya hanımını boşamayacağının üzerinde durmuşlardır. Hatta boşamaya da işaret olabilecek şekilde kinayeli lafızlar öfkeli halde kullanıldığında, kazâen boşamanın gerçekleşeceğini söylemişlerdir. Çünkü normal haldeyken kinayeli lafızla boşamanın vuku bulması için kişinin niyetine bakılır.

Fakat bununla birlikte bazı fukaha, Efendimiz'in: لاَ طَلاَق ولا عتاق في إِغلاق *"Öfke (veya zorlanma) hâlinde ne boşama olabilir ne de köle veya cariyeyi âzâd etmek."*[677] hadisinden yola çıkarak ve bir de, düşünme ve akletme melekelerinden yoksun bırakacak derecede bir öfke halinin vuku bulması hâlinde bu kişinin de bir manada çocuk veya mâtuh gibi olacağı ve dolayısıyla boşamasının da geçerli olmayacağı hükmüne varmışlardır.

Hanbelî fukahasından biri olan İbn Kayyim el-Cevziyye öfke halini üçe ayırmış ve buna bağlı olarak hükmün değişeceğini ifade etmiştir. Buna göre:

1. Aklı gideren ve sahibini, ne dediğini ve sözleriyle ne kastettiğini bilemez hale getiren öfke. Bu çeşit öfke hâlinde verilen talâkın geçerli olmadığında ittifak vardır. (Çünkü kişi böyle bir halde temyiz kudretinden yoksundur)

2. Sahibini, söylediğini bilemeyecek ve sarf ettiği sözlerin ne manaya geldiğini

anlamayacak kadar sarsmayan hafif öfkeler. Bu kısım öfkelerin talâkın gerçekleşmesinde engel teşkil etmediğinde de ittifak vardır.

3. Sahibinin aklını tamamen gidermemekle beraber doğru karar vermesine engel olan, geçtikten sonra sahibinin o anda yapmış olduğu hareketlerden pişmanlık duyduğu şiddetli öfkelerdir. İşte bu halde verilen talâkların geçerli olup olmadığı ihtilâf konusudur.[678]

Netice olarak şunu söyleyebiliriz. Ulemanın çoğunluğu kişinin öfke hâlinde hanımını boşamasını muteber saymıştır. Bunu geçersiz sayanlar da, gerekçe olarak sadece öfke halinin bulunmasını değil, kişinin adeta bir mecnun gibi söylediği cümlelerin farkında olmayacak kadar gazaplanmasını göstermişlerdir. Fakat yine de öfkenin şiddet derecesini ve kişiye olan etkisini ölçmek için sağlam bir kriter olmadığından, bu hususta son derece dikkatli olunmalıdır. Bundan dolayı kişi, sinirli ve öfkeli anlarında da ağzından çıkan kelimelere mukayyet olmalı ve geri dönüşü olmayan bir yola girmemelidir. Hele normalde boşamayı düşünmediği halde sırf hanımına kızdığından dolayı, ona bir ceza verme düşüncesiyle söylenilen boşama lafızları son derece yanlıştır.

Son olarak kişi böyle bir durumla karşılaştığında, eğer gerçekte hanımını boşamak istemiyor idiyse, hemen kendisi bir karar vermemeli, içinde bulunduğu hali bir müftüye anlatarak onun vereceği hükme göre hareket etmelidir.

Mükrehin (Zorlananın) Boşaması

Mecelle ikrah durumunu şöyle tarif etmiştir: "İkrah, bir kimseyi korkutmak suretiyle, rızası olmaksızın, bir iş işlemek üzere haksız yere zorlamaktır." İşte malına veya canına yönelen bir tehdit karşısında zorla karısını boşayan bir kimsenin (mükrehin) nikâhının geçerli olup olmayacağı fukaha arasında ihtilafın bulunduğu bir meseledir.

Ebu Hanife mükrehin talâkını geçerli saymıştır. Çünkü ikrah altında bulunan bir kimsenin söz konusu fiili işlemeye rızası olmasa da irade ve ihtiyarı vardır. Dolayısıyla boşama mükrehin kendi iradesiyle tercih ettiği bir sonuçtur. Ebu Hanife'nin bu görüşünün delili, Kur'ân'daki boşama âyetlerinin mutlak olmasının yanı sıra Peygamber Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) nakledilen şu hadîs-i şeriftir: كُل طلاق واقِع أَلا طلأق الصِبي والمعتوه "*Küçük çocuğun ve akıl hastasının dışında her boşama câizdir.*"[679]

Konuyla ilgili bir diğer rivayet ise şu şekildedir. Kocasına öfkelenen bir kadın, onu uykuda yakalayarak göğsünün üzerine oturmuş ve bıçağı boğazına dayayarak şöyle demiştir: "*Beni üç defa boşamazsan seni boğazlarım.*" Kocası da üç talâkla onu boşamış ve Allah Resûlü'ne (s.a.s.) gelerek bu boşamanın hükmünü sormuştur.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise onun bu sorusuna verdiği cevapta boşamanın geçerli olduğunu söylemiştir.[680]

Hanefîlerin dışında kalan diğer üç mezhep imamı ise mükrehin talâkını geçersiz saymışlardır. Onlar da bu durumu Kur’ân’da mükrehin küfür sözü söylemesine ruhsat verilmesine kıyas etmişlerdir. Delil olarak kullandıkları hadisler ise şunlardır: لا طَلَاَق وَلا عتَاق في غِلاق *“İğlâk[681] sırasında boşama ve köle azadı yoktur.”*[682] إِنَّ الله تجاوزَ لي عن أُمتي ما وسوست بِهِ صدورها ما لَم تعمَل أو تكلَّم *“Şüphesiz Allah, ümmetimden sadırlarının kendilerine vesvese verdiği şeylerden, bunlarla amel etmedikleri veya bunları (başkalarına) konuşmadıkları takdirde (kendilerini cezalandırmaktan) vazgeçmiştir.”*[683]

Osmanlı Hukûk-u Aile Kararnamesi de 105. maddede bu görüşü kanunlaştırmış ve ikrah ile vuku bulan talâkın muteber olmayacağını söylemiştir.[684]

Hâzilin Boşaması (Şakayla Boşama)

Söylediği sözün sonucunu, nereye varacağını düşünmeyen, sözün manasını değil sadece lafzını kasteden kişiye hâzil denir. Buna gayr-i ciddi veya şakayla boşama da diyebiliriz. Ebu Hanife ve İmam Şafiî bu tür bir boşamanın geçerli olduğunu söylemişlerdir. Çünkü sözün sahibi bu sözü bilerek söylemektedir.

Konuyla ilgili Ebu Hureyre’nin, Efendimiz’den (sallallahu aleyhi ve sellem) naklettiği bir hadîs-i şerif şu şekildedir: ثلَاث جِدُّهن جِدٌّ وهزلُهن جِدٌّ: النكاح، والطلَاق، والرجعة *“Üç şey vardır ki, bunların ciddisi de ciddidir, şakası da ciddidir. Evlenme, boşanma ve ricat (evliliğe geri dönüş).”*[685]

Hata ile boşamalarda ise durum biraz daha farklıdır. Mesela bir insan karısına “Sen hoşsun” yerine yanlışlıkla “sen boşsun” diyecek olursa böyle bir boşama nazari planda (kazâen) geçerli görülmüşse de pratikte kişinin niyetine bakılacağı ifade edilmiştir.

Maraz-ı Mevtte (Ölüm Hastalığında) Boşama

Sözlükte “ölüm hastalığı” manasına gelen maraz-ı mevt, fıkıhta, tıbben ve hayat tecrübelerine göre ölümcül sayılan ve araya sıhhat hali girmeden ölümle neticelenen hastalığa denmiştir.[686] Böyle bir hastalığın, sahibini diğer zamanlardan farklı bazı işlemler yapmaya yöneltebileceği düşünülerek, maraz-ı mevtte vuku bulan bazı tasarruflar farklı değerlendirilmiştir. Mesela maraz-ı mevtte bulunan bir adam varislerinden mal kaçırmak için borcu olmadığı halde sevdiği bir insana kendini borçlandırabilir.

Bu açıdan ölüm hastalığında bulunan bir adamın karısını boşamasına da ihtiyatla yaklaşılmış ve böyle bir boşama neticesinde kadının mirasçı olup olamayacağıyla ilgili farklı ictihatlar ortaya konmuştur. Çünkü böyle birisi, karısına miras bırakmak

istemediği için onu boşamış olabilir.

Ebu Hanife, böyle bir boşamayı geçerli saymış ve kadının iddet müddeti içinde ölümün gerçekleşmesi hâlinde boşama ister ric'î ister bâin talâkla vuku bulmuş olsun kadının kocasına mirasçı olacağını söylemiştir. Fakat koca kadının iddetinin bitiminden sonra vefat ederse, kadın ona mirasçı olamaz. Aynı şekilde boşamanın kadının rızasıyla gerçekleşmesi durumunda da kadın mirastan mahrum kalır.[687]

Boşamada Bazı Özel Durumlar

Niyetle Boşama

Boşamanın vuku bulması için boşamaya mahsus bir sözün söylenmesi gerekir. Yoksa bir insanın karısını boşamaya niyet etmesinin veya bunu kalbinden geçirmesinin hiçbir hükmü yoktur.[688] Konuyla ilgili Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz Allah, ümmetimden yapmadıkları veya dilleriyle ifade etmedikleri sürece kalblerinin verdiği vesveselerin ve yapmaya zorlandıkları şeylerin hükmünü kaldırdı.*"[689]

Sağır ve Dilsizlerin Boşaması

İslâm'da teklif-i mâlâ yutâk (gücün üstünde yük yükleme) yoktur. Bu açıdan sağır ve dilsizlerin boşaması özel işaretlerle gerçekleşir. Onların bu işaretleri konuşma yerine kaim olur.[690]

Yazıyla Boşama

Birbirinden uzakta bulunan eşlerin yazıyla boşanmaları muteberdir. Eğer koca eşinin adını ve adresini bir kâğıda yazarak bizzat ona hitap ederek boşadığını söylerse bu sarih boşama sayılır ve dolayısıyla onun niyetine de bakılmaz. Ancak eşinin ismini ve adresini yazmadan sadece "falanca hanımım boştur" diye yazarsa bu kinayeli boşama sayılır ve niyete bakılır.

Normal şartlarda bu tür durumlarda boşama yazının yazıldığı tarihte gerçekleşmiş sayılır. Ancak koca mektuba "bu mektup eline ulaştığında seni boşadım" gibi bir ifade yazarsa, boşama da mektubun ulaşmasıyla gerçekleşir.

Vekil veya Elçi Aracılığıyla Boşama

Talâkta vekâlet geçerlidir. Buna göre bir insan zevcesini boşaması için bir başka şahsı vekil tayin edebilir. Vekil koca tarafından azledilmediği sürece onun karısını boşayabilir. Hatta koca bu konuda bir vekil tayin etse ve vekilden önce kendisi karısını boşasa, karısı iddet beklerken bir de vekil onu boşasa her iki boşama da geçerli olur.

Fuzûlinin Boşaması

Fuzûli, başkasının hakkında izni olmadığı halde tasarrufta bulunan insan demektir. Eğer kendisine vekâlet ve izin verilmemiş bir insan bir başkasının karısını boşayacak olursa bu boşamanın geçerli olup olmaması kocanın icazetine bağlı olur. Eğer koca bu boşamayı onaylarsa boşama gerçekleşmiş olur. Çünkü “icâzet-i lâhika, vekâlet-i sâbıka gibidir.” Yani sonradan verilen bir icazet, sanki önceden verilmiş bir vekâlet hükmünü alır.

Boşamada Şüphenin Yeri

Bir insan eşini boşayıp boşamadığından şüphe içindeyse evli sayılır. Çünkü ihtimal ve şüpheyle talâk sabit olmaz. “Şek ile yakîn zâil olmaz” kaidesi gereğince, söz konusu kişinin evli olduğu kesin ancak talâkı şüpheli olduğu için evlilik bağı devam ediyor kabul edilir.

İddet ve Hükümleri

Sözlükte, saymak, adet, sayı manalarına gelen iddet; evliliğin ölüm, boşanma veya fesih sebeplerinden birisiyle sona ermesi durumunda kadının yeniden evlenebilmesi için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder.[691] Sahih bir nikâh akdiyle bir arada bulunan eşlerin, zifaf[692] veya halvet-i sahiha[693] gerçekleştikten sonra boşanmaları veya hâkim tarafından nikâhlarının fesh edilmesi ya da kocanın vefat etmesiyle kadının iddet beklemesi farz olacağı gibi; zifafın gerçekleştiği fasit bir nikâh akdi neticesinde ya da nikâh şüphesiyle meydana gelen cinsî beraberlikten sonra eşlerin ayrılması durumunda da kadının iddet beklemesi gerekir.[694]

Buna göre zifaf ve sahih halvet vuku bulmadan önce gerçekleşen boşanmadan dolayı iddet beklemek gerekmez. Konuyla ilgili Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulur: يا أَيُّها الَّذين آمَنوا إذَا نَكحتم الْمؤمنات ثم طَلَّقتموهن من قَبل أَن تَمسوهن فما لكمْ عليهن من عدّة تعتدّونها فمتّعوهن وسرّحوهن سَراحا جميلا *“Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.”*[695]

Yukarıdaki durumlarda kadının iddet beklemesi Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. İddetin birçok hikmeti vardır. Bunlardan akla gelen bazıları şunlardır: Kadının hamile olup olmadığının anlaşılması, boşanan veya kocası vefat eden kadının kendini toparlamasına ve psikolojik olarak yeni bir evliliğe hazır hale gelmesine imkân verilmesi, eski kocanın hatırasına saygı duymak, evlilik ve boşanmanın ciddi bir iş olduğunu göstermek, boşanan taraflara tekrar bir araya gelme konusunda yeniden düşünme imkânı vermek, kadını sûizan ve töhmetten kurtarmak, ailenin yeni duruma

alışması vs. Bütün bu hikmetlerin yanında iddetin taabbüdî olduğu yani bu hükmü Cenab-ı Hakk'ın verdiği ve her ne olursa olsun kadının bu hükme uymasının vacip olduğu unutulmamalıdır.[696]

Bununla ilgili olarak Ömer Nasuhi Bilmen özetle şöyle demiştir: Kocası vefat eden veya kocasından zifaftan sonra boşanan bir kadının iddet beklemesi ve başkasıyla evlenememesi bir vecîbedir. Bu vecîbeye riayet edilmesi, bir emr-i ilâhidir. Hâkim-i Mutlak olan Allah Teâlâ'nın herhangi bir hikmet ve maslahata binaen muhtelif müddetler ile emir ve tayin etmiş olduğu bu iddete riayet edilmesi, biz hikmetini anlayamasak da bir kulluk vazifesidir.[697]

İddet Çeşitleri

Evliliğin sona erme şekline ve kadının durumuna göre iddet süresi değişir. Buna göre iddet çeşitleri şunlardır:[698]

1) **Boşanmış kadının iddeti:** Hamile olmayan ve âdet gören bir kadının boşanma veya fesihten sonra beklemesi gereken iddet süresi, üç hayız müddetidir. Buna göre temizlik hâlindeyken boşanan bir kadın üçüncü âdetinin bitiminde iddetini tamamlamış olur. Haram olmasına rağmen âdet görürken boşanan kadının, içinde bulunduğu âdet iddetten sayılmaz. Konunun delili şu âyet-i kerimedir: والمطلّقات يتربصن بأنفسهن ثلاثة قروء "*Boşanan kadınlar kendi başlarına üç hayız süresi beklerler.*"[699]

Şafiîler, âyet-i kerimede geçen "kur'" lafzını hayız değil, temizlik manasına almışlar[700] ve boşanan bir kadının üç hayız süresi değil, üç temizlik süresi iddet beklemesi gerektiğini söylemişlerdir. Onlar, içinde boşanmanın gerçekleştiği temizlik süresini bir saymışlar ve bundan başka kadının iki temizlik süresi daha beklemesi gerektiğini söylemişlerdir.[701]

2) **Kocası vefat etmiş kadının iddeti:** Kocası vefat eden kadın dört ay on gün iddet bekler. Delil ise şu âyet-i kerimedir: والّذين يتوفّون منكم ويذرون أزواجا يتربصن بأنفسهن أربعة أشهر وعشرا "*Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler.*"[702]

Ric'î talâkla boşanan bir kadın iddet beklerken, iddeti bitmeden önce kocası vefat ederse, boşanma iddeti, ölüm iddetine dönüşür. Yani kocasının öldüğü andan itibaren dört ay on gün iddet beklemeye başlar. Çünkü ric'î talâk tamamen evlilik bağını koparmaz. Bâin boşamada ise böyle bir hüküm yoktur.

3) **Hamile kadının iddeti:** İster kocası vefat etmiş isterse boşanmış olsun, hamile kadının iddeti doğumla birlikte sona erer. İsterse doğum boşanmadan veya kocanın vefatından hemen sonra gerçekleşmiş olsun hüküm yine aynıdır. Buna delalet eden âyet-i kerime ise şöyledir: وأولات الأحمال أجلهن أن يضعن حملهن "*Hamile olan kadınların iddetleri, çocuklarını doğurdukları vakit biter.*"[703]

4) **Küçüklerin ve hayızdan kesilmiş kadınların iddetleri:** Henüz bulûğ çağına ulaşmamış veya hayızdan kesilmiş ya da hiç hayız görmemiş kadınların iddet süreleri üç aydır. Bu hüküm de şu âyet-i kerime ile sabittir: وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ "*Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.*"[704]

Normal ay hali günlerini unutan ve sürekli özür kanı geldiği için özürlü bulunan kadının iddeti de yedi aydır. Burada her temizlik süresi ikişer ay ve üç hayız süresi de onar gün hesaplanarak böyle bir hükme varılmıştır.[705]

5) **Maraz-ı mevtteki kocanın boşadığı kadının iddeti:** Maraz-ı mevt, tıbben ve hayat tecrübelerine göre ölümcül olan ve araya sıhhat hali girmeden ölümle sonuçlanan hastalığın adıdır.[706] İşte böyle bir hastalık hâlinde bulunan koca, karısını mirastan mahrum etmek için boşar ve karısının iddeti bitmeden önce de vefat edecek olursa, kadın boşama ve vefat iddetinden hangisi daha uzunsa onu bekler.

6) **Gayrimüslim kadınların iddeti:** Müslüman bir erkekle evli olan ehl-i kitap bir kadının iddeti Müslüman kadınla aynıdır. Yani Müslüman kadın, evliliğin sona ermesi, ölüm veya hamilelik durumunda ne kadar süre iddet bekliyorsa Müslüman bir erkekle evli bulunan Yahudi veya Hristiyan bir kadın da o kadar iddet bekler.

Zinadan Dolayı İddet (İstibra)

Bir kadının, gayr-i meşru bir ilişkiden dolayı iddet beklemesi gerekmez. Ancak nesebin karışmasını önlemek maksadıyla, zina irtikâp eden bir kadının evlenmek istemesi üzerine, önceki ilişkinden hamile kalıp kalmadığının anlaşılması için bir süre beklemesi gerekir ki, buna istibra denir. Bu süre genellikle kadının hayız görmesiyle biter. Çünkü bu takdirde kadının hamile olmadığı anlaşılmış olacağından nesebin karışma ihtimali de ortadan kalkmış olur. İstibranın cariyelere taallûk eden birçok ahkâmı varsa da, günümüzde böyle bir müessese olmadığı için bunun üzerinde durmuyoruz.[707]

Cariyelerin yanında zina etmiş hür kadınların da evlilikten önce neseplerin karışmasını önlemek için bir süre beklemeleri gerektiği hususunda ulema arasında ittifak varsa da, bunun müstehap veya vacip olduğu hakkında ihtilaf edilmiştir.[708]

Şayet bir kadın evlilik dışı bir ilişkiden dolayı hamile kalır ve zina yaptığı erkekle evlenmek isterse beklemeden evlenebilir. Ancak zina irtikâp etmiş ve hamile kalmış bir kadın başka bir erkekle evlenmek isterse Hanefîlere göre böyle bir kadınla evlenmek geçerli olmakla birlikte, söz konusu kadınla doğuma kadar zifafa girilmemesi gerekir.

Eğer zina eden bir kadın hamile kalmamışsa, bir hayız süresince istibra yaptıktan

sonra onunla evlenmek câiz olur. Bu bekleme koca için menduptur.

Bu konudaki delil şu hadîs-i şeriftir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Evtaslılardan esir alınan kadınlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: لا توطأ حامل حتى تضع ولا غير ذات حمل حتى تحيض حيضة "*Hamile olan kadınla doğuma kadar, hamile olmayanla ise bir defa hayız görünceye kadar zifafa girilmesin.*"[709] Konuyla ilgili bir diğer hadis ise şu şekildedir: "*Başkasından gebe kalmış bir kadına hiçbir erkek kesinlikle yaklaşmasın.*"[710]

Şayet evli bir kadın zina edecek olursa, bütün mezheplerin ittifakıyla doğuma kadar kocasının ona yaklaşmaması gerekir. Fakat kadın hamile değilse, o zaman kocanın beklemesi gerekmez. Ancak Malikî ve Hanbelî mezheplerine göre kadının cinsî ilişki tarihinden itibaren üç defa âdet görerek istibra yapması gerekir. İstibra süresi içinde kocanın bu kadına yaklaşması haram olur.[711]

İddet Bekleyen Kadının Hakları

Nafaka Hakkı

Evlilik süresince kadının nafakasını karşılamak kocanın vazifesidir. Âyet-i kerimede şöyle buyrulur: لينفق ذو سعة من سعته ومن قدر عليه رزقه فلينفق مما آتاه الله "*İmkânı geniş olan, imkânına göre nafakayı bol versin. Nasibi sınırlı olan ise Allah'ın kendisine verdiği imkân ölçüsünde nafaka versin.*"[712]

Kadının sahip olduğu bu nafaka hakkı iddet süresince de devam eder. Zira Hanefî Mezhebi iddeti tanımlarken şöyle diyor: İddet, evliliğin etkilerinden geriye kalanların sona ermesi için tesbit edilmiş müddettir.[713] Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi evlilik ahkâmının bir kısmı iddet süresince de cari olur. Buna göre iddet bekleyen bir kadının, yeme, içme, giysi ve mesken gibi ihtiyaçlarını karşılamak kocanın vazifesidir.

Hanefî Mezhebi'ne göre ister ric'î ister bâin isterse beynûnet-i kübra[714] ile olsun boşanma iddeti bekleyen kadın için nafaka hakkı vardır. Kadının kocasından mülâane, îlâ, muhâlea, fesih, koca tarafından meydana gelen hürmet-i müsahara veya bulûğ muhayyerliği gibi boşanma çeşitleriyle ayrılması da nafakaya engel değildir. Ancak fasit nikâhtan dolayı nafaka gerekmez. Aynı şekilde kadının mürted olması veya sıhrî bir haramlık doğuran gayr-i meşru ilişkiye girmesi gibi durumlar da nafakayı düşüren sebeplerdir. Bir de zifaf olmadan ayrılan kadının iddet beklemesi gerekmediği gibi, o, nafakaya dahi hak kazanamaz.[715]

Ric'î talâkla boşanan veya bâin talâkla boşansa bile hamile olan kadının nafaka hakkı konusunda mezhep imamları arasında ittifak vardır. Zira Cenab-ı Hak şu mübarek beyanıyla, boşanan kadının hamile olması durumunda, doğum yapıncaya kadar nafakasının karşılanmasını emretmiştir: وَإِنْ كنّ أُولاتِ حملٍ فأنفقوا عليهِنّ حتى يضعن حملهن "*Eğer onlar hamile iseler, çocuklarını doğuruncaya kadar nafakalarını verin!*"[716]

Ancak Şafiî ve Malikî Mezhepleri'ne göre kadın bâin boşanmada hamile değilse yalnız mesken hakkına sahip olur. Hanbelî Mezhebi'ne göre ise böyle bir kadının hiçbir nafaka hakkı yoktur.[717]

Ölüm iddeti bekleyen kadına ise nafaka verilmesi gerekmez. Çünkü vefat eden kocanın mal varlığı mirasçılarına intikal eder. Bu durumda vefat eden kocanın geride kalan eşi de mirasçılarından birisi olur ve çocuk bulunup bulunmamasına göre dörtte bir veya sekizde bir oranında diğer mirasçılarla birlikte pay alır.

Bu hükümler nâşize[718] olmayan normal kadınlar için geçerlidir. Nâşize kadınlar hakkında Hanefîlerin görüşü şu şekildedir: "Nâşize olduğu halde ric'î veya bâin talâkla boşanan veya boşandıktan sonra nâşize olan, yani iddet beklediği evden özürsüz yere çıkan kadına da nüşûzu müddetince nafakası lâzım gelmez. Fakat nüşûzunu terk ederek eve dönünce, dönüş tarihinden itibaren nafakaya hak kazanır."[719]

Süknâ (Oturma) Hakkı

Boşanma veya vefat iddeti bekleyen bir kadın kocasından ayrılmadan veya kocası vefat etmeden önceki oturduğu evde iddetini tamamlar. Yani iddet bekleyen bir kadının barınma ihtiyacını karşılamak kocası üzerine bir haktır. Böyle bir hüküm bir taraftan boşanan ve belki de evsiz barksız kalan bir kadının hakkını koruduğu gibi, aynı zamanda bu süre içinde eşlere düşünme imkânı vererek, yıkılan yuvanın belki yeniden kurulmasına da imkân hazırlayacaktır. Bu husus Talâk Sûresi'nde şu âyet-i kerime ile sabittir: لا تُخرِجوهنّ من بيوتهنّ وَلا يخرجن إِلا أَنْ يأتين بِفَاحشةٍ مبينة وتلك حدود الله ومن يتعدّ حدود الله فقد ظلم نفسهَ لا تدري لَعَلَّ الله يحدث بعد ذلك أمَرا "*Onlar zina gibi açık bir hayâsızlık irtikâb etmedikçe siz onları evlerinizden çıkarmayın! Kendileri de çıkıp gitmesinler. İşte Allah'ın hudutları! Kim Allah'ın hudutlarını çiğnerse hakîkaten kendine zulmetmiş olur. Nereden bileceksin, bakarsın Allah bundan sonra yeni bir durum meydana getirir.*"[720]

Aynı sûrenin diğer bir âyet-i kerimesinde ise şöyle buyrulur: أَسكنوهنّ مِنْ حيثُ سكنتم مِنْ وجدكم وَلا تُضاروهنّ لِتضيقوا عليهنّ "*Boşadığınız eşlerinizi, imkânlarınız nisbetinde oturduğunuz meskenlerin bir bölümünde iddetlerini tamamlayıncaya kadar oturtun. Onlar üzerinde çıkıp gitmelerini sağlamak için bir baskı kurmak niyetiyle onlara zarar vermeye kalkışmayın!*"[721]

Boşama iddeti bekleyen bir kadının süknâ hakkı olduğu ve hatta kadın için iddetini kocasının evinde tamamlaması bir mecburiyet olduğu için, eski kocası, gerekirse evin kirasını vererek bu hakkı yerine getirmek zorundadır. Ancak kocası vefat eden kadın için böyle bir hak yoktur. Çünkü kocasından kalan mal onun ölümüyle birlikte mirasçılara intikal eder. Şafiîler ise kocası ölen kadının süknâ hakkının bulunduğunu söylemişlerdir. [722]

İddet Bekleyen Kadının Sorumlulukları

Nişanlanma Yasağı

Boşanma veya vefat iddeti bekleyen bir kadının iddet süresi içinde başka bir erkekle nişanlanması câiz değildir. Boşanmanın ric'î veya bâin olması neticeyi değiştirmez. Bu kadın için câiz olmadığı gibi, bir erkek için de iddet bekleyen bir kadına evlilik teklifinde bulunmak câiz değildir. Bunun hikmeti ise, hem kocanın hakkını muhafaza etmek hem de kadını töhmetten korumaktır.

Ancak kocası vefat ettiğinden veya beynûnet-i kübra ile boşanmadan dolayı iddet bekleyen bir kadına ta'riz yoluyla yani üstü kapalı bir şekilde evliliği çıtlatmak câizdir.[723] Delil ise şu âyet-i kerimedir: وَلا جناح عليكُم فيما عرضتم بـه من خطبة النساء أو أكننتم في أنفسكم "*(İddet beklemekte olan) kadınlarla evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda veya onu içinizde gizli tutmanızda size günah yoktur.*"[724]

Burada her ne kadar iddet bekleyen kadınlara ta'riz yoluyla evliliği çıtlatmanın günah olmadığı ifade edilmişse de, âyet-i kerimenin "la cünaha=günah yoktur" ifadesinden, evlâ olanın, üstü kapalı da olsa bir şey söylememek olduğu anlaşılıyor.[725]

Evlilik Yasağı

İddet bekleyen bir kadının nişanlanması câiz olmayınca evlenmesi zaten câiz olmaz. Cenab-ı Hak: وَلا تعزموا عقدة النكاح حتى يبلغ الكتاب أجله "*Farz olan bekleme müddeti dolmadan, nikâh kıymaya kalkışmayın.*"[726] buyurmak suretiyle iddet bekleyen kadının evlenmesini yasaklamıştır.

Haram olmasına rağmen şayet böyle bir evlilik akdi kıyıldıysa, bu akit bâtıl olduğu için feshedilir ve iddet bittikten sonra yeni bir akit yapılmadıkça evliliğin devam etmesi söz konusu olmaz. Hatta Hanefî ve Şafiîler bu adamın kadının iddeti bittikten sonra tekrar onunla evlenmesinin câiz olacağını söyleseler de, Malikî ve Hanbelîlere göre iddet bekleyen bir kadınla nikâh kıyan bir adamın o kadınla derhal arası tefrik edilir ve kadın o adama ebedî olarak haram olur.[727]

Ancak iddet bekleyen bir kadının, iddet süreci içinde tekrar eski kocasıyla evlenmesi câizdir. Zaten kadın ric'î talâktan dolayı iddet bekliyorsa yeni bir nikâha ihtiyaç duyulmadan kocası ona geri dönebilir. Bâin talâkta ise yeni bir nikâh akdi kıymaları gerekir. Eğer koca karısını üç kere boşadıysa aralarında beynûnet-i kübra gerçekleştiğinden dolayı, kadın başka bir erkekle sahih evlilik yapıp boşanmadıkça nikâh akdiyle tekrar bir araya gelebilmeleri şer'î açıdan mümkün değildir.

Evden Çıkma Yasağı

İddet bekleyen bir kadının, iddetini tamamlayacağı kocasının evinden dışarı çıkması câiz değildir. Sahih bir nikâhtan dolayı iddet bekleyen bir kadın, şayet hür, bâliğ, âkil ve Müslimse bir zaruret olmadıkça iddet beklediği haneden ne gündüz ne de geceleyin dışarı çıkamaz. Söz konusu kadın ister ric'î isterse bâin talakla boşanmış olsun hüküm

aynıdır. Hatta kendisini boşayan kocasının ona izin verip vermemesi de hükmü değiştirmez. Çünkü bu hususa hakkullah (Allah hakkı) taallûk etmiş olup, bu hakkı kocanın iptal etmesi ise mümkün değildir. Tabii ki, evin yıkılması, eşyaların zarar görmesi vb. zaruret halleri bundan müstesnadır.

Bu görüş, Hanefî Mezhebi'ne aittir. Şafiler de, ric'î talâkla boşanan bir kadının gece ve gündüz evden çıkmasını câiz görmemişlerse de, bâin talâkla boşanan bir kadının gündüzleri ihtiyacı için dışarı çıkmasını câiz görmüşlerdir. Malikî ve Hanbelî Mezhepleri ise, ister ric'î ister bâin talâkla boşansın bir kadının geceleyin evden çıkmasını câiz görmemiş ancak gündüz ihtiyaçları için çıkabileceğini söylemişlerdir.

Hanefî Mezhebi'ne göre vefat iddeti bekleyen bir kadın geceleri evden dışarı çıkamazsa da gündüzleri çıkabilir. Çünkü bunun nafakası kendisine ait olduğu için bazı ihtiyaçlarını karşılamak için dışarıya çıkmasına lüzum görülür.

Bir kadının içinde ikamete mecbur olduğu meskende kocası otursun veya oturmasın fark etmez. Şayet bu mesken vefat etmiş kocaya aitse, kadın yine de kendi hissesine isabet edecek kısımda iddetini tamamlar. Fakat evin haram olması, vefat iddetini geçiren kadının evin kirasını karşılayamaması gibi bir özürden dolayı kadının iddetini başka bir mahalde tamamlaması câiz olur.

Aynı şekilde gerek ric'î gerekse bâin talâkla boşanmış olsun bir kadın iddeti içinde başka bir yere sefere çıkamaz. Üç kez boşanmış kadın hakkında da aynı hükümler geçerlidir. Kendisini boşayan kocası da onu alıp sefere çıkaramaz. İsterse hac farizasını eda için olsun yine de hüküm aynıdır. Çünkü Cenab-ı Hak yukarıda da geçtiği üzere, "*Siz onları evlerinizden çıkarmayın! Kendileri de çıkıp gitmesinler.*"[728] buyuruyor.

Yolculuk esnasında kocası ölen veya boşanan kadın, şayet kendi beldesine üç günden daha az, gideceği yere de üç gün veya daha fazla bir mesafede ise iddetini beklemek için beldesine geri döner. Aksi takdirde gideceği yere giderek iddetini orada tamamlar.[729]

Yas Tutma Yükümlülüğü (İhdâd)

İhdâd yani yas tutmak, ölüm veya kesin (bâin) boşama sebebiyle evliliği sona eren mükellef ve Müslüman bir kadının, evlenme yasağı bulunan iddet süresince yas tuttuğu izlenimini verecek şekilde üzüntüsünü dışa vurmasını, çevresinin yadırgayacağı şekilde memnun ve mutlu görünmekten sakınmasını ifade eder.

Kocası ölen bir kadının kocası için yas tutması bütün toplumlarda özellikle de Samî toplumunda bir âdet olarak yerleşmiştir. İslâmiyet öncesinde de Hicaz bölgesinde kocası vefat eden kadınlar, bir yıl süreyle iddet bekler ve bu süre zarfında bir odaya kapanıp en gösterişsiz elbiselerini giyer, koku sürünmez, saçlarını taramaz yani tam bir matem havasına girerlerdi. Bu bir yılsonunda da belli davranışlar sergileyerek yas

süresinin bittiğini ilan eder ve normal hayatına dönerlerdi.[730]

Dinimiz, insanların dûçar olduğu musibetlere karşı sabırlı ve metanetli olmalarını tavsiye buyurmuştur. Ancak insan olmanın gerektirdiği hüzün ve yas tutmayı belli bir çizgide tutarak müminleri sırat-ı müstakime irşad etmiştir. Buna göre dinimizce bir kimsenin vefat edenin ardından aşırı şekilde bağırıp, çağırması, kendine zarar verecek şekilde üstüne başına vurması, ağıt yakması ve uzun süre yas tutması câiz değildir. Her musibet sabrı gerektirdiği gibi ölüm de sabrı gerektirir. Öyleyse kadın, vefat eden kocasının arkasından hem sabredecek, hem de vefasının bir ifadesi olarak dört ay on gün koku sürünmeyecek ve süslenerek giyinmeyecektir. Esasen kadının da fıtraten, böyle bir süreye ve bu süre içerisinde sade bir hayat sürmeye ihtiyacı vardır. Dinimizin koyduğu hüküm de, bu fıtrî ihtiyacı gidermeye yöneliktir. Evet, fıtrat dini olan İslâm, kadının fıtratını göz önünde bulundurarak, eskiden beri âdet olan yas tutmayı tamamen yasaklamamış, fakat uzun olmasına da müsaade etmemiş ve yas müddetini kocasının vefatı için dört ay on gün, başkalarının ölümü için de en fazla üç gün olarak belirlemiştir.

Yas tutmanın, kadının kocasına karşı vefasını ifade etmesi, ona karşı olan haklarını tamamlaması, yeni bir evlilik için istismar edilmemesi ve iyice düşünüp taşınmasına fırsat vermesi açısından yeri ve ehemmiyeti büyüktür. Çünkü kocayla kadının aralarındaki sahih nikâhla gerçekleşmiş olan irtibat, en mukaddes irtibattır. Bu yönüyle kadının kocası adına bu hakkı unutması veya görmezlikten gelmesi ne ahlaken ne de hukuken makul değildir.[731]

Âlimler, sahih bir nikâhla evlendiği kocasının vefatından sonra kadına yas tutmanın vacip olduğu hususunda görüş birliğine (icma') varmışlardır. Buna delil olarak ise: لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تحد على ميت فوق ثلاث إلا على زوج فإنها تحد عليه أربعة أشهر وعشرا. "*Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının bir ölü için üç günden fazla yas tutması helâl değildir. Ancak kocası müstesna. Çünkü onun için dört ay on gün yas tutar.*"[732] hadîs-i şerifini göstermişlerdir.

Bunun yanında ric'î (nikâha gerek kalmadan erkeğin dönüş hakkı olan) talâkla boşanmış bir kadının yas tutma yükümlülüğü yoktur. Hatta dönüşü kolaylaştıracağından onu boşayan erkek için süslenip koku sürünmesi kendisinden talep edilir.[733]

Hanefî Mezhebi'ne göre bâin talâkla, yani nikâh kıyılmadan dönüşü olmayan boşanmayla boşanan kadın, nikâh nimetinin kendisinden düşmesinden dolayı yas tutması gerekir. Çünkü bu durum bir yönüyle kocasının vefat etmiş olmasına benzer.[734]

Kadının, kocası dışındaki baba, anne ve kardeş gibi yakın akrabaları için üç günden fazla yas tutması haramdır.[735] Bizim burada kastettiğimiz yas tutma, terim manasıyla "ihdâd" olduğundan mesele karıştırılmamalıdır. Bir insan anne, baba gibi yakınlarını

kaybettiğinde elbette üç günden fazla hüzünlenebilir ancak terim manasıyla süslenme ve kokulanmayı terk etme manasındaki ihdâdı üç günden fazla uzatması helâl değildir.

Kocası vefat ettiği veya kocasından boşandığı için yas tutan kadının, aşağıdaki süs ve kokulardan uzak durması gerekir:

a) Altın veya gümüş yüzük ile dahi olsa süs eşyasıyla, siyah dahi olsa kayıtsız şartsız ipek ile süslenme.

b) Elbiselere değil de bedene hoş koku sürünme ve taranma. Çünkü bunda bir çeşit lüks ve dikkatleri çekme söz konusudur.

c) Hoş kokulu veya kokusuz yağ kullanma.

d) Sürme çekmek. Sürme çekmek ancak bir zaruret sebebiyle veya geceleyin câiz olur.

e) Kına yakmak. Bütün kınalar ve boyama türleri buna dâhildir.

f) Güzel kokular ile kokulandırılmış kırmızı veya sarı elbiseler giyme. Bunun delili Ümmü Seleme Validemiz'in (radıyallahu anhâ)rivayet ettiği şu hadîs-i şeriftir: الْمتوفّى عنها زوجها لاَ تلْبس الْمعصفرِ مِن الثِّيابِ ولاَ الْممشّقة ولاَ الْحلِي ولاَ تختضب ولاَ تكتحل *"Kocası vefat etmiş kadın sarıya ve kırmızı toprağa boyanmış elbiseyi giyinmez. Süs takınmaz, kına yakmaz, sürme çekmez."*[736]

Bütün bu bilgilerden sonra şunu ilave etmek gerekir ki kocası ölmüş veya bâin talâkla kocasından ayrılmış kadın eğer iddet süresince yas tutmayı, bunu terk etmenin haram olduğunu bilerek terk edecek olursa, yani kocasına yas tutmazsa, Allah'a karşı isyankâr olmuş olur.[737]

İddet Süresinde Kadının Miras Hakkı

Ric'î talâk ile boşanmadan dolayı iddet bekleyen bir kadın, eğer iddet süreci içinde kocası ölürse ona mirasçı olur. Koca, eşini ister ölüm hastalığında isterse sağlıklı iken boşamış olsun hüküm aynıdır. Bu konuda mezhep imamları arasında ihtilaf yoktur. Çünkü ric'î talâkta evlilik bağı tamamen kopmamakta, hükmen devam etmektedir.

Eğer koca, eşini sağlıklı iken bâin talâkla boşamış ve kadın iddet beklerken de vefat etmişse, fukahanın ittifakıyla kadın ona mirasçı olamaz. Aynı şekilde kocanın ölüm hastalığında (maraz-ı mevtte) gerçekleşen boşamada kadının rızası varsa, yine aralarında miras cereyan etmez.

Eğer boşama kocanın ölüm hastalığında bâin talâkla ve kadının rızası olmaksızın gerçekleşmiş ve koca, kadının iddet süresi içinde vefat etmişse, Hanefî ve Şafiî Mezheb'ine göre böyle bir kadın eski kocasına mirasçı olur. Çünkü bu durumdaki bir koca, töhmet altındadır. Yani hanımını mirastan mahrum etmek için boşamış olabilir. Ancak koca, kadının iddeti bittikten sonra vefat ederse aralarında miras cereyan etmez. Fakat Hanbelîler, kadın başka birisiyle evlenmedikçe kocaya mirasçı olur demişler;

Malikîler ise bu durumdaki bir kadının başka birisiyle evlense bile mirastan mahrum bırakılamayacağını söylemişlerdir.[738]

[574] Bkz. Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 358-359.

[575] Ebû Dâvud, *Talâk* 3.

[576] Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid* 4/616; Ahmed Naim, *Tecrid-i Sarih Tercümesi*, 11/331.

[577] Ebû Dâvud, *Talâk* 18; Tirmizî, *Talâk* 11.

[578] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 2/88.

[579] Nisâ Sûresi, 4/19.

[580] Müslim, *Radâ'* 61.

[581] Fesih, talâk sayısını düşürmez. Çünkü fesih nikâh akdiyle ilgili bir kusurdan dolayı var olan nikâh bağını temelden yok sayma demektir.

[582] Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-kitâb*, 2/167-168.

[583] Tafsilatlı bilgi için bkz: Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 337-340.

[584] Talâk Sûresi, 65/1.

[585] İbn Mâce, *Talâk* 31.

[586] Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-kitâb*, 2/169.

[587] Buhâri, *Talâk* 9.

[588] Bkz. Ahzab Sûresi, 33/49.

[589] Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm*, s. 1004.

[590] Fukaha bâin boşamanın da mekruh olduğunu söylemiştir. (Bkz. Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/94)

[591] Ali el-Kâri, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/91.

[592] Kadının hayız halinde boşanması durumunda, tekrar ona geri dönmenin ve dilerse daha sonra sünnete uygun olarak tekrar boşamanın müstehab olduğu ifade edilmiştir. Bazı Hanefî fukahası ise masiyeti kaldırma adına böyle bir uygulamanın vacip olduğunu söylemiştir. (Meydanî, *el-Lübâb*, s. 169)

[593] Meydânî, *el-Lübâb*, 2/167-168.

[594] Meydânî, el-Lübâb, 2/167-168-169.

[595] Talâk Sûresi, 65/1.

[596] Buhâri, *Talâk* 1.

[597] Nesâi, *Talâk* 6.

[598] Meydânî, *el-Lübâb*, 2/167-168.

[599] Bakara Sûresi, 2/228.

[600] Bakara Sûresi, 2/229.

[601] Bu konuda halvet-i sahiha geçerli değildir.

[602] Meydânî, *el-Lübâb,* 2/180.

[603] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, s. 223; Meydânî, *el-Lübâb*, 2/180; Ali el-Kâri, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/130-131.

[604] Ali el-Kâri, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/131; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, s. 224.

[605] Ahzâb Sûresi, 33/49.

[606] Meydânî, *el-Lübâb,* 2/171-172; Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/108.

[607] Meydânî, *el-Lübâb,* 2/172-173; Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/107.

[608] İbn Âbidîn, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 3/102; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 401.

[609] Meydânî, *el-Lübâb,* 2/170.

[610] Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/97.

[611] Meydânî, *el-Lübâb,* 2/170-172.

[612] Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/118.

[613] Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/101; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 390.

[614] Meydânî, *el-Lübâb,* 2/179.

[615] Meydânî, *el-Lübâb*, 2/174.

[616] Mehmet Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm*, s. 1030-1031.

[617] Kocanın bu hakkını kullanması, bazı durumlarda ondan mehir ve nafaka mükellefiyetini düşürür.

[618] Ancak bu kusurların daha sonra meydana gelmesi durumunda, kadının bu hakkının diyaneten devam edeceği ifade edilmiş ve kadının tefrik talep etmesi durumunda kocanın, kadının bu isteğine müsbet cevap vermesinin onun için diyaneten bir vecîbe olduğu bildirilmiştir. (Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/349)

[619] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/349-350; Ali el-Kâri, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/162-163.

[620] 1917 tarihli Aile Hukûk Kararnamesi de konuyla ilgili İmam Muhammed'in görüşlerini esas almıştır.

[621] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/355.

[622] Ahzab Sûresi, 33/28-29.

[623] Buhârî, *Talâk* 5; Müslim, *Talâk* 26.

[624] Meclis, boşama hakkının verildi yer, mahal. O yerden ayrılıncaya kadar bu hakkın kadın tarafından kabul edilmesi gerekir. Aksi takdirde, yetkiyi kullanmamış ve geri çevirmiş olur.

[625] Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/111; Meydânî, *el-Lübâb*, 2/177-178.

[626] Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/112; *Meydânî, el-Lübâb,* 2/178.

[627] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/258-259.

[628] Bu talâk çeşitleri hakkında aşağıda bilgi verilmiştir.

[629] Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/142.

[630] Bakara Sûresi, 2/229.

[631] Buhâri, *Talâk* 11.

[632] Sefih, dine ve akla uygun olmayacak şekilde malı zayi edip telef eden kimseye denir. (*Mevsuatu'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, "Sefih" mad., 4/177.)

[633] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, s. 272-273.

[634] Mesela kadının iddet nafakasından vazgeçmesi buna misal olarak verilebilir.

[635] Meydanî, *Lübab*, 2/189.

[636] Nisâ Sûresi, 4/35.

[637] Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s.430-431.

[638] Bkz. *DİA*, "Lian",

[639] Nur Sûresi, 24/4.

[640] Nur Sûresi, 24/6-9.

[641] Ali el-Kâri, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/156.
[642] Ali el-Kâri, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/160-161.
[643] Meydânî, *el-Lübâb,* 2/198.
[644] Ali el-Kâri, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/158.
[645] Ali el-Kâri, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/159.
[646] Meydânî, *el-Lübâb,* 2/198.
[647] Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/137; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 435.
[648] Bakara Sûresi, 2/226-227.
[649] Buhâri, *Savm* 11; Tirmizî, *Talâk* 21.
[650] Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s.436.
[651] Meydânî, *el-Lübâb*, 2/186.
[652] Yemin kefareti, on fakiri doyurmak veya giydirmekle gerçekleşir. Eğer koca fakirse üç gün ard arda oruç tutar. (Bkz. Maide Sûresi, 5/89)
[653] Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/138.
[654] Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/140.
[655] Ali el-Kâri, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/147.
[656] Mücadele Sûresi, 58/1-4.
[657] Ebû Dâvud, *Talâk* 17. Râvi bir arakın altmış sa' miktarında bir ölçek olduğunu belirtmiştir.
[658] Ali el-Kâri, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/149.
[659] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/314-315.
[660] Meydânî, *el-Lübâb*, 2/191.
[661] Meydânî, *el-Lübâb,* 2/193-195.
[662] Bakara Sûresi, 2/229.
[663] Müslim, *Talâk* 17; Ebû Dâvud, *Talâk* 10.
[664] Muvatta, *Talâk* 15.
[665] Ömer Nasuhi Bilmen, *Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/209.
[666] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, I, 265.
[667] Tirmizî, *Talâk* 2; Ebû Dâvud, *Talâk* 10.
[668] İmam Mâlik, *Talâk* 1.
[669] Nesâî, *Talâk* 6.
[670] Muvatta, *Talâk* 15.
[671] Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 4/227-228.
[672] Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, 7/336.
[673] Bediüzzaman, *Sözler*, s. 214.
[674] Tirmizî, *Talâk* 15.
[675] Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, 3/221.
[676] Buhârî, *Talâk* 11.
[677] İbn Mâce, *Talâk* 16.
[678] İbnu'l-Kayyim, *Zadü'l-meâd*, 4/42.
[679] Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, 3/221.

680 Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, 3/222.

681 İğlâk kelimesi, gazap, dehşet, zorlama gibi muhtelif manalara geldiği için bu hadisin hükmü hakkında da ihtilaf olmuştur.

682 Ebû Dâvud, *Talâk* 8.

683 Buhâri, *Talâk* 44.

684 Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 368.

685 Ebû Dâvud, *Talâk* 9; Tirmizî, *Talâk* 9.

686 DİA, "Maraz-ı Mevt",

687 Meydânî, *el-Lübâb*, 2/179; Ali el-Kari, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/127.

688 Meydânî, *Lübab*, 2/170.

689 Buhâri, *Talâk* 11; Müslim, *İman* 201.

690 Meydânî, *el-Lübâb,* 2/173.

691 Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 457.

692 Zifaf, karıyı kocasına teslim etme, kocanın karısıyla gerdeğe girmesi demektir.

693 Halvet-i sahiha, sahih bir nikâhtan sonra karı-kocanın, üçüncü bir kişinin izinsiz muttali olamayacağından emin bulundukları bir yerde cinsî birleşme olmaksızın baş başa kalmalarını ifade eder. (Orhan Çeker, "Halvet" DİA)

694 Mehmet Mevkûfâtî, *Mevkûfât Mülteka Tercümesi*, s. 258.

695 Ahzâb Sûresi, 33/49.

696 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/394; Üzeyir Durmuş, *İslâm Hukukunda İddet ve Hükümleri*, s. 11-12.

697 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/394.

698 Bkz.: Mevsılî, *el-İhtiyâr li ta'lili'l-muhtâr*, 3/187-189.

699 Bakara Sûresi, 2/228.

700 Bu lafız müşterek bir lafızdır. Yani Araplar bunu hem temizlik hem de hayız manasında kullanırlar. Bu açıdan âyet-i kerimede hangi mananın kastedildiğinin anlaşılması içtihad ve nazara ihtiyaç duyar. Kur' lafzının bu iki manadan hangisine delalet ettiğini açıklayan kati bir delil olmadığından müçtehidler zannî delillere müracaat etmişler ve dolayısıyla bu konuda ihtilaf meydana gelmiştir.

701 Bkz.: Şirbinî, *Mugni'l-muhtâc*, 3/505.

702 Bakara Sûresi, 2/234.

703 Talâk Sûresi, 65/4.

704 Talâk Sûresi, 65/4.

705 Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 462.

706 Bkz: Ali Bakkal, "Maraz-ı mevt", DİA.

707 Konuyla ilgili hükümler için bkz: Serahsi, *Mebsût*, 13/145-159.

708 Bkz.: *el-Mevsuatu'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, "istibra" maddesi.

709 Ebû Dâvud, *Nikâh* 44; Tirmizî, *Siyer* 15.

710 Ahmed ibn-i Hanbel, Müsned, 2/368.

711 Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 466-457.

712 Talâk Sûresi, 65/7.

[713] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/300.

[714] Üçüncü boşamaya verilen isimdir. İslâm'da boşama hakkı üç keredir. Üçüncü boşamadan sonra normal yollarla evlilik yasaklandığı için bu boşama, beynûnet-i kübra yani büyük ayrılık diye isimlendirilmiştir.

[715] Mehmed Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm*, s. 1099.

[716] Talâk Sûresi, 65/6.

[717] Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 476-477.

[718] Nüşûz, kadının, kocasından kaçıp nefret etmesi, ona söz ve tavırlarıyla başkaldırması, kin beslemesi, itaat etmemesi, kafa tutup isyankâr bir vaziyet alması manalarına gelir. Nüşûzda bulunan kadına "nâşize" denir.

[719] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/492.

[720] Talâk Sûresi, 65/1.

[721] Talâk Sûresi, 65/6.

[722] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/491-493.

[723] Mevsili, *el-İhtiyar*, 3/192.

[724] Bakara Sûresi, 2/235.

[725] Mevsili, *el-İhtiyar*, 3/192.

[726] Bakara Sûresi, 2/235.

[727] Üzeyir Durmuş, *İslâm Hukukunda İddet ve Hükümleri*, s. 77.

[728] Talâk Sûresi, 65/1.

[729] Konuyla ilgili bkz: Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/385-386; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 473-474.

[730] "İhdad", DİA, 21/530.

[731] *Mevsuatü'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 2/106.

[732] Buhâri, *Talâk* 48; Müslim, *Talâk* 9.

[733] *Mevsuatü'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 2/104.

[734] İbn Hümâm, *Fethi'l-kadîr*, 3/302.

[735] Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 9/518

[736] Ebû Dâvûd, *Talâk* 43-45; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 6/295.

[737] Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 9/520.

[738] Ali Bakkal, "Maraz-ı Mevt", DİA.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

GİYİM KUŞAM-TESETTÜR

Tesettür ve Sınırları

Dinimizde, kadın ve erkeğin ırz ve namusunun korunması, fitnelerin önüne geçilmesi, toplumda neşet edecek ahlaksızlıkların önlenmesi gibi hikmetlere binaen giyim-kuşamda gözetilmesi gereken bir takım sınırlar çizilmiş ve bu sınırların dışına çıkılması yasaklanmıştır. Âyet ve hadislerde açılması haram olan yerler "avret" veya "ziynet yerleri" diye isimlendirilerek, buraları teşhir etmek haram kılınmıştır. Giyim-kuşamda ana çizgiler belirlenmiş, özellikle kadının giyiminde bulunması gereken vasıflar detaylı denecek şekilde açıklanmıştır.

Kadınların Başkalarına Göstermesi Haram Olan Yerleri

Nur Sûresi'nde geçen: "*Mümin kadınlara da bakışlarını kısmalarını ve edep yerlerini günahtan korumalarını söyle! Yine söyle ki mecburen görünen kısımları müstesna olmak üzere, zînetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerini kapatacak şekilde örtsünler. Zînet takılan yerlerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, üvey oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, mümin kadınlar, ellerinin altında bulunanlar (köleler), erkeklikten kesilip kadınlara ihtiyaç duymayan hizmetçileri veya henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocukları dışında kimseye göstermesinler. Saklı zînetlerine dikkat çekmek için, ayaklarını da vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz toptan Allah'a tevbe ediniz ki felâha eresiniz.*"[739] âyet-i kerimesi bize kadınların nasıl örtüneceklerini ayrıntısıyla anlatmaktadır.

Bu âyet-i kerimeye göre kadınlar, ziynet mahalli olan boyun, kulak, kol ve bacak gibi yerlerini yabancı erkeklere göstermeyecek ve âyette "hımar" kelimesiyle ifade edilen, kadının başını boyun ve göğüs kısımlarıyla beraber örten başörtülerini takacaklardır. Çünkü âyet-i kerimede, kadınların başörtülerini "cüyûb" kelimesiyle ifade edilen yakalarını örtecek şekilde takınmaları emredilmektedir. Hazreti Âişe›den nakledilen bir hadîs-i şerifte Efendimiz (aleyhisselatu vesselam) şöyle buyurmuştur: لايقبلُ الله صَلاة حائض إِلا بِخِمارٍ "*Allahü Teâlâ bulûğa eren bir kadının namazını başörtüsüz kabul*

etmez.”[740]

Hazreti Âişe Validemiz, ilk başörtüsü uygulamasını ise şöyle anlatır: “*Allah ilk muhacir kadınlara rahmet etsin. Onlar, “Başörtülerini yakalarının üstüne taksınlar...*”[741] *âyeti inince etekliklerini kesip bunlardan başörtüsü yaptılar.*”[742]

Hanefîler bu âyette geçen “mecburen görünen kısımları müstesna” kaydını îzah ederken Peygamber Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) Hazreti Esma’ya hitaben söylediği, يَا أَسماء إِنَّ الْمرأَة إِذَا بلغت الْمحيض لم تصلح أَنْ يرى منها إِلاَّ هذا وهذا “*Ey Esma! Şüphesiz kadın ergenlik çağına ulaşınca (yüzüne ve avuçlarına işaret ederek) onun şu ve şu yerlerinden başkasının görünmesi uygun değildir.*”[743] sözlerini de delil getirerek, fitne korkusu olmadığında kadının el, yüz ve ayaklarının görünmesinin haram olmadığını söylerler ki, mezhepler içinde en geniş olan sınır budur. Kadının el, yüz ve ayaklarının avret yeri sayılmamasında zaruretler de etkili olmuştur. Ancak fitne söz konusu olduğunda, kadının bu uzuvlarını da göstermesi helâl olmaz.[744]

Diğer mezhepler bu âyetler ve Efendimiz’in bazı hadisleri yanında, sahabe hanımlarının uygulamalarını ve tâbiinden bazı büyük zevatın sözlerini de göz önüne alarak kadının avret sayılan yerleri hakkında daha farklı mülahazalarda bulunmuşlardır. Buna göre, bazıları ayakları da avret sayarken, Şafiîler ve Ahmed ibn-i Hanbel kadının bütün vücudunun avret olduğunu belirtmişlerdir.

Diğer yandan kadınların giyim tarzlarını îzah eden Ahzab Sûresi’ndeki bir âyet-i kerimede Cenab-ı Hak: “*Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mümin kadınlara söyle: Ev dışına çıktıkları zaman dış elbiselerini üzerlerine salıversinler. Böyle yapmaları onların iffetli tanınmaları ve kendilerine sarkıntılık edilerek incitilmemeleri yönünden en uygun bir davranıştır. Allah Gafurdur, Rahîmdir.*”[745] buyurarak mümin kadınlara dışarıya çıkarken üzerlerine cilbablarını almalarını emretmiştir. Cilbab, kadını baştan aşağıya örten elbise demektir. Bu elbise, içinde bulunulan şarta ve zamana göre manto, çarşaf, ferace vb. gibi elbiseler olabilir. Önemli olan vücudu baştan aşağıya örten fakat vücut hatlarını belli etmeyen, kemer ve dikişleriyle vücuda oturmayan ve içini göstermeyen bir özelliğe sahip olmasıdır. Bu verilen ölçülere uygunluk içinde her Müslüman kadın yaşadığı coğrafya ve kültüre göre giyinebilir.

Kadınların Elbiselerinde Bulunması Gereken Özellikler

Örtünmenin gayesi zinadan sakındırmak, kadınların iffetini muhafaza etmek, onları fitne unsuru olmaktan ve eziyet edilmekten korumak olduğuna göre giydikleri elbiselerin de tabiî olarak bu şartları yerine getirecek vasıflara sahip olmaları gerekecektir. Buna göre;

1- Kadın, avret sayılan bütün bedenini örten bir elbise giymelidir. Kadınlar, el, yüz

ve ayakları dışında, -sarkan saçları dâhil- namazda ve yabancı erkeklerin yanında bütün bedenlerini örtmek zorunda olduklarından, giyilen elbisenin bunu sağlaması gerekir.

2- Örtü ve elbiseleri beden hatlarını belli edecek derecede dar olmamalıdır. Eğer giyilen elbise, uzuvları belli eder ve vücut hacmini ortaya koyarsa, böyle bir elbise giyen kadın şehvet unsuru olmaktan korunamayacak ve dolayısıyla giydiği elbise câiz olmayacaktır.

3- Altını gösterecek kadar ince, şeffaf olmamalıdır. Ten rengini belli edecek kadar ince bir elbise giyen kadın örtünmüş sayılmaz. Dıhye el-Kelbi'ye (radıyallahu anh) keten bir kumaş vererek, yarısından eşine elbise dikmesini söyleyen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) daha sonra şöyle buyurmuştur: "Eşine git, söyle altına bir gömlek giysin. Çünkü vücut şeklinin ortaya çıkmasından korkarım."[746] Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) benzer bir uyarıyı Hazreti Üsame'nin (radıyallahu anh) eşi için de yapmıştır.

Başka bir hadîs-i şerifte de "âriyâtün kâsiyât" tabiriyle ifade edilen, yani "giyimli oldukları halde çıplak" olarak değerlendirilen kadınların cennete giremeyecekleri, hatta cennetin kokusunu bile alamayacakları rivayet edilmektedir.[747] Bu hadisi iki şekilde anlamak mümkündür. Birincisi bu kadınların bedenlerinin bir kısmını açık bırakmaları; ikincisi ise ince ve dar giysiler giymeleridir. Yani bu halleriyle tıpkı çıplak kadınlar gibi fitne unsuru olmakta ve iffetlerini muhafaza etmemektedirler. Örtündüklerini zannetseler de Allah Resulü'nün ifadesiyle onlar çıplak kabul edilmişlerdir.

4- Kadınlar kendi fıtratlarına uygun olarak giyinmeli ve giyinişlerinde erkeklere benzememelidirler. Çünkü kadın ve erkek yaratılış özellikleri itibariyle farklı oldukları gibi, örtmeleri gereken yerler de farklı farklıdır. Burada ölçü olarak içinde bulundukları toplumun örf ve telakkilerini dikkate almalı ve kadınlara ait olan elbiseler kullanmalıdırlar. Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınlara benzeyen erkeklere lanet ettiği gibi, erkeklere benzemeye çalışan kadınlara da lanet etmiştir.[748]

5- Kadın, giydiği elbiseyle dikkat çekmeye çalışmamalı ve kendisi için süsleneceği tek kişinin eşi olduğunu aklından çıkarmamalıdır. Buna göre, bakıldığında dikkatleri hemen üzerine toplayan rengârenk elbiseler yerine daha sade elbiseleri tercih etmelidir. Her ne kadar dinimizde kadınlar için giyilmesi yasaklanan bir renk bulunmuyorsa da, kadınların rahatsız edilmelerini önleyecek ve nazarları üzerine çekmeyecek elbiselerin takva açısından daha uygun olacağında şüphe yoktur.

6- Bir de kadınların giydikleri elbiselerde başka dinlere ait olan semboller bulunmamalıdır.

Müslüman Bir Kadının Başka Bir Müslüman Kadının Yanındaki

Tesettürü

Müslüman kadınların, diğer Müslüman kadınlara karşı avretleri, erkeklerin erkeklere olan avretleri gibidir. Yani göbek ile diz arasında kalan bölgeleridir. Nur Sûresi, 31. âyette kendilerine karşı örtünülmesi gereken kimselerden istisnâ tutulanlar sayılırken "*Mümin kadınlar*" ibaresinin de zikredilmesi bunun delilidir. Bu da gösteriyor ki, Müslüman bir kadın hiçbir zaman müşrik ya da inkârcı kadınların yanında mahrem bir yerini açamaz. Yani Müslüman kadınlar, Müslüman olmayan kadınlara karşı yabancı erkeklere karşı giyindikleri gibi giyinmelidirler.

Fakat burada bir hususun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. O da, Müslüman kadınlar birbirlerinin yanında belli bölgelerini açabilirler veya açsınlar demek değildir. Bunun için her halükârda kadınlar iffetini muhafaza etmeli ve özellikle hafifmeşrep ve dedikoducu olan kadınların yanında giyim kuşamlarına dikkat etmelidirler ki, fitne ve fesada yol açılmasın. Çünkü ehl-i dünya olan ve dînî hassasiyeti bulunmayan kadınların, gördüklerini eşlerine anlatmaları muhtemeldir. Böyle bir durumda, o kişi kendisine vasıfları anlatılan kadını görmüş gibi olacaktır. Bunun sonucunun istenmeyen bazı hallerle neticelenmesi muhtemeldir. En azından zihinler, hayaller ve niyetler kirlenebilir. Bu açıdan dindar bir kadın, gayrimüslim kadınların yanında el, yüz ve ayakları dışında kalan yerlerini gösteremeyeceği gibi, Müslüman ama iffet ve ahlaki değerler konusunda hassasiyeti olmayan kadınların yanında da bu ölçülere riayet etmesi tavsiye edilir. Konunun tafsilatı ileride gelecektir.

Banyo, Havuz Gibi Yerlere Diğer Bayanlarla Beraber Giren Kadının Tesettürünün Ölçüsü

Sâliha bir kadının, diğer sâliha kadınların yanında göbek ve diz kapağı arasının haricindeki yerlerini açması câizdir. Yani, Müslüman iki kadının birbirine olan avretleri, iki erkeğin birbirine olan avreti gibidir. Bu hükümden anlaşıldığına göre, havuz, hamam gibi yerlerde sadece bayanlar varsa ve bu bayanların arasında gayrimüslim olan veya Müslüman olduğu halde ahlaki değerlere dikkat etmeyen kadınlar yoksa beraber havuza girebilirler. Ancak tekrar hatırlatmakta yarar var: Bu hüküm, yani kadınların birbirlerine karşı göbek ve diz kapağı arasının avret olması, diğer yerlerin rahatlıkla açılabileceği manasına gelmez. Bu yüzden de, özellikle hamam ve havuz gibi yerlerde, hassas olmak gerekir.

Hatırlatılması gereken ikinci bir husus da şudur: Kadınların giydikleri elbiselerin keyfiyeti çok önemlidir. Bu açıdan, çok ince ve ıslandığında hemen altını gösteren elbiseler yerine, tesettüre uygun olanlarının tercih edilmesi gerekir.

Bir Kadın Başka Bir Kadına Ne Kadar Yakınlaşabilir?

Bir kadının, başka bir kadın için bakması helâl olan yerlerine dokunması da câizdir. Buna göre göbekle diz kapağının arası haricindeki yerlere dokunmasında bir mahzur yoktur. Fakat bu, fitneden emin olunduğu zaman için geçerlidir. Yoksa böyle bir davranışta şehevî arzular bulunursa bu câiz olmaz. Mesela; bir kadın başka bir kadının karnına, sırtına veya göğüslerine şehvetle dokunuyorsa bu câiz olmaz.

Göbekle diz kapağı arasına ise, her halükarda dokunmaları câiz değildir. Özellikle günümüzde fitnelerin, çeşit çeşit cinsî hastalıkların ve psikolojik rahatsızlıkların çok yaygın olduğu göz önüne alınacak olursa, Müslüman kadınların bu gibi hususlarda oldukça dikkatli ve titiz davranmaları ve bakma-dokunma gibi davranışlarda fetvanın da ötesinde takva ölçüleriyle hareket ederek her türlü şaibeli davranıştan uzak durmaları, dînî hassasiyetlerinin bir göstergesi olacaktır.

Mahremiyetin alt üst olduğu, şehevî meselelerin ön plana çıkarıldığı, her tarafta tahrik edici unsurların nazara verildiği, zihinlerin, fikirlerin ve hayallerin şehvete hitab eden görüntülerle kirlendiği günümüzde, Müslüman kadınların mümkün olduğu kadar iffet ve hayâ dairesinde hareket etmeleri, hatta bu mevzuun birer kahramanı olarak yaşamaları büyük ehemmiyet arz etmektedir.

Müslüman Kadının Gayr-i Müslim Kadına Karşı Tessettürü

Burada, yukarıda kısaca temas ettiğimiz bu hususun biraz daha tafsilatına ineceğiz. Cenab-ı Hak, Kur'ân'da şöyle buyurur: "*Mümin kadınlara söyle ki... Zînet takılan yerlerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, üvey oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları, ellerinin altında bulunanlar (köleler) ... dışında kimseye göstermesinler.*"[749]

Ayette zikredilen "*kadınları*" ifadesi üzerinde fıkıhçılarımız ve müfessirlerimiz düşünmüş ve bu kelimeden maksadın, Müslüman kadınlar olduğu, böylelikle müşrik, Hıristiyan, Yahudi vs. kadınların dışarıda kaldığı konusunda hemen hemen ittifak etmişlerdir. Buna göre Müslüman kadınlar, ziynet yerlerini mümin olmayan kadınlara yani, Hıristiyanlara, Yahudilere, putperestlere, hiçbir dine inanmayanlara vs. gösteremezler. Bu hükmün sebebi olarak İbni Abbas Hazretleri'nden gelen bir rivayette şu husus gösterilmiştir: "*Müslüman olmayan kadınlar, Müslüman kadınlarda gördükleri ziynet mahallerini, ziynet eşyalarını ve güzelliklerini kocalarına ya da diğer erkeklere anlatırlar, böylece o erkekler Müslüman kadınların ziynet mahallerine bakmış gibi olurlar.*"[750] Tabî ki, böyle bir hayalî bakışın ardından helâl olmayan intiba ve çağrışımlar zuhur eder. Bu çağrışımlar da, özellikle Müslümanlarla Müslüman olmayanların karışık yaşadığı bir toplumda istenmeyen hallerin meydana gelmesine sebep olabilir.

Burada "Her gayrimüslim kadın Müslüman kadınlarda gördüğünü gidip de kocasına anlatır mı?" şeklinde bir soru akla gelebilir. Bu soruya şöyle cevap verebiliriz: Mahremiyet duygularımız ve prensiplerimiz aynı olmadığı için bir yabancı kadının çok rahatlıkla gidip kocasına Müslüman kadınlarda gördüklerini anlatabilecekleri ihtimali büyüktür. İşte bu büyük ihtimale karşı, bir tedbir olarak (sedd-i zerâi' prensibi de denebilir) Müslüman kadınların dikkatli olmaları istenmiş ve bir yabancı erkeğin görmesi haram olan yerlerini Müslüman olmayan kadınlara da göstermemeleri emredilmiştir.

Hatta İbni Cüreyc, Mekhul ve Ubâde ibn-i Nesî gibi zatlar, bir Müslüman kadının, gayrimüslim bir kadını öpmesini bile mahzurlu görmüşlerdir.[751]

Burada şu husus da göz önünde bulundurulmalıdır: Müslüman kadınlar arasında da pek âlâ, kadınlarda gördüklerini kocalarına anlatacaklar çıkabilir/çıkmaktadır. Evet, bu mümkündür. Fakat dinimiz bu konuda da tedbirli olunmasını istemiştir. Şöyle ki, Müslüman olmayan kadınlara takınılan tavrın, aynen Müslüman olup da iffet konusunda hassas olmayan, sere serpe gezen, bol bol dedi kodu yapan kadınlara karşı da takınılması gerekir. Zira hükmün sebebi olan "erkeklere anlatma" meselesi, Müslüman kadınlar arasında da vaki olabilir.

Esasen Müslüman kadınların birbirlerine karşı da hassas olmaları gerekmektedir. Bu hususu zikrederken Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: "*Bir kadın bir kadına mübaşerette bulunmasın (avret yerine dokunmasın, bakmasın). Sonra gider bunu kocasına anlatır da, kocası o kadına bakmış gibi olur.*"[752] Normal şartlardaki Müslüman kadınlarda durum bu ise, gayrimüslim kadınlarda ve iffet, mahremiyet konusunda hassas olmayan Müslüman kadınlarda meselenin ne kadar nazik olduğu îzahtan vârestedir.

Bu hassasiyettendir ki, Hazreti Ömer Efendimiz (radıyallahu anh), vali Ebû Ubeyde ibn-i Cerrah'a mektup yazarak, ehl-i kitap kadınların Müslüman kadınlarla beraber aynı hamamda yıkandıklarını duyduğunu, onları bundan menetmesini bildirmiş, Ebû Ubeyde de (radıyallahu anh): "*Kim yüzünü ağartmak (yıkamak) gibi bir maksatla da olsa, özürsüz olarak hamama girerse, Allah yüzlerin ağardığı gün onun yüzünü karartsın.*" diye şiddetli bir ikazda bulunmuştur.[753]

Burada bir Müslüman kadının, Müslüman olmayan ya da Müslüman olup da ahlaken zayıf bulunan kadınlara göstermemeleri gereken yerlerini ayrı ayrı zikre gerek duymuyor ve kısaca yabancı bir erkeğe gösterilmesi haram olan yerler diyoruz.

Hatırda tutulması gereken bir hususu daha arz edelim. Müslüman olmayan kadınlara karşı tedbir alınacak husus sadece tesettür meselesidir. Onlarla bir arada yalnız kalmada, onlarla karşılıklı konuşup vakit geçirmede mahzur yoktur. Bu

konularda onları birer erkek gibi görmek gerekmez.

Bugün dünyanın bir köy haline gelmesiyle beraber, Müslüman kadınlar gayrimüslim pek çok kadınla karşılaşıyor ve onlarla beraber bulunmak zorunda kalıyorlar. Dolayısıyla âyette bahsedilen hususu uygulamak büyük bir hassasiyet kazanmış bulunuyor. Evet, bize düşen, hassasiyettir.

Bununla beraber, güvenilen kadınların, beraber yaşanıp da kendilerine itimad edilen gayrimüslim kadınların yanında –tamamen açılmamak, tedbiri elden bırakmamak ve beraberliklerini bir ideale bağlamak şartıyla- biraz daha rahat hareket edilebilir. Çünkü bunda zaruret vardır. Aksi takdirde hayat çok zorlaşacaktır. Özellikle aynı evde kalan kız öğrencilerin, aynı mekanda çalışan kadınların durumu düşünüldüğünde, Müslüman kızların, Müslüman olmayan bayanlar yanında devamlı kapalı kalmaları, hem kendilerine zor olacaktır hem de gayrimüslim kızların işkillenmelerine, soğumalarına ve önyargılarına sebebiyet verme ihtimali vardır.

Kadınların Topuklu Ayakkabı Giymesi

Âyet-i kerimede ifade edildiği üzere kadınların ayakkabı giymesindeki ölçü, ayaklarını yere vurduklarında ses çıkarmamalarıdır. Çünkü bu durum, kadının kadınlığını öne çıkaran bir husus olup erkeklerin dikkatini çekme ve onların hislerini uyarmada oldukça etkilidir. Yani nasıl ki elbise giyilirken gösteriş ve şatafat niyetinin bulunması mahzurludur, aynı şekilde bir kadının kendini insanlara daha iyi gösterebilmek ve dikkat çekmek için topuklu ayakkabı giymesi de mahzurludur.

Konuyla ilgili âyet-i kerimede Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: *"Mümin kadınlara da bakışlarını kısmalarını ve edep yerlerini açmaktan ve günahtan korumalarını söyle. Yine söyle ki, mecburen görünen kısımları müstesna olmak üzere, zînetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerini kapatacak şekilde örtsünler... Saklı zînetlerine dikkat çekmek için, ayaklarını da vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz toptan Allah'a tevbe ediniz ki felâha eresiniz."*[754]

Kadınların yürürken ayaklarını yere vurmalarıyla ilgili olarak Merhum Elmalılı Hamdi Yazır, ilgili âyetin tefsirinde şu îzahata yer veriyor (sadeleştirerek): "İşte böyle hür kadınların bu müstesnalardan başkasına ziynetlerini göstermemeleri; kendi iffetleri, korunmaları ve fıtrî güzellikleri açısından önemli olduğu gibi, yabancı erkekleri tesir altında bırakmamak, günaha sokmamak, onlara edeb ve iffet telkin etme bakımından da çok mühimdir. Bu sebeple tesettürün kapsamını ve kuvvetini de ihtar etmek için tavırların ıslah edilmesi gerektiğine dikkat çekilerek buyruluyor ki "Ve gizledikleri ziynetleri bilinmek için ayaklarını vurmasınlar." Yani baştan ayağa örtündükten sonra yürürken de edeb ve vakar ile yürüsünler, örtüp gizledikleri vücut

ve ziynetleri bilinsin diye bacak oynatıp ayak çalmasınlar, çapkın yürüyüşle nazar-ı dikkati celbetmesinler, çünkü bu tavır erkekleri tahrik eder, şübhe uyandırır."

Bu çerçevede şunu da hatırlatmak gerekir: Allah Teâlâ, insanın ayağını düz yaratmış, yürüyüş için bu şekli münasip görmüştür. Yürürken ayağın şekline dair şöyle yapın, böyle yapın gibi dinimiz tarafından bir emir de verilmemiştir. Öyleyse, ayağın yaratılış hali fıtrîdir, onu aksi bir şekle sokmak ise fıtratın dışına çıkmak demektir. Fıtratın dışına çıkılması ise; gösteriş, kendini hissettirme, farklı görünme, fantezi merakı ya da özenti gibi durumlarda yaşanır. Bunların hiçbiri de dinimizce câiz değildir.

Topuklu ayakkabı giymenin sağlıkla da yakından ilgisi vardır. Bunun uzun vadede ayak sağlığını bozduğu uzmanlar tarafından dile getirilen bir husustur. Biz biliyoruz ki, sağlık açısından insana zararlı olan her şey, dinen de mahzurlu kabul edilir. Mademki, vücudumuz Cenab-ı Hakk'ın bize bir emanetidir. Bize düşen bu emanete sahip çıkmaktır. İşte meseleye sağlık açısından baktığımızda da, özellikle yüksek topuklu ayakkabı giymenin tasvip edilmesi mümkün gözükmemektedir. Evet, topuklu ayakkabıların, fıtrî ve tabii olduğunu söylemek zordur. Bu ayakkabıları giymenin kadınlar için bir faydasını da bilmiyoruz. İşte bütün bu hususları göz önünde bulundurarak şunu söyleyebiliriz.

Topuklu ayakkabı giymenin haram olduğuna dair bir âyet veya hadis yoktur. Ancak yukarıda îzah ettiğimiz hususlar zaviyesinden meseleye bakacak olursak, topuklu ayakkabı giymenin mahzursuz olduğunu söylemek de zordur. Nitekim âyet ve hadislerde açıkça zikredilmeyip de genel hükümler çerçevesinde kendisine farz, vacip, müstehap gibi hükümler verilen hususlar çoktur. Kadınların topuklu ayakkabı giymesi de bu kabildendir ve en azından mekruhtur.

İffet ve Tesettür İlişkisi

İffet, aslı Arapça olup, dilimizde de ahlaklı, namuslu ve edepli olmak anlamlarında kullanılmaktadır. İffeti, her türlü çirkin söz ve fiillerden uzak kalma, hayâ ve edep dairesinde bir hayat yaşama, ahlakî değerlerle sıkı sıkıya bağlı olma ve kişinin bedenî ve maddî hazlara karşı itidal içinde bulunması şeklinde tanımlayabiliriz.

Aslında iffetin, Kur'ân-ı Kerim ve hadîs-i şerifler'de kullanımına baktığımızda, dil, göz, kulak, el, ayak gibi uzuvların günahlardan korunmasından, müstağni davranarak başkalarına el açmamaya; helâl dairesindeki zevkleri yeterli görerek harama el uzatmamaktan, meslek ahlakına riayet etmeye kadar geniş bir yelpazesinin olduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayıdır ki Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dualarında hidayet, takva ve gönül tokluğunun yanında iffetli olmayı da Allah Teâlâ'dan

istemiştir.

İffet, kadınlar için çok hayati bir öneme haiz olduğu gibi, erkekler için de en önemli değerlerden biridir. Nitekim Kur'ân'da bir iffet âbidesi olarak Hazreti Meryem örnek olarak verilirken, diğer taraftan da, Hazreti Yusuf Aleyhisselâm'ın iffetini muhafaza adına hapsi göze alması nazarımıza arz edilmektedir. Fakat kadının toplumdaki genel konumunu ve onun fıtrî özelliklerini düşündüğümüzde, iffetin kadınla adeta bütünleştiğini veya öyle olması lazım geldiğini görüyoruz. Nitekim zina konusunda beyan buyrulan Nur Sûresi'nin ikinci âyetinde, kadın önce zikredilmektedir. Çünkü buna sebep olan çoğunlukla kadındır. Kadın razı olmadıktan sonra öyle bir cürüm kolay kolay işlenemez. Öyleyse bu konuda en hassas olması gereken, kadındır. Evet, bir kadının namus, şeref ve haysiyetini koruması, onun, her türlü hayâ ve edebe uygun düşmeyen hareketlerden uzak kalarak, iffetini muhafaza etmesine bağlıdır. Onun iffet konusundaki hassasiyeti, erkeklerde de hassasiyet duygusunu uyaracak ve işlenmesi muhtemel günahlara karşı cesareti kıracaktır.

İslâm ahlakçıları temelde insanda üç duygunun mevcut olduğunu ve bunların da her birinin ifrat ve tefrit hallerinin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bu duygulardan biri olan "kuvve-i şeheviye"nin ifrat haline "fısk u fücûr" denir ki, kişinin hayâ hissinden tamamen sıyrılarak her türlü günahı işleyecek hale gelmesidir. İnsanın helâl nimet ve lezzetlere karşı hissiz ve hareketsiz kalması sonucu oluşan tefrit durumuna da "humûdet" demişlerdir. Meselenin sırat-ı müstakimi yani orta yolu ise "iffet" ve "hayâ"dır. Yani bu yöndeki ihtiyaçları tatminde helâl daireyi yeterli görerek, harama adım atmamaktır.

Bir kadının iffetini muhafaza edebilmesi ve meşru dairede hareket ederek her türlü fuhşiyattan uzak kalabilmesi adına tesettüre riayet etmesi son derece önemlidir. Haram kılınan pek çok şeyin haramlığı, dinimizin temel prensiplerinden biri olan "sedd-i zerâi" (günahlara ve fenalıklara götüren yolları önceden tıkama) gerçeğine dayandığını görüyoruz. Bu prensip açısından bakınca, bir kadın için tesettür, onun ırz ve namusuna gelebilecek her türlü taarruza karşı bir kalkan durumundadır. Tesettür, onun pis nazarlara ve kötü emellere âlet edilmesinin önünde bir engel olması yönüyle kadının iffet ve namusunun adeta bir sembolü olmuştur.

İffette İç-Dış Bütünlüğü

Burada önemli bir husus üzerinde durulması icap etmektedir. Aslında iffet esas olarak duygu ve düşünce safiyetiyle başlar. Bir kadının iffetli olması öncelikle onun tasavvur ve hayal planında, her türlü uygunsuz söz ve fiillerden uzak kalmaya ve bütün hâl ve hareketlerinde edep ve hayâyı elden bırakmama konusunda göstereceği azim ve kararlılığıyla ortaya çıkar. Başka bir ifadeyle iffet, uzuvların ahlaka aykırı

davranışlardan korunmasından önce kalbte ortaya çıkar ki, bu da bedenî hazlara ve nefsanî aşırılıklara karşı tavır almakla gerçekleşir. Bunun da yolu kadının dış ziyneti olan giyim kuşamına önem verdiği kadar iç ziyneti diyebileceğimiz namus, iffet ve fazilete de değer vermesiyle anlaşılır. Yoksa kendisini meleklerden ulvî hale getiren bu iç derinliği ile iffet ve vakardan mahrum olan bir kadının, dış giyimine verdiği önem, sadece insanların gözünü boyayan yalancı bir elbise olacaktır. Çünkü iffeti hakkında söz söylenen bir kadın değersiz bir para gibidir ki, onun atmosferinde sağlıklı nesillerin yetişmesinden söz edilemez.

İşte kadında esas olması gereken; giyim kuşamına önem verdiği gibi, duygu, düşünce, söz ve fiillerinde de kendisine yakışan iffet ve nezaheti gösterebilmesidir. O oturuşunda, kalkışında, yürüyüşünde ve konuşmasında hep afif ve hayâ sahibi olmalıdır. Bir taraftan tesettür mevzuunda İslâm'ın emirlerini titizlikle yerine getirirken diğer yandan bütün söz ve fiilleriyle iffetin temsilcisi olmaya çalışmalıdır.

Cenab-ı Hak Yüce Kitabında toplum ve ailenin sıhhati için birçok yerde ırz ve namusların korunmasını istemiş ve her türlü fuhşiyattan uzak durmamızı emretmiştir. Mesela bir yerde: "*Irzlarını koruyan erkek ve kadınlar... Allah bunlara bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.*"[755] buyrulurken, başka bir yerde ise: "*Onlar ki namuslarını korurlar... İşte bunlar, cennetlerde ikram olunanlardır.*"[756] buyrulmuştur. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bir hadîs-i şeriflerinde iffetli insanları şöyle müjdelemiştir: مَنْ توكّل لي بما بَين رِجليه وما بين لحييه توكَّلت له بِالجنّةِ "*Her kim diline ve şehevî arzularına hâkim olacağına dair bana söz verirse ben de onun cennete girmesine kefil olurum.*"[757]

Son olarak şunu da hatırlatmak gerekir ki, bütün faziletlerin kaynağı iman olduğu gibi, iffet ve hayâ duygusunun da kâmil manada temsil edilebilmesi imana bağlıdır. Bu duygu, iman ve marifetle geliştirilmez, ihsan duygusuyla takviye edilmez ve nefse muhalefetle fısk u fücûrun önü alınmazsa, gerçek manada faziletten, iffetten ve erdemden bahsetmek de mümkün olmayacaktır. Sözlerimizi Efendimiz'in (aleyhi ekmelü't-tâhâyâ) şu mübarek beyanlarıyla noktalayalım: إِنَّ لِكُلِ دِينٍ خُلقاً وخُلق الإِسْلاَم الحياء "*Her dinin bir ahlakı vardır, İslâm'ın ahlakı da hayâdır.*"[758]

Kadınların Denize Girmesi

Kadınlar emin bir bölgede mahremleriyle veya sadece kadınların olduğu ortamda denize girebilirler. Müslüman bir kadının Müslüman bir kadına veya mahrem olan akrabalarına karşı olan avret yeri, fitne olmaması ve son sınır olması itibariyle göbek ile diz kapağı arasıdır. Müslüman bir kadının Müslüman olmayan bir kadına nisbetle avreti, Hanefî ile Şafiî mezheplerine göre el ve yüzü müstesna bütün vücududur. Hanbelî ve Malikî Mezhepleri'nde ise, diz ile göbek arasıdır. Dolayısıyla Müslüman

bir kadın, Müslüman olmayan bir kadının yanında yüzmek durumundaysa Hanefî ve Şafiî Mezheb'ine göre el ve yüzü hariç bütün vücudunu kapatacaktır.

Kadınların erkeklerin olduğu bir yerde denize girmeleri, bütün vücutlarını örtseler dahi câiz değildir. Çünkü her ne kadar tesettür sağlanmış olsa da, tesettürden beklenen hedefler tam yerine gelmiş olmaz. Normal şartlarda yaşanan erkek ile kadın arasındaki ilgi duyma ve bakma meselesi, denizde ya da havuzda daha da artacaktır. Bu da manevî hayat açısından çok tehlikelidir. Bir kadın, ben bu tehlikelerden kendimi uzak tutuyorum diyerek bu konuda rahat davranamaz. Zira kadınla erkek bir değildir. Bir kadın haşamayla suya girdiğinde etrafıyla hiç ilgilenmeyebilir ama bu durum erkekler için bir imtihandır ve fitneye sebebiyet verir. Aynı zamanda manevî duyguları da olumsuz yönde etkiler, belki de o duyguların ölümüne sebebiyet verir.

İşin bir diğer yönü de şudur: Dininde hassas olan hiçbir kadın, tesettürlü vaziyette de olsa zaten erkeklerle aynı ortamda suya girmeyi düşünmez. Zira öyle bir ortamda rahat edemez, vücut hatlarının belli olmasından ve ayrıca töhmet altında kalmaktan çekinir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): اِتَّقوا مِواضعَ التُّهم *"Töhmet altında kalacağınız yerlerden kaçının."*[759] buyurmuştur. Öyleyse dinini yaşamaya çalışan kadınlar yüzmek istediklerinde, mutlaka kadınlara ayrılmış bölümlerde yüzmeli, kendi aralarında yüzerken de yine tesettürlerine dikkat etmeli, biz bizeyiz deyip açılıp saçılmamalıdırlar.

Kadınların Pantolon Giymeleri

Dışarıda giyilecek alt giysi olarak kadın için en uygun ve rahat giyeceklerden biri pardösü-etek ikilisidir. Pardesü altına eteğin giyilmesi hem tesettür hem namazda rahatlık hem de erkeklere benzememe prensibi açısından en uygunudur. Ancak pardesünün altında etek yerine pantolon giyilirse, bu câiz midir?

Pantolona doğrudan haram denilemez. Zira hakkında açık hüküm ifade eden bir âyet veya hadis yoktur. Ancak eteğin giyilmesinde gözetilen tesettür, namazda rahatlık ve erkeklere benzememe gibi ölçüleri koruyamadığından dolayı bir kadının pantolon giymesi mahzurludur. Evet, pantolon her ne kadar vücudu kapatsa da vücut hatlarını belli etmemekten uzaktır. Ne kadar geniş olursa olsun vücut belli olacaktır.

Pantolonun pardesü altında giyilmesi, meseleyi biraz daha mahzursuz hale getirse de ev dışında pardesü çıkarıldığında, yukarıda bahsedilen mahzurlar yine ortaya çıkacaktır. Bu yüzden pantolon, pardesü altında da olsa şüpheden uzak değildir. Ancak eteğin altına pantolon giyilirse bu pantolonun, belki erkek pantolonları gibi topuklara kadar olmamasına dikkat etmek gerekir. Aksi takdirde yine "erkeklere benzeme" hasıl olacaktır. Eteğin altına giyilen fakat topuklara kadar da ulaşmayan bir pantolon ya da

pantolona benzer bir şey, kadın için en iyisidir ve bu giysi Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından övülmüştür. Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselam), eteğinin altına şalvar (sirval) giyen bir kadına "*Allah ona merhamet etsin, onu bağışlasın.*" şeklinde duası vardır.[760]

Hazreti Ali Efendimiz'in bildirdiğine göre: "*Bulutlu ve yağmurlu bir günde Bakî mezarlığında Allah Resulüyle beraberdik. Merkebe binmiş bir kadın geçiyordu. Merkepten düşecek oldu da Allah Resulü bir yeri açılır endişesiyle ondan yüzünü döndü. Orada bulunanlar, "kadının sirvalı (şalvarı) var, üzeri açılmaz" dediler de Allah Resulü* (sallallahu aleyhi ve sellem): "*Ey insanlar, sirvaller (şalvarlar) giyinin. Çünkü onlar en iyi örten elbiselerinizdendir. Kadınlarınızı da dışarı çıktıklarında onlarla koruyun.*" *buyurdular.*"[761]

Şalvar ya da şalvara yakın giysiler giyilmesini tavsiye eden Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), elbette bunun tek başına giyilmesini tavsiye etmiş olmamaktadır. Çünkü başka beyanlarında Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vücut hatlarının belli olmamasını ve erkeklere benzememeyi de tembihlemiştir. Öyleyse, zarurete binaen pantolon giyilse bile mutlaka bu pantolonun geniş olması ve onun üzerine vücut hatlarını belli etmeyecek ve en az diz kapaklarını örtecek, hatta ayaklara yakın şekilde etek, pardösü, manto giyilmesi zarurîdir.

Eteğin veya pardösünün altına pantolon giymek isteyenler, mutlaka onu da geniş giymelidirler. Sebebine gelince, birincisi; yürürken, arabaya binerken, otururken pardösünün, eteğin açılma ihtimali vardır. İkincisi; kadınların olduğu bir ortamda pardösü çıkarıldığında dar olan pantolonla yine vücut belli olacaktır. Vücut hatlarının belli olmaması, sadece erkeklere karşı değildir. Kadınlar arasında da bu hassasiyetin korunması gerekir. Üçüncüsü ise, pardösü altında da olsa dar pantolonla rahat ibadet edilmez. Hayatını ibadet eksenli yaşayanlar için bu husus daha bir ehemmiyet arz eder.

Eğer bir kadın kendini etek giymeden pantolon giymeye mecbur görüyorsa, bu pantolonun üstüne mutlaka bir pardesü giymeli, pardesünün boyu en azından dizlere kadar inmeli, ayrıca pantolon da dar olmamalıdır.

Burada, pardösünün de rahat ve geniş olması gerektiğini hatırlatalım. Son zamanlarda bütün giysileri moda adı altında daralttıkları gibi pardösüleri de daralttılar. Piyasada genelde vücuda oturan ve beden hatlarını ortaya koyan elbiseler satılmaktadır. Böyle bir zamanda geniş elbise bulmak zor olabilir ama dinini yaşamada hassas olan insanlar, bunun çaresini bulmalıdırlar/bulurlar.

Kadının Ev İçi Kıyafeti

Kadınların ziynetlerini ve buna bağlı olarak da ziynet yerlerini kimlere gösterip, kimlere gösteremeyeceklerini bizzat Kur'ân-ı Kerim açıklamıştır. Nur Sûresi'nin 31. âyetinde, kadının mahremlerinin kim oldukları sayılmış ve ziynetlerini ve ziynet yerlerini ancak onlara gösterebileceklerine işaret edilmiştir. Baş, boyun, kollar ve bacaklar ziynet yerleridir. Ne var ki, bacaklar konusu diğerlerinden daha hassastır.

Kadın, yabancı erkeklerin bulunduğu yerlerde; avret olan tüm bölgelerini örten, vücut hatlarını belli etmeyecek şekilde geniş, süslü, kokulu ve çekici olmayan elbise giymelidir. Yabancıların bulunmadığı evde kadının geniş ve her tarafını örten elbise giyme zorunluluğu yoktur. Başı, kolu, bacağı açık dolaşabilir. Hele kocası istiyorsa -evde çocuk varsa onları da gözetmek şartıyla- çarşıda pazarda görülecek en etkileyici açıklık, makyaj ve elbise ile bulunabilir. Eşinin ilgisini sokaktan evine çekmek ve böylece onu haramdan korumak isteyen kadınlar için bunun bir ibadet olduğu da söylenebilir. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem): فإذا أبصرَ أحدكم امرأةً فليأتِ أهله فإنّ ذلك يرد ما في نفسه "*Sizden birinize bir kadın câzip gelecek olursa derhal evine ve kendi hanımına gitsin; aynı şey onda da mevcuttur.*"[762] buyurmalarında buna işaret vardır. Özellikle günümüzde, dinini yaşamak ve eşiyle beraber huzurlu bir hayat sürmek isteyen kadınların, sokağın günaha çağıran cazibesinden daha tesirli bir cazibeyi evde eşlerine sunmaları gerekir.

Bununla beraber evdeki havanın maneviyattan uzaklaşmaması adına da dikkat edilmesi icab eder. Zira aile içerisinde korunması gereken bir manevî hava vardır. Bütün aile fertleri bu manevî hava içerisinde huzur bulur. Gereksiz ve dikkatsiz açık saçıklık ise bu huzuru deler. Özellikle evde çocuklar varsa daha bir hassasiyet iktiza eder. Onların zihnî ve manevî gelişimi açısından annelerinin açık saçık olmaması önemli rol oynar. Evde hiç kimse olmasa dahi melekler, ruhaniler vardır. Her şeyden önemlisi de kendisinden en çok utanılması gereken Allah vardır.

Evet, bir kadın, evde kocasına cazip görünmekle beraber utanma duygusunu, kendi konumunu ve cazibesini bitirecek derecede açılıp saçılmadan da kaçınmalıdır. Utanma duygusu Allah'a, meleklere, ruhanilere ve insanlara karşı taşınması gereken bir histir, fazilettir. Evet, bir annenin çocuk nazarındaki konumu çok ehemmiyetlidir. Bu zedelenirse, çocukta istenmeyen haller görülmeye başlar. Cazibe ise koca içindir. Bir kadın evinde sürekli açık saçık duruyorsa, zamanla kocası nazarında cazibesini yitirebilir. Çünkü böyle bir kadın orijinal olmaktan çıkar. Hatta şöyle de denebilir: Kadın evde, kocasına cazip görünmek için açılıp saçılmaktan ziyade cazip, şirin ve şık giyinmelidir. Giyim, bir gizem oluşturur, gizemlilik merakı celbeder, merak da cazibeyi arttırır. Evet, evdeki kadın "konum" ve "cazibe" arası bir denge kurmalıdır.

Günümüzün şartlarını, ev yapılarını, apartmanların birbirlerine yakınlığını, pencerelerin adeta gözetleme mekânları oluşunu, kapıya kadar gelen sucuyu,

elektrikçiyi, tamirciyi vs. düşündüğümüzde ise meseleyi daha başka açılardan da düşünmemiz gerektiği ortaya çıkar. Evet, zamanımızın şartları neticesinde mahremiyete uymayan pek çok durum yaşanmaktadır. Bir kadın bütün bu durumları da nazar-ı itibara almak zorundadır. Abdullah ibn-i Abbas'ın anlattığına göre, "Ümmü Seleme Validemiz, daha faziletli olsun diye, evinin içinde dahi cilbabını çıkarmazmış…"[763]

Meselenin bir de alışkanlıkla ilgili tarafı vardır: Evinin içinde sürekli dekolte giymeye çalışan bir kadının, kapanması gereken yerlerde kapanmayı çok iyi becerebilmesi zorlaşır. İstemese de bazı hatalar işleyebilir. Böyle bir mahzurdan kaçınmak için de evin içinde dahi dikkatli olan kadınlar, yine takva yolunu seçmiş olurlar.

Özetlersek, kadın, evinin içinde nâmahreme görünmeden; baş, boyun, kol ve bacakları açık dolaşabilir. Ancak kendine daha çok dikkat ederse, takvaya daha uygun davranmış olur. Bu çerçevede göbek ile diz kapağı arasını açmaması takvaya şayeste bir davranıştır. Çünkü bu durum melekleri rahatsız eder. Nitekim Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: إياكم والتعري، فإن معكم من لا يفارقكم إلا عند الغائط، وحين يفضي الرجل إلى أهله "*Çıplak oturmaktan sakının. Çünkü tuvalet ve cinsî münasebet anı hariç insanla sürekli bulunan melekler vardır. Onlara karşı da hayâlı olun ve onlara ikramda bulunun.*"[764] Bu hadîs-i şerif gereği, karı-koca, ev içerisinde helâl dairede birbirlerinden istifade edecekler ama melekleri de utandırmamaya çalışacaklardır. Ayrıca kadınlar, "*Yalnız olduğumuzda da çıplak olmamaya özen gösterecek miyiz?*" diye soran bir sahabiye, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) vermiş olduğu: فالله أحق أن يستحيا منه "*Allah utanılmaya insanlardan daha layıktır.*"[765] cevabını unutmamalıdırlar.

Üzerinde Resim Bulunan Elbise Giymenin Hükmü

Meseleyi bir namaz açısından bir de melek ve ruhaniler yönünden ele almakta fayda vardır. Bir mümin bütün iş ve meşguliyetlerini namaza göre ayarlamalıdır. Zira namaz, dinin direğidir, hayatın nurudur ve aynı zamanda imanın pratik yönüdür. Sahabe efendilerimiz, namazı iman gibi görmüşler ve onu ebedi kurtuluşun en büyük vesilelerinden biri olarak anlamışlardır. Bu açıdan elbise giyerken bile namaza göre düşünmek gerekir.

Namaz kılanın elbisesinde, başı üzerinde, önünde, hizasında, sağında-solunda veya secde yerinde canlı resmi bulunması mekruhtur. Evde bir yere dayanmış bulunan yastığın üzerindeki resim de aynı hükme tabidir. Dayalı olmayan, yerde döşeli bulunan yastıktaki resim mekruh değildir. Canlı resmi, namaz kılanın arkasında bulunursa mekruh olup olmayacağında ihtilaf edilmiştir. En sağlam görüş, mekruh

olmasıdır. Bir canlının resmi, ayaklarının altında veya oturduğu yerde bulunursa mekruh değildir. Çünkü bununla o resim, kutsanmış olmamakta hatta tahkir edilmektedir.[766] Namaz kılan insanın cebindeki paralarda bulunan ufak resimler de mekruh sayılmaz. Çünkü üzeri örtülmüştür. Cebin dışında olursa mekruh olur.[767]

Canlı resmi eline veya yüzüğünün üzerine belli olmayacak şekilde nakşedilmiş bulunursa yine mekruh değildir. Evde resim bulundurmak tenzihen (helâle yakın) mekruhtur. Resimli elbisenin üzerinde onu örten başka bir elbise bulunursa resim örtüldüğü için o elbise ile namaz kılmak mekruh değildir.[768]

Elbisedeki resim, kuş kadar olursa mekruhtur. Daha küçük olursa mekruh değildir. Bununla beraber, başı kesilmiş resimli elbiseyle namaz kılmak mekruh değildir. İster resim başsız çizilmiş olsun, ister sonradan koparılmış veya canlılık eseri kalmayacak şekilde karartılmış ve üzerine yeni nakışlar dikilmek suretiyle bozulmuş olsun hüküm aynıdır. Yani namaza zarar vermez.[769]

Resim ve suretlerin bir de meleklerin ve ruhanilerin bulunmasıyla alakalı yönü var demiştik. Evet, resim ve suretlerin bulunduğu yere melek ve ruhaniler girmez. Bir defasında Cebrail (aleyhisselâm) Peygamber Efendimiz'in yanına gelmede gecikince Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gecikme sebebini sormuş, Cebrail (aleyhisselâm) ise şu cevabı vermiştir: ولكنَا لا ندخُل بيتاً فيه كلب وَلا صُورة "*Biz, içinde köpek veya resim olan eve girmeyiz.*"[770] Demek ki, asılı bulunan canlı resimleri veya insan, hayvan resimleri taşıyan elbiseler, meleklerin gelip misafir olmasına mâni oluyor. Bir insan için, meleklerden uzak kalmak ise büyük bir mahrumiyettir.

Cansız eşya resimleri mekruh değildir. Bu konuda bir kişi, İbn-i Abbas'a (radıyallahu anh) resim yapmanın hükmünü sormuş İbn-i Abbas Hazretleri ise şu cevabı vermiştir: إن كنتَ لابدّ فاعلا فاصنعِ الشَّجر وما لا نفس له "*Eğer mutlaka yapman lazım geliyorsa hiç olmazsa ağaç ve cansız eşya resmi yap!*"[771]

Bu bilgilerden canlılara ait resimle alâkalı şu iki husus öne çıkıyor: Ta'zimde bulunma görüntüsü ve başkalarına benzeme tehlikesi. Âlimlerimiz, resmin bulunduğu yerde namaz kılmanın mekruhluğunun illeti olarak bu iki özelliği kabul etmişlerdir. Zira resmin duvara asılmasında veya kişinin üzerinde bulunmasında, onu ululama, yüceltme manası ve mabetlerine resim asan Hıristiyanlara benzeme durumu söz konusudur. Buna göre resimlerin olduğu bir yerde namaz kılınıyorsa resimler kaldırılabiliyorsa kaldırılmalı veya en azından üzeri örtülmelidir.

Bir kimse, ben resim ve suretlere ta'zimde bulunmuyorum, başkalarına benzemeye de çalışmıyorum deyip bahsettiğimiz konuda ihmalkâr davranamaz/davranmamalıdır. Zira niyet olarak öyle olsa bile, şeklen bir çağrışım ve meleklere verilen rahatsızlık vardır. Bu çağrışımların önüne geçmek ve melekleri rahatsız etmemek için de en

selâmetli yol, bahsedilen yerlerde resim bulundurmamaktır. Evdeki gazete ve dergileri de bu açıdan değerlendirdiğimizde şunu söyleyebiliriz: mümkün olduğunca gazete ve dergiler okunduktan sonra evin balkonuna ya da en azından apartman koridoruna bırakılmalı, böyle bir imkan yoksa, resimli kısımlar iç tarafa katlanarak veya üzeri örtülerek tutulmalıdır.

Bir de meselenin namazda, kişinin kendini ve başkasını zihnen meşgul etmesi yönü vardır ki bu da yine hadîs-i şeriflerde beyan edilmiş ve câiz görülmemiştir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir sergideki nakışları sonradan söktürmüş ve "*Beni namazda meşgul ediyor.*" buyurmuştur.

Netice olarak diyebiliriz ki, dinimizin şekil ve suretlere karşı tedbirli ve temkinli bir yaklaşımı vardır. Bu yüzden Müslümanlar, dinimizin bu tedbir ve temkinli yaklaşımını dikkate almalı ve elden geldiğince resimli elbiseler giymekten, evlere resim asmaktan, resimli kâğıt ve gazeteleri bulunulan mekanlarda açıkta bırakmaktan sakınmalıdırlar.

Hadiste Geçen "Giyinmiş Çıplaklar" İfadesinin Manası

Bir kadının dışarıda giymesi gereken elbise; el ve yüz hariç bütün vücudu örtücü, geniş, altını gösterecek kadar şeffaf olmayan, dikkat çekmeyen ve lükse girmeyen bir elbise olmalıdır. Efendimiz bir hadislerinde şöyle buyururlar: صِنْفَانِ من أَهلِ النَّارِ لَم أَرهما قَومٌ معهم سياطٌ كأَذْنَابِ الْبَقرِ يَضرِبُونَ بِها النَّاس ونساءٌ كاسيات عاريات مائِلاتٌ مميلات رءوسهُنَّ كأَمثَالِ أَسنمَةِ الْبخت الْمائلةِ لا يدخُلن الْجنَّةَ ولاَ يجِدنَ رِيحها وإِنَّ رِيحها لَيوجَد من كذا وكذا "*Ateş ehlinden iki sınıf vardır, henüz onları görmedim: Yanlarında sığır kuyruğu gibi bir şeyler taşıyıp onu insanlara vuran insanlar; giyinmiş, çıplak kadınlar ki bunlar Allah'a taatten dışarı çıkmışlardır. Bunlar, başkalarını da baştan çıkarırlar. Başları deve hörgücü gibidir. Bu kadınlar cennete girmek şöyle dursun, kokusunu dahi almazlar. Hâlbuki onun kokusu şu kadar uzak mesafeden duyulur.*"[772]

Hadiste geçen kâsiyat "giyinmiş kadınlar", âriyat da "çıplak kadınlar" demektir. Kadın, hadiste iki zıt vasıfla tavsif edilmektedir: "Giyinmiş fakat çıplak kadın." Âlimlerimiz, bunu iki şekilde açıklarlar: Birincisi, elbise giymiş fakat kadınlık yönlerini ortaya koymak için bazı yerlerini de açmış olan kadınlar; ikincisi, giyinmiş fakat dar giyindiğinden veya kırıtıp durduğundan dolayı gereken iffetli davranışı ortaya koyamayan kadınlar.[773] Evet, başını örttüğü, üzerine elbise giydiği halde bir kadın, hali, davranışları, süslenmesi, dar giyinmesi, makyajı, örtülmesi gereken yerleri örtmemesi vs. ile tesettürlü bir kadından beklenen özellikleri yansıtmıyorsa o da bu hadîs-i şerifin kapsamına girer. Bu tür kadınlar için şöyle bir ifade kullanabiliriz: Bunlar başörtülü ama tesettürsüzdürler. Günümüzde bilhassa buna dikkat etmek gerekir. Nice başını örtenler vardır ama gerektiği şekilde nezaketli, utangaç bir duruşları yoktur. Başını kapatmıştır ama yüzünde manken gibi bir makyaj vardır.

Başını kapatmıştır fakat kolları açıktır veya dar bir pantolon giymiştir. Başını kapatmıştır ama hali tavrı, baş örtüsüne yakışmayacak tarzdadır. Bu da onların iffetlerine zarar verir.

Evet, bir kadın, sadece mahremlerinin yanında olmaları gerektiği şekilde dışarıda dolaşıyorsa, kendini mahremlerinden başkasına beğendirme peşindeyse, ehl-i dünyaya özenip bezenerek geziyorsa, hadîs-i şerifin ifadesiyle cennetin kokusunu duyamama tehdidiyle karşı karşıya demektir.

Görüldüğü gibi kadının sadece örtülmesi gereken yerlerini örtmesi yetmemekte, bu örtünün aynı zamanda dar, şeffaf ve ben buradayım dedirten cinsten olmaması, aynı zamanda lükse girmemesi de gerekmektedir. Öyleyse, dışarıdaki bir kadın için en güzel giysi; el ve yüz hariç bütün vücudu örten, sade, bol ve dikkat çekmeyen giysidir. Unutulmamalıdır ki, örtünmek demek sadece başı kapatmak demek değildir. Örtünmek, kadının iffeti temsil etmesi, kadının kadınlığını cazip bir şekilde ortaya koymaması ve başkalarına fitne unsuru olmaması demektir.

Hadiste Geçen "Başlarını Deve Hörgücü Gibi Yapanlar" İfadesinin Anlamı

Az önce zikrettiğimiz hadîs-i şerifte geçen أَسْنِمَةِ الْبُخْتِ ifadesi, deve hörgücü demektir. İki şekilde anlaşılmıştır: Birincisi, kadınların, sarık, ip gibi şeyleri saçlarına ekleyerek ya da saçlarını toplayarak kafalarının üzerine koymak suretiyle başlarını büyük göstermelerini ifade eder. İkincisi, kadınların erkeklere arzu duymaları, bunun için de gözlerini onlara dikmeleri, başları yukarıda hep onları gözetlemeleri manasına gelir.[774]

Saçların topuz yapılıp, saça ip eklenip başın üstüne konmasının sebebi, kibirlenmek ve başını büyük göstermek suretiyle farklı görünmek olduğundan dolayı kınanmıştır. Kibirlenme olmasa dahi böyle yapmak mahzurludur. Zira dikkat çeker ve fitneye sebebiyet verir. Ayrıca, giyimin insan üzerindeki tesiri de dikkate alınacak olursa, böyle bir tarz, mutlaka insanın duruşuna, yürüyüşüne ve başka hislerine tesir edecektir.

İslâm'a Uygun Gelinlik

Gelinlik konusu, kadınların dinimize göre giymeleri gereken elbisede aranan şartların dışında bir şart taşımaz. Yani dinimize göre kadın nasıl giyinmesi gerekiyorsa, gelinlik de öyle olmalıdır. Öyleyse, geniş olması, el ve yüz hariç bütün vücudu örtmesi, şeffaf olmaması, lükse girmemesi vs. gibi bütün şartlar gelinlik için de geçerlidir.

Burada önemli olan, dinini yaşamaya çalışan bayanların gelin olurken, geleneklerin

ve çevrenin baskısına aldırış etmeden, kendi prensiplerini ortaya koyması ve bunda ısrar etmesidir. Etraftan: “Hayatının en anlamlı günlerinden birini yaşıyorsun, bir gün için giysen ne olur!” gibi baskılar geldiğinde onlara: “Hayatım boyunca koruduğum bir prensibi, bir gün için mi yıkacağım.” şeklinde latif bir cevap verilebilir.

Kadının Düğünlerde Oynaması

Kadınlar düğünlerde kendi aralarında eğlenip hoşça vakit geçirebilirler. Bu eğlencenin elbette, insan vakar ve ciddiyetine ters olmaması, insanları hafifmeşrep hale getirmemesi, dine aykırı söz ve hareket ihtiva etmemesi ve erkeklerden uzak bir yerde olması gerekir. Kadın-erkek karışık oynamak, eğlenmek, câiz değildir. Kadınlar, oynayan erkeklere bakabilirler ama onlarla karışık bir şekilde oynayamazlar. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), oynayan Habeşîlere bakarken Âişe Validemiz de Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında onlara bakmıştır.[775]

Burada ihmal edilen bir yanlışa da işaret edelim: Düğün mekânlarında kadınlar, davetli erkeklerden başka çalgı çalan erkekleri, erkek garsonları, damadı ve damadın arkadaşlarını da hesaba katarak hareket etmeli ve kesinlikle bunların bulunduğu yerlerde oynamamalıdırlar.

---

[739] Nur Sûresi, 24/31.
[740] Ebû Dâvud, *Salât* 84; Tirmizî, *Salât* 277.
[741] Nur Sûresi, 24/31.
[742] Buhâri, *Tefsiru'l-Kur'an* 251.
[743] Ebu Davud, *Libâs* 31.
[744] Kevseri, *Makalât*,
[745] Ahzab Sûresi, 33/59.
[746] Ebû Dâvud, *Libas* 39.
[747] Müslim, *Cennet* 52; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 2/97.
[748] Ebû Dâvud, *Libas* 31.
[749] Nur Sûresi, 24/31.
[750] Ahmed ibn-i Hanbel, 7/403.
[751] Kurtubi, *el-Câmiu liahkâmi'l-Kur'ân*, 15/219.
[752] Buhâri, *Nikâh* 118.
[753] Kurtubi, *el-Câmiu liahkâmi'l-Kur'ân*, 15/219-220.
[754] Nur Sûresi, 24/31.
[755] Ahzâb Sûresi, 33/35.
[756] Meâric Sûresi, 70/29-35.
[757] Buhârî, *Hudûd* 19.
[758] İbn Mâce, *Zühd* 17.
[759] Suyûtî, *Câmiu'l-ehâdîs*, 1/336 (Şâmile).
[760] Kenzü'l Ummal, 41838-39.
[761] Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 41838; Münâvi, *Feyzu'l-kadîr*, 2/129.
[762] Müslim, *Nikâh* 9; Ebû Dâvud, *Nikâh* 44.
[763] İbnü'l Esir, *Câmiu'l-usûl*, 10/647 (8270).
[764] Tirmizî, *Edeb* 42.
[765] Ebû Dâvud, *Hammâm* 3; Tirmizî, *Edeb* 22.
[766] Merginânî, *el-Hidaye*, 1/79; İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/648.
[767] İbn Abidin, *Haşiyetü İbn-i Abidin*, 4/167-170.
[768] İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/648.
[769] İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/648.
[770] Müslim, *Libâs* 82; Ebû Dâvud, *Libâs* 45.
[771] Buhâri, *Büyû* 104; Müslim, *Libâs* 99.
[772] Müslim, *Cennet* 53.
[773] Nevevî, *el-Minhac*, 14/110.
[774] Begavî, *Şerhu's-sünne*, 10/272; Ebû'l Ferec el-Cevzi, *Keşfü'l-müşkil*, 1/1031.
[775] Buhârî, *Iydeyn* 2, 3, 25.

DOKUZUNCU BÖLÜM

SÜSLENME

Süslenme ve Sınırları

Kur'ân-ı Kerim'de: مِنْ حرم زِينَةَ الله الَّتِي أَخرج لِعِبادِهِ والطَّيِّبات مِن الرِّزقِ *"Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve helâl rızıkları kim haram kıldı?"*[776] âyetinde süslenmenin helâlliğine işaret vardır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), güzel giyinme ile alâkalı bir soruya: إِنَّ الله جميل يحب الجمال *"Allah güzeldir, güzeli sever."*[777] şeklinde mukabelede bulunmuştur.

Efendimiz'in (aleyhi ekmelüttehâyâ) hadîs-i şeriflerinde buyurdukları üzere Allah (celle celâluhû), süslenmeyi değil güzel olanı sever. Âlimlerimiz de buna bakarak, övünmek ve kibirlenmek için değil de, kusurunu gidermek, vakarlı olmak ve meşru olmak şartıyla ve aynı zamanda şükür için nimeti izhar etmek maksadı ile güzelleşmenin makbul olduğunu belirtmişlerdir. Bunların dışındaki süslenmeyi ise nefsin bir zaafı olarak görmüşlerdir. Yani buradan anlaşılmaktadır ki, yukarıdaki şartlar çerçevesinde insan güzelleşmek için elbise giyip, kınalanıp, sürme çekebilir. Ancak kendisini ispatlamak için, görsünler diye süslenmek, nefsin boşluğundan kaynaklanır.

Her meselede olduğu gibi süslenme meselesinde de ifrat ve tefritler söz konusu olabilmektedir. Kimi erkek veya kadınlar lüks, israf ve aşırılığa kaçan bir süslenme sevdasına tutulduğu gibi kimileri de insanları rahatsız edecek şekilde şekline, kılık ve kıyafetine dikkat etmemektedirler. Her meselede inananlara orta yolu tavsiye eden dinimiz bu meselede de bizlere sırat-ı müstakimi göstermekte ve süslenirken israftan ve aşırıya kaçmaktan sakındırdığı gibi perişan giyinmekten de bizi men etmektedir.

Kadın için süslenmenin bir ihtiyaç ve fıtratının bir gereği olduğunu söyleyebiliriz. Evet, onun yaratılıştan gelen bir süslenme tutkusu vardır. Dinimiz, kadının bu fıtrî yönünü görmezden gelip ihmal etmemiş ve hep iyi yöne kanalize etmiştir. Dahası, nerede ve kimlere karşı süslenmesi gerektiğini beyan etmiştir. Burada "gaye, vasıtayı meşru kılmaz" şeklindeki dinde sabit bir usûl kaidesini hatırlatmakta fayda var. Yani her ne kadar süslenmek kadın için câiz ve fıtrî bir ihtiyaç ise de bu, kadının süslenme adına kullandığı her vasıtanın helâl olduğu manasına gelmez. O halde kadın için helâl olan süslenmenin, meşru bir biçimde, meşru malzemelerle olması gerektiği gibi, süsünü meşru yerlerde kullanması icap eder. Âlimlerimiz, evli bir kadının kocası için

süslenmesinin ve ona güzel görünmesinin müstehap hatta sevap olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç olarak kadınların süslenmesi konusunda şu ölçüleri zikredebiliriz;

1- Dinî görev ve ibadetlere engel olacak tarzda süslenilmemelidir. Altına su geçirmeyen tırnak ojesi, saç boyası ve hacimli rujları buna örnek gösterebiliriz.

2- Kadının süslenmesi onun cazibesini arttıracağı, cazibesinden ise sadece kocası yararlanabileceği için, süslerini mahremi olmayanlara göstermemelidir. Bekâr kızlar da, kendi evinde süslenebilir ve kadınlar arasına süslü şekilde çıkabilirler.

3- Ziynetle süslenmenin bir yeri olmakla beraber esas zinetin takvâ ve güzel ahlak olduğu unutulmamalıdır. Âyette: ولباس التقوى ذلك خير *"Unutmayın ki en güzel elbise, takvâ elbisesidir."*[778] buyrulmaktadır.

4- Erkeklerin altından mamul ziynet eşyası kullanmaları câiz değildir. Kadınların ise altın ve ipek kullanmaları helâldir.

5- Süslenmek isteyen, haram madde içeren kozmetikler kullanmamalıdır. Yani kullandığı şeylerin domuz ürünleri, alkol gibi dinde kullanılması câiz olmayan maddeleri içermemesine dikkat etmelidir.

6- Allah'ın yarattığı şekli, yani fıtratı bozucu mahiyet arz eden, estetik ameliyatlar yoluyla ya da sağına soluna dövmeler yaptırmak suretiyle bir süslenmeye girmemelidir. Çünkü bu, aslında süslenme değil, Allah'ın beğendiği şekli bozma ve çirkinleştirme demektir.

7- Güzellik, süs ve gösteriş için değil şükür için olmalı ve insanda kibir ve gururlanma hâsıl etmemelidir. İnsan, güzelleştikten sonra da güzelleştiği hâlinden önceki gibi duygu ve düşüncelerini muhafaza etmelidir.

Makyaj ve Sınırları

Allah (celle celâluhû), bütün kâinatı baş döndürücü bir güzellikte yarattığı gibi bu kâinatın en câmi meyvesi olan insanı da en güzel bir surette var etmiştir. Nitekim âyet-i kerimede: لقد خلقنا الإنسان في أحسن تقويم *"Biz insanı en mükemmel surette yarattık."*[779] buyrulmaktadır. Tefsircilerimiz bu âyetteki, "Ahsen-i takvim/en güzel şekilde, tam kıvamında" ifadesinin, manevî güzellik manasına gelebileceği gibi fizikî güzellik şeklinde de anlaşılabileceğini söylemişlerdir.

Böyle bir girişten sonra bu yazıda ele almak istediğimiz konuya gelelim. Günümüzde makyajın özellikle kadınlar arasında çok yaygınlaştığını görüyor, hatta erkeklerin bile kendilerine göre makyaj yapmaya başladıklarına şahid oluyoruz.

Fransızca "maquillage" kelimesinden Türkçe'ye geçen makyaj kelimesi; "yüzü

güzelleştirmek için boyama, yüz boyama, yüz bakımı" gibi manalara gelmektedir. Her şeyin orta yolunu bizlere gösteren İslâmiyet, Allah'ın yaratılıştan insana vermiş olduğu güzelliklerini gösterme manasına gelen süs, makyaj, takı ve güzel giyimi belli kayıtlarla mubah kılarken, Allah'ın bizlere takdir buyurduğu fıtratı bozmaya yönelik süs ve makyaj türlerini ise yasaklamıştır. Şeytan, Allah'a karşı geldiği o ilk anda, insanların bu türlü fıtratı bozucu şeylere kalkışacağını söyler ve bu konudaki rolünü şöyle ifade eder: وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ *"Şüphesiz onlara (insanlara) emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler."*[780]

Makyajın yapılış gayesi, süslenmek ve dikkat çekmektir. Makyaj yapan kadın, başta başkalarının dikkatini çekmek için yapmasa ve sadece kendimi güzel görmek istiyorum dese bile, netice itibariyle makyaj, özellikle erkeklerin dikkatini çeken bir unsurdur. Yani, başta mesele -muhal farz- günah olmasa bile, netice itibariyle insanı günaha itmektedir. Kaldı ki, her süslenen insan, mutlaka başkalarını mülahaza dairesine alarak süslenir ve az veya çok güzel görünme isteğini ortaya koyar. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, güzellik duygusu fıtrîdir ve Allah'ın istediği istikamette kullanılırsa sevap kazandırır, tersi olursa, günahların bir davetçisi haline gelir.

İnsanda ve özellikle kadında fıtrî olan güzel görünme hissi, dinimiz tarafından -bütün duygularda olduğu gibi- tadil edilmiş ve bir kadının nerede ve kime karşı süsleneceği açıklanmıştır. Buna göre, bir kadının süslenmesi iki şekilde olur: Birincisi, ev içinde. Yani kocası için süslenmesi, ona güzel görünmesi ve onu cezb etmesi. Bu maksatla süslenen bir kadın, kocasını günahlara girmekten alıkoyacağından dolayı sevap kazanır. Zira bu haliyle o, kocasının aklını ve duygularını dışarıdan içeriye, sokaktan eve çevirmektedir. İkincisi, ev dışında. Yani başkaları düşünülerek yapılan süslenme ve makyaj.

Makyajla Gelen Günahlar

Kadının dışarıda makyajlı halde bulunması, beraberinde bazı günahlara yol açar:

Birincisi, başkalarını kendisine baktırarak günaha sokma,

İkincisi, olduğundan başka görünerek insanları aldatma,

Üçüncüsü, Allah'ın verdiği sureti ve vücudu beğenmeme manasına gelen şekil değişikliklerine girme.

Evet, İslâm, süslenip güzel görünmeye karşı değildir. Sadece insandaki bu duyguyu, günah işlemeye, duyguların bulanmasına ve insanlar arası kargaşaya sebebiyet vermeyecek şekilde sınırlandırmıştır. İslâmiyet'in hoş görmediği nokta, keyfe kâfi olan meşru dairenin dışına çıkarak sadece kendisini değil başka insanları da günaha sevk edecek ve onların içerisinde bazı olumsuz fikirleri harekete geçirecek şekilde

süslenmektir.

Asr-ı saadette bu konuda bazı tedbirler alınmış ve camide namaz gibi önemli bir ibadette dahi kadının süslenmesi ve koku sürünmesi, bir engel olarak görülmüştür. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: أيما امرأة أصابت بخورا فلا تشهد معنا العشاء الآخرة "*Kendisine buhur (koku) değen kadın sakın bizimle yatsı namazına katılmasın.*"[781]

Bir kadının kokular sürünerek dışarıya çıkmasının ne manaya geleceğini şu ikaz edici beyanlarıyla Peygamber Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) öğreniyoruz: كل عين زانية والمرأة إذا استعطرت فمرت بالمجلس فهي كذا وكذا يعني زانية "*Her göz zina eder. Kadın koku sürünür, sonra da erkeklerin bulunduğu bir topluluğa uğrarsa o da zina işlemiş olur.*"[782]

Bu konuda insan, "Başkasının benim yüzümden günaha girmesi beni ilgilendirmez. Ben güzel görünmeyi seviyorum ve süsleniyorum. Herkesin günahı kendine" diyemez. Zira bir günaha sebep olan, o günahı işlemiş gibi olur.

Bugün, yapılan masraflı süslemelere göre insanlara değer verilebilmektedir. İnsanlık adına çok acı olan bu durum, insanı insan yapan vasıfların bir tarafa bırakılmasına ve neticede değerlerin alt üst olmasına sebebiyet veren hususlardan birisidir. İnsanların şehevî duygularını tahrik etmek, haram olan usullerle insanların teveccühünü kazanmaya çalışmak, kendini güzel bir vasıfla ve fikirle değil de şekille ifade etmeye çalışmak, insanların bizi sağlıklı şekilde değerlendirmelerine mâni olmak yani onları aldatmak vs. hepsi başlı başına birer günahtır ve işte makyaj bu tür günahları içinde barındırmaktadır.

Bu arada, makyajda kullanılan boyaların, parfümlerin ne içerdiği de ayrı bir mesele. Maalesef, çoğunun hangi maddeden ve nasıl yapıldığını, içinde ne gibi katkılar barındırdığını bilmiyoruz. Fakat bilmediğimiz şeyleri kullanmakta da mahzur görmüyoruz!

Aslında Kur'ân'ı rehber edinen ve O'nun emrine âmâde olan cennete talip kadınlar için şu âyet ne kadar güzel bir uyarıcı ve mürşiddir: "*Mümin kadınlara da bakışlarını kısmalarını ve edep yerlerini açmaktan ve günahtan korumalarını söyle. Yine söyle ki mecburen görünen kısımları müstesna olmak üzere, ziynetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerini kapatacak şekilde örtsünler. Zînet takılan yerlerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, üvey oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, mümin kadınlar, ellerinin altında bulunanlar (köleler), erkeklikten kesilip kadınlara ihtiyaç duymayan hizmetçileri veya henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocuklar dışında kimseye göstermesinler. Saklı zînetlerine dikkat çekmek için, ayaklarını da vurmasınlar! Ey müminler! Hepiniz toptan Allah'a tevbe ediniz ki felâha eresiniz!*"[783]

Bu âyet-i kerime bir Müslüman kadının Allah'ın kendisine vermiş olduğu ziynetleri

ve ziynet takılan yerleri, hangi sınırlar içerisinde ve kimlere karşı muhafaza etmesi gerektiğini açık ve seçik olarak belirtmiştir.

Makyaj Malzemelerini Kullanmak Câiz mi?

Bir maddeyi kullanmanın câiz olması için içerisinde domuz ürünleri, alkol gibi dinimizce haram kılınmış bir maddenin bulunmaması, sağlığa zararlı ve yapı itibariyle abdeste mâni olmaması gerekir. Biz hangi markanın hangi ürününde bu haram maddelerin kullanıldığını bilmiyoruz. Ancak edindiğimiz bilgilere göre büyük miktarlarda domuz ürünü kozmetik ürünlerde kullanılmak üzere pazarlanıyor. Dolayısıyla bu konuda ihtiyatlı olmak gerekir. Eğer içindekileri öğrenebiliyorsak ve mahzurlu bir madde yoksa kullanabiliriz. Öğrenme imkânımız yoksa bize düşen o üründen uzak durmaktır.

Eğer kullandığımız ürün vücudumuzun herhangi bir yanında bir tabaka oluşturuyor ve altına suyun geçmesine imkân vermiyorsa, kullanılan madde helâl bile olsa, bizim aldığımız abdest veya gusül sahih olmaz. Bir makyaj malzemesi sağlığa zararlıysa -ki uzun vadede zararlı olduğu biliniyor- dinen de kullanılması uygun olmaz.

Saç Boyamak

Saç boyamak Arapça'da "hidâb" kelimesiyle ifade edilir. Birçok hadîs-i şerifte ve fıkıh kitaplarında saç ve sakal boyamayla ilgili hükümler yer almıştır. Dolayısıyla hayatın birçok alanını getirdiği hükümlerle düzenleyen İslâm, saç veya sakal boyamakla ilgili de hükümler vaz'etmiştir. Hidab konusunda ulemanın ihtilaf ve ittifak ettiği hususlar vardır. Aslında bir konuda ulema arasında ihtilafların olması, dinin o konuda kesin ve sert bir tavır belirlemeyip suhûleti esas aldığını gösterir. Bu yüzden saç ve sakal boyamak müstehap olmakla birlikte bu konuda câiz olmayan hususlar da vardır.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında ehl-i kitap, süslenmenin Allah'a kulluğa aykırı olduğunu düşünerek saç boyamaktan kaçınmışlardır. Allah Resulü (aleyhissalâtu ve's-selam), ashabına ehl-i kitaptan bağımsız ve müstakil bir yol çizmek istediğinden saç ve sakallarını boyamalarını istemiş ve şöyle buyurmuştur: إنَّ اليهود والنّصارى لا يصبغون فخالفوهم "*Yahudi ve Hıristiyanlar (saç ve sakallarını) boyamaz. Onlara muhalefet ediniz (de boyatınız).*"[784] Ancak ulema bu hadîs-i şerifte geçen emrin vücup ifade etmeyip istihbab ifade edeceğini söylemiştir. Yani bu hadis gereğince saç veya sakal boyamak vacip değil müstehap görülmüştür.

Allah Resulü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), saç boyamayı güzel gördüğünü anlatan bir diğer hadîs-i şerif de şu şekildedir: "*Saçlarına kına yakmış bir adam gelmiştir.*

Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtu ve's-selam)*: "Bu ne güzel!" buyurup takdir etti. Daha sonra kına ve ketem (saçları siyaha boyamada kullanılan bir bitki çeşidi) ile boyanmış biri geldi. "Bu evvelkinden de güzel!" buyurdu. Sonra saçlarını sarıya boyamış biri daha gelmişti ki: "Bu öbürlerinden de güzel!" buyurdu."*[785]

Saç boyamada kullanılan boyanın rengi de önemlidir. Mesela Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), saçları siyaha boyamayı yasaklamıştır. Nitekim Mekke'nin fethi günü Hazreti Ebu Bekir'in babası olan Ebu Kuhafe'nin saçlarının beyazlaştığını gören Allah Resûlü (aleyhissalâtu ve's-selam): غيروا هذا بشيء واجتنبوا السواد *"Bu beyaz saçları değiştiriniz ve siyahtan sakınınız."*[786] buyurmuştur. Abdullah ibn-i Mes'ud da Allah Resulü'nün on şeyi sevmediğini, ak saçların rengini değiştirmenin de bunlardan biri olduğunu ifade etmiştir.[787] Saçları siyaha boyamayı yasaklayan bir diğer hadis de şu şekildedir: قوم يخضبون بهذا السواد آخر الزمان كحواصل الحمام لا يريحون رائحة الجنة *"Ahir zamanda, güvercin havsalası gibi siyah renkle saçını boyayacak insanlar zuhur edecek. Onlar cennetin kokusunu bile koklayamazlar."*[788] Havsala, güvercinin kursağı, göğsü demektir. Genellikle siyah olur.

Bununla birlikte saçı beyaz olan kimsenin genç olması hâlinde saçlarını siyaha boyamasında bir sakınca görülmemiştir. Yani saçları siyaha boyamanın yasaklığının ihtiyarlar için söz konusu olduğu ifade edilmiştir. Çünkü ihtiyarların beyazlaşan saçlarını siyaha boyamalarında daha genç görünmek suretiyle başkalarını aldatma söz konusudur. Ancak gençler için böyle bir durum söz konusu değildir. Saçı siyaha boyamanın câiz olduğu bir diğer durum da düşmanla cihad halidir. Düşmana karşı dinç ve mehîb görünmek için saçları siyaha boyamada bir mahzur görülmemiştir.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), saçları siyaha boyamayı yasaklamasına mukabil: إن أحسن ما غير به هذا الشيب الحناء والكتم *"Saçın beyazlığını değiştirmek için kullandığınız şeylerin en iyisi kına ve ketem bitkisidir."*[789] buyurmak suretiyle kına ve ketem kullanmayı tavsiye etmiştir. Buna göre saçları siyaha boyamak mekruh olmakla birlikte sarı veya kızıl renge boyamak müstehap görülmüştür.

Saçları siyaha boyamak gençler için mekruh olmadığı gibi kadınlar için de mekruh değildir. Ancak açık kadınların saç boyamalarını farklı açıdan ele almak gerekir. Çünkü kadınların saç boyamalarının câiz olması, saçlarını sadece kocalarına veya mahremlerine göstermeleri durumunda geçerlidir. Yoksa yabancılara karşı başı açık duran kadınlar öncelikle dinin kat'î emri olan tesettürü terk ettiklerinden dolayı günaha girmiş olurlar. Diğer yandan saç boyama bir yönüyle kadın için bir ziynet ve süstür. Hâlbuki fitneye sebebiyet vermemesi için kadının dışarıda tesettüre uygun giyinmesi, dikkat çekmemesi, koku sürünmemesi ve makyajdan uzak durması esastır. Bundan dolayı başı açık bir kadının saçlarını boyaması ayrı bir günah ve israftır.

Saç boyamakla ilgili bir diğer husus da abdeste mâni olup olmamasıdır. Eğer

kullanılan boya maddesi saç ve kafada bir tabaka oluşturuyor ve suyun altına geçmesine mâni oluyorsa, kuru yer kalmış olacağından gusül abdesti sahih olmaz. Böyle değil de kınada olduğu gibi suyun deriye temasına mâni olmayan bir maddeyse saç boyamak gusle mâni olmaz.

Kadının Misafirliğe Giderken Süslenmesi

Bir kadının süslenebileceği, koku sürünebileceği veya kendini cazip hale getirebileceği tek erkek vardır, o da eşidir. Eşine karşı güzel görünmek için uğraşan bir kadın için böyle bir davranışın müstehap, övülen bir şey olduğunu daha önce ifade ettik. Çünkü bu suretle eşinin gözünü ve aklını dışarının fitnesinden koruyup onu helâl dairesinde tutacaktır. Ancak bunun dışında bir kadının -velev ki aile ziyaretine gitsin ve kadınlar ayrı otursun- makyaj yapması, dikkatleri üzerine toplaması, süslenip püslenmesi câiz değildir. Çünkü böyle bir kadın için gerek yolda gelip giderken gerekse girip çıkmalarda nâmahrem erkeklerin gözünden uzak kalması oldukça güçtür.

Ancak bu demek değildir ki, kadın pejmürde dursun giyiminde kuşamında gereken titizliği göstermesin. Burada yasak edilen husus, kadınların bir fitne haline gelmeleri ve erkekler nazarında tahrik edici birer unsur olmalarıdır. Bu yüzden kadın sade giyinmeli, evi dışında koku sürünmemeli, eşi dışındaki kimseler için süslenmemeli, tabiî hâlinde bulunmalıdır.

Tabii ki, burada kadının durumuna ve bu kuralları ihlalinin ölçüsüne göre mes'uliyeti de farklı olacaktır. Bu da her kişinin vicdanına kalmış bir husustur. Yani bu gibi durumlarda kesin ölçüler verebilmek zordur. Dinin koyduğu genel kaideler ve yasaklar vardır. Her bir Müslüman bunlara ne derece muvafık hareket ettiğine kendisi karar verecektir.

Estetik Yaptırmak

İnsan güzele ve güzelliğe meftun yaratılmıştır. Haddizatında insanın başkaları nazarında temiz, düzgün ve güzel giyinmesi dinimizce de tavsiye edilen hususlardandır. Mesela bir âyet-i kerimede: يا بني آدمَ خذُوا زِينتكم عِندَ كُلِّ مسجِد "*Ey Âdem'in evlatları! Her namaz vaktinde mescide giderken, süsünüz olan elbisenizi giyinin.*"[790] buyrularak insanların toplanma yeri olan mescitlere giderken, kişinin en güzel elbiselerini giymesi istenmektedir. Başka bir âyet-i kerimede de Cenab-ı Hak: مِن حرم زِينةَ الله الَّتي أَخرج لِعِباده والطَّيبات مِنَ الرِّزق "*Allah'ın, kulları için yaratıp ortaya çıkardığı zîneti, temiz ve hoş rızıkları haram kılmak kimin haddine?*"[791] buyurarak Allah'ın yaratmış olduğu her tür nimetten meşru dairede istifade edilebileceğini göstermiştir. Diğer yandan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), güzel giyinme hakkında sorulan bir soruya: "*Allah güzeldir, güzelliği sever.*"[792]

buyurarak aynı hususa işaret etmiştir.

Ancak insan fıtratında bulunan güzelliği sevme ve sahip olduğu güzellikleri başkalarının nazarına arz etme meselesi yine âyet ve hadislerle sınırlandırılmıştır. Mesela, kadınların giydiği elbiselerin hangi vasıfta olacağı açıklanmış, hususiyle kadınların yabancı erkeklerin yanında fitneye sebep olabilecek her türlü hareketten uzak kalmaları istenmiş, tesettüre dair sınırlar getirilmiş, kadınların yabancı erkeklerin yanında güzel koku sürmesi haram kabul edilmiştir.

İşte sırf insanlara daha güzel görünmek için yapılan estetik ameliyat da haram kabul edilen bir fiildir. İnsanın, doğuştan getirdiği tabiî güzelliğini ve yapısını değiştirmeye hakkı yoktur. Bu vücut bize bir emanettir. Öyleyse onda ancak Emânet Sahibi'nin gösterdiği istikamette tasarrufta bulunabiliriz. Nasıl ki, intihar etmemiz, bir organımızı imha etmemiz, parayla kanımızı satmamız vs. câiz değildir. Aynen bunun gibi Cenab-ı Hakk'ın ihsan ettiği organlarımızın daha güzel olması için, onların şeklini değiştirmemiz veya onları büyültüp küçültmemiz de haramdır. Bu tür ameliyatlar için dökülen yığınla paralar da israftır. Ülkemizde ve dünyada bunca fakir insan varken, birilerinin daha güzel görüneceğim diye estetik ameliyatlara dünya kadar para dökmesi dinen câiz olmadığı gibi, bunun vicdanen ve insaniyeten de kabul edilebilir bir yanı yoktur. Çünkü burada ölçü dünyadaki zenginlik-fakirlik değil, Allah'ın yarattığını değiştirme meselesidir. Fakirlerin varlığı ise, insanı insafa davet eden bir husustur.

Fakat ister yaratılış itibariyle, isterse trafik veya iş kazası gibi değişik yollarla insanda normal olmayan fizikî bir bozukluk oluştuysa, bu arızayı düzeltme adına yapılacak işlem bir tedavi sayılır ve bu muamele fıtratı bozmak değil, aslî fıtrata çevirmektir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, şahısların kendi fikirlerinden ziyade, uzman ve dindar doktorların görüşlerine müracaat etmektir. Aksi takdirde heva ve hevesler fikir suretine girerek zaruret miktarınca câiz olan böyle bir uygulamanın kapısını ardına kadar açmak suretiyle günahlara girilebilir.

Meselenin bir de psikolojik yönü vardır. Yani yaratılış itibariyle organlarda bir bozukluk yoktur. Normal bir şekilde faaliyetlerini yerine getiriyorlardır. Ancak vücudun bir yanı veya herhangi bir organ görünüş itibariyle insanı ciddi rahatsız edecek, onun psikolojisini bozacak ve aşamayacağı rûhî rahatsızlığa sebebiyet verecek bir görünümdedir. Böyle bir durumda da yapılacak müdahale o organı fıtrat-ı asliyesine irca (döndürme) olarak görülmektedir. Ancak bu tür durumlarda çok dikkatli olunmalı ve mesele bir tedaviden çıkartılarak tamamen bir estetik mülahazaya bağlanmamalıdır. Ve yine önemsiz olan, insanlar tarafından da normal kabul edilen organlardaki ufak-tefek görünüş değişiklikleri daha güzel görüneyim mülahazasıyla ameliyata tâbi tutulmamalıdır. Yoksa böyle bir durumda kişi günaha girmiş olur.

Cinsiyet Değiştirmek

Cenab-ı Hakk'ın insanı en güzel surette halk ettiğini ve fıtrata sonradan yapılan müdahalelerin dinen yasak olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Kadın veya erkeğin cinsiyetini değiştirmeye teşebbüs etmesi, fıtrata yapılacak en büyük bir müdahale olduğu için haramdır. Şeytan: "*Muhakkak onlara emredeceğim de onlar da Allah'ın yarattığını değiştirecekler.*"[793] şeklindeki küstahça ifadeleriyle, Allah'ın yarattığı fıtratı değiştirtmek suretiyle insanları baştan çıkaracağın ilan etmişti. Dolayısıyla cinsiyet değiştirmek şeytanın bu vesvese suretindeki emrine tâbi olmaktır.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de birçok hadîs-i şerifleriyle kadınları erkekleşmeye çalışmaktan, erkekleri de ne surette olursa olsun kadınlara benzeme gayretinden tehditkâr ifadelerle nehyetmiştir. Bu konuda vârid olan hadislerden bazıları şu şekildedir: ثَلاثَةٌ لا ينظر الله عزّ وجَلّ إليهم يوم القيامة العاق لوالديه والمرأة المترجلة والديوث "*Üç kişi vardır, kıyamet günü Allah onlara nazar etmez: Anne ve babasının hukukuna riayet etmeyen kimse, erkekleşen kadın ve deyyus kimse.*"[794]

لعن الله المتخنثين من الرجال ، والمترجلات من النساء "*Allah, erkeklere benzeyen kadınlara, kadınlara benzeyen erkeklere lanet etsin (rahmetinden uzaklaştırsın.)*"[795]

"*Allah'ın yaratışından nefret ederek kadınlara benzeyenlere Allah'ın gazabı şiddetlidir.*"[796]

"*Allah* (celle celâluhû), *kadın elbisesini giyen erkekle, erkek elbisesini giyen kadına lanet etti.*"[797]

İbni Abbas anlatıyor: لَعن النّبي صلّى الله عليه وسلّم المخنثينَ من الرجال والمترجّلات من النساء وقال أخرجوهم من بيوتكم "*Resûlullah* (sallallahu aleyhi ve sellem), *erkeklerden kadınlaşanlara, kadınlardan da erkekleşenlere lanet etti ve: "Onları evlerinizden çıkarın!" şeklinde ferman buyurdu.*"[798]

Hazreti Âişe (radiyallahu anhâ) anlatıyor: "*Bir kadın, perde gerisinden Resûlullah'a* (aleyhissalâtu ve's-selam) *eliyle bir mektup uzattı. Resûlullah* (aleyhissalâtu ve's-selam) *elini derhal geri çekip: "Ne bileyim, bu el kadın eli midir, erkek eli midir?" buyurdu. Kadıncağız: "Kadın elidir!" deyince Hazreti Peygamber* (aleyhissalâtu ve's-selam)*: "Sen kadın olsaydın, tırnaklarının rengini değiştirirdin" buyurdu. Bununla kına yakmayı kastetmişti.*"[799]

Zikrettiğimiz hadîs-i şeriflerdeki nehiy, kadının erkeğe, erkeğin de kadına benzemesinin en ileri derecesi olan ameliyat yoluyla cinsiyet değiştirmekten başlayıp, giyim-kuşam, süslenme, konuşma ve tavırlarla karşı cinse benzemeye kadar bütün davranışları içine alır. Kadın kendi konumunda kaldığı müddetçe güzel olduğu gibi, erkek de Allah'ın kendisine bahşettiği erkeklik hususiyetlerini koruduğu sürece güzeldir. Yoksa kadının giyim kuşamıyla, hâl ve tavırlarıyla erkeğe benzemeye

çalışması dinimizce yasaklandığı gibi, erkeğin de kadınlara özenip süslenip püslenmesi, kadınsı tavırlar sergilemesi, saçıyla başıyla kadını andıran hallere girmesi de aynı şekilde nehyedilmiştir.

Nitekim yukarıdaki bir hadîs-i şerifte Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine mektup uzatan kadının ellerinin kınalı olmaması karşısında tepkisini ortaya koymuştu. Çünkü kına, kadını erkekten ayıran bir alâmet-i fârikadır. Ancak hadîs-i şerifte Efendimiz'in (aleyhi ekmelüttehâyâ ve't-teslimat) tepkisine neden olan hususu sadece kınayla sınırlı tutmak hadisin manasını daraltmak olur. Cenab-ı Hak, fıtrat olarak kadın ve erkeği farklı yarattığı için, burada mühim olan kadın ve erkeğin meşru dairede kendilerine mahsus alamet ve hususiyetlerini muhafaza etmeleridir. Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem), kadınların saçlarını tıraş etmelerini yasaklaması[800] da bu hususu destekleyen hadislerden birisidir. Dolayısıyla örfü de göz önünde tutarak her iki cinsin, kendileri olarak kalmaları, karşı cinse benzemekten kaçınmaları Allah ve Resûlü'nün razı olduğu haldir.

Burna Hızma Taktırmak

Dinimizde fitrata müdahale etmemek önemli bir esastır. Fıtrata sonradan yapılan müdahaleler Allah'ın yaratmasını beğenmeyerek onu değiştirmek gibi görülmüştür.

Fıtrata müdahalenin mahzurlu olmasının delili şu âyet-i kerimedir: "*(Şeytan):* "*Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar (putlar için nişanlayacaklar), şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler.*" *dedi. Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür.*"[801]

Buna göre, kadının burnunu deldirmesi fitrî hâli değiştirmek olduğundan câiz değildir. Ayrıca bu tür gayr-i fıtrî değişiklikler, hem bir başkalaşmadır hem de insanlara gösteriş yapma ve onların dikkatini çekme duygusunu barındırmaktadır.

Dövme Yaptırmak

Dövme, vücutun belli yerlerine Mesela el, sırt, bilek, pazu, yüz veya dudağa kalıcı şekilde işlenen nakışlara denir. Bu maksatla deriye, iğne veya çuvaldız gibi sivri bir şey kan akıtacak kadar batırılır. Deri altında hâsıl edilen boşluğa mürekkep kına vs. basılır. Deri altında bunlar kuruyunca bir daha çıkmayacak renkli lekeler bırakır. Bu yolla bedenlerine arslan, kuş, çiçek vs. çeşitli şekiller işleten, sevgilisinin adını yazdıran insanlar vardır. Dışarıdan bize ihraç edilen bu zararlı uygulama, maalesef son yıllarda ülkemizde çoğalmış durumdadır.

Dövme yaptırmanın hükmüyle ilgili gelen hadisler, esasen şüpheye mahal bırakmayacak kadar açıktır. Hazreti Ebû Hüreyre radıyallâhu anh anlatıyor: "*Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular:* لعن الله الواصلة والمستوصلة، والواشمة والمستوشمة "*İğreti saç takana da, taktırana da, bedene dövme yapana da, yaptırana da Allah lanet etsin!*"[802]

İbni Abbas (radıyallahu anhumâ) dedi ki: لعنت الواصلة والمستوصلة والنامصة والمتنمصة والواشمة والمستوشمة من غير داء "*Tedavi maksatlı olmaksızın iğreti saç takan, taktıran; kaşları incelten, kaşlarını inceltiren, dövme yapan ve dövme yaptıran lanetlenmiştir.*"[803]

Ebu Cuheyfe (radıyallâhu anh) anlatıyor: "*Resulullah aleyhissalâtu vesselâm kan mukabilinde alınan ücretten, köpekten elde edilen gelirden ve fuhuş kazancından men etti. Dövme yapanı, dövme yaptıranı, faiz yiyeni, faiz yedireni ve musavvirleri (resim yapanları) lanetledi.*"[804]

Hadislerden de anlaşıldığı gibi Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), dövme yapmayı ve yaptırmayı yasaklamıştır. Yani dövme yaptırmak, Efendimiz'in (aleyhissalâtü ve's-selâm) lanetlediği fiillerden biri olması dolayısıyla dinimizde haram kılınmıştır. Dövme yaptırmak Allah'ın insana koyduğu fıtratı beğenmeyip değiştirmek manasını taşıdığından dolayı dişleri inceltmek veya aralarını açmak, saça saç ekletmek ve dövme yaptırmak gibi yasaklanmıştır. Şüphesiz ki fıtratı değiştirme, şeytanın hoşuna giden bir fiildir.[805]

Vücudana dövme yapan/yaptıran bir kişi sonradan pişman olmuşsa, mümkün olduğu kadar uzva bir halel getirmeden bunun izalesine çalışmalıdır. Çünkü âlimler, dövme yapılan yerin necis olduğunu söylemişlerdir. Bunun sebebi, dövme yapılırken vücuda batırılan iğnenin kan çıkarması ve bu kanın orada kurumasıdır. Bu arada, dövmede kullanılan malzemelerin cilt kanseri ve benzeri hastalıklara yol açtığı da nazardan uzak tutulmamalıdır.

Küpe İçin Kulaklarını Deldirmek

Aslında ilk nazarda kulağın delinmesi de fıtrata ters gibi görünüyor. Çünkü bu da Allah'ın yarattığı tabiîliği bozmayı çağrıştırıyor. Fakat Allah Resûlü tarafından haram kılınmayan bir âdettir.

Evet, kadınların küpe takmak için kulaklarını deldirmeleri tavsiye edilmese de yasak da kılınmamıştır. Hadislere baktığımızda asr-ı saadette bu uygulamanın mevcut olduğunu ve Efendimiz'in (aleyhisalâtu ve's-selâm) bunu müsamahayla karşıladığını biliyoruz. Mesela Buhari ve Müslim'de geçen bir rivayete göre Resûlullah (aleyhisalâtu ve's-selâm), kadınları sadaka vermeye çağırmış, onlar da kulaklarındaki küpelere varıncaya kadar vermişlerdir.[806] Diğer yandan içlerinde Hazreti Âişe Validemizin de

bulunduğu kadınların birbirlerine kocalarını anlattıkları bir hadiste Ümmü Zer kocası için: "*Kulaklarımı şıngır şıngır takılarla doldurdu*" demiştir.[807] Bu ve benzeri rivayetleri değerlendiren fukaha, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bu uygulamanın var olduğunu ve Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu yasaklamadığını delil getirerek kadınların kulaklarını deldirmelerinde bir beis olmadığını söylemişlerdir.[808]

Beis yoktur demek bu konuda bir ruhsat olduğunu ancak deldirmemenin daha salim bir yol olduğunu ifade eder. Bundan dolayı küpe takmak isteyenler kulaklarını deldirmeden bunu yapabileceklerse elbette bu daha ihtiyatlı bir yol olur.

Bu ruhsatın kadınlara mahsus olduğunu ifade eden fıkıh kitapları, erkekler için böyle bir maslahat olmadığından yola çıkarak onların kulaklarını deldirmelerinin câiz olmadığını söylemişlerdir. Bu aynı zamanda onlar için fıtratı bozmadır.

Dişleri İnceltmek

Tedavi gayesi olmadan güzel görünmek maksadıyla dişleri törpületmek ve onları inceltmek suretiyle şeklini değiştirmek de dinin yasakladığı davranışlar arasındadır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), dişlerini yontarak onların şeklini değiştiren kimseye ve bunu yapana lanet etmiştir.[809] Çünkü yapılacak böyle bir müdahale ile dişler fıtrat-ı asliyelerini kaybederler. Bunda insanları kandırmak ve süslenmede aşırı gitmek de söz konusudur.

Ancak dişlerin çürümesi, kırılması veya insanı rahatsız edecek derecede şekillerinin bozuk olması gibi durumlardan kaynaklanan rahatsızlıkları tedavi ettirmenin bir mahzuru yoktur.[810]

Kaş Almak

Allah Teâlâ'nın yarattığı her uzuv, olduğu hâl üzere güzeldir. İnsan, sahip olduğu organları üzerinde değişiklik yapma hakkına sahip değildir. İnsan için asıl olan, vücutta bulunan mevcut durumu muhafaza etmektir. Bir rahatsızlığı tedavi ettirmek bahsimizin dışındadır. Bizim üzerinde durduğumuz ve dinin de yasak ettiği husus, güzel görünme mülahazasına bağlı olarak yapılan müdahalelerdir. Çünkü bunlarda insanın Allah'ın yarattığı uzuvları beğenmeyip, onlara kendi isteğine göre bir şekil vermeye çalışması söz konusudur. İşte kaş almak/aldırmak da insanın müdahalesi dışında olan/olması gereken bir kötü âdettir.

İbni Abbas kaşlarını incelten veya inceltiren kimsenin lanetlendiğini ifade etmiştir.[811] Başka bir hadiste de kaş almak Allah Resûlü'nün yasakladığı on davranış

arasında sayılmıştır.[812] Bu ve benzeri hadislerden yola çıkan ulema kaşları almanın, inceltmenin, yukarı kaldırmanın vs. câiz olmadığını söylemiştir.[813] Kaş aldırmada kadının kocasına güzel görünmek istemesi de bir mazeret olamaz. Yani kadının, kocası için de olsa kaşlarını alması caiz değildir.

Ancak fakihler kadınlarda çıkan bıyık, sakal gibi anormal tüylerin onların aslî fıtratından olmadığını ve bunların alınmasının câiz olduğunu söylemişlerdir. Burada kadın için güzel görünmesi gereken kimsenin kocası olduğunu ve ancak ona karşı süslenip güzel görünmeye çalışmasının meşru hatta müstehap olduğunu ifade edelim.

Günümüzde yaygınlaşmaya başlayan kadınların sun'î müdahalelerle kirpiklerini uzatmaları da fıtratı tağyir olup câiz değildir.

İki Kaşın Ortasını Almak Câiz midir?

Yüz; kadın için, yaratılışındaki güzelliğin yansıdığı aynası, aynı zamanda da vücudunun odak noktasıdır. Allah, yarattığı her şeyde olduğu gibi yüzü de ahenkli, dengeli ve son derece mükemmel yaratarak adeta, Kendi cemalinin tecellisini aksettirmiştir.

Buna göre normal görünümde olup insanı rahatsız etmeyen, alınması için zaruret oluşturmayan iki kaş arasını sırf güzellik için açmak, aldırmak câiz değildir. Ancak, bu kıllar, erkeklerde olduğu gibi gür bir şekilde geliyorsa, normal kadın görüntüsüne çevirmek maksadıyla onları almak, herhalde fıtrata dönüş olacaktır. Kadında böyle erkeksi bir görünüm yoksa olduğu gibi kalması gerekir.

Erkek ve Kadınların Yüzlerindeki Kılları Aldırmaları

Erkeklerde çıkan ve erkeğin fıtratından olan sakal ve bıyık gibi kıllar kadında çıktığı takdirde bu kılların aldırılması câizdir. Zira sakal ve bıyık kadının fıtratından sayılmadığı için alınabilir hatta bu tür kılların alınması müstehaptır. Ancak kadınların yüzündeki ince ve tabiî olan ayva tüyünü alması veya aldırması câiz değildir. Bu, “Allah yüz tüylerini yolan ve yolduran kadına lanet etsin...” hadisindeki yasak kapsamına girer.

Erkekler ise sakal ve bıyık dışında yanaklarında çıkan göze nâhoş gelen fazlalık kıllarını, fıkıh kitaplarımızda “muhannes” ismiyle geçen “kadınlaşmış erkekler”e benzememek şartıyla aldırabilirler.

Erkek ve Kadınların Bacak, Göğüs veya Sırtındaki Kılları Aldırmaları

Erkekler ister epilasyon isterse kesici bir aletle olsun göğsünde, sırtında, kol ve

ayaklarında olan kılları, ameliyat ve benzeri tıbbî bir mecburiyet olmaksızın alması ve aldırması câiz değildir. Çünkü bu tür müdahaleler yaratılışa müdahale olarak kabul edilmiştir. İster özenerek olsun, ister böyle bir arzu ve niyeti bulunmasın, bir erkeğin zarûret dışında vücudundaki kılları aldırması onun aynı zamanda kadınlara benzemesi demektir ki bu da caiz değildir. Çünkü erkeğin kadına, kadının erkeğe benzemesi dinimizce yasaklanmıştır.

Kadınlara gelince; onların kol ve bacaklarındaki kılları kesmelerine câiz diyenler olsa da ihtiyatlı ve takvaya uygun olanı kesmemektir. Çünkü içinde şöyle böyle fıtrata müdahale vardır. Bugün bu tür uygulamaların yaygın olması, onların yapılması için bahane olamaz. Hele kolların ve yüzün kıllarının alınması daha bir tedbirli olmayı gerektirir. Bu mütalaamızın mesnetlerinden birisi, asr-ı saadette validelerimizin ve diğer sahabi kadınların böyle şeyler yaptıklarına rastlanmamasıdır. Günümüzde, kadınların süslerinin çoğunu dışarıda teşhir etmeleri ve onların bu yöndeki meyilleri de bizi tedbirli olmaya sevk etmektedir/sevk etmelidir.

Eğer bir kadın bütün bu tedbirli yaklaşımlara rağmen bacaklarındaki kılları aldırmak istiyorsa bunu sadece kocası için yapabilir, yoksa dışarıda kendisini teşhir edemez. Ederse günahkâr olur. Eğer bunu başkasına yaptıracaksa mahrem yerlerini göstermesi de caiz değildir.

Bir kadının vücudunda, erkekleri andıracak şekilde kıllar mevcutsa, bunları aldırmakta bir mahzur yoktur. Çünkü bu, aslî fıtrata dönme maksadıyla yapılan bir tedavidir.

Epilasyon Yaptırma

Epilasyon, iğne vb. ile tüy diplerinin yakılması ve tüylerin tekrar çıkmasının önlenmesi uygulamasına verilen isimdir. Bu uygulama özellikle yüzlerde ve hormon bozukluğu sebebiyle anormal şekilde çıkan kıllarda uygulanır.

Erkeklerin vücudundaki kıllara epilasyon yaptırması câiz değildir. Bunun istisnası, erkeğin görünümünü bozan, göze çirkin gelen, hormon bozukluğu gibi sebeplerden dolayı vücutta görülen ve fıtrattan olmayan fazlalık kıllardır. Bu tür durumlarda erkekler epilasyon yaptırabilirler.

Kadınlar, kaşlarında normal görünümün dışındaki kılları, yüzlerinde çıkan ve kadının fıtratından olmayan bıyık veya sakal gibi tüyleri bu uygulamayla aldırılabilir. Ancak kadınların yüzündeki ince ve tabiî olan ayva tüylerini kesmeleri câiz olmadığı gibi bunlara epilasyon yaptırmaları da câiz değildir.

Kadınların, kol ve bacaklarındaki kılları kesme meselesi yukarıda geçmişti. Epilasyonu da aynı şekilde düşünülebilir. Câiz diyenler olsa da biz tavsiye etmeyiz.

Zira vücuttaki kılların mutlaka birer vazifesi vardır. Onları vazifelerinden alıkoymak doğru değildir. Ayrıca alternatif tıp uzmanları, epilasyonun zararlı tesirlerinin, insan vücudundan, epilasyon terk edildikten sonra bile bir yılda ancak gittiğini söylemektedirler.

Mahzurlarıyla beraber epilasyon yaptırmak isteyenlerin bunu mahremi olmayan erkeklere yaptırmaları câiz değildir. Çünkü bu bir hastalık veya zaruret sayılmaz. Zaruret olmadığı takdirde bir kadının mahremi olmayan erkeklere avret yerlerini göstermesi haramdır. Eğer epilasyonu yapacak kimse kadın ise, bu takdirde kadının kadınlara karşı olan avret sınırlarını gözetmesi gerekir. Yani epilasyon yaptıracak bir kadının, diz kapağıyla göbeği arasını, kadın doktora da olsa göstermesi câiz değildir.

Saç Ekletme

Fıtrata müdahale kapsamında yer alan ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) lanetlediği fiillerden bir diğeri de saça saç ekletme veya eklemedir.[814] Bu konuda Hazreti Esmâ'nın rivayet ettiği bir hadis şu şekildedir: "Bir kadın Resûlullah'a (aleyhissalâtu ve's-selâm) gelerek: "*Kızım çiçek hastalığına yakalandı ve saçları döküldü. Ben onu evlendirdim, iğreti saç takayım mı?*" diye sordu. Peygamber Efendimiz: لعن الله الواصلة والمستوصلة "*Allah (saç) takana da taktırana da lanet etmiştir?" diye cevap verdi.*"[815] Başka bir hadîs-i şerifte de Hazreti Muaviye (radiyallahu anh), Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) eline aldığı bir tutam saçı göstererek: إنما هلكت بنو إسرائيل حيث اتخذت نساؤهم مثل هذا "*İsrailoğullarının kadınları ne zamanki bunu taktılar helak oldular.*" buyurduğunu rivayet etmiştir.[816]

Hadislerde de açıkça görüldüğü gibi, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), saça saç ekletmeyi veya dökülen saçların yerine başkasının saçını takmayı yasaklamıştır. Konuyla ilgili rivayetleri değerlendiren fakihler de bu uygulamanın haram olduğunu söylemişlerdir. Bunun sebebi ise, daha önce de îzah ettiğimiz gibi, insanın tabii ve fıtrî hâline müdahale ederek onu değiştirmesidir. Aynı zamanda burada başkalarına karşı olduğundan daha genç ve farklı görünerek onları yanıltma ve aldatma da söz konusudur.[817] Takma saç kullanmanın haram olması genellikle üç illete bağlanmaktadır: Kötü kadınlara benzeme, Allah'ın yarattığını değiştirme ve takan kişinin gurura düşmesidir.[818]

Saçlarla ilgili olarak yasaklanan bir diğer uygulama da saçlardaki beyaz kılların yolunmasıdır. Allah Resûlü (aleyhi ekmelü't-tehâyâ): لا تنتفوا الشيب ما من مسلم يشيب شيبة في الإسلام إلا كانت له نورا يوم القيامة "*Ak saçlarınızı yolmayın, saç ve sakalını Müslüman olarak ağartan kimse için o saç ve sakal kıyamet gününde nur olacaktır.*" buyurmuşlardır.[819] Başka bir hadîs-i şerifte de Allah Teâlâ'nın ağarmış her bir kıl için bir hasene yazacağı ve bir hatayı sileceği ifade

edilmiştir.[820] İslâm hukukçuları konuyla ilgili delilleri değerlendirerek saçlardaki beyaz kılları yolmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.

Peruk Kullanmak

Yukarıda başlık olarak işlediğimiz "saç ekletme" konusu aslında peruk için de geçerlidir ancak biz ayrı bir başlıkta kısaca peruk meselesi üzerinde de durmayı düşünüyoruz.

Peygamberimiz (aleyhi ekmelü't-tehâyâ), ifade buyurduğu hadîs-i şeriflerinde kadınların, saçlarına saç eklemelerini, bir başka kadının saçını başlarına koymalarını yasaklamış[821], her kadının kendi saçıyla var olmasını istemiştir. Her ne kadar bir mazeret sebebiyle, insan saçı dışında, pamuk naylon vs. nesnelerden yapılan saç benzeri şeylerin kullanılmasına Hanefî Mezhebi'nde izin verilmiş olsa da[822], bunlar da bir örtü ile kapatılacak ve ancak kocaya ve nikâh düşmeyen akrabaya gösterilebilecektir. Peruğu saçın üzerine takıp bunu başörtüsü niyetine kullanmayı düşünmek bir yanlışlıktır. Çünkü kullanılan peruğun görüntü ve şekil itibariyle saçtan bir farkı yoktur hatta kullanılan peruk, kadını daha da çekici hâle getirebilmektedir. Dolayısıyla zaruret hâlinde bazı zaman ve mekânlarda takılabileceği nazarda tutulsa bile, normal şartlarda peruk takmak câiz değildir.

Saçları Kestirmek

Kadının saçını, erkeğe benzeyecek şekilde tıraş ettirmesi, yani ensesi görünecek derecede kestirmesi, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından kesin şekilde haram kılınmış ve bunu yapan kadın lanetlenmiştir. Bu konuda âlimlerimiz arasında ittifak vardır.

Traşın dışındaki kısaltmalar câizdir. Burada da yine erkeğe benzememek esastır ve erkeklerin saçları kadar kısaltmamak icap eder. Nitekim hadis şerhlerinde bu mesele şu şekilde ifadelendirilmiştir: Kadınlara saç tıraşı yoktur. Onlara ancak kısaltmak vardır.[823]

Meseleye mahremiyet ve tesettür açısından da baktığımızda, uzamış saçların zaman zaman kesilmesinin daha uygun olacağı ortaya çıkar. Zira uzun saçların, başörtüsünün altından çıkmaması veya toplandığında eşarbın içinde hoş olmayan bir görüntü oluşturmaması için bu şarttır. İşin bir de sıhhî yönü vardır ki, bu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Evet, kadınlar saçlarını erkeğe benzemeyecek şekilde ve hayatı kendilerine zorlaştırmadan kesebilir ve böylece tesettüre daha uygun hâle getirebilirler.

Tırnak Uzatmak ve Manikür Yaptırmak

Dinimiz, kadın ve erkek için tırnağın kesilmesini fıtrattan saymıştır. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): خمس من الفطرة الختان والاستحداد ونتف الإبط وتقليم الأظفار وقص الشارب *"Beş şey vardır ki, bunlar fıtrattandır: Sünnet olmak, kasıkları traş etmek, tırnak kesmek, koltuk altındaki kılları yolmak ve bıyıkları kısaltmak."*[824] buyurarak tırnakların kısaltılmasının fıtrattan olduğunu açıkça beyan etmiştir. Buna göre hem erkek hem de kadın açısından fıtrî olan, tırnağı uzatmak değil kısaltmaktır.

Kadın ve erkeğin el ve ayaklarında olan tırnakların kesilmesi koruyucu hekimlik açısından da önemlidir. Zira uzun tırnaklar altında biriken mikroplar yemek yerken elin temas ettiği yerlere bulaşacak bu da hastalıklara sebep olacaktır.

Kadın, erkek herkes için bilerek tırnağını uzatmak mekruhtur. Tırnak uzatmak kadın için süs alameti sayılmaz.[825] Buna göre kadın erkek herkes, İslâm fıtratı üzere hareket etmeli ve gayrimüslimlerin âdetlerine özenmemelidirler. Tırnağı uzatmanın en üst sınırı kırk gündür. Kırk günden sonra artık tırnakları kesmemek câiz olmaz. Müstehap olan ise her Cuma günü tırnakları kesmektir.[826] Elbette tırnakları uzatmanın kırk gün olması son sınırı ifade eder. Bir Müslüman erkek veya kadın, fıtrattan olan böyle bir işi kendi durumuna göre belki müstehabı da gözeterek her hafta mümkünse Cuma günü yapmaya çalışmalıdır. Herhangi bir özür olmadan uzamış olan tırnaklar, abdest alırken suyun ulaşmasına engel oluyorsa bu şekilde alınmış olan abdest ve gusül de sahih olmaz. Hadîs-i şerifte gusül esnasında suyla yıkanmayan yerlerin ateşe arzedileceği haber verilmiştir.[827]

Tırnakların, en fazla kırk gün içinde kesilmesi gerektiği için, tırnak uzatmaya bağlı olarak yapılacak süslemeler de hâliyle câiz olmayacaktır. Mutlaka süsleme yapılacaksa, tırnakları uzatmadan süslemeye bakmalı ve tabii ki süslenirken de suyu geçiren malzemeler kullanılmalıdır. Zira kullanılan ojeler suyu geçirmiyorsa abdest ve gusül geçerli olmaz ki bu da ibadet adına çok büyük tehlike demektir.

---

[776] A'raf Sûresi, 7/32.
[777] Müslim, *İman* 147.
[778] A'raf Sûresi, 7/26.
[779] Tin Sûresi, 95/4.
[780] Nisâ Sûresi, 4/119.
[781] Müslim, *Salât* 143; Ebû Dâvud, *Tereccül* 7.
[782] Tirmizî, *Edeb* 35; Ebû Dâvud, *Tereccül* 7.
[783] Nur Sûresi, 24/31.
[784] Müslim, *Libâs* 80.
[785] Ebû Dâvud, *Tereccül* 19.
[786] Ebû Dâvud, *Tereccül* 18.
[787] Nesâî, *Zînet* 17.
[788] Nesâî, *Zînet* 5.
[789] Ebû Dâvud, *Tereccül* 18.
[790] A'raf Sûresi, 7/31.
[791] A'raf Sûresi, 7/32.
[792] Müslim, *Îmân* 147.
[793] Nisâ Sûresi, 4/119.
[794] Nesâî, *Zekât* 69.
[795] Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummal*, 16/385.
[796] İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 9/334.
[797] İbrahim Canan, *Kütüb-ü Sitte Tercümesi*, 7/493.
[798] Buhârî, *Libâs* 62, *Hudûd* 33.
[799] Ebû Dâvud, *Tereccül* 4.
[800] Tirmizî, *Hacc* 74.
[801] Nisâ Sûresi, 4/119.
[802] Buhârî, *Libâs* 86; Müslim, *Libâs* 119.
[803] Ebû Dâvud, *Tereccül* 5.
[804] Buhârî, *Büyû* 113; Ebû Dâvud, *Büyû* 65.
[805] Bkz., Nisa Sûresi, 4/119.
[806] Buhâri, *Iydeyn* 7.
[807] Müslim, *Fedâilü's-sahabe* 92.
[808] Bkz: İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 6/388.
[809] Buhâri, *Libâs* 82.
[810] Karadavi, *el-Halâl ve'l-harâm*, s. 86.
[811] Ebû Dâvud, *Tereccül* 5.
[812] Ebû Dâvud, *Libâs* 11; Nesâî, *Zînet* 20.
[813] Karadavi, *el-Halâl ve'l-harâm*, s. 87.

[814] Buhârî, *Büyû* 113.
[815] Müslim, *Libâs* 115.
[816] Buhârî, *Libâs* 83.
[817] Mevsılî, *el-İhtiyar*, 4/175.
[818] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Ansiklopedisi*, 7/506.
[819] Ebû Dâvûd, *Tereccül* 17.
[820] Ebû Dâvud, *Tereccül* 16.
[821] Buhârî, *Libâs* 83.
[822] *el-Mevsuatu'l-Fıkhiyyetu'l-Kuveytiyye*, "Şa'r" mad., 26/109.
[823] İbn Hacer, *Fethu'l-bâri,* 1/316.
[824] Müslim, *Tahâret* 49.
[825] Buhârî, *Libâs* 63.
[826] *el-Mevsuatu'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, "Ezfâr" mad., 5/170.
[827] Ebû Dâvud, *Tahâre* 98.

ONUNCU BÖLÜM

KADIN ERKEK MÜNASEBETLERİ

Haremlik-Selâmlık

Haremlik-selâmlık, birbirlerine yabancı (mahrem olmayan) kadınlarla erkeklerin ayrı oturmasına, ayrı iş yapmasına denmektedir. Aslında haremlik-selâmlık, kaynaklarımızın (Kur'ân ve Sünnetin) -örnek olabilecek pek çok rivayet bulunmakla beraber- doğrudan ve şeklini belirleyerek ortaya koyduğu bir uygulama değildir. Ancak dinimiz, erkek ve kadın arasındaki diyalogları belirleyecek bazı ana esaslar ortaya koymuş, Müslümanlar da bu ana esasları uygularken, maslahat görüldüğü yerlerde erkeklerin de kadınların da zihnen ve kalben daha salim ve rahat olabilmeleri için şeklen bazı uygulamalara gitmişlerdir. Tabiî, bu uygulamalar Kur'ân ve sünnetin muhtevasına, genel prensiplerine uygun olarak ortaya konmuştur.

Haremlik-selâmlık hakkında, Kur'ân ve sünnetten doğrudan bir beyan aramak ve bulunamadığı için de meseleye karşı çıkmak, makul ve makbul değildir. Zira hayatın içerisinde yaşadığımız pek çok mevzu vardır ki, doğrudan Kur'ân ve sünnette geçmemekle beraber, bu iki temel kaynağımızın ortaya koyduğu umumi prensiplere bakarak ve hususi olarak belirlediği hükümlere kıyas ederek açıklanmış ve bu açıklama işi ise sahabe efendilerimiz başta olmak üzere ümmet-i Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) âlimlerine kalmıştır. Diğer bir ifadeyle, ihtiyaç duyulduğunda ümmetin müctehidleri, Kur'ân ve sünnete uygun olarak yaptıkları ictihadlarla dinimizin her zaman ve mekânda yaşanılırlığını ortaya koymuşlardır.

Öyleyse biz, meseleyi doğrudan kaynaklarımızda aramak yerine, konunun özü olan "birbirine yabancı (nâmahrem) erkek-kadının diyaloğu" veya erkekle kadının birbirine karşı konumu çerçevesinde ele alalım.

Genel prensipler açısından baktığımızda konuyu beş husus üzerinde temellendirebiliriz: 1. Bakmak 2. Konuşmak 3. Dokunmak 4. Giyinmek 5. Davranış sergilemek.

Pek çok âyet ve hadiste bu beş mesele, kadın-erkek diyaloğunda verilecek hüküm ve yaklaşımların ana mihverini oluşturmakta ve insanî ve zarurî olarak gerçekleştirilecek münasebetler, bu beş açıdan belli bir çerçeveye alınmaktadır. Zira erkek ve kadın,

gerek zarurî gerekse fıtrî olarak birbirine bakacak, konuşacak ve çeşitli münasebetler geliştirecektir. İşte burada dinimiz, ne tamamen yasaklayıcı ne de büsbütün serbest bırakıcı bir tavır yerine, işin makul ve fıtrî kısmını kabul ederek, muhtemel olumsuzluklara karşı bazı tedbirler almıştır. Şimdi bunları tek tek ele alalım, sonra da haremlik-selâmlık meselesinin bu beş nokta açısından nasıl tabiî bir netice olduğunu görmeye çalışalım.

Bakmak

Nur Sûresi'nin 30 ile 31. Âyetlerinde ayrı ayrı: قُل لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَقُل لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ "Mümin erkeklere bakışlarını kısmalarını …Mümin kadınlara da bakışlarını kısmalarını söyle.." buyrularak hem erkeğin hem kadının gözlerine sahip çıkmaları, harama bakmamaları emredilmiştir. Bu emre göre bir erkek, yabancı bir kadının hiçbir yerine bakamayacağı gibi bir kadın da yabancı bir erkeğin hiçbir tarafına nazar edemez.

فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ "*Peygamber hanımlarından bir şey isteyeceğiniz veya onlara bir soru soracağınız zaman, perde arkasından isteyin ve sorun.*"[828] âyetindeki perde arkasından isteme konusunda Elmalılı Hamdi Yazır şöyle der: "Bundan böyle harem farz kılınmıştır ki o zamana kadar Arap'ta âdet değil idi."[829] Âyette her ne kadar "Peygamber hanımları" şeklinde hususi bir ifade geçse de, hükmün umumî olmasına bir mâni yoktur. Yani, buradaki bakma ve konuşmaya karşı tedbir, bütün kadınlara karşı söz konusudur. Peygamber hanımları inananların annesi olduğundan dolayı, annelere karşı böyle bir tedbir alınıyorsa, diğer yabancı kadınlara karşı evleviyetle tedbirli olunmalıdır.

Peygamber Efendimiz de harama bakmaktan sakındıran beyanlarda bulunmuş, bir defasında Hazreti Ali'ye şöyle buyurmuştur: يا عليّ لا تتبع النظرة النظرة فإنّ لك الأولى وليست لك الآخرة "*Yâ Ali, yabancı bir kadını gördüğünde ikinci defa bakma. Çünkü ilk bakışın iraden dışındadır ve onda bir vebal yoktur. İkinci defa bakarsan bu, iradenle olduğu için haramdır.*"[830]

Konuyla ilgili diğer bir hadis ise şöyledir: "*Bir kadının güzelliği bir Müslümanın gözüne çarpar da ondan gözünü çevirirse, Cenab-ı Hak o Müslümana lezzetini kalbinde duyacağı bir ibadet bahşeder.*"[831]

Bir kudsî hadiste ise şöyle buyrulur: النظرة سهم مسموم من سهام إبليس من تركها من مخافتي أبدلته إيمانا يجد حلاوته في قلبه "*Nazar, Şeytanın zehirli oklarından bir oktur. Kim, bana karşı olan saygı ve korkusundan dolayı harama bakmayı terk ederse, ben onun kalbine öyle bir iman veririm ki, o imanın tadını kalbinde hisseder.*"[832]

Konuyla ilgili Bediüzzaman Hazretleri de şöyle demiştir: "Nasıl ki, merhume ve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlakı tahrip eder. Öyle de, ölmüş kadınlar suretlerine veyahut sağ kadınların küçük

cenazeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverâne bakmak, derinden derine hissiyât-ı ulviye-yi insaniyeyi (insandaki yüce duyguları) sarsar, tahrip eder."[833]

Bir kadına bakmanın haram oluşunun elbette bazı istisnaları vardır. Mesela insan, evlenmeye niyet ettiği kadının yüzüne ve ellerine bakabilir. Nitekim bir defasında Ebû Hüreyre (r.a), Peygamberimizin yanında bulunurken bir adam gelerek, Ensar kadınlarından birisiyle evlenmek istediğini söyler. Peygamberimiz, "*O kadına baktın mı?*" diye sorunca, o zat, "*Hayır*" der. Peygamberimiz tekrar: فَاذْهب فَانْظُرْ إِلَيها فَإِنَّ فى أَعينِ الأَنْصارِ شيئًا "*Öyleyse git, ona bak, çünkü Ensarın gözlerinde bir şey vardır.*"[834] buyurur. Bu hususta şehvetle de olsa bakılabileceği kaydı zikredilmektedir.

Mesela, bir satıcının, alıcı konumundaki kadına bakması, bir güvenlik görevlisinin, iş gereği olarak kadınlara bakması da bu çerçevede değerlendirilebilir. Yine Mesela, hâkimin veya şahitlerin kadını tanımaları için bakmaları, câizdir. Çünkü burada bir haksızlığın giderilmesi ve bir hakkın yerine gelmesi bahis mevzuudur.[835] Doktorun, hastasına bakması da ruhsat verilen hususlardandır.

Ayrıca, fitne ve şehvet tehlikesi olmadığında, kadının eline ve yüzüne bakılabileceği de zikredilmektedir ki,[836] bu çok izafi bir şeydir ve insanın nefsine güvenmesi doğru olmadığından her zaman tedbir ister.

Konuşmak

Konuşmak, fıtrî ve zarurî bir özelliktir. Elbette kadınla erkek konuşacaktır. İslâm, kadınların erkeklerle konuşmasını yasaklamamış, ancak bazı ölçüler koyarak meseleyi dengeli hâle getirmiştir. Kur'ân'ın, yukarıda da zikrettiğimiz âyetle koymuş olduğu şu prensip, ölçülü davranma adına bize yol göstermektedir: "*Peygamber hanımlarından bir şey isteyeceğiniz veya onlara bir soru soracağınız zaman, perde arkasından isteyin ve sorun.*"[837]

Ayette bildirilen bu durum, yani Peygamber hanımlarının şahsında yapılan bu hitap bütün Müslümanlar için geçerlidir. Âyetin birinci derecede muhatabı Peygamber hanımları -ki, onlar bizim annelerimizdir- ve sahabe efendilerimizdir. İki taraf da haram-helâl hususunda derin bir dikkate ve rikkate sahiptir. Dikkat edilirse Allah Teâlâ, İslâm'ı yaşamada incelerden ince, baş döndürücü bir hassasiyete sahip olan bu iki gruba yukarıda geçen ölçüyü emrediyor. Onlara bu emir verilmişse, onlardan sonraki biz Müslümanların ne kadar hassas olmamız gerektiği açıktır.

Aynı bakış açısıyla şu mübarek beyanı da okuyalım: "*Ey Peygamber hanımları! Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Takvâ sizin sıfatınız olduğuna göre, nâmahrem erkeklere hitab ederken tatlı ve cilveli bir eda ile konuşmayın ki kalbinde hastalık bulunan bir şahıs, şeytanî bir ümide kapılmasın. Ciddî, ölçülü konuşun.*"[838] Zirvedeki

insanlara bunlar emrediliyorsa, bize de onları örnek almak düşer.

Özetle; erkekle kadın arasında yaratılıştan gelen bir alaka vardır. Kadının dikkat çekmesi daha fazla söz konusu ise de netice itibariyle erkekler de bu özellikten uzak değildir. Öyleyse zaruret hâllerinde konuşurken, her iki taraf da tesettürlerine dikkat ederek, karşı tarafı tahrik etmeden, dikkatini üzerine çekmeden, yüzüne sürekli bakmadan, ihtiyaç ölçüsünde konuşmalı, dahasına prim vermemelidir. Böylece bir Müslüman'a yakışır şekilde ciddi, vakur ve temkinli bir davranış ortaya koymuş olur.

Dokunmak

Bu konuda kısaca diyebiliriz ki, bakmak bu kadar mahzurlu iken, dokunmak elbette daha fazla mahzurludur. Hatta gözün bakmasında olduğu gibi elin dokunmasında da zina özelliği vardır.[839] Kadınla nâmahrem olan erkeklerin tokalaşmasını da bu açıdan ele aldığımızda câiz olmadığını görürüz. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kadınlardan biat alırken, eliyle dokunarak değil elbisesinin üzerine veya eline sardığı sargının üzerine dokunmalarını sağlayarak almıştır. Kadın eline dokunmaktan özellikle kaçınmış ve: إِنّى لا أُصافِح النِّساء "*Ben kadınlarla tokalaşmam!*" buyurmuştur.[840]

Tokalaşmanın şehvetle olup olmaması neticeyi değiştirmez. Yani şehvet duyup duymama bir ölçü değildir. Mutlak manada dokunma haram kılınmıştır. İstisna olarak bazı hâller sayılabilir. Doktorun hastasına dokunması ve buna benzer çok dar çerçeveli zaruretlerle, yaşlı bir kadının elini öpmek gibi ruhsatlar bu istisnalara girer. Fakat kadının, yabancı bir erkek yaşlı da olsa o erkeğin elini öpmesi caiz değildir. Çünkü bir erkeğin kadına olan ilgisi, ihtiyarlığında da sürmektedir. Dolayısıyla bu konuda ihtiyat lazımdır.

Giyinmek

Dinimizde, giyinme konusunda bazı ölçüler koymuş, bunun yanında coğrafyaya, kültüre göre değişikliğe de müsamahalı bakan bir kısım umumî prensipler vaz' etmiştir. Tesettüre uygun ve geniş giyinmek bir esas prensip olarak konulmuş, buna göre erkek olsun kadın olsun vücut hatlarını belli eden ve avret yerlerini gösteren elbiseler haram kılınmıştır. Gösteriş ve insanların dikkatini çekmek için giyinmek de haram kılınanlar arasındadır. Mesela bir hadîs-i şerifte şöyle buyrulur: مَن لَبِس ثَوبَ شُهرة في الدُّنيا أَلبسه الله ثوب مذَلّة يوم القيامة ثُمّ ألهب فيه نارا "*Kim dünyada şöhret (gösteriş) elbisesi giyerse Allah da ona kıyamet gününde benzerini giydirir. Sonra onun üzerinde ateş alevlenir.*"[841] Ayrıca, erkekler için ipek giymek ve altın takmak yasaklanmıştır.

Bunun dışında renk ve biçim olarak teferruata girilmemiştir. Ancak, bazı renklere ve tutumlara karşı da hafiften tavır konmuştur. Mesela, cırtlak kırmızı ve parlak sarı gibi, erkekler için dikkat çeken renkler haram kılınmamakla beraber, gerek yukarıda ifade

edilen “dikkat çekicilikleri” yönüyle gerekse erkek fıtratına çok uygun düşmemesi açısından tavsiye de edilmemiş ve mekruh görülmüştür. Hazreti Ali Efendimiz’in rivayet ettiği bir hadîs-i şerif şöyledir: “*Rasûlullah* (sallallahu aleyhi ve sellem) *bana altın yüzük kullanmayı, ipekli elbiselerle sapsarı elbiseler giymeyi ve rükû’dayken Kur’ân okumayı yasakladı.*”[842] Burada Hazreti Ali Efendimiz’e yasaklanan sarı renk, başka hadislerde kırmızıya karşı takınılan tavır, erkekler için geçerlidir. Kadınlara bunlar serbest bırakılmıştır. Ancak, kadın da bu tür “dikkat çeken” renkleri dışarıda giymeyecek, süs ifade eden bu tür elbiselerini evinde ve sadece kadınların olduğu mekânlarda giyecektir. Zira kadınlar için “dışarıda iffetiyle, ağırbaşlılığıyla tanınma” prensibi bizzat Kur’ân tarafından vaz’edilmiştir.[843] Renk ve giyiniş tarzıyla dikkat çekmek ise, erkekler nazarında farklı tanınmaya yol açar. Bu da toplum için bir risktir.

Giyim kuşamla alâkalı hadisleri incelediğimizde, belli ve kesin olan haramların dışında şu genel kanaat uyanmaktadır: Erkeğin erkekliğine kadının da kadınlığına uygun elbiseler giymesi gerekir. Bazı renk ve şekiller vardır ki, erkeğin ciddiyetine, ağırlığına halel verir. Bazı renk ve şekiller de vardır ki, kadının letafetini, kibarlığını, inceliğini kırar ve onu hoyratlaştırır. Bazı renk ve şekiller çok dikkat çekicidir, insanlar arasında farklılık mülahazasına meylettirir, ben buradayım dedirtir. Bu türlü farklılık düşüncesi veren ve insanı fıtrîliğinden uzaklaştıran elbiseler, doğrudan haram kılınmasa bile en azından mekruhtur denebilir. Nitekim Hanefîler tarafından, dikkat çekici şekilde koyu olan kırmızı ve sarı renklerin erkeklere mekruh olduğu doğrudan ifade edilmiştir.[844]

Davranışlar

Kadın da erkek de birbirlerinin ilgisini çekecek tarzda hareket etmemelidirler. Kadının böyle hareketlerde bulunmasını “şuh edâ”, “kırıtma” şeklinde de ifade ederler. Kur’ân, “*Tatlı ve cilveli konuşmayın*” [845] diyerek kadınları ikaz etmektedir. Güzel görünmek ve beğenilmek duygusu daha çok kadında olduğu ve hayatın içinde bu özellik daha fazla kadında görüldüğü için özellikle kadınlara bu konuda ikaz ve tavsiyeler çok olmuştur: Mesela, koku sürünerek erkeklerin arasından geçen bir kadının zina yapmış gibi olacağı bildirilmiştir.[846] Yukarıda zikrettiğimiz Nur Sûresi’nin 31. âyetinde, kadınlara hitaben: “*Saklı zînetlerine dikkat çekmek için, ayaklarını vurarak yürümesinler!*” buyrulmuştur.

Nur Sûresi’nin 30 ve 31. âyetleri de bu konuda belirleyici beyanlardır: “*Ey Şânı Yüce Nebi, Mümin erkeklere bakışlarını kısmalarını ve edep yerlerini açmaktan ve zinadan korumalarını söyle! Bu, onlar için en uygun olan davranıştır. Allah yaptıkları her şeyden hakkıyla haberdardır. Mümin kadınlara da bakışlarını kısmalarını ve edep yerlerini açmaktan ve günahtan korumalarını söyle. Yine söyle ki mecburen görünen*

kısımları müstesna olmak üzere, zînetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerini kapatacak şekilde örtsünler. Zînet takılan yerlerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, üvey oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, mümin kadınlar, ellerinin altında bulunanlar (köleler), erkeklikten kesilip kadınlara ihtiyaç duymayan hizmetçileri veya henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocuklar dışında kimseye göstermesinler. Saklı zînetlerine dikkat çekmek için, ayaklarını da vurmasınlar! Ey müminler! Hepiniz toptan Allah'a tevbe ediniz ki felâha eresiniz!"[847]

Bu âyetler zaman ve mekân açısından umumi olmakla evin içini, evde oturuş şeklini de ihtiva etmektedir. Yani, evde karışık otururken de bakma, konuşma, kendini hissettirme konularında bizlere ölçü vermekte ve dikkat etmemiz istenmektedir. İşte bu hassasiyet, bizim kültürümüzde daha sonraları haremlik-selâmlık şeklinde bir uygulamaya vesilelik teşkil etmiştir. Bir kısım gıll u gışlardan emin olmak ve muhtemel günahlara karşı içini ve dışını -Elmalılı Merhumun Şiblî Hazretleri'nden menkulen dediği gibi "hem vücut gözünü hem de kalb gözünü"- koruyabilmek için herhalde en selâmetlisi budur. Ayrıca âyette geçen zînetten maksad, pek çok müfessirin beyanıyla kadının ziynet yerleri ve o yerlere takılan süslerdir. Aslında her ne kadar, ziynet yerleri, "ziynet eşyası takılan yerler" diye düşünülse de, kadının bütün vücudunun ziynet olduğu hususu ağır basmaktadır. Zira bakılması haram kılınan yerler, kadının bütün vücududur. Öyleyse, ziynet kelimesini kadının bütün vücuduna teşmil etmek makuldür. Konuyu Merhum Elmalılı Hazretleri şöyle bağlar: "Zînet mefhumunun hılkîye de (yaratılıştan gelene de) sun'îye de (sonradan giyilen, takılan şeylere de) şamil olduğunda şüpheye mahal yoktur. Ziynet ve cemalin hakkı da, sadece ehline gösterip yabancıya arz etmemektir."

Diğer bazı âyetlerle beraber, hususiyle bu iki âyet bize göstermektedir ki, erkek ile kadın arasındaki diyaloglar son derece naziktir ve bu nezaketin korunmasında bakma, konuşma, dokunma, kendini gösterme gibi hususlar fevkalâde önemlidir. İşte bu önemine binaen, karışık oturmalar her ne kadar tesettüre ve davranışlara riayet edildiği takdirde meşru görülse de, şüphelerden emin olmak, kalbi korumak açısından tavsiye edilmemiş ve erkekle kadının ayrı ayrı oturup konuşmasında yarar görülmüştür.

Bu anlatılanlardan dinin bu meseleyi zorlaştırdığı şeklinde bir kanaate girilmemelidir. Zira zaruret hâllerinde ihtiyaç ölçüsünde erkekle kadın konuşabilir, yalnız bulunmamak kaydıyla beraber oturabilirler. Fakat zaruret değilse ve erkekle kadın arasındaki meyil, etkilenme ve alaka bir gerçekse –ki gerçektir, inkârına imkân yoktur- o zaman yabancı bir erkekle yabancı bir kadın neden beraber otursun ve neden konuşsun! İki cinsin de birbirlerine karşı meylini, alakasını, tutkusunu görmezlikten gelmek, realiteye ve fıtrata karşı inat etmek demektir. Öyleyse, fıtratla zıtlaşmaya

girmemek için bu gerçeği kabul etmeli ve erkek kadın münasebetlerinde gereken hassasiyet korunmalıdır. Dinimizin ortaya koyduğu prensipler de bu hassasiyeti belirler ve sınırını çizer.

Buraya kadar anlattığımız beş husus açısından haremlik-selâmlık meselesini ele aldığımızda şu neticeye varırız: Haremlik-selâmlık uygulaması, bu isim altında doğrudan emredilen bir husus olmamakla beraber, dinimizin kadın-erkek diyaloglarına getirdiği genel prensipler ve saydığımız beş husus, geçmiş büyüklerimizi böyle bir çareye yönlendirmiştir. Öyleyse haram-helâl şeklinde keskin bir hüküm verme yerine konuya genel prensipler açısından bakmalı ve öyle düşünmeliyiz. Saydığımız hususlara dikkat edildiği müddetçe, erkeklerle kadınlar beraber oturabilirler. Ancak, sayılan hususlara dikkat etmeye çalışıldığında görülecektir ki, en selâmetli yol, erkeklerin erkeklerle, kadınların da kadınlarla oturmalarıdır. Zaten bu biraz da fıtrî neticedir. Yani, beş noktaya dikkat edildiğinde insanlar tabiî olarak ayrı oturmayı düşüneceklerdir. Nitekim dini hassasiyeti olmayan çevrelerde bile bu fıtrîlik kendini ele vermektedir.

Kadının Yabancı Bir Erkekle Konuşmasında Ölçü

İslâm, kadınların erkeklerle konuşmasını yasaklamamış, ancak bazı ölçüler koyarak meseleyi dengeli hâle getirmiştir. Kur'ân'ın koymuş olduğu şu prensip, ölçülü davranma adına bize yol göstermektedir: "*Peygamber hanımlarından bir şey isteyeceğiniz veya onlara bir soru soracağınız zaman, perde arkasından isteyin ve sorun.*"[848]

Ayette bildirilen bu durum yani, Peygamber hanımlarının şahsında yapılan bu hitap bütün Müslümanlar için geçerlidir. Âyetin birinci derecede muhatabı Peygamber hanımlarıdır ki, onlar bizim annelerimizdir. Peygamberimizden (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra, ölünceye kadar onların başkalarıyla nikâhlanması helâl değildir. Âyette bildirilen ikazın ikinci tarafında ise, haram-helâl hususunda derin bir dikkate ve rikkate sahip olan sahabe vardır. Dikkat edilirse Allah Teâlâ, İslâm'ı yaşamada incelerden ince, baş döndürücü bir hassasiyete sahip olan bu iki gruba yukarıda geçen ölçüyü emrediyor. Onlara bu emir verilmişse, onlardan sonraki biz Müslümanların ne kadar hassas olmamız gerektiği açıktır.

Başka bir âyet-i kerimede şöyle buyrulur: "*Ey Peygamber hanımları! Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Takvâ sizin sıfatınız olduğuna göre, nâmahrem erkeklere hitab ederken tatlı ve cilveli bir eda ile konuşmayın ki kalbinde hastalık bulunan bir şahıs, şeytanî bir ümide kapılmasın. Ciddî, ölçülü konuşun.*"[849] Zirvedeki insanlara bunlar emrediliyorsa, bize de onları örnek almak düşer.

Özetle; erkekle kadın arasında yaratılıştan gelen bir alaka vardır. Kadının dikkat çekmesi daha fazla söz konusu ise de netice itibariyle erkekler de bu özellikten uzak değildir. Öyleyse öncelikle karşı iki cinsin birbiriyle konuşmayı ihtiyaç ve zaruretle sınırlı tutmaları icap eder. Konuşmaları gerektiğinde her iki taraf da tesettürlerine dikkat ederek, karşı tarafı tahrik etmeden, dikkatini üzerine çekmeden, yüzüne sürekli bakmadan, ihtiyaç ölçüsünde konuşmalı, dahasına prim vermemelidir. Böylece bir Müslüman'a yakışır şekilde ciddi, vakur ve temkinli olmalıdırlar.

Kadının Sesi Avret midir?

Kadın sesinin avret olup olmadığı konusunda âlimlerimiz ihtilaf etmişlerdir. Kadın sesinin avret olduğunu söyleyenler Kur'ân-ı Kerim'de geçen: وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ "*Saklı zînetlerine dikkat çekmek için, ayaklarını da vurmasınlar.*"[850] âyetini delil olarak getirmektedirler. Buna göre Allah (celle celâluhû), kadınların ayaklarını yerlere vurarak ses çıkarmalarını menetmişken elbette kendi seslerini yabancı erkeklere ulaştırmalarını meneder. Bu hâlde, "Kadınların seslerini yabancı erkeklere duyacakları kadar yükseltmeleri haramdır." demişlerdir.[851]

Kadın sesinin avret olmadığını söyleyenler, Kadın sesinin, ses olması hasebiyle değil, fitneye sebep olması yönünden haram olduğunu belirtmektedirler. Bu görüşlerine delil olarak ise Peygamberimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hanımlarının, bazı erkek sahabelere -perde arkasından- hadis rivayet ettiklerini ileri sürerler. Ayrıca: يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا "*Ey Peygamber hanımları! Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Takvâ sizin sıfatınız olduğuna göre, nâmahrem erkeklere hitab ederken tatlı ve cilveli bir eda ile konuşmayın ki kalbinde hastalık bulunan bir şahıs, şeytanî bir ümide kapılmasın. Ciddî, ölçülü konuşun.*"[852] âyetini zikrederler. Bu âyet-i kerimede açık olarak nâmahrem erkeklerle konuşmanın ölçüsü Peygamberimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hanımları üzerinden ümmete talim edilmiş ve fitneye mahal vermeyecek şekilde konuşulması gerektiği belirtilmiştir.

Kadınların nâmahrem erkekler karşısında tatlı, cilveli bir eda ile konuşmaları haramdır. Zira bu durumda karşısındaki erkeğin fitneye düşme ihtimali yüksektir. Erkekler açısından ise kadının sesi, erkeğin lezzet almasına ve şehvetinin tahrik olmasına sebep oluyorsa, kadın sesini dinlemek o erkeğe haram olur. Hanefî, Şafiî âlimlere ve diğer âlimlerin de çoğuna göre kadın sesinin haram olmasının illeti, fitneye sebep olmasıdır.[853]

Netice itibariyle âlimlerin çoğunluğunun görüşü; kadın sesinin mutlak manada avret ve haram olmamasıdır. Evet, kadın sesi haram değildir ancak erkekler için fitne olacaksa haram hükmünü alır. Bu haramlık hem erkek için hem de kadının kendisi

içindir. Yani fitneye sebebiyet veren kadın sesini dinlemek erkeğe haram olduğu gibi, sesin sahibi olan kadın da fitneye sebebiyet verdiği için günaha girer.

Erkeğin Yabancı Kadınla Başbaşa Kalması (Halvet)

Bir erkeğin yabancı bir kadınla baş başa kalmasına halvet denir. Yabancıdan maksat, erkeğin kendisine nikâhlanması helâl olan kadınlardır. Nikâhı haram olan anne, hala, teyze, kız kardeş vs. ile bir arada bulunmakta mahzur yoktur. Baş başa kalmaktan maksat ise, üçüncü bir şahsın olmadığı ve olma veya görme ihtimali de bulunmayan kapalı veya kapalı konumundaki bir mekânda buluşmaktır.

Böyle bir yerde erkekle kadının beraber bulunması, karşı cinsi tahrik edip günahlara sebep olduğundan, zinaya kapı araladığından ve insanları suizanna sürüklediğinden dolayı haramdır. Cenabı Hak, Kur'ân'da şöyle beyan eder: وَلا تقربوا الزِنَا إِنّه كانَ فَاحِشَةً وساء سبِيلا "*Sakın zinaya yaklaşmayın! Çünkü o, çirkinliği meydanda olan bir hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.*"[854] Sedd-i zerâi dediğimiz "haram götüren yolların kapatılması" prensibiyle İslâm, günahlara götüren yolları en baştan kapatma yoluna gitmiştir. Az önce zikredilen âyet de bu prensip ile değerlendirilmelidir.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, bir hadislerinde şöyle buyururlar: لا يخلونّ رجُل بِامرأة إِلا ومَعها ذُو محرم "*Sakın bir erkek, yanında mahremi (kendisine nikâhı haram olan) bulunmadıkça, yabancı bir kadınla yalnız kalmasın.*"[855] Aynı bölümdeki başka bir hadiste benzer bir ikazdan sonra Sahabi sorar: "*Ey Allah'ın Resulü, bir kadının kocasının erkek akrabaları ile baş başa kalmasına ne dersiniz?*" Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyururlar ki: الحمو الموت "*Bu ölümdür!*"[856] Yani, insanın kalbini öldürücü korkunç bir durumdur. Şu hadîs-i şerif, meseleyi biraz daha açar: "*Kim Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsa, yanında mahremi olmayan bir kadınla yalnız kalmasın; çünkü bu takdirde üçüncüleri şeytandır.*"[857]

Tam bir tehlike söz konusu olmasa da, üçüncü bir şahsın bulunmadığı taksi, asansör gibi yerlerde, her şeye rağmen tedbirli olmak ve buralarda da kadın-erkek yalnız kalmayı tamamen zarurete bağlamak gerekir. Evet, zaruret olmadıkça asansörde de takside de büroda da bir erkekle bir kadının baş başa kalması uygun değildir.

Burada şu hususa da değinmek gerekir kanaatindeyiz: İslâm, kadını dört duvar arasına hapsetmiş değildir. Evet, kadınlar, İslâm tarihi boyunca, gerektiğinde savaşlara katılmış, gerektiğinde dışarıda evinin ihtiyaçlarını görmüş,[858] geçimini temin etmiş, camilere gitmiş, vaaz dinlemiş[859] ve ilim tahsil etmiştir. Bugün de bunlar söz konusudur. Ancak, belirlenen ölçülere dikkat edilmesi şartıyla... Bu mevzuda ne kadar hassas olmamız gerektiğini şu hadîs-i şeriften anlıyoruz. İbn-i Mesud naklediyor: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: المرأة عورة فإذا خرجت استشرفها الشيطان "*Kadın avrettir,*

dışarı çıktığında şeytan ona muttali olur.”[860] Yani, şeytan onun ayağını kaydırmaya, onu günahlara sokmaya, baştan çıkarmaya, başkalarını ayartmak için kullanmaya çalışır. Kadının bugün sosyal hayatta ne hâle getirildiğini görünce, hadîs-i şerifin ne kadar önemli bir ikazda bulunduğunu pratikte idrak etmiş oluyoruz.

İslâm’da kadın; zarafeti, cazibesi, kadınlık hususiyetleri rencide edilmeksizin, iffetini korumak şartıyle hayatın bütün safhalarında bulunmuştur. Zira İslâm fıtrat dinidir. Dinin emir ve yasakları, getirdiği disiplinler fıtratla uyum içerisinde olup, insanı koruyup kollamaya yönelik esaslardır. Kadının iffetinin muhafazası da onun fıtratının bir parçasıdır. Onun iffetine toz kondurabilecek yolları İslâm baştan kapamıştır. Çalışmasını meşru görmüş fakat onun fıtratına ağır gelecek iş ve ortamlarda çalışmasına müsaade etmemiştir. Kadınların, kadınlara ait işlerde çalışmasını teşvik etmiş, doğum, kız çocuklarının okutulması ve bilinçlendirilmesi, kadın hastalıkları gibi hususlarda kadınların rol almasını zarurî saymıştır. Bunları yaparken de, erkeklerle baş başa kalmamasını emretmiş, kendisini rahatsız edici gözlerin gözetlemesinden uzak ve dinî vecîbelerini yerine getireceği ortamlarda bulunmasını istemiştir.

Kadının Misafirlere İkramı

Sahâbe-i Kiram’dan Ebû Üseyd evlenirken düğün gecesi, Efendimiz’i (sallallahu aleyhi ve sellem) ve dostlarını davet etmiş, fakat onlar için yemek hazırlamamış, bir şey de ikram edememişti. Yeni gelin olan eşi, geceden, bir taş kabın içinde hurma ıslatmış, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yemeğini bitirince bunu ezip sulandırmış (şerbet yapmış) ve misafirlere ikram etmişti.[861]

İbn-i Hacer ve Aynî gibi Buharî’yi şerh eden âlimlerimizin belirttiği üzere bu hadîs-i şeriften şu hüküm çıkarılmıştır: Kadın, kocasının arkadaşlarına hizmet edebilir, ancak bu durumda tesettüre riayet etmesi, dışarı elbisesi giymesi, misafirlerin dikkatini çekecek davranış ve giyimden uzak durması ve böylece fitneye sebebiyet vermemesi gerekir.

Bununla beraber, milletimizin yüzyıllardan beri bu meseleyi nasıl hallettiğine dikkat etmek gerekir. Haremlik selâmlık uygulamasıyla, hiçbir fitne, şüphe, vesvese ve düşünce kaymasına meydan vermeden işi çözmüştür atalarımız. Özellikle, düşüncelerin fesada uğradığı, her an bir sürü vesveseye maruz kalındığı günümüzde, bu meseleye daha bir hassasiyetle yaklaşmamız icab etmektedir. Kalb ve kafa selâmeti açısından en ideali budur.

Kadınların Tek Başına Yolculuk Yapmasının Hükmü

İslâm, aileye ve insanların iffetlerini korumalarına önem vermiş, bunun için de zinayı haram kılmıştır. Fakat bunun önüne geçebilmek için sedd-i zerâi kaidesi gereğince zinaya götüren sebepleri de yasaklamıştır. Çünkü zina birden olmamakta, bunun öncesinde bir takım mukaddimeler diyebileceğimiz, görme, tanışma, beraber bulunma ve bu suretle bir takım kötü duyguların kalbe doğması gibi sebepler, bu habis ve yıkıcı fiilin gerçekleşmesine öncülük etmektedir.

Birbirine yabancı olan ve evlenmeleri câiz olan kadın ve erkeğin, kimsenin görmeyeceği yerde yalnız kalmalarının yasaklanması, kadınlara tesettürün emredilmesi, namahreme bakmanın haram kılınması ve kadınların yalnız başına yolculuk etmelerinin menedilmesi, İslâm'ın aldığı tedbirlerden bazılarıdır. Kadınların uzak mesafelere yolculuk yapmalarının yasaklanması da onların iffetlerini koruma ve başlarına gelebilecek kötü fiillerden onları muhafaza etme gayesine yöneliktir.

Konuyla ilgili doğrudan bir ayet bulunmamamakla beraber Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) gelen hadislere bakarak mezhep imamlarımız kadının yolculuğuyla ilgili farklı hükümlere varmışlardır. Bu hadislerden birkaçı şöyledir: Ebû Hüreyre'den (radıyallâhu anh) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تسافر سفرا فوق ثلاثة أيام فصاعدا إلا ومعها أبوها أو أخوها أو زوجها أو ابنها أو ذو محرم منها "*Allah'a ve ahiret gününe inanmış bir kadının, yanında babası, kardeşi, kocası, oğlu veya kendisiyle evlenmesi haram olan bir yakını bulunmadan üç gün veya daha fazla yolculuğa çıkması helal değildir.*"[862]

İbn Abbas'tan (radıyallahu anhümâ) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "*Bir erkek, yanında mahremi olmayan kadınla yalnız kalmasın; hiçbir kadın da yanında mahremi bulunmaksızın (tek başına) yolculuğa çıkmasın.*" buyurdu. Bunun üzerine bir sahabe: "*Ey Allah'ın Resulü! Karım hac için yola çıkmak üzere, ben de falanca savaşa katılmak için yazıldım.*" dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem): "*Git, karınla birlikte haccet!*" cevabını verdi.[863]

Konuyla ilgili bu ve benzeri rivayetleri değerlendiren Hanefî ve Hanbelîler: "Kadın, sefer mesafesi uzaklıkta bir yola, yanında kocası yahut mahremi olan bir erkek olmadan çıkamaz, beraberinde emniyetini sağlayan bir mahremi olmalı ki kadın güven ve huzur içinde yola çıkabilsin." demektedirler. Farz olan hac yolculuğu için de hüküm böyledir. Zira hadîs-i şeriflerden açıkça anlaşılan budur.[864] Şafiîler ve Malikîler de yukarıdaki hadislerden yola çıkarak kadının mahremsiz olarak sefer mesafesi uzaklığındaki yolculuğa çıkamayacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Bu görüşün sahih olduğu konusunda ulema müttefiktir.[865] Şafiîlerden bazılarının, "bir kadının güvenilir bir grupla yolculuğa çıkabileceği" şeklinde yaklaşımları vardır. Netice itibariyle, yanında mahremi olmadan bir kadının mahremsiz olarak sefer mesafesi uzaklığa

gidemeyeceği konusunda mezhepler arasında ittifak vardır.[866] Ancak Şafiî ve Malikîler, hac yolculuğunu bu hükmün istisnası olarak görmekte ve kadının güvenilir ve salih bir topluluk içinde hacca gidebileceğini söylemektedirler. Hatta bu şartı, farz olan hac için meşru görmekte, nafile hacca kadının mahremsiz gidemeyeceğini belirtmektedirler.[867]

Mahrem denince öncelikle kadının kocası akla gelir. Kocanın dışındaki mahremlerde aranan şartlar ise, buluğa ermiş ve akıllı olması, kadını koruyabilecek ve ona yardım edecek güce sahip bulunması, baba, oğul ve dede gibi kadınla nikâhlanması ebedî haram sayılan akrabalardan olmasıdır.[868]

Netice

Kadınlar, yanlarında mahremleri olmadan sefer mesafesi bir uzaklığa bir zaruret bulunmadıkça gitmemelidirler. Gideceklerse, mutlaka yanlarında kendilerini koruyabilecek, onlara yardım edecek, bülûğa ermiş, akıllı ve nikahlanılması ebedî haram olan bir yakınlarının bulunması gerekir. Mezhepler tarafından ittifakla kabul edilen hüküm bu olunca, hayatımızı buna göre ayarlama hassasiyeti ortaya çıkmaktadır. Burada hükmün illeti/tesirli sebebi "güvenlik" gibi görünse de, meselenin kadının yolculuk sebebiyle imtihan olmasına, aile içi mahremiyete ve toplumun manevî selametine bakan yönleri de vardır. Hatta denebilir ki, meselenin illeti, kadının kadın olmasıdır. Evet, kadın her ne kadar topluluk içinde yolculuk yapsa da imtihandan kurtulamaz. İstenmeyen hadiseler esnasında mahremiyetini tam sağlayamaz. Özellikle umreye ve nafile hacca bir kadının mahremsiz gitmemesine dikkat edilmelidir. Ayrıca konunun bir de "taabbüdîlik" tarafının olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Bununla beraber Şafiî ve Malikî mezheplerinden bazı imamların sefer güvenliği olduğunda kadınların yolculuk yapabileceğine dair görüşleri[869] zaruret halinde başvurulacak bir ruhsat olarak değerlendirilebilir.

Kadının Yabancı Bir Erkekle Tokalaşması

Bir erkeğin kendisine nikâhı düşebilen yabancı bir kadınla; bir kadının da baba, kardeş ve amcaları gibi mahremleri sayılan erkeklerin dışında diğer erkeklerle tokalaşması câiz değildir. Bu hususta Resul-i Ekrem Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl hareket ettiği bizim için biricik ölçüdür. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine biat için gelen sahabî hanımlara şöyle buyurmuşlardır: إنى لا أُصافح النساء إنّما قولى لِمِائة امرأة كقولى لامرأة واحدة أو مثل قولى لامرأة واحدة "*Ben kadınlarla tokalaşmam. Benim yüz kadına söylediğim söz bir kadına söylediğim söz gibidir.*"[870]

Hazreti Âişe Validemiz (radıyallâhu anhâ) ise Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususiyetine dair şöyle demektedir: وما مست يد رسول الله -صلى الله عليه وسلم- امرأة قطُّ إلاَّ امرأة يملكها *“Allah Resulü’nün* (sallallahu aleyhi ve sellem) *mübarek eli hiçbir yabancı kadının eline kesinlikle değmedi.”*[871]

Hadislerde ölçü bu şekilde belirtilmektedir. Bundan dolayı gerek iş hayatında, gerekse ailevî münasebetlerde ve bazı merasimlerde erkeğin kendisine yabancı bir kadınla veya bir kadının yabancı bir erkekle tokalaşması hususunda hassas olması gerekir.

Bununla beraber, dışımızdan gelip içimize yerleşen bu yanlış âdeti uygulamak zorunda kaldığımızda nasıl hareket etmeliyiz? Hem inancımıza halel getirmeyip mes’uliyetli bir duruma düşmeden; hem de bunun dinen bir mahzur teşkil ettiğini tam olarak bilmeyen muhatabımızı kırmadan, incitmeden nasıl davranmalıyız?

Bir kere dininde hassas insanlar, bu hâli bir haram olarak biliyor ve inanıyorlarsa ki öyledir; o zaman bu mahzurlu duruma düşmemek için bir gayret sarf edecek, onu işlemeye meydan vermeyecek, yerine göre hareket etmeye çalışacaklardır. Böyle hassas davranıldığında, -inşallah- Allah onları zor durumlarda bırakmayacaktır.

Diğer bir husus; bir fırsatını bularak muhataplarına bu durumun dinen haram olduğunu, eğer dine bir laf gelmesinden korkarlarsa, kültürlerinde böyle bir şeyin olmadığını, küçüklükten beri böyle alıştıklarını söyleyecek ya da hissettireceklerdir. Böyle bir açıklama ya da hissettirme, eğer muhatapta düşünceye saygı, her insanı kendi konumunda kabul gibi bir medeni seviye varsa onu anlayışlı olmaya sevk edecektir. Zaten bu durum, fikir ve inanca saygılı olmanın bir gereğidir. Evet, nazikçe yapılacak böyle bir îzah, zamanla kabul görecek ve aynı şahıslarla sonraki karşılaşmalarda durum arzu edilen mecraya girmiş olacaktır. Ayrıca meselenin tam anlaşılamayacağı yer ve ortamlarda, daha başka teknik çareler de bulunabilir/bulunmalıdır.

Şehevî hislerden kesilmiş bir ihtiyar kadının elini öpmede dinen bir mahzur yoktur. Çünkü arada olumsuz duygularla oluşacak bir tehlike söz konusu değildir. Ancak yaşlı erkek için aynı şey söz konusu olmayabilir. Zira bir erkeğin kadına karşı meyil ve arzusu hemen hemen ölene kadar devam eder. Bununla beraber, hadîs-i şeriflerde yaşlılar açısından ruhsat bulunsa da, yabancı erkek ve kadınların tokalaşmasında “şehevî duygunun” uyanıp uyanmaması gibi bir hissî ölçü kabul etmek çok sağlıklı görünmüyor. Zira böyle bir hissin uyanmaması ölçü olsaydı, iffetin zirvesindeki Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve her biri birer iffet kahramanı olan sahabe efendilerimiz bu konuda rahat davranırlardı. Hâlbuki kendisi şehevî hislere girmeyeceği ve muhatapları da böyle bir hisse kolay kolay kapılamayacakları hâlde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) elini kadınlara dokundurmamış, elini uzatan

kadınları da kendisine dokundurtmamıştır.[872]

Her türlü tedbir alındığı ve muhataba meselenin îzahını yapma fırsatı bulunamadığı durumlarda ise, tokalaşılmadığında eğer dinimize ve dinimizi anlatma gibi ideallerimize ters bir durum oluşacağından endişe ediliyorsa, zaruret oluşmuş demektir ve istenmeyerek günahına katlanma fedakarlığıyla nâmahremle tokalaşma gerçekleşebilir. Tokalaşma esnasında olumsuz bir duygunun canlanmamasına dikkat etmeli, daha sonra da zarureten de olsa karşılaşılan böyle bir durumdan dolayı tevbe istiğfarda bulunulmalıdır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da şudur: Bu türlü meselelerde "zaruret" kavramı bazıları tarafından çok geniş ve esnek olarak kullanılabilmektedir. Hâlbuki "zaruret", ancak insanın "muztar, çok zor durumda kaldığı" hâllerde ortaya çıkar. Diğer bir yaklaşımla, bir haramla karşı karşıya kalan insanın, o haramı yapmadığı zaman dinine, canına, malına ve namusuna bir zarar gelebilecekse ve bu durum kuvvetli bir ihtimalle tahmin ediliyorsa, ancak o zaman zaruret söz konusudur.

Yoksa her sıkıntılı hâlde, karşılaşılan her acil ve anî durumda "bu zarurettir" diyerek haram olan bir şeyi rahatlıkla yapmak ve tatbik etmek, meseleyi suiistimal etmek demektir. O zaman herkes, kendi ölçülerine göre bir "zaruret" bahanesi ileri sürer, böylece bütün mahzurlu şeyler mübahlaşıverir. Zaruretin insanlara göre değiştiği bir gerçektir. Evet, her hâl ve şart, herkes için aynı derecede zaruret olmayabilir ve kişi biraz da zarureti kendine göre belirler. Bununla beraber, umumi manada prensipler de yok değildir. İşte bu prensipler yukarıda verdiğimiz, cana, mala, dine, namusa zarar gelme ihtimalidir. Evet, meseleye bu çerçevede bakılırsa, karşılaşılan en ufak bir zorluk, zaruret olarak görülmeyecek, yaşanan zaruretlerde de meselenin esnekliği hatırda tutularak yine dinin bir prensibinin uygulandığı bilinecektir. Böylece her hâlükarda din eksenli bir hayat düşüncesi devam ettirilmiş olacaktır.

Şu hususu da ayrıca belirtmek gerekir: Zaruret ve mecburiyet olmadığı ve tokalaşmayı bir günah olarak bildiği hâlde bir insan, mahremi olmayanlarla rahatlıkla tokalaşabiliyorsa, mes'uliyetini peşin olarak kabul etmiş ve haram işlemiş sayılır. Daha ileri giderek, "Bunda bir mahzur yoktur" diye düşünürse, haram olan bir hususu helâl olarak görmüş olacağından büyük bir tehlike sathına girmiş demektir.

Bazıları, kadınla tokalaşmayı medeniyetin vazgeçilmezleri arasında değerlendirerek kadın elini sıkmayanlara gerici yobaz deseler de, esas medenilik ve ilericilik, insanın fikirlerine saygı duymaktır. Evet, bir Müslüman, dininin gereği olarak bir fiilde bulunuyorsa ve bu fiile karşı olanların fikirlerine de anlayışla bakıyorsa, onlar da en az o kadar, dinini yaşamaya çalışan insana karşı saygılı davranmak zorundadır. Hiç olmazsa, bugün baş tacı edilen ve eksik gedik yaşanmaya çalışılan demokrasi adına

böyle bir saygıyı ortaya koymaları gerekir. Evet, dindar insanlar, dini uzak olan ve onu yaşamayanlara hatta dine karşı mücadele edenlerin varlığına karşı yumuşaklıkla muamele ettikleri gibi, onlar da dindar insanların dini yaşama gayretleri karşısında en azından insaflı olmaları gerekir. Esas medenilik de budur zaten.

Kadınların, Erkeklerle Selamlaşması

Selam vermek sünnettir, verilen selamı almak vaciptir. Selam veren sünnet, selamı alan da vacip sevabı kazanır gibi görünse de aslında ikisi de vacip sevabı alabilir. Çünkü selam veren, sünnet işlemekle bir vacibe vesile olmuştur. Selamlaşmanın sünnet oluşu şu hadîs-i şerife ve Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) uygulamalarına dayanır: أَفْشوا السَلام بينكم "*Aranızda selamı yayın.*"[873] Verilen selamı almanın vacip olması ise şu âyet-i celileye istinad eder: وإذا حييتم بتحية فحيوا بأحسن منها أو ردوها "*Şayet size selâm verilirse, siz de ondan daha güzel bir tarzda selâmı alın, en azından verilen selâmın misli ile karşılık verin!*"[874]

Kadınla erkeğin selamlaşması umumiyet itibariyle haram kılınmamıştır. Bu konuda yasaklama ya da mekruh görme şeklinde rivayet edilen bazı hadisler zayıf bulunmuş ve hem erkeğin kadına hem de kadının erkeğe selam vermesi câiz görülmüştür. [875] Bir hadîs-i şerifte Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) uğradığı bir kadınlar topluluğuna selam verdiği rivayet edilmiştir. Bir başka rivayette ise, Ebu Talib'in kızı Ümmü Hânî, Efendimiz'e uğramış, O'na selam vermiş, Efendimiz de selamını almış ve onu selam vermekten menetmemiştir.[876]

Ancak, kadın sesinin avret olması ve fitneye/imtihana sebebiyet verebilmesi yönüyle bazı hususi ölçüler getirilmiş ve mesele büyük oranda fitneden emin olma şartına bağlanmıştır.[877] Buna göre bir kadının yabancı bir erkeğe selam vermesi Hanefîlere göre câiz değildir. Ancak mahremi olan bir erkeğe selam verebilir. Yabancı birine selam verememesinin sebebi, fitnenin önüne geçmektir. Nitekim kadın ezan ve kamet okumaktan, sesli Kur'ân tilavetinden de menedilmiştir.[878]

Fakat herhangi bir şekilde ve konumda bir kadın bir erkeğe selam vermek istediğinde veya vermek zorunda kaldığında eğer gençse sesini yükseltmeden vermelidir. Yaşlıysa yüksek sesle de verebilir. Kadının selamını erkeğin alması gerekir. Bir erkek bir kadına ya da kadınlar topluluğuna selam verebilir. Bu durumda kadın da erkeğin selamını almak zorundadır. Çünkü verilen selamı almak vaciptir. Fakat kadın eğer gençse, selamı içinden alması gerekir. Yaşlıysa, dışından da alabilir.[879] Burada da yine sesin avret olması ve fitneye/imtihana sebebiyet vermemesi hususu gözetilmiştir.

Şafiîlere göre, kadının güzelliği dolayısıyla fitneye düşme tehlikesi varsa, kadının

da erkeğin de selam alıp vermesi câiz olmaz. Bunlardan birisi selam vermişse, diğerine selamı almak vacip değildir, hatta mekruh olur. Malikîler ise meseleyi büyük oranda selam veren ya da verilen kadının yaşlı veya genç olmasına bağlamışlardır. Gençse selam alıp vermesi mahzurlu görülmüş, yaşlıysa câizdir denilmiştir.[880] Ayrıca kadınla erkek karşılaştığında, fitneden emin iseler, âdap açısından önce erkek selam verir.[881]

Hadis şarihlerinin ve fıkıh üstadlarının bu yaklaşımlarından şu neticeyi çıkarmak mümkündür: Kadınlarla erkeklerin selamlaşmasında umumi manada bir sakınca yoktur. Sakınca söz konusu olacaksa bu, fitneden dolayı olur. Bu da, kadının genç, güzel ve sesinin alımlı olmasıyla alâkalıdır. Öyleyse, fitneden emin olunduğu yerde iki taraf arasında selamlaşmada bir mahzur yoktur. Fitneden korkuluyorsa kaçınmak ve selam vermemek evladır.

İşverenlerin işyerine, bir öğretmenin öğretmenler odasına, öğretmenlerin ve üniversite hocalarının, bayanların bulunduğu sınıfa girdiklerinde vs. selam vermelerinde mahzur yoktur. Çünkü zaten orada bulundukları zaman zarfında iş veya ders icabı konuşmak zorunda kalıyorlar. Selam ise konuşulan şeylerin en güzellerindendir. İş icabı konuşurken herhangi bir mahzur görülmezken, selamı mahzurlu görmek makul olmaz.

Kadınsı Erkekler veya Erkeksi Kadınların Olması Normal Bir Durum mudur? Kendilerinde Bu Hissi Taşıyanlar, Ne Yapmalıdır?

Erkeksi kadın ya da kadınsı erkek olmak, iki şekilde olabilir. Birincisi biyolojik, ikincisi psikolojik. Biyolojik olan kısmı, fıkıh kitaplarımızda "hünsa" başlığı altında işlenmiştir. Hünsa, çift cinsiyetli demektir. Bu durum, nadir yaşanır ama nadir yaşanmasına rağmen dinimiz tarafından hakkında özel prensipler konulmuştur.[882]

Psikolojik olanına gelince bu da iki şekilde tezahür eder. Birincisi doğuştan gelenidir. Böyleleri, eğer aşırı değilse iradî olarak bu hislerinin önüne geçebilirler. Dinimizin koymuş olduğu prensiplere uyarak, biraz da özel/teknik yönlendirmelerle bu duygularını terbiye edebilirler. Eğer karşı cinse ait olma duygusu aşırıysa, uzun zamana bağlı psikiyatrik tedavi gerekir. Bu kişiler eğer kadınsı özellikler ortaya koyuyorlarsa fıkıh kitaplarımızda bunlara muhannes denilmiştir. Muhannes, erkek olduğu hâlde kadın gibi konuşan, kadın gibi davranan kişi demektir. Böyle kişilerin kadınlarla beraber bulunması Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından yasaklanmıştır.[883]

Maalesef bu psikolojik hastalık, zamanımızda azımsanmayacak derecede yaygındır. Kendisinde kadınlık hisseden erkekler, içinde erkeklik hissi taşıyan kadınlardan daha fazladır. Bu konuda yapılmış herhangi bir istatistik bilmemekle beraber, kendinde

kadınlık duygularının ağır bastığını söyleyen erkekler vak'ası daha fazla duyulmaktadır. Bu hastalığın çeşitli sebepleri olabilir. Bunun tespitini işin uzmanlarına bırakmakla beraber, tahminlerimize göre yenilen içilen şeylerin bu hastalıkların ortaya çıkmasında büyük rolü vardır. Zira et cinsi mamüllerden süt ürünlerine, oradan çikolatalara ve içeceklere kadar hayatımızda yerini almış pek çok gıda, içindeki haram olan unsurlara ve kimyevî karışımlara aldırış edilmeden tüketilmektedir. Vücuda alınan gıdaların insan ahlakı ve karakteri üzerindeki tesiri bugün inkâr edilemez bir hakîkattir. Eskiden manevî büyüklerimiz tarafından dile getirilen bu hakîkat, bugün artık ilmî araştırmalarla da ortaya konmaktadır.[884]

Öyleyse günümüzde bu tür hastalıkları teşhis ve tedavide yeme-içmenin tesiri göz ardı edilmemelidir. Buradan hareketle meselenin normal olup olmadığını düşünmekten ziyade, bu hastalıkların temeline inmeli, sebepleri araştırılmalı, haram unsurların ve zararlı kimyevî maddelerin hiç beklenmedik şekilde yiyecek ve içeceklere katıldığı günümüzde özellikle gıdalara çok dikkat edilmelidir. Plastik malzeme ve oyuncakların, insandaki bazı hormonlara olumsuz yönde tesir ettikleri son zamanlarda konuşulmaktadır. Ayrıca hormonlu gıdalar üzerinde de konuyla ilgili araştırmalar yapılabilir.

Psikolojik olan bu hastalığın ikinci kısmını ise, doğuştan değil de iradî olarak karşı cinse benzeme gayreti oluşturmaktadır ki, asrımızın en büyük ve yaygın hastalıklarından biridir. Bu tür kişiler de hadîs-i şeriflerde yine muhannes diye isimlendirilir. Kendisini zorla kadınlara benzetmeye çalışan muhannesler, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından lanetlenmiş ve yerine göre bunlar toplumdan tecrit edilmişlerdir.[885]

Günümüzde, davranış, giyim-kuşam, süslenme, meslek seçimi vs. açısından büyük bir başkalaşma vardır. Kadınlarla erkekler arasında adeta bir rol kapma ve birbirine benzeme yarışı yaşanmakta, sokaklar, süslenmiş erkeklerle, erkekleşmiş kadınlarla dolmaktadır. İnsanın onuru, yüceliği ve tabiîliği modaya feda edilmekte, moda, revaçta bir hayat tarzı olarak insanlara sunulmakta, bu hayat tarzının yaygınlaşmasında da medya ve internet büyük bir rol oynamaktadır. Bu psikolojik hastalığın sebepleri arasında dinî yönden fakirlik, cehalet, hayata dair ciddi bir hedefin olmaması, ufuksuzluk, sahipsizlik, aile terbiyesinden mahrumiyet, özenti belâsı, taklit virüsü, aşağılık kompleksi, kendini ispat iddiası, farklı görünme arzusu, tabiî hâlini yeterli görmeme gibi hususlar sayılabilir.

Bunun tedavisine gelince, biyolojik olan rahatsızlıklarda eğer tıbben bir müdahale yapılabiliyorsa yapılır ve kişi kendi aslî cinsiyetine ya da kendisinde ağır basan cinse çevrilebilir. Az yaşanan bir vak'a olduğu için üzerinde durmuyoruz. Psikolojik olanları da ikiye ayırarak çaresine bakmakta fayda vardır. Yukarıda bahsedilen birinci türden

olanlar dua, telkin ve psikiyatrik metodlarla tedavi edilebilirler. İkinci gruba gelince bunlar, ciddi bir eğitime ve terbiyeye ihtiyaç duyarlar. Bu da aile, okul, iş, toplum, komşuluk, arkadaşlık ilişkileri içerisinde ele alınacak bir mevzudur. Zira bugün hiç kimse, kılık kıyafetiyle, süslenmesiyle, davranışlarıyla erkekleştiğini ya da kadınlaştığını kabul etmez, etmek istemez. Kabul etmez ama bir başkalaşma yaşadığı da her hâlinden bellidir.

Öyleyse bu mesele uzun vadede insan unsurunu ele alıp onunla ilgilenme ve esas fıtrata çevirmeye çalışmayla çözülebilir. Burada vazife toplumun her kesimine düşmektedir. Özellikle aileler, çocuklarını erken yaşlardan itibaren cinsiyetlerine göre giydirmeli ve onlara ona göre davranmalıdırlar. Erkekleri kız gibi nazlı nazlı, kızları da erkek gibi sert, haşin yetiştirmemelidirler. Keşke çocuğum kız olsaydı erkek olsaydı gibi kuruntularla çocuklarını başkalaştırmaya çalışmamalı, onlara yanlış telkinde bulunmamalıdırlar.

Hâsılı, kadınlaşma ya da erkekleşme hastalığı ya doğuştan gelir ya da sonradan iradî olarak yapılır. Doğuştan gelenler, dua, telkin ve psikiyatrik tedaviyle giderilmeye çalışılmalıdır. Sonradan iradî olarak yapılan ve sinsi bir hastalık olan kadınlaşma veya erkekleşme ise, giyim-kuşamda, konuşmada, hareket tarzında kendini gösterir ve büyük oranda cehaletten kaynaklanır. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) lanetlediği bu hastalığın çaresi ise, bilinçlenmek ve insanları bilinçlendirmektir.

Kadın, Erkek Şarkıcının Sesini Dinleyebilir mi?

Bir müzik eserinin câiz olmaması için sebep olarak, (1) İçinde mukaddesata söven, Allah'a, kadere isyan eden/ettiren, insanı ümitsizliğe düşüren ya da şımarıklığa sürükleyen sözlerin bulunması, (2) Kullanılan çalgının içki âlemlerinin sembolü olan bir alet olması, (3) Müziğin, insanın vaktinin tamamını ya da çoğunu işgal etmesi ve diğer işlerinden, ibadetlerinden alıkoyması, (4) Sesin karşı cinsin şehvetini kamçılaması gösterilmiştir. Bunlardan birincisi ve üçüncüsü açıktır. İkincisi ve dördüncüsü kişiye göre hüküm alır. Herkes her müzik parçasından aynı oranda ve aynı şekilde etkilenmeyebilir. Yine bir alet, içki içilen, alem yapılan yerlerde kullanıldığı gibi en güzel duyguları, en mukaddes hatıraları canlandırmada da kullanılabilir. Öyleyse mesele, biraz niyete ve kullanıldığı yere göre değişir. Eğer müzik sözüyle, sazıyla ulvî duyguları coşturuyorsa, Mesela insanın ahirete yönelik yanlarını harekete geçiriyorsa, ona, Allah, peygamber, mukaddesat sevgisini aşılıyorsa, onun, güzelliklerle dolu tarihine bağlılığına vesile oluyorsa, hayata dair ümit verip insanlara faydalı olmaya sevk ediyorsa dinlemek güzeldir.[886]

Müzik dinleme konusunda daha ziyade erkeğin kadını dinlemesi üzerinde

durulmuştur. Çünkü kadının erkek için imtihan ve fitne unsuru olması, erkeğin kadın için bir fitne olmasından daha çok söz konusudur. Fakat şarkı söyleyen bir erkek, kadın için fitne oluyorsa, yukarıda bahsedilen mahzur, diğer mahzurlarla beraber kadın için de geçerlidir. Evet, bir kadının dinlediği erkek şarkıcı, Allah'a, kadere isyan eden sözler sarf ediyorsa, insanı hayattan koparıyor ve ümitsizliğe sevk ediyorsa, şehevî duyguları ayağa kaldırıyorsa, günah unsurları tasvir ediyor ve günahı sevdiriyorsa, dini ve mukaddesatı hafife alıyorsa, "harama götüren şeyler de haramdır" prensibinden hareketle o şarkıcıyı dinlemek haramdır. Aksine ulvî hisleri tahrik ediyorsa, Allah'ı, peygamberi, dini sevdiriyorsa, müsbet milli duyguları besliyorsa, dinlemek câizdir.

Hürmet-i Müsahara

Bilindiği gibi, akrabalık üç şekilde meydana gelir. Kan bağı yoluyla, süt emzirme neticesinde ve sıhriyet dediğimiz evlenme yoluyla. Bu üç yoldan birisiyle teessüs eden akrabalık neticesinde, erkek için bazı kadınlarla evlenmek haram hale gelir. İşte hürmet-i müsahara, evlilik neticesinde oluşan akrabalarla evlenme yasağını ifade eder. Mesela bir erkeğe, evlendiği kadının annesiyle yani kayınvalidesiyle evlenmesi haram olur.

Hürmet-i müsahara, Şafiî ve Malikî mezheplerinde sadece sahih evlilik neticesinde oluşurken, Hanefi ve Hanbelîlerde zina ile de meydana gelmektedir. Hatta zinanın mukaddimeleri sayılan şehvetle öpme, dokunma, bakma gibi bir kısım fiiller de hürmet-i musaharayı doğurur. Mesela; bir kişi bir kadınla zina ettiğinde artık, o kadının usul ve füruuyla (çocukları ve anneleriyle) evlenemez. Yine buna göre bir erkeğin kayınvalidesiyle arasında bahsettiğimiz türden bir münasebet gerçekleşecek olursa, hanımı artık kendisine haram olur.[887] Aslında bu hüküm, meydana gelmesi muhtemel olan bir kısım kötü fiillerin önüne geçmek için bir tedbir niteliğindedir. Diğer bir ifadeyle bununla aile ve akrabalık bağlarını koruma hedeflenmiştir.

Genellikle burada anlaşılmayan husus; dokunma, öpme ve bakma neticesinde nasıl hürmet-i müsaharanın gerçekleşeceğidir. Çünkü yakın akrabalar arasında bu tür münasebetler sıklıkla vuku bulduğundan, bu durum kaçınılması zor bir hal arz etmektedir. Hatta ebeveyn ile çocuklar arasında bile hürmet-i müsahara gerçekleşebileceği için (mesela; bir baba şehvetle kızını öpse, hanımı kendisine haram olur) konunun iyi anlaşılması ve ona göre bir tavır alınması gerekmektedir.

Evet, Hanefi mezhebinde, zina fiilinin hürmet-i müsahara doğuracağı hükme bağlanmıştır. Zaten özellikle yakın akraba arasında gerçekleşmesi çok zor olan bu fecaatin, meydana geldiğinde taraflara böyle bir ceza yüklemesinin anlaşılmayacak bir tarafı yoktur. Ama zinanın mukaddimeleri diyebileceğimiz diğer fiillerle de haramlığın

ortaya çıkacağını izah etmek gerekiyor.[888]

Evet, her öpme veya dokunma haramlık oluşturmayacağı gibi, hangi bakmaların bu neticeyi vereceği de fıkıh kitaplarında ayrıntısıyla açıklanmıştır. Buna göre hürmet-i müsaharanın meydana gelmesi için, öpme veya dokunma anında kişide karşı tarafa karşı bir şehvet ve arzunun bulunması gerekir. Genellikle bunu tespit için de ölçü olarak, tenasül uzvunun hareket etmesi ve kişinin, bu fiilin devamını arzulaması gösterilmiştir. Ayrıca bu durumun tam fiil esnasında vuku bulması gerekir. Eğer kişi dokunduktan sonra şehvet duyacak olsa, bu hal haramlık meydana getirmez. Diğer yandan kalın elbise üzerinden dokunma veya okşamaların haramlık oluşturmayacağı ifade edilmiştir. Ancak elbise vücut ısısını hissettirecek derecede ince olur ve bu elbise üzerinden kadına temas eden kişide bahsettiğimiz şartlar tahakkuk ederse bu takdirde hürmet-i müsahara meydana gelir.[889]

Diğer yandan kadının şehvet unsuru olan göğüs veya avret mahallerini elleme hususunda yukarıdaki şartlar aranmamış ve bu durumda doğrudan haramlığın ortaya çıkacağı ifade edilmiştir. Çünkü kişide böyle bir arzu ve şehvet olmadan bir kadının bu uzuvlarına dokunması pek mümkün değildir.

Bakmanın da hürmet-i müsahara doğuracağını ifade etmiştik. Bunun şekline gelince, kadının eline, yüzüne, baldırına hatta göğsüne vs. bakmakla böyle bir haramlık tahakkuk etmez. Haramlığın oluşması için kişinin galiz avret dediğimiz kadının tenasül uzvunu açıkça görmesi gerekir ki, hürmet-i müsahara meydana gelsin. Hatta bir kişi, ayakta dikilen bir kadının avret mahallini görecek olsa, bu durum hürmet oluşturmaz.[890]

Bu anlatılanlardan yola çıkacak olursak, bir Müslüman'ın kendisine mahrem olan kadınlarla münasebetlerine son derece dikkat etmesi gerektiğini anlayabiliriz. Diğer yandan her öpme veya dokunmada böyle bir hürmetin meydana gelmeyeceği bilinmeli ve ifade ettiğimiz şartların meydana gelip gelmediğine bakılmalıdır. Aslında kalbi ve duyguları temiz olan bir Müslüman, yakın akrabasına karşı böyle bir duygu beslemez. Bilakis onlara karşı hürmet duyar. Onların ellerini öpecekse, hürmet duygularıyla öper.

---

[828] Ahzâb Sûresi, 33/53.
[829] Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3921.
[830] Ebû Dâvud, *Nikâh* 43; Tirmizî, *Edeb* 28.
[831] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 5/264.
[832] Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 10/173.
[833] Bediüzzaman, *Sözler*, s. 381.
[834] Müslim, *Nikâh* 74.
[835] Râzî, *Tefsiru'l-kebir*, 23/203.
[836] *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 5/329.
[837] Ahzab Sûresi, 33/53.
[838] Ahzab Sûresi, 33/32.
[839] Buhârî, *İsti'zân* 12; Müslim, *Kader* 20.
[840] Tirmizî, *Siyer* 37; İbn-i Mâce, *Cihâd* 43; Buhâri, *Talâk* 20.
[841] İbn-i Mâce, *Libâs* 24.
[842] Müslim, *Libâs* 4; Ahmed ibn-i Hanbel, 1/81.
[843] Ahzab Sûresi, 33/59.
[844] İbn-i Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*, 6/358.
[845] Ahzab Sûresi, 33/32.
[846] Tirmizî, *Edeb* 35.
[847] Nur Sûresi, 24/30-31.
[848] Ahzab Sûresi, 33/53.
[849] Ahzab Sûresi, 33/32.
[850] Nur sûresi, 24/31.
[851] Abdurrahman el-Cezerî, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-erbaa*, 5/53.
[852] Ahzab sûresi, 33/32.
[853] İbn-i Abidin, *Hâşiyetu reddi'l-muhtâr*, 1/406; Gazzâlî, *İhyau ulumi'd-dîn*, 2/281; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/129; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l İslâmî ve edilletühü*, 1/665.
[854] İsra Sûresi, 17/32.
[855] Buhâri, *Nikâh* 111.
[856] Buhârî, *Nikâh* 111.
[857] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 1/222; 3/339.
[858] Buhârî, *Nikâh* 115.
[859] Müslim, *Salât* 136.
[860] Tirmizî, *Radâ'* 18.
[861] Buhârî, *Nikâh* 77.
[862] Buhârî, *Taksîr* 4; *Savm* 67; Müslim, *Hacc* 423.
[863] Buhârî, *Nikâh* 111; *Cihâd* 140; Müslim, *Hac*c 424.
[864] Serahsî, *el-Mebsut,* 4/111; İbn Kudâme, el-Muğnî, 5/30.
[865] Nevevî, *el-Mecmu',* 7/87; Maverdî, *el-Hâvî fî fıkhi'ş-Şâfiî*, 11/265; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl li*

muhtasari'l-halîl, 3/494

866 el-Mevsûatü'l-fıkhiyyetü'l-küveytiyye, 22/299-300.

867 İbn Rüşd, el-Beyân ve't-tahsîl, 18/228; Hattâb, Mevâhibü'l-celîl, 3/489; Mâverdî, el-Hâvî, 4/363.

868 İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu kenzi'd-dekâik,* 2/551.

869 Nevevî, el-Mecmu', 7/87; Kurtubî, el-Kâfî, 2/1134.

870 Nesâî, *Biat* 18; İbni Mâce, *Cihâd* 43.

871 Buharî, *Ahkâm* 49; İbni Mâce, *Cihâd* 43.

872 Buharî, *Ahkâm* 49; İbni Mâce, *Cihâd* 43.

873 Ebû Dâvud, *Edeb* 142.

874 Nisâ Sûresi, 4/86.

875 Ebû Dâvud, *Edeb* 148; Tirmizî, *İsti'zân* 9.

876 Buharî, *Gusul* 21; *Salât* 4.

877 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî,* 12/298.

878 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî,* 12/298.

879 Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 2/420.

880 İbn Hacer, Fethu'l-bârî, 12/298.

881 *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 5/325.

882 Müslüman memleketlerde nâdir görülse de, Müslüman olmayan bazı ülkelerde bu tür insanların çok olduğunu, orada yaşayan Müslümanlardan duyuyoruz.

883 Buhâri, *Megazi* 53.

884 Bkz.: http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/terorde-psiko-farmakolojik-faktor.html

885 Ebû Dâvud, *Libâs* 36.

886 Gazzâli, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, 2/285; Bediüzzaman, *İşârâtü'l-i'câz*, s. 70.

887 Bkz.: Cezerî, *el-Fıkhu ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, 4/61-65.

888 Serahsi, *el-Mebsût*, 4/378.

889 İbn Abidin, *Hâşiyetü Reddu'l-muhtâr,* 3/31.

890 İbn Abidin, *Hâşiyetü Reddu'l-muhtâr,* 3/32.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK

Yeni Doğan Çocuk İçin Yapılacaklar

Anne-babanın çocuğuna karşı görevleri doğumundan itibaren başlamış olduğu kabul edilse bile doğumundan önceki dönem itibariyle de bazı manevî sorumluluklardan bahsedilebilir.

Doğumdan Önceki Sorumluluklar

Nasıl bir tohum toprağa atıldığında daha filiz vermeden onun sulanması, gübrelenmesi gibi bazı ziraî tedbirler alınıyorsa canlılar içinde en şereli mahlûk olan insan için de elbette tedbirler alınmalıdır. Zira hadisin ifadesiyle daha anne karnında insanın şakî veya saîd olacağı takdir ediliyorsa[891] bu takdirde anne-babanın yaşantısı, yediği-içtiği, ibadet hayatı belli ölçüde rol oynamaktadır. Rol oynamakla beraber çocuğun şakî veya saîd olması sadece anne-babanın yaşantısına bağlı değildir zira Peygamber çocuklarının inanmadığını Kur'ân bize haber vermektedir. Evet, yavrunun sperm ve yumurta buluşması anından itibaren gıdası, annesinin davranışları; anne ve babanın daha önceki ve daha sonraki tavırları da onun şakî ve saîd yazılmasında önemli vesilelerdir. Bu itibarla anne-baba bu dönemde her türlü tedbiri almalıdırlar.

Doğumdan Sonra Çocuğa Karşı İlk Vazifeler

Dua

Çocuk dünyaya gelince ilk yapılan muâmelelerden birisi duadır. Tahnîk (ilk gıda) için Peygamberimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) getirilen çocuklara aynı zamanda dua da edildiğini, Hazreti Âişe'den gelen bir rivayet teyit etmektedir.[892] Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine getirilen çocuğa dua eder ve başını okşardı.

Yapılan dualarda çocuğun Müslüman olarak yaşaması, Allah'ın rızası dairesinde ömür sürmesi, şeytanın şerrinden korunması ve hayırlı bir evlat olması için hayır duada bulunmak, onun hem dünya, hem ahiret saadeti için büyük önem taşır. Hazreti Âişe Validemizin rivayetine göre, yeni doğan çocuklar getirildiğinde Resul-i Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara hayır ve bereket duasında bulunurlardı.[893]

Aynı âdeti daha sonra Sahâbe-i Kiram Hazerâtı da devam ettirmişlerdir.

İlk Gıda (Tahnîk) ve İlk Elbise

Yeni doğan çocuğa tatlı bir şey çiğneyerek ağzına vermek, dudağına sürmek sünnettir.[894] Bunu sâlih bir kimsenin yapması ise menduptur. Kuru üzüm ve şeker gibi tatlılarla yapılabilirse de kuru hurma ile yapmak müstehaptır, daha faziletlidir.

Konuyla ilgili farklı rivayetler, Peygamberimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu uygulamayı sadece kendi torunları için değil diğer Müslüman çocuklarına da uyguladığını göstermektedir. Bu takdirde bu sünnet bütün Müslümanlar için geçerli bir sünnettir.

Peygamberimiz'in (aleyhi ekmelü't-tahâyâ) gerek kızı Fâtıma'ya, gerek Ümmü Süleym'e: "*Benden evvel çocuğun ağzına bir şey koymayın.*" diye haber salması, bu emrin uygulandığı Hazreti Hasan'ın, emrin uygulanmadığı Hazreti Hüseyin'e nazaran daha a'lem (bilgili) olduğunun Hazreti Ali tarafından itirafı, tahnîk meselesinin terbiyede ihmal edilmemesi gereken bir husus olduğunu göstermektedir. İslâm terbiyecileri bu sünnetin, çocuğu bir âlime götürerek onun eliyle yerine getirilmesini tavsiye etmişlerdir.[895]

Yeni doğan çocuğun beyaz bir beze sarılması da sünnettir. Zira Peygamberimiz (aleyhissalâtü vesselam) Hazreti Sevde'ye hitaben: "*Doğum olunca bana haber vermeden çocuğa hiçbir şey yapmayın.*" buyurmuş, Hazreti Sevde'nin: "*Ya Resûlullah, çocuk doğdu, göbeğini kestim ve sarı beze sardım.*" cevabı üzerine Efendimiz (aleyhissalâtü vesselam) öfke izharında bulunur ve çocuğu beyaz bir beze sarar.[896]

Kulağına Ezan Okuma

Ezan ve kamet çocuğa yapılan ilk iman telkinidir. Çünkü ezanın mana ve muhtevasında tekbir, tevhid, nübüvvet ve namaz gibi dinin esasları bulunmaktadır.

Bu âdet bizzat Peygamber Efendimiz'den gelmektedir. Sünen-i Tirmizi'de nakledildiğine göre, Hazreti Hasan dünyaya gelince Peygamberimiz onun sağ kulağına ezan okumuştur.[897]

İsim Koyma

Çocuk doğduğunda birinci günün akşamı isim verilebildiği gibi[898] eğer akîka kurbanı kesilecekse yedinci gün ismin konulmasının gerektiği hadislerde ifade edilmiştir.[899] Ancak doğumun yedinci gününden önce de isim verilmesinin mahzurlu olmadığını da belirtmek gerekir. Çünkü Efendimiz (aleyhi ekmelü't-tahâyâ) düşük çocukların bile isim verilerek gömülmesini emretmişlerdir.[900]

Çocuğa isim verilirken dikkat edilecek husus, manası güzel olan ismin konulmasıdır.

Çocuğa güzel isim koymak, her baba için yerine getirmesi gereken önemli bir sünnettir. Hadîs-i şerifte şöyle buyrulmuştur: إِنكم تدعَونَ يوم القيامة بِأسمائكم وأَسماء آبائكم ، فَأَحسنوا أسماءكم *"Siz kıyamet günü kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, öyle ise isimlerinizi güzel kılın."*[901]

Bunun yanında birçok rivayette belirtildiği üzere Efendimiz (aleyhi ekmelü't-tahâyâ) birçok kimsenin ismini manası kötü olduğu için değiştirmiş ve yerlerine manası güzel olan isimler koymuştur. Birçok âlim ismin, konulan kişiye tesir edeceğini belirterek konunun önemine atıfta bulunmuşlardır.

Allah'a ait olan ve Kur'ân'da Esmâ-i Hüsnâ diye beyan buyrulan Rahman, Rahîm, Azîz gibi ism-i şerifler, başına "kul" anlamındaki "abd" kelimesi eklenerek Abdurrahman (Rahmân'ın kulu), Abdülaziz (Azîz'in kulu) şeklinde insanlara verilebilir. Bununla birlikte esmâ-i hüsnâdan olan isimlerden birçoğunun isim veya sıfat olarak insanlar hakkında kullanılmaları da câiz görülmüştür. Bunlardan bazıları ise sadece Allah hakkında kullanılır ki onların insanlara isim olarak verilmesi doğru değildir. Abdülkâhir el-Bağdâdî'ye göre bu açıdan insanlara verilmesi câiz olmayan isimler şunlardır: Allah, İlâh, Rahmân, Hâlik, Kuddûs, Rezzâk, Muhyî, Mümît, Mâlikü'l-mülk, Zü'l-celâli ve'l-ikrâm.[902]

Son zamanlarda moda olduğu üzere, Kur'ân'da geçiyor diye manası uygun olmayan isimler koymak da doğru değildir. Meselâ "aleynâ" kelimesi, sırf söylenişi kulağa hoş geliyor diye isim olarak konulmaktadır. Hâlbuki bu kelimenin isim olabilecek bir anlamı yoktur. Manası "bizim üzerimize" "bize gerekir" demektir.

Sünnet Ettirmek

Sünnet olma, Müslümanla kâfiri birbirinden ayıran önemli alametlerden biri olarak telakki edilmiştir. Bu yönüyle onun farz ve vacip olduğunu söyleyenler olsa da önemli bir sünnet olduğunda şüphe yoktur.

Sünnet olmanın vakti tam belirlenmemişse de, çocuğun ergenlik yaşından, yani namaza oruca başlama yaşından önce sünnet olması en uygun olanıdır. Yedinci gününde sünnet olması tercih edilir. Büluğ çağında sünnet olması ise artık vacib olur

Bülûğa ermeden çocuk sünnet ettirilecek ise, her bünyenin bir olmayacağı göz önüne alınarak, hangi yaşta sünnet olabileceği konusunda çocuk doktorlarının tavsiyelerine göre hareket etmekte fayda vardır.

Akîka Kurbanı Kesme

Yeni doğan çocuğun ilk günlerinde Cenab-ı Hakk'a bir şükran nişanesi olarak kesilen kurbana "akîka kurbanı" adı verilmiştir.

Esasen akîka yeni doğan çocuğun başındaki ana tüyünün adıdır. Akîka kurbanı

Hanefî Mezhebi'nde mübahtır. Ama böyle şükür niyetiyle yapılan bir mübah, kurbiyete (Allah'a yakınlığa) dönüşmektedir. Zira niyet, âdetleri ibadete, mübahları da taate yani yapılmasından dolayı sevap kazanılan bir amele çevirir. Böylelikle de akîka kurbanı nafile bir ibadet olmaktadır. Akîka kurbanı kesmek diğer mezheplerde sünnet; Zahirîler'e göre ise vaciptir.

Peygamberimiz (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm), torunları Hasan ve Hüseyin için birer koçu akika kurbanı olarak kesmiş ve ümmetine de yeni doğan kız ve erkek çocukları için kesmelerini tavsiye etmiştir.[903] Bu konudaki hadis-i şeriflerden yola çıkarak gücü yetenlerin erkek çocuğu için iki kurban kesmeleri tavsiye edilebilir.

Akîka kurbanını çocuğun doğumunun yedinci günü kesmek müstehaptır. Bununla birlikte doğumundan itibaren bulûğ çağına kadar kesilebilir. Aynı günde çocuğa isim verilmesi, saçının kesilerek ağırlığınca altın veya gümüşün tasadduk edilmesi ve isminin konulması tavsiye edilmiştir.

Kurban olmaya elverişli her hayvan akîka kurbanı olarak kesilebilir. Kesilen bu kurbanın etinden kurban sahibi, aile fertleri ve yakın dostları yiyebileceği gibi tasadduk da edilebilir.

Ebeveynin Çocuklara Karşı Vazifeleri

İslâm, çocukların yetiştirilmesi hususunda anne-babaya bir kısım yükümlülükler getirmiştir. Dünyada insan için en önemli imtihan sebeplerinden birisi de çocuklarıdır. Bir âyet-i kerimede çocukların anne baba için önemli bir imtihan olmaları şöyle anlatılır: إِنّما أَموالكم وأَوْلادكم فتنةٌ والله عنده أجر عظيم *"Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız ancak bir fitnedir (imtihandır). Büyük mükâfat ise Allah yanındadır."*[904] Çocuklarla olan imtihanı kazanmanın yolu ise, onlara karşı vazifelerimizi eksiksiz olarak yerine getirmemizden ve onları İslâm terbiyesiyle yetiştirmemizden geçer. Bu âyet-i kerimeden anlaşılması gereken diğer bir husus da, çocuklarımızın bizi Allah'tan ve ona ibadet etmekten uzaklaştırmamalarıdır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şeriflerinde anne babanın çocuk üzerinde hakları olduğu gibi, çocukların da ebeveyni üzerinde hakları bulunduğunu ifade etmiştir. Bir zat Peygamberimiz'e gelerek: *"Ey Allah'ın Resulü, en güzel iyilik nedir?"* diye sormuş Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de şöyle cevap vermiştir: *"Anne ve babana yapılan iyiliktir."* Sahabi anne babasının vefat ettiğini söylemesi üzerine Resûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu defa ona şöyle demiştir: *"Çocuğuna olan iyiliktir. Ebeveyninin senin üzerinde hakkı olduğu gibi, çocuğunun da senin üzerinde hakkı vardır."*[905]

Çocukların anne babalar için bir yaşlılık sigortası[906] olduğu unutulmamalıdır. Yani

ebeveyn çocuklarına karşı vazifelerini yerine getirir, onların kendileri üzerindeki haklarını gözetir ve çocuklarını ahlaklı, dindar, çağının şuurunda birer insan olarak yetiştirirlerse, çocuklar da Allah hakkından sonra ilk sırada yer alan anne-baba hakkını gözetmede hassas olacak ve yaşlandıklarında onların her türlü ihtiyaçlarını karşılayacaklardır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususu şu veciz ifadeleriyle beyan etmiştir: "*Çocuğun kendisine iyi davranmasında ona yardımcı olan babaya Allah rahmetini bol kılsın.*"[907]

Diğer yandan çocuklarımız Cenab-ı Hakk'ın bizlere birer emaneti konumundadır. Emanetin hükmü ise, ona gelebilecek her türlü zarardan onu korumak ve sahibine teslim edinceye kadar en güzel şekilde ona sahip çıkmaktır. Hele bu emanet, iç ve dış donanımı itibariyle bir ahsen-i takvim âbidesi olan ve aynı zamanda yeryüzünde Allah'ın halifesi olma bahtiyarlığına eren insansa, ona gösterilecek ihtimam çok daha farklı olmalıdır.

Eğer biz beklenen ve özlenen nesli, bir başka ifadeyle altın nesli yetiştirmek istiyorsak, bize emanet edilen küçüklerden işe başlamak zorundayız. Elimizin altındaki çocuklarımızı yetiştirirken, onların yarınların dünyasını inşa edecek büyükler olduğunu unutmamalı ve bu yönüyle onlara muamele etmeliyiz. Zira biz nereden yere düştüysek oradan ayağa kalkacağız.

Cenab-ı Hak, Yüce Kitabı'nda: يقولون ربنا هب لنا من أزواجنا وذرياتنا قرة أعين واجعلنا للمتقين إماما "*Ey keremi bol Rabbimiz! Bize gözümüzün, gönlümüzün süruru olan temiz eşler ve nesiller ihsan eyle, bizi müttakilere önder eyle!*"[908] buyurmak suretiyle bizlere çocuklarımızla ilgili bir dua ta'lim buyuruyor. Fakat bu duada aynı zamanda bir hedef gösterme de söz konusudur. Yani bir mümin Cenab-ı Hak'tan kendisi için göz aydınlığı olacak temiz zürriyetler talep ediyorsa, kavli olarak istediği bu duanın gereğini yerine getirme adına fiilî duayı da ihmal etmeyecek ve çocuklarının bu kıvamda birer insan olmaları adına onlar için yapılması gereken bütün vazifelerini yerine getirmeye çalışacaktır/çalışmalıdır.

Dinî Terbiyenin Önemi

Ta'lim, te'dip ve tedristen daha genel bir kavram olan terbiye hakkında, ondan beklenen gayelere göre farklı tarifler yapılmıştır. Biz konuyla ilgili tafsilata girmeden terbiye hakkında yapılmış birkaç tanımı vermekle iktifa edeceğiz: Kınalızade'nin yaptığı tarif sadeleştirilmiş hâliyle şu şekildedir: "Terbiye, kulu, dinî ve dünyevî vazifelerini hakkıyla yapabileceği seviyeye çıkarmaktır."[909] İnsanın sahip olduğu potansiyele ve onun inkişaf ettirilmesi gerektiğine dikkat çeken başka bir tarife göre ise terbiye: "Beden ve ruhu, hedeflenen zirvelere ulaştırmak için kapasitesi çerçevesinde ona gereken güzellikleri vermektir."[910]

Demek ki her insan, لقد خلقنا الإنسان في أحسن تقويم ثم رددناه أسفل سافلين "*Biz insanı en güzel biçimde yarattık.*

Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik."[911] âyet-i kerimesinde de ifade edildiği üzere potansiyel olarak ahsen-i takvime mazhardır. Onun fıtratında kuvve olarak birçok kabiliyet ve istidat mevcuttur. Öyle ki, o insan-ı kâmil olmaya namzet bir varlıktır. İşte anne baba terbiye vasıtasıyla çocuğun fıtratında mündemiç olan istidat ve kabiliyetleri ortaya çıkarmaya çalışacaklar ve onu potansiyel insan olmadan hakîkî insan olma mertebesine ulaştıracaklardır.

Evet, ebeveynin çocuklarına karşı en büyük vazifeleri, onları İslâm'ın emirleri dairesinde terbiye etmeleridir. Terbiye zâhirî olarak çocuğun şahsiyetini inşa faaliyeti gibi görünse de, mesele umumi planda düşünüldüğünde bunun bir cemiyetin hatta bir medeniyetin inşası anlamına geldiği anlaşılacaktır. Hatta bu hususta şu değerlendirmelere yer vermek de mümkündür: Bir medeniyetin gelişmişlik seviyesini, terbiyeye verdikleri ehemmiyet ve kullandıkları terbiye sistemi belirleyecektir. Dolayısıyla çocuklarının terbiyesiyle meşgul olan anne-babalar bu şuur içinde onları yetiştirmeli, çocuklarına verecekleri terbiyeyle gelecek nesillerin kaderini tayin edeceklerini unutmamalıdırlar.

Fethullah Gülen Hocaefendi, terbiyenin milletlerin istikbali açısından ne denli ehemmiyet arz ettiğini ifade sadedinde şu tespitlere yer verir: "Bir milletin devam ve bekâsı, iyi yetiştirilmiş nesillerle kaimdir; millî varlığı ve millî ruhu mükemmelleştirilmiş iyi nesillerle... Milletler, geleceklerini emanet etmek üzere mükemmel bir nesil yetiştirememişlerse, istikballeri karanlık demektir. Hiç şüphe yok ki, nesillerin iyi yetiştirilmesinde en birinci vazife, anne ve babalara düşmektedir."[912] Gelecek nesilleri inşa etmede terbiyenin ifade ettiği fonksiyonu, bir de batılı felsefeciden dinleyelim: "Terbiye işini bana bırakın, size bir asır içinde Avrupa'nın çehresini değiştireyim."[913]

Terbiyenin bu derece önemli olmasındandır ki, bu konu tarih boyunca birçok düşünürü meşgul etmiş, birçok filozof bu konuda çözümler getirmiş, son asırda Batı'da da birçok eğitim akımları ortaya çıkmış ancak bunların hiçbiri insan yetiştirme meselesinde peygamberlerin kâbına yetişememiştir. Çünkü oldukça kompleks bir yapıya sahip olan insanı, zâhir ve bâtınıyla bilmek ve terbiyede onun hiçbir yönünü ihmal etmemek ancak peygamberlere müyesser olmuştur.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) gönderiliş gayesi de insanlığın terbiyesidir. Zira bizzat Kendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususta şöyle buyurur: وإِنّما بعثت معلما "*Ben, ancak bir muallim olarak gönderildim.*"[914]; إِنّما بعثت لِأتمِم مكارِم الأخلاق "*Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.*"[915] Bu sözleriyle Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) tüm insanlığı eğitmek ve terbiye etmek için gönderildiğini açıkça vurgulamaktadır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususu mücerred ifade etmekle kalmamış, Cahiliye karanlıklarında yaşayan, her türlü ahlaksızlığın şüyu bulduğu bedevi bir

milletten, kıyamete kadar gelecek bütün insanlığa hüsn-ü misal teşkil edecek en güzel muallim ve mürebbileri yetiştirmiştir.

Evet, her medeniyetin kendine mahsus bir terbiye sistemi olduğu gibi, İslâm'ın da Kur'ân ve Sünnet temelli bir terbiye sistemi vardır. Bu terbiye sisteminin aktif olarak hayata taşındığı dönemlerde, dindar, ahlaklı, çağını bilen, ilme değer veren nesiller yetişmiştir. Ruh ve kalb dünyasının dev kâmetleri olan İmam Rabbânî, Abdülkâdir-i Geylânî, Şâh-ı Nakşibendî, Hâlid-i Bağdâdî ve Bediüzzaman gibi İslâm kahramanları; ilmiyle asırlara ışık tutmuş İmam Ebu Hanîfe, İmam Şafiî, İmam Mâlik, İmam Ahmed ibn-i Hanbel, İmam Gazzâli, Fahruddin er-Râzi, İmam Suyûtî gibi büyük âlimler; müsbet ilimlerde zirveleri tutan İbn Sînâ, el-Câbir, Harizmî, İbn Batûta, Zehrâvî gibi zatlar İslâm terbiye metodunun büyüklüğüne en büyük şahitlerdir. Maalesef son iki asırdır hayatın bütün birimlerinde yaşanan tahriplerden terbiye metodumuz da nasibini almış ve Kur'ân ve Sünnet yörüngeli terbiye metodumuz, yerini Batının iflas etmiş terbiye sistemine bırakmıştır. Bu ise kaçınılmaz olarak hem maddî hem de manevî çöküşümüzü netice vermiştir. Dolayısıyla eğer biz yeniden derlenip toparlanmak ve milletçe kalkınmak istiyorsak kendi değerlerimize sahip çıkmalı ve çocuklarımızı da ruh ve mana köklerimizden süzülüp gelen bu değerlerimizle büyütmeliyiz. Maziden tevarüs edebeldiğimiz değerleri ilk olarak çocuklarımıza vereceğimiz yer ise hiç şüphesiz ailedir.

Elbette çocuğun terbiye edildiği tek yer aile değildir. Kreş, anaokulu, Kur'ân, kursu, cami, sokak ve arkadaş çevresi gibi hayatın farklı birim ve müesseseleri de çocuğun terbiyesinde aktif rol alırlar. Hatta bütün bu müesseseler terbiye konusunda ailenin yanında olmuyor ve bu konuda anne babaya destek vermiyorsa meselenin bir yanı eksik kalacak, belki de çocuk ailede kazandığı güzel huy ve davranışları buralarda kaybedecektir. Fakat her hâlükârda çocuğun eğitim ve terbiyesinden birinci derecede ebeveynler sorumludur. Çünkü çocuk bir hayat boyu ve hatta ebedî hayatında kendisine lazım olacak donanımı ilk olarak burada kazanacaktır. Onun temel çizgileriyle karakter ve şahsiyeti anne babasının elinde şekillenecektir.

Nitekim Cenab-ı Hak: يا أَيها الَّذين آمنوا قُوا أَنفُسكم وأَهليكم نَارا وقُودها النَّاس وَالحجارة "*Ey iman edenler, kendinizi ve aile halkınızı yakıtı taş ve insanlar olan ateşten koruyun!*"[916] buyurmak suretiyle aile fertlerinin İslâmî bir terbiyeye tâbi tutulmasından birinci derecede babanın sorumlu olduğunu bildirmiştir. İslâm âlimleri âyet-i kerimede geçen aile fertlerinin ateşten korunmasının ancak İslâmî bir terbiye ile mümkün olacağını söylemişlerdir.[917] Mesela Hazreti Ali, bu âyet-i kerimeyi şu veciz sözlerle tefsir etmiştir: أَدبوهم، علموهم "*Onları terbiye edin, onlara ilim öğretin.*"[918] Bu açıdan ailenin yönetiminden sorumlu kılınan erkek, İslâm'ı sadece kendisi yaşamakla kalmayacak, çocuklarını da bu istikamette eğitip yetiştirecektir. Aksi takdirde o: ولَا تُلقوا بِأَيديكُم إِلى التهلكة "*Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye*

atmayınız.”[919] âyet-i kerimesinde ifade edildiği üzere -hafizanallah- kendi elleriyle kötü âkıbetini hazırlamış olacaktır. Yine kişinin kendisini ve ailesini ihmal etmesi neticesinde uğradığı zarar Zümer Sûresi’nde şöyle anlatılır: إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ “*Asıl ziyan edenler, asıl hüsrana uğrayanlar, büyük duruşma günü olan kıyamette hem kendilerini hem de ailelerini hüsrana uğratanlardır. Unutmayın ki besbelli hüsran budur!”*[920]

Meseleye bir de İsra Sûresi’ndeki bir âyet-i kerimenin penceresinden bakalım: رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا “*Ya Rabbî, onlar küçüklüğümde nasıl beni ihtimamla yetiştirdilerse, ona mükâfat olarak Sen de onlara merhamet buyur!”*[921] Bu âyetin asıl sevk maksadı çocuğun anne babasına dua yapmasını teşvik etmek ve ona nasıl dua yapılacağını öğretmektir. Ancak كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا “*Onlar küçüklüğümde beni nasıl terbiye ettilerse…*” ifadesiyle çocuğun küçükken terbiye edilmesine ve bu terbiyenin anne ve babanın müştereken yerine getirmesi gereken bir husus olduğuna[922] da dikkat çekilmiştir. Yani burada haber kipiyle anlatılan hususu biz inşâî manada anlayabilir ve: “Çocuklarınızı küçüklüklerinde terbiye ediniz.” şeklinde bir emir telakki edebiliriz. Evet, küçüklükte öğrenilen şeyler taş üzerine işlenen nakış gibidir; yaşlılıkta öğrenilen bilgiler ise buz üzerine yazı yazmak gibidir. “Ağaç yaşken eğilir”, “Demir tavında dövülür” vb. atasözleri de aynı hakîkate işaret etmektedir.

Hadîs-i şeriflerde de anne babanın çocuklarını güzelce terbiye etmeleri hususu üzerinde ısrarla durulmuştur. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda umumi bir kaide sayılabilecek şu ifadeleri vazetmiştir: كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، الْإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَهُوَ مَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْؤُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا “*Her birerleriniz râî*[923] *(çoban) ve hepiniz elinizin altındakinden sorumlusunuz: Devlet reisi bir râî ve elinin altındakilerden sorumludur. Her fert, ehl ü ıyâlinin râîsidir ve raiyetinden mes’uldür. Kadın, beyinin hanesinin râîsi ve gözetiminde olan şeylerden sorumludur…*”[924]

Bu hadîs-i şerife göre toplumdaki herkes sorumluluğunu üstlendiği kişilerden hesaba çekileceği gibi, aile reisi olan erkek de hane halkından mes’ul olacaktır. Bu mes’uliyet sadece onların yedirilip içirilmesi, barınma ihtiyaçlarının giderilmesi vb. maddî ihtiyaçlarının karşılanmasıyla sınırlı değildir. Erkek bunların yanında, hane halkının ruhî ve manevî ihtiyaçlarını karşılama, dünya ve ukba saadetlerini sağlama adına onların ta’lim ve terbiyesiyle de meşgul olacaktır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), başka bir hadîs-i şeriflerinde: أَكْرِمُوا أَوْلَادَكُمْ، وَأَحْسِنُوا أَدَبَهُمْ “*Çocuklarınıza ikram edin ve onları güzelce terbiye edin.”*[925] buyurmak suretiyle bu hususa ayrıca dikkat çekmiştir.

Hiçbir babanın çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli bir bağışta bulunamayacağını[926] ve çocuğun babası üzerindeki haklarından birisi olarak da edebini güzel yapmasını[927] ifade eden hadîs-i şerifler konunun ehemmiyetini göstermesi

açısından oldukça dikkat çekicidir.

Başka bir hadîs-i şerifte ise bütün insanların vefatıyla birlikte amel defterlerinin de kapanacağı ifade edilmiş, ancak üç zümre bundan istisna edilmiştir. Yani onlar vefat etseler bile amel defterlerine sevap akmaya devam edecektir. Bunlar; okul, çeşme, cami gibi binalar yaptıran sadaka-i cariye sahibi, geride insanların istifade ettiği ilim bırakan kimse ve son olarak da kendisine dua edecek salih bir evlat yetiştiren anne babadır.[928]

Fıtrat hadisi olarak meşhur olan bir hadîs-i şerif ise terbiyenin çocuğun hayatında nasıl bir tesiri olacağını göstermesi açısından çok önemlidir. Söz konusu hadîs-i şerif şu şekildedir: كُل مولود يولد على الفطرة فأبواه يهودانه أو ينصرانه أو يمجسانه كمثل البهيمة تنتج البهيمة هل ترى فيها جدعاء "*Doğan her çocuk İslâm fıtratı üzerine doğar. Daha sonra annesi-babası ya onu Yahudileştirir, ya Nasranîleştirir ya da Mecusîleştirir. Tıpkı hayvanın doğurunca, azaları tam olarak yavru doğurması gibi. Siz kulağı kesik olarak doğmuş hayvana rastlar mısınız?*"[929]

Bu hadiste geçen, "İslâm fıtratı üzerine doğma" ifadesi, tevhid düşüncesini kabul etmeye müheyya bulunma, iman ve itikada açık olma, insan-ı kâmil olmaya müstaid olma şeklinde îzah edilmiştir. Yani hadisin devamından da anlaşılacağı üzere, nasıl ki anasından doğan bir yavruda hiçbir eksiklik ve kusur yoktur aynı şekilde yeni dünyaya gelen bir çocuk da gerek ahlakî gerek itikadî gerekse amelî açıdan bütün menfiliklerden âzâde olarak doğar. Adeta tertemiz bir kâğıt veya levha şeklinde dünyaya gelen çocuğun menfi veya müsbet bir yöne kanalize edilmesi ise öncelikle anne babanın eliyle sonra da çevrenin tesiriyle gerçekleşir. Neticede ise o, ya a'lâ-yı illiyyîne doğru kanat çırpar uçar ya da esfel-i sâfiline yuvarlanır gider.[930]

Elmalılı Hamdi Yazır da yukarıda geçen hadis-i şerifi verdikten sonra konuyla ilgili şu yorumlarda bulunur: "Demek ki aslı fıtrat, tam ve sâlimdir, burnu kulağı sonradan kesilir. Maddeten böyle olduğu gibi ma'nen ve ahlâken de böyledir. Fıtratın bu selâmeti şuur sahasında ve ictimaî şeraitle terbiye muhitinde, âdetlerin cereyanı içinde ya bozulur veya güzel bir inkişaf ile kemalini bulur. Âhıret de bu iki neticenin birine göre olur."[931]

Dolayısıyla anne baba, فألهمها فجورها وتقواها "*Sonra da ona iyilik ve kötülük kabiliyeti verene and olsun ki*"[932], والله أخرجكم من بطون أمهاتكم لا تعلمون شيئا وجعل لكم السمع والأبصار والأفئدة لعلكم تشكرون "*Allah sizi analarınızın karınlarından öyle bir hâlde çıkardı ki hiçbir şey bilmiyordunuz. Öyle iken size kulaklar, gözler, kalbler verdi ki şükredesiniz.*"[933] âyet-i kerimelerinde de ifade edildiği üzere doğduğunda hiçbir şey bilmeyen ve vicdan ve nefis mekanizmaları içerisine bütün iyi ve kötü duygular kendisine ilham edilen çocuğa öyle bir terbiye verecekler ki, başta Allah'ı hoşnut edecekler sonra da çocuğun gerek dünyevî gerekse uhrevî saadetini temin edecekler.

Mademki çocuğun Kur'ân ve sünnete göre ta'lim ve terbiye edilmesi İslâm nazarında bu kadar önemlidir, o hâlde her Müslümanın zamanının önemli bir bölümünü çocuğuna ayırması kaçınılmazdır. Hatta gerekirse anne ve baba bu işe ayırdıkları zamanlarını evrâd u ezkârlarına, şahsi kemalatlarına tercih etmelidirler. Yani, çocukların yetiştirilmesi, onlara tevhit inancının aşılanması ve onların Kur'ân ahlakıyla ahlaklanmaları o kadar önemlidir ki, bu husus, anne-babanın maddî-mânevî füyuzat hislerinin önünde geldiği gibi pek çok şahsî vazifenin de önüne geçer. Hatta bir büyük zatın ifadesiyle çocuklarını ihmal eden ebeveynler Kâbe-i Muazzama'yı ziyarete gitseler, vazife onlara arkadan seslenecek ve: "Buradaki ciddi ve ehemm vazifeyi bırakmış nereye gidiyorsunuz?" diyecektir.[934]

Özellikle vurgulamak gerekir ki anne-babanın dindar olması, her zaman çocukları için iyi bir mürebbi ve muallim olması anlamına gelmez. Dindarlık ayrı, çocuk yetiştirmek ayrı bir meseledir. Bir Müslüman ne kadar dindar olursa olsun eğer çocuklarının dinî terbiyesi için gerekenleri yapmıyor, bu işe zaman ayırmıyor ve kafa yormuyorsa bir gün gelecek hiç farkına varmadan çocukları elinin altından kayıp gideceklerdir. Çünkü nefis, şeytan, kötü arkadaş ve dünyanın cazibedar güzellikleri gibi çocuğu yanlış yollara sevk edebilecek birçok tehlike vardır. Onun bütün bu tehlikelerden korunması ve salih bir insan olabilmesi ise onunla ilgilenmeye bağlıdır. Bu açıdan ebeveynler ne kadar mütedeyyin birer insan olurlarsa olsunlar, asla çocuklarının dinî ve ahlakî eğitimini ihmal etmemeli, bunun ızdırabıyla oturup kalkmalı, onların dünyasına girmenin, onlarla sağlıklı bir iletişim kurmanın ve onların ruh dünyalarını şekillendirebilmenin yollarını aramalıdırlar.

Unutulmamalıdır ki, çocuklarının dinî hayatını düşünen ve onları dinî terbiyeyle yetiştiren ebeveynler, daha dünyadayken çocukları tarafından gördüğü hizmet ve hürmetle bunun mükâfatını alacak, dâr-ı bekaya irtihal eyledikten sonra ise defter-i a'mâline hasenât yazılmaya devam edecek ve belki de derecesine göre çocuklarından şefaat görecektir. Buna karşılık çocuklarını ihmal eden anne babalar ise daha dünyadayken çocukları tarafından istiskal edilecekler, horlanacaklar, belki de bakım evlerine terk edilecekler[935]; ahirette ise Cenab-ı Hakk'a bu ihmallerinin hesabını vereceklerdir.[936] Belki de Allah huzurunda çocukları kendilerinden: "Neden bizi terbiye-i İslâmiye ile yetiştirip ahiretimizi kurtarmadınız?" diyerek davacı olacaklardır.[937]

Evet, yukarıdaki âyet, hadis ve açıklamalar çerçevesinde meseleye bakacak olursak, terbiyenin ciddiyet istediğini, çocuklara İslâmî bir terbiye vermenin Allah ve Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bir emri olduğunu, dolayısıyla da bu mükellefiyeti yerine getirme adına anne babalara ciddi bir sorumluluk düştüğünü anlayabiliriz. Haddizatında ehemmiyetli olan bu vazifeye bir de günümüz şartlarının ağırlığı

açısından bakacak olursak, anne babaların nasıl bir zorlukla karşı karşıya kaldıklarını anlayabiliriz. Öyle ki, bu sorumluluk şuuru onların ağzının tadını kaçıracak, uykularını bölecek ve kasıklarını sızlatacak türdendir.

Öte yandan çocuğun İslâm'ın emirlerine göre terbiye edilmesi gerektiğini bilmek ve bunun önemini kavramak sadece işin bir yönüdür. Diğer yönü ise bu görevi yerine getirecek bir donanıma sahip olmaktır. Yani İslâm'dan bîhaber olan, çocuk psikolojisini bilmeyen, sabırsız, tahammülsüz, cahil anne ve babaların çocuklarını ne kadar terbiye edebilecekleri aşikârdır. Bu açıdan aslında çocuk eğitiminden önce anne ve babaların, kendilerini eğitmeleri gerekir. Unutulmamalıdır ki, çocuk yetiştirmek ehemmiyet verilmesi, ciddiyetle üzerinde durulması ve kafa yorulması gereken önemli bir iştir. Bir insan ibadetlerinde ve dini hayatında çok hassas olabilir ama çocuklarını eğitme konusunda aynı hassasiyeti göstermiyorsa hiç farkına varmadan onların kayıp gittiğini esefle müşahede edecektir.

Biz burada çocuk terbiyesinde önemli gördüğümüz bazı temel hususların üzerinde duracağız. Yani kendi değerlerine bağlı sağlam bir neslin yetişmesi için dikkat edilmesi gereken bazı prensiplere işaret edeceğiz.

Güzel Örnek Olmak

Çocukların gözünde anne babalar, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten, kusursuz ve mükemmel varlıklardır. Bir de buna anne babanın çocuğa karşı şefkat ve sevgisi eklenince, tabiî olarak çocuğa en fazla tesir edecek ve onun karakterini şekillendirecek kişiler çocuğun ebeveyni olacaktır. Bu açıdan anne babanın ev içindeki konuşması, oturması, kalkması, ibadeti, evrâd u ezkârı, aile fertleriyle münasebetleri kısaca bütün tavır ve davranışları çocuk tarafından taklit edilmeye çalışılacaktır.[938]

Konuyla ilgili yapılan anketlerde de anne babanın ibadetlerine devam etmesinin çocuklar üzerinde ne denli tesirli olduğu açıkça görülmüştür. Mesela 400–500 aile üzerinde yapılan bir ankette, namaz kılan ve oruç tutan çocukların çoğunun anne babalarının da namaz kıldığı, oruç tuttuğu ortaya çıkarken, ibadetlerini yapmayan ve bu konuda istekli de olmayan anne babaların çocuklarından, çoğunlukla namaz ve oruç ibadetlerini eksiksiz yerine getiren çocuk olmadığı ortaya çıkmıştır.[939]

Bu açıdan çocuklarımızda görmek istediğimiz her türlü güzel davranışı önce kendimiz tatbik etmeliyiz. Çünkü bizim onlara en büyük tesirimiz lisan-ı kâlimiz değil, lisan-ı hâlimizdir. Sözlerimiz ise tavır ve davranışlarımızdaki kapalılık ve muğlâklıkları açmaya matuf olmalıdır. Çünkü çocukların taklit yetenekleri çok gelişmiştir. Onlar daha birkaç yaşından itibaren anne babalarını model almaya başlar ve onlar her ne yaparsa çocuklar da aynısını taklit ederler. Nitekim daha birkaç yaşındaki birçok çocuğun namaz kılan anne babasını taklit etmeye çalışması adiyattan

bir meseledir.

Özellikle çocuklar söylediklerimizi kavrayacak bir yaşa geldiklerinde, yaptıklarımızla söylediklerimizin tezat olmaması çok önem arz etmektedir. Şayet biz çocuğa söylediklerimizin zıddını yapıyorsak söylenenlerin çocuk üzerinde hiçbir tesiri olmayacaktır. Belki de bu hâlimizle çocuk nazarında güvenilirliğimizi yitirecek ve onu farklı arayışlara sevk etmiş olacağız. Dolayısıyla çocuk terbiyesinde en önemli husus anne babanın çocuğa hüsn-ü misal teşkil etmesi ve yaşayışıyla çocuğunu eğitmesidir.

Eğer biz çocuğumuzun Cenab-ı Hakk'a karşı samimi bir kul olmasını, ibadetlerinde hassasiyet göstermesini, ahlaklı ve edepli bir insan olmasını istiyorsak işe kendimizden başlamalıyız. Çocuk, evde Allah karşısında kemerbeste-i ubudiyet içinde ibadet eden, dua dua yalvaran, evrâd u ezkârla meşgul olan, Kur'ân-ı elinden bırakmayan, sahip olduğu imkânlarla fakir fukaranın yardımına koşan, sofrasını herkese açık bulunduran, samimi, ihlâslı, vefalı anne-baba görürse, gelecekte o da böyle güzel vasıflara sahip olacaktır.

Çocukluk devresinde şuuraltı, anne babasının bu tür davranışlarıyla beslenen bir çocuğa zamanı gelince de anlayabileceği bir üslupla bütün bu meselelerin sebep ve hikmetleri anlatılmaya başlanır. Bunun aksi olan söz ve davranış çelişkisi ise münafıkça bir sıfattır. Cenab-ı Hak, Yüce Kitabı'nda: يا أَيها الَّذين آَمنوا لِم تقُولونَ ما َ لا تفْعلونَ كبر مقتا عند اللهِ أَنْ تقُولوا ما َل ا تفْعلونَ "*Ey iman edenler! Niçin yapmadığınız/yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz! Allah katında en büyük günah, yapmayacağınız şeyleri söylemenizdir..*"[940] buyurmak suretiyle müminleri bu münafık sıfatına karşı şiddetle uyarmıştır.

İmam-ı Âzam Hazretleriyle ilgili bir menkıbe anlatılır. Yediği bal çocuğuna zararlı olan bir baba, çocuğuna nasihat etmesi ve bal yemekten vazgeçirmesi için Ebu Hanife Hazretlerine getirir. O ise çocuğa hiçbir şey demez ve kırk gün sonra gelmesini söyler. Baba kırk gün sonra çocuğuyla beraber geldiğinde ise, Hazret çocuğu bir kenara çeker ve bal yememesini tavsiye eder. Daha O, sözlerini bitirir bitirmez çocuk kalkar babasının yanına gelir ve "Babacığım artık bundan sonra bal yemeyeceğim" der. Tabii ki bu durum oradakilerin hayretini celbeder ve bu nasihati kırk gün geciktirmesinin hikmetini sorarlar. O da çocuğu ilk getirdiklerinde daha yeni bal yediğini, o durumdayken yapacağı nasihatin çocuğa fayda vermeyeceğini, dolayısıyla kırk gün bal yemeden bekleyip ondan sonra çocuğa nasihat ettiğini söyler. Demek ki, söylenilen sözlerin karşı tarafta tesir icra etmesi bir yönüyle onların o kişi tarafından da tatbik edilmesine bağlıdır.

Burada Fethullah Gülen Hocaefendi'nin, çocuk terbiyesine dair yazmış olduğu Çekirdekten Çınara adlı eserinde takip ettiği metod üzerinde de biraz durmak gerektiğine inanıyoruz. Hocaefendi bu eserinde aslında çocuğun terbiyesini anlatmaktadır. Ancak kitabın neredeyse yarısı, anne-babanın hususiyetleri, yetişme

tarzı ve eğitimiyle alâkalıdır. Buradan anlaşılan espri şudur: Bir tohumun yeşertilip yetiştirilmesinde tarlanın temizliği, tımarı, zararlı haşerât ve otlardan arındırılması neyse, çekirdek hüviyetindeki çocuğun yetişmesinde, tarla mahiyetinde olan anne-babanın terbiyesi de odur. Evet, sağlam nesiller en başta sağlam ailelerde yetişir. Valideynin terbiyesi, eğitimi, dinî yaşantısı oranında çocuk da terbiyeli, eğitimli ve dininde hassas yetişecektir. Evet, Hocaefendi'nin eserini okuyanlar, bu nazarla mütalaa etmelidirler.

Ev ve Aile Ortamını Müsait Hâle Getirme

Çocuğun ruh ve beden sağlığı açısından dengeli büyümesi, hayata hazırlanması, sosyalleşmesi, maddî ve manevî zararlardan korunması, duygusal ihtiyaçlarının karşılanması, sağlam bir kişiliğe kavuşması ve hepsinden önemlisi iyi bir terbiye alması açısından en ideal ortam ailedir. Çocuk, daha sonraki hayatında kendisine lazım olan birçok donanımı ancak huzurlu bir aile ortamında kazanacaktır. Çocuğun gerek maddî gerekse manevî gelişimi açısından ne kreş, ne çocuk yuvası, ne anaokulu ne de bakıcı hiçbir zaman ailenin yerini tutamaz. Bu açıdan öncelikle üzerinde durulması gereken husus, çocuğun behemehâl bir aile ortamında yetiştirilmesi gerektiğidir.[941]

Ancak çocuğun sadece bir aile ortamında büyümesi yeterli olmayıp, söz konusu aile ortamının da çocuğun iyi bir terbiye almasına elverişli ve uygun hâle getirilmesi gerekir. İşte burada çocuğun dini terbiyesine etki etmesi açısından aile ortamının ve meskenin ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği hususu üzerinde duracağız.

Öncelikle aile fertlerinin yaşadığı meskeni ele alalım. Habib-i Kibriya Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kişinin saadeti açısından, saliha bir kadın, iyi bir binek, salih komşu[942] ve geniş bir meskenin ehemmiyetine dikkat çekmiştir.[943] Meskenle ilgili hadîs-i şeriflerde dikkat çeken en önemli özellik onun geniş olmasıdır.[944] Belli bir yaştan sonra çocuklarının odalarının ayrılması, mahremiyete dikkat edilmesi, misafir ağırlama, çocukların rahatça koşup oynayabilecekleri yeterli mekânın olması vb. hususlar düşünüldüğünde evin geniş olmasıyla ilgili tavsiyenin bazı hikmetleri anlaşılabilir. Buna göre imkânı olan ailelerin, aile fertlerinin de sayısını hesaba katarak çocukların rahat edebileceği uygun bir mesken edinmeleri tavsiye edilir. Evin bahçeli olmasının da çocuğun rahat hareket edebilmesi, çocukluğunu yaşayabilmesi ve rahatça oyun ihtiyacını karşılayabilmesi açısından ehemmiyetine dikkat çekip geçelim.

Diğer yandan evdeki bütün eşyalar çocuğun varlığı hesaba katılarak dizayn edilmelidir. Maalesef günümüzde ev eşyalarının çoğalmasıyla birlikte çocukların hareket kabiliyeti de kısıtlanmıştır. Evdeki sehpaların, masaların, vazoların, kristal veya yemek takımlarının, elektronik eşyaların vs. varlığı sık sık çocuklara müdahaleyi zorunlu kılmakta, hatta bazen istenmeyen kazaların yaşanmasına sebebiyet

vermektedir. Anneler sık sık, "Aman oğlum dokunma kırarsın. Dikkat et kızım devirirsin." vs. uyarılar yapmaya mecbur kalıyorlar. Ancak çocuğun istediği gibi hareket edememesinin, sürekli ona müdahale edilmesinin ve engellenmesinin çocuk açısından zararı düşünülmüyor. Dolayısıyla evimizin düzenini çocuğun rahat hareket edebileceği, hoplayıp zıplayabileceği, istidat ve kabiliyetlerini geliştirebileceği şekilde değiştirmeliyiz.

Evin her türlü mahzurlu şeylerden uzak tutulması da ayrıca dikkat edilmesi gereken bir husustur. Konuyla ilgili hadislerde gelen yasaklara riayet edilmeli ve evimizin her hâlinden bir Müslüman evi olduğu anlaşılmalıdır. Bu meyanda, evde sağa sola resim veya fotoğraf asmama, içeride köpek bulundurmama,[945] altın veya gümüşten mamul kap kaçak kullanmama, evin döşemesinde ipekten yapılmış eşyadan uzak durma, evi her türlü israf ve gösterişten âzâde kılma gibi hususlar zikredilebilir. Burada evin helâl parayla yapılmasının veya kiranın helâlden verilmesinin de önemli olduğunu hatırlatalım. Bu saydığımız hususların her birinin çocuk için ayrı bir telkin gücü vardır. Bu açıdan çocuğun, yetiştiği ortamda haram görmemesi, haramla tanışmaması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Meskenin maddî unsurlarından sonra şimdi de Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) evin manevî havasıyla ilgili tavsiyelerine bakalım. Konuyla ilgili Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hayli rivayet gelmiştir. Bunlardan bazıları şu şekildedir: "*Evlerinizi kabirlere çevirmeyin. Kur'ân okuyun. Kur'ân okunan eve şeytan giremez.*"[946]; "*Kişi evinde Kur'ân okursa ev, ehline karşı genişler, melekler orada hazır olur, şeytanlar kaçar ve hayrı da artar. Kur'ân okunmayan eve gelince, o, sahibine daralır, melekler orayı terk eder, şeytanlar istila eder, hayır da azalır.*"[947]; "*Nafile namazlarınızı evlerinizde kılın. Onları kabirlere çevirmeyin.*"[948]; "*Kişinin evindeki namaz nurdur. Öyleyse evlerinizi nurlandırın.*"[949]

Bütün bu tavsiyelerden anlıyoruz ki, evde üfül üfül manevî bir hava esmelidir. Bunu temin edecek de anne babanın ibadet hayatıdır. Dolayısıyla evde ibadete ayrılan bir yer ve zaman olmalıdır. Öyle ki, o zamanlarda beraber namaz kılınmalı, dua edilmeli, Kur'ân okunmalı veya evrâd u ezkâr çekilmelidir. Gerekirse baba bazı vakitler evde imamlık yapmalı ve namaz, bütün ev halkıyla birlikte cemaat hâlinde kılınmalıdır. Küçük yaştan itibaren böyle bir atmosferde neş'et eden bir çocuk, ruh ve kalb dünyası itibariyle inkişaf etme imkânını bulacaktır.

Günümüzün en büyük felaketlerinden birisi de insanlar arasındaki iletişimin zayıflaması ve insanların yalnızlığa itilmesidir. Öyle ki koca koca apartmanlarda bir sürü birbirini tanımayan komşu mevcuttur. Akrabalık ilişkileri oldukça zayıflamış, arkadaşlık ve dostluklar azalmış durumdadır. İnsanlar birbirine daha resmi ve mesafeli duruyor. Bir de işin içine enaniyet ve egoizma girince ben merkezli bir hayat

kaçınılmaz oluyor. Daha da kötüsü bu yalnızlık psikolojisi aile fertleri arasına kadar girmiş durumda. Hele bir de televizyon ve internet işin içine girdiyse, ebeveynin ikisi de çalışıyorsa ve evde ortak değerlerin paylaşıldığı sohbetler olmuyor, problemlerin çözüldüğü istişareler yapılmıyorsa aile fertlerini birbirine bağlayan bağlar oldukça zayıflıyor demektir. Böyle bir atmosferde yetişen çocukların ebeveynlerinden nasıl bir terbiye alacakları, ne ölçüde inkişaf edecekleri ise açıktır.

İşte her Müslümanın bu tehlikenin farkında olması ve ev ortamını çocuklarıyla daha fazla zaman geçirebileceği bir şekilde düzenlemesi oldukça önemlidir. En basitinden yemek saatleri buna göre düzenlenerek herkesin birlikte yemek yemesi sağlanabilir. Bu husus hadislerde de dile getirilmiştir: كلوا جميعا ولا تفرقوا فإنّ البركة مع الجماعة *“Hep beraber yiyin, dağılıp ayrılmayın. Zira bereket cemaatledir.”*[950] *“Allah nazarında yemeklerin en hoşu, üzerine uzanan ellerin çok olduğu yemektir.”*[951] Çocukların da hazır bulunduğu yemek saatlerine neşe ve huzur hâkim olmalıdır. Ayrıca bu zamanlar onlara bazı şeyler anlatma, varsa sıkıntılarını dinleme, beraberce hoş sohbet etme adına bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Ancak sadece bununla yetinmemeli ve çocukların yetişmesi adına, sohbet, kitap okuma veya istişare saati gibi farklı beraberlikler ihdas edilmelidir. Tabii ki, bu konularda anne babalar çocuklarına önderlik yapmalı, Mesela söz konusu kitap okuma saatiyse önce onlar ellerine kitaplarını alıp bir köşeye oturmalıdırlar. Hatta çocukların en çok sevdiği ve ihtiyaç duyduğu oyun ve eğlence bile ebeveynin de onlara katıldığı toplu bir faaliyet hâline getirilebilir. Nitekim Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) torunları Hazreti Hasan ve Hüseyin’i sırtına bindirip gezdirdiği, Hazreti Âişe’ye bıkıncaya kadar Mescid-i Nebevi’deki kılıç kalkan oyununu seyrettirdiği bize ulaşan rivayetler arasındadır. Yani çocuklar hiçbir zaman “saldım çayıra, Mevlam kayıra” düşüncesiyle yalnız bırakılmamalıdır.

Ailede hassas bir zaman tanzimi olmalı ve neyin ne zaman yapılacağı belli olmalıdır. Çocuklara küçüklüklerinden itibaren böyle bir disiplin ruhu verilmelidir. Başıboşluk ve keşmekeş içinde büyüyen çocuklara ciddi bir terbiye vermenin imkânsızlığı ortadadır.

Burada üzerinde durulacak diğer önemli bir husus da, aile fertleri arasındaki nizam ve intizamdır. Aile toplumun en küçük bir kurumu ve idari birimdir. Dolayısıyla ailenin dirlik ve düzeni için toplumdaki diğer kurumlar gibi onun da bir başkanı olmak zorundadır ki, Cenab-ı Hak bu vazifeyi erkeğe vermiştir.[952] Erkeğin ev reisi olması hukukî bir payedir ve daha ziyade ev yönetimiyle ilgili bir husustur. Yoksa ahlakça, faziletçe veya insaniyetçe üstün olmakla ilgili değildir.[953] Zira üstünlük takva iledir. İşte aile fertleri arasındaki ilişkilerde bu husus unutulmamalı ve ailedeki herkes kendine düşen görevi yerine getirmelidir.

Kardeşler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi de ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur. Maalesef bu konuda birçok hata yapılmakta, genellikle küçükler gözetilerek büyüklerin hakkı ihlal edilmektedir. Hâlbuki abiye ağabeylik statüsünün verilmesi kardeşler arasındaki saygı ve sevginin oluşmasında önemli bir yeri vardır. Anne babalar, büyük çocuğu kıskandırmamalı, kardeşini rakip gibi göstermemeli, bilakis onu yanlarına alarak küçüğün işlerini beraber yapmalıdırlar.

Ailede anne baba arasındaki ilişkiler de çocuğun terbiyesinde ve kişiliğinin oluşmasında oldukça etkili bir faktördür. Mesela devamlı çocuk önünde tartışan, kavga eden, bağırıp çağıran, küfreden ebeveynlerin bu davranışları çocuğu mutsuz ve endişeli yapacağı gibi ondaki güven duygusunu da zedeleyecektir. Aynı zamanda anne babasının birbirlerine karşı haşin, sert ve kırıcı muamelelerine şahit olan bir çocuğun sevgi, şefkat ve merhamet gibi duygularının yerini zamanla nefret ve gazap duygusu alacak ve böyle bir çocuk da ileriki yaşlarda anne babasından öğrendiği bu kötü davranışların aynısını başkalarına karşı sergileyecektir. Bu açıdan anne babalar, her ne olursa olsun çocuğun yanında birbirlerine kötü muamelede bulunmamaya, bağırıp çağırmamaya çok dikkat etmelidirler.[954]

Diğer yandan anne baba her konuda olduğu gibi çocuklarını yetiştirmede de ahenk ve uyum içinde olmaya çalışmalıdır. Çocuk onların kendisine karşı davranışlarına bakarak ikilem yaşamamalıdır. Birisinin doğru dediğine diğeri yanlış dememelidir. Bu açıdan anne babanın çocuğu nasıl yetiştirmek istedikleri hususunda fikir birliğine varmaları oldukça önemlidir.

Çevre, Muhit ve Arkadaş Seçimi

Çocuğun sadece ev ortamıyla ilgilenilir ve onun şöyle böyle münasebet kurduğu çevre ihmal edilirse, çocuk, evde kazandığı mehâsin-i ahlakı dışarıda kaybedecektir. Bu açıdan eğer meâliye (yüce duygulara) açık, Kur'ân ahlakıyla yetişmiş, mukaddesata saygılı ve Allah'a iman düşüncesiyle dopdolu evlatlar yetiştirmek istiyorsak, hususiyle çarşı-pazar ve sokakların günah ve lehviyat akıttığı günümüzde çocuğun etkilenebileceği çevre ve arkadaş seçimiyle yakından alakadar olmalıyız.

Burada dikkat edilmesi gereken ilk husus ikamet edilen muhitin seçilmesidir. Öncelikle bir zaruret olmadığı sürece, İslâmiyet'in yaşandığı, minarelerinde ezanın çınladığı ve dini vazifelerin rahatça yerine getirilebildiği İslâmî bir muhitte yaşamalıyız. Gerekirse bunun için hicret etmeliyiz. Zira bu, Kur'anî bir emirdir. "*İman edip de hicret etmeyerek kendi öz nefislerine zulmeder vaziyette olanların canlarını alırken melekler onlara diyorlardı ki:* "*Ne işte idiniz?*" *Onlar da:* "*Biz bu ülkede, dinin emirlerini uygulayamayan, baskı altında yaşayan kimselerdik*" *deyince, melekler bu sefer şöyle dediler:* "*Peki Allah'ın dünyası geniş değil miydi? Siz de orada hicret*

etseydiniz ya?" İşte onların durağı cehennemdir. Ne fena bir dönüş yeridir orası!"[955]

Başka bir âyet-i kerimede ise zulmün hâkim olduğu bir beldede yaşayan ve hicret etmeye de imkânları olmayan Müslümanların şu duasına yer verilerek meselenin ehemmiyetine dikkat çekilir: ربنا أخرجنا من هذه القرية الظالم أهلها واجعل لنا من لدنك وليا واجعل لنا من لدنك نصيرا *"Ey büyük Rabbimiz! Ahalisi zalim olan şu memleketten bizi kurtarıp çıkar. Tarafından bir sahip gönder, katından bir yardımcı yolla!"*[956]

Diğer yandan Kur'ân-ı Kerim, önceki kavimlerden dinleri uğruna hicret eden insan ve toplulukların varlığına dikkat çekerek bir yönüyle ümmet-i Muhammed'e de hedef gösterir. Yahudilerin Mısır'dan çıkışları, Ashab-ı Kehf'in kavimlerinden uzaklaşarak bir mağaraya sığınmaları hep dinlerini daha iyi yaşayabilecekleri bir yer arayışından kaynaklanmıştır.

Sadece Müslüman bir muhitte yaşamakla da iş bitmez. Çünkü ulema açıktan münkerin işlendiği yerlerden uzaklaşmak gerektiği üzerinde durmuşlardır. Konuyla ilgili hadîs-i şerifte anlatılan bir kıssa oldukça dikkat çekicidir. Söz konusu kıssada önceki kavimlerden 99 insan öldüren ancak pişman olup hatasını telafi etmeye çalışan bir kişinin durumu anlatılır. Kıssanın konumuzla alâkalı kısmı şudur: Söz konusu kimse en son bir Rahib'e geldiğinde, Rahib ona şu tavsiyede bulunur: "*Yaşamakta olduğun o habis köyden çıkacaksın (zira seni bu cinayetlere iten köyün bozulmuş ictimaî şartlarıdır, oranın kötü ortamıdır) falanca köye gideceksin, o salih bir köydür, orada rabbine ibadet et.*"[957] Başka bir rivayette ise Rahib'in tavsiyeleri şu ifadelerle anlatılır: "*Falanca yere git zira orada Allah'a ibadet eden insanlar yaşıyor, onlarla sen de ibadet et. Artık bir daha kendi beldene dönme zira orası kötü bir yerdir.*"[958]

Çocuğun dini terbiyesi adına salih bir muhite yerleştikten sonra onun münasebet kurduğu çevrenin iyi seçilmesi gerekir. Çocuk uğradığı, iletişim kurduğu, alış veriş yaptığı, etiğim gördüğü vs. hiçbir yerde manevî hayatına zarar verecek bir virüs kapmamalı ve yara almamalıdır. Eğer çocuk bakıcıya veya kreşe bırakılıyorsa, bunlar iyi seçilmelidir. Biz en basit bir eşyamızı bile iyi tanımadığımız güvenmediğimiz insanlara bırakmayız. O hâlde çocuğumuzu emanet ettiğimiz insanları seçerken çok hassas davranmalıyız.

Çocuğumuzu günahların işlendiği, malâniyatın hâkim olduğu düğün ve derneklerden uzak tutmalıyız. Hatta çocuk ders çalışmak için gittiği evde bile alnı secdeli insanlar görmelidir. Yani onun, günaha açık, Allah'ı ve Peygamber'i bilmeyen insanlarla münasebet kurmasına fırsat vermemeliyiz. Aynı şekilde çocuğun kalem, kitap, defter vs. almak için uğradığı kırtasiye seçiminden, gittiği berber ve terzi seçimine kadar alakadar olmalıyız.

Çevre ve muhit seçiminden sonra diğer önemli bir husus da arkadaş seçimidir. Allah

Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): الرِجُل على دينِ خليله فَليَنظُر أَحدكم مِن يخَالل *"Kişi, arkadaşının dini üzerinedir. Öyleyse kimi dost edindiğine dikkat etsin."*[959] buyurmak suretiyle meselenin ehemmiyetini vurgulamıştır. Konuyla ilgili diğer bir hadîs-i şerifte ise iyi ve kötü arkadaşın insan üzerindeki etkisi, güzel bir teşbihle şöyle anlatılmıştır: *"İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali misk satıcısı ile demirci körüğüne benzer. Misk satıcısından misk satın almasan bile mutlaka kokusu sana ulaşır. Demirci körüğü ya evini, ya elbiseni yakar. Hiçbiri olmasa bile onun pis kokusu sana mutlaka ulaşır."*[960]

Evet, çocuğun aileden sonra en çok etkileneceği ortam belki de arkadaş çevresidir. İmam Gazzâli Hazretleri: "Terbiyenin aslı ve esası, çocukları kötü arkadaşlarından korumaktır."[961] sözüyle arkadaş seçiminin ne derece ehemmiyetli olduğunu ifade etmiştir. Dilimizde kullanılan, "Bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim." "Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan." gibi atasözleri de aynı hakîkatin bir başka ifadesidir. Bu açıdan muhakkak çocukların kiminle arkadaşlık kurdukları takip edilmeli, gerektiğinde müdahale edilmeli ve arkadaş çevresini de onların yetişmesi için elverişli duruma getirmenin yolları aranmalıdır.

İmanî Esasların Sevdirilmesi ve Öğretilmesi

Çocukların imanlı, ahlaklı, mes'uliyet şuuruna sahip ve birer kalb ve ruh insanı olarak yetişmelerini istiyorsak, küçüklüklerinden itibaren onlara tevhid akidesini aşılamalı, imanî esasları öğretmeli ve mukaddes değerlerimizi sevdirmeliyiz. Özellikle günümüzde küfrün ilim ve fenden geldiğini, okullarda öğretilen ilim ve fenlerin tevhid yerine sebep ve kanunlarla îzah edilmeye çalışıldığını düşünecek olursak meselenin küçük yaşta ele alınmasının ne kadar ehemmiyetli olduğu daha iyi anlaşılır. Unutmamalıyız ki, çocuğumuzun ibadet alışkanlığı kazanmasının da güzel ahlaklı olmasının da temelinde sağlam bir imana sahip olması yatar.

Konuyla ilgili Bediüzzaman'ın tespitleri oldukça dikkat çekicidir. O, özetle şöyle diyor: "Bir çocuk, **küçüklüğünde kuvvetli bir iman dersi alamazsa**, sonra bu iman ve İslâm nurlarını ruhuna çok zor alır. Âdeta gayrimüslim birisinin İslâmiyet'i kabul etmesi derecesinde zor olur, yabani düşer. Bilhassa, peder ve validesini dindar görmezse ve yalnız dünyevî fenlerle zihni terbiye olursa, daha ziyade yabanilik verir."[962]

Demek ki, daha küçük yaştan itibaren çocuğa onun anlayabileceği şekilde iman esasları anlatılmalı ve tevhid hakîkati adeta onun ruhuna nakşedilmelidir. Zira insan, fıtrat ve tabiatı gereği ilk duyduğu, ilk öğrendiği fikirlere daha kuvvetli sarılır ve kolay kolay bunlardan vazgeçmez. Bu açıdan bir çocuğun kafası ve dimağı zararlı ve ifsat edici bir kısım malumatla kirlenmeden yani henüz ümmiliğini kaybetmeden evvel zihni, fikrî ve imanî hakîkatlerle tezyin edilmelidir.

Lokman Sûresi'ndeki, Lokman Aleyhisselâm'ın çocuğuna verdiği nasihatler, bir taraftan çocuk terbiyesinin ehemmiyetini gösterirken diğer yandan da bunun nasıl yapılacağıyla ilgili bize bir usul vermektedir. Burada konumuzla ilgili olan kısmı Lokman Aleyhisselâm'ın nasihatlerine tevhid hakîkatini anlatarak başlamasıdır. O, وإذ قال لقمان لابنه وهو يعظه يا بني لا تشرك بالله إن الشرك لظلم عظيم "*Lokman oğluna nasihat ederken: "Evladım!" dedi, "sakın Allah'a eş, ortak uydurma. Çünkü şirk pek büyük bir zulümdür.*"[963] diyerek oğluna sadece Allah'a inanmasını, aksinin büyük bir zulüm olduğunu söyledikten sonra sözlerine şöyle devam ediyor: "*Evladım, yapılan iş; bir hardal tanesi kadar küçük de olsa, bir kayanın içinde saklı da olsa yahut göklerin veya yerin herhangi bir noktasında bile bulunsa, mutlaka Allah onu meydana çıkarır. Allah öyle latîf, öyle habîrdir (ilmi gizliliklere pek kolay bir tarzda nüfuz eder).*"[964]

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, çocuklar konuşmaya başladıklarında onlara ilk olarak kelime-i tevhidin öğretilmesini tavsiye etmiştir.[965] Sahâbe-i kiramın da çocuklarına öncelikle kelime-i tevhid ve kelime-i şahadeti öğreterek terbiyeye başladıklarına dair rivayetler vardır. Aynı şekilde Abdülmuttaliboğullarından bir çocuk konuşmaya başladığında, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): الحمد لله الذي لم يتخذ ولدا ولم يكن له شريك في الملك ولم يكن له ولي من الذل "*Her türlü hamd o Allah'a mahsustur ki, asla evlad edinmemiştir. Hâkimiyetinde hiçbir ortağı yoktur. Acze düşüp de bir desteğe muhtaç olmamıştır.*"[966] âyet-i kerimesini yedi defa okuyarak çocuğa ezberletmiştir.[967]

Terbiyeyle ilgili yazılan eserlerde de çocuğa dini bilgiler öğretilmeden ve bu bilgileri öğretme şartı da koşulmadan çocuğa sadece dünyevî bilgileri öğretmesi için hoca tutulmasının câiz olmadığı ifade edilmiştir. Kadı İyaz bu hükmün gerekçesini şu ifadeleriyle açıklamıştır: "Zira çocuğun, bilahare kalbinden sökülüp atılması zor olan bozuk bir mezhep üzere yetişme ihtimali vardır."[968] Buradan da anlıyoruz ki, henüz bembeyaz bir sayfa hâlinde olan çocuk dimağına ilk olarak imana ait hususların yazılması gerekiyor. Fıtratı icabı telkine açık olan, henüz sorma ve eleştirme yönü gelişmeyen çocuğa Allah inancının ve diğer imanî hakîkatlerin sevdirilmesi ve öğretilmesi son derece ehemmiyetlidir.

Fakat Allah'ın varlığı ve birliği öğretilirken çocuğun hassas bir ruha sahip olduğu unutulmamalı ve daha ziyade Allah'ın cemali sıfatları öne çıkarılmalıdır. Çocuk ilk olarak Cenab-ı Hakk'ı seven, koruyan, merhamet eden, hoş gören, affeden, cezadan çok ödüllendiren ve nimetler veren Bir Yaratıcı olarak tanımalıdır. Yani çocuğu Allah korkusu ile değil Allah sevgisi ile yetiştirmelidir. Allah'tan korkmak gerektiği hususu da ara ara verilmelidir ancak bu da Allah'ın sevgisini kaybetme korkusu tarzında olmalıdır. Yoksa Allah'tan kaçıp uzaklaşmaya sebebiyet veren, O'na karşı olumsuz düşüncelerin uyanmasına yol açan bir korku anlayışı olmamalıdır.

Maalesef çoğu anne babanın, çocuğun korku duygusunu hareket geçirerek istediklerini yaptırma adına, "Allah taş eder", "Allah yakar", "Allah seni sevmez" vs. dediklerini duyuyoruz. Fakat bu ifadelerin çocuk ruhunda ne gibi tesirleri olacağı çok hesaba katılmıyor. Hâlbuki çocukların, hissî gelişimleri, zihnî inkişaflarının önünde olduğundan, öncelikle onlara ümit, sevgi, bağlanma ve güven duygularına hitap eden bir Allah tasavvuru sunmak oldukça önemlidir. Bu açıdan imanî esasların çocuklara öğretilmesinde temeli sevgiye dayalı bir öğretim metodu kullanmak gerekir.[969]

Çocuk konuşmaya başladığı zamanlarda "Allah", "Lâ ilâhe illallah", "Bismillah", "Elhamdülillah, "Allahü ekber", "Hasbünallah" gibi tevhide dair bazı cümleler ezberletmekle işe başlanabilir. Ancak çocuğun yaşı ilerledikçe, imanî esasları sunum şeklimiz de değişecektir. Mesela çocuk, üç dört yaşına geldiğinde soframızdaki yemeğin, yağan yağmurun, ağaçtaki meyveyi verenin Allah olduğunu söyleyeceğiz. Yaşı ilerledikçe ona muhtarsız bir köy, müdürsüz bir okul, yöneticisiz bir ülke olmadığına göre, mükemmel bir nizam ve intizama sahip bu kâinatın da yaratan ve idare eden bir Rabb'i olması gerektiğini anlatacağız. Çocuk soyut düşünmeye başladıktan sonra ise her ilim ve fennin kendi diliyle nasıl Allah'ı haykırdığını ona anlatacağız. Eğer bu konuda kendimizi eksik hissediyorsak, kitaplara müracaat edecek veya bu konulara vâkıf insanlardan yardım isteyeceğiz.

Çocuklara Allah'ı anlatmanın yanında diğer iman esaslarını da onun seviye ve anlayışına göre ta'lim etmeliyiz. Mesela üç, dört yaşından itibaren meleklerin iyi varlıklar olduğu, insanlara yardım ettiği, çocukları tehlike ve kötülüklerden korudukları, meleklerin kendilerini çok sevdiği vs. anlatılabilir. Sonra da çocuğun yaşı ilerledikçe meleklerin Kur'ân ve hadislerde zikredilen diğer özelliklerine geçilir. Yani meleklerin nurdan yaratıldığı, onların hiç bıkıp usanmadan Allah'a ibadet ettikleri, Allah'ın bütün emirlerini hemen yerine getirdikleri, Allah'a iyi bir kul olan insanların da meleklerle aynı dereceye çıkabileceği vs. anlatılabilir. Bu arada onlara dört büyük melek olan Cebrâil, Mikâil, Azrâil ve İsrâfil Aleyhimüsselam'dan, kirâmen kâtibin, hafaza ve münker nekir meleklerinden ve onların görevlerinden bahsedilebilir. Yaşları biraz daha ilerleyince de şeytan ve onun insana karşı nasıl bir düşman olduğu anlatılabilir.[970]

Diğer yandan çocuğa ilk tanıtılacak ve ilk sevdirilecek şahıs Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) olmalıdır. Ardından onlara Kur'ân'da geçen diğer peygamberlerden bahsedilebilir. Hikâyeleştirilerek onların kıssaları anlatılabilir. Günümüzde bunlarla ilgili çizgi filmlerin çıkarıldığını, çocuklar için peygamber kıssalarının anlatıldığı kitapların neşredildiğini düşünecek olursak, çocuklara peygamberleri tanıtmak ve sevdirmek hiç zor olmayacaktır. Böylece çocukların önüne taklit edilmesi ve örnek alınması gereken kahramanlar olarak peygamberler konulmuş

olacaktır.

Çocuklara peygamberlerin sıdk, emanet, fetanet vs. sıfatları anlatılarak onların da bu vasıflara sahip olmaya çalışmaları telkin edilebilir. Bunun yanında peygamberlerin Allah'ın en sevgili kulları oldukları, Allah'ı anlatmak için ne kadar büyük fedakârlıklara katlandıkları, ümmetlerini çok sevdikleri, onların yanılmaz ve yanıltmaz birer rehber oldukları vs. anlatılabilir. Kur'ân'da geçen bazı peygamber mucizelerinden bahsedilebilir. Özellikle onlara Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bine yakın mucizelerindan bazıları anlatılabilir. Bütün bunları dinleyen bir çocuk bir yandan peygamber âşığı olurken, diğer yandan da Allah'ın nelere kâdir olduğunu idrak edecektir.

Çocuğun dini terbiyesinde yer verilmesi, öğretilmesi ve sevdirilmesi gereken en önemli şeylerden biri de Kur'ân-ı Kerim'dir. Kur'ân'ın Allah'ın kitabı olduğu, bizim için bir rehber olduğu anlatılmalı ve küçük yaştan itibaren güzel Kur'ân tilavetleri özellikle de çocuk kâriler dinletilmelidir.

Çocuklar için ahirete imanın ne kadar ehemmiyetli olduğunu ise Bediüzzaman Hazretlerinden -özetle- dinleyelim: "İnsanların dörtte birini teşkil eden çocuklar, ancak ahirete iman ile insanca yaşayabilirler ve insan olmanın getirdiği özellikleri taşıyabilirler. Yoksa elîm endişeler içinde, kendini uyutmak ve endişeleri unutmak için çocukça davranacak ve haylaz bir hayat yaşayacaktır. Çünkü her vakit etrafında onun gibi çocukların ölmesi, onun nazik dimağında, geleceğe ait uzun emeller taşıyan zayıf kalbinde ve mukavemetsiz ruhunda öyle bir tesir yapar ki, hayatı ve aklı, o biçareye bir işkence aleti olur. İşte bu hâldeyken ahirete iman sayesinde bir sevinç ve genişlik hissederek: "Bu kardeşim veya arkadaşım öldü, Cennetin bir kuşu oldu. Bizden daha iyi keyf eder, gezer. Ve validem öldü, fakat rahmet-i İlâhiyeye gitti, yine beni Cenette kucağına alıp sevecek ve ben de o şefkatli anneciğimi göreceğim." der ve insanın mahiyet ve şerefine layık bir tarzda hayatını sürdürür."[971]

İman esaslarını anlatmanın yanında ebeveynin bir diğer vazifesi de çocukta, namaz, ezan, kurban, cami gibi Rabbimizin büyük gördüğü, değer verdiği hususlar olup, görüldüğünde, yapıldığında İslâm'ı hatırlatan şeâire ta'zim hissini uyarmaktır. Bunun yolu da, zatında büyük olan, dinin büyük kabul ettiği ve bizim de büyük gördüğümüz değer ve kıymetlerin kavlen ve fiilen çocuğa da büyük gösterilmesidir. Evet, çocuk, İslâm'ın mukaddes olarak takdim ettiği, cami, ezan, minare, kurban, bayram, Kâbe vs. bütün şeâire tazim hisleriyle dopdolu yetişmelidir. Öyle ki ezanı işiten bir çocuk heyecanlanmalı, hisleri köpürmeli ve içi mehabet ve muhabbetle dolmalıdır.[972]

Çocuk terbiyesinde mübarek zaman dilimlerinden de faydalanılabilir. Bir taraftan çocuklara üç ayların, Ramazan-ı Şerif'in ve kandil gecelerinin değer ve kıymeti öğretilirken, diğer yandan da onlara kendi değerlerimizi aktarma adına bu zamanlar bir

fırsat olarak kullanılabilir. Sahurlar, iftarlar, teravihler, kandiller çocuğa çok cazip hâle getirilerek/gösterilerek küçük yaştan itibaren ona bunların mukaddesiyeti öğretilebilir.

Bütün bunları çocuğa ta'lim ederken onu sıkmamaya ve bunaltmamaya dikkat etmeliyiz. Sevdirerek, müjdeleyerek, ödüllendirerek ve seviyesini gözeterek bütün bunları ona anlatmalıyız. Bunun için çocuğun dinleyip öğrenmeye hazır olduğu zamanları iyi değerlendirmeliyiz. Mesela bu konularla ilgili çocuk tarafından yöneltilen soruları, ona bir şeyler anlatma adına önemli bir fırsat olarak görmeliyiz. Çünkü çocuk sorduğu konuda dinlemeye, anlamaya ve öğrenmeye hazır demektir. Duruma göre bazen de biz sorularımızla veya tavırlarımızla önce onun merak duygusunu harekete geçirip sonra anlatacağımızı anlatmaya çalışmalıyız.

İbadetlere Alıştırma

Çocuklara Allah'a imandan sonra yaşlarına uygun olarak ibadet alışkanlığı kazandırılmalıdır. Kur'ân ve hadislerde özellikle de çocukları, dinin direği ve bütün ibadetlerin özü olan namaza alıştırmak tavsiye edilmiştir. Bir âyet-i kerimede Cenab-ı Hakk: وأمر أهلك بالصلاة واصطبر عليها لا نسألك رزقا نحن نرزقك والعاقبة للتقوى "*Ehline namaz kılmalarını emret, kendin de namaza devam et. Biz senden rızık istemiyoruz, bilakis senin rızkın Bize aittir. Güzel âkıbet, takvâdadır.*"[973] buyurarak, Allah Resûlü'ne ve onun şahsında bütün ümmet-i Muhammed'e aile fertlerine namazı emretmelerini ve aynı zamanda kendilerinin de namaza devam etmelerini emrediyor. Çünkü kavlî tavsiye ancak fiilî tatbikatla müessir olur. Yani namaz sadece mücerred bir tavsiyeden ibaret kalmamalı, bizzat güzel örnek olarak da pekiştirilmelidir.[974]

Diğer yandan Hazreti İsmail'den bahsedilirken onun önemli bir özelliği olarak da ailesine namaz kılmalarını emretmesi gösterilmiştir: وكان يأمر أهله بالصلاة والزكاة "*Halkına namazı ve zekâtı tavsiye ederdi.*"[975] Hazreti İbrahim ise kendisinin yanında zürriyeti için de namazı tastamam eda etmeleri adına dua etmiştir: رب اجعلني مقيم الصلاة ومن ذريتي ربنا وتقبل دعاء *Yâ Rabbî! Beni de, neslimi de namazı devamlı olarak ve gereğince kılan kullarından eyle! Duamı lütfen kabul buyur yâ Rabbî!*"[976] Hazreti Lokman Aleyhisselâm da oğluna şirk koşmamasını söyledikten sonra ikinci tavsiye olarak: يا بني أقم الصلاة "*Evladım, namazı hakkıyla ifa et.*" ifadeleriyle namazı emretmiştir.[977]

Konuyla ilgili yol gösterici bu âyet-i kerimelerin yanı sıra bizzat Habîb-i Kibriyâ Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de çocuklarına namazı emretmiş ve aynı zamanda sözlü ifadeleriyle çocukları namaza alıştırmayı tavsiye etmiştir. Hazreti Enes (radıyallâhu anh) , Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) altı ay boyunca sabah namazına çıkarken Hazreti Fâtıma'nın kapısına uğrayıp onları namaza çağırdığını bildirmektedir.[978] Aynı şekilde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) teheccüd namazı için

de onların kapılarını çalmıştır.[979]

Çocukları namaza alıştırma yaşıyla ilgili gelen şu rivayet ise konumuz açısından çok önemlidir: مروا أَوْلادكم بِالصَّلاة وهم أَبناء سبع سنين واضربوهم عَليها وهم أَبناء عشر سنين *"Çocuklarınıza yedi yaşına geldiklerinde namaz kılmalarını emredin. On yaşlarına geldiklerinde kılmazlar ise tedip etmek suretiyle namaz kılmalarını sağlayın."*[980]

İyiyi kötüden, faydalıyı zararlıdan ayırma kabiliyeti manasına gelen temyizin başlangıç zamanı olarak yedi yaş gösterilmiştir. İşte temyiz çağına gelen bir çocuk artık namazlarını kılmaya alıştırılacaktır. Öyle ki o, on yaşına geldiği hâlde hâlâ namazlarını kılmıyorsa te'dip edilecektir. Bu peygamber tavsiyesine riayet edildiği takdirde bâliğ olan çocuk, çoktan namaz kılma alışkanlığını kazanmış ve artık kendisi için farz olan ibadetini kemal-i hassasiyetle yerine getiriyor olacaktır.

Yukarıdaki hadîs-i şeriften yola çıkarak şöyle bir yoruma da ulaşabiliriz. Çocuklara yedi yaşında namaz kılmaları söylenecekse, demek ki, bu yaşa gelmeden önce Kur'ân ta'liminin yanı sıra bazı sûre ve duaların ezberletilmesi icap edecektir. Bu açıdan çocuğun durumuna göre dört beş yaşından itibaren Kur'ân okuması ve namazda okunması gereken bazı dua ve sûreler öğretilebilir. Bazıları bunu abartılı bulabilir. Ancak gerek tarihte gerekse günümüzde bu yaşlarda Kur'ân okumasını öğrenen hatta hafızlığını yapan çocukların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, çocuklara Kur'ân öğretmenin önemine dikkatleri çekmiştir: *"Çocuklarınızı şu üç hususta yetiştirin! Bunlar: Peygamber sevgisi, Ehl-i Beyt sevgisi ve Kur'ân kıraati. (Ömrünü Kur'ân'ı okuyarak, hatmederek ve anlayarak geçiren) Kur'ân hizmetkârlarına, hiçbir gölgenin bulunmadığı (kıyamet) gününde peygamberler ve salih kullarla birlikte Allah'ın gölgelikleri takdim edilecektir."*[981]; *"Kur'ân'ı öğrenip öğrendiğiyle amel edenin, çocuklarına öğretenin anne ve babasına kıyamet günü nurdan bir taç giydirilir. O tacın ışığı güneşin aydınlığı gibidir."*[982]

Çocukları namaza alıştırmanın bir yolu da onlara cami ve cemaati sevdirmektir. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) camide, cemaatin içinde namaz kılarken torunu Ümame'yi omzuna alıp, eğilirken yere bıraktığı, kalkarken de tekrar omzuna aldığı rivayetlerde kaydedilmiştir.[983] Hatta konuyla ilgili rivayet edilen hadîs-i şeriflerden, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe verirken mübarek torunları Hazreti Hasan ve Hüseyin'in camiye girdiğini, onların düşe kalka yürüdüğünü gören Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) de hutbeden inerek onları kucağına aldığını öğreniyoruz. Muktedây-ı Küll, Rehber-i Ekmel Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) böyle davrandığı hâlde, çocukların camide bulunmasından rahatsız olan, hele onlara bağırıp çağıran bir kısım insanları anlamak hakîkaten zordur!

Çocuklara kazandırılması gereken önemli bir alışkanlık da duadır. Eğer çocuk küçüklüğünden itibaren, çevresinde Allah'a kalkmış eller, O'na yalvarıp yakaran diller ve seccadeye kapanmış kişiler görürse zaten onun da duaya alışması zor olmaz. Belli bir yaşa kadar dua hususunda şuuraltı müktesabatı kazanan çocuğa bazı dualar öğretilebilir. Mesela uyumadan önce, yemeğe başlamadan, yemekten sonra ve daha başka zamanlarda yapabileceği bazı kısa dualar ezberlettirilebilir. Sa'd ibn-i Ubade tarafından hizmet etmesi için Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) verilen Hazreti Kays, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine: "*Sana cennet kapılarından birini öğreteyim mi?*" dedikten sonra "Lâ havle velâ kuvvete illa billâh" cümlesini öğrettiğini haber vermiştir.[984]

Güzel Ahlakın ve Temel İnsanî Değerlerin Talimi

Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): ما نحل والد ولدا من نحل أفضل من أدب حسن "*Bir baba evlâdına güzel edep ve ahlaktan daha üstün bir miras bırakmış olmaz.*"[985] mübarek beyanlarıyla, bir baba için çocuğuna verebileceği en güzel hediye ve mirasın güzel ahlak olduğunu ifade etmiştir. Cenab-ı Hak da Habîb-i Edîb'ini (sallallahu aleyhi ve sellem) methetme sadedinde: وإنك لعلى خلق عظيم "*Ve sen pek yüksek bir ahlak üzerindesin.*"[986] buyurmuştur.

Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) güzel ahlakın değer ve kıymetini ifade eden birçok söz şeref sudûr olsa da, biz bir fikir vermesi açısından bunlardan birkaçını nakledelim: إنّ من أخيركم أحسنكم خلقا "*Sizin en hayırlınız, ahlak bakımından en güzel olanınızdır.*"[987]; ما من شيء أثقل في الميزان من حسن الخلق "*Terazide güzel ahlaktan daha ağır basacak olan bir şey yoktur.*"[988]; إنّ المؤمن ليدرك بحسن خلقه درجة الصائم القائم "*Muhakkak ki mü'min, ahlakının güzelliği sebebi ile (gündüzleri nâfile) oruç tutan (ve geceleri de) Allah'a ibâdetle geçiren kimsenin derecesine ulaşır.*"[989]

Güzel ahlakın, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin iyi tutulmasından fakir ve muhtaçlara yardım etmeye; küçüklere şefkat, büyüklere de saygıyla muamele etmeden herkesi konumunda kabul etmeye kadar; söz ve fiillerinde doğru olmadan, oturma, kalma, yürüme, konuşma vs. bütün tavır ve davranışlarda edebi muhafaza etmeye kadar çok geniş bir alanı vardır. Ancak bütün bu güzel davranışların ahlak hâline gelebilmesi için insan nefsinde istikrar bulması yani bir meleke hâline gelmesi gerekir.

İşte küçük yaştan itibaren çocuklara İslâm nazarında bu kadar kıymetli olan ahlak ve edebi kazandırmaları, ebeveyn için önemli bir vazifedir. Tabii yukarıda da ifadeye çalıştığımız gibi, bunun ilk yolu da onların bizzat bu konuda çocuklarına örnek olmalarından geçer. Mesela anne baba çocuklara asla yalan söylememeli, onlara bir konuda söz verdiklerinde muhakkak bu sözlerini yerine getirmeli, verdikleri sözü

unutuyorlarsa, çocuklara kendilerine hatırlatmalarını tembihlemeli ve onlara mülâyemet ve şefkatle muamele etmelidir.

Aynı şekilde çocuklara akılları ermeye başladığı andan itibaren, gereken durumlarda özür dilemesi ve iyiliklere karşı şükretmesi öğretilmelidir. Zira çocuk bu konuda iyi yetiştirilirse ileride, Cenab-ı Hakk'ın kendisine ihsan ettiği sayısız nimetleri karşısında O'na şükran hisleriyle dolup taşacak; irtikâp ettiği hata ve günahları için de Cenab-ı Hakk'ın tevbe ve istiğfar kapısına yönelecektir.

Çocukları tatillerde akraba ziyaretine götürerek onlarla tanıştırma ve böylece akrabalık bağlarının önemini gösterme, bizzat gelip gitmelerle komşuluk ilişkilerini öğretme, muhtaçlara onun eliyle yardım göndererek onu vermeye alıştırma yani onu diğergam yetiştirme gibi hususların küçüklükten itibaren ihmal edilmemesi gerekir. Çünkü uzmanlar ahlak eğitiminde çocukluk döneminin çok önemli olduğunu, çocukların 6-7 yaşına kadar karakterlerinin temel yapısının oluşacağını ifade ediyorlar.

Çocuklara kazandırılması gereken önemli bir husus da edeptir. Maalesef o, günümüzde iyice ihmale uğrayan değerlerimizdendir. Çocukları edepli hâle getirmenin en kestirme ve güvenli yolu ise onlara Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetini öğretmedir. Çünkü: "*Beni Rabb'im edeplendirdi ve ne de güzel terbiye etti!*"[990] ifadelerinden de anlaşılacağı üzere O (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda da zirvedir. Bu açıdan eğer çocuklarımızın, oturuşuyla, kalkışıyla, yemek yemesiyle, giyimiyle, temizliğiyle, konuşmasıyla, utanma duygusuyla vs. edepli olmalarını istiyorsak onlara sünnet-i seniyyeye göre amel etmenin yollarını göstermeli ve ta'lim etmeliyiz.

Zira Resûlullah Efendimiz'in sünneti tamamıyla edebtir. O (sallallahu aleyhi ve sellem), birçok lâl u güher beyanlarıyla ümmetini bu konuda irşat ettiği gibi, bazen hayat-ı seniyyelerinde de çocuklara bizzat müdahalede bulunarak onlara güzel ahlakı ta'lim etmiştir. Mesela Ömer ibn-i Seleme'nin Buhari'de geçen şu rivayetini buna misal verebiliriz: "*Ben Resûlullah'ın* (sallallahu aleyhi ve sellem) *terbiyesi altında bir çocuktum. Yemek yerken elim yemek kabının her tarafında dolaşırdı. Resûlullah* (sallallahu aleyhi ve sellem) *bana: "Ey oğul! (Yemeğe başlarken) Allah'ın adını an, sağ elinle ye ve sana yakın olan taraftan ye!" buyurdu. Ben bundan sonra her zaman besmeleyle başlayıp, sağ elimle, önümden yemek yedim.*"[991]

Yukarıda kısmen temas ettiğimiz üzere Lokman Aleyhisselâm da oğluna iman ve ibadetle ilgili birkaç hususu hatırlattıktan sonra ahlakla ilgili şu temel prensipleri tavsiye etmiştir: وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ "*Kibirli davranarak insanlara yüzünü dönme, yerde çalımlı çalımlı yürüme! Çünkü Allah kibirle kasılan, kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri asla sevmez. Yürürken ölçülü, mûtedil yürü! Konuşurken sesini ayarla, bağırarak konuşma! Unutma ki*

seslerin en çirkini, avazı çıktığınca bağıran eşeklerin sesidir."[992]

Burada bir husus daha hatırlatma lüzumu duyuyoruz. Çocuğa ahlakî değerler ta'lim edilirken kötünün üzerine gitmek yerine iyinin ikamesine çalışılmalıdır. Çünkü devamlı kötünün üzerinde durmak, hata ve günahları dile getirmek -velev ki çocuğu onlardan vazgeçirmek veya uzak tutmak için olsun- bir yönüyle onlara karşı çocuğun merakını uyandıracaktır. Hatta hataları menfi yönleriyle bile olsa dile getirmek, bir yönüyle onların reklamı gibidir. Ayrıca bâtılı tasvir etmenin, kötü şeyler üzerinde durmanın çocukların safi zihinlerini bulandırıp bozacağını da unutmamalıyız. Dolayısıyla, جاء الحق وزهق الباطل "*Hak geldi, bâtıl yıkılıp gitti.*"[993] âyet-i kerimesi gereğince, biz çocuğun iyi ve güzel davranışlarını geliştirmesine öncelik vermeliyiz.

Haramlara Karşı Hassas Yetiştirme

Kur'ân ve sünnette kesin bir dille yasaklanan fiillere haram denir. Aslında çocuklar mükellefiyet çağına gelmeden önce emir ve yasaklara muhatap değillerdir. Ancak baliğ olana kadar onlara haramlara karşı hassasiyet kazandırılmazsa, daha sonraki dönemde de onların haramlardan uzak durmaları çok zor olacaktır. Bu açıdan daha küçük yaştan itibaren meşru dairenin keyfe kâfi geleceği ve harama girmeye hiç lüzum olmadığı düşüncesi çocukların zihnine işlenmeli ve yavaş yavaş yeme, içme, giyim, kuşam, süslenme, insanlarla münasebetler vs. alanlarında neyin helâl neyin haram olduğu onlara öğretilmelidir. Çocuk belli bir devreden sonra her haramın Allah'a karşı bir isyan ve O'nun nimetlerine karşı yapılan bir nankörlük olduğunu, günahların içinde manevî elemler bulunduğunu ve her bir günahın kalb için öldürücü birer virüs etkisi yaptığını idrak etmeli ve yılandan çıyandan kaçar gibi günahlardan kaçmalıdır.

Konuyla ilgili rivayetlere baktığımızda Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) de çocuklara, haramlara karşı hassas olma şuurunu kazandırmaya çalıştığını görürüz. Mesela Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün torunu Hazreti Hasan'ın zekât hurmalarından birisini ağzına attığını görünce hemen onu ağzından çıkartmış ve şöyle demiştir: "*Bilmiyor musun, Âl-i Muhammed zekât malı yiyemez.*"[994] Başka bir zaman ise Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına avret mahalli yeterince örtülmeyen bir çocuk getirildiğinde şöyle buyurmuştur: "*Çocuğun avretinin hürmetine riayet edin ve onu örtün. Zira küçüğün avretinin hürmeti, büyüğün avretinin hürmeti gibidir. Allah avretini açanı koruyup gözetmez.*"[995] İbn Kayyim el-Cevziyye de çocuklarla ilgili ahkâmı topladığı eserinde, çocuğun mükellef olmasa bile bu çeşit farzlara alıştırılması gerektiğini ve çocuğun harama alıştırılmasının velisi için helâl olmayacağını ifade etmiştir.[996]

Çocukların giyim kuşamıyla ilgili olarak yukarıdaki rivayeti de göz önüne aldığımızda, onların belli bir yaştan sonra tesettüre alıştırılmalarının gerekli olduğu

anlaşılır. Maalesef günümüzde bazı anne babaların, "ileride özenci kalmasın, şimdiden hevesini alsın" diyerek çocuklara küçüklüklerinde oldukça açık saçık elbiseler giydirdiklerine şahit oluyoruz. Hatta psikologlar, bazı anne babaların, kendi yapamadıkları ve içlerinde kalan bir takım tavır ve davranışları çocuklarına yaptırarak bir nevi tatmin olduklarını ifade ediyorlar. Fakat böyle bir yaklaşım son derece yanlış ve sakat bir anlayışın ürünüdür. Nitekim küçükken gereken ehemmiyeti vermediğinden dolayı, çocukları bulûğ çağına ulaşan bazı dindar anne babaların, onları tesettüre ve etek giymeye alıştırmakta akla karayı seçtiklerini görüyoruz. Bu açıdan çocuklarımız mükellef olduklarında nasıl bir hayat yaşamalarını istiyorsak, küçüklüklerinden itibaren onların şuuraltını bu tür şeylerle beslemeliyiz.

Zararlı Alışkanlıklardan Koruma

Günümüzde sigara, alkol ve uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıkların çocuklar arasında bile yayılmaya başlaması anne babalara önemli bir vazife tahmil ediyor. Çocukların bu tür zararlı alışkanlıklara düşmemesi adına onların adım adım takip edilmesi ve kimlerle arkadaş olduklarının, vakitlerini nerede geçirdiklerinin vs. çok iyi gözlenmesi gerekiyor. Çocukların günlük yaptıklarını evde anlatmaya alışmaları, anne-babanın da bunları can kulağıyla dinlemeleri bu konuda büyük avantaj sağlar. Evet, kötü hareketler, hatalı davranışlar çocukta bir alışkanlık hâline gelmeden önce engellenmelidir. Aksi takdirde bunların düzeltilmesi çok daha zor olacak ve uzun zaman alacaktır.[997]

Zamanımızda çocukları korumamız gereken en önemli tehlikelerden diğer ikisi de televizyon ve internettir. Maatteessüf ifade etmeliyiz ki, çoğu aile bu tehlikenin farkında değildir. Televizyonun insanlar üzerindeki tesiriyle ilgili araştırma yapanların ulaştığı netice şudur: Televizyon, insan hayatındaki pek çok güzel âdet ve faaliyetin yerine geçmiştir. İnsanlar arasındaki diyalog ve sohbet yollarını kapayarak onları kendine bağımlı fertler hâline getirmiş, insanlara, sağlık, enerji, ahlakî bozulma ve üretim gibi önemli bedeller ödettirmiştir. Çoğu kişinin zannettiğinin aksine televizyon izleyen kişi sadece alıcı konumunda olduğundan, "etken" değil "edilgen" bir hâlde bulunduğundan beyin fonksiyonlarını yerine getirememekte, hatta televizyon karşısında dinlenmeyi düşünen kişi aslında yorulduğunun farkına bile varmamaktadır. Onun bütün bu zararlı etkileri nedeniyle "hayat çalan" bir alet olduğu ifade edilmiştir.[998] Evet, pek çok insan, televizyon uğruna sağlığını, ahlakını, enerjisini ve iş yapma gücünü kaybetmiş ya da zayıflatmıştır.

Çocuklarını kontrolsüz bir şekilde televizyonla baş başa bırakan ebeveynler, daha sonra çocuklarda istenmeyen davranışların görülmesinden kendilerinin sorumlu olduğunu unutmamalıdırlar. Elbette televizyonun da faydalı ve eğitici yanları olabilir.

Fakat televizyonla baş başa bırakılan ve izlediği kanal ve program seçiminde yönlendirilmeyen çocuğun onun faydalı yanlarından istifade edeceğini ummak hayalperestlik olur.

Hele bir de televizyonun, insanları israf ve tüketime çağıran, seküler (dünyevî) bir hayatı empoze eden, dizi ve filmleriyle bizim değerlerimize uzak bir yaşantıyı temsil eden, evlilik, kadın ve aile hayatı gibi konularda bizi başkalaşmaya çağıran, helâl ve haram hassasiyeti olmayan yapısını düşündüğümüzde evimizde çocuklarımızı korumamız gereken nasıl bir tehlikenin kol gezdiğini daha rahat anlayabiliriz. Bu açıdan hangi maksatla olursa olsun çocuklar asla televizyonla baş başa bırakılmamalı ve izledikleri kanal ve programlar muhakkak kontrol altında tutulmalıdır.

Çocuk oyunlarından filmlere kadar pek çok görüntülü çalışmada kullanılan ve istenilen şeyleri sinsice şuuraltına yerleştirmeye yönelik olan 25. kare denilen bir teknik vardır ki, bizi daha da tedbirli olmaya çağırır. Bu teknik, en masum çocuk programalarında bile kullanılmakta ve hissettirmeden çocukların zihnine, şiddet, şehevani taşkınlık vs. aşılanmaktadır. Özellikle yabancı yapım oyunlara ve filmlere karşı daha dikkatli olmak gerekir.[999]

İnternetin zararı ise bazı durumlarda televizyondan bile daha büyük olabilmektedir. İnternetin çocuklar açısından, milyonlarca zararlı sitenin yanı sıra, çocukları kendine bağımlı kılması, chat, sohbet, msn vb. sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla onları birçok farklı insanla tanıştırması, çocukları gerçek hayattan koparan "sanal" âleme çekmesi, onların sosyalleşmelerine hatta anne babalarıyla bile sağlıklı iletişim kurmalarına mâni olması gibi birçok zararlı yönleri vardır. Bu açıdan çocuklarını kapalı bir odada internetle baş başa bırakan ebeveynler, onlara nasıl bir kötülük ettiklerinin farkında olmalıdır.

Bu ifadelerimizle teknolojinin karşısında olduğumuz zannedilmesin. Bilgisayar ve internet faydalı yolda kullanıldığı takdirde insanlık için çok büyük nimetlerdir. Fakat şurası da aklı başında hiç kimsenin inkâr edemeyeceği bir gerçek ki, internet, hâlihazırdaki durumu itibariyle çocuklarımız için potansiyel bir tehlikedir. Çocukları böyle bir tehlikeden korumak ise her ebeveynin vazifesidir. Bunun manası internet ve bilgisayarı evimize sokmayalım demek de değildir, belki gerektiğinde bunlar eve sokulmayabilir de. Fakat bizim ifadeye çalıştığımız husus, çocukların bilgisayarla kontrolsüz bir şekilde baş başa bırakılmaması ve eğer internet kullanıyorsak kurduracağımız programlarla onun zararlı yönlerinin engellenmesidir.

Son olarak bir grup öğrencilik çağındaki çocuk üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarını vermek istiyoruz: Evlilik öncesi tarafların gayr-i meşru ilişkiye girmesini interneti hiç kullanmayan öğrencilerin % 88.5'i uygun bulmamış, ara sıra internet kullananlarda bu oran % 65'e düşmüş, her gün internet kullanan çocukların ise sadece

% 49'u böyle bir ilişkiye karşı çıkmıştır.[1000]

Çocukları Helâl Lokmayla Büyütme

Genel itibariye aile fertlerinin nafakasından baba sorumlu kılınmıştır.[1001] Bulûğa ermemiş ve fakir olan erkek çocukların nafakasını sağlamak babaya ait olduğu gibi, bulûğa erse bile fakir olan kız çocuklarının nafakasını temin etmek de babanın vazifesidir.[1002] Buna göre gerek kız gerekse erkek olsun zengin çocukların nafakası kendi mallarından karşılanır. Erkek çocuk bulûğa erdikten sonra kendi çalışıp kazanabilecek bir duruma geldiğinden dolayı babanın nafaka mükellefiyeti sona erer. Aynı şekilde kız da evlendiği takdirde nafakası kocasına ait olur. İslâm hukukuna göre anne, zengin bile olsa çocukların nafakasını sağlamaya mecbur edilemez.

Erkek çocuğun ergenliğe girmesiyle birlikte babanın nafaka sorumluluğunun da sona ereceğini söylemiştik. Ancak bazı durumlar bu genel kuraldan istisna edilmiştir. Buna göre baba; yatalak hastalık, körlük gibi bir hastalığa yakalanan, elinden bir iş gelmeyen, sosyal konumu itibariyle çalışması ar kabul edilen veya öğrenci olduğundan dolayı nafakasını kazanmaya imkân bulamayan çocuklarının nafakasını karşılamaya devam eder.[1003]

Aile efradının nafakasını sağlamak zorunda olan baba unutmamalıdır ki, onlar için harcadığı her bir kuruş kendisi adına sadaka hükmüne geçecektir. Hatta hadîs-i şerifler ailenin geçimi için yapılan masrafın en hayırlı tasadduk olduğunu ifade etmişlerdir. Bir hadîs-i şerifte: أَفضُل دينارٍ ينفقُه الرجُل دينار ينفقه على عياله *"Kişinin harcadığı dinarın en efdali, ailesi için harcadığı dinardır."*[1004] buyrularak aile fertleri için harcama yapmak teşvik edilirken başka bir rivayette ise: كفَى بِالمرء إثماً أنْ يحبِس عمن يملِك قُوته *"Bir kişinin tasarrufunda olanların rızkını hapsetmesi ona günah olarak yeter."*[1005] ifadeleriyle bu konuda cimri davrananlar uyarılmıştır. Diğer yandan Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine gelerek tasaddukta bulunmak isteyen bazı sahabileri, öncelikle aile fertlerine, sonra da yakın akrabalarına yardım etmeye teşvik etmiştir.[1006]

Burada dikkat çekmek istediğimiz esas önemli husus ise çocukların nafakasının helâl yollardan kazanılması meselesidir. Yani baba sadece çocukların yeme, içme, giyim, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayacak, aynı zamanda çocukları için harcadığı her kuruşun meşru yollardan kazanılmış olmasına dikkat edecektir. Ayrıca, haram ve helâllerin birbirine karıştığı, menşei belirsiz katkı maddelerinin pek çok üründe kullanıldığı günümüzde, etinden tavuğuna, çikolatasından sütüne, bisküvisinden meşrubatına kadar eve getirdiği bütün yiyecek ve içeceklerin helâl ve temiz olması adına hassasiyet gösterecektir. Yani sadece kazancın helal olması yetmemekte, helal kazançla alınan yiyecek ve içeceklerin de helal usullerle yapılmış olması gerekmektedir.

Bediüzzaman Hazretleri haramların insanda meydana getireceği tahribata şu veciz ifadeleriyle dikkat çeker: "Hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. **Bir lokma,** bir kelime, bir dane, bir lem'a, bir işarette, bir öpmekte batma. Dünyayı yutan büyük letâiflerini onda batırma."[1007] Demek ki, bazen mideye inen haram bir lokma bile insanı batırabilir. Haram lokmanın insanın kalbî ve ruhî hayatına nasıl zarar verdiğini anlatma adına hak dostlarının çok önemli tespitleri vardır. Kalbin katılaşması, ibadet aşk u şevkinin sönmesi, gece kıyamının bitmesi, duaların kabul olmaması, insan latifelerinin ölmesi, iffetin yok olması vb. hususlar haramın zararlarından bazılarıdır.

Haramın çocuk üzerindeki menfi tesirini Ebu'l-Vefâ Hazretlerinin başından geçen bir hâdiseyle misallendirelim. Hazret, oğlunun elindeki çuvaldızla insanların bin bir zahmetle uzaktan taşıdıkları su tulumlarını deldiğini öğrenir. Bu durumun sebebini öğrenme adına kendisini muhasebeye çeker ancak çocuğun bu davranışına sebebiyet verebilecek bir hatasını bulmaz. Eve gelince meseleyi bir de hanımına anlatır ve onu da muhasebeye sevk eder. Anne düşünür taşınır ve sonunda yaptığı bir hatayı kocasına anlatır. Buna göre o, çocuğun doğmasından birkaç ay önce komşunun evine gider ve orada portakal ve nar gibi meyveler görür. Canı çok çekmesine rağmen hayâsı ev sahibinden istemeye mâni olur. O da komşusu görmeden elindeki tığı meyvelerden birine batırır ve çıkan suyu içer. Bunları dinleyen Ebu'l-Vefâ Hazretleri çocuğun bu kabahatinin sebebini anlar ve karısından, önce komşusuna giderek helâllik istemesini sonra da Allah'a tevbe ve istiğfar etmesini ister. O, bunları yapınca birden çocuğun içini bir pişmanlık hissi sarar ve artık bu yanlışından vazgeçer.

Allah Resulü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), sahabe efendilerimizin ve daha sonraki ehlullahın haram lokma karşısında nasıl bir hassasiyet ve titizlik örneği sergilediklerine bakınca meselenin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Mesela bir gün Hazreti Ebu Bekir Efendimiz, hizmetçisinin getirdiği yiyeceği yemeye başladıktan sonra bunu nereden getirdiğini sorar. Onun bu yiyeceği Cahiliye döneminde kâhinlikten kazandığı parayla aldığını öğrenince de derhal parmağını gırtlağına kadar sokar ve yediklerini zorla dışarı çıkarır, ardından da midesinde kalanlardan dolayı Allah Teâlâ'ya istiğfar eder. Yanlışlıkla bir zekât devesinin sütünü içen Hazreti Ömer'in tavrı da bundan farklı değildir. O da aynı şekilde kendisini istifraya zorlayarak haramın vücuduna karışmasına fırsat vermemiştir. Çünkü onlar Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) haramla beslenen bir vücudu ancak cehennem ateşinin temizleyeceğini öğrenmişlerdi.

Bu açıdan eğer biz yetiştirdiğimiz nesillerin birer insan-ı kâmil olmalarını, kalb ve ruh ufkunun kahramanları hâline gelmelerini istiyorsak onları ne yapıp edip muhakkak helâl rızıkla beslemeye dikkat edecek, giydikleri elbiselerin az bir ipliğinin bile haramdan olmamasına azamî ehemmiyet göstereceğiz. Hiç kimsenin o tertemiz yavruların geleceğini karartmaya hakkı yoktur. Zira mana âleminin sultanları olan

büyükler, ısrarla ve hassasiyetle haramla beslenenlerin de birer haramzâde olabilecekleri ve manevî yapılarının bozulacağı hususu üzerinde durmuşlardır.

Çocukların Nazarlarını Ahirete Çevirme

Bediüzzaman Hazretleri bir yerde, bu asrın, hayat şartlarını ağırlaştırarak ve zarurî olmayan ihtiyaçları görenek ve tiryakilikle zarurî derecesine getirerek, hayatı ve yaşamayı herkes için en büyük maksat ve gaye yaptığını ve böylece dînî hayata set çektiğini veya onu ikinci, üçüncü derecede bıraktığını ifade etmiştir. Ardından da bu bedbaht asrın, يستحبون الحيٰوة الدنيا على الآخرة *"Bile bile dünyayı (ahirete) tercih ederler."* âyet-i kerimesinin işaretiyle, ehl-i İslâm'a da **bilerek** ve **severek** dünya hayatını uhrevî hayata tercih ettirdiğini söylemiştir.[1008]

Çağımızda ilim, teknoloji ve sanayi alanındaki gelişmeler, kapitalist üretim anlayışını da beraberinde getirmiş, daha sonra ise bu anlayışın talepleri doğrultusunda bir tüketim toplumu oluşmuştur. Tüketim ihtiyacının karşılanması için de, başarı, çalışmak, meslek sahibi olmak, kazanmak, zengin olmak en başta gelen değerler hâlini almıştır. Neticede ise, daha çok tüketebilmek için daha çok kazanmaya odaklanmış hazcı, ferdiyetçi, menfaatperest şahısların ortaya çıkmasıyla dünyevîleşme meyli kaçınılmaz olmuştur. Evlilik yaşının yükselmesi, az çocuk talebi, aile yapılarının değişmesi, akrabalık ve komşuluk bağlarının zayıflaması, yardımlaşma ve fedakârlık duygularının neredeyse ölmesi gibi hâdiseler de dünyevîleşmenin menfi neticeleridir.

Topluma hâkim olan dünyevîleşme girdabından aile de nasibini almış ve İslâm'ın, çocuğun dini terbiyesi üzerinde bu kadar hassas durmasına aldırmayan ebeveynlerin birçoğunun himmet ve gayretleri çocukların dünyevî istikbaline yönelmiştir. Yani çocuklarının iyi bir okulda okuması, iyi bir üniversite bitirmesi, maaşı ve konumu yüksek bir mesleğe girebilmesi anne babaların en büyük arzusu hâline gelmiştir. Çocuklarının kaliteli bir hayata kavuşması ve dünyevî imkânları elde etmesi mevzuunda dindar aileler arasında bile o kadar hırslı anne babalara rastlıyoruz ki, şaşırmamak, hayret etmemek ve üzülmemek mümkün değil! Kaldı ki, çocuğun İslâm ahlakıyla yetiştirilmesi, ona ibadet alışkanlığı kazandırılması vs. hususlar hiçbir şekilde onun dünyevî istikbaline mâni değildir. Zira asırlara hükmetmiş, dünya milletlerine sözünü dinletmiş, her alanda zirvelerde dolaşmış ecdadımız aynı zamanda dini hükümlerde de kılı kırk yararcasına hassasiyet göstermişlerdir.

Diğer yandan çocuklarını terbiye-i İslâmiye dairesinde yetiştirmeyen anne babalar onlara ne kadar kötülük ettiklerinin farkında değildirler. Çünkü kısacık dünya hayatına bedel o minik yavruların ahiretlerini karartmakta ve böylece aslında kendileri de büyük bir hüsran yaşamaktadırlar. Bu açıdan çocuklarımızın hem dünyevî hem de uhrevî açıdan kazançlı olmasını ve hüsran yaşamamalarını istiyorsak, asrımızdaki bütün

eğitim felsefelerinin dünyaya yönelmesine ve başarıyı kutsallaştırmalarına aldırmadan İslâm'ın çocuk terbiyesiyle ilgili emirlerini dikkate almalı, onların nazarlarını ve himmetlerini ahirete tevcih etmeli ve bu konuda ısrarlı olmalıyız.

Bu sözlerimizden dünyevî imkânların, iyi okullarda okumanın, kaliteli bir mesleğin vs. ehemmiyetsiz olduğunu düşündüğümüz çıkarılmamalıdır. Bilakis bizim kastımız önceliklerin iyi tayin edilmesi ve dünya-ukba dengesinin iyi kurulması gerektiğini îzahtan ibarettir. Zira diğer peygamberlerin ve Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) gönderiliş gayelerinden birisi de insanları ifrat ve tefritlerden kurtararak dünya ve ahiret dengesini temin etmektir.[1009]

Kur'ân-ı Kerim'in dünya-ahiret dengesini kurma adına bize gösterdiği hedef ise şudur: وابتغ فيما آتاك الله الدار الآخرة ولا تنس نصيبك من الدنيا "*Allah'ın sana verdikleri ile ahiret yurdunun peşinde ol, dünyadan da nasibini unutma!*"[1010]

Âyet-i kerimenin kullandığı üsluba dikkat edildiğinde, önceliğin ahiret hayatını kazanmaya verildiği, ancak ahireti kazanma yolunda mücadele ve mücahede eden bir insanın dünyayı da ihmal etmemesi gerektiği vurgulanır. Zira ahiret yurdu talep edilirken, isteme, arzulama, talep etme, peşine düşme, kilitlenme manalarına gelen ابتغ fiilinin kullanılmasına karşılık, söz konusu dünya olduğunda, لا تنس buyrulması bunu gösteriyor. Dolayısıyla insan, akıl, kalb, düşünce, his, mal-menal, çocuk-çocuk, sağlık, ilim gibi Cenab-ı Hakk'ın kendisine ihsan ettiği bütün imkânlarla ahiret yurdunu kazanmanın peşine düşecek ama bu arada çoluk çocuğunu, ailesini, kendini, maişetini vs. de ihmal etmeyecektir.

Zaten Rehber-i Ekmel Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem): ما لي وما للدنيا ما أنا في الدنيا إلا كراكب استظل تحت شجرة ثم راح وتركها "*Benim dünya ile ne alâkam olabilir ki? Ben dünyada bir yolcu gibiyim ki o, bir ağacın altında muvakkaten gölgelenir, sonra da yürür yoluna gider ve orasını terk eder.*"[1011] dediği bir yerde biz nasıl farklı düşünebiliriz ki! Bin senelik mes'udane dünya hayatının bir saatine bile mukabil gelmediği ahiret hayatını bırakıp, şu fani ve aldatıcı dünya hayatına dalmak hiç akıl kârı olabilir mi?

Dünya-ukba muvazenesini bize ta'lim eden Resûlullah Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatına baktığımızda O'nun (sallallahu aleyhi ve sellem) her fırsatta çocuklarına ahirete giden yolları gösterdiğini görürüz. Mesela bir gün kızı Fâtıma'nın (radıyallâhu anh) boynunda bir gerdanlık gördüğünde hemen müdahale etmiş ve "*İster misin ki halk 'Peygamberin kızı elinde cehennemden bir zincir taşıyor' desin*" demişti. Bunun üzerine Hazreti Fâtıma hemen kolyeyi satmış ve onun parasıyla bir köleyi hürriyetine kavuşturmuştu. Yaptıklarını Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) anlattığında, O (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir: "*Fâtıma'yı cehennemden koruyan Allah'a hamd olsun.*"[1012]

Başka bir gün Hazreti Fâtıma Validemiz el değirmeni çevirmekten elleri nasır tuttuğu için Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine bir hizmetçi vermesini istemişti. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise onun evine gelerek yatmadan önce 33 defa sübhanallah, 33 defa elhamdülillah, 33 defa da Allahuekber demesini tavsiye etmiştir.[1013]

Aslında Hazreti Fâtıma boynuna taktığı kolye ile harama girmediği gibi, hizmetçi isteğiyle de bir yanlış yapmamıştı. Ancak Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) onu Allah'a en yakın ve O'nun en makbul kulları olan mukarrabin dairesinde tutmaya çalışıyor, dünyaya karşı alakasız kalmasını arzuluyor ve devamlı onun nazarlarını ahirete çeviriyordu.

Burada son bir hususa temas edelim. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mübarek bir beyanlarında şöyle buyuruyor: "*Şu devirde münafıklar yaptıkları şeyleri sizden gizlemek için nasıl utanıyor, hicap ediyor, durumlarını sizden gizliyorlarsa; bir gün gelecek müminler de (inançlarını ve amellerini) saklayacaklardır.*"[1014]

Günümüzde de bu hastalığın kısmen mevcut olduğunu görüyoruz. O hâlde çocuklarımızı küçüklüklerinden itibaren öyle yetiştireceğiz ki, onlar, en büyük izzet ve şerefin İslâm'da[1015] ve onu temsil etmede olduğunu bilecekler. Yani çocuk duygu ve düşüncesinin doğruluğundan, yürüdüğü yolun doğru bir yol olduğundan o kadar emin olacak ki, daha sonra karşılaştığı aykırı fikir ve davranışlar yüzünden aşağılık kompleksine kapılmayacak. Bilakis, dininin emirlerini yerine getirmenin büyüklük vesilesi olduğuna inanacak.

Çocuklara Karşı Sevgi ve Şefkatle Muamele Etme

Hiç şüphesiz çocuğun ruhî, bedenî ve hissî gelişiminde, yetişmesinde, terbiyesinde ve sosyalleşmesinde en fazla ihtiyaç duyduğu ve ona en faydalı olan şey sevgi ve şefkattir. Çünkü sevgi çocuk için en temel ihtiyaçlardan birisidir. Nasıl ki, büyükler başkaları tarafından saygı görmek, takdir edilmek isterlerse çocuklar da kendilerine sevgi ve şefkatle yaklaşılmasını isterler. Bazı psikologlar sevgi için "büyüme vitamini" ifadesini kullanmışlardır. [1016] Eğitimciler, ileri yaşlarda bir kısım ruhî bozuklukları olan, yeteri kadar sosyalleşemeyen, kabuğuna çekilen, konuşma özrü olan, altını ıslatan, güven duygusu oluşmayan, serkeş, haşin ve kavgacı olan, şahsiyeti oturmayan ve zekâsı tam gelişemeyen çocukların, bu problemlerinin sebebi olarak çocuğun en çok ihtiyaç duyduğu anne-baba sevgisinden mahrum yetiştirilmiş olmasını göstermişlerdir.[1017]

Aslında her anne babanın içinde çocuk sevgisi fıtrî olarak vardır. Cenab-ı Hak, çocuk yetiştirme külfetinin üstesinden gelebilmeleri ve çocukların her türlü ihtiyacını karşılamaları için anne babanın içine çocuklarına karşı büyük bir sevgi ve şefkat hissi

yaratmıştır. Bu da Allah Teâlâ'nın korumasız, aciz ve henüz kendi ayakları üzerinde duramayan çocuklara olan merhametinin bir tezahürüdür. İşte bütün mesele anne babanın çocuklarına karşı zaten içlerinde mevcut olan sevgi ve merhamet duygularını cömertçe ama dengeli bir şekilde kullanabilmeleridir.

Konuyla ilgili Rehber-i Ekmel Efendimiz'in hayatına bakmamız bize meselenin ehemmiyetini göstermesi açısından yeterli olacaktır. Her alanda olduğu gibi bu konuda da yanılmaz ve yanıltmaz bir rehber olan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hususiyle çocuklara karşı öyle yumuşak ve şefkatli davranmıştır ki, onun bu tavrı kıyamete kadar gelecek bütün anne babalar için en büyük bir üsve-i hasene ve numûne-i imtisal olmaya devam edecektir.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sadece kendi çocuk ve torunlarını değil, bütün çocukları sevgiyle kucaklamış, şefkatle bağrına basmış, alınlarından ve yanaklarından öpmüş, her fırsatta onlarla ilgilenmiş, şakalaşmış, gördüğünde onlara selam vermiş, medh u senalarda bulunmuş, dua etmiş, hâl ve hatırlarını sormuş, onları bineğine almış, omzuna ve sırtına bindirmiş, göğsüne çıkarmış, hasta olduklarında ziyaretlerine gitmiş, lakab takmış ve onlara karşı bir büyük gibi muamele etmiştir. Hatta sadece Müslüman çocukları değil, gayrimüslimlerin çocukları bile[1018] Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu şefkatinden istifade etmişlerdir.[1019]

Konuyla ilgili hadis kitaplarında onlarca hadîs-i şerif varid olmuştur. Bunların tamamına burada yer veremesek de, bir fikir vermesi açısından bazı hadisleri nakledeceğiz. Daha çocuk yaştayken annesi tarafından Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hizmetine verilen ve Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicretinden ruhunun ufkuna yürüyeceği ana kadar yanından hiç ayrılmayan Enes ibn-i Malik'in şu tespitleri bütün anne babalar için örnek alınması gereken müthiş bir hâdisedir. Hazreti Enes diyor ki: "*Hazreti Peygamber'e* (sallallahu aleyhi ve sellem) *on sene hizmet ettim*[1020]*; yapmadığım bir şeyden ötürü 'niçin yapmadım', yaptığım bir işten ötürü de 'neden yaptın' dediğini hatırlamıyorum. Bana hiç itapta bulunmadı.*"[1021] Hazreti Enes, aile fertlerine karşı Hazreti Muhammed'den (sallallahu aleyhi ve sellem) daha şefkatli bir başkasını görmediğini ifade etmiştir.[1022]

Hazreti Enes, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) şefkat ve merhametini anlatma adına bir de başından geçen bir hâdiseyi anlatır. Buna göre bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hazreti Enes'i bir iş için bir yere gönderir. Yola çıkar ancak sokakta oynayan bir grup çocuğa rastlayınca o da onlarla beraber oyuna dalar. Bir de bakar ki, Resûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun başında ve tebessüm ederek ona sadece şöyle diyor: "*Ey Enescik! Hadi sana söylediğim yere git.*" O da, bunun üzerine "*Pekâlâ, gidiyorum yâ Resûlallah*" diyerek yoluna devam eder.[1023]

Başka bir zaman Akra ibn-i Hâbis isimli sahabe, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) torunlarını öpüp kokladığını görünce: "*Benim on çocuğum var ve şimdiye kadar hiç birini öpmüş değilim.*" deyivermiş, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise onun bu hatasını şu ifadeleriyle tashih etmiştir: أَوَأَمْلِكُ لَكَ أَنْ نَزَعَ اللهُ مِنْ قَلْبِكَ الرَّحْمَةَ "*Allah kalblerinizden şefkat duygusunu çıkardı ise Ben ne yapabilirim ki!*"[1024] Başka bir zaman da benzer bir hâdise münasebetiyle: مَنْ لاَ يَرْحَمُ لاَ يُرْحَمُ "*Merhamet etmeyene merhamet olunmaz.*" buyurmuştur.[1025] "*Allah, çocuğuna merhamet etmeyene merhamet etmez.*"[1026] hadîs-i şerifi de aynı hususa işaret etmektedir.

Hicretin onuncu yılında Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) oğlu İbrahim, 16 veya 18 aylıkken hastalanmış ve vefat etmişti. Bunun üzerine Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) mübarek gözlerinden yaşlar boşaldı. Bu duruma şahit olan Abdurrahman ibn-i Avf Hazretleri hayretini gizleyemez ve neden ağladığını sorar. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise, ağlamanın şefkat ve merhamet belirtisi olduğunu ifade sadedinde, oğlu İbrahim'e yönelerek duygularını şöyle ifade etmiştir: إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ وَالْقَلْبَ يَحْزَنُ وَلاَ نَقُولُ إِلاَّ مَا يَرْضَى رَبُّنَا وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمُ لَمَحْزُونُونَ "*Eğer tekrar buluşma vaadi olmasaydı... senin için daha fazla üzülürdük. Yine de senin için çok mahzunuz ey İbrahim! Gözler yaş akıtır, kalb hüzünlenir, lâkin biz Allah'ın hoşlanmayacağı şeyi söylemeyiz.*"[1027]

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem), Hazreti Fâtıma Validemiz'e karşı davranışları da son derece şefkat ve sevgi doluydu. O, yanına girdiğinde hemen ayağa kalkar, onun elinden tutarak yanına getirir ve bununla da kalmaz onu oturduğu yere oturturdu. Daha sonra ise onun hâlini, hatırını sorar, sever, okşar ve gönderirken de yine aynı iltifatlarla gönderirdi.[1028]

Aynı şekilde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin'i de kucaklar, koklar, bağrına basar ve şöyle derdi: هُمَا رَيْحَانَتَايَ مِنَ الدُّنْيَا "*Bunlar benim dünyadaki iki reyhanım (kokuların en güzeli).*"[1029] Yine Üsâme ibn-i Zeyd'in anlattığına göre, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onu bir dizine, torunu Hasan'ı da diğer dizine oturtur, sonra ikisini de bağrına basarak: اللَّهُمَّ إِنِّي أُحِبُّهُمَا فَأَحِبَّهُمَا "*Allah'ım, ben bunları seviyorum; Sen de bunları sev!*"[1030] diyerek onlara dua ederdi.

Hele İbn Mâce'de geçen bir hâdise günümüzde dindar ve mütedeyyin birçok insanın bile anlamakta zorluk çekeceği türdendir. Efendimiz (aleyhissalâtu ve's-selam), bir gün namaz kılarken kız torunu sırtına binmiş, O da (sallallahu aleyhi ve sellem) torunu kendiliğinden inene kadar secdeyi uzatmış ve çocuğa müdahale etmemiştir. Namaz bitince ashaptan birisinin, "*Ey Allah'ın Resûlü, namaz sırasında secdeyi öyle uzun tuttunuz ki, bir hâdise meydana geldiğini veya Sana vahiy indiğini zannettik.*" demesi üzerine şöyle buyurmuştur: "*Hayır! Bunların hiçbirisi olmadı; torunum sırtıma bindi. Acele etmeyi ve hevesi geçmeden de sırtımdan indirmeyi uygun bulmadım.*"[1031]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) çocukların ağlaması karşısında mahzun olmuş, ağlamalarına sebep olanları ikaz etmiş;[1032] namaz esnasında ağlayan bir çocuk sesi duyduğunda ise namazını kısaltarak annesinin onunla ilgilenmesine fırsat vermiştir.[1033]

Hazreti Lokman'ın (aleyhisselâm) çocuğuna öğüt ve nasihat verirken: يا بني *"Oğulcuğum, evladım!"*[1034] diyerek, sevgi dolu bir ifadeyle sözlerine başlaması da bu konuda örnek alınması gereken bir davranıştır. Zira çocuğa kavl-i leyyinle (yumuşak sözle) yaklaşma, güzel sözlerle onun kalbini kazanma daha sonra söyleyeceklerimizin onun tarafından hüsn-ü kabul görmesi adına faydalı olacaktır. Nasıl olmasın ki, Cenab-ı Hak, Hazreti Musa ve Hazreti Harun'u (aleyhimesselâm) Firavun'a gönderirken: فقولا له قولا لينا لعله يتذكر أو يخشى *"Ona tatlı, yumuşak bir tarzda hitab edin. Olur ki aklını başına alıp düşünür, öğüt dinler yahut hiç değilse biraz çekinir."*[1035] buyurarak, tatlı dil ve güzel sözün Firavun'a bile etki edebileceğini ifade buyurmuyor mu? Başka bir âyet-i kerimede ise insanların hikmet ve güzel öğütle Allah'ın yoluna davet edilmeleri tavsiye edilmiştir.[1036]

Aslında bir Müslüman sadece çocuklara karşı değil, bütün insanlara hatta bütün bir varlığa karşı derin bir muhabbet ve engin bir şefkat duyduğundan dolayı rıfk ve mülâyemet onun vazgeçilmez bir vasfı olmalıdır. إِنَّ الله رفيقٌ يحب الرِفق في الأَمْرِ كله *"Allah rıfk sahibidir, bütün işlerde mülayim olmayı sever."*[1037]; انَّ الرِفق لا يكونُ في شيءٍ الا زانه وَلا ينزع من شيءٍ الا شانه *"Rıfkın bulunduğu her yerde ziynet, bulunmadığı yerde ise uğursuzluk vardır."* [1038] hadîs-i şeriflerinin bize salıkladığı mana da budur.

Diğer yandan çocuklarlarla münasebetlerimizde onların bulûğ çağına kadar yapıp ettiklerinden sorumlu olmadıkları unutulmamalıdır. Yani İslâm'ın onlara tanıdığı bu müsamahayı biz onlara çok görmemeliyiz. "Sen seversen yavrunu o da sever yavrusunu" atasözünde de ifade edildiği üzere eğer biz çocuklarımıza sevgiyi, şefkati, merhameti öğretirsek onlar da kendi çocuklarına aynı şekilde davranacaklardır. Çocuklar bir şeyden korkacaksa, bu sopa, tehdit, azar değil, anne babasının sevgisini kaybetme korkusu olmalıdır.

Burada bir hususa dikkat çekmek istiyoruz. Hiç şüphesiz çocuklar dünya hayatında insan için en önemli birer sevinç ve sürur kaynağıdır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususu ifade sadedinde şöyle buyurmuştur: إنهم لقرة العين وثمرة الفؤاد *"Muhakkak ki çocuklar, göz aydınlığı ve gönül meyvesidirler."*[1039]

أطلبوا الولد والتمسوه فإنه ثمرة القلوب (وريحانة القلب) وقرة الأعين... *"Çocuk taleb ediniz ve çocuk sahibi olmanın yollarına tevessül ediniz. Çünkü çocuk, kalblerin meyvesidir (başka bir rivayette, kalbin güzel kokulu fesleğenidir) ve gözlerin aydınlığıdır..."*[1040]

Diğer yandan Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyet-i kerimede çocuklar göz aydınlığı olarak vasfedilmiştir.[1041] Demek ki dünya hayatında insanı en çok mesrur eden vesilelerin başında çocuklar gelmektedir.[1042]

Ancak Kur'ân-ı Kerim'de daha başka âyetlerde ise çocuklar insanlar için önemli birer imtihan sebebi[1043] ve hatta düşman olarak gösterilmiş (yani insanı Allah'tan uzaklaştırabileceklerine işaret edilmiş)[1044], bunların dünya hayatının birer süsü olduğu vurgulanmış[1045], insan nefsinin hoşuna gittiği belirtilmiş[1046] ve bütün bunlarla insana için potansiyel bir tehlikeye dikkatler çekildikten sonra, asıl hedef olarak ahiret yurdunu kazanma gösterilmiştir. Bütün bunlardan çıkarılacak netice şudur ki, çocuk sevgisi insanın Allah'a kurbiyeti önünde bir perde olmamalıdır. İnsan onları da Allah'tan dolayı sevmeli ve gönlünü onlara kaptırarak asıl ahiret yurdunu unutmamalıdır.

Otorite ve Ciddiyeti Muhafaza Etme

Yukarıda, çocukların terbiyesinde sevgi, şefkat ve re'fetin ne kadar önemli olduğunu ifade etmeye çalıştık. Burada ise çocuklara karşı duyulan sevgi ve alakanın kontrol edilmesi gerektiğini yani ebeveynin refik ve şefik olmalarının yanında yerine göre ciddi ve vakur olmayı da ihmal etmemeleri gerektiğini îzah etmeye çalışacağız.

Zira terbiye bir denge işidir. Aslında her gün namazlarımızda okuduğumuz Fatiha Sûre-i Celilesi'nde, Cenab-ı Hak'tan sırat-ı müstakimi talep etmemiz de dinde, denge, adalet ve istikametin ne kadar ehemmiyetli olduğunu gösterir. Bunun zıddı ise ifrat ve tefritler (aşırılık ve alakasızlık) ağında dolaşma demektir. Evet insanda üç temel duygu vardır: Bunlar, kuvve-i gadabiye (kızma hissi), kuvve-i akliye (akıl kuvveti) ve kuvve-i şeheviyedir (şehvet yönü). Bu duyguların aşırı uç noktaları olduğu gibi sırat-ı müstakim olan orta yolları da vardır: Şehvetin orta yolu iffet, kızma hissinin orta yolu şecaat, yani gerektiği yerde cesaret gösterme, aklın orta yolu ise hikmetli düşünüp hikmetli iş yapmadır. İnsanın sair duygularında ve diğer işlerinde de aynı dengeyi muhafaza etmesi oldukça önemlidir.

Çocuklarla münasebetlerimizde belli bir yaşa kadar sevgi ve şefkati öne çıkarabiliriz. Ancak belli bir yaştan sonra çocukları sevmede, onlarla şakalaşmada, oyun oynamada bir ölçümüz olmazsa, çocuklar karşılarında ciddi insanlar görmezlerse, zamanla şımaracak, küstahlaşacak ve laubaliliğe alışacaklardır. Bu açıdan sözden anlamaya başladıkları andan itibaren onlara ailede bazı kurallar olduğunu göstermeli ve yavaş yavaş onları disipline alıştırmalıyız.

Günümüzde, hayâ duygusunun ve saygı mefhumunun neredeyse unutulması, laubali, serâzâd ve çakırkeyf bir hayat yaşamanın öne çıkmasının önemli bir sebebi, ailedeki otorite boşluğu ve ciddiyet eksikliğidir. Her istediği alınan, her arzusu yerine getirilen, devamlı ağzına bakılan, kuralsız yetiştirilen, sorumluluk ve mes'uliyet şuuru verilmeyen ve en önemlisi karşısında vakar sahibi insanlar görmeyen bir çocuğun nasıl olmasını bekliyoruz ki!

Zamanımızda çekirdek ailelerin çoğalması, çocuk sayısının azalması, komşular ve akrabalar arası münasebetlerin zayıflaması gibi sebeplerden dolayı ailelerin çocuk merkezli bir yapıya doğru kaydığını görüyoruz. Yani ailede icra edilen aktivitelerin, yapılan alışverişlerin, alınan kararların merkezinde çocuğun bulunması hatta anne babanın çalışıp kazanırken bile tek dertlerinin çocuklarına parlak bir istikbal hazırlama endişesi olması, çocuk konusunda nasıl bir ifrata girildiğini gösteriyor. Evet, çocuğun, Allah'ın bir emaneti olduğu hatırdan çıkarılır ve Allah'ı unutturan bir sahiplenme duygusuyla üzerine düşülürse denge kaçar ve biz istemeden de olsa küstah, bencil ve şımarık bir çocuk yetiştirmiş oluruz.

Çocuklarla ilgili bu aşırı tutumun yaygınlaşmasının önemli bir sebebi de annelerin çalışması olabilir. Çünkü annenin çalışmasıyla birlikte çocuk bebekliğinden itibaren ya kreşlere ya da bakıcılara emanet edilmektedir. Bunun neticesinde çoğu zaman anne babalarda çocuklarıyla yeteri kadar ilgilenememekten kaynaklanan bir **suçluluk psikolojisi** oluşur. Bu psikolojiyi aşmak için ebeveyn çocuklarına karşı aşırı ilgi ve şefkatle yaklaşmaktadırlar. Bu davranış tarzı da onların hatalarına göz yummaya sebep olabilmektedir.

Diğer bir husus da şudur: Anne babalar, kendileri için çocuklarını bir imaj vesilesi sayıyor ve onlara aldıkları elbiselerle, oyuncaklarla, bindirdikleri çocuk arabalarıyla, daha büyük yaşlarda çocuklarına verdikleri harçlıkla, aldıkları telefonla vs. kendi farklılıklarını ortaya koymaya çalışıyorlar. Bu arada çocuğun şuuraltı bunlarla besleniyor ve büyüdüğünde o da aynı hayat tarzını yaşamaya devam ediyor. Hâlbuki büyüklerimizin yaklaşımlarına baktığımızda, bu tutumun yanlış olduğunu görüyoruz. Mesela İmam Gazzâli Hazretleri, çocuklara emsal arkadaşlarından daha süslü elbiseler ve daha lezzetli yemekler yedirilmemesi gerektiğini söylemiş ve hatta çocuk acıktığında ara sıra ona katıksız ekmek yedirmeyi tavsiye etmiştir.[1047] Demek ki çocuk daha çocukluğundan itibaren farklılık mülahazasına üstünlük fantezisine girmeyecek şekilde terbiye edilmelidir.

Sevgi ve disiplin dengesinin kurulması gerektiğine işaret eden İbn Sînâ da, duruma göre çocuğa farklı şekillerde muamele edilmesi gerektiğini söylemiştir. Buna göre çocuk teşvik edilmenin yanında bazen de korkutulmalı, ılımlı davranarak onunla ünsiyet kurmanın yanında bazen de yalnız bırakılmalı, bazen ilgi göstermeli bazen yüz çevirmeli, bazen övülmeli bazen de azarlanmalıdır. Ancak bütün bu tavırların yeri ve zamanı iyi tespit edilmeli, çocuğun yaşı göz önünde bulundurulmalı, kesinlikle ölçü kaçırılmamalı ve perde yırtılmamalıdır.[1048]

Hülasa, ebeveyn çocuklarına karşı öyle bir sevgi ve şefkat gösterecek ki, bu, onların laubaliliğe girmelerine imkân vermeyecek. Baba, ailedeki otorite ve ciddiyetin muhafazasından özellikle kendisinin sorumlu olduğunu unutmayacak ve çocuklarını da

bu şuurla yetiştirecektir. Çocuğunu severken, öperken ve onunla oynarken bile bazı sınırları gözetmek zorunda olduğunu akıldan çıkarmayacaktır. Diğer yandan anne baba, çocuğa her istediğinin olmayacağını öğretecek, onu aile büyüklerine karşı saygılı yetiştirecek ve çocuğu boş bırakmayarak onun kendini salmasına fırsat vermeyeceklerdir.

Terbiyede Mükâfat ve Cezanın Yeri

Çocuğun güzel davranışlarının takdir edilip mükâfatlandırılması, kötü davranışlarında ısrar eden çocuğa ise ceza verilmesi[1049] terbiye adına önemli birer esastır. Çocuk, anne babası tarafından takdir edilen, iltifat gören, beğenilen ve hatta mükâfatlandırılan davranışlarını tekrarlamaya çalışacak ve zamanla bu davranışlar onun fıtratının bir yanı hâline gelecektir. Fakat çocuğa yerli yersiz verilen mükâfat ve ödüllerin onu şımartacağı ve bu konuda aşırıya kaçılması hâlinde zamanla verilen mükâfatların çocuğun gözünde değerini yitireceği ve dolayısıyla da maksadı gerçekleştirmeyeceği de unutulmamalıdır. Ayrıca çocuğa verilen aşırı ve pahalı hediyeler, çocuğun kendisini arkadaşlarından üstün görmesine ve onda farklılık duygusunun oluşmasına da sebebiyet vereceğinden bu konuda dengeli davranmak fevkalade önemlidir. Kısacası çocuğa hakîkaten hak ettiği ve değerini bileceği hediye ve ödüller verilmelidir.[1050] Bu arada bir güzel söz, takdir ifade eden bir cümle, bir okşamanın da çocuk için bir mükâfat olacağı dikkate alınmalıdır.

Mükâfatı, takdir edilen ve devamı istenilen davranışın hemen ardından vermek esas iken, cezada önemli olan acele edilmemesidir. Çocuğun hataları ilk başta görmezden gelinmeli ve affedilmeli; eğer çocuk aynı kötü davranışları tekrarlamaya devam ediyorsa uyarılıp nasihat edilmeli, bu da fayda vermezse çocuk kararlı ve sert bir ses tonuyla uyarılmalı[1051] veya ona karşı tavır alınmalı, yine düzelmezse en son çare olarak ceza verilmelidir. Ceza sadece dövmek değildir. Neticesi çocuğun üzülmesine ve acı çekmesine sebep olan her türlü yaptırım ve müeyyide bir tür cezadır. Bu açıdan ceza verilirken de öncelikle manevî ceza tercih edilmelidir. Mesela çocuk oyundan menedilmeli, sokağa arkadaşlarının yanına gönderilmemeli, sevdiği bir şeyden marum bırakılmalı vs.

Unutulmamalıdır ki, çocuğa ceza vermekten maksat ne anne babanın sinirlerini teskin etmek ne de çocuğun canını yakmaktır. Maksat, çocuğun yaptığı yanlışın farkına vararak bir daha aynı hataya düşmesini engellemek veya istenilmeyen davranışın önüne geçmektir. Nitekim Münâvî: "Kendi aklınıza değil, onların aklına uygun düşecek ceza ile cezalandırın." diyerek, konuyla ilgili önemli bir ölçü vermiştir.[1052]

Dayağın zararları üzerinde duran İslâm âlimleri, bunun, çocuğu yalan söylemeye ve riyaya sevk edeceğini, onun şahsiyetini öldüreceğini ve onu içe kapanık kılacağını

söylemişlerdir. Bunları da göz önünde bulunduracak olursak, böyle bir te'dibe oldukça sınırlı hâllerde ve bazı çocuklar için başvurulacağı anlaşılmış olur.

Fukaha temyiz devresinin başlangıcı olarak kabul edilen yedi yaşından küçük çocukları dövmenin câiz olmayacağını ifade etmiştir. Hadîs-i şerifler yüze vurulmasını da yasaklamıştır. [1053]

Belli bir yaşa gelmiş ve artık anne babasının kendisine kızmasının manasını kavrayacak bir çocuğa son çare olarak ceza verilse de, ona lanet etmek, beddua etmek, sövmek, hakarette bulunmak, kötü söz söylemek gibi şeyler doğru değildir.

Çocuğun hatalarına tepki gösterilirken, bu tepkinin gerekçesi ve yapılan yanlışın zararlı sonuçları çocuğa açıklanmalıdır. Yani çocuk kendisine niye kızıldığını, kendisinin niçin engellendiğini, sevdiği bazı şeylerden neden mahrum bırakıldığını anlamalı ve aynı hataları bir daha yapmamaya dikkat etmelidir. Diğer yandan çocuğun yanlış ve hatalarına karşı çıkılırken, alternatif doğrular çocuğa gösterilmelidir. Yani çocuk mutlak olarak engellenmemeli bilakis onun enerjisi doğru davranışlara kanalize edilmelidir.

Burada bir kez daha hatırlatalım ki, gerek mükâfat gerekse cezada dengeli ve ölçülü olmak gerekir. Yani çocuğun ortaya koyduğu başarıyla ona verilen mükâfat ölçülü olması gerektiği gibi, suçla ceza da ölçülü olmalıdır. Mesela çocuğun ufacık bir başarısına büyük bir ödül verilecek olursa, daha büyük başarılarına verecek bir şey bulunamaz. Aynı şekilde yapılan hatalı davranışla ceza arasında da bir denge ve adalet bulunmalıdır.

Perdeyi Yırtmama

Perdeyi yırtmak tabiri, iki kişi arasında, birbirlerinin yüzüne bakamayacakları, bir daha istenen seviyede kaynaşamayacakları ve aralarındaki mesafeyi koruyamacak şekilde kaba davranışların gerçekleşmesi, katı ve çirkin sözlerin sarf edilmesi şeklinde tarif edilebilir.

Anne babanın çocuk üzerindeki nasihat ve yönlendirmelerinin etkili ve sürekli olması aradaki perdeyi yırtmamaya bağlıdır. Özellikle ev içindeki otoriteyi temsil eden babanın bu hususa çok dikkat etmesi gerekir. Çünkü bir kere perde yırtıldıktan sonra çocuk birçok hatayı yapmaktan utanmayacak, "anne babam görür ve duyarsa.." diye endişelenmeyecek ve böylece telafisi çok zor olan bir yola girilmiş olacaktır.

Çocuk terbiyesi ve ahlakla ilgili eserler telif eden ulema bu hususa dikkat çekmiş ve perdeyi yırtmama adına bazı tavsiyelerde bulunmuşlardır.

İmam Gazzâli, çocuğun kusurlarının açıkça onun yüzüne söylenmesinin çocuğun hayâ perdesini yırtacağını ve çocuğa kötülük yapma cesareti vereceğini söylemiştir.

Aynı şekilde Gazzâli'ye göre anne babasından devamlı kınayıcı sözler işiten bir çocuk zamanla bunlara alışacak ve artık çocuk nazarında bu sözlerin bir tesiri kalmayacaktır.

İbrahim Hakkı Erzurumî de, özellikle çocuğun gizlemeye çalıştığı ve tekrarlamadığı kötülüklerin anne babası tarafından da açığa vurulmaması gerektiğini söyler. Ona göre bunların bir defa açığa vurulması, çocuğa bu kötülükleri açıktan yapma cesaretini verecektir.[1054]

Hülasa, bazı durumlarda çocuğun hata yapabileceği kabul edilerek her hatasına müdahale edilmemeli, özellikle onun gizlediği bazı kusurlara muttali olunduğunda işi bilmezliğe vurarak çocuğa zaman tanınmalı, çocuğa sık sık tembihte bulunmamalı, bulunurken de az ve öz konuşmaya dikkat edilmelidir. Şayet bunlara dikkat edilmez ve çocuğun her hatasına müdahale edilir, hatta bir yanlışından dolayı dakikalarca ona fırça çekilirse, zamanla çocuk bu uyarı ve azarlara alışacak, hayâ perdesi yırtılacak ve çocuk, anne babadan gelen uyarılara kapalı kalacaktır. Unutulmamalıdır ki, kızma, uyarma, ceza verme bir terbiye metodu olduğu gibi, ilgisiz kalma, görmezden gelme, müsamaha gösterme ve zaman tanıma da terbiyede önemli esaslardır.

Mahremiyet Eğitimi

Genellikle ihmale uğrayan ve çokça hatanın yapıldığı alanlardan birisi de mahrem meselelerle ilgili çocuğa zamanında doğru bilgilerin verilmemesi ve yaşına göre alınması gereken bazı tedbirlerin ihmal edilmesidir. Burada konuyla ilgili dikkat edilmesi gereken bazı temel hususları arz etmeye çalışacağız.

Öncelikle doğumdan itibaren çocuk üzerinde yapılacak bütün tasarruflarda onun cinsiyetinin hesaba katılması gerekir. Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yeni doğan torunu Hasan'ın sarı renkli bir beze sarıldığını görünce hemen o bezi bir kenara atarak, torununu beyaz renkli bir beze sarması, meselenin ehemmiyetine dikkat çekmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Üsame için de şöyle demiştir: لو كَانَ أُسامةُ جارِيةً لَحلَّيته وكسوتُه حتى أُنفّقه "*Üsame kız olsaydı onu giydirir, süsler, cazib ve sevimli yapardım.*"[1055] Kadınlaşan erkeklere ve erkekleşen kadınlara lanet etmesi, altın ve ipeğin kullanımını erkeklere yasak ettiği hâlde kadınlar için serbest bırakması, kadınların kına yakmasını tavsiye etmesi, kadınların saçlarını kısaltmalarını yasaklaması gibi hususların tamamı her iki cinsin de kendi cinsiyetlerine göre yetiştirilmeleri gerektiğinin önemini göstermektedir.

Evet, doğumundan başlayarak daha sonraki dönemlerinde de kızı kız gibi, erkeği de erkek gibi yetiştirmek çok önemlidir. Çocukların giyim kuşamlarının, onlara alınan oyuncakların, oynadıkları oyunların hep cinsiyetlerine uygun olmasına dikkat edilmelidir. En önemlisi belli bir yaştan sonra çocukların hemcinsleriyle oynamaları, onlarla arkadaşlık kurmaları sağlanmalıdır.

Hidane bölümünde yedi yaşından sonra erkek çocuklarının babalarına kız çocuklarınınsa annelerine bırakılacağını söyleyen Kâsâni bu durumu şu ifadeleriyle îzah eder: “İstiğna yaşına gelen bir oğlan te’dibe ve erkeklerin ahlakı ile ahlaklanmaya, çeşitli fezâilin tahsiline, muhtelif ilimlerin sebeplerini iktisap etmeye muhtaçtır. Bunların tahakkuku hususunda baba daha kavî, daha kudretlidir. Üstelik oğlan annenin eline terk edilse kadınların ahlakı ile ahlaklanır, onların hâl ve tavırlarına alışır. Bu durum onlar için zararlıdır. Hâlbuki aynı mana kızlar için mevzubahis değildir. Bu sebeple kızlar annelerine bırakılır, hatta onların bulûğa kadar anneleriyle olmaları kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Zira bunlar, kadınların âdâbını öğrenmek, ahlaklarıyla ahlaklanmak ve hizmetlerine alışmak zorundadırlar. Bu ise ancak onların anneleriyle beraber olmalarıyla mümkündür.”[1056]

Bu konuda alınması gereken önemli tedbirlerden birisi de çocukların yataklarının ayrılmasıdır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yedi yaşından itibaren çocukların yataklarının ayrılmasını tavsiye etmiştir.[1057] Bu yaştan itibaren çocukların yalnız olarak, ayrı yataklarda yatmaları temin edilmelidir. Onlar hemcinsi olan kardeşleri ve anne babalarıyla bile aynı yatakta yatmamalıdırlar. Kız ve erkek kardeşler bulûğ çağına geldiklerinde, bunların odaları da ayrılmalıdır.

Diğer bir mesele de, çocuğa mahrem mevzuların öğretilmesidir. Bunun zamanını tayin eden husus ise **ihtiyaçtır**. Zamanı gelmeden önce çocuğa bu tür konuların anlatılması zararlı olacağı gibi, ihtiyaç anında gerekli bilgilerin verilmemesi de önemli bir eksikliktir. Mesela bulûğ çağına yaklaşan bir kız çocuğuna kadınlara ait özel hâllerin anlatılması gerekir. Çünkü kadınların âdet döneminin birçok ibadetle yakından ilişkisi vardır. Aynı şekilde erkeklere de bulûğa yakın bir dönemde, gusül abdesti, guslü gerektiren hâller vs. öğretilmelidir. Çocuklar büyüyüp evlilik çağına geldiklerinde, onlara evlilikle ilgili ahkâm öğretilmelidir. Karı-kocanın hak ve vazifelerinin yanı sıra, mahrem meseleler ve bunlarla ilgili helâl ve haramlar ona öğretilmesi gereken bilgilerdir. Kız çocuğuna annesinin, erkeğe ise babasının bu tür mevzuları anlatması daha uygundur.

Küçük yaşta bulunan çocuklara, kendileri soru sormadan bu tür bilgilerin verilmesi doğru değildir. Soru sorduklarında ise onlara kesinlikle yalan söylenmemeli ve seviyelerine göre uygun cevaplar verilmelidir. Mesela, “ben nereden geldim” diyen çocuğa, “Seni Allah yarattı” denilebileceği gibi, onun annesinin karnında büyüdüğü de söylenebilir. Yoksa çocuğa asla “seni leylekler getirdi” türünden cevaplar verilmemelidir. Fakat onlara bu tür konular anlatılırken teferruata girerek zihinlerini de bulandırmamak gerekir.

Hülâsa, küçük yaştaki çocuklara henüz gerekli olmayan ve bilmemeleri gereken mahrem mevzuların anlatılması doğru olmadığı gibi, ihtiyaç olduğu hâlde onların

bilgisiz bırakılmaları da doğru değildir. Dolayısıyla anlatılacak hususlarda muhakkak onların seviye ve yaşları dikkate alınmalıdır.

Terbiyede Her Cinsin Ayrı Ele Alınması

Kız ve erkek farklı fıtratlara sahip iki ayrı insan olduğu için bunların eğitim ve terbiyeleri de ayrı ayrı ele alınmalıdır. Konuyla ilgili yapılan çalışma ve anketler de göstermiştir ki, kadın ve erkekler arasındaki fark sadece vücut ve organlarla sınırlı kalmamakta, bunların ilgileri, meyilleri, his ve duygu dünyaları, ihtiyaçları, beklentileri, akıl yapıları, hâdiselere yaklaşım tarzları, hayattan beklentileri vs. birbirinden tamamen farklı olmaktadır. O hâlde kız ve erkek çocukları kendi fıtratları istikametinde bir terbiyeye tâbi tutulmalı ve ileriki hayatlarında onlardan beklenen aslî vazifeler nelerse terbiyede bunlara öncelik verilmelidir.

Batı, birçok konuda olduğu gibi bu konuda da yanılmış, seleflerinin kadına bakışıyla ilgili hatalarını tashih edeyim derken dengeyi kaçırmış; ifrattan kurtulmaya çalışırken tefrite düşmüştür. Yani birçok haktan mahrum bırakılan, ruhu olup olmadığı tartışılan, toplumsal hayatta hiçbir değeri olmayan kadını düştüğü bu çukurdan kurtarmaya çalışan Avrupa, “feminizm” veya “hümanizm” adı altında kadını yeniden ele almış ancak bu sefer de onun fıtrat ve tabiatını göz ardı ettiği için ona karşı başka bir zulüm irtikâp etmiştir. Kadına hakkını verme davasında olan bu yeni anlayış bir tepki hareketi olduğu için dengeyi kaçırmıştır. Bunun neticesi olarak da bu iki cins arasında fark olmadığını iddia etmiş, kadının da erkeğin yaptığı işleri yapabileceğini söylemiş, iki cins arasında meslekî fark gözetmenin yanlış olduğuna inanmış ve okullarda kadın ve erkeğe farklı tatbik edilen her türlü program ve tedrisatı değiştirerek her iki cinsi de aynı eğitime tâbi tutmaya çalışmıştır. Batının bu yaklaşımında isabet edip etmediğini anlamak için onların ahlaki durumlarına, mutluluk seviyelerine, intihar ve boşanma oranlarına, yaşanan müstehcenliğe vs. bakmak yeterli olacaktır. Zira Cenab-ı Hakk’ın yarattığı fıtrat kanunlarına karşı gelinemez. Bir başka ifadeyle fıtrat, fıtrî olmayan şeyleri reddeder.

Evet, kız ve erkek çocukları arasında herhangi bir ayrıma gitmeden bunlara aynı terbiyenin verilmesi, ileri yaşlarda bir kısım menfi tesirlere sebebiyet verecektir. Bu aynı zamanda aile hayatını bozacak ve dolayısıyla toplum hayatında da bir kısım arızalar meydana getirecektir. Bu açıdan çocukların çevrelerinde olup bitenleri fark etmeye başladıkları yaştan itibaren giyimde, konuşmada, tavır ve davranışlarda kız ve erkeğe kendi cinsine özgü bir terbiye verilmelidir. Daha sonraki hayatlarında onlardan ne gibi vazifeler beklediğimizi nazara almalı, onların daha başarılı olacağı meslek ve uğraş alanlarını da hesaba katmalı ve onlara buna göre bir terbiye vermeliyiz.

Hususiyle kızların daha ziyade hissî ve kalbî dünyalarının gelişmesine hizmet

etmeli, gelecek nesillerin onlara emanet edileceğini unutmamalı ve erkeklerle yarış havasına girme gibi takıntılardan uzak tutarak onlara kendi istidat ve kabiliyetleri istikametinde bir eğitim vermeliyiz. En azından onların eğitimine, okumasına ve mesleğine gösterdiğimiz ehemmiyet kadar ev işlerini öğrenmelerine, iyi bir anne ve eş olmalarına da ihtimam göstermeliyiz. Okul ve meslek seçiminde de hassas olmalı ve onları bir mesleğe yönlendirirken bir taraftan dinin emirlerini, diğer yandan da onların tabiatlarını göz önünde tutmalıyız.

Değer Verme Açısından Kız-Erkek Ayrımı Yapmamalıdır

Kur'ân-ı Kerim, Cahiliye dönemi insanlarının kız çocuklarına karşı bakışını şu veciz ifadeleriyle dile getirir: وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ يَتَوَارَى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَى هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ "*Onlardan biri kız ile müjdelendiği zaman, pek öfkeli olarak yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen müjdenin sevimsizliğinden dolayı kavminden gizlenmek ister. Onu, hakarete katlanarak yanında mı tutacak, yoksa toprağa mı gömecek? (Bunu düşünür durur.) Bak ne kötü hüküm veriyorlar!..*"[1058] Görüldüğü gibi, kız evladın istenmemesi, reddedilmesi yaygın bir Cahiliye âdetidir. Ne yazık ki, günümüzde de bazı yerlerde kız evlatlara gereken değerin verilmediği, onların ikinci plana atıldığı bir gerçektir.

Oysaki Kur'ân-ı Kerim: لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ "*Göklerin ve yerin hâkimiyeti Allah'ındır. O dilediğini yaratır. Dilediğine kız evlat, dilediğine erkek evlat verir yahut kızlı oğlanlı olarak her iki cinsten karma yapar. Dilediğini de kısır bırakır. O her şeyi mükemmel bilir, dilediği her şeye kadirdir.*"[1059] buyurarak çocuğun cinsiyetinin tamamen Cenab-ı Hakk'ın meşietine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Çocuğun cinsiyetini belirleme hususunda anne babaların bir tercih hakkı olmadığına göre, Cenab-ı Hakk'ın meşietine saygı duymalıdırlar. Yoksa Cenab-ı Hakk'ın bize olan armağanını beğenmemiş olma talihsizliğine düşeriz.

Diğer yandan âyet-i kerimede kızların erkeklerden önce zikredilmesi de dikkat çekicidir. Müfessirler kızların önce zikredilmesinde, onları onurlandırmak, anne babalarının gönlünü hoş tutmak, onlara karşı iyi muamele yapılmasına dikkat çekmek, toplum nazarında kız çocuklarıyla ilgili var olan bir kısım menfi yaklaşımların yanlışlığına tembihte bulunmak vs. nükteler olduğunu ifade etmişlerdir.[1060]

Bazı âlimler kız çocuğu olduğunu öğrenen insanın Cahiliye düşüncesine muhalefet için daha fazla sevinç izhar etmesi gerektiğini bile söylemişlerdir.[1061] Hazreti Âişe Validemize de yakınlarından birisinin çocuğu olduğu müjdesi getirildiğinde kız mı erkek mi olduğunu sormadan yaratılışının tam mı değil mi diye sorduğu, tam olduğunu öğrenince de: "*Âlemlerin Rabbine hamdolsun.*" dediği rivayet edilmiştir.[1062]

Resul-i Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de gerek fiilleri gerekse nurlu beyanlarıyla bu Cahiliye âdetini ortadan kaldırmıştır. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve

sellem) torunu Ümame sırtındayken namaz kıldığını, Hazreti Fâtıma Validemiz'e karşı davranışlarını daha önce zikretmiştik. Konuyla ilgili bazı hadîs-i şerifler ise şu şekildedir: "*Eğer Ben, birisini üstün tutacak olsaydım kızları üstün tutardım.*"[1063] "*Kızlara karşı nefret duymayın, zira onlar kıymetli can yoldaşlarıdır.*"[1064]; "*Bir kadının ilk doğumunun kız olması onun uğurlu ve hayırlı olmasındandır. Zira Cenab-ı Hak âyet-i kerimede önce kızları zikreder.*"[1065]

Başka bir hadîs-i şerifte ise kız çocuklarına gereken terbiyeyi verme ve onlara gereken ilgiyi gösterme adına şu müjdede bulunulmuştur: "*Kimin üç kızı olur da onlara iyi muamelede bulunur, erkek çocuklarını bunlara tercih etmez ve eğitimlerini en güzel şekilde yerine getirirse, Allah onları kendisi için cehenneme karşı bir perde kılar ve onu cennetine koyar.*"[1066]

Hazreti Ömer, Cahiliye döneminden sonra kadının nasıl terakki ettiğini şu ifadeleriyle dile getirmiştir: "*Cahiliye devrinde kadına hiçbir değer vermezdik. İslâm gelip, Allah'ın onlardan bahsettiğini görünce onların üzerimizde bazı hakları olduğunu gördük.*"[1067]

Dolayısıyla çocuğun cinsiyeti konusunda hırs göstermek yerine, Cenab-ı Hak'tan hayırlı ve sağlıklı bir evlada sahip olma istenmelidir. Önemli olan çocuğun kız veya erkek olması değil anne babası için göz aydınlığı olmasıdır.

Çocuklar Arasında Eşit Muamele Yapmak

Çocuklar arasında hem maddî hem de manevî hususlarda adaletli davranmak İslâm'ın emirleri arasındadır. Çocukların birbirlerini kıskanmamaları, anne babalarına karşı gönül koymamaları, saygı ve hürmet hislerini yitirmemeleri ve bir de hak, adalet konusunda onlara sû-i misal (kötü örnek) teşkil etmemek için, ebeveyn her hususta çocukları arasında adaleti gözetmeli ve birini diğerine tercih etmemelidir.

Çocuklar arasında yaşanan kavgaların, kıskançlıkların, çekememezliklerin önemli bir sebebi de, anne babaların onlar arasında ayrımcılık yapmasıdır. Nitekim ibret alınması gereken önemli hadiselerin yer aldığı Yusuf Sûresi'nde geçen konulardan birisi de Hazreti Yusuf ve kardeşleri arasında yaşanan hâdiselerdir. Kardeşlerinin babalarını ikna ederek Hazreti Yusuf'la birlikte oynamaya gitmeleri ve ardından onu bir kuyuya atmaları, sonra da babalarına gelerek Hazreti Yusuf'u bir kurdun yediğini söylemeleri ve bu yalanlarına kana buladıkları gömleğini şahit göstermeleri gibi yaşanan talihsiz olayların temelinde onların Hazreti Yusuf'a karşı içlerinde besledikleri kıskançlık yer alır. Zira onlar babaları Hazreti Yakub'un, Hazreti Yusuf'u ve ana-bir kardeşi Bünyamin'i kendilerinden daha çok sevdiğine inanıyor ve Hazreti Yusuf'u öldürmekle babalarının sevgisinin yalnızca kendilerine yöneleceğini düşünüyorlardı.[1068] Burada –hâşâ- Hazreti Yâkub'un (aleyhiselâm) çocukları arasında

adaletsiz davrandığı akla gelmemelidir. Zira o vahiyle beslenen zâtlar, böyle bir yanlışa düşmezler. Allah onları günahlara karşı korumuştur. Öyleyse burada düşünülmesi gereken şudur: Hazreti Yâkub (aleyhisselâm) gibi, çocuk terbiyesinde peygamber hassâsiyetine sahip bir zâtın çocukları arasında bile kıskançlık yaşanmışsa, bizim bu konuda ne kadar titiz olmamız gerektiği âşikârdır. İşte ebeveynin bu durumun farkında olması ve çocukları arasındaki bu manevî rabıtanın kopmasına fırsat vermemesi oldukça önemlidir.

Konuyla ilgili birçok sahih hadis kitabında geçen ve anne babalar için önemli ölçüler veren meşhur bir rivayete göre bir gün, Bedir Ashabından olan Beşir ibn-i Sa'd hazretleri Peygamber Efendimiz'e gelerek şöyle demiştir: "*Yâ Rasûlâllah! Başka çocuklarım da var; ama Nûman başka. Müsaade ederseniz servetimin şu kadarını Nûman'a vermek istiyorum.*" Bunun üzerine Resulü Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Beşir'e: "*Diğer çocuklarını da o kadar verdin mi?*" diye sormuştur. Beşir, "*Hayır!*" diye cevap verince de Allah Resulü çevresinde bulunanlara dönerek şöyle buyurmuştur: فَاتَّقُوا اللهَ وَاعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ "***Allah'tan korkun ve evlatlarınıza karşı âdil davranın!***" Sonra da Beşir'e dönerek: "*Sen, çocuklarının hepsinin sana aynı derecede muamele etmelerini ister misin?*" demiş, Beşir de: "*Evet, isterim*", deyince, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "*O hâlde böyle yapma!*" buyurmuştur.[1069]

Malumdur ki mirasta kız ve erkek çocuklar farklı hisse alırlar. Âyet-i kerimede beyan edildiği üzere[1070] vefat eden bir anne veya babanın çocukları terekeyi aralarında taksim ederken kadınlara bir erkeklere ise iki hisse verilir. Fakat hadîs-i şeriflerden anlaşıldığına göre hayatta olan anne baba çocuklarına mal verirken böyle bir ayrım yapmamalı, erkek ve kız çocuklarına eşit miktarda mal vermelidir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) biraz da kız çocuklarına karşı Cahiliye'den kalma bir kısım düşünceleri izale etme adına şöyle buyurmuştur: سَوُّوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ فِي الْعَطِيَّةِ فَلَوْ كُنْتُ مُفَضِّلًا أَحَدًا لَفَضَّلْتُ النِّسَاءَ "*Bağış ve ihsanda çocuklarınız arasını eşit tutun. Eğer ben birisini üstün tutacak olsaydım kızları üstün tutardım.*"[1071]

Çocuklara yapılan hibe ve bağışta eşit davranmanın hükmüyle ilgili fukaha arasında farklı görüşler dile getirilmiştir. Aslında bütün görüşler, bunun doğru olmadığını ifade etmekle birlikte, bu yasaklığın kerahet mi yoksa haramlık mı ifade ettiği noktasında ihtilaf edilir.

Hanbelî ve Zahirî Mezhebi, ebeveynin çocuklara yönelik bağışta eşit davranmasının vacip olacağı görüşündedir. Dolayısıyla hukukî bir gerekçe olmadıkça anne babanın çocuklarına teberruda (bağışta) bulunurken eşitliğe riayet etmemeleri haramdır. Hatta onlar yapılan bu teberrunun hukukî bir sonuç doğurmayacağını ve malın iade edilmesi gerekeceğini söylemişlerdir. İmam Ebu Yusuf ise bu konuda ebeveynin niyetini esas almış ve şayet bağışta bulunduğu çocuğunu kayırma ve diğerlerine zarar verme gibi bir

niyeti bulunursa bunun câiz olmayacağını söylemiştir. Hanefî ve Şafiî Mezhebleri ise hibede çocuklar arasında eşit muamele yapmanın müstehap; aksi bir davranışın ise mekruh olduğunu söylemişlerdir. İmam Malik ise bağış miktarını esas almış ve ancak malın tamamının hibe edilmesi durumunda kerahetin olacağını söylemiştir.

Çocuklar arası bağışta eşit davranmanın gerek müstehap gerekse vacip olduğunu söyleyen fukaha maslahat ve zaruret durumlarını bundan istisna etmişlerdir. Yani çocuklarda birisinin hastalığa yakalanması, büyük bir borç yükü altında kalması, kalabalık olan ailesini geçindirmede sıkıntıya düşmesi, ilmî faaliyetlerde bulunduğundan dolayı ihtiyaç içinde bulunması vs. sebepler çocuklardan birisine daha fazla mal vermek için meşru birer gerekçe olabilirler. Aynı şekilde fukaha, kâfir olan, malı fısk u fücür yolunda kullanacağı bilinen, anne babasına isyan eden çocuğun da maldan mahrum bırakılabileceğini söylemişlerdir. Diğer kardeşlerin rıza ve muvafakatlarının bulunması da çocuklardan birisine fazla mal vermede bir gerekçe olabilir.[1072]

Çocuklar arasında sağlanması gereken eşitlik, sadece maddî konulara münhasır değildir. Öpme, sevme, okşama vs. gibi davranışlarda da aynı eşitliğin sağlanması gerekir. Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çocukları arasında eşit davranmayan sahabeyi ikaz etmiştir. Mesela, bir adam Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında otururken oğlunun birisi gelmiş, adam onu öperek dizinin üstüne, az sonra gelen kızını da öpmeden yere oturtmuştur. Az sonra da kızı gelmiş fakat onu (öpmeden) önüne oturtmuştur. Bu duruma şahit olan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "*Aralarında eşit davranmıyor musun?*" diyerek adamı ikaz emiştir.[1073]

Konuyla ilgili diğer hadîs-i şerifler ise şu şekildedir: "*Allah öpücüğe varıncaya kadar her hususta çocuklar arasında adaletli davranmanızı sever.*"[1074]; "*Bir öpücükle bile olsa çocuklarınız arasında ayrımcılık yapmayın.*"[1075]; "*Çocuklarınızı birbirine yakın tutun.*"[1076]

Burada bir hususa işaret etmekte fayda var. Hiç şüphesiz çocuklar arasında gözetilmesi gereken adalet ve eşitlik ihtiyârî ve irâdî davranışlardadır. Çünkü insan kalbî temayüllerine söz geçiremez. Yani bazen olur ki bir çocuğunu diğerinden fazla sevebilir.[1077] Sevgi konusunda eşitlik istemek ise "teklif-i mâlâ yutak"[1078] olur. Bu açıdan anne veya babanın çocuklarına karşı duyduğu kalbî alakanın farklı olması mahzurlu değil, esas bu farklılığın davranış ve tavırlara yansıması yanlıştır.

Bazen olur ki, çocuklardan birisini bir şey isteyince diğeri de onu isteyebilir. Bu tür durumlarda önce isteyenin isteği yerine getirildikten sonra diğerine geçilmelidir. Nitekim bir gün Hazreti Hasan'ın su istemesi üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gidip su kırbasından su almış ve bunu Hazreti Hasan'a vermek üzere getirmişti ki,

Hazreti Hüseyin onu alıp içmek istedi. Ancak Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona vermeyip önce Hazreti Hasan'a verdi. Bu duruma şahit olan Hazreti Fâtıma: "*Hasan'ı Hüseyin'den çok seviyor gibisin.*" deyince Allah Resûlü şöyle cevap verdi: "*Hayır, fakat ilk defa o istedi.*"[1079]

Terbiyede Annenin Önemi

Çocuğun terbiyesinde en büyük iş anneye düşer. Çünkü annenin hem çocuğuyla birlikte geçirdiği zaman daha fazladır hem de onun sahip olduğu duygu ve his dünyası babaya göre çok daha ileridir. Dokuz ay hamilelik süreci geçiren, bin bir sıkıntıyla onu dünyaya getiren, iki yıl onu bağrına basıp emziren, altını değiştiren, besleyip büyüten annenin babaya göre çocuğu üzerindeki etki ve tesiri elbette çok daha fazla olacaktır.

Bediüzzaman Hazretleri'nin şu tespitleri meselenin ehemmiyetini göstermektedir: "Evet, insanın en birinci üstadı ve tesirli muallimi, onun validesidir. Bu münasebetle, ben kendi şahsımda kat'î ve daima hissettiğim bu manayı beyan ediyorum: Ben bu seksen sene ömrümde, seksen bin zatlardan ders aldığım hâlde, kasem ediyorum ki, en esaslı ve sarsılmaz ve her vakit bana dersini tazeler gibi, merhum validemden aldığım telkinat ve mânevî derslerdir ki, o dersler fıtratımda, adeta maddî vücudumda çekirdekler hükmünde yerleşmiş. Sair derslerimin o çekirdekler üzerine bina edildiğini aynen görüyorum. Demek, bir yaşımdaki fıtratıma ve ruhuma merhum validemin ders ve telkinâtını, şimdi bu seksen yaşımdaki gördüğüm büyük hakîkatler içinde birer çekirdek-i esasiye müşahede ediyorum."[1080]

Kadınların bu konumunun farkında olan zatlar, onların eğitimine büyük önem vermişlerdir. Zira kadınlar çocuk terbiyesi konusunda eğitimli, bilinçli ve şuurlu oldukları takdirde gelecek nesillerden ümitli olabiliriz. Konuyla ilgili bir tesbit şu şekildedir: "Ruhları aynalar gibi parlak, fotoğraf makineleri kadar süratli kayıt yapan çocukların ilk mektepleri, kendi haneleri, ilk terbiyecileri de anneleridir. Annelerin sağda solda harcanmadan **iyi birer terbiyeci olarak yetiştirilmeleri**, bir milletin varlığı ve bekâsı için en mühim bir esastır."[1081] Batılı bir düşünür ise meselenin önemine şu cümleleriyle dikkat çeker: "Kadınlar doktor, avukat yahut profesör olmak için değil, kendi çocuklarını üstün vasıflı insanlar olarak yetiştirmek için yüksek bir terbiye almalıdır."[1082]

Şimdi de Habib-i Kibriya Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) lâl u güher beyanlarını dinleyelim: أَيما امرأَة قعدت على بيت أَوَلادها فـهِي معى فى الجنةَ "*Evinde çocuğunun terbiyesi ile meşgul olup oturan kadın, cennette benimle beraberdir.*"[1083]

Fukaha çocuğun belli bir yaşa kadar yetiştirilip terbiye edilmesini "hidane" başlığı altında ele almışlardır. Boşanma durumunda bu hakkın anneye ait olduğunu ifade eden fukaha, çocuğun terbiyesini anneden başka üstlenecek kimsenin bulunmaması

hâlinde[1084] annenin bu işe zorlanabileceğini ifade etmişlerdir. Bunun gerekçesi ise terbiyeden mahrum kalan çocuğun zarar görmesini engellemektir. Hatta böyle bir durumda anne kendisine zaten vacip olan bir işi yerine getirdiğinden dolayı ücret de talep edemez.[1085]

Çocuklarının beslenmesinde, giyim kuşamına oldukça hassas ve titiz olduğu hâlde onları terbiye-i İslâmiye ile yetiştirme mevzuunda ihmalkârlık gösteren anneler nasıl bir yanlışın içinde olduklarından habersizdirler. Hâlbuki bir annenin en büyük görevi çocuklarına iyi bir muallime ve mürebbiye olabilmek ve onları geleceğe hazırlamaktır. Anneler bunun idrakinde olmalı ve çocuk terbiyesinin, gezmelerinden, günlerinden, nakış ve çeyizlerinden, evlerinden daha önemli olduğunu unutmamalıdırlar.

Terbiyede Tedriciliğe Riayet Etme

Çocuğun beslenmesinde takip edilen bir usul vardır. Öncelikle o, anne sütüyle beslenir, arkasından mamaya alıştırılır, daha sonra ise yavaş yavaş diğer yiyecekler verilmeye başlanır. Aynen bunun gibi terbiye hususunda da bir sıranın takip edilmesi, çocuğa verilmesi gerekenlerin bir sıraya göre verilmesi kısaca ta'lim ve terbiyenin çocuğun yaşına ve seviyesine uygun olması da çok önemlidir.

Terbiyede böyle bir sıralamanın gözetilmesi için de anne babaların çocuk gelişimini iyi bilmeleri gerekir. Çocuğun gelişim aşamalarıyla ilgili farklı tasnifler yapılmıştır. Ancak hadislerden yola çıkarak şöyle bir tasnif de yapılabilir: 1- Süt devresi, 2- Konuşmaya başlama, 3- Temyiz devri, 4- Bulûğ devresi.[1086]

Süt devresindeki bir çocuğun terbiyesinde en önemli esas temsildir. Bu dönemdeki bir çocuğa karşı davranışlarda sevgi ve şefkat hâkim olmalı ve onun şuuraltı iyi beslenmelidir. Çocuk konuşmaya başladıktan sonra da, yavaş yavaş ona anne babasında görüp duyduğu şeyler anlatılmaya başlanabilir. Yukarıda Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yeni konuşmaya başlayan bir çocuğa tevhidi ifade eden bir âyet-i kerimeyi ezberlettiğini ifade etmiştik.

Maalesef bu yaştaki çocuklar, bir şey anlamadıkları zannedilerek ihmal edilmekte, onların terbiyesine gereken ehemmiyet verilmemektedir. Oysaki temyiz devresi olan altı yedi yaşına kadar çocuğun karakteri genel itibariyle şekilleneceği için ilk iki dönemin üzerinde hassasiyetle durulması gerekir. Batı da okul öncesi eğitim dediği 0-6 yaş arası devrenin önemini anlamış ve bu çağdaki çocuklar için farklı okullar, kreşler açma yoluna gitmiştir.

Diğer yandan, مَن كانَ عِنْدَه صَبِيٌّ فَلْيَتَصابَ لَهُ "*Çocuğu olan onunla çocuklaşsın.*"[1087] hadîs-i şerifi mucibince bu yaştaki çocukların anlayabileceği şekilde onlarla muamele edilmesi gerekir. Yani onlara öğretmek istediğimiz şeyleri, oyunla, eğlenceli bir şekilde,

sıkmadan, kızmadan öğretmeliyiz. Çocuklarla olan konuşmalarımız da çok önemlidir. Konuşurken çocukları taklit etme yerine onların anlayabileceği kelimelerle hitap etmeliyiz. Çocuk bardağa "baydak" dese de biz ona baydak değil bardak demeliyiz. Zira çocuğa çocuğun telaffuzuyla konuşmak, onun zihnî ve ruhî gelişiminin önünde bir engeldir. Aksi durum ise, onu daha olgunlaştırır, anlayışını kuvvetlendirir.

Temyiz devresiyle birlikte çocuk biraz daha olgunlaşacağından dolayı, ona bazı alışkanlıklar kazandırılabilir, ihmalkârlıkları karşısında tatlı ve yumuşak ikazlara başvurulabilir, yerine göre hafif kızılabilir. Çocuk bulûğla birlikte dinin emirlerine muhatap olacağı için, temyizden itibaren bulûğa kadar ona ibadetler, helâl haram gibi dini konular öğretilmeli ve uygulaması sağlanmalıdır. Bulûğ döneminden sonra ona bir şey anlatmanın çok zor olacağı unutulmamalı ve zamanında verilmesi gerekenler verilmelidir.

Eğitim ve Terbiyede Kullanılan Malzeme, Motod ve Sözler

Burada kısaca çocuk eğitiminde kullanacağımız araç ve gereçlerin de üzerinde durmakta fayda var. Çünkü çocukları uyutmak için söylediğimiz ninnilerden, aldığımız oyuncaklara, izlediği kanallardan, okuduğu kitaplara, dinlediği şarkılardan ezberlediği şiirlere kadar birçok şey onun karakterinin şekillenmesinde etkili olacaktır. Özellikle günümüzde çocuklara yönelik birçok yayının yapıldığını, birçok oyuncağın üretildiğini düşünecek olursak anne babaların ne kadar seçici ve dikkatli olmaları gerektiği anlaşılacaktır.

Daha bebeklik döneminden itibaren onun kulağına giren, gözüne ilişen şeyleri iyi seçmeliyiz. Çocuğu uyutmak için "Dandini dandini das dana, danalar girmiş bostana…" gibi anlamsız ninnileri bir kenara bırakmalı ve kendi değerlerimizi ifade eden ninniler bulmalıyız. Çocuklara giydirdiğimiz elbiselerin üzerindeki resimlerin, yazıların bile onu etkileyebileceğini hesaba katmalı ve sırf ucuz diye rastgele elbiseler almamalıyız.

Hele oyuncak seçimi en çok dikkat edilmesi gereken alandır. Çünkü çocukların en çok vakit geçirdikleri, onların gelişimine en çok hizmet eden vasıtalardan birisi oyun ve oyuncaktır. Bu açıdan ayıcıklarla, fillerle, kedi köpek figürleriyle ve hatta süslü süslü bebeklerle onların ruhu, müşahhas canlı suretlerin kalıpları içinde boğulmamalı ve mücerrede, yani hayale, manevi âlemlere, madde ötesine açılabilmeleri sağlanmalıdır. Böylece hayal dünyaları gelişir, manaya inançları artar, tasavvur ve üretim kabiliyetleri inkişaf eder. Mesela lego ya da tahta oyuncaklarla ev, bahçe, okul, cami, hastane, araba, uçak, gemi, füze, köprü, yol yapabilir, kağıttan kartondan çeşitli oyuncaklar yaparak el becerilerini geliştirebilir, bugün piyasada rahatlıkla bulunan ve bizim dünyamızı yansıtan oyunlarla hem hoşça vakit geçirir hem de yeni bilgiler

öğrenebilirler. Ayrıca alacağımız oyuncaklardaki desenler, motifler, çizgiler bizim dünyamıza ait olmalı ve çocuklara bizim değerlerimiz telkin edilmelidir.

Çocuklara okuduğumuz hikâyelerde bizim kahramanlarımız anlatılmalıdır. Kitap okumaya başladıklarında, onların önüne koyacağımız kitaplarla onların ruh dünyalarını inşa etmeli, mazimizden tevarüs ettiğimiz mukaddesatı onlara aşılamalı ve onlara bir ufuk vermeye çalışmalıyız. Çocuklar için çok önemli olan televizyon ve internet meselesini yukarıda ele aldığımızdan ayrıca bu konu üzerinde durmuyoruz.

Çocuklara küçüklüklerinden itibaren ilahi ve ezgiler dinletmeliyiz. Onlara dinleteceğimiz musiki bile çocuğun ulvi hislerini inbisat ettirmeli ve onda din duygusunun gelişmesine ortam hazırlamalıdır. Kur'ân dinlemeleri, onu sevmeleri, içlerinin ona karşı saygı hisleriyle dolması da çok önemlidir. Çocuklara küçük yaşlarından itibaren, salâvatın, tevhidin öğretilmesi, güzel şiirler ezberletilmesi de terbiye adına müracaat edilecek esaslardandır.

Çocuklar Geleceğe ve Hayata Hazırlanmalıdır

Hazreti Ali'ye de nisbet edilen bir söz vardır: *"Çocuklarınızı bulunduğunuz zamana göre değil, gelecek zamana göre terbiye edip yetiştiriniz. Çünkü onlar sizin zamanınızdan başka zaman için yaratılmışlardır."*[1088] Buna göre ebeveynler kendilerine Allah'ın birer emaneti olan yavrularını geleceğe hazırlama noktasında gerekeni yapmalı, küçüklüklerinden itibaren çocuklarını yüksek hayallerle yetiştirmeli, onları ilim ve irfanla donatmalı, yaşadığı çağa göre iyi bir eğitim almalarını temin etmeli ve hepsinden önemlisi onlara dava düşüncesi ve insanlığa hizmet şuuru vermelidirler. Yoksa çocuk bütün öğrendiklerini ya ispat-ı nefs için kullanacak ya da makam ve mansıbın kulu kölesi hâline gelecektir. Bu açıdan çocuğun önüne bir gaye-i hayal koyma önemlidir.

Bu hedefe ulaşmak için de çocuk küçük yaştan itibaren disipline alıştırılmalı, ona planlı yaşama öğretilmeli, zamanını tanzim yolu gösterilmeli ve sürekli onun arkasında olunmalıdır. Yani anne babalar çocuk okula başladığı andan itibaren onun dersleriyle yakından ilgilenmeli, ona rehberlik yapmalı ancak onun yapması gerekenleri kendileri yapma yanlışlığına da düşmemelidirler.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): طَلَب الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ على كُلِّ مسلم *"İlim talebi her Müslümana farzdır."*[1089] buyurarak, ilmin ehemmiyetine dikkatleri çekmiştir. Bu açıdan çocukta hakîkat aşkının, araştırma iştiyakının ve ilim sevdasının uyarılması, ona kitap okuma alışkanlığının kazandırılması gerekir.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus vardır. O da, çocuklara verilecek eğitimde onların karakterlerinin, meyillerinin, istidat ve kabiliyetlerinin hesaba

katılmasıdır. نحن قسمنا بينهم معيشتهم في الحياة الدنيا ورفعنا بعضهم فوق بعض درجات ليتخذ بعضهم بعضا سخريا "*Bu dünya hayatında onların maişetlerini aralarında taksim eden, bir kısmını diğer kısmına çalıştırması için, kimini kimine üstün kılan Biziz.*"[1090] âyet-i kerimesinde ifade edildiği üzere, her insanın kendine göre bir potansiyeli vardır. Toplumsal hayatın devam etmesi için insanlar eşit yaratılmamış, kimisi kimisinden üstün tutulmuştur. Bu açıdan her çocuğun zekâsının, kabiliyetlerinin farklı olduğu unutulmamalı ve eğitiminde buna göre bir yol takip edilmelidir.

Bu hususa işaret eden diğer âyetler ise şu şekildedir: كل يعمل على شاكلته "*Her insan kendi seciye ve karakterine göre davranır.*"[1091] ربنا الذي أعطى كل شيء خلقه ثم هدى "*Rabbimiz her şeyi yaratan sonra da onu yaratılış gayesine uygun yola koyan Yüce Yaradandır.*"[1092]; هو الذي يصوركم في الأرحام كيف يشاء "*O'dur ki annelerinizin rahimlerinde size dilediği şekli verir.*"[1093] Herkesin fıtrat ve tabiatına uygun işlerde istihdam edilmesi gerektiğine işaret eden bir hadîs-i şerif ise şöyledir: كل ميسر لما خلق له "*Herkes ne için yaratılmışsa, kendisine o yönde bir kolaylık vardır.*"[1094]

Bu âyet-i kerimelerden çıkaracağımız önemli bir ders de şudur: Mademki her insanın kendine göre bir fıtratı vardır, o hâlde hiçbir çocuk başkalarıyla kıyaslanmamalıdır. Belki herhangi bir alanda o, arkadaşlarından geri olabilir. Ancak dikkat edildiğinde onun da kendine göre üstün olduğu alanların olduğu görülecektir.

Ulema da meslekî yönlendirmede, çocuğun fıtraten meyilli ve müstaid olduğu alanın dikkate alınması gerektiğini söylemişlerdir.[1095] Mesela İbn Kayyim, anlayış, idrak ve hafıza yönüyle çocuğunun üstün olduğunu gören babanın, bu vasıflar ilim için çocukta fıtrî bir kabiliyetin bulunduğuna delil olduğu için, onu ilme teşvik etmesi gerektiğini söylemiştir. Aynı şekilde çocuğunun herhangi bir mesleğe karşı hevesli ve kabiliyetli olduğunu gören babanın, bu meslek insanlara faydalı bir meslek olduğu takdirde, onu o sahada yetiştirmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir.[1096]

Bazen anne babaların çocuklarının iyi bir okulda veya kendi istedikleri bölümde okuması konusunda aşırı hırslı oldukları görülüyor. Ancak ebeveynler çocuklarının genel durumunu nazar-ı itibara almadan kendilerince böyle bir arzu peşinde koştukları için farklı sıkıntılarla karşılaşıyorlar. Evet, her çocuk için ahseni istemek, en güzeli talep etmek bir ideal olsa da realitelere terstir. Eğer çocuğumuzun başarılı olmasını istiyorsak, onun sahip olduğu kendi potansiyelini iyi değerlendirmesini temin etmeliyiz. Bu açıdan aşırı beklenti ve hırslarımızla çocuklarımızı bunaltmak yerine, onlara güvendiğimizi göstermeli ve önlerini açmanın yollarını aramalıyız.

Çocukların geleceğe hazırlanmaları için onlara sağlam bir kişilik kazandırmak gerekir. Bunun için de hakaretlerle, bağırıp çağırarak, devamlı engelleyip kısıtlayarak, korkutarak, aşırı baskı uygulayarak veya daha başka menfi tutumlarla çocuğun

şahsiyeti hırpalanmamalıdır. Ona karşı müsbet hareket etme bir esas olmalıdır. Yani o her zaman ciddiye alınmalı, onun da kendine mahsus duyguları olduğu unutulmamalı, konuştuğunda dinlenmeli, ona da söz hakkı verilmeli, kendini ifade etmesine fırsat tanınmalı, tenkit edilmemeli, onunla ilgili meseleler kendisiyle istişare edilmeli, soru sorduğunda cevap verilmeli, vaadde bulunulduğunda yerine getirilmeli ve bir büyük gibi ona saygı gösterilmelidir. Eğer çocuğun hür düşünceli yetişmesini ve müteşebbis bir ruha sahip olmasını istiyorsak bu hususlara dikkat etmek ve onun ruh ve duygu dünyasını yıpratmamak zorundayız.

Çocuklara gereğinden fazla müdahale edilmesi de yanlıştır. Çocuk mümkün mertebe kendi tabiatı ve iç yönelişleriyle baş başa bırakılmalıdır. Yerine göre onun yaramazlıklarına tahammül edilmelidir. Zira bir hadîs-i şerifte çocuğun yaramazlığının, büyüdüğünde aklının çok olacağına bir alamet olduğu ifade edilmiştir.[1097] Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çocukların üzerini ıslatmalarına bile ses çıkarmamış, hatta bırakalım ses çıkarmayı o esnada çocuğa müdahale etmek isteyenleri engelleyerek, kucağındaki çocuğun işini bitirmesini istemiştir.[1098] Evet, çocuk kendi mecrasında akmalıdır. Yönlendirmek ve düzeltmek gerektiğinde de bu, tatlı ve yumuşak söz ve muamelelerle yapılmalıdır.

Bazen de fıtraten inat olan çocukların bu inatlarının kırılması için anne babaların onlarla zıtlaştığını ve istediklerini yaptırma hususunda onlara baskı uyguladıklarını görüyoruz. Özellikle küçük yaştaki çocuklar için böyle bir tutum doğru değildir. Çünkü zorla onlara bir şey yaptırma onların şahsiyetlerini ezecektir. Bütün bu ifadelerimizden çocukların şımarık ve küstah yetiştirilmeleri gerektiği anlaşılmamalıdır. Yukarıda bu hususları ele aldığımız için tekrar bu konuya girmiyoruz.

Son olarak çocuğun ruhuyla, bedeniyle, aklıyla, kalbiyle, duygularıyla, nefsiyle beraber bir bütün olarak ele alınması gerektiğini belirtelim. Yani ona verilecek terbiyede çocuğun hiçbir yönü ihmal edilmemelidir. Aklı kadar onun kalbi de beslenmeli, nefsî istekleri kadar ruhunun gıdası da temin edilmelidir.

Zamanı Gelince Evlendirmek

Güzel ve ideal manadaki bir terbiyenin çocuğun kendisine uygun bir kişiyle evlendirilmesiyle noktalanacağı ifade edilmiştir.[1099] Nur Sûresi'ndeki şu âyet-i kerime velilere böyle bir vazife yüklemektedir: وأَنكحوا الأَيامى منكم والصالحين من عبادكم وإمائكم "*İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyelerinizden evlenmeye müsait olanları evlendirin!*"[1100]

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de değişik hadîs-i şeriflerinde aynı hususa işaret etmiştir: "*Ey Ali, üç şeyde acele edin: Namazı vaktinde kılmada, cenazeyi defnetmede ve dengi bulunan kızı evlendirmede.*"[1101]; "*Ahlâkı ve dindarlığından razı olduğunuz bir adam size geldiği zaman kızınızı onunla evlendirin. Eğer bunu yapmazsanız,*

yeryüzünde fitne ve bozgunculuk alacaktır.”[1102] *“Kimin bir çocuğu olursa, güzel bir isim koysun ve en iyi şekilde terbiye etsin. Bulûğa erdiği zaman da evlendirsin. Eğer evlendirmezse, delikanlı bir günah işleyecek olursa, bundan hâsıl olacak günah babaya da terettüp eder.”*[1103]

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de ashabın evlilikleriyle bizzat ilgilenmiş, bazılarına evli olup olmadıklarını sormuş ve bekârlara da evlenmeyi tavsiye buyurmuştur.[1104] Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bu önemli sünneti yerine getirilirken çocuklara yardımcı olmak, onların ahlaken düzgün ve dindar kişilerle evlenmelerini temin etmek ve bir zaruret bulunmadıkça evlenmelerini tehir etmemek de önemli bir husustur.

Kız Çocuklarını Başörtüsüne Alıştırmak

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çocukların yedi yaşında namaza alıştırılmalarını, çocuk on yaşına geldiğinde hâlâ namaz kılmıyorsa çocuğun bu konuda te’dip edilebileceğini ifade ediyor. Hâlbuki biz biliyoruz ki, namaz kılmak bulûğ çağına girdikten sonra bir Müslümana farz olur. Demek ki, çocuk namazla mükellef oluncaya kadar, bu konuda hazır hâle getirilmelidir. Aynı durumu başörtüsü takma hususunda da düşünebiliriz. Başörtüsü takmak da namaz gibi, mükellefiyet çağına gelen kadınlara farzdır. Ancak eğer çocuk bu döneme kadar başörtüsüne alışmamışsa, birden başörtüsü takması onun için çok zor olacaktır.

İşte bir çocuğun bu döneme kadar başörtüsüne alıştırılabilmesi ve ona tesettürün sevdirilebilmesi için anne babaların riayet etmeleri gereken bazı hususları maddeler hâlinde aşağıda ifade etmeye çalışalım:

1- Başta anne, başörtüsünü takmıyorsa takmalı ve hâliyle onu özendirmelidir. Çünkü çocuğun en fazla etkileneceği ve taklit edeceği kişiler anne babasıdır. Anne babanın çocuğuna vereceği en güzel terbiye de ona güzel örnek olmaktır.

2- Kesinlikle bu konuda baskı olmamalı, yaşına ve zamanına riayet ederek îzah ve ikna çalışması yapılmalıdır.

3- Çocuk yedi yaşından itibaren namaza da alıştırılacağından dolayı zaman zaman namaza niyetlendiğinde başörtüsü takılacaktır. O zamanlarda, başörtüsünün kendisine çok yakıştığını ifade etmeli ve bu istikamette bazen hediye de verilerek çocuk başörtüsü takmaya teşvik edilmelidir.

4- Elbisenin ve özellikle kadın için başörtüsünün, kadını daha bir güzelleştirdiğini ve adeta onu semavî bir varlık hâline getirdiğini anlatabiliriz.

5- Neticesi açısından hep başörtüsü takmanın sevap yönü nazara verilmeli, bazen de takmamanın kötü neticelerinden ve cezasından bahsedilmelidir.

6- Müsbet ailelerin başörtüsü takan kızlarının onlarla diyaloga geçmesi sağlanmalı ve bu yönde aile ziyaretleri yapılmalıdır.

7- Sonradan Müslüman olan kadınlardan başlarını kapatanlar örnek verilmelidir. Böylece çocuğun zihin dünyasında başörtüsü takmanın dine inanmanın bir gereği olduğu düşüncesi canlanmalıdır.

8- Çocuklarla her zaman, her alanda, her konuda diyaloglarımızı iyi tutmalıyız. Zira diyaloglarımız iyi olursa, bizim isteklerimizi rahatlıkla yerine getirirler. En azından getirmek için çaba sarf ederler. Dolayısıyla çocuğun sevgisini kaybedecek tavırlardan uzak durmalıyız.

9- Çocuğun çevresi tarafından horlanacağı veya garip karşılanacağı, bu durumda îzahını da yapamayacağı yaşlarda başörtüsü takılacaksa, çocuk bu konuda karşılaşacağı tepkilere önceden hazırlanmalıdır. Zira küçük yaşta başörtüsünden dolayı etrafındaki insanlar tarafından dışlanan, garipsenen çocuk, başörtüsüne karşı nefret duymaya başlayacak, bunu da ilerde içinden kolay kolay atamayacaktır. Atsa bile çok uğraşacaktır.

10- Mükellef yaşına gelmeden kız çocuğunu başörtüsü takması konusunda zorlamamak gerekir. Fakat mükellefiyet yaşına kadar da mezkur maddelerde saydığımız hususları işlemek icab eder. Zihnen dokuz, on yıl hazırlanan ve ikna olan bir kızın, herhalde mükellef olduğunda başını örtmesi zor olmayacaktır.

Hadâne

Boşanmadan Sonra Çocuğun Bakımı

Evliliğin sona ermesinin anne-babaya bakan neticeleri olduğu gibi çocuklara bakan yönleri de bulunmaktadır. Bu yazımızda, sona eren evliliklerde çocukların bakım ve terbiyesi manasına gelen "hadâne" veya "hidâne" üzerinde durmaya çalışacağız.

İslâm hukukuna göre küçük çocuğun üzerinde üç türlü velâyet vardır. Bunlar; şahıs, mal ve terbiye velâyetidir. Terbiye velâyeti manasına gelen hadâne, özellikle evliliğin sona ermesiyle yani boşanmayla gündeme gelir ve çocuğun kimde kalacağıyla ilgili problemin çözümünü içerir.

Hadâne hakkının anneye verilmesinin delili şu hadîs-i şeriftir: Bir gün bir kadın Peygamberimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına gelerek şöyle demiştir: "*Ya Resûlallah, şu çocuk benim oğlumdur. Karnım ona yuva, göğsüm pınar, kucağım da ona kundak oldu. Şimdi babası beni boşadı ve çocuğu benden almak istiyor.*" Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhissalâtü vesselam), "*Başkası ile evlenmediğin sürece onun üzerinde sen hak sahibisin.*" buyurmuştur.[1105]

Hazreti Ebûbekir de (radıyallahu anh) konuyla ilgili olarak bir babaya şöyle nasihatte bulunmuştur: "*Annenin okşaması, kucağına alması ve kokusu, çocuk bakımından senin yanında kalmasından daha hayırlıdır. Sonra çocuk büyüyünce seçimini yapar.*"[1106]

Hadâne Ehliyeti

Hadâne, ifade edildiği üzere çocuk terbiyesi manasına gelir. Bu hak, neseben annenin hakkıdır. Anne, ister Ehl-i Kitap olsun isterse Mecusî olsun durum fark etmez. Ancak anne, dinden dönmüşse Müslüman oluncaya kadar bu haktan mahrum kalır. Aynı şekilde anne, zina, hırsızlık gibi çocuğu zâyî edecek kadar fâcir/günahkâr ise çocuğun temyiz yaşına (7-8 yaş) annesinin yanında kalabileceği söylense de Şafiîlerde namazı terk eden anneye dahi bu hak verilmez.[1107] Çocuğun bakımı ve terbiyesinin ilk olarak anneye verilmiş olması, bu konuda hem fıtrî becerisinin olması hem de çocuğa karşı cibillî bir şefkat ve merhamet taşıması sebebiyledir. Evet, bir anne, Mecusî de olsa, günah içinde de bulunsa, çocuğuna karşı şefkat gösterir ve ona bakar. Ancak, ahlakî olarak çocuğun durumu tehlikede ise Şafiîlerin hassasiyetine göre hareket edilmelidir.

Hadâne hakkına sahip olan kimsenin, hür, âkıl bâliğ, güvenilir ve muktedir olması gerekmektedir. Bu kişinin güvenilir olmasından maksat, çocuğu hayata hazırlama, sağlıklı bakabilme ve ona gerekli ahlakî terbiyeyi verebilmesidir. Bu kişinin muktedir olmasından maksat da çocuğun bakımını yapabilecek güce ve sağlığa sahip olmasıdır.[1108]

Çocuğu terbiye hakkına sahip olanlar için bu hakların yanında kadın ve erkekle ilgili hususî şartlar da bulunmaktadır. Erkeğin Müslüman olması, bakacağı çocuk kız çocuğu ise ona mahrem olması; kadının ise çocuğa yabancı yani mahrem biriyle evli olmaması şartları bulunmaktadır.[1109]

Eğer anne, baba bulunmazsa veya anne, baba hadâne hakkına sahip olabilecek niteliklerde değilse, bu hak sırasıyla anneanneye, babaanneye, öz kız kardeşe, anabir kızkardeşe, bababir kızkardeşe, öz kızkardeş kızlarına, ana veya bababir kızkardeş kızlarına, teyzelere ve halalara geçer. Bunlardan sonra sırasıyla babaya, dedeye, erkek kardeşe… gelir.[1110] Hadânede önceliğin anne tarafı olan akrabalarda olduğu dikkat çekicidir.

Günümüz Türk Medenî Kanunu'nda çocuğun bu hakkının kime verileceği ile ilgili herhangi bir düzenleme bulunmayıp, bu tamamen hâkimin yetkisine bırakılmıştır.

Hadâne Süresi

Kadınlar açısından hadâne müddeti çocuğun cinsiyetine göre değişmektedir. Hadâne hakkına sahip bir kadın, erkek çocuk kendi başına yiyip içinceye ve istincada

bulununcaya kadar bu hakka sahip olur. Tercih edilen görüşe göre erkek çocuk için hadânenin sınırı, yedi yaştır. Bu yaşından sonra çocuk, velîsine iade edilir.[1111]

Kız çocukları ise annesinin veya nenesinin yanında âdet görünceye, İmam Muhammed'in fetvaya esas olan görüşüne göre de müştehât oluncaya kadar kalır ki bunun sınırı da dokuz yaşıdır.[1112] Şafiî Mezhebi'nde ise erkek veya kız çocuğunun hadâne müddeti, temyiz çağına kadardır. Bu yaşa gelince annesiyle babası arasında bir tercih yapma hakkına sahiptir. Kız çocuğu annesini tercih ederse sürekli olarak annesinin yanında kalabilir. Babasını tercih ederse annesi onu ziyarete gelebilir. Erkek çocuğu, annesini tercih ederse geceleri annesinin yanında gündüzleri ise talim ve terbiyesinin devamı için babasının yanında kalır.[1113]

Erkek çocuklarıyla kız çocukları arasındaki bu yaş farkı ise şu şekilde îzah edilebilir: Erkek çocuklar kendi işlerini yapabilecek yaşa erince artık erkeklerin ahlakıyla, mizacıyla, fıtratıyla ahlaklanmaya ve ilim, sanat öğrenmeye mecbur olurlar. Bu hususları temine ise babaları, dedeleri daha ziyade layıktırlar ve buna güç yetirmeye müsaittirler. Kız çocukları ise biraz daha farklıdır. Onlar, kadınlara mahsus olan ahlak ile ahlaklanmaya, ev işlerini öğrenmeye ve daha şefkatli, emin bir nezaret altında bulunmaya muhtaçtırlar. Bu hususları temine anneleri daha layıktır. Ancak dokuz yaşından itibaren himaye ve sıyanete muhtaç olduklarından babalarının veya dedelerine iadeleri gerekir.[1114]

Hadâne Masrafları

Çocuk annesinin yanındayken, nafaka kapsamındaki zarurî masrafları dışındaki giderleri ve ihtiyaçları, öncelikle çocuğun malı varsa çocuğun malından karşılanır. Eğer yoksa bunları karşılamak babaya düşer. Baba bunları karşılayamayacak kadar fakir ise bu görev diğer nafaka yükümlüsü akrabalara ait olur.[1115] Çocuk annenin yanındayken, anne-baba arasında artık bir evlilik bağı kalmamışsa, yani boşanmışlar ve iddet süresi bitmişse çocuktan dolayı bu kadına ücret ödenmesi gerekir. Bu ücret de yine varsa çocuğun malından yoksa baba veya nafaka yükümlüsü akrabalar tarafından karşılanır.[1116]

Evlat Edinmek

Evlat edinmek, yakın olsun uzak olsun bir başkasının evladını alarak, bakımını görünümünü üstlenmek, evinde barındırmak, terbiyesini sağlamak ve topluma kazandırmak şeklinde olur. İslâm'dan önceki Cahiliye toplumunda, şartları değişik de olsa evlat edinme âdeti mevcuttu. Dinimiz, bazı şartlar çerçevesinde bu meseleyi câiz bir muamele olarak ortaya koydu ve yerine göre teşvik etti. Evet, toplumun sahipsiz ya

da bakıma muhtaç çocuklarını alıp yetiştirmek, onları insanlığa, dine hizmete kazandırmak bugün ihtiyaç duyulan bir fedakârlıktır ve fazileti büyüktür. Nitekim İslâm tarihinde, sahipsiz kalan, köle diye alınıp satılan pek çok insan, hali vakti yerinde olan kadirşinas, samimi müminler tarafından alınıp terbiye edilmiş, hatta ilim irfanla bezenerek insanlığa muallim haline getirilmişlerdir. Böyle insanlara İslâm literatüründe "mevâlî" denir.

Mesela; İmam Mâlik Hazretlerini yetiştiren İmam Nâfi mevalidendi. Abdullah ibn-i Ömer'in cariyesi Mercâne'nin oğluydu. Abdullah ibn-i Ömer, Nâfi'yi bağrına basar, onunla özel olarak ilgilenirdi. Bu sayede, Nâfi Hazretleri ilmin zirvelerine çıkmıştı ve kendisi de pek çok seçkin talebe yetiştirmişti.

Denebilir ki, Meymûne Validemizin mevlası Atâ ibn-i Yesar'dan Atâ ibn-i Ebî Rebah'a, İmam Mesruk'tan Tâvûs ibn-i Keysân'a kadar nice büyükler ve özellikle hadis imamlarının neredeyse yüzde sekseni mevâliydi. Onların çoğu bir kölenin oğlu olarak ele düşmüş; evsiz-barksız ve kimsesiz kalmışlardı. Daha sonra, inanan insanlar onları yanlarına almış, beslemiş, büyütmüş, yetiştirmiş ve olgun birer insan olarak topluma kazandırmışlardı. Onlar da, bir yönüyle o ezik yanlarını bir rüzgâr gibi arkalarına almış ve bir boşluğu doldururcasına kendilerini tamamen dine vermişlerdir. Neticede onların her biri başımızı ayaklarının altına koyacağımız imamlardan bir imam olmuştur.

Evet, bugün, hâl-i hazırda da yaşadığımız bu problemi çözme hesabına evlatlık alma yolu, isabetli bir usuldür.

Evlatlık Gerçek Evlat Değildir

Öncelikle Kur'ân, evlatlığın hiçbir zaman gerçek evlat olmayacağı hükmünü beyan etti. Zira o güne kadar Araplar, evlatlığa "oğlum" diye hitap edip kendi çocukları olarak bakıyorlar, onlar da kendilerini besleyip büyüten bu insanlara baba-anne diyorlardı. Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine Hazeti Hatice Validemiz'in hediye ettiği kölesi Zeyd ibn-i Hariseyi güzelce yetiştirmiş, sonra hürriyetine kavuşturmuştu. Zeyd ibn-i Harise ise kendi tercihiyle, Efendimiz'in yanında kalmaya devam etmişti. Herkes ona "Muhammed'in oğlu Zeyd" diyordu. Âyetin hükmüyle bu hitap şekilleri kaldırıldı ve evlatlıklar kardeş olarak ilan edildi. Rabbimiz şöyle buyurmuştu: "*...Allah evlatlıklarınızı öz oğullarınız kılmamıştır. Bunlar ağızlarınızla söylediğiniz mânasız sözlerden ibarettir. Allah gerçeği söyler ve doğru yola iletir. Öyleyse evlatlara babalarını esas alarak isim verin! Böyle yapmak Allah nezdinde daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, bu takdirde onları kardeş veya mevlâ olarak kabul edin!*"[1117]

Gerçek anne-babalık hâsıl olmadığına, evlatlık da hakîkî evlat sayılmadığına binaen

karşılıklı olarak mirastan pay alınamayacağı da hükme bağlanmış oldu.

Tabii evlatlığın gerçek evlat olmaması, onlara karşı alakasız kalmamızı, toplumun bu konuda yaşadığı ciddi bir problemi görmezlikten gelmemizi gerektirmez. Âyetin dikkat çektiği husus, Cahiliye'deki yanlış bir uygulamanın artık geçersiz olmasıdır.

Meselenin Mahremiyet Yönü

Evlatlık edinmede, mahremiyet konusu ehemmiyetlidir. Bu açıdan üç ayrı tarz söz konusudur: Birincisi, çocuğun evin hanımı tarafından emzirilmesidir. Böylece süt akrabalığı oluşur ki, o da kan bağından meydana gelen akrabalık gibidir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususu hadislerinde açıkça beyan etmiştir. Süt akrabalığı oluşması için, çocuğun ilk iki yaşında emmesi gerekir. Cumhur ulemanın görüşü budur. Ebû Hanife hazretleri bu süreyi 2,5 yaşına kadar uzatır. İki yaşından sonra emzirmekle süt akrabalığı meydana gelmez. Çocuğun bir defa emmesi yeterlidir. Şafiî Mezhebi'ne göre en az beş defa emmesi gerekir. Ev hanımının kendisi emziremiyorsa şöyle bir alternatif de düşünülebilir. Kadının ya da erkeğin kız kardeşi emzirir. Böylece kadın süt teyzesi, erkek süt dayısı olur. Tabii bu durumda çocuğun erkek ve kız olması farklıdır. Karşılıklı değerlendirilmesi gerekir. Kadının kız kardeşi emzirecekse, erkek için problem olmaması için çocuğun erkek, kocanın kız kardeşi emzirecekse evin hanımı açısından çocuğun kız olması daha uygundur.

İkincisi, çocuğun emzirilme ihtimali yoksa, yakın akrabadan alınması söz konusu olabilir. Bu durumda çocuk kız ise, kocaya mahrem olacak şekilde alınması, erkek ise evin hanımına mahrem olabilecek tarzda ayarlanması gerekir. Bu da erkeğin kız yeğeni, kadının da erkek yeğeni olması şeklinde gerçekleşir.

Üçüncüsü ise, yakın akrabadan alınamadığında evlatlığın yabancı birinden, bir fakir insandan ya da kimsesiz çocuklardan alınması fakat emzirme imkânının olmaması halidir. Bu durumda çocuk belli bir yaşa kadar evde barındırılır. Yabancı bir çocuk olması hasebiyle giyim kuşama, hâl ve tavırlara dikkat edilir. Belli bir yaştan sonra da emniyetli bir yurda verilir. Belli bir mesafe konur ama ilgi alaka devam ettirilir. Haftalık ziyaretler yapılır. Böylece ona yalnızlık hissettirilmez. Hatta evliliğine yardım edilir, yurt yuva kurmasına destek olunur. Böylece toplum için zararlı olabilecek sahipsiz bir çocuk topluma kazandırılmış, vatana millete yararlı bir insan haline getirilmiş olur. Elbette böyle bir hizmetin mükâfatı çok büyüktür.

Evet, imkânı olanların, çocuğu olmayıp da çocuk sevgisini yaşamak isteyenlerin, yakınlarında ya da uzaklarında çocuklarına bakamayacak durumda akrabası bulunanların veyahut da dünyanın herhangi bir yerinde bakıma muhtaç çocukların varlığına şahit olanların evlatlık alarak insana, insanlığa yardımcı olmaları çok büyük bir hizmettir. Özellikle yetimlerin bakımını üstlenmek daha bir faziletlidir. Nitekim

Rahmet Peygamberi Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yetime bakanlar hakkında şu müjdeli haberi vermektedir: أَنَا وكافل الْيتيم في الْجنّة هكذا “*Yetimi görüp-gözetenle Ben cennette şöyleyiz.*”[1118] Efendimiz bu sözlerini söylerken, yetime yakınlığını belirtmek için işaret parmağıyla orta parmağını, aralarını biraz aralayarak göstermiştir.

---

891 Müslim, *Kader* 3; İbni Mâce, *Mukaddime* 7; Buhâri, *Kader* 1.

892 Müslim, *Tahâret* 101.

893 Müslim, *Âdâb* 26.

894 Tirmizî, *Menâkıb* 46.

895 İbrahim Canan, *Hazreti Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, s.118.

896 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 16, 261-62.

897 Tirmizî, *Edâhî15*.

898 Buhârî, *Akîka* 1; Müslim, *Fadâil* 62.

899 Tirmizî, *Edeb* 63.

900 İbrahim Canan, *Kütüb-ü Sitte Tercüme ve Şerhi*, 2/452-453

901 Ebû Dâvud, *Edeb* 61.

902 Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i hüsnâ", *DİA*, 11/412.

903 Nesâî, *Akîka* 5; Ebû Dâvûd, *Edâhî* 20.

904 Tegâbün Sûresi, 14-15.

905 Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 4/270.

906 Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Kur'ân'da ve Bazı Çağdaş Telakkilerde İnsan, Aile, Yaşlılık ve Huzurevleri", *İslâm'da Çocuk ve Aile Terbiyesi-2*, s. 319.

907 Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, 4/29.

908 Furkan Sûresi, 25/74.

909 Kınalızade Ali Efendi, Ahlak-*ı alâî*, 2/2.

910 İbrahim Canan, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, s. 28.

911 Tîn Sûresi, 95/4–5.

912 Fethullah Gülen, *Ölçü veya Yoldaki Işıklar*, s. 162.

913 İbrahim Canan, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, s.31.

914 İbn Mâce, *Mukaddime* 17.

915 Ahmed ibn-i Hanbel, 2/381 (8939).

916 Tahrîm Sûresi, 66/6.

917 İbrahim Canan, "İslâm'da Aile Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu-2*, s. 27.

918 İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, 4/391.

919 Bakara Sûresi, 2/195.

920 Zümer Sûresi, 39/15.

921 İsrâ Sûresi, 17/24.

922 Çünkü fiil tesniye kullanılmıştır.

923 Türkçemize genellikle çoban diye tercüme edilen râi kelimesinin manası daha geniştir. Bir şeyi koruyup kollayan, görüp gözeten kimseye râî denir. Çoban da koyunlarını koruyup kolladığı için bu isimle isimlendirilmiştir.

924 Buhâri, *Cuma* 11; Müslim, *İmâre* 20.

925 İbn Mâce, *Edeb* 3.

926 Hadîs-i şerifin metni şu şekildedir: ما نحل والد ولدا من نحل أفضل من أدب حسن (Tirmizî, *Birr* 33.)

927 Münâvi, *Feyzü'l-kadîr*, 2/538 (2489).

928 Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 5/261.

929 Buhâri, *Cenâiz* 80; Müslim, *Kader* 22; Ebû Dâvud, *Sünen* 18.

930 Bkz. Fethullah Gülen, *Işığın Göründüğü Ufuk*, s. 276.

931 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*,

932 Şems Sûresi, 91/8.

933 Nahl Sûresi, 16/78.

934 Fethullah Gülen, *Çekirdekten Çınara*, s. 78-79.

935 Söz buraya gelmişken, huzurevlerinde kalan yaşlılarla yapılan bir mülakatta, 77 yaşındaki Mehmet amcanın herkesin ders ve ibret alması gereken şu ifadelerini aktarmak istiyoruz: "Benim erkek oğlum yok, iki kızım var. Onlar da bakmak istemiyorlar. Erkek oğlum da olsa belki bakmayacaktı. Eskiden amcalara, dayılara, hala ve teyzelere bakılırdı; fakat bugün ana-babaya bakılmıyor. **Herhalde en önemli eksiklik, çocuk terbiyesidir.** Geçim bakımından burada en ufak bir sıkıntımız yok. Fakat vücudum burada, ruhum köyümdedir. Yakınlarımdan birinin yanında kalmayı çok arzu ederdim."

82 yaşındaki Hüsniye Nine'nin söyledikleri de aynı hakîkate işaret etmektedir: "…Bir yuvanın sıcaklığını her zaman özlüyoruz. Gençler, bizim kendilerine gösterdiğimiz hoşgörü kadar bize saygı gösterse yeter. Yaşlıyız diye bizi küçümsemesinler, bizim de fikirlerimize saygı göstersinler. Bir zamanlar bizim de kendileri gibi genç olduğumuzu ve bir süre sonra kendilerinin de bizim gibi yaşlanacaklarını asla unutmasınlar." Aslında bu ifadeler kendisiyle mülakat yapılan diğer yaşlıların da -belki de huzurevlerinde kalan elleri öpülesi bütün yaşlılarımızın- ortak ızdıraplarıdır. (Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Kur'ân'da ve Bazı Çağdaş Telakkilerde İnsan, Aile, Yaşlılık ve Huzurevleri", *İslâm'da Çocuk ve Aile Terbiyesi-2*, s. 337)

936 İbn Ömer: "Oğlunu te'dib et, zira bundan mes'ulsün. "Te'dip olarak ne yaptın, neler öğrettin", diye hesaba çekileceksin" demiştir. (İbnu'l-Kayyim, *Tuhfetu'l-mevdûd bi ahkâmi'l-mevlûd*, s. 124.)

937 Bediüzzaman, *Emirdağ Lahikası*, s. 36.

938 Musa Kazım Gülçür, *Çocuğun Din Eğitimi*, s. 98.

939 İsmail Sağlam, "Anne Baba Dindarlığının Çocuklar Üzerindeki Etkisi", Dindarlık Olgusu Sempozyumu, s. 163–180.

940 Saff Sûresi, 61/2-3.

941 Bkz. Cihangir Doğan, "Ailenin Önemi ve Vazgeçilmez Fonksiyonları", *Aile ve Eğitim*, s. 19-29.

942 Aslında komşuların salih olması da çocuk terbiyesi açısından çok önemlidir. Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kötü komşudan Allah'a sığınılmasını istemiştir. (Nesâi, *İstiâze* 44). Komşunun önemini ifade etme adına, "Ev alma komşu al" atasözü de darb-ı mesel olmuştur. Bu açıdan komşunun çocuk üzerindeki müessiriyeti hesaba katılarak iyi komşular edinmeye çalışmak mevzumuz açısından önemli bir meseledir.

943 Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 3/407-408; Hakim, *Müstedrek*, 2/144.

944 İlgili hadisler için, bkz. Tirmizî, *Zühd* 61; Heysemi, *Mecmeu'z-zevâid*, 10/299; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 4/63.

945 Zira bazı hadislerde köpek ve resim bulunan eve meleklerin girmeyeceği ifade edilmiştir.

946 Müslim, *Salâtu'l-müsâfirîn* 212; Tirmizî, *Sevâbu'l-Kur'ân* 2.

947 Dârimi, *Sünen,* 4/2085 (3302).

948 Buhâri, *Salât* 52.

949 İbn Mâce, *İkâmet* 186.

950 İbn Mâce, *Et'ime* 17.

951 Münzirî, *et-Tergîb ve't-terhîb,* 3/134.

952 Bkz. Nisâ Sûresi, 4/34.

953 Celal Yeniçeri, *İslâm Açısından Tüketim, Tüketicinin Korunması ve Ev İdaresi*, s. 152.

954 Hayrullah Gündoğdu, *İslâm'da Çocuk Terbiyesi*, s. 61.

955 Nisâ Sûresi, 4/97.

956 Nisâ Sûresi, 4/75.

957 İbn Mâce, *Diyât* 2.

958 Müslim, *Tevbe* 46.

959 Tirmizî, *Zühd* 45; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 2/303.

960 Müslim, *Birr* 164; Ebû Dâvud, *Edeb* 18.

961 Gazzâli, *İhyau ulûmi'd-din*, 3/73.

962 Bediüzzaman, *Emirdağ Lahikası*, s. 36.

963 Lokman Sûresi, 31/13.

964 Lokman Sûresi, 31/16.

Bu mazmun başka bir âyet-i kerimede ise şu ifadelerle dile getirilmiştir: "وهو معكم أين ما كنتم والله بما تعملون بصير Siz nerede olursanız olun O, (ilmi ve kudreti ile) sizinle beraberdir. Allah bütün yaptıklarınızı görür." (Hadid Sûresi, 57/4)

965 Abdürrezzak, *Musannef*, 4/334.

966 İsrâ Sûresi, 17/111.

967 İbn Ebi Şeybe, *Musannaf*, 1/348.

968 İbrahim Canan, "İslâm'da Aile Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu-2*, s. 36.

969 M. Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, Timaş Yayınları,

970 Musa Kazım Gülçür, *Çocuğun Din Eğitimi,* s. 71-74.

971 Bediüzzaman, *Şualar*, s. 211.

972 Fethullah Gülen, *Çekirdekten Çınara*, s. 125-130.

973 Tâhâ Sûresi, 20/132.

974 Bkz. Râzi, *Mefâtîhu'l-gayb*, 22/136-137.

975 Meryem Sûresi, 19/55.

976 İbrahim Sûresi, 14/40.

977 Lokman Sûresi, 31/17.

978 Tirmizî, *Tefsir* 34.

979 Buhâri, *Teheccüd* 5.

980 Bkz. Ebû Dâvud, *Salât* 26; Tirmizî, *Mevâkitu's-salât* 183.

981 Münâvî, *Feydu'l-kadîr*, 1/225.

982 Ebû Dâvud, *Vitr* 14.

983 Nesâî, *Sehiv* 13; Muvatta', *Salât* 85.

984 Tirmizî, *Daavât* 141.

985 Tirmizî, *Birr* 33.

986 Kalem Sûresi, 68/4.

987 Buhâri, *Edeb* 38.

988 Ebû Dâvud, *Edeb* 8; Tirmizî, *el-Birru ve's-sıla* 62.

989 Ebû Dâvud, *Edeb* 8.

990 Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, 1/225.

991 Buhâri, *Et'ime* 2.

992 Lokman Sûresi, 31/18-19.

993 İsrâ Sûresi, 17/81.

994 Buhâri, *Zekât* 60.

995 Hâkim, *Müstedrek*, 3/257; Suyûtî, *Câmiu's-sagir*, 3/404.

996 İbn Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd bi ahkâmi'l-mevlûd*, s. 163.

997 Abdullah Özbek, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu-2*, s. 71.

998 Sedat Cereci, *Televizyonun Sosyolojik Boyutu*, s. 108-109.

999 25. Kare tekniği ve bu tekniğin kullanıldığı bazı yapımlar için bakınız: http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1175888&keyfield=4B72616C20C3876F63756B2032352E206B617265

1000 Mehmet Tayfun Amman, "Türkiye'de Ailenin Açık ve Örtük Sekülerleşmesinin Sosyolojik Analizi", *Aile ve Eğitim*, s. 67.

1001 Bkz. Talak sûresi, 65/7; Bakara sûresi, 2/233.

1002 Kız çocukları bulûğa erdikten sonra da çalışmaya zorlanamazlar.

1003 İbn Abidin, "Risâletu tahrîri'n-nukûl fî nafakati'l-furû ve'l-usûl", *Mecmûatü resâili İbn Abidin*, 1/279.

1004 Müslim, *Zekât* 38.

1005 Müslim, *Zekât* 40.

1006 Bkz. Buhâri, *Cenâiz* 36; Müslim, *Zekât* 41.

1007 Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 179-180.

1008 Bediüzzaman, *Kastamonu Lahikası*, s. 81-82.

1009 Bkz. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/99.

1010 Kasas Sûresi, 28/77.

1011 Tirmizî, *Zühd* 44; İbn Mâce, *Zühd* 2.

1012 Nesâî, *Ziynet* 39.

1013 Buhâri, *Fedâilu'l-ashâb* 9.

1014 Ali el-Müttaki, *Kenzu'l-ummâl*, 11/176.

1015 Hazreti Ömer bir vesileyle şöyle demiştir: إنا قوم أعزنا الله بالإسلام ، فلن نبتغي العزة بغيره Biz Allah'ın bizi İslâm'la aziz kıldığı bir kavimiz. Asla onun dışında bir izzet vesilesi aramayız." (Hâkim, *Müstedrek*, 1/30 (908).

1016 Hayrullah Gündoğdu, *İslâm'da Çocuk Terbiyesi*, s. 68.

1017 Bkz. Musa Kazım Gülçür, *Çocuğun Din Eğitimi*, s. 94; İbrahim Canan, *Peygamberimizin*

Sünnetinde Terbiye, s. 149.

[1018] Nitekim Medine'de yaşayan bir Yahudî çocuğunu hasta yatağında ziyaret etmiş, ölmeden önce onun Müslüman olmasına vesile olmuştu. (Buhârî, *Cenâiz* 79)

[1019] Bkz. Abdullah Aydınlı, "Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) Terbiyesinde Yetişen Çocuklar", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu-1*, s. 360; İbrahim Canan, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, s. 157-162.

[1020] Annesi Ümmü Süleym, hizmet etmek üzere Enes ibn-i Malik'i Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) getirdiğinde o henüz sekiz yaşındaydı.

[1021] Buhâri, *Edeb* 39; Müslim, *Fedâil* 13; Tirmizî, *Birr* 69.

Başka bir rivayete göre, kazara ezvâc-ı tahirattan birisi Hazreti Enes'e müdahale edecek olsalar Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara şöyle demiştir: "Bırakın çocuğu! O, Allah'ın murad ettiğinden başka bir şey yapmamıştır." (Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, 9/16)

[1022] Müslim, *Fezâil* 63.

Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) başka zamanlarda kendisine hizmet eden Hazreti Enes'e, Efendimiz'in ona söylediği sırrı bir başkasına söylememesi, abdestini tam alması, namazı bırakmaması, gördüğü herkese selam vermesi, kalbinde kimseye karşı kötülük beslememesi, çok dua etmesi, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetine sımsıkı yapışması vs. daha başka tavsiyelerde de bulunmuştur. (Bkz. İbrahim Canan, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, s. 140-141.)

[1023] Müslim, *Fedâil* 54; Ebû Dâvud, *Edeb* 1.

[1024] Buhârî, *Edeb* 18.

[1025] Buhâri, *Edeb* 18; Müslim, *Fedâil* 65.

[1026] Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, 8/155.

[1027] Buharî, *Cenâiz* 43.

[1028] Müslim, *Fezâilu's-sahabe* 98.

[1029] Buharî, *Fedâilü's-sahabe* 22.

[1030] Buharî, *Fedâilü's-sahabe* 18.

[1031] Nesaî, *Tatbîk* 82.

[1032] Bkz. Hâkim, *Müstedrek*, 4/5; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 6/72.

[1033] Buhârî, *Ezân* 65.

[1034] Lokman Sûresi, 31/17.

[1035] Tâhâ Sûresi, 20/44.

[1036] Nahl Sûresi, 16/125.

[1037] İbn Mâce, *Edeb* 9; Müslim, *Birr* 77.

[1038] Müslim, *Birr* 78.

[1039] Beyhakî, *Şuabü'l-iman*, 7/479 (11062).

[1040] Deylemî, *Firdevs*, 1/79, (242); İbn-i Hacer, *Fethu'l-Bâri'*, 9/341.

[1041] Bkz. Furkan Sûresi, 25/74; Kasas Sûresi, 28/9-13; Secde Sûresi, 32/17; Tâhâ Sûresi, 20/40; Ahzâb Sûresi, 33/51.

[1042] Tabii ki, bütün bu âyetlerde insan için göz aydınlığı olacak çocukların, anne babaları için hayırlı ve salih evlatlar oldukları unutulmamalıdır.

[1043] Tegâbün Sûresi, 14-15.

[1044] *"Ey iman edenler! (Haberiniz olsun ki) eşleriniz ve çocuklarınızdan size düşmanlık edenler olur. Onlardan sakının. Ama affeder kusurlarını örter ve bağışlarsanız, bilin ki Allah* (celle celâluhû) *çok bağışlayan, çok esirgeyendir."* (Tegâbun Sûresi, 64/14)

[1045] *"Mal mülk, çoluk çocuk... Bütün bunlar dünya hayatının süsleridir. Ama baki kalacak yararlı işler ise Rabbinin katında, hem mükâfat yönünden, hem de ümit bağlamak bakımından daha hayırlıdır."* (Kehf Sûresi, 18/46)

[1046] *"Kadınlar, oğullar, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüş, güzel cins atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin hoşuna giden şeyler insanlara cazip gelmektedir. Bunlar dünya hayatının geçici bir metaından ibarettir. Asıl varılacak güzel yer ise, Allah'ın katındadır."* (Âl-i İmrân Sûresi, 3/14)

[1047] Abdülkadir Etöz, "Nefis Terbiyesi İle İlgili Bazı Âyetler", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi-1*, s. 118.

[1048] Mehmet Emin Ay, "İslâm Eğitimcilerine Göre Disiplin", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu-1*, s. 282-283.

[1049] Bazıları cezaya şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu biraz da ceza denildiğinde sadece sopanın, dayağın veya falakanın akla gelmesindendir. Ancak ceza çok geniş alanlı bir yaptırımdır ve bir eğitim tedbiri olarak kullanılması kaçınılmazdır. Zira Kur'ân-ı Kerim'de de cennetin vasfedildiği hemen her yerde cehennem azabından bahsedilmiştir. Mademki korku insan fıtratının önemli bir yönünü oluşturuyor. Öyleyse ceza da eğitimde çocuğa istenilen davranışları kazandırma adına yerine ve zamanına göre uygulanabilecek metotlardan birisini oluşturur. Fakat cezanın her çocukta aynı etkiyi yapmayacağı da akıldan uzak tutulmamalıdır.

[1050] Mehmet Emin Ay, *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, 24-26; Abdullah Özbek, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu-2*, s. 71.

[1051] Eğer çocuğun olur olmaz her davranışına bağırılırsa, çocuk zamanla bu ses tonuna alışacak ve artık anne veya babanın sert ses tonuyla yaptığı uyarılar ona fayda vermeyecektir.

[1052] Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, 5/257.

[1053] Müslim, *Birr* 112.

[1054] İzmirli İsmail Hakkı, *Mürşidü'l-müteehhilîn*, s. 337.

[1055] İbn Mâce, *Nikâh* 49.

[1056] İbrahim Canan, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye,* s. 364-365; Kâsânî, *Bedâiü's-senâî*, 4/42-43.

[1057] Hâkim, *Müstedrek*, 1/201; Rudânî, *Cem'u'l-fevâid*, 1/139.

[1058] Nahl Sûresi, 16/58-59.

[1059] Şura Sûresi, 42/49-50.

[1060] Vehbe Zühayli, *Tefsiru'l-münir*, 25/101.

[1061] İmamoğlu Muhammed, *Şir'atü'l-İslâm*, s. 83. İbrahim Canan, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, 367.

[1062] Buhari, *Edebü'l-müfred*, 1/430 (1256).

[1063] Deylemî, *Müsnedü'l-firdevs*, s. 46.

[1064] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 4/151.

[1065] Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, 6/11.

[1066] İbn-i Mace, *Edeb* 3.

[1067] Buhâri, *Libâs* 31.

[1068] Bkz. Yusuf Sûresi, 12/7-10.

[1069] Buharî, *Hibe* 13; Tirmizî, *Ahkâm* 30; İbn Mâce, *Hibe* 1.

[1070] Nisâ Sûresi, 4/11.

[1071] Suyuti, *el-Câmiu's-sagîr*, 2/40; Beyhaki, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 6/177 (12357).

[1072] Konuyla ilgili mezheplerin görüşleri dayandıkları deliller ve bunların değerlendirmesi için bkz., Halit Çalış, "Ebeveyn ve Çocuklar Arası Maddî İlişkilerde Adâlet/Eşit Muamele", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16. Sayı, 2003, s. 121-151.

[1073] Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, 8/156.

[1074] Suyuti, *Câmiu'l-ehâdis*, 8/244 (7224); Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, 2/297.

[1075] Abdürrezzak, *Musannef*, 9/99-100 (16501).

[1076] Abdürrezzak, *Musannef*, 9/98.

[1077] Nitekim Yusuf Sûresi'nde anlatılan hususlara baktığımızda Hazreti Yakub'un da, Hazreti Yusuf'u diğer çocuklarından daha fazla sevdiğini görürüz.

[1078] Yerine getirilmesi imkânsız bir iş manasında kullanılır.

[1079] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 1/101.

[1080] Bediüzzaman, *Lem'alar*, s. 247.

[1081] Fethullah Gülen, *Ölçü veya Yoldaki Işıklar*, s. 169.

[1082] Alexis Carrel, *İnsan Denen Meçhul*, s. 247.

[1083] Suyûtî, *Câmiu's-sagir*, 1/104.

[1084] Diğer yandan çocuğun terbiyesiyle meşgul olacak kimsede bazı şartların bulunması gerekir. Buna göre mürebbiyenin hür, akıllı, bülüğ çağına gelmiş, bu işe kadir ve emin bir insan olması gerekir.

[1085] Mustafa Baktır, "İslâm Hukuku Açısından Çocuk Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, s. 65.

[1086] Bkz. İbrahim Canan, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, s. 78.

[1087] Deylemi, 3/513 (5598).

[1088] İbrahim Canan, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, s. 14-15.

[1089] İbn Mâce, *Mukaddime* 17.

[1090] Zuhruf Sûresi, 43/32.

[1091] İsrâ Sûresi, 17/84.

[1092] Tâhâ Sûresi, 20/50.

[1093] Âl-i İmran Sûresi, 3/6.

[1094] Buhari, *Tefsiru Leyl* 7; Müslim, *Kader* 7.

[1095] İbrahim Canan, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye,* s. 123.

[1096] İbnu'l-Kayyim, *Tuhfetu'l-mevdûd bi ahkâmi'l-mevlûd*, s. 244.

[1097] Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, 4/310.

[1098] Bkz. Hâkim, *Müstedrek*, 3/180; İbn Mâce, *Rüya* 10; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 1/302.

[1099] İbrahim Canan, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, s. 34.

[1100] Nûr Sûresi, 24/32.

[1101] Tirmizî, *Salât* 167.

[1102] Buhâri, *Nikâh* 1; İbn Mâce, *Nikâh* 46.

[1103] Tebrizi, *Mişkâtu'l-mesâbih*, 2/170 (3138).

[1104] Bkz. Ebû Dâvud, *Nikâh* 3; Hâkim, *Müstedrek*, 3/521.

[1105] Ebû Dâvud, *Talâk* 35.
[1106] Abdurrezzâk, *Musannef*, 7/153.
[1107] İbn-i Âbidin, *Hâşiyetu reddi'l-muhtâr*, 3/556.
[1108] Ahmet Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, s. 122.
[1109] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/432-435.
[1110] Meydânî, *el-Lübâb*, 2/217.
[1111] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/435.
[1112] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/435.
[1113] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/436.
[1114] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/435.
[1115] İbn-i Âbidin, Mecmûatu resâili İbn-i Âbidin, "el-İbâne an ahzi ücreti ala'l-hadâne", 2/264, 276.
[1116] Talâk Sûresi, 65/6.
[1117] Ahzâb Sûresi, 33/4-5.
[1118] Buhârî, *Talâk* 25.

ON İKİNCİ BÖLÜM

AKRABA MÜNASEBETLERİ

Akrabanın Tarifi ve Ehemmiyeti

Akraba kelimesi, Arapça ka-ra-be fiilinden türetilmiş olup yakın manasına gelen "karîb" kelimesinin çoğuludur. Arapçada "akribâ" diye okunurken Türkçemizde akraba şeklinde kullanılması meşhur olmuştur. Bu kelime, gerek kan bağıyla gerek süt emmeyle gerekse evlilik yoluyla olsun bütün yakınları ifade eder.

Akrabalık ve akrabalar dinimizce çok azizdir, ilgiye ve değer vermeye layıktır. Çünkü bir insana en yakın onlardır. En başta insan, insan olarak çok değerlidir. Yüce Rabbimiz (celle celâluhû) bir âyette: وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا "*Gerçekten Biz Âdem evlatlarını şerefli kıldık, karada ve denizde kendilerini taşıyacak vasıtalar nasib ettik, onlara helâl ve hoş rızıklar verdik ve onları yarattığımız varlıkların çoğuna üstün kıldık.*"[1119] buyurur. Bir insan, Yaratıcımız tarafından bu kadar değerliyse, insanların bize kan ve evlilik bağıyla yakın olanları elbette daha bir kıymetli olacaktır. Bu kıymeti dinimiz ahlaken ele aldığı gibi, hukuken de ona gereken değeri vermiş ve bu hususlar miras, velâyet, nafaka, sıla-i rahim gibi konularla beraber kitaplarımızda genişçe yer almıştır. Yakınlığın elbette kendine ait bir hukuku vardır.

İnsan hayatta her zaman yardıma muhtaçtır. Yardıma koşacak ilk kişi, o insanın en yakını olacaktır. Bu yakınlığı hukukî zemine de oturtan dinimiz, az önce misalini verdiğimiz benzer pek çok konuda akrabalık hissiyatını harekete geçirir, onu vesile göstererek akrabalara sorumluluk yükler. Sadece sorumluluk değil, onlara bir kısım haklar da verir. Zaten akrabalar arasında bir yardımlaşma söz konusuysa bu yardımına yetişilenin hakkıdır, yardım için çırpınanın da vazifesidir. Bütün bunların elbette kendine ait fazileti ve sevabı vardır. Rahmeti bol rabbimiz, meselenin sadece fazilet ve sevap yönünü göstermemiş, miras ve nafaka gibi maddî kazançla da akrabaları ve akrabalık bağlarını pekiştirmiştir. İşte böyle karşılıklı hak ve vazifelerin bulunduğu, ayrı bir haz ve neş'enin yaşandığı akrabalık müessesesinin korunması adına Kur'ân'da ciddi tahşidatlar yapılmaktadır. Bir âyette şöyle buyrulur: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا "*Ey insanlar! Sizi bir tek candan yaratan ve ondan da eşini yaratıp o ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinize karşı*

gelmekten sakının. Adını anıp Kendisini vesile ederek birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlık etmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakınınız. Allah sizin üzerinizde tam bir gözeticidir."[1120]

Akrabalara Karşı Vazifelerimiz

İslâmî kaynaklarımızda akrabalara karşı vazifelerimiz, "sıla-i rahim" adı altında ele alınır. Bununla beraber onlara tebliğ ve irşadda bulunma ve maddî yardıma koşma şeklinde ara başlıklarımızla meseleyi biraz daha detaylandıracağız. Öncelikle sıla-i rahimin mana ve ehemmiyetini genel manada arz edelim:

Sıla-i Rahim

"Sıla", kavuşmak, ulaşmak, akrabayı ziyaret etmek, mü'minlerle görüşmek ve alâkayı devam ettirmek manâlarına gelmektedir. Sıla-i rahim ise, akraba ve yakınları ziyaret etme, hâl ve hatırlarını sorma, gönüllerini alma ve alâkayı koparmama demektir.

Sıla-i rahimin dinimizdeki yeri çok büyüktür. Kur'ân'da namaz, zekât gibi farz ibadetlerden hemen sonra zikredilir. Açık ya da ima ile pek çok âyette sıla-i rahim nazara verilir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de onu, cennete girmeye vesile sayar. Şimdi konuyla ilgili bazı âyetleri zikredelim: "*Allah'tan korkun ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının.*"; "*Yalnız Allah'a ibadet edip O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın! Anneye, babaya, akrabalara... güzel muamele edin! Bilin ki Allah kendini beğenen ve övünüp duran kimseleri sevmez.*"[1121]; "*Allah adaleti, hatta adaletten de fazla olarak ihsanı, en güzel davranışı ve muhtaç oldukları şeyleri yakınlara vermeyi emreder.*"[1122]; "*Yakınlarına, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver.*"[1123]; "*O halde yakınlarına, yoksula ve yolcuya hakkını ver! Allah'ın rızasına nail olmak isteyenler için böyle yapmak daha hayırlıdır. Felâha erenler de işte onlardır.*"[1124]

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) beyanlarında da sıla-i rahim konusu genişçe yer tutar. Şimdi bu mübarek beyanlardan bazılarını görelim: Bir adam gelmiş ve Rahmet Peygamberine (sallallahu aleyhi ve sellem): "*Beni cennete koyacak, cehennemden uzaklaştıracak bir ameli bildir.*" demiş, Efendimiz de (sallallahu aleyhi ve sellem): "*Allah'a kullukta bulunur, O'na şirk koşmazsın, namazı ikame eder, zekâtını verir, sıla-i rahimde bulunursun.*"[1125] buyurmuştur. Bir başka beyanlarında ise Efendiler Efendisi (aleyhi ekmelü't-tahâyâ): لا يدخل الجنة قاطع "*Akrabalarla münasebetini kesen, cennete giremez.*"[1126] tehditkâr ifadesiyle mü'minleri ikaz etmiştir.

Rasûl-ü Ekrem Efendimiz işin azametini bildiren bir hadiste ise şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الرَّحِمَ شَجْنَةٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَقَالَ اللهُ مَنْ وَصَلَكِ وَصَلْتُهُ وَمَنْ قَطَعَكِ قَطَعْتُهُ *"Akrabalık, Arş'ta asılıdır. Allah* (celle celâluhû)*: 'Seni gözeteni Ben de gözetirim; seni terk edeni ben de terk ederim.' buyurmuştur."*[1127]

Bu konudaki diğer bazı hadîs-i şerifler ise şöyledir: تَعَلَّمُوا مِنْ أَنْسَابِكُمْ مَا تَصِلُونَ بِهِ أَرْحَامَكُمْ فَإِنَّ صِلَةَ الرَّحِمِ مَحَبَّةٌ فِي الْأَهْلِ مَثْرَاةٌ فِي الْمَالِ مَنْسَأَةٌ فِي أَثَرِهِ *"Nesebinizden sıla-i rahim yapacaklarınızı öğrenin. Zira sıla-i rahim akrabalarda sevgi, malda bolluk, ömürde uzamadır."*[1128]; مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَأَنْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ *"Kim rızkının artmasını ve ömrünün uzun olmasını istiyorsa sıla-i rahimde bulunsun."*[1129]; إِنَّ الصَّدَقَةَ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ وَعَلَى ذِي الرَّحِمِ اثْنَتَانِ صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ *"Yoksula yapılan sadaka bir sadakadır. Bu sadaka akrabaya yapılmışsa iki sadaka demektir. Biri sadaka, diğeri sıla-i rahimdir ki bu da sadaka sayılır."*[1130]; *"Akrabasından iyilik gördüğü ölçüde onlara iyilikte bulunan, tam manasıyla onları koruyup gözetiyor sayılmaz. Asıl akraba canlısı, akrabalıklarından hiçbir hayır görmese bile onlara iyilikten vazgeçmeyendir."*[1131]; *"Büyük günahlar şunlardır: Yaratıcı'ya eş ve ortak koşmak.. anne ve babanın hukukunu çiğnemek.. haksız yere cana kıymak.. yalan yere şehâdette bulunmak."*[1132]; *"Ey insanlar! Selâmı aranızda yaygın hâle getirin. Sofranız herkese açık olsun, çokça ikram edin. Akrabalığın gereklerini yerine getirin. Bir de insanların uykuya daldıkları anlarda, gecelerin karanlığını namazla değerlendirin. Böyle yapın ki selâmetle cennete giresiniz!"*[1133]; أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ لَهُ أَوْ لِغَيْرِهِ فِي الْجَنَّةِ كَهَاتَيْنِ *"Akrabasına veya başkasına ait bir yetimin eğitim ve himayesini deruhte eden (yüklenen) kimseyle Ben, cennette şöyle yanyana bulunacağız."* Hadisin râvisi Mâlik İbni Enes, -Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığı gibi- işaret parmağıyla orta parmağını gösterdi.[1134] Meleklerin anne, baba ve akraba ile alâkayı kesenlere gelmeyeceği de yine rivayetler arasındadır.[1135]

İslâm âlimleri, bu âyet ve hadisleri nazar-ı itibara alarak sıla-i rahimde bulunmanın vacib olduğunu söylemiş ve onun terk edilmesinin büyük günah sayılacağını belirtmişlerdir.[1136]

Sıla-i rahimde belli bir tertip vardır. Kur'ân'da sıla-i rahimin anıldığı yerlerde de işaret edilen bu tertibe uymak, bir mü'minlik şiarıdır. Mesela bir âyet-i kerimede Rabbimiz şöyle buyurur: *"Yalnız Allah'a ibadet edip O'na hiçbir şeyi şerik yapmayın. Anneye, babaya, akrabalara, yetimlere, fakirlere, (evi yakın olan veya akrabadan olan) yakın komşulara, (evi uzak olan veya akrabadan olmayan ya da Müslüman olmayan) uzak komşulara, yol arkadaşına, garip ve yolculara, ellerinizin altındakilere (köle, cariye, hizmetçi, işçi) güzel muamele edin. Bilin ki Allah kendini beğenen ve övünüp duran kimseleri sevmez."*[1137]

Ayette sıla-i rahim konusunda anne-baba önce gelmektedir. Zira onların yerini hiç kimse tutmaz. Kur'ân'da bu âyetle beraber birkaç yerde daha Allah'a ibadetle anne babaya iyilik peş peşe gelmektedir ki bu da onların haklarının büyüklüğünü gösterme

bakımından fevkalade mühimdir.[1138] Sonra akrabalar ifadesi geçmektedir ki bunun da açılımı, nine-dede, daha sonra amca-hala, sonra da dayı ve teyze şeklindedir. Ardından akraba olup da yakında veya uzaktaki diğer komşular zikredilmektedir. Akrabalardan sonra ise akraba olmayanlara sıra gelmektedir. Dolayısıyla, iyilik ve ihsanda bulunurken de bu sıralama gözetilmeli; kimin sıla hakkı daha büyükse ona daha çok önem verilmelidir. Sıla-i rahimdeki bu sıralama hadîs-i şeriflerde şu şekilde yer almaktadır: Sahabeden biri Allah Resulü'ne gelip: "*Ey Allah'ın Resulü kime karşı iyilik yapayım?*" diye sormuş, Efendimiz de (sallallahu aleyhi ve sellem) şu cevabı vermiştir: "*Annene, babana, kız kardeşine, erkek kardeşine, azad ettiğin kölene. Bu iyiliği de, üzerine vacib olan bir hakkın ödenmesi, yani, sıla-i rahmin yerine getirilmesi olarak yapacaksın. (Yani nafile türünden bir ibadet olarak değil, vacip olarak eda edeceksin).*"[1139] Başka bir rivayet ise: ثم الأقرب فالأقرب "*Sırayla sana yakın olanlara iyilik et.*"[1140] şeklindedir. Evet, sıla-i rahimde, yakın akrabadan başlayıp uzağa doğru genişleyen bir açılım vardır.

Fethullah Gülen Hocaefendi de meselenin önem ve ehemmiyetini şu ifadeleriyle anlatmaktadır: "Sıla-i rahim, tatlı sözlü, güler yüzlü olmaktan selâmlaşmaya, hal-hatır sormaktan insanlar hakkında iyi dileklerde bulunmaya, ziyâretlerine gitmekten ihtiyaçlarını görmeye, dertlerini paylaşmaktan malî yardımda bulunmaya kadar pek çok iyilik ve ihsanı ihtiva eder. hususiyle günümüzde bu iyilik ve ihsan yolları neredeyse unutulmuş ve akrabalık bağları bütün bütün koparılmıştır. Maalesef, artık anne-babalar, nine ve dedeler biraz yaşlanıp elden ayaktan düşünce kendilerini düşkünler evinde buluyorlar. Önceden oralara "Dârülaceze" denirdi; şimdi adını biraz kibarlaştırarak "huzur evi" diyor ve onunla teselli olmaya çalışıyorlar. İnsan, çocuklarının olmadığı, torunlarının bulunmadığı, ne ihtimamla büyüttüğü yavrularını sevemediği, onlara bakıp bakıp "Ben de bir anneyim, bir babayım!" diyemediği, kendine sevgi ve hürmetle bakan yakınlarını göremediği, onun için bir tencerenin kaynamadığı ve çoğu zaman aranıp sorulmadığı bir yerde nasıl huzurlu olur ki! Biz kendi kafamızda mevhum bir huzur tasarlamışız; o talihsizler yuvasına da "huzur evi" demişiz. Senelerdir onların da bizim var olduğunu sandığımız huzuru duymaları için zorlayıp duruyoruz. "Ne güzel yiyip içip yatıyorlar, daha ne olacaktı ki?" der gibi bir halimiz var. Oysaki insan, hayvanlar gibi yiyip içen, sonra da yan gelip yatan ve bu şekilde huzuru yakalayabilen bir mahlûk değildir. İnsan, çevresine alâka duyan, tabiata açık bir fıtratı bulunan, evlat ve torunlarıyla, hatta torunlarının torunlarıyla bile münasebeti olan bir varlıktır. Fakat maalesef, biz bugün onu yeme, içme ve uyumaya hapsetmiş durumdayız.

Aslında, bu hâl Batı'nın ve kültürünün bir neticesidir. Bu acı tablo, aile müessesesinden mahrum, yuvanın sıcaklığını hiç duyamamış; belli bir yaşa kadar baba

evini otel gibi kullanan, rüşdüne erdikten sonra da anne-babasını terk edip başka bir yere gidebilen kayıtsız insanların eseridir. Ne yazık ki, son senelerde biz de, bir zamanlar uzaktan uzağa hayretle seyrettiğimiz bu tablonun bir parçası haline geldik. Belki uzun zaman direndik; cedşâhî ailelerimizi ve yuvamızın kudsiyetini korumaya çalıştık; fakat heyhat, fırtına çok şiddetliydi. Maalesef, bize ait değerler de bir bir yıkıldı. O sımsıcak ve huzurlu yuvalar, o güler yüzlü, saygıdeğer dede ve nineler, o sevimli, şirin evlat ve torunlar, hepsi bir bir devrilip gitti ve nesiller âdetâ harabeler içindeki baykuşlara döndü.

İşte, sıla mevzuundaki bu tahribin tamir edilmesi de çok önemli bir vazifedir. Bu yıkılışın yeni bir dirilişe çevrilmesi ve bozulanın yeniden düzeltilmesi nasıl olacak bilemiyorum. Fakat, zannediyorum, bunun için önce kendi kültürümüzü benimseme ve özümüze dönme adına millet çapında ciddi bir rehabilitasyona ihtiyaç var. Daha sonra, eğitimden mimariye kadar her sahaya aileyi koruma ve sıla-i rahimi gözetme mülahazasıyla müdahale etmek gerekli. Esaslarını dinimizden aldığımız ve asırlarca kendi kültürümüzle bir kalıba döktüğümüz aile ve sıla anlayışımızın kıymetini anlamadıktan, o kültürün kazandırdığına yeniden ulaşmadıktan, gelin ve damatları ona göre yetiştirip evlat ve torunları ona alıştırmadıktan, yaptığımız evlerin mimarisini bile bu gayeye matuf olarak ele alıp anne-baba ya da nine-dede için yarı beraber yarı müstakil haneler hazırlayarak, onlara istedikleri zaman kendilerini dinleme, dilediklerinde de torunlarını sevme fırsatı tanımadıktan sonra o eski günlerin huzur atmosferini ve o gül devirlerinin gönüllere gıda iklimini bir kere daha tatmamız mümkün değildir."[1141]

Akrabaya Tebliğ ve İrşad/Zaman ayırma

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): وأَنْذِر عشيرتكَ الأَقربين "*Yakın akrabalarını uyar!*"[1142] âyeti indiğinde ailesinin bütün fertlerini, akraba ve yakın komşularını Ebû Kubeys tepesinde toplamış ve: "*Ey Abdulmuttalip oğulları! Ey Fih oğulları! Ey Lüeyy oğulları! Ben şimdi şu dağın öbür yamacında düşman süvarilerinin bulunduğunu ve size saldırmak üzere olduklarını söylesem bana inanır mısınız?*" diye sormuştu. Onlar: "*Evet inanırız.*" deyince Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sözlerine şöyle devam etmişti: "*Ben şiddetli bir azaptan önce size gönderilmiş bir uyarıcıyım.*" Bunun üzerine, Ebû Leheb öfkeden yerinde duramaz hâle gelmiş, –hâşâ ve kellâ– "*Ağzın kurusun. Sırf bunun için mi bizi buraya çağırdın?*" demişti. "*Ebû Leheb'in iki eli kurusun. Kurudu da.*" mealindeki âyet-i kerimeyi ihtiva eden "Tebbet" (Mesed) Sûresi'nin indirilmesiyle de tesellî olan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Leheb gibi kimselerin mâni olmaya çalışmalarına rağmen Allah'ın emrini yerine getirmiş, her fırsatta aile ve akrabasına da tebliğ ve irşatta bulunmuştu.[1143] Öyleyse bize düşen

vazife, eş, çocuklar, kardeşler gibi en yakınlarımızdan başlayarak tebliğde bulunmak; Rabbimizi, Kitabımızı, Efendimiz'i, niçin yaratıldığımızı, vazifelerimizi, ahlaki değerleri üslubunca anlatmaktır.

Evet, tebliğ ve irşad edilme, hakkı hakîkati öğrenme konusunda da aile ve akrabalarımızın bizim üzerimizde hakları vardır. Dilimiz döndüğünce, gücümüz ve imkânlarımız yettiğince bu hakkı eda etmemiz, üzerimize bir vecîbedir. Başkalarıyla meşgul olurken, yabancılarla bol bol vakit geçirirken, hiç tanımadığımız insanlarla samimî dostluklar kurarken, aileyi ve akrabayı ihmal etmek, onlara hiç vakit ayırmamak ve dinimizi anlatmamak, hem işin tabiatına terstir hem de üzerimizde ciddi bir vebaldir. Tabiata terstir zira insan, cennete ailesi ve akrabalarıyla beraber girmek ister. Cennet gibi bir yol ve hayat tarzı bulan bir insanın bunu eşine, çocuklarına, anne babasına ve yakınlarına duyurmaması ve onların da ebedî mutluluğa ermeleri için çırpınmaması düşünülemez.

Bir kısım insanların vazife icabı yoğun çalışma tempoları sebebiyle de olsa, anne-babasını, ailesini, çoluk-çocuğunu ihmal etmesi kat'iyen doğru değildir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yiyip içmeden kendilerini gece-gündüz ibadete veren ve bu arada ailelerini ihmal eden arkadaşlarına: إِنَّ لِرِبِك عليكَ حقًّا ولِنفْسك عَلَيك حقًّا ولأَهْلك عليك حقًّا فأَعط كُلَّ ذي حَقٍ حَقَّه "*Allah'ın sizin üzerinizde hakkı var, nefsinizin sizin üzerinizde hakkı var, ailenizin sizin üzerinizde hakkı var, Allah'ın sizin üzerinizde hakkı var.. her hak sahibine haklarını veriniz.*"[1144] buyurmuştur. Biz bunu biraz daha genişleterek şöyle de diyebiliriz: Çalıştığımız müessesenin bizim üzerimizde hakkı var; anne-baba, eş-dost, çoluk-çocuğumuzun üzerimizde hakkı var; komşumuzun bizim üzerimizde hakkı var.. ve bütün bunlar, ihmale gelmez haklardır. O hâlde her hak sahibine hakkını vermemiz gerekir.

Akrabaya Maddî Yardım

Akrabalar konusunda yapılacak şeylerden biri de onları maddî ve malî açıdan gözetmektir. Bu konuda ilk akla gelen husus, yapılacak infakların, verilecek sadakanın öncelikle muhtaç olan ve çalışamayacak durumda bulunan akrabaya verilmesidir. Bu husus hadîs-i şeriflerde şöyle yer alır: الصدقةُ على المسكينِ صدقةٌ وعلي ذي الرحِم ثنتان: صدقةٌ وصِلةٌ "*Fakirlere yapılan tasadduk bir sadakadır, ama akrabaya yapılan ikidir: Biri sıla-i rahim, diğeri sadaka.*"[1145] Diğer insanlara karşı yapılan hibeden dönülebileceğini[1146] ifade eden Hanefîler, akrabaya yapılan hibeden dönmenin câiz olmadığını söylemişler, çünkü bunun aradaki alakayı kesmeye sebebiyet vereceğini belirtmişlerdir. Hatta akraba düşman da olsa ona tasaddukta bulunmak gerektiği, hadîs-i şerifte şöyle ifade buyrulmuştur: أَفضَلُ الصدقة على ذى الرحِم الكاشِح "*En faziletli sadaka, düşman da olsa akrabaya verilen sadakadır.*"[1147]

Meymûne Validemiz anlatıyor: "*Allah Resulü'nden izin almadan bir cariye azad etmiştim. Resulullah'ın* (sallallahu aleyhi ve sellem) *benimle kalma günü gelip, beraber olduğumuz zaman: "Ey Allah'ın Resulü, cariyemi azad ettim, fark ettiniz mi?" dedim. "Sahi bunu yaptın mı?" dedi. Ben, "Evet!" diye karşılık verince: "Keşke onu dayılarına verseydin, senin için daha hayırlı olurdu!" buyurdu.*"[1148]

Yukarıdaki âyette mahrem olanlar sayılırken, aynı zamanda maddî yardımda bulunulacak insanların sırası da bir işaret olarak verilmiş olmaktadır. Buna göre maddî olarak gözetilecek akraba, anne babadan başlar ardından aile ve çocuklar gelir sonra da kardeşler, amca, hala, dayı, teyze şeklinde devam eder. Yardıma muhtaç olan kişi uzak akraba ise, duruma göre o, yakın akrabanın önüne geçebilir. Bu da şartlara göre değerlendirilmelidir.

Anne, baba, dede, nine ve daha yukarısının nafakasını sağlamak evlat ve torunlar için vaciptir. Tabii bu durum, onların nafakaya muhtaç olması durumundadır. Hanefî ve Şafiî Mezhebi'ne göre anne baba çalışıp kazanmaya muktedir oldukları halde çalışmıyorlarsa bile nafakalarını temin çocukların üzerinde bir vecîbedir, çalışmaya zorlanamazlar. Çünkü Allah Teâlâ, anne babaya iyiliği emretmektedir.[1149] Eğer nafakaya muhtaç değillerse ihtiyaç anında onlara yardımda bulunmak, ihsan sayılmıştır. Eğer anne-babanın sadece bir çocukları varsa, ebeveynine bakmak ona vaciptir. Eğer birden fazla çocuk varsa, ebeveynlerinin masraflarını aralarında bölüşürler. Hanefîlere göre bu konuda kız çocukla erkek çocuk arasında fark yoktur. Eşit şekilde anne-babalarına bakarlar. Şafiîlerde de benzer durum söz konusudur.[1150]

Nafaka temini konusunda yakınlık derecesine göre sırasıyla bütün küçükler büyüklere bakmak zorundadır. Nafakanın miktarına gelince, bu ne kadar yeterli oluyorsa o kadardır.

Çocukların nafakası da babaya vaciptir. Baba fakir olup nafakayı karşılayacak durumda değilse, çocukların masrafları, imkânı olan dedeye ya da imkânı olan anneye düşer. Bunların imkanları da yoksa, sırasıyla en yakın akrabaya terettüb eder. Ancak evlatlar çalışmaya muktedir de çalışmıyorlarsa, anne-baba onları çalışmaya zorlayabilir.[1151]

Anne baba ve çocuklar dışında kalan akrabaya yardım meselesine gelince, Hanefîlere göre amca, kardeş, kardeşin oğlu, hala, teyze ve dayı gibi yakınların çalışma imkanları yoksa, nafakaya muhtaç iseler ve şahsın da gücü yetiyorsa onlara yardım etmesi vaciptir. Gücü yetmiyorsa yani fakirse onun üzerine nafaka vacip olmaz. Şafiîlere göre bu yakınlara nafaka sağlamak kişi üzerine vacip değildir. Bu akrabalar çalışmaya muktedir iseler, onlara nafaka sağlama konusunda Hanefîlere göre de mecburiyet yoktur. Amcaoğlu, dayıoğlu gibi yakınlar için ise bir zorunluluk söz

konusu değildir.[1152] Ancak her halükarda gücü yeten ve imkânı olanların, yakın akrabalarını gözetmesinde büyük sevaplar vardır. Zira bu, sıla-i rahimi kuvvetlendirir.

Mahrem Olan ve Olmayan Akrabalar

Bu konuya geçmeden önce mahrem ile nâmahremin tariflerini vermekte fayda vardır. Bir kadın için mahrem, kendisiyle evlenmesi haram olan erkektir. Namahrem de bunun tersi olup kendisiyle evlenmesi câiz olan erkek demektir. Tariften de anlaşılacağı üzere, mahremlikte "evlenilmesi haram olanlar" ifadesi, konunun özünü oluşturmaktadır.

Kendisiyle evlenilmesi haram olan (mahrem) erkekler, Kur'ân'da doğrudan sayılmamaktadır fakat aşağıdaki âyet-i kerimeden dolaylı olarak anlaşılabilir. Bu âyette bir erkeğin evlenmesi haram olan kadınlar sayılmaktadır: "*Ey mümin erkekler! Şunlarla nikâhlanmanız haram kılınmıştır: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz, kayınvalideleriniz, kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız. Fakat zifafa girmediğiniz eşlerinizin kızlarını nikâhlamanızda beis yoktur. Keza öz oğullarınızın eşleri ile evlenmeniz ve iki kız kardeşi nikâhınız altında birleştirmeniz de haram kılındı. Ancak daha önce geçen geçmiştir. Çünkü Allah gafur ve rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur).*"[1153]

Ayette evlenilmesi haramı olan 14 sınıf sayılmaktadır. Bunların yedisi kan bağından, ikisi süt emmekten, beşi de evlenmekten kaynaklanmaktadır. Evet, bu âyette mahremlik, üç yönden açıklanmaktadır: 1- Kan bağı 2- Süt emme 3- Evlilik.

Kan Bağıyla Birbirine Mahrem Olanlar

Bu âyet-i kerimeye göre, bir erkek için anne, nine, kız, kız kardeş, hala, teyze, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları mahremdir.

Buradan hareketle bir kadın için de, baba, dede, oğul, erkek kardeş, amca, dayı, erkek kardeşin oğulları, kız kardeşin oğulları mahremdir. Bu hususları kısaca açacak olursak:

Baba: Bir kadının babası, babasının babası, annesinin babası şeklinde yukarıya doğru bütün erkek büyükleri (dedeleri) kendisine mahremdir. Yani evlenmeleri ebedî olarak haramdır.

Oğul: bir kadının kendi oğlu, oğlunun oğlu şeklinde aşağıya doğru bütün erkek nesli (torunları) mahremdir.

Erkek kardeş: Bir kadının gerek ana-baba bir, gerek sadece ana-bir gerekse baba-

bir erkek kardeşi de kendisine mahremdir.

Amca: Kadın için babasının erkek kardeşiyle, dedesinin erkek kardeşi mahremdir. Onlarla ebediyyen evlenemez.

Dayı: Dayı da amca gibi mahremdir.

Kardeşlerin oğulları: Gerek erkek kardeşin gerekse kız kardeşin oğulları (erkek yeğenler) ve bunların nesilleri, bir kadın için mahremdir. Yani onlardan biriyle evlenmesi ebediyen haramdır.

Üvey oğullar: Bir kadının, kocasının önceki hanımından olan oğluyla evlenmesi de haramdır.

Kan bağından doğan akrabalarla evliliğin haram oluşunun sebebi Allah'ın emridir. Bu emrin bir hikmeti olarak da şöyle düşünülebilir: Bu akrabalar insana çok yakın olan ve daima sevgileri saygı ve saygınlıkları korunması gereken yakınlardır. Evlenmek câiz olsaydı, bu sevgi, saygı, hürmet korunamayacak, büyük yaralar alacak ve en yakın akrabalar arasında çok büyük anlaşmazlıklar çıkacaktı. Bu da bir toplum için, helâkete götüren bir felaket demektir.

Süt Emmeyle Birbirine Mahrem Olanlar

Yukarıdaki âyet-i kerimede süt emmeyle haram olanların sadece ikisi sayılmış, fakat teferruatını Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir hadîs-i şeriflerinde: الرَّضَاعَةُ تُحَرِّمُ مَا تُحَرِّمُ الْوِلَادَةُ "*Kan bağından dolayı birbirlerine haram olanlar, süt emmeden dolayı da haram olurlar.*"[1154] buyurarak, veciz olarak ifade etmiştir. Buna göre bir kadının, sütoğlu, sütbabası, süt dedesi, süt erkek kardeşi, süt amcası, süt dayısı, sütkardeşlerinin erkek çocukları ile evlenmesi ebediyen haramdır.

Fakat kadının emzirdiği çocuğun dışındaki diğer çocuklar, yani sütoğlun diğer kardeşleri, kadına ve kadının çocuklarına helâldir. Mesela Fatma Hanım, beş çocuklu bir annedir. Ayşe Hanım'ın, Halid, Mehmet, Hüseyin ve Sadık isimli 4 çocuğundan Mehmet'i emzirmiştir. Mehmet, Fatma hanımın süt çocuğu olmuştur ve mahremidir. Fakat Halid, Hüseyin ve Sadık, Fatma hanıma nâmahremdir. Çünkü onları emzirmemiştir. Dolayısıyla aralarında evlenme yasağı yoktur. Ayrıca Halid, Hüseyin ve Sadık, Fatma hanımın diğer çocuklarına da helâldir. Bunların aralarında evlilik câizdir. Burada mahremlik Fatma Hanım, Fatma Hanım'ın kocası, babası, çocukları, erkek kardeşleri, kız kardeşleri ile süt çocuğu olan Mehmet arasında gerçekleşmektedir. Aynı anneden emen bütün çocuklar mahremdir. Bu yüzden sütkardeşliği ilan edilmeli ve sütkardeşler birbirlerini bilmelidirler.

Evlilikle Birbirine Mahrem Olanlar

Sahih bir evlilik yoluyla bir kadının mahrem olduğu erkekler vardır. Bu erkeklerle evlilik haramdır. Ancak bu haramlık ebedî ve geçici olarak ikiye ayrılır. Evlilikten dolayı kendisiyle nikâhın ebediyyen haram olduğu kişiler, bir erkek için; kayın valide, üvey kız, gelin ve torunların hanımlarıdır. Bir kadın için de; kayınpeder, üvey oğul, damat ve torunların kocalarıdır.

Geçici olan haramlık ise, kocanın erkek kardeşi ve onun oğlu, kocanın amcası ve dayısı iledir. Ölüm veya boşanmayla evliliğin sona ermesinden sonra bu mahremler arasında haramlık kalkar. Evlilikle geçici mahrem olanlar arasında, evlilik açısından bir mahremiyet olsa da dokunma, yalnız kalma bakımından haramlık devam eder. Bu konuda dikkatli olunması gerekir. Mesela, bir kadın, kocasının erkek kardeşiyle, dayısıyla evlenemese de, onlarla yalnız kalması, onlara dokunması helâl değildir.

Bahsedilen mahremlikteki sıralamaya, akrabalar arasındaki sıla-i rahimde gözetilecek bir sıra olarak da bakılabilir. Yani bir kadının, akrabalar arasında kimlere öncelik vereceği, ilk olarak kimlerin hukukunu düşüneceği konusu, mahremlik derecesine göre belirlenir.

Mahrem Akrabalar Arasında Dikkat Edilecek Hususlar

Bu hususu üç açıdan ele alabiliriz.

Bakmak

Vücudun gösterilmesi câiz olmayan kısımlarına avret denir. Kadınla erkeğin birbirine karşı avreti olduğu gibi erkeklerin kendi aralarında ve kadınların da kendi içlerinde mukabil şekilde avretleri vardır. Diz ve göbek arası, karı-koca hariç, bütün insanların karşılıklı avretidir. Erkekler kendi aralarında, kadınlar da kendi içlerinde biri diğerinin diz kapağı ile göbek arasına bakamaz. Mahrem olmayan bir erkeğe karşı kadının el, yüz ve ayak hariç bütün vücudu avrettir. Şafiîlere göre ayak da avrettir. El ve yüzün avret olmaması, bunlara bakmanın tamamen serbest olduğu manasına gelmez. İhtiyaç halinde -dikkatlice bakmamak şartıyla- nazar etmek caiz olsa da ihtiyaç dışında veya dikkatlice bakmak caiz değildir. Şehvetle bakmak ise tamamen haramdır.

Bir kadın, mahreminin diz kapağı ile göbek arası hariç vücudunun diğer kısımlarına bakabilir. Buradaki bakabilir ifadesi, içinde ihtiyatı da barındıran bir kelimedir. Yani her ne kadar bir kadın, mahrem bir erkeğin avret olmayan yerlerine bakabilirse de edeb ve sedd-i zerâi[1155] açısından nazar etmemesi daha evladır. Karı-koca arasındaki bakma meselesi ise daha müsamahalı bir husustur. Zira onlar arasında bir yasaklama söz konusu değildir. Meselenin sadece edep yönü düşünülmelidir.

Dokunmak

Mahrem olmayan karşı cinslerin birbirlerine dokunmaları caiz değildir. Bir kadın, kendisine yabancı olan bir erkeğin hiçbir yerine dokunamaz. Zaruret halinde ihtiyaç kadar ruhsat vardır. Kardeş, erkek yeğen, dayı, amca, süt kardeş, kayınpeder gibi mahrem yakınlara dokunmada ise bir mahzur yoktur. Ancak tedbiri elden bırakmamak gerekir. Yaşların birbirine yakın olması gibi hallerde çirkin hisleri uyandıracak her türlü dokunmadan kaçınmak icab eder.

Kadının el, yüz ve ayağının avret olmaması, erkeklerin onlara rahatça bakabileceği manasına gelmez. Bakma açısından kadının bütün vücudu avrettir. Hatta kadın olduğunu bilerek onun elbisesine bakmak dahi câiz değildir. Bu açıdan kadınların, erkekleri zor durumda bırakmamak ve günaha sevk etmemek için daha dikkatli giyinmeleri gerekir.

Geçici mahremiyeti olanların, yani evlenilmesi ebedî değil de geçici olarak haram olan, kayın, eşin dayısı ve amcası gibi kişilere dokunmak da bir kadın için câiz değildir.

Yalnız kalmak

Mahremlerin yalnız kalması meselesine gelince, evlenmeleri ebediyyen haram olanların kapalı bir mekanda başbaşa bulunmaları câizdir. Evlenmeleri ebediyyen değil de geçici olarak haram kılınanların ise bir arada yalnız kalmaları haramdır. Buna göre, bir kadının, eşinin erkek kardeşiyle bir arada bulunması câiz değildir. Bu hususa Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "helaktir" demiştir.[1156] Çünkü kocası öldüğünde ya da boşandıklarında kocasının kardeşiyle evlenmesi helâldir. Yine bir kadının, eşinin dayısıyla, amcasıyla yalnız kalması da helâl olmaz.

Mahrem Olmayanlar (Nâmahremler)

Bir kadın için mahrem olmayan herkes nâmahremdir. Dolayısıyla yukarıda mahrem olarak sayılan akrabanın dışındaki yakınlar nâmahrem sınıfına girer.

Kısaca arz edecek olursak akraba olup da kadına nâmahrem olanlar; amca-dayı-hala-teyze oğulları, babanın ve annenin amca-dayı-hala ve teyze oğulları, hala-teyzenin kocaları, kız kardeşinin kocası, bu sayılanların erkek çocukları ve bunların daha ötesindeki uzak akrabalardır.

Kız kardeşin kocası, teyzenin ve halanın eşleri, geçici mahremiyete sahiptirler. Kız kardeşin, teyze ve halanın ölümü ya da boşanması neticesinde onlar da nâmahrem olurlar. Tabii, dokunma ve yalnız kalma bunlar için her hâlükârda haramdır.

Kayınpeder ve Kayınvalidelerin Elleri Öpülebilir mi?

Kayınpeder ve kayınvalide, evlilik bağıyla mahrem olduklarından ve baba-anne gibi görüldüklerinden dolayı onların elleri öpülür. Ancak kayınpederle gelinin, kayınvalideyle de damadın yaşlarının birbirlerine yakın olması durumunda ihtiyata en muvafık olanı el öpülmemesidir. Yaş yakınlığından dolayı istenmeyen haller yaşanabilir. Bu durum şahıstan şahsa da değişebilir. Zaten el öpmek gibi dinen bir mecburiyet de yoktur. Bu, örfümüzde yerleşmiş bir husustur.

Kayınpeder ve Kayınvalideyle Gelin veya Damadın Karşılıklı Görev ve Sorumlulukları

Bu konuda, karı-koca arasında uyulması gereken hak ve vazifelerde olduğu gibi kesin ve net hükümler yoktur. Meseleyi daha çok, -evlilik vesilesiyle bir akrabalık oluştuğu için- akrabalık haklarının gözetilmesi ve eşlerin karşılıklı birbirlerini razı ve mutlu etmeleri yönüyle ele almak daha doğru olacaktır.

Gerek akrabalık ilişkilerinin gözetilmesini emreden âyetlere, gerekse Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) konuyla ilgili hadîs-i şeriflerine baktığımızda, en yakın daireden başlayarak akrabalık haklarının yerine getirilmesinin dinimizde çok önemli bir esas olduğu görülecektir. Öyle ki, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şeriflerinde: لا يدخُل الجنّة قاطع رحِم *"Sıla-i rahmi kesen cennete giremez."*[1157] buyurarak, akrabalık bağını koparmanın bir insanı cennetten mahrum bırakacak kadar büyük bir günah olduğunu ifade etmiştir. Başka bir rivayette ise akrabalık bağlarını koparmak kıyamet alameti olarak gösterilmiştir.[1158] Kur'ân-ı Kerim'de de: واتّقوا اللهَ الّذي تساءلونَ بِهِ والأرحام *"Kendisini vesile ederek birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlık etmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakınınız."*[1159] buyrularak Müslümanlar ikaz edilmiştir.

Hiç şüphesiz akraba dediğimizde ilk aklımıza gelen, anne babamız başta olmak üzere mahrem hısımlarımız ve kan yoluyla oluşan diğer hısımlarımızdır. Ancak akrabalık sadece kan yoluyla oluşmaz. Bunun yanında süt emzirme bir akrabalık sebebi olduğu gibi, aynı zamanda evlilik akdiyle de, eşlerden her biri yeni akrabalar edinmektedir. Özellikle, eşlerden her birinin anne-babası diğeri için mahrem yani ebediyen onunla evlenmesi haram olmakta ve evlenen kişi adeta manevî ikinci bir anne-babaya kavuşmaktadır. Anne-babalar için de, evlenen çocuklarını düşündüğümüzde, aynı durumun söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bunun için kişinin, kayınvalidesi veya kayınpederine karşı yerine getirmesi gereken sorumluluklar açıkça belirtilmemiş olsa da, akrabalık bağlarını güçlü tutmayı emreden nassların bunları da içine alacağını söyleyebiliriz.

Meselenin bir diğer yönü de şudur. Eşlerin karşılıklı birbirlerini mutlu edebilmeleri ve aralarındaki muhabbet ve meveddetin artması, aynı zamanda her birinin diğerinin akrabalarına karşı iyi davranmasına da bağlıdır. Yani Müslüman bir hanımın eşine iyi davranmasının bir diğer yönü de eşinin anne ve babasına karşı güzel muamelede bulunması, onlara karşı hürmet ve takdiri elden bırakmamasıdır. Aslında kayınvalidesine yardımcı olan ve ona iyi davranan bir kadın kocasına da ikram ve iyilikte bulunmuş olur. Çünkü bu duruma şahit olan koca da hanımına ve onun annesine karşı iyi davranacaktır. Böylece kayınvalide veya kayınpederine karşı hüsn-ü muâşerete riayet eden bir kadın, kocasının takdir ve sevgisini kazanmak suretiyle aslında kendine iyilik yapmış olur. Zira Allah Teâlâ: هل جزاء الإحسان إلا الإحسانُ "*İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?*"[1160] buyuruyor. Bu mesele insanlar arasında şöyle vecizeleşmiştir: İnsan, ihsanın kölesidir.

Görüldüğü gibi bu konuya bakışımız, daha çok eşlerin birbirlerini mutlu etmeleri, akrabalık bağlarının gözetilmesi ve genel ahlak kuralları çerçevesinde olmalıdır. Diğer yandan erkeğin hanımını, anne-babasına hizmet için zorlaması doğru olmadığı gibi, hanımın da bu konuda müstenkif davranması, "Benim böyle bir vazifem yok." diyerek onlara iyilikten kaçınması ahlakî değildir. Bilakis ona düşen, onlara mümkün mertebe ihsan ve ikramda bulunmaktır. Hiç şüphesiz aynı durum erkek için de geçerlidir.

Öte yandan, bizim için hayat kurtarıcı özelliğe sahip olan İslâmî değerlere ters olmayan, usuldeki ifadesi ile Kur'ân'ın ruhuna ve ümmetin maslahatına uygun tatbikatlar Müslümanlar için de bağlayıcıdır. Küçük-büyük, Müslüman olan olmayan bütün insanlara merhamet, şefkat ve adalet ile yaklaşılmasını emreden bir dinin, kayınpeder ve kayınvalide gibi akrabalık bağı teessüs etmiş kişilere hürmet gösterilmesini emretmemesi düşünülemez.

Hülasa eşler birbirlerinin anne babalarını aslî anne babaları gibi kabul edip, onlara saygı göstermeli ve hizmetlerinde bulunmalıdırlar. Bu durum, insanî ve ahlakî olmanın ötesinde evlatlar için aynı zamanda dini bir görevdir. Aynı şekilde kayınvalide ve kayınpederler de, gelinlerini veya damatlarını öz oğulları veya kızları gibi görmeli ve aynı şefkat ve merhametlerini onlara da göstermelidirler.

Kayınpeder ve Kayınvalideye Baba-Anne Demenin Hükmü

Kişinin esas anne-babası, doğumuna vesile olan kişilerdir. Bu hususu bir âyet şöyle ifade eder: إنْ أمهاتهم إلا اللائي ولدنهم "*Onların anneleri sadece kendilerini doğurmuş olanlardır.*"[1161] Meseleye temel teşkil edebilecek diğer iki âyet de şöyledir: وما جعل أدعياءكم أبناءكم "*Evlatlıklarınızı da öz oğullarınız kılmamıştır.*"[1162]; ادعوهم لآبائهم هو أقسط عند الله "*Evlatlara babalarını esas alarak isim verin! Böyle yapmak Allah nezdinde daha doğrudur.*"[1163]. Bu âyetlerden ve bu

âyetlerin nazil olması münasebetiyle ifade buyrulan hadîs-i şeriflerden âlimlerimizin çıkardıkları netice şudur: Baba insanın kendi babasıdır, anne de kişinin kendi annesidir. Buradan hareketle, eşlerin baba ve anneleri, diğer eş için hiçbir zaman hakîkî baba ve anne olmazlar, onların yerini tutmazlar. Bu sebeple onlara anne-baba demek örfen ma'kul ve makbul olsa da, bir baba ve anne gibi hürmet ve ikramda bulunmakla beraber, hitap ederken "hacı baba" "hacı anne" gibi uygun bir sıfat ilavesiyle hitapta bulunmak daha uygundur.

Böyle bir hassasiyet, aynı zamanda hakîkî anne ve babayı gücendirmeye de mâni olacaktır. Zira anne babalar, evlatlarının başkalarına anne, baba demelerini sindiremeyip alıngan davranabilirler. Böyle bir gücendirme ihtimaline binaen, eşlerin, başka yerlerde deseler bile kendi anne, babalarının yanında kayınpeder ve kayınvalidelerine baba, anne dememeleri tavsiye edilir. Özellikle arada bir kıskançlık da söz konusuysa bu konuda daha hassas davranılmalı, anne, babaya, kendilerinin her zaman farklı oldukları hissettirilmeli ve tatsızlığa meydan verilmemelidir.

Anne-Baba ve Eş Arasındaki Dengenin Sağlanması

Anne-baba ile hanım arasında kalındığında, hukuk zedelenmediği müddetçe, anne, baba razı edilmeli/edilmeye çalışılmalı, hanım da yönlendirilmeli, teşvik edilmeli ve bazen de tavır konulmalıdır. Fakat kesinlikle boşanmaya varacak sertlikler gösterilmemelidir. Zira anne, babadan dolayı eşler boşanmaz. Aynı durum kadın için de geçerlidir. O da, kocasından dolayı kesinlikle anne babasına karşı gelmemeli, onların hukukunu ihmal etmemeli ve onlara gereken saygı ve sevgide kusur etmemelidir. Zira Cenab-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de kendisine ibadetten sonra hemen onların hakkını hatırlatmış ve "öf" bile demeyin diyerek meseleyi kestirip atmıştır. Cenab-ı Hakk'ın onlara aslan payını verdiği yerde bizim buna muhalif davranmamız câiz olmaz.

Anne baba, genelde hissî davranırlar. Bu açıdan elden geldiğince onların hissiyatını gözetmek gerekir. Mesela bazı durumlarda bir anne, oğlunu gelininden kıskanabilir. Oğul, bu kıskançlığı problem haline getirmemeli ve gerekirse müdarâta/idare etmeye başvurmalıdır. Diğer yandan hanım ise kayınvalideye karşı hukuku zedeleyici davranabilir. Mesela kocasını annesine yardım etmekten alıkoyabilir. Bu durumda, hanımın sözüne bakarak annenin hukuku çiğnenmemelidir. Bu gibi hallerde hanım yönlendirilmeli ve kendisine nasihat edilmelidir. Nasihatin fayda vermediği yerlerde ise evin içinde kalmak şartıyla tavır konabilir. Bu tavrın ne olacağı hususu, Kur'ân'da ve hadis-i şeriflerde beyan edilmiştir.

Elden geldiğince hissiyat gözetildiği ve hukuk ihlalleri olmadığı halde valideynin,

“Hakkımı helâl etmiyorum.” demesi çok şey ifade etmez. Zira bu söz hissîdir; mantıkî ve hukukî değildir. Aynı zamanda çocuğuna gücünün üzerinde yük yüklemek demektir. Mesela, anne, oğluna, “Hanımını döversen sana hakkımı helâl etmem.” dediğinde bu söz bir mana ifade eder. Ama oğlunu gelininden kıskandığı için, “Sen beni hiç gözetmiyorsun, beni sevmiyorsun, sana hakkımı helâl etmiyorum.” diyorsa bu sözün bir temeli yoktur. Oğul, normal şartlarda elinden geleni yaptığı müddetçe mes’ul olmaz. Haksız olan annenin yaptığı beddua, haksız olduğu için yerini bulmaz. Zira beddua, o bedduaya layık olana ulaşır.

Evet, anne-babanın hissî konuşmalarının tesirinde kalıp aileyi kırıp dağıtmamalı ve sertlikler oluşturmamalıdır. Bunun yanında hanımın hissî tavırları yüzünden de anne baba ihmal edilmemelidir. Mesela, fakir anne, babaya yardım etmek ve her ay bir miktar vermek isteyen birini, hanımı bundan menedemez. Bu konuda erkek, reislik vazifesini yerine getirmeli ve ağırlığını koymalıdır. Gerekirse, çocuklarına az yedirmeli, evine alacağı şeyi az almalı ama mutlaka anne, babasına maddî olarak yardım etmelidir. Aynı şekilde yazın kocasının memleketine gitmek istemeyen bir hanım, haksızlık yapıyor demektir. Hâlbuki o, her şeye rağmen katlanmasını bilmeli, gidip sıla-i rahmi eda etmeli, böylece hem kocasını hem de kayınvalide ve kayınpederini hoşnut etmelidir. Sonunda anne-baba haksız bir şekilde hoşnut olmasalar bile en azından gelin, kendine düşen görevi yerine getirmiş olur. Bunun yanında bir erkek, hanımını, geçinemediği anne-babasının yanında yalnız kalmaya zorlamamalıdır. Kalacaklarsa beraber kalmalı, yaşanacak sıkıntıları beraberce göğüslemelidirler.

Hâsılı, bir taraftan valideynin hissiyat ve hukuku gözetilmeli, diğer taraftan da aile içi denge korunmalıdır. Hakka riayette hassasiyet gösterilip hisler de elden geldiğince okşandığında öyle inanıyoruz ki, anne-baba ile karı-koca arasında hoşnutsuzluk yaşanmayacak, yaşanan ufak tefek rahatsızlıklar ise çabucak giderilecektir.

Burada valideyne düşen vazifeler de vardır: Valideyn, evli olan çocuklarını uzaktan takip etmeli, zaman zaman yönlendirici olmalı, onların kendi kendilerine ayakta durmalarını sağlamalı, bunun için beklemeli, fakat kesinlikle iç işlerine müdahele etmemelidirler. Bu müdahale ancak zaruri hallerde olmalıdır. Yani ailenin çatırdadığı hissedildiğinde anne-baba devreye girmelidirler. Müdahale ederken de katiyen yapıcı olmalı, “senin kızın şöyleydi, benim oğlum böyleydi” şeklinde karşı tarafı tenkit edici, suçlayıcı şekilde konuşmamalı; bilakis her anne-baba kendi çocuğuna nasihat etmeli, eşine iyi davranması ve sabretmesi yönünde tavsiyelerde bulunmalı ve böylece mukaddes bir müessese olan aile ayakta tutulmalı ve şeytanı sevindirecek bir şey yapılmamalıdır. Unutulmamalıdır ki, şeytanı en çok sevindiren şeylerden biri de ailenin parçalanmasıdır.

Ayrıca anne-baba, evli olan çocuklarından, kendileri için borca girmelerini istememeli, hele hele kredi çektirmek suretiyle onları günaha ve gereksiz harcamalara sokmamalıdırlar. Eşler ise, anne-babalarına yardım edeceklerse, bunu kendi aralarında istişareli ve haberli yapmalıdırlar. Her ne kadar bir erkeğin anne babasına yapacağı yardımı hanımına bildirme mecburiyeti olmasa da ailenin saadeti adına söylemesi daha uygundur.

Bir Kadın, Kayınpeder ve Kayınvalidesine Bakmak Zorunda mıdır?

Evlatların, yardıma muhtaç olan anne babalarına bakmaları zarurîdir. Tıpkı anne-babanın belli bir yaşa kadar evlatlarına bakmak mecburiyetinde oldukları gibi. Ancak bu evlatlar evli ise durum ne olacaktır? Anne, baba nerede kalacak, bakım görümlerini kim yapacak? Erkek evlatlar, evli de olsalar anne babalarına bakmak zorundadırlar. Babalık ve annelik hakkı bunu gerektirir. Ya kendileri bakarlar; yani yemeklerini yapar, çamaşırlarını yıkar, rahatlarını temin ederler ya da hanımlarına baktırırlar. Hanımın bakması hukuken bir vecîbe değildir. Ancak ev içinde uygulanacak güzel bir siyaset ve anlaşmayla onun da yardımı sağlanabilir. Gerekirse ona hediyeler alınır, gönlü yapılır ve karşılıklı yardımlaşmayla anne-babaya hizmet edilir.

Eğer hanım bu konuda diretiyorsa, kendisi de iş-güç sebebiyle gerektiği gibi valideynine bakamıyorsa, bir hizmetçi tutmalıdır. Evet, erkek evlat, o biricik varlık sebeplerine ya kendisi bakacak ya da birisine baktıracaktır. Bu konuda malî harcamalara da katlanacaktır. Valideynin kendi evlerinde olmaları ya da evlatlarının evinde bulunmaları durumu değiştirmez, her halükarda bakılmaları gerekir. Tabiî, sıcak bir yuvada hep beraber bulunmaları, baba-oğul-torun kaynaşarak yaşamaları daha makbuldür. Çünkü meselenin hem anne-babaya hem çocuklara hem de torunlara bakan faydaları, sevapları, hayatın ilerleyen safhalarına yönelik neticeleri vardır. Örf ve adetlerimiz de bu duruma yabancı değildir.

Evli olan kız çocukları da erkek evlatlar gibi anne babalarına bakmak zorundadırlar. Nafaka yükümlülükleri eşittir.[1164] Ancak pratik hayat ve aile hukuku itibariyle imkânları çok olmayacağından dolayı erkek evlat gibi bu vazifeyi gerçekleştiremezler. Erkek evlatlar varsa bakım görüm çoğunlukla onların üzerine düşer. Ama erkek evlat yoksa ya da var da bakmıyorsa, bu durumda evli olan kız, kocasıyla anlaşarak, onun gönlünü yaparak, valideynini kendi evine almak ya da onların evine gidip gelmek suretiyle ilgilenir. Kocasının da bu konuda anlayışlı olması, eşinin hissiyatını göz önünde bulundurması gerekir. Ebedî hayat arkadaşının anne-babasına kendi anne babası gibi bakmalı ve gereken ehemmiyeti göstermelidir. Eğer bir kadının kocası anlayışlı değilse ve izin de vermiyorsa,[1165] kadın, maddî imkânları el verdiği ölçüde

kendi anne babasına malî yardımda bulunmalı, bunu yapamıyorsa başkalarının yardımını temin etmeye çalışmalıdır. Gerekirse devlete, belediyelere, vakıflara müracaat etmeli ve maddî yardım sağlamalıdır.

Netice itibariyle, kayınpeder ve kayınvalideye bakmak bir gelin ve damat için zarurî olmasa da evlatlar için bunda mecburiyet vardır. Bu sebeple kadın kocasını, erkek de hanımını razı ederek anne-babalarına bakmalılar ya da baktırmalılar. Kur'ân'ın hükmüyle valideyne "öf" bile denmeyecekse, onların bakımını yapmamak, bu konuda tembellik, ihmalkârlık göstermek, onları yalnız bırakmak, hele bir de götürüp huzur evi denilen yerlere teslim etmek ne büyük günahtır, düşünülmeli. Tabi, anne-babanın da bir "Allah razı olsun" sözünü, gelinine çok görmemesi gerekir.

Süt Akrabalığı

Fıkıh kitaplarında "radâ'" kelimesiyle karşılanan süt emme meselesini biz burada konumuz itibariyle süt akrabalığı olarak ifade edeceğiz. Bir çocuğun ilk iki buçuk yaşı içinde bir kadından süt emmesiyle veya kadının emzirmesiyle süt akrabalığı gerçekleşmiş olur. Hanefîlere göre bir defa emmeyle süt akrabalığı tahakkuk ederken, Şafiîlere göre en az beş defa emilmesi gerekir. İki buçuk yaşından sonra süt emmekle süt akrabalığı oluşmaz. Öyleyse iki husus öne çıkıyor: Birincisi iki buçuk yaş sınırı, ikincisi en az bir defa emmek.[1166] Süt akrabalığı, Hanefîlere göre iki erkek ya da bir erkek iki kadın şahitle tespit edilir. Şafiîlere göre ise dört kadının şahitliği gerekir.

Şahitlik meselesini kolay kılmak için, süt emmeyi ilan etmeli, yani en azından akrabalara, komşulara söylemelidir. Esasen şahitlerin gerekliliği, herhangi bir karışıklık halinde işin mahkemeye intikali esnasında gereklidir. Yoksa aileler, çocuklarının kim tarafından emzirildiğini biliyorlarsa, emziren kadın ve kocası da bunu inkar etmiyorsa, ayrıca şahit aramaya gerek yoktur.

Aralarında süt akrabalığı olanların birbirine mahremiyetini daha önce zikretmiştik. Tekrarına gerek duymuyoruz.

Akrabayı Ziyarette Belirtilen Bir Zaman Aralığı Var mıdır?

Âyet ve hadislerde şu akrabanızı şu kadar zamanda bir ziyaret edin şeklinde bir hüküm yoktur. Her ne kadar bazı kitaplarda anne-babayı haftada bir diğer akrabaları ise senede bir ziyaret etmek gerektiği söylense de[1167] bu durum, zamana, şartlara, şahısların durumuna göre hüküm alır. Ayrıca alakayı koparmamak manasına gelen sıla-i rahim, sadece ziyaretten ibaret olmadığına göre, bu gün telefonla, internet vasıtasıyla, mektuplarla, gidip gelen insanlar vesilesiyle akrabalarla alakamızı devam ettirebilir ve böylece sıla-i rahimi eda etmiş, ondan beklenen ecr ü sevâba da inşaallah

ulaşmış oluruz. Nitekim bir hadislerinde Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyururlar: بلُّوا أَرحامكمْ ولو بِالسَّلام *"Bir selamla da olsa, akrabalarla alakanızı devam ettiriniz."*[1168]

Valideyni ve Yakın Akrabayı Huzur Evlerine Vermenin Hükmü

Yukarıda, sıla-i rahim ve maddî yardımda bulunma başlıkları altında anlatılanlar ışığında düşündüğümüzde, valideyn ve akrabanın bakım ve görümünü sağlamak kişi üzerine vaciptir. Durum böyle olunca o varlık sebeplerimizi, cenneti kazanma vesilelerimizi, kanımızda kanları, canımızda canları bulunan o yakınlarımızı huzur evine vermenin câiz olmadığı kendiliğinden ortaya çıkar. Özellikle valideynin huzur evi denilen o ızdırap yuvalarına verilmesi, büyük bir vebaldir ve aynı zamanda cenneti kazanmak gibi önemli bir fırsatı kaçırmak demektir. Zira hadîs-i şerifin ifadesiyle cennet annelerin ayakları altındadır. Yine hadisin ifadesiyle, babasını pazarda köle olarak bulup azad etmedikten sonra bir evlat, onun hakkını ödeyemez. Yani onların haklarını ödemek kolay değildir.

Huzur evleri ismiyle açılan yerler ne kadar rahat olsa da, orada çalışanlar ne derece içten davransalar da hiçbir zaman evlat sevgisinin yerini dolduramazlar. Orada göstermelik mutluluk tablolarıyla avutulmaya çalışılan anne-babaların esas aradıkları yer, evlat ve yakınlarının yanıdır. Her ne kadar bazı anne babalar, evlatlarını rahatsız etmemek için huzur evlerine gönüllü gittiklerini söyleseler de esas hissiyatları bu değildir. Evet, anne-babayı hissiyatlarına göre değerlendirmeli, dış görünüşündeki mutluluklarına göre değil. Burada huzur evleri adıyla iştihar etmiş yerler olmasın demiyoruz. Zira pek çok sahipsiz, evladından hayır görmeyen insan var. Bunlar için bakım görüm şarttır ve bu da devletin vazifesidir. Ancak, başta bir evlada düşen vazife, anne babasına sonuna kadar bakması, onları yanında barındırması, eşini ve çocuklarını bu konuda ikna etmesi, eğer aynı evde olmayacağına inanıyorsa ve imkânı da varsa kendisine yakın bir yerden ev tutmasıdır. Hâsılı evladın bir şekilde onları yanında tutması ve onların dualarına mazhar olması gerekir. Sözün burasında Bediüzzaman Hazretlerinin büyük bir tahşidatla anne-baba hukukunu nazara verdiği Yirmibirinci Mektup'tan bir kısmını özetle aktaralım:

"Ey insan! Aklını başına al. Eğer sen ölmezsen, ihtiyar olacaksın. اَلجزاء مِن جِنْس العمِلِ "Ceza, amelin cinsindendir." sırrıyla, sen valideynine hürmet etmezsen, senin evlâdın dahi sana hürmet etmeyecektir. Eğer âhiretini seversen, işte sana mühim bir define; onlara hizmet et, rızalarını tahsil eyle. Eğer dünyayı seversen, yine onları memnun et ki, onların yüzünden hayatın rahatlı ve rızkın bereketli geçsin. Yoksa onların varlığını ağır görmek, ölümlerini temenni etmek ve onların nazik ve çabuk kırılan kalblerini

rencide etmek ile خَسِرَ الدُّنيا و الآخِرة *"Dünyada da ahirette de hüsrana uğradı."* sırrına mazhar olursun. Eğer rahmet-i Rahmân istersen, o Rahmân'ın senin hanendeki emanetlerine rahmet et.

Âhiret kardeşlerimden Mustafa Çavuş isminde bir zât vardı. Dininde, dünyasında muvaffakıyetli görüyordum. Sırrını bilmezdim. Sonra anladım ki, o muvaffakıyetin sebebi, o zâtın, ihtiyar peder ve validelerinin haklarını anlaması, onların hukukuna tam riayet etmesi ve onlar vesilesiyle rahata ermesi, merhamete mazhar olmasıymış. İnşâallah âhiretini de tamir etmiş. Bahtiyar olmak isteyen, ona benzemeli."[1169]

Bayramlarda ve Yaz İzinlerinde Akraba Ziyareti

Bu konuda dinimizce konulan ve şekil, zaman belirleyen bir hüküm mevcut değildir. Aslında bir konuda kesin prensip koymamak da dinimizin ayrı bir kararı sayılmalıdır. Zira hüküm vermediği o konuyu insanların ve zamanın şartlarına bırakmış demektir ki bu da ayrı bir disiplindir. Evet, akrabayı ziyaret konusunda şekil ve zaman aralığı hususunda verilmiş bir çerçeve yoktur.

Bayramların kendine ait hususiyeti vardır. O günlerde başta anne-baba olmak üzere en yakından başlayarak –ki bu sıralama yukarıda sıla-i rahim başlığı altında verilmişti- bütün akraba-i taallûkât nazara alınmalı, mümkün olduğunca yanlarına gidilmeli, bu mümkün değilse Allah'ın zamanımızda bizlere lutfettiği nimetler olan telefon ve diğer haberleşme vasıtaları kullanılmalı, hatta görüntülü telefonlarla yüz yüze hasret giderilmeli, karşılıklı özlem ve sevgiler ifade edilmeli, böylece bayram daha bir kutsî neşe ile geçirilmelidir. Bu şekilde hem bayramlarımız farklı bir bayram haline gelir hem de sıla-i rahimde bulunmuş oluruz.

Yaz izinlerine gelince, aslında sadece yaz izinlerinde değil bütün zamanlarda akrabalar aranıp sorulmalı ve bağlar koparılmamalıdır. Bu genel kaide bir vecîbe olarak idrak edilip içe sindirilirse, onları ziyaretteki zaman aralığı, ziyaret şekli vs. bunlar kendiliğinden ayarlanacaktır. Yaz izinleri bu iş için biraz daha geniş imkân sağlar, fakat meseleyi yaz izinleriyle sınırlandırmamak gerekir.

Burada çokça sorulan en önemli hususlardan biri de, bir karı-kocanın yazın anne babalarını nasıl ziyaret edecekleri, önce hangisine gidecekleri, hangisinde ne kadar kalacaklarıdır. Bu hususta da dinimiz tarafından açıkça beyan edilmiş bir hüküm yoktur. Dolayısıyla bu, kişilerin durumuna kalmaktadır. Kısaca şöyle bir dengeden bahsedilebilir: Anne babanın beklentilerini karşılayacak, hissiyatlarını okşayacak fakat aynı zamanda aile içi huzursuzluğa da sebebiyet vermeyecek şekilde bir ziyaret ve sıla-i rahim gerçekleştirilmelidir. Evet, 20-30 günlük bir yaz izninin yarısı ailece bir tarafta, yarısı da yine ailece diğer tarafta geçirilebilir. Veyahut da, iznin üçte biri baba

evinde, üçte biri kayınpeder-kayınvalide yanında, üçte biri de ailece baş başa kalınacak başka bir mekânda, bir manevi programda değerlendirilebilir. Kadın, kocasının izniyle kendi anne-babasının yanında biraz daha fazla kalabilir. Koca, hanımını kayınpederinin yanına bıraktıktan sonra, kendisi anne babasının yanında bulunup onların ihtiyaçlarını karşılayabilir. Bu konuda tavsiyemiz, kaynaşmayı sağlayacak şekilde bir dengenin ayarlanması ve herkesin gönlünün alınmasıdır. Eğer aile ziyaretlerinde huzursuzluk yaşanıyor da bunu aşmak zor oluyor ya da mümkün olmuyorsa ve bu durum aileye zarar veriyorsa, o zaman sıla-i rahim vazifesini yerine getirmek için biraz kalıp eve dönülebilir ya da ailece güzel vakit geçirilebilecek başka bir ortam düşünülebilir.

Dikkat edilecek diğer bir husus da, valideyn ve akrabaları ziyaret sırasında eşlerin birbirlerini rencide edici davranışlarda bulunmamalarıdır. Rencide etmek şöyle dursun aksine, karşılıklı olarak birbirlerine iltifat etmeleri, fırsat buldukça birbirlerini nazara vermeleri, yüzlerine karşı olmasa bile arkalarından birbirlerini övmeleri ve iyi bir aile portresi ortaya koymaları gerekir. Belki bu halleriyle diğer aile ve akrabalara da örnek olurlar.

Memleket ziyaretlerinde sıla-i rahimin bir parçası sayılan tebliğ ve irşada da vakit ayrılmalı, akrabadan Kur'ân bilmeyenlere Kur'ân öğretmeli, namaz kılmayanlara bu konuda teşvikte bulunulmalı, faydalı sohbet ortamları oluşturmalı, derdi olanların dertleri dinlenmeli, küsler varsa barıştırmaya çalışmalı, düğün yapanların meşru çerçevede düğünlerine iştirak edilmeli, maddî yardıma ihtiyacı olanlar gözetilmeli, doğrudan büyük bir yardım yapılamayacaksa bile çocuklarına harçlık bırakılmalı, küçük de olsa evlerine hediyeler alınmalı.. ve bütün bunlar bir sıla-i rahim şuuruyla ve Allah'ın rızasına nail olma gayesiyle yapılmalıdır.

[1119] İsrâ Sûresi, 17/70.
[1120] Nisâ Sûresi, 4/1.
[1121] Nisâ Sûresi, 4/1, 36.
[1122] Nahl Sûresi, 16/90.
[1123] İsrâ Sûresi, 17/26.
[1124] Rûm Sûresi, 30/38.
[1125] Buhâri, *Edeb* 10.
[1126] Buhâri, *Edeb* 11.
[1127] Buhâri, *Edeb* 13.
[1128] Tirmizî, *Birr* 49.
[1129] Buhâri, *Edeb* 12.
[1130] Nesâî, *Zekât* 82.
[1131] Buhâri, *Edeb* 15.
[1132] Buhâri, *Eyman ve'n-nüzûr* 16.
[1133] Tirmizî, *Kıyamet* 42.
[1134] Müslim, *Zühd* 42.
[1135] Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, 8/151.
[1136] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/415; İbn Abidin, *Hâşiyetu reddi'l-muhtâr*, 6/411.
[1137] Nisâ Sûresi, 4/36.
[1138] İsra Sûresi, 17/23; Lokman Sûresi, 31/14.
[1139] Ebû Dâvud, *Edeb* 129.
[1140] Tirmizî, *Birr* 1.
[1141] Fethullah Gülen, *İkindi Yağmurları*, s. 214.
[1142] Şuarâ Sûresi, 26/214.
[1143] Tirmizî, *Zühd* 7.
[1144] Tirmizî, *Zühd* 63.
[1145] Nesâî, *Zekât* 82; Tirmizî, *Zekât* 26.
[1146] Bu kazaî bir hükümdür. Yoksa bir insanın başkasına hibe ettiği bir malı önemli bir özür olmadan geri alması elbette Müslüman ahlakına yakışmaz.
[1147] Beyhakî, *Şuabü'l-iman*, 7954; Taberânî, *Mu'cemü'l-kebir*, 204.
[1148] Buhâri, *Hibe* 15; Müslim, *Zekât* 44.
[1149] İsra Sûresi, 17/23
[1150] İbn-i Abidin, *Haşiyetu reddi'l-muhtâr*, 3/626; Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhû*, 10/7423.
[1151] Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhû*, 10/7416.
[1152] Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhû*, 10/7427.
[1153] Nisâ Sûresi, 4/23.
[1154] Buhâri, *Nikâh* 20.
[1155] "Fenalıklara, günahlara giden bütün yolları kapatarak yaşama ortamını emniyet altına almak"

şeklinde tarif edilen bir hukuk kaidesi ve disiplinidir.

1156 Buhâri, *Nikâh* 110.

1157 Müslim, *Birr* 19; Buhâri, *Edeb* 11.

1158 Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 3/404 (6514).

1159 Nisâ Sûresi, 4/1.

1160 Rahmân Sûresi, 55/60.

1161 Mücâdile Sûresi, 58/2.

1162 Ahzâb Sûresi, 33/4.

1163 Ahzâb Sûresi, 33/5.

1164 Serahsî, *Mebsut*, 5/222.

1165 Burada kocanın böyle bir davranışının yanlış olduğunu da ifade etmek gerekir. Zira bir evladı, kendisi üzerinde en fazla hakkı bulunan ve iyilik edilmeye de en çok layık olan anne babasına karşı iyilik etmekten men etmek ona karşı bir haksızlıktır.

1166 Aliyyü'l-kârî, *Feth-u bâbi'l-inâye*, 2/83.

1167 İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 6/411.

1168 Beyhaki, *Şuabu'l-iman*, 10/346.

1169 Bediüzzaman, *Mektubat*, s. 295.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN VE SOSYAL HAYAT

Moda

Belirli bir zaman dilimi içinde toplumun tamamında veya belirli bir kısmında hüsn-ü kabul gören yenilik ve değişikliklere moda denir. Sanat, mimarî, yemek kültürü, otomobil, mobilya, konuşma, süslenme, müzik vb. gibi hayatın birçok alanında etkili olan moda, günümüzde daha çok giyimde özellikle de kadın giyiminde kendini göstermektedir.

İnsanların yek düze bir hayattan bıkmaları, başkalarından farklı görünerek dikkat çekmek istemeleri, toplumun bir kesimi tarafından benimsenen değişikliklere ayak uydurarak içinde bulundukları grup tarafından kabul görmek istemeleri, geleneğe karşı çıkma temayülü, taklit ruhunun kendini göstermesi gibi, modanın oluşmasının birçok sebebi vardır. Ancak günümüzde nelerin moda olup nelerin demode olduğu daha çok belirli moda merkezleri tarafından belirlenmekte ve bunlar internet, gazete, televizyon gibi değişik medya organlarıyla topluma dayatılmaktadır. Buna, "kabul ediliyor" görünümlü bir dayatma da denebilir.

Aslında insan devamlı bir şeyler öğrenen, öğrendikleriyle tekâmül eden bir varlıktır. Bundan dolayı yek düze bir hayattan sıkılır. Değişim ve yenileşme onun fıtratında vardır. Dolayısıyla her devirde toplumların kabul ettiği bir hayat tarzları olacak ve bu zamanla değişecektir. Önemli olan bu değişikliklerin ihtiyaç yörüngeli olması, toplumun içinden çıkması ve dini prensiplere ters olmamasıdır. Yoksa insan fıtratında bulunan bir takım duyguları suiistimal ederek, yenilenme ve değişim adına insanları israf ve lükse alıştırmak, onları değişik fanteziler ardında koşturmak, meseleyi tabii seyrinden çıkararak toplumu yönlendirmek için değişik vasıtaları kullanmak doğru değildir.

Moda ve İsraf

Kur'ân-ı Kerim israfı şiddetle yasaklamış, israf edenlerin şeytanın kardeşleri olduğunu söylemiş, israf ve cimrilikten uzak durarak orta yolu takip etmeyi Müslümanların önemli bir vasfı olarak göstermiş, israf edenlerin pişman olacakları ve

hor hakir duruma düşecekleri uyarısında bulunmuş ve Allah'ın israf edenleri sevmediğini ifade etmiştir. Günümüzde modayı takip edenlerin düşebileceği en büyük tehlike israftır. Alış-verişte esas olan ihtiyaçtır. İhtiyaç olmaksızın, sırf modası geçti diye yeni modaya ayak uydurmak için evdeki mobilyaları değiştirmek, ihtiyacı olmadığı halde modaya uygun yeni elbiseler almak ve eskileri çöpe atmak israftır. Belki yeni elbiseye ihtiyacı olan kimse, modaya uygun bir elbise alabilir. Ancak her sene değişen modaya ayak uydurmak için evi elbiseyle doldurmanın tecviz edilebilir bir yanı yoktur. Eskiyenleri fakir birine vermek, insanın içini rahatlatan bir husus olsa da yine de böyle bir davranış her sene modanın istediği şekilde elbise ve eşya değiştirmek için bir mazeret teşkil etmez.

İbni Ömer'in rivayet ettiğine göre Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yeni bir elbise giydiğinde şöyle dua etmiştir: "*Avretimi örtebileceğim ve hayatta güzellik sağlayabileceğim bir elbise giydiren Allah'a hamd olsun.*" Ardından da: "*Kim yeni bir elbise giyer, böyle söyler, daha sonra da eskittiği elbiseyi tasadduk ederse, sağken de öldükten sonra da Allah'ın himâyesi, hıfzı ve örtmesi altında olur.*"[1170] demiştir. Bu duada elbisenin iki önemli özelliği öne çıkmaktadır. Birincisi, insanın avret mahallerini gizlemesi, diğeri de insanın güzel ve şık görünmesini sağlaması. Diğer yandan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eskiyen elbiselerin bile değerlendirilmesini isteyerek Müslümanları israf bataklığından korumak istemiştir. Çünkü bazıları için eski sayılabilecek elbiseler, başkaları için yeni olup giyilmeye müsait olabilir.

Durmadan modayı takip edenler, başkalarından farklı olmayı, dikkat çekmeyi ve daha güzel görünmeyi hedeflerler. Hâlbuki önemli olan, giydiğimiz elbiselerin tesettüre uygun, düzenli, şık, güzel ve temiz olması, ekonomik seviyemizi yansıtması ve içinde yaşadığımız toplum tarafından garip karşılanmamasıdır. Bundan dolayı alacağımız elbiseleri moda değil, inancımız, ihtiyaçlarımız ve kendi estetik zevklerimizden oluşan ortak şuur belirlemelidir.

Kendimiz Olarak Kalabilme

Günümüzde moda pazarlaması, belli güçlerin yönlendirmesine göre şekillenmektedir. Bunlar, mankenleriyle, fotoğrafçılarıyla, stilistleriyle, promosyon ve reklamlarıyla toplumun da beklentilerini göz önüne alarak modayı belirliyorlar. Sonra da moda diye belirledikleri şeyleri her türlü medya organını kullanarak, değişik moda dergilerinde, magazin programlarında veya defilelerde sergileyerek insanları etkiliyor ve onları alış-verişe zorluyorlar. Her sene hatta her mevsim yeni modalar ihdas ederek ürettikleri malları satmaya çalışıyorlar. Onlar ürettikleri mallarını satabilmek ve daha çok kazanabilmek için sık sık moda değiştiriyor ve tabii bu arada modaya uygun hareket edeceğim diye alış-veriş çılgını haline gelen insanlar da farkına varmadan

büyük israflara giriyor ve kendi dar imkânlarıyla zengin moda patronlarını daha da zengin ediyorlar.

Hâlbuki bizim hayatımızı şekillendiren kültür mirasımızın temel kaynakları bellidir. Eğer bir modadan bahsedeceksek bu, kendi değerlerinin farkında olan inançlı insanlar tarafından oluşturulmalıdır. Çünkü başkaları tarafından oluşturulan ve ismine moda denilen elbiseler, ev eşyaları ve daha başka ürünler bizim kendi değerlerimizi yansıtmayacak ve bizi yavaş yavaş başkalaşmaya çekecektir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): مِن تَشَبَّهَ بِقَومٍ فَهُوَ مِنهُم "*Kim hangi kavme benzerse o da onlardandır.*"[1171] buyurarak bizim kendimiz olarak kalmamızı, başkalarına benzemek için gayret göstermememizi istemiştir.

Dinin Temel Disiplinlerine Uygun Olması

Günümüzde modanın daha çok giyim alanında ve özellikle de kadın giyiminde kendini gösterdiğini ifade etmiştik. Modaya hükmedenler, neyin moda olup olmayacağını belirlerken dinimizin istemiş olduğu giyim tarzını dikkate almıyorlar. Moda diye satılmak istenen elbiselere baktığımızda bunu rahatça anlayabiliriz. Hâlbuki bizim önceliklerimizi dinin temel disiplinleri belirlemelidir. Mesela bir kadın elbisesinin hangi özelliklerde olması gerektiği dinimizde tafsilatlı sayılacak şekilde ortaya konmuştur. Buna göre, kadının örtülmesi gereken yerlerini örtmeyen, vücut hatlarını ortaya koyacak kadar dar, içini gösterecek kadar ince, karşı cinse ait ve aşırı derecede renkli olup sahibini fitne unsuru yapan giyecekleri satın almak câiz değildir. Diğer yandan gerek erkek gerekse kadın için, sahibini gurur ve çalıma sürükleyen, yabancıları taklit eden, içinde yaşadığı toplum tarafından tuhaf karşılanan yani örfümüze ters olan ve bir de pejmürde olan kıyafetleri giymek de uygun değildir.

Hâsılı bir Müslüman elbise almadan önce, öncelikle alacağı elbisenin modaya değil dinin kriterlerine uygun olup olmadığını düşünmelidir. Elbiseyi, kendini fark ettirecek, dikkatleri üzerine toplayacak bir güzellik unsuru olarak görmemelidir. Çünkü bu duygularla hareket eden bir kadının dinin ölçülerini koruyabilmesi çok zordur. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de şu ifadelerle anlatılır: "*Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mümin kadınlara söyle: Ev dışına çıktıkları zaman dış elbiselerini üzerlerine salıversinler. Böyle yapmaları onların iffetli tanınmaları ve kendilerine sarkıntılık edilerek incitilmemeleri yönünden en uygun bir davranıştır. Allah gafurdur, rahîmdir.*"[1172]

Kadının Araba Kullanması

Dinimizce bir kadının araba kullanması yasak değildir ve bunun bir mahzuru

yoktur. Zaten araba son asırlarda çıktığı için, klasik fıkıh kitaplarında bunun hakkında bir hüküm bulamayız. Umumî manada kadın araba kullanabilir ama meseleyi birkaç açıdan ele alıp irdelemekte fayda vardır. Evet, kadının araba kullanmasının câiz olması başkadır, kadın araba kullansın veya kullanmasın demek başkadır. Biz kadın araba kullansın ya da kullanmasın demek yerine kadının fıtratı ve ev içindeki rolü açısından meseleyi tahlil etmek istiyoruz.

Kadının evdeki rolü, çocuklarına anne, eşine de yâr olmasıdır. Erkek iş îcâbı dışarıda, kadın da rolü gereği içeridedir. Kadının dışarıda olması, zarûretlere ve ihtiyaçlara bağlıdır. Bu açıdan düşündüğümüzde kadının araba kullanması bu zarûretler ve ihtiyaçlar çerçevesinde ele alınmalı ve şoförlük ne getiriyor ne götürüyor hesap edilmelidir. Yani, ehliyet alma sürecinden trafik kazası ve arıza sırasında yaşanan sıkıntılara, oradan ıssız yollarda araba kullanmaya kadar daha pek çok şartlar düşünülmeli ve ona göre davranılmalıdır.

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir husus da tesettürdür. Kadın, yabancıların arasına çıktığında dinimizin istediği ölçüde giyim kuşamına dikkat etmelidir. Bu hassasiyet araba kullanırken de geçerlidir. Ancak tesettürlü bir şekilde araba kullanmanın ne kadar rahat ya da zor olduğu, hassasiyetlerin ne kadar korunabileceği düşünülmelidir.

Meselenin bir de günümüz şartları içinde kadının emniyet ve güven içinde bulunmasına bakan kısmı vardır ki, üzerinde durulması gerekir. Yani günümüzde bir bayan hiç rahatsız edilmeden rahat bir şekilde arabasında yolculuk yapabiliyor mu? Ona karşı gereken nezaket trafikte gösteriliyor mu? Burada kadının bir sefer mesafesi uzaklığa yalnız başına arabayla gitmesinin Hanefi mezhebine göre câiz olmadığı hususu da nazardan uzak tutulmamalıdır.

Netice olarak diyebiliriz ki, bir kadın, eğer ihtiyaç ve zaruret varsa, dinin emirlerine riayet ettiği takdirde araba kullanabilir. Yani bir yerlere gitmesi gerekiyor, ancak kendisini götürecek bir mahremi bulunmuyorsa veya çok sıkışık halde bulunan vasıtalara binmesi gerekiyorsa, bu durumlarda imkânı olan kadın, arabasına binecek ve gitmesi gereken yere gidecektir. Ancak bunu hiçbir zaman başkalarına caka satma veya hava atma sebebi olarak kullanmayacak, erkeklere benzeme fantezisine girmeyecek, şöförlüğünü dünya sevgisinden, lüksten uzak bir ruh haletiyle yapacaktır. Kalbine kibir, üstünlük duygusu, farklılık mülâhazası, gösteriş gibi dünyevî duyguların geldiği her an istiğfarda bulunacaktır. Esasen bu iç duygu ve mülâhazalar erkekler için de geçerlidir.

Yılbaşını Kutlamak

Yılbaşı, miladî takvimin başlangıcıdır. Miladî takvim ise, Avrupalılar tarafından ortaya çıkarılmış olup 60-70 yıldır kabul ettiğimiz, siyasî, hukukî, ticarî ve günlük işlerimizde kullandığımız bir takvimdir ve dünyaca kabul görmüştür. Ancak, bu tarihin Hazreti İsa ile irtibatlandırılması ve çeşitli şekillerde kutlanması üzerinde durmak gerekir.

Kısa Bir Tarihçe

Milat, kelime olarak “doğum zamanı” demektir. “Milattan önce”, “milattan sonra” gibi ifadelerdeki milattan maksat Hazreti İsa’nın doğumudur. Ancak, bu tarihin Hazreti İsa’nın doğumuyla alakası tarihen sabit değildir. Böyle olduğu halde Avrupalılar tarafından Hazreti İsa’dan çok sonra ortaya çıkarılmış ve O’nun adına kutlanmaya başlamıştır. Kutlama zamanlarındaki ihtilaf da bunu göstermektedir. Zira Katolikler yılbaşını 25 Aralık’ta karşılarken, Ortodokslar 6 Ocak’ta kutlarlar.

Yılbaşı ile beraber ifade edilip kutlanan Noel, esasen Antalya’da veya Afrika’da yaşamış bir “aziz” ile çocuklara hediyeler dağıtan bir “kelt tanrısı”nın kimliğinden harmanlanmış efsanevî bir şahsiyettir. Asıl adı, Aziz Nikola’dır. Milletlere göre ismi değişiklik arz etmektedir. Hıristiyanlar tarafından efsaneleştirilmiş olan bu azizin ismi, 17. asırda ilk defa Almanya’daki kutlamalarda anılmış ve kutsal bir zat olarak Hıristiyanlık âleminde yayılmıştır. Aziz Noel, Hıristiyanlarca, dinini yaşayan, samimi, ruhanî bir kimliğe sahipken, 1931 yılında Coca Cola’nın bir reklam figürü olarak kullanmasından sonra bu kimlik tamamen değişerek ekonomik ve kültürel bir boyut kazanmış ve bugün olduğu gibi kışın kızakla kayarak çocuklara hediyeler dağıtan, evlere konuk olan adeta sihirli bir varlık haline gelmiştir. Hâl-i hazırda Kuzey Kutbu’nda oturan, yıl boyunca orada cinleri ve perileriyle hediyeler hazırlayan ve sadece yılbaşı gecesi şehre gelerek hediyeler dağıtan bir garip kişilik olarak efsaneleştirilmektedir.

Hazreti İsa’nın 1 Ocak’ta doğumu, Aziz Nikola’nın 6 Ocak’ta ölümü (bu iki olay da kesin tespit edilebilmiş değildir) ve kış gün dönümünün birleştirilmiş hali gibi duran bu tarih, bugün dinî unsurlarla beraber bütün Hıristiyanlarca bir kutlama ve anma vesilesi olmaktadır.

Bu anlatılanlardan şu neticeye ulaşabiliriz: Aslen daha önce de Avrupa milletleri arasında var olan kış gündönümü kutlamaları, üzerine dinî kisve giydirilerek, Hazreti İsa ile bir ruhanî görünüme, Aziz Nikola vesilesiyle de ayrı bir esrarengiz yapıya büründürülmüş ve bugün tamamen bir ticaret ve eğlence unsuru haline getirilmiştir. Nitekim reklam olarak kullanılmasından sonra bugünkü halini kazanması, işin büyük bir sektör haline geldiğini göstermektedir.

İşin Bize Bakan Yönü

Bize gelince, Hıristiyanlar tarafından kutlanan ve sağlam temellere dayanmayan böyle bir meselede ve ayrıca Mecusî kültürüne ait olup baharın gelişinde kutlanan Nevruz, güz mevsiminde icra edilen Mihrican gibi bayramlarda, Müslümanca tavrımızı ortaya koymamız ve işin önce dine bakan yönünü düşünmemiz gerekir. Bir defa böyle bir hâdiseye tazim niyetiyle iştirak etmemiz dinen câiz değildir. Fıkıh kitaplarımızda ve bugünkü âlimlerimizin değerlendirmelerinde; Hıristiyanların yılbaşı gibi kutlamalarına iştirak etmemizin ve bugünler için hediyeleşmemizin en yumuşak ifadesiyle hükmü "büyük günah"tır.[1173] Kaldı ki, meselenin hükmünü, küfür ve şirke kadar götüren İmam Rabbani gibi büyük zatlar da vardır.[1174] Tabiî ki bu yaklaşımlar, o günü tazim niyetiyle olduğunda söz konusudur. Tazim olmazsa durum başka bir hüküm alır. Dayandıkları deliller ise bazı âyet ve hadislerdir. Âyetlerden bir örnek: وَلا تعَاوَنوا على الإثم والعدوانِ *"Günah işlemek ve başkasına saldırmak hususunda birbirinizi desteklemeyin."*[1175]

Yılbaşı kutlamalarının çeşitli günah ve saldırılara açık olduğu herkesçe malumdur. Sarhoş oluncaya kadar içip kavgaya sebebiyet verenlerin durumu, buna şahittir. Bir başka âyette ise şöyle buyrulmuştur: وَلا تركنوا إلى الَذين ظلموا فتمسكم النار *"Bir de sakın zulmedenlere meyletmeyin, sempati duymayın. Yoksa size ateş dokunur."*[1176] İşlenen günahlara iştirak etmek, zulme meyletmek kavramı içerisinde değerlendirilebilir. Hadislerden örnek olarak şu veciz beyanları verebiliriz: مِن تَشبه بِقوم فهوَ مِنهم *"Kim özenerek bir kavme benzerse, o onlardandır."*[1177]; لَيس مِنّا مَنْ تَشبه بِغيرِنا *"Bizden başkasına kendisini zorlayarak benzeyen bizden değildir."*[1178] Burada Peygamber Efendimiz'in, saçını tararken, Yahudilere benzememek için onların saç şekline göre değiştirdiğini de hatırlayıp geçelim.

Yabancılaşmaya Doğru

İşin bir diğer tarafı, bizim milli kültürümüzün korunmasıdır. Başka milletlere ait kutlama ve benzeri usuller, bizi önce şeklen ve dil olarak sonra da fikren yabancılaşmaya zorlar. Zira kendimizden uzaklaşmamız, basit şeylerle başlar. Önce dil ile ifade edilir o yabancı unsurlar, sonra şeklimize, giyim kuşamımıza yansır, sonra da fikir suretine bürünür ve zamanla kültür haline gelir. Yılbaşı için alınan elbiseler, hediyeler, süslenen evler, dükkanlar, çam ağaçları, gönderilen tebrikler, mesajlar, kesilen hindiler, bu arada yapılan konuşmalar, söylenen sözler..vs. hepsi bizi adım adım yabancılaşmaya doğru sürükler. Belli bir zaman sonra bir bakarız ki, biz onlar olmuşuz, onlar da biz. Aramızda bir fark kalmamış.

Hâlbuki bizim kendimize ait dini bayramlarımızın yanında milli bayramlarımız da

vardır. Kutlanacaksa bu günler kutlanmalıdır. Böylece dinî ve millî yapımız hem kendi hayatımızda hem de neslimizin ruhunda canlı tutulmalıdır. Mevcut kutladığımız bayramlarımızın dışında kutlanabilecek millî ve dinî bayramlara örnek olarak, Hicrî yılbaşını, Malazgirt zaferini, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu vs. verebiliriz.

İşin bir de ekonomik boyutu vardır. Bu kutlamalar yaklaşırken büyük bir alışveriş furyası başlar. İnsanlar çoğu zaman, daha sonra kullanamayacakları, bir gecelik veya bir günlük eşya ve hediye alışverişinde bulunurlar. Kullanılabilir olsa bile bunlar, genellikle zarurî ihtiyacın dışındadır ve belki de etrafın zorlamasıyla alınır. Bu arada fuzulî harcamalardan sürekli kazananlar, bizim dünyamıza ait olmayan batı menşe'li firmalar ve şirketler olur. Kendi sınırlı imkânlarımızla geçinmeye çalıştığımız halde, yaptığımız harcamalarla bazılarına büyük boyutlarda kazanç ve ferah feza bir hayat sağlarız. Bunu da düşünmek icap eder. Ayrıca bu harcamalar, bizi başkalarına özenmeye sürükler ve işi, lüks hayata alışmış olan ve israfın içinde zevk sürenlerle boy ölçüşmeye kadar vardırır.

Netice olarak diyebiliriz ki, yılbaşına o günü tazim niyetiyle küçük bir söz ve muamele ile dahi iştirak etmek, en hafif ifadesiyle câiz değildir, günahtır. İnsanı ciddî vebal altına sokar. Tazim niyeti olmasa da şeklen benzerlik olacağından dolayı, şüpheden uzak değildir. Şüphelerden uzaklaşmak ise, insanı Allah'a yaklaştırır.

Bir de meselenin, zarûret kısmına bakmakta fayda vardır. Bugün değişik memleketlerde bulunan Müslümanlar, Hıristiyanlarla ve bütün dünya insanlarıyla beraber yaşamaktadırlar. Kendileri kutlamasalar, kutlamak istemeseler bile etraflarındaki halkın kutlaması, onları da bu meselenin içine çekebilmektedir. Kimileri benimseyerek, kimileri istemeden kutlamalara iştirak edebilirler. Benimseyerek yılbaşı kutlayanların durumunu yukarıda izah ettik. Büyük bir risk altına girdikleri belirtilmektedir. Fakat yılbaşını benimsemeden, sadece etrafın zorlamasıyla ve onlar tarafından dışlanmamak için bir şeyler yapmak zorunda kalanlar, meseleyi zarûretler çerçevesinde tutmaya özen göstermelidirler. Yani ne kadar masrafsız ya da az masrafla, israfa girmeden, nâhoş şeyler konuşmadan, harama bulaşmadan, dine ters bir hâl almadan o geceyi atlatabiliyorlarsa bunu yapmalılar.

Yılbaşını kutlamalarını bir şekilde yaşamak zorunda kalanlar, o dakika ve saatleri dinî ve millî güzelliklerimizi yansıtmak için bir fırsat olarak değerlendirmelidirler. Mesela, gecenin konusu olan Hazreti İsa'dan bir girizgâh bulup, etraflarındaki insanlara o büyük peygamberi anlatmak, annesi Hazreti Meryem Validemiz'den bahsetmek, duruma göre sözü Efendiler Efendisine (sallallahu aleyhi ve sellem) getirmek, O'nun gelişinin, asırlar öncesinden Hazreti İsa tarafından müjdelendiğini izah etmek ve böylece o "âlem gecesi"ni, manevî bir mahiyete büründürmek mümkündür. Bulundukları coğrafyalarda zorlanan insanlar, zarûret hissediyorlarsa, bu istikamette

hareket edebilirler. İnşaallah niyetlerine göre sevap kazanırlar.

Kendi çocuklarımıza ve ailemize gelince, onların böyle şeylere ihtiyacı yoktur. Zira alternatif pek çok kutlanacak gece ve gündüzlerimiz vardır. Mevcut dinî ve millî bayramlarımız ve gecelerimiz, başkasına ihtiyaç bırakmayacak kadar zengin muhtevalıdır. Dolayısıyla dünyanın neresinde bulunursak bulunalım, neslimizi bu bayramlarla doyurmalı, gerisine kapı aralamamalıyız.

Sevgililer Günü

Her yıl 14 Şubat'ta kutlanan sevgililer günü Roma Katolik Kilisesi'nin inanışına dayanmakta olup, Valentine ismindeki bir din adamının adına ilan edilen bir bayram günü olarak ortaya çıkmıştır. Kökeni itibariyle Hıristiyan dünyaya ait olsa da, zamanla dünyanın birçok yerinde kutlanır hale gelmiştir. Maalesef sevgililer günü, meselenin dini hükmü hiç sorgulanmadan ülkemizde de son zamanlarda büyük bir teveccüh görmektedir. Bu güne özel reklamlar verilmekte, sevgililere hediyeler alınmakta, vitrinler süslenmekte ve kutlama adına daha bir sürü faaliyet yapılmaktadır. Tabii ki bu durum kapitalist dünyanın da işine yaramakta ve neticede israf ve tüketim çılgınlığı için bir vesile daha ortaya çıkmaktadır.

Dinimizde, mübarek gün ve gecelerin dışında ve bir de Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) mevlid-i şerifi haricinde, özel bir günde özel birilerini hatırlama anlayışı yoktur. Sevgilerimiz, saygılarımız, münasebetlerimiz, irtibatlarımız, dualarımız umumidir, daimîdir. Bu açıdan da batı anlayışı tarafından piyasaya sürülüp içimize kadar girmiş bu gibi özel günlere iltifat etmemek gerekir.

Sevgililer gününün ekonomik ve ahlaki olmak üzere iki yönü vardır. Birincisi, ekonomik olarak, sermaye sahiplerinin ortaya koydukları ve kazanç kapısı haline getirdikleri bir gündür. Velev ki, baştan böyle düşünülmüş olmasa bile, netice itibariyle öyledir. Diğer uydurma günleri de böyle düşünebiliriz. Anneler günü, kadınlar günü, evlilik yıldönümü vs. İkincisi de insanlar arası ilişkilerin bir nebze iyileşmesine, iyi olan diyalogların artmasına –muvakkaten de olsa- vesile olarak kullanılması.

Birinci yönü itibariyle dikkat edilecek husus; masrafa girilmemesi ve israfa düşülmemesidir. Bu günlere özel düşünülen hediyeler şayet mümkünse bizim maneviyat ve kültür dünyamıza ait daha başka günler vesile edilerek verilmeye çalışılmalıdır. Ayrıca insanlara ulaşmada, kalblerin yumuşamasında, umumî atmosferin bizim hesabımıza değişmesinde bir rolü olacaksa, bu gün bir vesile olarak meşru dairede kullanılabilir.

Meseleyi ikinci yönü itibariyle, yani ahlakî açıdan düşündüğümüzde bu günü

ilişkilerin gelişmesi adına değerlendirebiliriz. Ancak biz diğer günlerde de bu ilişkileri devam ettirmeli ve münasebetlerimizin sadece sevgililer günü gibi günlere mahsus olmadığını göstermeliyiz. Böylece, diğer günlerdeki ilgi ve münasebetler vesilesiyle, bu özel olarak tasarlanmış günler nazarlarda silikleşir ve sönük hâle gelir. Neticede insanların zihinlerinde, sevginin, insanî münasebetlerin senede bir günle tatmin noktasına ulaşamayacağı, bunların insanın idrak ettiği her bir gün içinde yaşanması gerektiği fikri yerleşir.

Meselenin psikolojik yönüne de belki temas etmekte fayda var: Başka dünyaların mamulü olan bu türlü gün ve geceleri, bizim dünyamızdan çıkmış gün ve geceler gibi benimsememek gerekir. Yani bunlar içimizde yer etmemeli, meylimizi ve dikkatimizi çekmemelidir. Bu günlerde bir maslahata binaen yapmak zorunda kaldığımız şeyler varsa, onları da "zarurete binaen" ve "muvakkaten" kaydıyla yapmalıyız. Yani anlayışımız bu merkezde olmalıdır. Benimseyerek, "iyi oluyor, bu da güzelmiş" diyerek bu günlere sahip çıkmak doğru değildir. Böyle bir sahip çıkmanın tehlikelerini, itikadî boyutlara kadar götüren âlimlerimiz vardır. Bu endişe yersiz de değildir. Zira Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şeriflerinde: "*Kim özenerek bir kavme benzerse, o da onlardandır.*"[1179] buyurmak suretiyle Müslümanları başkalarına benzemeye çalışmaktan men etmiş ve onları kendi kimlik ve değerleriyle var olmaya çağırmıştır.

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatına baktığımızda, giyimiyle, saç ve sakal tıraşıyla, hayat tarzıyla vs. gayrimüslimlere benzemekten kaçındığını ve hep kendi olarak var olduğunu görüyoruz. Zira giyim kuşamında, konuşmalarında, kutlamalarında vs. başkalarına benzeyenler hiç farkına varmadan duygu ve düşüncede de onlar gibi olmaya başlayacaklardır. Nihayetinde ise bu değişme fantezisi gelip inanca ve dine dayanacaktır.

Aslında başka millet ve kültürlerin bu tür alışkanlıklarını benimsemenin önemli bir sebebi de, kendi kültür dünyamızdan habersiz olmamızdır. Eğer biz bize ait değerleri dolu dolu yaşasaydık, hiç bu tür fantezilere ihtiyaç duymayacaktır. Mesela bizim için anne baba o kadar kutsal ve o kadar saygı duyulması gereken iki varlıktır ki, biz sadece senede bir gün onları hatırlamayı kendimiz için büyük bir ayıp ve kusur sayarız. Sevgililer gününe de bu açıdan bakabiliriz.

Burada modern dünyanın "sevgili"den ne anladığını da irdelemek gerekir. Yani kendisi için özel bir gün kutlanan, hediyeler alınan, yemeğe çıkılan sevgili kimdir? Modernitenin algısına baktığımızda meselenin daha çok gayr-i meşru sevgiler etrafında döndüğü anlaşılıyor. Eğer söz konusu sevgili kişinin nikâhlı olduğu eşiyse, böyle özel bir günde neyin kutlamasını yapacaklar? Zira bizim sevgilerimiz, muhabbetlerimiz, aşklarımız bir güne sığacak kadar küçük ve basit değildir.

Sevgimizin ifadesi olan hediyeleri bir güne sıkıştırmak da kalb ve ruhtaki ayrı bir darlık ifadesidir.

Meselenin bir de fıkhî boyutu vardır. Gayrimüslimlere ait özel günlerde, kutlamalarda, bayramlarda vs. kesilen bir hayvan murdar kabul edilmiş ve böyle bir hayvanını etini yemek câiz görülmemiştir. Aynı şekilde onlara ait günlerde yapılan tatlılar vs. için de aynı hüküm verilmiştir. Hatta ulema, bize ait olmayan, gayrimüslimlerin dünyasında neş'et etmiş bulunan günleri kutlamanın imana zarar vereceği üzerinde durmuştur. Konuyla ilgili olarak Ebu Hafs el-Kebir şöyle demiştir: "*Bir adam elli sene Allah'a kulluk etse sonra da Nevruz gününde, bu günü tazim ve yüceltme niyetiyle bir müşrike bir yumurta hediye etse kâfir olur, amelleri iptal edilir.*"[1180] Bütün bu mahzurları mülahazaya alan bir mümin, değişmeme noktasında kararlı olmalı, başkalarına benzememeli ve kendi bayramlarıyla, kandilleriyle, kutlamalarıyla iktifa etmelidir.

Anneler günü, babalar günü ve ileride icad edilecek daha buna benzer ne türlü günler varsa, bunların hepsini bu anlattıklarımız çerçevesinde değerlendirebiliriz.

Doğum Gününü Kutlamak

Bu mesele de, yukarıda bahsedilen yılbaşı ve sevgililer günü için söylediklerimiz çerçevesinde değerlendirilebilir, ancak yine de kısaca temas edelim:

Dinimizde doğum günü kutlama diye bir âdet yoktur. Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bile doğum günü sahabe ve tabiîn arasında kutlanmamıştır. Şimdi kutlanıyor ve ve Efendimiz'i (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatımıza hayat kılma adına güzel şeylere de vesîle oluyor.. Allah Resulü'nün doğum gününü bayram gibi idrak etmenin temelleri dinde olsa da başkası için böyle bir uygulamanın dinde aslını bulmak mümkün değildir. Öncelikle konuya bakışımız budur.

Kutlayanlar, doğumu dünyaya gelmenin sevinç yıl dönümü olarak kutluyorlar. Onlara katılmak zorunda olduğumuzda katılır ve bize düşeni yaparız: Orada dinimize, kültürümüze, milletimize ait bir şeyler anlatma, bize ait değerleri ifade etme imkânımız varsa bu vazifeyi yerine getirmeye çalışırız. Fakat bizim bu meseleye esas bakışımız, dünyaya gelişimizin sevincinden ziyade, dünyadan gitmeye doğru yol alışımızın hüznü ve hesap endişesi yörüngelidir. Her gün ömür ağacından bir yaprak düşüyor. Her gün, bizi ölüme yaklaştırıyor. Bu düşüncelerle muhasebe eksenli bir yaklaşım sergileriz doğum günü kutlamalarına karşı.

Günümüzde meselenin bir de çocuklara bakan yönü vardır. Doğum günü için onlara şöyle denebilir: "Sizler bizim için her zaman değerlisiniz. Sadece bir gününüz değil, bütün günleriniz bizim için sizi anma, sizi bize veren Allah'a teşekkür etme

vesilesidir. Bütün ömrünüz bizim için saadettir. Çünkü siz bize Allah'ın emanetisiniz. Böyle olunca, sadece bir gün kutlamak, sizin değerinizi düşürmek, Allah'ın nimetini sadece bir gün hatırlamak olmaz mı? Hem bizim sevdiğimiz, kendisine tâbi olarak cenneti kazanacağımız Peygamberimiz böyle bir kutlama yapmamış. Sahabiler yapmamışlar. Padişahlarımız, dedelerimiz yapmamışlar. Öyleyse biz niye yapalım? Ayrıca, bu kutlamalar, daha çok mal satmak, insanları harcamaya teşvik ederek piyasayı yönlendirmek isteyen bir çevrenin ortaya çıkardığı adetlerdir. Biz buna alet olmamalıyız."

Özel Günler Hakkında Önemli Bir Hatırlatma

Özel günler hakkında şöyle bir genel değerlendirmede bulunabiliriz: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) genel bir ahlaki yaklaşım olarak, hayat tarzında Hıristiyan, Yahudi ve diğer gayrimüslim insanlara muhalefet etmiştir. Bizim de takınacağımız tavır bu olmalıdır. Bu durum, o insanlara karşı sert davranmamızı gerektirmez, caiz kılmaz. Ancak önemli olan husus, bizim bize göre bir yol bulmamız, her zaman kendimiz olarak kalmaya çalışmamızdır. Bu açıdan, eğer bir insanın kendisi karşı olduğu halde eşi, anne-babası, akrabası vs. eğer yukarıda bahsedilen özel günlerde bir kutlama yapmak istiyorlarsa, bunu mümkün olduğunca yapmamaya çalışmalı, yapmamasının sebebini anlatmalı ve onları ikna etmeli, bunda muvaffak olamıyorsa, yapılan kutlamanın tarihini, şeklini ve mahiyetini değiştirmeli ve böylece "muhalefet" anlayışını her zaman korumalıdır.

Kadınların Gün Düzenlemesi

Bir meselenin câiz olup olmaması, o konu hakkında dinimiz tarafından bir yasaklamanın bulunup bulunmadığıyla ilgilidir. Zira dinimizde: "Eşyada aslolan ibâhâdır." kaidesi genel bir usûl olarak ele alınmış ve bir konuda yasaklayıcı bir hüküm yoksa o mesele ilk etapta mübah olarak kabul edilmiştir.

Gün düzenlemeyle ilgili olarak dinimizde bir nehiy/yasaklama yoktur. إِنَّمَا الأَعمَالُ بِالنِّيَاتِ "*Ameller niyetlere göredir.*"[1181] hadîs-i şerifini nazar-ı itibara alacak olursak temelde mübah olan böyle bir uygulama niyetlere göre de farklı hükümler alabilir. Gün düzenlemekten maksat komşuluk ilişkilerini geliştirmek ve bu bir araya gelmelerde hayır konuşup hakkı ve sabrı birbirine tavsiye etmekse böyle bir uygulama mübah olmaktan da öte müstehap hükmünü alabilir. Zira bu, Asr sûresindeki hakkı ve sabrı tavsiye etme emrini yerine getirme, hadislerde ısrarla vurgulanan komşuluk hakkını eda etme istikâmetinde güzel bir âdet olur.

Bu tür toplanmalarda mutlaka meseleler dönüp dolaşıp Allah'a, Allah'ın rahmetine,

rızasına, büyüklüğüne getirilmeli ve her şey O'nun rızasına bağlanmalıdır. Hadiste belirtildiği üzere Allah'ın isminin anılmadığı meclisler bereketsiz ve eksiktir. Öyleyse gün düzenleyecek olan Müslüman kadınlar, muhakkak günlerinde hayır dairesi çerçevesinde kalmaya çalışmalı, bu toplantılarının bereketli olabilmesi adına başta Kur'ân'dan, hadîs-i şeriflerden, kitaplardan okumalı, yaşayışı, bilgisi güzel insanları oraya davet edip konuşturmalı ve o meclisi güzel bir atmosfere büründürmelidirler. Asr sûresindeki hakkı ve sabrı tavsiye etme emrini yerine getirme, hadislerde ısrarla vurgulanan komşuluk hakkını eda etme istikâmetinde güzel bir âdet olur.

Ayrıca bu tür toplantılarda şeytanın hoşlandığı gıybet, dedikodu, laf taşıma, kâğıt oyunları, fal bakma gibi kötü davranışlar sergilenirse oraya meleklerin iştirâk etmeyeceği ve Allah'ın onlara rahmet nazarıyla bakmayacağı da bilinmelidir.

Gün düzenlemeyle ilgili olarak üzerinde durulması gereken en önemli hususlardan birisi de israftır. Güne katılanların söz israfına girmemeleri gerektiği gibi yeme ve içme hususunda da israfa dalmamaya özen göstermelidirler. Bu meclisler hanımların birbirlerine maharetlerini gösterme yarışına dönüşmemelidir. Yenmediği halde veya yense de sofraların ve midelerin alamayacağı yemekleri yapmak ve sonra onları çöpe atmak elbette şeytanın kardeşliğini ilan etmektir. Âyet-i kerimede: إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ "*İsraf edenler şeytanın kardeşleridir.*"[1182] buyrularak Allah'ın verdiği bütün nimetlerde israfa düşmemeye özen gösterilmesi tavsiye buyrulmuş ve şeytanın kardeşliği gibi tehlikeli bir sıfata müstahak olmaktan uzak olmaya bütün müminler davet edilmiştir.

Günlerde toplanan para veya altınların hükmüne gelince; bu günlerde toplanan altınlar her toplantıda ev sahibine verilmektedir. Böylece herkes bir yönüyle birbirine karz-ı hasende bulunmakta yani borç vermekte, birbirlerinin ihtiyaçlarını gidermekte ve tasarruf yapmaktadır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli husus altın verilecekse altının belli bir gram üzerinden olması, yani altının miktarının belli olmasıdır. Böylece faize düşme gibi bir tehlike de ortadan kalkmış olur.

Muska Kullanmak

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gerek manevî gerekse maddî hastalıklardan kurtulmak için bizleri tedavi olmaya teşvik etmiştir. Konuyla ilgili bir hadîs-i şerifte: تَدَاوَوْا فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً غَيْرَ دَاءٍ وَاحِدٍ الْهَرَمِ "*Tedâvi olunuz. Yüce Allah ihtiyarlık hariç her hastalığın şifasını takdir etmiştir.*"[1183] buyurmuş böylece insanları bir taraftan tedavi olmaya teşvik ederken diğer yandan da her hastalığın bir çaresi olduğunu ifade ederek bizleri araştırmaya teşvik etmiştir. Aynı hususun ifade edildiği bir diğer hadîs-i şerif ise şu şekildedir: مَا أَنْزَلَ اللهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً "*Allah hiçbir dert göndermemiştir ki, dermanını da göndermesin.*"[1184]

Maruz kalınan bir rahatsızlıktan kurtulmak için iki usul vardır: Tıbbî tedavilere başvurmak ve Kur'ân ve sünnette gelen bazı âyet ve duaları okumak. Bunlardan birincisi sebepler planında ilk başvurulması gereken yöntemdir. Çünkü doktora giderek, ilaç kullanarak veya değişik tedavi yöntemleri uygulayarak hastalığın izalesine çalışmak, sebeplere müraacat bakımından hem bir vazifedir hem de fiilî bir duadır. Bu fiilî duayı yerine getirirken aynı zamanda dilimizle de dua etmeli, böylece Allah'a müracaatta kusur etmemeye çalışmalıyız.

İster maddî isterse manevî tedavi olsun, zikrettiğimiz her iki tedavi usulü de hastalığın iyileşmesi adına başvurulan birer sebeptir. Yoksa derdi veren Allah olduğu gibi dermanı ve şifayı veren de Allah'tır. Kur'ân'da Hazreti İbrahim'in (aleyhisselâm): وإذا مرضت فهو يشفين "*Hastalandığımda O'dur bana şifa veren.*"[1185] sözüyle bu hakîkate işaret edilmiştir. Evet, hem hastalığımızda hem de hastalığın iyileşmesi adına müracaat ettiğimiz usullerde, tevhid akidemizi her zaman korumamız gerekir.

Muska Takmak Dindarlık mıdır?

Elmalılı Hamdi Yazır'ın yaklaşımıyla, muska takarak tedavi olmak, halkın pek çoğunun zannettiği gibi dindarlığın bir gereği ve dinin emrettiği bir şey değildir. Belki bu, bazı hususlar gözetildiği takdirde dinin bir müsaadesidir. Dindarlığın muktezası ise, muskaya değil doğrudan Allah'a sığınmak, dua ile Allah'tan yardım istemek ve sadece O'na tevekkül etmektir.

Nitekim Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hakîkati ifade etmek için: "*Ümmetimden yetmiş bin kişi hesaba çekilmeden cennete girecektir!*" buyurduklarında kendisine: "*Ey Allah'ın Resulü! Bunlar kimlerdir?*" diye sual edilmiş ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de şöyle cevap vermiştir: لا يكتوون ولا يسترقون ولا يتطيرون وعلى ربهم يتوكلون "*Onlar, kendilerini dağlatmayanlar, rukyeye başvurmayanlar, teşâüm'e (uğursuzluğa) inanmayanlar ve Rabblerine tevekkül edenlerdir!*"[1186]

Aleyhisselâtü Vesselam Efendimiz başka bir hadislerinde de: إن الرقى والتمائم والتولة شرك "*Rukyelerde, temîmelerde (muskalarda), tivelelerde (muhabbet muskası) bir nevi şirk vardır.*"[1187] buyurarak tedavi için bu tür yollara başvuran kimselerin karşı karşıya bulunduğu tehlikeye dikkatleri çekmiştir.

من تعلق شيئا وكل إليه "*Kim bir şey takınırsa, ona havale edilir.*"[1188] hadisi de Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda ümmetini ikaz eden ifadelerinden bir diğeridir. Bu hadîs-i şerifte anlatılmak istenen husus şudur: Her kim bir menfaati dokunur veya bir zararı uzaklaştırır inanç ve düşüncesiyle bir muska takınır ve bu şeye gönül bağlarsa o kişi taktığı şeye havale edilir. Çünkü bu kişi kendisine fayda verecek yegâne varlığın Allah olduğunu anlayamamış, yanlış kapıyı çalmıştır. Dolayısıyla bu kişi ne taktığı o

şeyden bir fayda görebilir ne de Allah'ın yardım ve inayetine mazhar olabilir.

Dinimizin Tavsiye Ettiği Rukye

Aslında dinimizde okuma ile yani dua yoluyla tedavi (rukye) câizdir. Çünkü bu konuda varid olmuş onlarca hadis vardır. وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ "*Biz Kur'ân'ı müminlere şifa ve rahmet olarak indiririz.*"[1189] âyetiyle, "*Kim Kur'ân'la şifa taleb etmezse, Allah ona şifa vermez.*"[1190] hadisinin de bu hususa işaret ettiğini söyleyebiliriz. Yani gerek Kur'ân'da yer alan bazı âyetleri gerekse Efendimiz'den rivayet edilen me'sur duaları vesile edinerek Allah'tan derdimize derman vermesini dilemek meşrudur. Sahâbe zamanında yaşanan şu hadise genellikle okuyarak tedavi olmanın cevazına delil olarak getirilmiştir:

"*Biz, Allah Resulü'nün gönderdiği askerî bir seferdeydik. Bir yerde konakladık. Yanımıza bir cariye gelip: "Obamızın efendisi Selim'i bir zehirli soktu. Onunla meşgul olacak erkekler de şu anda yoklar. Sizde rukye yapan biri var mı?" dedi. Bunun üzerine bizden rukye hususunda mahâretini bilmediğimiz bir adam kalkıp onunla gitti ve adama okuyuverdi. Adam iyileşti. Kendisine otuz koyun verdiler. Bize sütünden içirdi. Ona: "Yahu sen rukye bilir miydin?" dedik. "Hayır, ben sadece Fatiha okuyarak rukye yaptım" dedi. Biz kendisine "Allah Resulü'ne sormadan bize verdiklerine dokunma!" dedik. Medine'ye gelince, durumu Efendimiz'e anlattık. Efendimiz* (sallallahu aleyhi ve sellem), *(rukye yapan zatı tasdik etme edasıyla) "Fatiha'nın rukye olduğunu (tedavi maksadıyla okunacağını) sana kim söyledi? Verdikleri koyunları paylaşın, bana da bir hisse ayırın!" buyurdular.*"[1191]

Muska Konusunda Dikkat Edilecek Hususlar

Ancak ulema bir başkasına giderek ondan okumasını istemek veya onun verdiği bir muskayı üzerimizde taşımanın meşruluğu üzerinde ihtilaf etmişlerdir. Bazıları bunu belli şartlar altında câiz görürken, diğer bir grup âlim, mutlak olarak muskaya karşı çıkmıştır. Bu konuda varid olan hadislere baktığımızda, her iki tarafın da savunduğu görüşü destekleyecek hadisler bulabiliriz. Genel olarak muskanın mahzurlu olduğunu söyleyenler bunun tevhid akidesine ters olduğunu ve her türlü derde derman olacak tek varlığın Allah olduğunu ifade etmişlerdir.

Muskanın câiz olduğunu söyleyen âlimlerimizin genel olarak ileri sürdüğü şartlar şunlardır:

1- Okunan veya yazılan şeyler âyet ve hadislerden olmalıdır.

2- Manası bilinmeyen esrarengiz bir takım isim, harf, resim ve işâretler kullanılmamalıdır.

3- Bizatihi muskanın bir faydasının olmayacağı ve şifayı verenin Allah olduğu kesinlikle unutulmamalıdır. Yani muska, iyileşmemiz için bir vasıta olmaktan çıkarılarak gaye haline getirilmemelidir.

4- Tedavi dışında değişik gayeler için kullanılmamalıdır. Kadını kocasına sevdirmek veya iki kişiyi birbirinden nefret ettirmek gibi.

5- Muska yazdırmak için gittiğimiz kişi, dindar ve müttaki olmalı, yaptığı işi çıkar maksatlı değil Allah rızası için yapmalıdır. Yani bu işi ticarete dökmemelidir.

Bu şartlara uyulduğu takdirde, muska takmanın günah olmayacağını söyleyebiliriz. Ancak yine de evlâ olan, muska takmaktan ziyade o muskanın içindeki duaları okumak, duasının makbul olduğuna inandığımız insanlardan dua istemek ve her türlü ihtiyacımızı Allah'tan talep etmektir.

Chatleşmek

İslâm hukukunda bazı hükümlerin ortaya konulmasında kullanılan sedd-i zerâi adında önemli bir prensip vardır ki, buna göre normalde mübah olan bazı ameller, kişiyi neticesi itibariyle günaha götürdüğünden dolayı günah addedilirler. Şayet sedd-i zerâi'yi kaba çizgileriyle, topyekün fenalıklara giden yolları kapatarak, yaşama ortamını emniyet altına almak şeklinde yorumlayacak olursak, birçok meselenin bu bakış açısıyla açıklığa kavuştuğunu görürüz. Mesela bu zaviyeden zina haram olduğu gibi, kişinin zina yapmasına sebep olabilecek harama bakma, yabancı bir kadınla yalnız kalma, avret yerlerini kapatmama veya kadınların fitneye sebep olabilecek hâl ve tavırlara girmeleri gibi bir kısım fiiller de haram olur. Nitekim Kur'ân'da, "Zina yapmayın." yerine "*Zinaya yaklaşmayın.*"[1192] denmesi ne kadar manidardır. Öncelikle chatleşme meselesine bu zaviyeden bakabiliriz. Yani internette chatleşmeler ne gibi neticeler doğuruyor?

Yine usul-u diniyeden olan ve sedd-i zerâi ile aynı manaya gelen bir kaide daha vardır: "Vesileler hangi maksada hizmet ediyorsa onun hükmünü alır." Buna göre internette gerçekleşen bu karşılıklı konuşmalarla bizim ulaşmak istediğimiz maksat nedir? Veya bu tür karşılıklı ilişkilerin varıp dayandığı nokta neresidir? Acaba hakîkaten hayırlı bir işe mi vesile oluyoruz? Yani konuştuğumuz kişiyle evlenmeyi mi düşünüyoruz? Yoksa karşımızdaki kişiye dinimizi anlatmak gibi bir kastımız mı var? Eğer böyle değil de chatleşen kimseler netice itibariyle günaha giriyorsa yani bu insanların ahlakî kişiliği zarar görüyor, chat tiryakisi olarak zamanını israf ediyor, karşısındaki insana yalan söylüyor, internet ortamında müstehcen şeyler konuşuyor ve bu durum onların ailesini ve arkadaşlarını ihmal etmesine sebep oluyorsa hatta bunların da ötesinde işin sonu zinayla neticeleniyorsa baştan itibaren bilgisayar

başında geçirilen bütün zamanların günah olacağını söyleyebiliriz.

Biliyor ve duyuyoruz ki, bu türlü konuşmalar neticesinde gayr-i meşru ilişkiler yaşanıyor, dolandırıcılıklar ve kandırmalar vuku buluyor, cinayetler işleniyor ve birçok aile yıkılıyor. Nitekim Cumhuriyet Üniversitesi tarafından ortaya konulan bir araştırma, chatleşmeyle ilgili acı gerçeği gözler önüne seriyor. Bu araştırmaya göre internet kafelere gidenlerin yüzde 43'ünün "chat" yaptığı ve bunların yüzde 36'sı arkadaş bulmak, yüzde 14'ü flört, yüzde 34'ü sıradan konuları konuşmak için, yüzde 6'sı da müstehcenlik hedefli chatleşiyorlar. Öyleyse dönüp kendimize soralım: Ne için chatleşiyoruz? Kaldı ki, dinimizin bize öğrettiği en önemli prensiplerden biri de, insanın nefsine güvenmemesidir. Nefis, her daim günahı emreder, insanı günah işlemeye zorlar. İçte böyle potansiyel bir düşman varken, insan her halde rahat rahat günah ortamlarına dalamaz/dalmamalı.

Dini Tebliğ Etmek mi?

Diğer yandan bazen hayırlı niyetlerle bu tür diyaloglara giriliyor ancak sonuç itibariyle hayırlı olmuyor. Çünkü bir kişinin bir taraftan karşı cinsle sıkı bir diyaloga girip konuşması diğer taraftan da kalb temizliğini ve düşünce duruluğunu muhafaza edebilmesi çok zordur. Hele internet gibi hiçbir kontrol mekanizması olmayan bir ortamda, her an duygu ve düşünce sapmalarının yaşanması an meselesidir. Bunun için eğer internet üzerinden başkalarına dinimizi anlatmak istiyorsak, bunu hemcinslerimize karşı yapalım ve bırakalım bayanlara bayanlar, erkeklere de erkekler tebliğde bulunsun. Böylece kaygan bir zeminde dolaşmamış oluruz.

Denilebilir ki, bir kadının erkeğe ya da bir erkeğin kadına dini anlatması sonucunda, hidayet söz konusu olamaz mı? Bir erkek bir kadını irşad edemez mi? İrşad ettikten sonra da evlenmesi mümkün değil midir? Bu soruya şöyle cevap verebiliriz: "Mevhum müsbet neticeler, muhakkak menfi neticeye tercih edilmez." Yani, genellikle ve büyük bir ihtimalle sonu olumsuz olan, insanı olumsuz duygulara iten böyle bir diyalog, çok nadir rastlanabilecek, iman dairesindeki mutlu bir evlilik ihtimaline bina edilemez. Yaşanan yüzlerce olay ve yıkılan onlarca aile, bu sözlerimizi ispata yeter. Eğer böyle bir durum oldu ve bir erkek, bir kadınla dini meseleleri konuşmaya başladıysa, bir tarafın diğerini irşadı da söz konusuysa, bu mesele kısa zamanda ilgili kitaplara ve yetkili hemcinslere havale edilmeli ve aradan çekilmelidir.

Bir de eğer biz birilerine dinimizi anlatmak suretiyle faydalı olmak istiyorsak buna çevremizden başlamalıyız. Yani önce kendi ailemizle, akrabalarımızla ve arkadaşlarımızla ilgilenmeli ve bu daireyi dışa doğru genişletmeliyiz. Yoksa yakın çevremizi ihmal ederek internette tanımadığımız kimselere faydalı olma mülahazası doğru değildir. Hâsılı, bize düşen, sedd-i zerâi prensibine uyarak, tehlikeli zeminlerde

dolaşmamak, emin yerlerde durmaktır. Unutmayalım, günah, içerdiği şüphelerle insanın içini rahatsız eden ve kalbte gel gitler yaşatan şeydir. Son olarak bir hususu daha hatırlatalım ki, günah günahı çeker. Bundan dolayı hiçbir kimse hiçbir zaman nefsine güvenmemelidir.

Burçlar Hakkında

Kale, hisar, yüksek köşk mânalarına gelen burç, astronomi dilinde ayın ve dünyanın uğrak yerleri olan yıldızlar topluluğunu ifade eder. Kur'ân'da, gökte burçların olduğu bildirilir ve bunlar bakanları hayrete sevk edecek bir güzellikler meşheri, Allah'ı tanıtıcı birer kudret eseri olarak takdim edilir. Böylece burçlar, birer tefekkür tablosu olarak önümüze serilir.[1193]

Ayrıca, burçlara yemin edilerek, onlardaki büyük kudret hatırlatılmakta, gökteki ilahi sisteme dikkat çekilmektedir.[1194] Bir başka sûrede ise "hubuk" kelimesi "burçlar" manasında beyan edilerek, yıldızların birlik beraberlik içinde ahenkle seyirlerine devam etmeleri nazara verilmiş ve insanların yeryüzünde tevhide ulaşamayıp parça parça olmaları kınanmıştır.[1195] Hicr Sûresi'nde geçen "bürûcen" ifadesi, nekre (belirsiz) olması itibariyle, burçların sayısının belirsiz olduğuna işaret eder. Ancak, bugün sadece on iki tanesi burç ismiyle meşhur olmuş, diğerleri ise "suret" olarak tanıtılmıştır.

Bugün ifrat ve tefritlerin ağında ele alınmaktan kurtulamayan burçların, diğer ifadesiyle yıldızlar topluluğunun insanların ilgisini çekmesinin tarihi çok eskilere dayanır. Sümerlere kadar dayandırılan bu mesele, Mezopotamya'da burçlara ilahlık gücü vermeye kadar hududunu aşmıştır. Yahudilikte, herkesin tesiri altında bulunduğu birer yıldızı vardı ve aynı burç altında doğanlar akraba sayılıyorlardı.

Astroloji Bir İlim midir?

Astronomi ile astroloji, önceleri birbirinden ayrı görülmeyip daha ziyade astronomi manasında bir bütün olarak değerlendirilirken, sonraları Astronomi, semadaki cisimler ve olaylarla ilgilenerek insanlığın emrine girmiştir. Gökbilimi manasına gelen astronomi, bugün bir ilim olarak ele alınır ve belli temelleri, metodları olan bir fen şeklinde değerlendirilir. Kur'ân-ı Kerim, uzay ve içindekilere dikkat çeker. Şu âyet-i kerime, bunun açık bir delilidir: وهو الَّذي جعَل لكُم النُّجوم لِتهتدوا بِها فِي ظُلُماتِ البرِ والبحرِ كذَ فصلنا الآيات لِقوم يعلمون "*Karanın ve denizin karanlıklarında yolunuzu bulasınız diye yıldızları sizin için var eden de O'dur. Bilen bir kavim için biz delillerimizi böyle açıkladık.*"[1196] Bu ve benzer âyetlerden anladığımız kadarıyla, yıldızların yaratılmasında üç büyük hikmet sezilmektedir: (1) Allah'ın kudretine işaret etmeleri, (2) Semanın süsü olup, bizi tefekküre sevk etmeleri,

(3) Yol tayini vazifesi görmeleri.

Astronomiden ayrı bir alan olan astroloji ise, daha ziyade yıldızlarla ilgilenip, bunlar vasıtasıyla bir kısım sırlara vâkıf olmaya çalışanların mesleği haline gelmiştir. Yunancada "yıldız bilimi" manasına gelen bu kelime, gök cisimlerinin ve özellikle de yıldızların insan karakterine tesirini ele alır. Belli bir temele dayandırılamayan, vasıtasız ya da yarı vasıtalı bilgileri içinde barındıran, gelecekten haber vermeyi içeren, bilim denemeyecek bir meşguliyettir.

Kâinatta Her Şey Birbiriyle İrtibatlıdır

Genel manada kâinat bir sistem olarak yaratılmıştır ve bu sistem içerisinde her şey birbiriyle doğrudan ya da dolaylı olarak irtibat hâlindedir. Bir kelebeğin kanat çırpışı, başka bir yerde atmosfer hâdiselerine yön verebilir. Özellikle, bedeniyle dünyanın her şeyine ihtiyaç duyan, ruhuyla zaman ve mekânları aşan insanoğlunun, kâinatın her tarafıyla ilişkisi vardır. Şimdiki zamanı yaşarken geçmiş ve gelecek zamandan da etkilendiği gibi, güneşin hareketlerinden, ayın dünyayı takibinden, dünyanın dönüşünden, yıldızların yer değiştirmesinden etkilenmesi de söz konusudur. Hatta yıldızlar kümesi olan burçların, insan karakteri üzerinde bir kısım izleri söz konusu olabilir. Fakat bütün bunlar, güneşin, yıldızın ve ayın kendisinden değil, onları yoktan var eden ve baş döndüren bir ahenk ve nizam içinde döndüren Allah'tandır. Ne güneşin, ne ayın, ne de yıldızların, kendilerinden kaynaklanan bir kudret ve tesirleri yoktur. Hepsi de Allah'ın emrine âmâde olarak belli bir sistem içerisinde hareket edip durmakta ve böylece Allah'ın varlığına, birliğine ve sonsuz kudret sahibi olduğuna işaret etmektedirler. Hâlbuki bugünkü haliyle astroloji, yıldızların Allah'la irtibatını keserek, onları başıboş birer varlık olarak göstermekte, bunların -hâşâ- tesadüfen bir araya gelip dağılarak insanın kaderini belirlediğini iddia etmektedir.

Evet, dinimiz astronomiye ayrı bir ehemmiyet verip onu öğrenmeyi teşvik etse de, bugün tamamen gelecekten haber verme şeklinde yaygınlaşan, yıldızlara olağanüstü güçler verip onların Allah'la irtibatını kesen astrolojinin dinimizde yeri yoktur. Zira yer gök Allah tarafından yaratılmıştır, yegâne güç O'na aittir ve gaybı da ancak O bilir. Aksini iddia etmek şirk olur. Bir hadîs-i şeriflerinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): مَنِ اقْتَبَسَ عِلْمًا مِنَ النُّجُومِ اقْتَبَسَ شُعْبَةً مِنَ السِّحْرِ زَادَ مَا زَادَ "*Yıldızlardan bir ilim alan kimse sihirden bir bölüm almış olur. Yıldızlardan aldığı bilgiler arttıkça sihirle olan ilgisi de artmış olur.*" [1197] buyurur ve astroloji adı altında yıldızlarla meşgul olup, gelecekten haber verme iddiasına girerek sihirle eş değer bir günaha saplanılacağını bildirir. Başka bir hadislerinde ise şöyle beyan ederler: مَن قَالَ مُطِرْنَا بِنَوْءِ كَذَا وَكَذَا فَذَلِكَ كَافِرٌ بِي مُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ "*Şu veya bu yıldızın hareketi sayesinde bize yağmur yağdı" diyenler, beni inkâr etmiş, yıldızlara inanmıştır.*"[1198] Evet, dikkat edilecek husus, yıldızlarla meşgul olurken, onlara ilahlık

vermemek, Allah'ın icraatlarını onlara isnad etmemektir.

Ehl-i Kalb Bazı İslâm Âlimleri Meşgul Olmuşlar

Vâkıa, İslâm âlimlerinden de astroloji ile uğraşanlar olmuştur. Ancak İbrahim Hakkı hazretlerinin de dediği gibi, bu zatların yıldızlarla meşgul olmaktan gayesi, insanların kendi nefislerini tanımalarına yardımcı olmak ve Allah'ın gökteki eserlerine hayranlık duymalarına yol açmaktır.

Kalb ehli bazı zatların, burçlardan ve yıldız kümelerinin oluşturduğu şekillerden bir kısım yorumlara varmaları, Peygamber Efendimiz'in haber verdiği "remle" olayına benzer. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şeriflerinde şöyle buyurur: كانَ نبِي مِن الأنبِياء يخطُّ فمن وافق خطَّه فذاك "*Peygamberlerden biri de kuma çizgi çizerdi. Kim çizgisini onun çizgisine uygun düşürürse isabet eder!*"[1199] Rivayetlere göre, İdris Aleyhisselâm ya da Daniyel Aleyhisselâm kum üzerine çizgiler çizerek bazı yorumlarda bulunurmuş.[1200] Buna remle denmiştir. Bu hadiste Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki: "*Kim remle yapıp çizgilerini o peygamberin çizgisine isabet ettirirse, yorum yapabilir.*"[1201] Ancak, âlimlerimizin umumi görüşüne göre bu söz, siz onun çizgilerine isabet edemeyeceğinize göre böyle bir yola başvurmanız câiz değildir, demektir. Dolayısıyla çizgiler yoluyla bir şeylerden uğursuzluk çıkarmak câiz görülmediği gibi yıldızlara bakarak bazı asılsız haberler vermek, böylece halkı aldatmak, göz boyamak, hele bu yolla para kazanmak da câiz değildir.

Hanefî fıkıh üstadlarından Merginanî, yıldızlarla ilgilenmede iki neticenin hâsıl olacağını söyleyerek, küfre girmemeye dikkat çeker: "Bilmiş ol ki yıldızlar ilmi, haddizatında kötü değildir. Çünkü o iki çeşittir:

Birincisi: Hesap yolu iledir ve haktır. Kur'ân'da Allah Teâlâ: "*Güneş ve ay hesab iledir.*" buyurmuştur. Bundan murad güneşle ayın belli bir düzende gitmeleri yani seyretmeleridir.

İkincisi: İstidlâl (deliller bulma) yolu iledir. Yıldızların seyri ve feleklerin (gezegenlerin) hareketi vasıtasıyla bazı küçük hâdiselerin, Allah'ın kaza ve kaderi ile vuku bulacağına deliller çıkarılır ki bu câizdir. Tıpkı doktorun hasta kimsenin nabzına bakarak hastalığa ve sıhhate dair işaretler çıkarması gibi. Ama hâdiselerin Allah'ın kazası ile olduğuna inanmaz, yahut kendisinin gaybı bildiğini iddia ederse kâfir olur."[1202]

Netice

Netice olarak diyebiliriz ki, astrolojinin bir hakîkati olsa da bugünkü şekliyle onunla meşgul olmak çok dikkat edilmesi gereken bir husustur. Âlimlerimizin müsaade

ettikleri meşguliyet, yıldızların şekillerine bakarak ve her şeyi Allah'ın ilmine bağlayarak bir kısım yorumlarda bulunma ve Allah'ın kudretine deliller gösterme şeklinde olsa da, insanları bir kalıbın içine sokup kaderin hükmünü iptal etmek ve gelecekten haber vermek asla değildir.

Evet, aynı burçta doğan insanların karakterleri birbirine benzese de, o burçta doğan bütün insanları bir kalıba sokmak ve hepsi aynıymış gibi düşünmek, herkesin kaderinin ayrı ayrı yazıldığı hakîkatine terstir ve bugünkü astroloji yorumlarının pek çoğu böyle bir tersliği içinde barındırmaktadır. Hâlbuki burçların genel yapısını ve insana tesirini bilmek, insanın kendini tanımasına yardımcı olsa da kesinlikle kaderin hükmüne tesir edemez, insana, "Bu böyledir." deme salahiyetini vermez. Dolayısıyla insan, burçları kendini tanımak için birer vesile olarak kullansa da esas olan, Kur'ân ve sünnet çerçevesinde yaşayarak iradesinin hakkını vermesidir.

Bu açıdan da, "benim burcum bu, ne yapayım, değişemiyorum, elimden bir şey gelmiyor, burçlarımız aynı veya farklı olduğu için anlaşamıyoruz, geçinemiyoruz" gibi insan iradesini baltalayan düşünce ve inanışlar caiz değildir. Zira Allah, insanı burçlarla değil, iradesiyle mes'ul kılmıştır. İnsan kendini zorlayıp iradesini iyi yönde kullandığında, Allah'ın istediği istikamette ikinci bir tabiat kazanması mümkündür ki, hayattan gaye de budur.

[1170] Tirmizî, *Daavât* 119.
[1171] Ebû Dâvûd, *Libâs* 4.
[1172] Ahzab Sûresi, 33/59.
[1173] Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, 3/469-470.
[1174] İmam Rabbanî, *Mektubât*, 453. Mektup; 3/192; İbni Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 6/754.
[1175] Maide Sûresi, 5/2.
[1176] Hud Sûresi, 11/113.
[1177] Ebû Dâvud, *Libâs*, 4; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 2/50.
[1178] Tirmizî, *İsti'zan* 7.
[1179] Ebu Davud, *Libâs* 5.
[1180] Zeylai, *Tebyinu'l-hakâik*, 6/228.
[1181] Buhârî, *Nüzûr* 23.
[1182] İsrâ Suresi, 17/27.
[1183] Ebu Davud, *Tıb* 1; Tirmizî, *Tıb* 2.
[1184] Müslim, *Selâm* 69; Buhârî, *Tıb* 1.
[1185] Şuara Sûresi, 26/80.
[1186] Müslim, *İman* 371.
[1187] Ebû Dâvud, *Tıb* 17.
[1188] Tirmizî, *Tıb* 24.
[1189] İsra Sûresi, 17/82.
[1190] Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, 10/8.
[1191] Buhârî, *Tıb* 39.
[1192] İsrâ Sûresi, 32/17.
[1193] Hicr Sûresi, 15/16-18; Furkan Sûresi, 25/61.
[1194] Burûc Sûresi, 85/1.
[1195] Zâriyat Sûresi, 51/7-8.
[1196] En'âm Sûresi, 6/97.
[1197] İbn Mâce, *Edeb* 28; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 1/227, 311.
[1198] Buhâri, *İstiskâ* 28; Müslim, *İman* 125.
[1199] Müslim, *Mesâcid* 33; Ebû Dâvud, *Salât* 171.
[1200] Ahmet Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, 3/392.
[1201] ...
[1202] İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 1/103.

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM'DA KADIN

Kadın, şefkat, iffet, iç nezahet ve nezaketiyle değerler üstü değerlere sahip müstesna bir varlıktır. Cenab-ı Hakk'ın cemalinden gelen bir parıltıyla güzelleşen kadın, kendine mahsus değerinin yanında, bir eş ve bir anne olması hasebiyle yuvanın da direği mesabesindedir. Yuva onunla ayakta durur ve bu küçük mekânda hayata hazırlanan yavrucuklar da onun terbiyesinde yetişirler. İyi yetişmiş bir eş ve anne olarak kadın, yuvanın baş aktörüdür ve içinde bulunduğu toplumun da mimarıdır.

Kadına esas değerini veren, onu muallâ tahtına oturtan İslâm dinidir. Ne İslâm'dan önce ne de ondan sonra kadına gerçek değerini veren ikinci bir sistem ve din göstermek mümkün değildir. Bunun şahidi, İslâm'dan önce ve sonraki tarihte kadının değişik coğrafya ve sistemlerdeki halidir. Bazı coğrafyalarda o, bir köle veya şehevî varlık olarak alınıp satılmış, istismar edilmiş, kimi yerlerde de içinde cin var denilerek aşağılanmış ve toplumun dışına itilmiştir. Kimi yerlerde ona isim dahi verilmemiş ve numaralarla çağırılmış; bir başka âlemde ise o, çocuk yapma makinesi olarak görülmüştür. Bazı sistemlerde o, kendisine hürriyet verilmesi bahanesiyle yuvasından çıkarılıp sokağa atılmış, reklam malzemesi olarak kullanılıp ekonomik çıkarlara alet edilmiş, bazı ülkelerde ise erkeğin terakkisine engel olan bir şeytan olarak görülmüştür. Arap toplumunun bazı yerlerinde kız çocuğa sahip olanlar büyük bir ayıp işlemiş hissine kapılmışlar ve kızlarını diri diri toprağa gömmüşlerdir.

Cahiliye'nin türlü türlüsünün yaşandığı son bir iki asır içinde ise, demokrasi ve hürriyeti temsil ettiğini söyleyen ülkelerde de kadın, daha yakın zamana kadar, içinde ruh var mı yok mu tartışmasına maruz kalmıştır. 20. yüzyılın meşhur yazarlarından bazıları kadını, erkeği alçaltan aşağılık bir varlık olarak görmüşlerdir. Bu yüzdendir ki, kadın haklarının savunulduğu iddia edilen pek çok memlekette, hayatın değişik sahalarında ve özellikle de çok önemli mevkilerde kadının erkekler kadar yer almadığı bir gerçektir.

Netice itibariyle kadın, İslâm'ın dışındaki dairelerde hep ifrat ve tefritlerin, yani aşırı uç değerlendirmelerin ağında kıvranıp durmuş ve bir türlü yerini ve huzurunu bulamamıştır. Kadına gerçek huzuru bahşeden ancak İslâm olmuştur.

Başta Kur'ân: وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ "*Erkeklerin kadınlar üzerinde bazı hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır.*"[1203] fermanıyla, kadını layık olduğu konumuna yükseltmiştir. Kadınlarla iyi geçinme hakkında: وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا "*Onlarla hoşça, güzelce geçinin. Şayet onlardan hoşlanmayacak olursanız, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur.*"[1204] buyrularak erkekler, kadınlar hakkında hayra yönlendirilmişlerdir. Ayrıca: وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ "*O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de, sizin onlarla, onların da sizinle huzur ve sükûna ermeniz için, size kendi cinsinizden eşler yaratması, aranızda sevgi ve merhamet var etmesidir. Bunda da düşünen kimseler için ibretler vardır.*"[1205] beyanıyla, aile müessesesinin oluşmasında kadının da erkek kadar değerli ve önemli olduğu vurgulanmış ve onun bu önemi âyette, sevgi ve merhamet açısından nazara verilmiştir.

İnsanlığın İftihar Tablosu Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise Veda Hutbesi'nde: اتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانَةِ اللَّهِ "*Kadınlar hususunda Allah'tan korkun. Siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız.*"[1206] buyurarak erkekleri kadınlar konusunda ikaz etmiştir.

İslâm'da kadın, yaşama, mal sahibi olup malında tasarrufta bulunma, kanun karşısında adaletle muamele görme, evlenme ve aile kurma, özel hayatın gizliliği ve dokunulmazlığı gibi konuların hepsinde erkekle aynı haklara sahiptir. Ayrıca, erkek gibi onun da malı, canı, ırzı teminat altındadır ve bunları ihlâl edenler için ağır cezalar söz konusudur.

İslâm kadına inanç ve düşünce hürriyeti vermiştir. Bu meyanda çok rahatlıkla bir genç kız Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek, kendisini zorla evlendirmek isteyen babasını, bir başka kadın ise kendisini boşayan kocasını şikâyet edebilmiştir. Yine bu manada Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sahabe-i kirâm efendilerimiz, kadınlarla istişarede bulunmuş, isabetli gördüklerinde onların fikirleri istikametinde hareket etmişlerdir.

İlim öğrenme ve öğretme, ibadet etme, mukaddes kitabı alıp okuma gibi hususlarda da kadın hürdür. Mesela pek çok sahabe efendilerimiz ve onlardan sonra gelen tabiîn nesli, Hazret-i Âişe Validemiz'den ilim öğrenmişlerdir. Kadınların vakit namazlarıyla Cuma ve bayram namazlarında camiye gelmelerine izin verilmiş, bu konuda kocalarının kendilerine mâni olmamaları istenmiştir.

Kadının kendi özelliklerine uygun şartlarda çalışmasına izin verilmiş fakat erkeklerin yapabileceği ve kendisine ağır gelecek işlerde çalışmasına izin verilmemiş, bunlardan muaf tutulmuştur. Savaşa çıkma, askerlik yapma, erkeklerin yapabileceği ağır işlerde çalışma, yakınlarının geçimini temin etme gibi hususlar, kadının yapmaya

zorlanamayacağı işler türündendir.

Kadın erkeğe, erkek de kadına eş olarak yaratılmıştır. İkisi birbirini tamamlayan unsurlardır. Havadaki azot ve oksijeni değer olarak birbirinden ayırmak nasıl imkânsızsa, kadın ve erkeği birbirinden ayrı görmek ve bunları birbiriyle yarıştırmak da o derece imkân haricidir ve her ikisine de saygısızlıktır. Erkeğin kendine ait yapısı ve özellikleri olduğu gibi kadının da kendine ait fıtrat ve mahiyeti vardır. Mesela kadın erkekten daha şefkatlidir. Bu konuda erkek ona yetişemez. Fakat cesarette de erkek öndedir ve kadın, onunla bu mevzuda boy ölçüşemez. Bu iki husus bir araya gelerek bir yuva kuracak ve ikisi birbirini tamamlayacaktır.

Bazılarının kadına noksanlık isnad ediyormuş gibi gördükleri bazı âyet ve hadisler ise, tam aksine, kadının kendisine ait yeri ve konumunu belirlemekte ve erkeğe hak ve vazifelerini hatırlatmaktadır. Mesela, erkeklerin kavvâm (yönetici) olduğunu belirten âyet[1207] erkeğe, bazı özellikleri ve ekonomik yönden mükellefiyeti açısından bir görev ve mes'uliyet yüklemektedir. Yani erkek, özellikleri itibariyle çalışacak, para kazanacak, evinin geçimini temin edecek, evini koruyup kollayacak ve yuvasında söz kesen, noktayı koyan bir konumda duracaktır. Nitekim her sistemde bir söz kesen vardır. Bu manada erkek, evinin reisidir. Ancak bu reislik, mes'uliyeti olan ve hizmet endeksli bir reisliktir. Yoksa serbest güç kullanma yetkisi veren bir idarecilik değildir.

Kadının mirası, şahitliği ve kadın-erkek eşitliği gibi hususlar da bazıları tarafından eleştirilen hususlardandır ki biz bu konuları, ilerleyen makalelerimizde ele alacağız. Orada da görülecektir ki, İslâm, ne bazılarının yaptığı gibi kadını ilahlaştırmakta, ne de bazılarının yaptığı üzere onu sefil bir varlık olarak görmektedir. Aksine onu öncelikle bir insan, sonra bir eş, bir anne ve toplumun önemli bir dinamiği olarak ele almakta, böylece o aziz varlığı esas oturması gereken tahta oturtmaktadır. Kur'ân, hadîs-i şerifler, Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) mübarek hayatı ve on dört asırlık İslâm tarihi buna şahittir.

Feminizm

Feminizm, batıda ortaya çıkmış sonra da bizim dünyamıza taşınmış bir meseledir. Bu akımın temeli, Batı'da ortaçağ döneminde yaşanan karanlık düşüncenin, kadına olan aşağılayıcı bakışına gösterilen tepkiye dayanır. O dönemde kadının bir varlık olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışılıyor, hatta o, bir şeytan olarak görülüyordu. Yüzyıllardır bu ve buna benzer anlayışlar devam etti ve son yüzyılda renk değiştirdi.

Son bir-bir buçuk asırdır kadın, alenen aşağılanmasa da, birinci ve ikinci dünya savaşlarının da tesiriyle yaşanan fakirliğe bir çare olarak yuvasından çıkarıldı ve pazarın, ekonominin, piyasanın bir parçası haline getirildi. Böylece kadın, para

kazanan, ekonomiye destek veren bir varlık haline gelerek bir nevi hürriyet kazandı. Fakat bu hürriyet sadece ekonomik alanda kaldı. Zira o bir taraftan çalışıp para kazanırken diğer taraftan cismanî yönüyle istismar edildi, maddeten özgürmüş gibi yaşasa da onuruyla, ruhuyla ayaklar altında kaldı ezildi. Şeklî cazibesi, onun şahsiyetine, manevî yönüne karşı gösterilmesi gereken hürmetin kırılmasına hatta yok olmasına sebebiyet verdi ve kadın yüzyıllardır yaşadığı esaretten kurtulayım derken bu sefer başka bir esaretin altına girdi.

Kadının, hürriyet gibi eşitlik aradığı saha da genel itibariyle yine ekonomik saha oldu. Zaten onun erkekle aynı şartları paylaşmaya başladığı alan da ekonomi olmuştu. Erkek çalışıyorsa ben de çalışmalıyım benim de kazancım ve ekonomik özgürlüğüm olmalı düşüncesinden yola çıktı ve para kazanmaya başladı. Bu durum cinsî istismarı da beraberinde getirdi. Zira kadının şahsî cazibesi bir taraftan erkek üzerinde malum rolünü oynarken bir taraftan da maddî geliri arttırmaya yaradı. Bu ise kısa zamanda kadını imaj, zevk ve reklam aleti haline getirdi. Kadın da bu modern kılıflı aşağılanmaya bir tepki olarak kendini savunmaya aldı ve haklarını kazanmaya çalıştı. Fakat bunu yaparken dengeyi koruyamadı ve bugün yaşanan aşırılıklara girdi. Netice itibariyle, kadına karşı "ortaçağdan" beri takınılan tavır bir ifrattı, fakat bu ifrata karşı gösterilen tepki de ayrı bir ifrat çizgisi oluşturdu. Zaten tepki olarak ortaya konan bir hareketten itidalli, orta yollu bir gidişat da beklenemezdi.

Evet, feminizm, gayri memnunlar tarafından başlatılıp devam ettirilen bir tepki hareketidir. Yuvasından, eşinden, çocuklarından, anne-babalarından ve kardeşlerinden koparılarak daha çok ekonomik sebeplerle piyasaya sürülen kadınlar, zamanla nazik ve nazenin fıtratlarının gereği tepki vermeye başladılar. Garip bir tecellidir ki, problemin yaşandığı zeminden uzaklaşarak değil de o problemlerin içine dalarak haklarını almaya çalıştılar. Bulundukları sahalarda kendi haklarında yapılan süistimallerden kurtulmak yerine, bu alanlarda erkeklerle kendilerini aynı görmek gibi bir yanlışa düştüler. Zor işlerin altına girdiler, her tarafta bulunmaya çalıştılar ve netice bu da onları erkeklerin nazarında aşağılanacak bir varlık haline getirdi. Hâlbuki bir kadın ve erkek, her ne kadar genel haklar açısından ve kulluk yönüyle eşit olsalar da, fıtrat, psikolojik yapı, beden, hayatın içinde yer alma ve mükellefiyet açısından eşit değildir. Mesela kadının şefkati öndedir, erkeğin de cesareti. Kadını istihdam etmede onun şefkat yönü, inceliği, nezaketi, heyecanlılığı göz önünde bulundurulmadığında kadına zulüm olur. Bu açılardan onu erkekle eşit görmek, ona karşı bir saygısızlık ve haksızlıktır.

Kadının yaratılış yönüyle erkeğe eşit olmadığı hakîkati, bugün yaşanan hayatla da ispatlanmış durumdadır. Zira meclisten, adliyeye, askeriyeye, emniyete, yargıya, oradan da hayatın diğer sahalarına kadar hemen her yerde kadından çok erkek

bulunmaktadır. Hatta feminizmi savunan ülkelerde bile kadın hâkimiyeti ve kadınların çeşitli sahalarda söz sahibi olmaları erkeklerden çok azdır. Öyleyse denebilir ki, vak'a (realite), kadınla erkeğin eşit olmadığının/olamayacağının ispatlarından biridir. O zaman şöyle bir soru aklımıza gelebilir: Kadınla erkek eşitse, neden bu görüşün savunucuları bunu gerçekleştiremiyorlar? Cevaben diyebiliriz ki, fıtrat buna müsaade etmiyor da ondan. Allah'ın kadın ve erkeğe verdiği fıtrat ve yükümlülükler eşit olmadığından bugün insanlık bütün imkânlarını birleştirip bunu uygulamaya çalışsa da başarılı olamayacaktır. Zira bu, fıtratla savaşmak manasına gelecektir. Fıtrat ise kendini bozucu mahiyetteki müdahaleyi kabul etmez. Eğer fıtrata yanlış yollardan müdahale edilirse, ortaya ne olduğu belli olmayan garip bir varlık çıkar. Yani bir çeşit anomali olur. Feminizm işte böyle eli ayağı tutmayan, kör, sağır doğmuş sakat bir çocuk (anomali) gibidir.

Asıl olan, kadınla erkeği birbiriyle yarıştırmak, birbirine vuruşturmak değil aksine kadını da erkeği de kendi konumunda kabul edip ikisinin de toplumdaki rolünü göz önünde bulundurmak, ikisini de saygıyla karşılamak ve insanlığın sağlıklı bir şekilde devam etmesi için iki fıtrattan da azamî verimi almaya çalışmaktır. Dinimizin ortaya koyduğu bakış açısı da budur. İslâm, kadını kendi konumunda kabul eder, ona, uygun şartlarda çalışma, kazanma, öğrenme, öğretme, fikir bildirme, karar verme hakkı tanır. Mutluluk asrı olan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde bu haklar tamamıyla hayata geçmiş, O'ndan sonraki dönemlerde de bu uygulamalar en hassas şekliyle devam ettirilmiştir. Tarihin bazı dönemlerinde İslâm coğrafyasında şahsi ve dar çerçeveli bazı yanlış uygulamalar olmuşsa da bunlar uzun ömürlü olmamıştır. Evet, Müslümanlığın hakkıyla yaşandığı dönemlerde hiçbir zaman kadın hor görülmemiş, hakkı elinden alınmamış ve dolayısıyla da "kadın hakları", "feminizm" gibi kavramlara da hiç gerek duyulmamıştır. Bugün her yerde kadına verilmeye çalışılan haklar, bizim dünyamızda her zaman kadının elinde olmuş ve bunlar rahatlıkla pratik hayatta yaşanmıştır. Öyleyse bugün bize düşen, dinimizin kadına bakışını iyi bilmek, bu bakışı uygulamalarıyla pratik hayatımızda göstermektir.

Kadın-Erkek Eşitliği

Eşit, iki şeyin/varlığın birbirine her açıdan denk olması demektir. Eşitlik ise, hakları bakımından insanlar arasında hiçbir ayrım olmaması demektir. Bu manada, yani tabiatı, niteliği, taşıdığı değer bakımından kadın-erkek arasında bir eşitlik olduğunu iddia etmek, ya meseleyi bilmemektir ya da fıtratı tanımamanın bir göstergesidir.

İslâm dininde hakîkî manada bir kadın-erkek ayrımı söz konusu değildir. Kadının erkeğin eğe kemiğinden yaratıldığını ifade eden hadisi bu manada kullanan bazı

tenkitçiler, bu hadisi anlayamamışlardır. Bu hadîs-i şerif, kadınlara iyi davranılması ve kendilerine karşı bir sertlik gösterilmemesi noktasında bir teşbih ifade etmektedir. Burada şunu hatırlatmak gerekir ki; İslâmiyet'le alâkalı bir mesele hakkında konuşurken sadece bir hadise bakarak konuşmak yerine, Kur'ân âyetlerini de göz önüne alarak şümullü bir bakışla değerlendirmede bulunmak, usul açısından daha sağlıklı olacaktır. Kâinattaki her şeyin çift yaratıldığını ifade eden Kur'ân: يا أيها النّاس اتّقوا ربكم الّذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبثّ منهما رجالا كثيرا ونساء *"Ey insanlar! Allah'a karşı gereken saygı içinde olun ki, O sizi bir insanî mahiyetten yarattı ve onu iki çift şeklinde, pek çok erkekler ve kadınlar haline getirdi."*[1208]; يا أيها النّاس إنّا خلقناكم من ذكر وأنثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا إنّ أكرمكم عند الله أتقاكم *"Ey insanlar! Sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi kavim ve kabilelere ayırdık, birbirinizi tanıyasınız diye. Allah'ın yanında en üstününüz, takvaca en ileri olanınızdır."*[1209] gibi beyanlarıyla, yaratılış, mes'uliyet, mükellef olma, Allah karşısındaki konum gibi hususlarda erkekle kadın arasında bir farklılığın olmadığını belirtmektedir.

Nisâ Sûresi'nde geçen âyette, insanların tek bir 'nefis'ten yaratıldığı ifade olunmaktadır ki, buradaki 'nefis'ten kasıt insan mahiyetidir ve bu mahiyetin bir tarafını erkek, bir tarafını kadın oluşturmaktadır. Dolayısıyla, yaratılışta bir erkek-kadın ayrımı ve üstünlüğü söz konusu edilemez.[1210] Yani varlık açısından kadın-erkek eşittir ancak mahiyetleri, nitelikleri, fizyolojileri, psikolojileri, kabiliyetleri açısından eşit değil aksine birbirlerinin tamamlayıcısıdırlar. Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şerifinde: إنّما النّساء شقائق الرجال *"Kadınlar, erkeklerin yarısıdır."*[1211] buyurmuş, dolayısıyla erkeğin de kadının yarısı olduğuna, iki yarının bir araya gelerek bir bütün oluşturduğuna işarette bulunmuştur. Zira hadiste geçen 'şakik' kelimesi, tam ortadan ikiye bölünen bir bütünün parçası manasınadır. Yani, bir bütünü meydana getiren iki parçadan her biri, diğerinin 'şakikidir.' Buna göre, insan olma yönüyle kadın ve erkek eşit yarımlardır.

Konumuzla ilgili diğer bir âyet-i kerimede ise her şeyin çift (erkek ve dişi) olarak yaratıldığı vurgulanmaktadır.[1212] Zerrelerden bitkilere, hayvanlardan insanlara kadar kâinattaki bütün varlıklar bir bütünün iki parçası olarak çift yaratılmıştır. Bu iki parça birbirlerini tamamladıkları gibi birbirlerine yardımcı ve destek de olurlar. Bu manada gece gündüze, yaz kışa, elektron protona muhtaç olduğu gibi erkek kadına, kadın da erkeğe muhtaçtır. Bu, fıtratın bir kanunudur. Burada meseleye "erkek mi yoksa kadın mı üstün" şeklinde bakmak yerine erkek ve kadının birbirlerine yardımcı olduğu ve birbirlerini tamamladıkları nazarıyla bakılırsa ve -erkek olsun, kadın olsun- kendilerine Hak tarafından biçilmiş fıtrat kanunlarına uygun davranıp vazifelerini yerine getirirlerse hiçbir problemin kalmayacağı görülecektir. Bu bakış açısıyla erkek ve kadın, birbirine üstünlük sağlamaya çalışan iki rakip değil, birbirinin tamamlayıcısı

iki eştir.

Allah (celle celâluhû), erkek ve kadını birbirini tamamlayan bir çift olarak yaratmıştır. Bu çiftin birbirini tamamlamaları her birinin farklı özelliklere ve kabiliyetlere sahip olması bakımındandır. Fizyolojik ve psikolojik açıdan erkek ve kadının farklı yaratılmaları, erkeğin kadından daha gelişmiş olduğunu göstermez. Erkek veya kadın olmak üstünlük ve ikinci planda olmak demek değildir. Dolayısıyla beşerin cinsiyet farklılığına bir müdahalesi mümkün olmadığına göre erkek ve kadını kendi konumlarıyla kabul etmek en güzelidir.

Kadın ve erkeğin fizyolojik ve psikolojik açıdan eşit olmadığını/olamayacağını anlamak için kadın ve erkeğin sosyal hayatta yüklenmiş olduğu vazifelere bakmak yeterli olacaktır. Zira kadın ve erkek arasındaki bu farklılıklar, onun toplum hayatında üstlenmiş oldukları vazifelerini etkilemiştir. Sosyal hayata baktığımızda kadınların erkekler seviyesinde askerlik yaptıklarına şahit olmayız. Kadınların bu noktadaki vazifeleri daha çok cephe gerisinde olmuştur. Bunun yanında modern toplumlarda da erkeğin yaptığı işlerin kadınlara verilmediğini görürüz. Bütün dünyada kadından cumhurbaşkanı ve devlet başkanı nadiren görülmüştür/görülmektedir. Genelkurmay başkanlığı, kuvvet komutanlığı gibi görevlere kadınların atandığına şahit olunmamaktadır. Valilik, kaymakamlık gibi makamlarda kadınlar nadiren bulunmaktadır. Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerde de aynı şekilde kadından kardinal, papa ve başhaham olmamıştır. Kadına bu tür görevleri vermek, onun değerini yükseltmek değil, ona fıtratının dışında iş verilmesi demektir. Zira kadın, fıtraten nazik ve hassas yaratıldığı için ağır ve stresli işler onun fıtratını ciddi şekilde yıpratacaktır. Kadına değer verilmek isteniyorsa ona, kendi fıtrat ve tabiatının sınırları içerisinde yapabileceği vazifeler verilmelidir. "Kadın da erkekler gibi her şeyi başarabilir ona da her türlü işi yaptıralım" diyenler aslında kadının değerini düşürmekte ve onu alelade işlerde çalışan ve insanların hevesatını eğlendiren bir metâ haline getirmektedirler.

Dinî emirler ve yasaklar karşısında mükellef olma konusunda ise erkek ve kadının, bir farklılık arz etmediğini ifade etmek gerekir. Bu manada namaz, oruç, hac, zekât gibi mükellefiyetlerde kadınla erkeğin -bazı küçük ayrıntılar dışında- eşit olduğunu görürüz. Bu ayrıntılar ise yine kadının kendi yaratılışıyla alâkalıdır.

Sonuç itibariyle kadın ve erkek; yaratılış, eğitim görme, kulluk mes'uliyeti, vatandaşlık görevlerini yerine getirme gibi hususlarda eşit olsalar da yaratılıştan gelen bazı fizyolojik, psikolojik özellik ve kabiliyetler açısından eşit değildirler ve olamazlar da. Bu iki varlığı, bu konularda eşit görmeye çalışmak ve birbiriyle yarıştırmak ikisine de zulüm ve haksızlıktır. Yapılması gereken şey ise, ikisini de kendi konumunda kabul edip şahsî, ailevî, içtimaî ve ebedî saâdetimiz adına ikisinden de istifade etmeye

çalışmaktır.

Kadının, Erkeğin Eğe Kemiğinden Yaratılması

İlk insan ve eşinin yaratılması tamamen bir mucizedir. Bilimin bu konuda söyleyebildiği veya söyleyebileceği bir şey yoktur. Bugüne kadar bilim tarafından ortaya atılan fikirler, dayanaksız ve ispatlanamayan birer nazariyeden öteye geçememiştir. Bu konuda söz söyleyecek otorite sadece Kur'ân ve hadislerdir. Zira Kur'ân, bütün zaman ve mekânların yaratıcısı olan Allah'ın kelamıdır. Hadisler ise Allah tarafından kendisine bildirilen hususları tebliğ etmekle vazifeli olan Efendimiz aleyhissalatü vesselam'ın beyanlarıdır.

Hazreti Havva'nın Hazreti Âdem'in eğe kemiğinden yaratılması meselesi hadîs-i şeriflerde açıkça belirtilmiş[1213], âyetlerde de buna dair genel işaretlerde bulunulmuştur. Bir hadîs-i şerifte şöyle buyrulmuştur: إستوصوا بالنساء خيرا فإنهن خلقن من ضلع وإنّ أعوج شيء في الضلع أعلاه فإنْ ذهبت تقيمه كسرته وإنْ تركته لم يزل أعوج فاستوصوا بالنساء خيرا *"Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum; vasiyetimi tutunuz. Zira kadın kısmı kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri yeri üst tarafıdır. Eğri kemiği doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi hâline bırakırsan, yine eğri kalır. Öyleyse kadınlar hakkındaki tavsiyemi tutun ve onlara karşı iyi davranın."*[1214]

Başka bir hadiste de şöyle denilmiştir: *"Kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Hep seni hoşnut edecek şekilde davranamaz. Eğer ondan faydalanmak istersen bu hâliyle de faydalanabilirsin. Şayet doğrultayım dersen kırarsın. Kadının kırılması da boşanmasıdır."*[1215] Âyette ise şöyle beyan edilir: يا أيها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها *"Ey insanlar O Allah'a karşı gelmekten sakının, korkun ve himayesine girin ki, O sizi bir nefisten yarattı ve eşini de ondan yarattı."*[1216]

Hadîs-i şerif haber-i vahiddir. Yani mütevatir hadis seviyesine ulaşamamıştır. Âyet ise mütevatirdir. Yani değiştirilmeden, çok sağlam bir şekilde, sahabe efendilerimiz ve sonraki râvîler tarafından bize nakledilmiştir. Hadislerin âhad olduğu durumlarda, mesele usul açısından Kur'ân'a göre yorumlanmalıdır. Şimdi Kur'ân'ı esas alarak hadîs-i şerifi yorumlamaya çalışalım:

Burada Hazreti Havva'nın Âdem'den (aleyhisselâm) yaratılmasını, Arapça gramer yönüyle düşündüğümüzde bizzat Hazreti Âdem'in kendisinden değil de onun mahiyetinden yaratılması şeklinde anlamamız daha uygundur. Çünkü âyette Âdem Aleyhisselâm hakkında kullanılan zamir, erkekler için kullanılan "hû" değil kadınlar için kullanılan "hâ"dır. Öyleyse bizzat kendisinden değil de kendi mahiyetinden bahsedilmektedir. Bu durumda, Hazreti Havva validemiz, Hazreti Âdem Aleyhisselâm'ın mahiyetinden yani onun çamurundan, onun protein çorbasından yaratılmış demektir. Dolayısıyla iki eş de aynı cins karışımdan var edilmiştir. Ayrıca,

âyette “minhâ=ondan” denilmesi, erkekle kadının aynı olmadığına, aynı kaynaktan yaratılsalar da farklı tabiatları barındırdıklarına bir işarettir.

Esasında aynı hamurdan yaratılmaları, iki tarafın da birbirlerine ısınmaları, birbirlerini sevmeleri ve nesillerini devam ettirebilmeleri için sebepler planında gerekliydi. Zira aynı cinsten olmayan varlıkların soylarını devam ettirmeleri mümkün değildir. Buradan hareketle kadının, erkeğin eğe kemiğinden yaratılması kadının ikinci planda bir varlık olarak yaratılması manasına gelmez. Bilakis, kadının erkeğe eş olduğunun, onunla aynı hamuru paylaştıklarının bir delilidir.

Eğe kemiği eğridir, kırılgandır, incedir. Kadının da bu eğri yapıdan alındığı beyan edilmiştir. Böylelikle Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kadınların kırılgan ve nazik yapılarına işarette bulunmuş ve onlara karşı erkeğin hassas olması gerektiğini belirtmiştir. Nitekim bu yönde beyan buyrulan pek çok hadîs-i şerif vardır. Misal olarak ikisini zikredebiliriz: خيركم خيركم لأهله وأنا خيركم لأهلي *“En hayırlınız, ailesi için hayırlı olandır. Bana gelince ben, aileme karşı sizden en hayırlı olanınızım.”*[1217] إستوصوا بالنساء خيرا فإنهن عندكم عوان ليس تملكون منهن شيئا غير ذلك إلا أن يأتين بفاحشة مبينة *“Kadınlara karşı hayırhah olun. Çünkü onlar sizin yanınızda emanetler gibidirler. Onlara iyi davranmaktan başka bir hakkınız yok, yeter ki onlar açık bir çirkinlik işlemesinler.”*[1218]

Kadın, eğilmeye, kırılmaya müsait bir yapıdadır. Bu yapısındandır ki o, istismarcıların ve bir kısım fesat şebekelerinin eline düşünce, kırılganlığı ve inceliği birer zaafa dönüşmüş ve bu yönleriyle, sefih duyguların tatmin vasıtası olmuş, şahsiyeti ve manevî yönü adeta yok sayılmıştır. Neticede bu muallâ varlık, her türlü reklam, istismar ve imaj malzemesi olacak kadar basitleştirilmiştir. Kadınların böyle kötü bir âkıbete maruz kalmamaları için hadîs-i şeriflerde erkeklere denilmiştir ki: Onları, fıtratlarından kaynaklanan bazı özellikleri itibariyle birden düzeltmeye kalkmayın yoksa kırılırlar; oldukları gibi de bırakmayın ve ilgisiz kalmayın, o zaman da eğriliğe meyyal yönleri inkişaf eder ve şahsi, ailevi ve ictimaî planda bazı olumsuzluklar ortaya çıkar. Öyleyse onlara sabırla, merhametle, şefkatle muamele edin ve bazı şeyleri de zamana bırakın.

Hadîs-i şeriflere dikkatle baktığımızda, kadının kaburga kemiğinden yaratılması ifadesinden hemen sonra bazı özelliklerin sayıldığını görürüz: Mesela biraz önce zikrettiğimiz hadiste onun her zaman kocasının hoşuna gidecek şekilde davranamayacağı anlatılmaktadır. Bu da erkeği, “hanımının her huyu hoşuna gitmese de onu kırma, onun hoşuna giden taraflarına bak” şeklinde yönlendirme demektir. Nitekim başka bir hadiste bu husus açıkça ifade edilir: لا يفرك مؤمن مؤمنة إن كره منها خلقا رضي آخر *“Bir mü’min, hanımındaki hoşlanmadığı bir huya karşı hoşnutsuzluğunu onu defterden silecek bir kin derecesine vardırmasın. Zira beğenmediği bir huyla karşılaşsa bile, nasıl olsa bir*

başka huyunu beğeniyordur.”[1219]

Özet olarak ifade edecek olursak; kadının, erkeğin eğe kemiğinden yaratılmış olduğunu belirten beyanlarda; bunun kadın için bir noksanlık değil, erkekten yani eşinden bir parça olduğuna, iki cinsin de aynı insanlık hamurundan yoğrulduğuna, bununla beraber kadının yapısındaki kırılgan yapıya, erkeğin kadına karşı hassas olması ve onu kırmaması gerektiğine, kadının kendine ait ince yapısının erkekler tarafından suistimal edilmeyip güzelce hayır istikametinde yönlendirilmesi gerektiğine ve daha bilemediğimiz pek çok hakîkate işaretler vardır.

Kadınların Aklen ve Dinen Eksik Olması Meselesi

Konu edindiğimiz hadîs-i şerif, kadınlarla alâkalı iki meseleyi ihtiva etmektedir. Biz burada rivayetin ikinci kısmında vurgulanan ‘nâkısâtu aklin ve dînin’ ifadesini îzaha çalışacağız.

Öncelikle belirtmiş olalım ki hadis imamlarının -hadis kriterleri açısından- senedinde bir problem görmediği bu nebevî beyan, başta Buharî ve Müslim’in Sahihleri olmak üzere hadis külliyatının tamamına yakınında yer almaktadır. Bu rivayetin “Kur’ân’ın ruhuyla/ilkeleriyle telifi zordur!” şeklindeki yaklaşımlara gelince, bunlar iyice düşünülmeden ortaya atılmış iddialardır. Bu itibarla biz burada doğrudan hadisin bize vermek istediği mesaj ve hikmeti anlamaya çalışacağız.

Söz konusu rivayetin Türkçe anlamını vermeden önce, hadiste geçen ناقِصاَت عقلٍ ودِينٍ terkibinin anlamı hususunda hadis şârihlerimizin vermiş olduğu bilgileri kısaca hatırlatmak istiyoruz:

Sahih-i Müslim şarihlerinden İmam Nevevî, bu ifadenin ‘kalîlâtu’z-zabt’ manasına geldiğini belirtir ki, bu, ‘zabtı (hıfzı ve kavraması) az olanlar’ demektir. Buharî şarihlerinden İbn Hacer el-Askalanî ve Kastalanî gibi zevat ise -Nevevî kadar açık bir ifade kullanmamış iseler de- bu terkibin ‘zabtın azlığını hissettiren’ bir manayı ifade ettiğini belirtirler. Dinen noksanlığa gelince, bazıları bunu dinin özüyle irtibatlandırır, bazı âlimlerimiz de bu durumu ‘taât ve ibadetin noksanlığı’ şeklinde ele alırlar.[1220]

Sağlıklı bir çeviri yapabilmemiz için akıl mefhumuyla alâkalı önemli gördüğümüz iki noktaya dikkat çekmek istiyoruz.

1- Kelime olarak ‘bağlamak ve tutmak’ gibi anlamlara gelen akıl kavramı, insanın anlama, idrak etme, kavrama gücünü ifade eder. Anlaşılacak şeyler onunla anlaşılır, onunla kavranır, onunla değerlendirilir ve onunla bir neticeye bağlanır.

Ak(ı)l, Kur’ân-ı Hakim’de bir isim olarak yer almaz. Mesela, âyet-i kerimelerde akıl ‘onun aklı, onların akılları’ anlamında (akluhu, akluhâ veya çoğul kalıbı içerisinde

ukûluhum, ukûluhünne) şeklinde ifade olunmaz. Bu kuvve ilgili âyetlerin tümünde "ya'kılûn, ta'kılûn, akelû" gibi fiil kalıplarıyla kullanılır.

Bu kullanım şekli bize nuranî bir kuvve olan aklın aynı zamanda ruhun önemli bir sıfatı, fonksiyonu, hayati bir dinamiği olduğunu göstermektedir. Nitekim Kur'ân'da bu sıfat kalbe nispet edilmiştir: لهم قلوبَ لا يفْقهونَ بِها *"Kalbleri vardır, onlarla akletmezler."*[1221] Kalb ise bâtını/esası ruh olan rabbanî bir latifedir.[1222] Dolayısıyla kalbe nispet edilen akıl aynı zamanda ruha da nispet edilmiş demektir.

Bu özet bilgiyi, hadiste geçen "nâkısâtu akl" ifadesindeki akl kelimesine faal bir anlamın yüklenebileceğini belirtmek için verdik. Daha açık bir ifadeyle, aklın Kur'ân'da faal akıl olarak kullanılmış olması gerçeğinden hareketle bu hadîs-i şerifteki عقل kelimesini 'akletme (bir meseleyi bir hükme/neticeye bağlama)' anlamıyla da ele alabiliriz. Buna göre bu terkibin manası 'aklı eksik, aklı kısa' olmayıp 'akletme işini/aktivitesini eksik bırakanlar' olacaktır.

Bu cümleden olmak üzere, 'nâkısâtu akl' ifadesindeki eksikliğin, bizatihi aklın kendisinde/özünde değil, aklın aktivitesinde (akletmede) düşünülmesi gerekir. Şöyle ki; kadının yaratılışından gelen zengin hayal dünyası, hisleri-heyecanları ve buna bağlı olarak meydana gelen kararsızlık halleri, onun zihin faaliyetleri üzerinde mühim tesirler icra eder. Bu yönleriyle bir kadın zihnin aktivitesinde (işleyiş tarzı hususunda) erkeğin berisinde kalabilmektedir.

2- Eksiklik nisbî/göreceli bir mefhumdur. Dolayısıyla tek başına bir anlam ifade etmez. Öyleyse bu cümlede dile getirilen 'akletmeyi eksik bırakma' vurgusu, bir başkası düşünüldüğünde bir anlam ifade edecektir ki o da erkeklerdir. Buna göre burada şu anlamın düşünülmesi icap eder: "Kadınlar –erkeklere nispetle- akletme aktivitesini eksik bırakanlardır." Bu madde içinde vurgulanması gereken bir diğer husus da şudur: Bu durum, her hususla ilgili değildir; bu sadece kadının sevgi, şefkat veya korku hissini tesiri altına alan, rikkatini derinden etkileyen bazı konular için söz konusudur. Bu noktayı dikkate alarak ilgili cümlenin anlamını daha geniş bir açıdan şu şekilde düşünmemiz gerekir: "Kadınlar –şefkat ve rikkatlerini yakından ilgilendiren bazı konularda, erkeklere nispetle- akletme işini eksik bırakanlardır."

Burada îzahına çalıştığımız mesele şudur: Pratik hayatta da açıkça görüleceği üzere, bir kadın his dünyasını zorlayan bazı hâdiseler karşısında –rahat konsantre olamaması sebebiyle- mevcut akletme gücünü bir erkek kadar ileri götürememektedir. O, yaratılışının neticesi olarak bir noktadan sonra akletme yerine yola, hissî temayülleriyle devam etmektedir. Daha açık bir ifadeyle, metanet, soğukkanlılık ve cesaret isteyen bir konuda bir erkek akletme gücünü (söz gelimi) yüzde doksan nispetinde kullanıyorsa, hislerinin öne geçmesiyle kadın bunun altında bir oranda bu

gücünü kullanabiliyor. Dolayısıyla ortaya -aklın kendisinde değil, onun kullanılması (akletme) noktasında- nisbî/göreceli bir noksanlık çıkmış oluyor.

Yine bu çerçevede -maddeler hâlinde- birkaç noktaya temas etmek istiyoruz:

a. Kadınların bazı konularda erkeklere nazaran daha zayıf olmaları yaratılışlarının neticesidir, ayrıca bunun böyle olması ilahî bir maslahat ve hikmet gereğidir. Dolayısıyla kadının bu yapısı asla onun insanî konum ve onurunu küçük düşürücü bir hâl değildir. Zira buna karşılık erkeğin de kadına göre eksik ve zayıf kaldığı hususlar vardır. Mesela kadın erkeğe nazaran daha şefkatli, daha merhametli, daha zarif ve daha ince ruhludur. Burada kadın erkeğin çok önündedir ve bu noktada erkek kadınla boy ölçüşemez. Şimdi bu gerçekten hareketle de diyebiliriz ki erkekler kadınlara nazaran 'nâkısû'l-his'tirler. Yani, sevgi ve şefkat hisleriyle yaklaşılması gerektiği bir yerde erkekler duygularını işletme/sergileme yönüyle kadınlara nispetle 'eksik cinsler'dir.

b. Şu halde karşımıza birbirine muhtaç ve tek başına hareket ettiklerinde 'eksik kalan iki cins' tablosu çıkmaktadır. Esasında bu durum varlığın umum yapısıyla ilgili bir durumdur. Şöyle ki "zerrelerden bitkilere, ondan hayvanlar ve insanlar arasındaki erkeklik ve dişiliğe kadar her şey çift ve birbirine muhtaçtır; elektron protona, gece gündüze, yaz kışa, yeryüzü gökyüzüne ne kadar muhtaçsa kadın ve erkek de birbirlerine (öylesine) muhtaçtır. Tek olan Allah'tan başka her şey eksik olduğu gibi, varlığını sürdürebilmek için de, hiçbir şey kendi kendine yeterli değildir. Bu itibarla eksik olan erkek ve kadın bir araya gelmekle birbirlerini tamamlamaktalar ve böylece bir bütünlük oluşturmaktadırlar. Zaten bütünde asıl olan da budur."[1223] Nitekim erkeklere hitapla bir âyette bu hususa dikkat çekilir: "*Kadınlar, (eksiklerinizi kapatıp tamamlama hususunda) sizin için bir örtü, siz de (aynı şekilde) onlar için bir örtüsünüz.*"[1224]

c. İlahî hikmet, bir bütünün iki eşit yarımı (şakîki) olarak yarattığı kadın ve erkeği birbirine muhtaç kılmakla onları birbirlerine yöneltmiş ve hayatlarını kaynaştırmıştır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmuştur: "*O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerinden biri de, sizin onlarla onların da sizinle, huzur ve sükûna ermeniz için size kendi cinsinizden eşler yaratması, aranızda sevgi ve merhamet var etmesidir. Bunda da düşünen kimseler için ibretler vardır.*"[1225] Eğer her iki cins de birbirinin aynı (farksız) bir tonda yaratılmış olsalardı, birbirlerine sığınma ihtiyacı duymayacaklardı, dolayısıyla aralarında kolayca bir yakınlaşma da meydana gelmeyecekti.

Bu hususu müşahhas bir teşbihle ele almak gerekirse: İki mıknatısın farklı kutuplu uçları yan yana getirildiğinde birbirlerini çeker, aynı uçların ('iki eksi' veya 'iki artı' ucun) bir araya getirilmesi ile de birbirlerini iterler. İşte bunun gibi, erkek erkeklik

duygularıyla, kadın da kadınlık hisleriyle kalabildiği müddetçe birbirlerini cezbederler. Aksine, erkekleşmeye çalışan bir kadının bir erkekle, kadınsı tavırlara özenen bir erkeğin ise bir kadınla hayatlarını sürdürmeleri oldukça zordur.

Hâsılı, kadın sevgi, şefkat, nezaket, duyarlılık ve zerafet gibi daha zengin olduğu hususiyetlerle erkeği cezbederken, erkek de metanet, soğukkanlılık, cesaret, fizikî güç ve hislerine hâkimiyetiyle aklen daha mutedil oluşu gibi önde olduğu yönleriyle kadını yanına çeker. Böylece erkeğin ve kadının kendisine has bu özellikleri onları birbirlerine derinden bağlayan vesileler olur.[1226]

İlgili Hadis ve Tercümesi

Arz edilmesinde yarar gördüğümüz bu açıklamalardan sonra hadîs-i şerif için şu şekildeki bir tercümenin daha muvafık olacağını düşünmekteyiz:

Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh) rivayet ediyor: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir kurban veya ramazan bayramında namazgâha çıktığında kadınlara uğradı ve onlara şöyle dedi: "*Ey kadınlar!... Akletme işini ve dini (dinî vecîbelerini) eksik bırakan sizden birisi kadar, tedbirli ve kararlı bir erkeğin aklını çelen bir başkasını görmedim. Onlar ya Resûlallah: 'Akletme ve din(î vecîbelerimizi yerine getirme) mevzuunda noksan bıraktığımız (hususlar) nedir?' dediler. (Allah Resûlü de) 'Kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısı kadarı değil midir?' diye sordu. Onlar, 'Evet' dediler. Allah Resûlü: 'İşte bu (durum), onun akletmeyi eksik bıraktığı işlerden (biri)dir.' buyurdu. (Sonra) Allah Resûlü: 'Kadın hayız gördüğü zaman da namaz kılmaz ve oruç tutmaz, değil mi?' buyurdu. Onlar, 'Evet' deyince, 'Bu da, onun dini (taât ve ibadetlerini tam olarak yerine getiremeyip) eksik bıraktığı meselelerden (biri)dir' cevabını verdi.*"[1227]

Hadîs-i şerifte kadınlarla alâkalı vurgulanan bir hususa daha temas etmek istiyoruz: Şöyle ki, kadın Allah'ın Cemîl ismine erkeğe nispetle daha ziyade mazhardır. O bu mazhariyetle gelen cemal (güzellik) ve letafet yönünden erkeklerin önünde bulunmaktadır. Bu hususiyetleriyle kadın kendisinden daha tedbirli ve kararlı bir erkeğin aklını devre dışı bırakabilmektedir.[1228] Nitekim Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu taaccübünü: "*Ey kadınlar!... Akletme işini ve dinî (vecîbelerini) eksik bırakan sizden birisi kadar, tedbirli ve fikren daha kararlı bir erkeğin aklını çelen bir başkasını görmedim.*" sözleriyle ifade buyurmuştur.

Kadın ve erkeğin meşru dairedeki bağ ve ilişkileri her iki cins için de bir huzur ve sükûn vesilesi olurken, bunun dışına çıkılması hâlinde kadının kendisine has kadınlık cazibesinin bir fitne sebebi olması kaçınılmaz olmaktadır. İşte Peygamberimiz bu nebevî beyanıyla aynı zamanda erkeklere bu gücün etkisi karşısında uyanık olmalarını işaret buyurmaktadır.

Hâsılı, gerek Kur'ân'da gerekse hadîs-i şeriflerde erkeğin kadından üstün olduğu hissini uyaran ibareler, farklı kabiliyetleri ifade sadedinde beyan buyrulmuş vurgulardır. Çünkü kadın ve erkek bir bütünü tamamlayan cinslerdir.

Kadın ve erkek arasındaki nisbî/göreceli farklılık -pek çok maslahat için hususi yaratılmış olup- ontolojik anlamda ('varlık olarak birbirlerinin daha az veya daha çok gelişmiş şekli' manasında) bir farklılık değildir.

Bu cümleden olmak üzere: Kadınlarla alâkalı olarak hadîs-i şerifin temas ettiği nisbî eksikliği, aklın bizatihi kendisinde değil, onun aktivitesinde (akletmesinde) düşünmemiz; dinen eksikliği de dinin bizzat özünde değil, 'bazı ibadetlerin edasında eksik kalma' şeklinde değerlendirmemiz daha isabetli olacaktır.[1229]

Kadının Fitne Olması

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Buhari'de geçen bir hadislerinde kendisinden sonra erkekler için kadından daha zararlı bir fitne bırakmadığını ifade buyurmuştur.[1230] Diğer yandan Cenab-ı Hak Al-i İmran Sûresi'nde: "*Kadınlar, oğullar, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüş, güzel cins atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin hoşuna giden şeyler insanlara cazip gelmektedir. Bunlar dünya hayatının geçici bir metaından ibarettir. Asıl varılacak güzel yer ise, Allah'ın katındadır.*"[1231] buyurarak nefsin hoşuna giden nimetleri sayarak insanı bunlara karşı dikkatli davranmaya çağırmış, bunların ahiret nimetlerine nazaran geçici ve muvakkat olduklarına işaret edilmiş ve böylece hakîkatte meşru olan bu nimetlerin birer gaye haline getirilmek suretiyle insanı Allah'tan uzaklaştırabilecek potansiyel birer tehlike olduklarına dikkat çekilmiştir. Âyet-i kerimede nefsin hoşuna giden şeylerin başında kadınların zikredilmesi de konumuz açısından dikkat çekicidir.

Birçok manaya gelen "fitne"nin temelde iki anlamda kullanıldığını söyleyebiliriz. Birinci anlamı, madeni ateşte eritmek suretiyle saflaştırma, yani onun hasını hamından ayırma, imtihan etme, deneme; diğer anlamı ise, kargaşa çıkarma, bozgunculuk yapma ve herc u merce sebebiyet vermedir. Buna göre hadîs-i şerifte kadının fitne olmasıyla anlatılmak istenen temel husus, onun gerek kendisi ve gerekse erkekler için bir imtihan unsuru olmasıdır. Çünkü kadın fıtrat ve tabiatı gereği kendi güzelliklerini sergilemeye meftun olduğu gibi, erkekler de yaratılış icabı güzele meyyaldirler. Üstad Bediüzzaman Hazretleri şu veciz ifadeleriyle bu hususu dile getirmişlerdir: "Ve kadın, kendi güzelliklerini göstermeye fıtraten çok meyyal olmasından, seve seve o fitneye atılır, baştan çıkar. Ve fıtraten cemalperest erkekler dahi, nefsine mağlûp olup o ateşe sarhoşâne bir sürurla düşer, yanar."[1232]

Evet, kadının fitne olduğunun dile getirilmesi katiyen onun adına bir noksanlık

değildir. Çünkü burada, onda mevcut olan bir kusur değil, potansiyel bir tehlike nazara verilmiştir. Aslında günümüzde çarşı-pazarda, televizyonda, internette, reklam ve filmlerde kadının nasıl suiistimal edildiğine bakacak olursak, her halde hadîs-i şerifi anlamakta hiç zorluk çekmeyiz. Cenab-ı Hakk'ın Rahim ismine mazhariyette en önde olan bu şefkat âbidesi, ruh yüceliği ve vicdan enginliğiyle değil; cismiyle, bedeniyle, güzelliğiyle ön plana çıkarılmış ve neticede toplumda değişik gayr-i meşru davranışların ortaya çıkmasında bir sebep teşkil etmiştir. Bu açıdan kadının fitne olmasını mutlak manada değil, onun sahip olduğu vasıflar itibariyle anlamak gerekir. Nitekim İmam Buharî'nin yukarıdaki hadisi "huysuz ve uğursuz kadından sakınılması" adında açtığı babın altına alması da bunu göstermektedir. Aynı şekilde Cenab-ı Hak Tegâbun Sûresi'nde: يا أيها الذين آمنوا إنّ من أزواجكم وأولادكم عدوا لكم فاحذروهم "*Ey iman edenler! Eşlerinizden ve evlatlarınızdan size düşman olanlar da çıkabilir. Böyle olanlara karşı dikkatli olun!*"[1233] buyurarak kocalarına bile düşmanlık yapabilecek kadınların bulunabileceğine dikkat çekerken, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bir hadîs-i şeriflerinde saliha kadını dünyada sahip olunan şeylerin en hayırlısı olarak göstermiştir.[1234] Buradan anlıyoruz ki, kadın için esas olan onun sahip olduğu vasıflardır. Eğer saliha bir kadın olursa, erkek nazarında dünyadaki en hayırlı varlık olurken, sahip olduğu bir kısım kötü sıfatlardan dolayı yine erkek için bir fitne haline gelebilir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da meselenin erkeklere bakan tarafıdır. Aslında kadınların fitne olması bir yönüyle de erkeklerdeki zaaflara işaret eder. İradesinin hakkını vermeyen bir erkeğin kadın karşısında dize gelebileceğine işaret ediliyor. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şeriflerinde: إنّ الدنيا حلوة خضرة وإنّ الله مستخلفكم فيها فينظر كيف تعملون فاتقوا الدنيا واتقوا النساء فإنّ أول فتنة بني إسرائيل كانت في النساء "*Dünya tatlı ve hoştur. Allah sizi ona vâris kılacak ve nasıl hareket edeceğinize bakacaktır. Öyleyse dünyanın (dünyaya bakan yönünden) sakının, kadından da (sizi aldatacak yönünden) sakının! Zîra Benî İsrâil'in ilk fitnesi kadın yüzünden çıkmıştır.*"[1235] buyurarak bu hususa dikkat çekmiştir.

Dolayısıyla kadının fitne olmasını daha ziyade pratik hayata bakan yönüyle değerlendirmeli ve buradan alınması gereken dersler üzerinde durmalıyız. Kadınlar açısından meseleye baktığımızda, onlar; giyim kuşamlarına dikkat ederek, avret mahallerini erkeklerin nazarından uzak tutarak, erkeklerin yanında bulunduklarında konuşmalarına, hâl ve hareketlerine dikkat ederek en büyük sermayelerinin iffet ve haya olduğunu bir an hatırdan çıkarmamalı ve böylece bir fitne (imtihan) unsuru haline gelmemeye çalışmalıdırlar. Erkekler de, iradelerinin hakkını vermek ve haramlara karşı sabretmek suretiyle bu zaaflarını bir sevap vesilesine dönüştürmenin yolunu aramalıdırlar. Özellikle günümüzde gözlerin kalbe açılan bir pencere olduğunu ve kalbe akıp gelecek günah ziftlerinin oradan gireceğini bir an hatırdan çıkarmamalı

ve günaha girme ihtimallerinin olduğu mahallerden de uzak durmalıdırlar. Erkekler ve kadınlar ancak bu surette, Cenab-ı Hakk'ın, "*Zinaya yaklaşmayın*" emri çerçevesinde hareket etmiş olacaklardır.

Son olarak Fethullah Gülen Hocaefendi'nin bazı büyük zatların dualarında kadın fitnesinden Allah'a sığınmaları meselesine getirdiği yorumla meseleyi hitama erdirelim: "Erkek için bir imtihan unsuru olması açısından kadına "fitne" de denilmiştir. Bir kısım mü'minlerin sabah akşam dualarında "Allahümme ecirnâ min şerri'n-nisâ, Allahümme ecirnâ min belai'n-nisâ, Allahümme ecirnâ min fitneti'n-nisâ" demeleri; yani, "Allahım, erkekliğin altında kalıp kadınla imtihanı kaybederek bir kötülük işlemekten bizi koru; Allahım, şehvetin arkasında sürüklenip bir felakete uğramaktan bizi muhafaza et; Allahım bir kadının cazibesine kapılıp doğru yoldan sapmaktan bizi halâs eyle!" diyerek Allah Teâlâ'ya iltica etmeleri kadının potansiyel bir ibtila vesile olmasındandır. Güzeller Güzeli Yaratıcı, kadına cemalinden bir parıltı vermiş ve onu tenasübü, güzelliği, edâsı ve endâmıyla erkeğin gönlüne çok câzip gelebilecek bir hilkatte yaratmıştır. Bazıları, o câzibe karşısında iradelerinin hakkını vermekte zorlanabilirler; kadını bir imtihan vesilesi görür ve onun karşısında iradesiz davranmamak için de sabah akşam ellerini açıp -arz ettiğim gibi- Allah'ın hıfz u himayesine sığınırlar. Yoksa, mü'minler, kadının şer, bela ve fitne olarak yaratıldığını asla düşünmez ve kadın fitnesinden korunma dualarını o bâtıl inanca bağlamazlar. Bu açıdan, aslında erkek de kadın için bir imtihan aracıdır ve kadın da erkek sebebiyle başına gelebilecek şerden, beladan ve fitneden sürekli Hazret-i Hafîz'e sığınmalıdır. Hatta o da –dilerse– dualarında "Allahümme ecirnâ min şerri'r-ricâl, Allahümme ecirnâ min belâi'r-ricâl, Allahümme ecirnâ min fitneti'r-ricâl" diyebilir. Evet, erkek-kadın münasebetleri çerçevesinde her ikisi de birbiriyle imtihan olmaktadır ve her biri diğeri için bir imtihan unsuru, bir bela sebebi ve bir fitne vasıtasıdır.

Aldatan Havva imajı ve ilk günahın vebalinin kadına yüklenmesi, Batılı toplumlarda, asırlar boyu kadın hakkında çok olumsuz yorumlara sebebiyet vermiştir. Bu çarpık anlayıştan dolayı, kadın, güvenilmez, doğrudan muhatap kabul edilmez, ikinci sınıf bir varlık konumuna itilmiş; âdet hali, hamilelik ve çocuk doğurma, onun ebedî suçuna bir ceza olarak telâkki edilmiştir. Oysa İslâm'ın kadına bakışı, erkeğe bakışından hiç farklı değildir."[1236]

Kadının Çalışması

Modern çağda kadınla ilgili ortaya çıkan problemlerden birisi de kadının çalışmasıdır. Özellikle Batıda sanayileşme ve insan hak ve özgürlüklerindeki gelişmelerle birlikte kadının içtimai konumu da ciddi değişikliğe uğramıştır. Kadın-

erkek eşitliği gündeme gelmiş, kadını bütün haklarından mahrum eden, onun kiliseye girmesine ve İncil'e dokunmasına bile karşı çıkan zihniyete bir tepki olarak feminizm akımı doğmuş ve ardından kadın da ictimaî işbölümünde önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. Erkeklerin çalıştığı birçok meslekte kadınlar da çalışmaya başlamış ve çalışan kitlenin önemli bir kesimini kadınlar oluşturmuştur. Batıdaki bu gelişmelere mukabil İslâm dünyasında da kadınların çalışmasıyla ilgili önemli değişiklikler olmuştur.

Kadının sosyal mevkiinde bu gibi değişmeler yaşanırken daha başka yeni problemler ortaya çıkmıştır. Öncelikle kadının fizikî ve psikolojik yapısı göz önüne alınarak kendisine uygun işlerde çalışması temin edilmemiş hatta icra ettiği bazı meslekler itibariyle o suiistimale maruz kalmış ve onun güzelliği ve vücudu şehevî tahrik unsuru haline getirilmeye çalışılmıştır. Diğer yandan kadının aileden ayrılmasıyla birlikte aile düzeninde önemli aksamalar ortaya çıkmış ve çocuklar gereken ilgi ve terbiyeyi alamamıştır. Tabii ki, kadının dış dünyadaki hayat şartlarının bu ölçüde değişmesi onun hayata, aileye ve kocasına bakışını da önemli ölçüde etkilemiştir. Aslında kadın hayatındaki bütün bu değişikliklerin, onun için faydalı olup olmadığını anlamanın en doğru yolu, yaşanan realitelere göz atmaktır. Yani aileye, boşanma oranlarına, yetişen gençliğe, akrabalık bağlarına, eşlerin birbiriyle geçimine vs. baktığımızda ortada önemli problemlerin olduğunu anlayabiliriz.

Biz burada İslâm hukukuna göre kadının çalışmasını ele alacak ardından da çalışma hayatında kadın için ideal olan hayat tarzını îzah etmeye çalışacağız.

İslâm Hukûku'nda Kadının Çalışması

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, kadın İslâm'da hiçbir zaman çalışmak zorunda bırakılmamıştır. Çünkü onun nafakası doğumundan vefat edeceği ana kadar hep yakınları tarafından karşılanır. Yeni doğan bir kız çocuğunun evleninceye kadar maddî bütün ihtiyaçlarını –imkânı yerinde olduğu sürece- babası karşılamak zorundadır. Evlendiği takdirde onun ve çocuklarının nafakasını tedarik etmek yani bir kadının normal şartlarda hayatını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyacağı giyecek, yiyecek, mesken gibi masraflarını karşılamak kocasının vazifesi ve sorumluluğu altındadır. Bunun ilgili Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır: لينفق ذو سعة من سعته ومن قدر عليه رزقه فلينفق مما آتاه الله "*İmkânı geniş olan, imkânına göre nafakayı bol versin. Nasibi sınırlı olan ise Allah'ın kendisine verdiği imkân ölçüsünde nafaka versin.*"[1237] Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de bu hususu: ولهن عليكم رزقهن وكسوتهن بالمعروف "*Eşlerinizin sizin üzerinizde, durumlarına uygun olarak yiyecek ve giyecek hakları vardır.*"[1238] şeklinde beyan etmektedir. Eğer kadın boşanacak olursa tekrar onun geçimini sağlamak babasına, eğer o hayatta değilse en yakından başlayarak yakın erkek akrabalarına terettüp eder. Bizim burada îzah etmek

istediğimiz husus, İslâm, kadını hiçbir zaman çalışmak mecburiyetinde bırakmamış ve onun masraflarını durumuna göre yakınlarına yüklemiştir.

Bunun yanında kadın çalışmasa da evlenirken kocasıyla bir mehir üzerinde anlaşıp evlilikten önce veya sonra onu alabilir. Mehir ve nafaka yanında kadın miras, hibe, hediye gibi değişik yollardan mal sahibi olduğunda bu malları üzerinde istediği tasarrufta bulunabilir. Kocasının bu noktada ona bir baskı uygulama hakkı yoktur. Bütün bunların yanında kadın askerlikten de muaf tutulmuştur. Bütün bunlar kadının evi ve ailesiyle yakından ilgilenmesini kolaylaştıran, onun iyi bir anne olabilmesinin önünü açan ve toplumun en önemli yapı taşı olan aile kurumunda bir iş bölümüne fırsat veren uygulamalardır.

Diğer yandan hukukî şahsiyeti/kişiliği itibariyle kadının erkekten hiçbir farkı yoktur. O, erkeğin yaptığı alım-satım, kiralama, vekâlet, kefalet, hibe, vasiyet vb. her türlü hukukî işlemi yapabilir. Yani ibadet ve Allah'a kulluk yönüyle erkekten bir farkı olmayan kadının hukukî şahsiyeti itibariyle de bir farkı yoktur. Kadının çalışmasına da bu gözle bakabiliriz. Yani onun belli şartlar çerçevesinde çalışıp para kazanmasında, iş hayatından kocasına yardımcı olmasında, ticaret veya memuriyet gibi değişik görevlerde bulunmasında dini ve hukukî bir engel yoktur. Burada dini açıdan problem olabilecek husus, kadının çalışma ortamı, yaptığı iş, giyim kuşamı, aile ve çocuklarını ihmal edip etmemesi gibi harici faktörlerle ilgilidir.

Çalışan Kadınların Gözetecekleri Hususlar

Bu çerçevede meseleye bakacak olursak öncelikle kadının yaptığı işin onun fıtrat ve yaratılışına uygun olması gerekir. Kadını fizikî ve psikolojik yapısıyla uygun olmayan işlerde çalışmaya mecbur bırakmak ona bir nevi zulüm sayılır. Fıkıh kitaplarında kadınların hâkimlik, idarecilik gibi bazı görevleri yapmalarının câiz görülmemesine bu gözle bakılmalıdır. Çalışmak isteyen bir kadının dikkat etmesi gereken önemli bir nokta da tesettürüdür. Özellikle çalıştığı işyerinde erkekler tarafından da görülecek olan bir kadının giyim kuşamı İslâmî ölçülere uygun olmak zorundadır. Yani onun giydiği elbise öncelikle el ve yüzü dışındaki organlarını örtmeli, vücudunu gösterecek kadar ince, vücut hatlarını belli edecek kadar da dar olmamalıdır. Kadının giyim kuşamı mümkün olduğu kadar sade olmalı, tahrik unsuru olmamalı ve fitneye sebebiyet vermemelidir. Bunun yanında kadın süs ve makyajdan kaçınmalı, koku sürünmemeli, erkeklerle konuşurken sesini eğip bükmemeli kısaca kendisinin kadınsı özelliklerini ortaya koyacak her türlü hâl ve tavırdan uzak durmalıdır. Başkalarıyla münasebetlerinde vakar, ciddiyet ve iffet onun vazgeçilmez vasıfları olmalıdır. İnsanları günaha düşürmemesi bakımından bu hususun çok önemli olduğunu düşünüyoruz.

Diğer yandan çalışan bir kadın-erkeklerle ihtilattan kaçınmalı ve kesinlikle yanlarında üçüncü bir kişi olmadan bir erkekle baş başa kalmamalıdır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): لا يَخلونَّ رجلٌ بِامرأةٍ إلا كانَ ثالثَهما الشيطانُ "*Bir kadınla erkek yalnız başına kalırsa üçüncüsü şeytandır.*"[1239] buyurmak suretiyle bu konuya dikkat çekmiştir. Meselenin bir diğer yönü de aileyle ilgilidir. Öncelikle bir kadının çalışabilmesi için kocasının rızası bulunmalıdır. Kadın iş hayatına kendini kaptırmak suretiyle ailesini ve çocuklarını ihmal etmemeli ve mesai tanzimini çok iyi ayarlayarak çocuklarının eğitim ve terbiyesine de zaman ayırmalıdır. Hatta aslî görevinin annelik olduğunu unutmamalı, çocukların her türlü maddî ve manevî ihtiyaçlarını karşılamada çok titiz davranmalıdır. Bir de kadının çalışma ortamı onun ibadetlerini rahat bir şekilde yerine getirmesine imkan sağlamalıdır.

Evet, görüldüğü gibi kadın gerekli şartları yerine getirdikten sonra çalışabilir. Hatta diyebiliriz ki, toplumda belli vazifelerin yerine gelmesi için bazen kadının çalışması mecburi bile olabilir. Mesela kadın doğum doktorluğu gibi alanların boş bırakılmaması gerekir. Veya kadınların eğitim ve öğretiminde görev yapacak muallimeler de onların arasından çıkacaktır. Bu açıdan kadını tamamen eve hapsetme, ona sadece bulaşık, çamaşır ve yemek yapma gibi görevleri münasip görme gibi mülahazaların İslâmî bir yönü yoktur. Eğer tarihin belli dönemlerinde ve belli yerlerinde kadın eve hapsedilmişse bunu İslâm'a mal etmek doğru değildir.

Burada kadının çalışması derken, daha ziyade dışarıda belli bir mesai gerektiren işleri kastediyoruz. Yani bizim üzerinde durduğumuz, memuriyet, esnaflık, hizmetçilik ve yöneticilik gibi kadının vaktini ev dışında geçirdiği ve yerine getirilmesi ciddi bir zaman gerektiren işlerdir. Yoksa her kadın gerek ev işlerini yerine getirme, gerek işlerinde kocasına yardım etme, gerek çocukların bakımıyla ilgilenme, gerekse evde icra edilebilen bazı işleri yerine getirmek suretiyle bir şekilde çalışmaktadır. Bir ev hanımının yerine getirdiği vazifeleri çalışmanın dışında tutamayız. Aynı şekilde kırsal kesimlerde yaşayan kadınların, hayat şartlarının gerektirdiği bazı işleri yapmaları da bir nevi mesaidir. Özellikle çocukların geleceğe hazırlanmaları yönünde gayret sarf etmek belki en güzel bir çalışmadır. Dolayısıyla Kur'ân ve sünnette çalışana verileceği müjdelenen ecir ve mükâfattan bu nevi işleri yapan kadınların da faydalanacağını söylemek daha adil bir yaklaşım olsa gerek.

Son olarak kadın ve erkeğin aile içindeki görev paylaşımı üzerinde durmak istiyoruz. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hazreti Ali ve kızı Hazreti Fâtıma (r.ha) için bir görev paylaşımı yapmış, Hazreti Ali'nin dışarıda çalışmasını, Hazreti Fâtıma'nın ise ev işlerini yapmasını tavsiye etmiştir. Ahzab Sûresi'nde de Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hanımlarına hitaben şöyle buyruluyor: وقَرْنَ في بيوتكنّ ولا تبرّجن تبرّج الجاهلية الأولى "*Hem vakarla evinizde durun da, daha önceki Cahiliye döneminde*

olduğu gibi süslenip dışarı çıkmayın."[1240] Bu âyete birinci derecede Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hanımları muhatap olsa da, âyet-i kerime aynı zamanda bütün mümin hanımlara yapılan bir hitaptır. Buradan kadınların hep evlerinde duracağı ve hiç dışarı çıkamayacakları gibi bir mana anlaşılmamalıdır. Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Buhari'de geçen bir hadîs-i şeriflerinde şöyle buyuruyor: "*Allah size, ihtiyacınız için çıkmanıza izin verdi.*"[1241] Tarihimize baktığımızda da genellikle erkekler dışarıda çalışıp kazanıp evin ihtiyaçlarını görürken, kadınlar da ev işlerini yapmışlar ve en önemlisi vakitlerini çocukların geleceğe hazırlanmasına vakfetmişlerdir. Bu açıdan kadın için en uygun ve münasip yolun bu olduğunu söyleyebiliriz.

Böyle bir hayat tarzı çocukların talim ve terbiyesi açısından neredeyse zorunlu olduğu gibi, ailenin mutluluğu açısından da oldukça önemlidir. Çünkü böyle bir hayatta eşler birbirlerine daha iyi zaman ayıracaklar, evde bir düzen olacak, kadın hayatın stres ve sıkıntılarından uzak olduğu için kocasıyla daha iyi ilgilenecektir. Evet, akşama kadar çalışıp akşam eve giren, her ikisi de çalışmaktan yorgun ve bitkin düşen, eve geldiklerinde birbiriyle ilgilenmeye fırsat bulamayan ve çocukların da kreşe emanet edildiği bir ailede huzur ve itmi'nanın yaşanması zor görünüyor. Ailedeki böyle bir iş ayrımı, kadın ve erkeğin fıtrat ve yaratılışına da daha uygundur.

Cenab-ı Hak, Nisa Suresi'nde kadın-erkek ilişkileriyle ilgili olarak şöyle buyuruyor: "*Kocalar eşleri üzerinde yönetici ve koruyucudurlar. Bunun sebebi, Allah'ın bazı insanlara bazılarından daha fazla nimet vermesi ve bir de kocalarının mehir verme, evin masraflarını yüklenme gibi malî yükümlülükleridir. O halde iyi kadınlar, itaatli olan ve Allah kendi haklarını nasıl korudu ise, kocalarının yokluğunda, onların hukukunu koruyan kadınlardır.*"[1242] Âyet-i kerimede erkeğe ev reisliği görevinin verilmesinin gerekçesi olarak, ailenin nafakasını sağlama vazifesiyle mükellef olması gösteriliyor. Aslında âyet-i kerime ev reisliğinin gerekçesini açıklamak üzere kocaların malî yükümlülüklerini zikretse de, biz buradan yola çıkarak, ideal bir aile yapısının işaret buyrulduğunu da anlayabiliriz.

Ancak günümüz şartlarını da hesaba kattığımızda her zaman için kadının evinde durması zordur. Bu açıdan bazen maddî sebeplerin zorlamasıyla, bazen hizmet duygu düşüncesiyle, bazen toplumun buna ihtiyacı bulunduğundan, bazen de eğitim ve öğretimin bir neticesi olarak birçok kadının farklı iş kollarında yer aldığını görüyoruz. İşte değişik sebeplerden dolayı çalışan kadınların yukarıda zikrettiğimiz şartlara riayet etmeleri gerekir. Burada son olarak bir hususu daha vurgulamak istiyoruz. Bazen kadınlar da çalışıp para kazanmaya başladıklarında, kendi ayaklarının üzerinde durmanın verdiği güçle kocalarına karşı müstağni davrandıklarını, onların hukuklarına riayet etmediklerini ve aile içindeki bazı vazifelerini ihmal ettiklerini görüyoruz. Bu

son derece hatalıdır. Tabii ki, bir erkek, çalışan hanımına karşı bazı hususlarda daha müsamahakâr olmak zorundadır. Ancak bu durum çalışan kadınların karı-koca ahkâmına riayetsizliğini gerektirmez. Zira: “*Erkeklerin hanımları üzerinde bulunan hakları gibi, hanımların da kocaları üzerinde meşrû çerçevede hakları vardır. Şu kadar ki erkeklerin onların üzerindeki hakları bir derece daha fazladır. Unutmayın ki Allah üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibidir.*”[1243]

Kadının Kazancı

Ortaya koyduğu bütün ahkâmı insan fıtratına uygun olarak vaz eden İslâm’ın aile kurumuyla ilgili düzenlemeleri de kadın ve erkeğin yaratılış özelliklerine uygundur. Buna göre aile reisliği, kadına nispeten vücutça daha güçlü ve kuvvetli olan, hâdiseler karşısında duygularıyla değil daha ziyade akıl ve mantığıyla hareket eden erkeğe verilmiştir. Bunun sonucu olarak da aileyi geçindirmek, çoluk çocuğun nafakasını temin etmek erkeğin vazifesidir. Kadının aslî görevi ise, evine kocasının istemediği insanları almamak, meşru çerçevede kocasını memnun etmek, çocuklarının ta’lim ve terbiyesiyle meşgul olmaktır. Dinimizin birer ölçü olarak belirlediği roller genel olarak böyledir.

Biz burada meseleyi hukukî olarak değil daha ziyade ailenin mutluluğu, eşlerin güzel geçimi ve zamanımızın şartlarını göz önüne alarak ele almaya çalışacağız. Evet, kadın, kocasının izni dairesinde çalışıp para kazanabilir. Kazandığı para kendisine ait olsa da, evdeki nizam ve düzenin temsilcisi erkek olduğu için bunun devamı adına kadının kocasıyla istişare ederek kazandığı parayı harcaması daha güzeldir. Çünkü kadına çalışma iznini veren erkektir. O izin vermediği takdirde kadın dışarıda çalışması câiz olmaz. Dolayısıyla kadının, kazandığı parayı kafasına göre değil de, istişareli bir şekilde harcaması daha uygundur. Ayrıca böyle bir uygulama, ailenin kuruluş hikmetleri açısından da gerekli ve zarurîdir. Miras ve mehir gibi tamamen kadına ait mal ve paralarda ise, kadın serbesttir fakat burada da yine paylaşmaları ve istişareli harcamaları tavsiye edilir. Tabii ki çalışmak istemeyen bir kadını da, kocası, maaşına tamahta bulunarak çalışmaya zorlamamalıdır.

Çalışan kadın hakkındaki bu söylediklerimiz kabul edilmeyecek olursa ne olur? Yani, kadın kendi kazandığı parayı tamamen kendine ayırsa, kendi harcasa kendi yese, eve bir takım şeyler alırken kocasına hiç bilgi vermese, ona danışmasa ne mahzuru vardır? Böyle bir evin halini düşünmek lazım. Erkek bu konuda rahatsız olmaz mı? Bu rahatsızlık bir emniyetsizlik oluşturmaz mı? Hâlbuki kadın ve erkeğin, anlaşma yapıp imza atarak oluşturdukları sıcak bir yuvanın ilk şartı karşılıklı güven ve sevgidir. Bu güven ve sevgiyi sarsacak her türlü muameleden kaçınmak gerekir. Denebilir ki, evin

erkeği hiç rahatsız olmuyorsa kadının serbest harcama yapması câiz midir? Belki böyle erkekler bulunabilir ama bunlar çok azdır. Yani, hanımının yaptığı harcamalar karşısında kalbinde hiçbir rahatsızlık duymayacak erkeklerin bulunması nadirdir. Gerçekten hiç rahatsız olmasa bile, acaba bir evde bulunması gereken güvene, emniyete, karşılıklı anlayışa hiç mi zararı dokunmayacaktır?

Oysaki aile, bir şekilde birbirlerine katlanan insanların yaşadığı, ne kadar oluyorsa o kadarlıkla iktifa edilen bir yer değildir. Aksine orası, sürekli yükselen bir huzurun, devamlı köpürüp derinleşen bir emniyet ve sevginin yaşandığı cennet bahçelerinden bir bahçedir. Öyle zannediyoruz ki, ailenin mahiyeti, bir yuvanın niçin kurulduğu, evlilik akdinin nasıl ebedî bir sözleşme olduğu hususları tam anlaşılsa, orada ne ekonomik, ne şahsî, ne de başka cinsten hiçbir problem kalmaz. Zamanımızda, aile içerisinde yaşanan hemen hemen bütün problemler, ailenin ne demek olduğunu, evliliğin nasıl büyük bir mana taşıdığını anlayamamaktan kaynaklanmaktadır.

Bizde şu sıralarda, Batı tarzı bir aile yapısı oluşmaya başladığı için, kadınlar, kazandıkları parayı kendi kontrollerinde tutup kocalarına karşı özgürlük adına "sen kazanıyorsan ben de kazanıyorum" türünden tavırlara girebiliyorlar. Bu ise, "aile" denen mukaddes müesseseyi temelinden sarsıyor. Güvensizliğin, hazımsızlığın oluştuğu böyle bir ortamda ise, kavga gürültüyle başlayan süreç, çoğu zaman boşanmayla son buluyor. Boşananlar belki başlarının çaresine bakıyorlar ama ortada birçok sahipsiz, yuvasız ve sevgiden mahrum çocuk kalıyor. Olan da büyük oranda onlara oluyor.

Evet, hukukî açıdan kadının para ve mal konusunda bazı hakları olsa da, içinde bulunduğu yuvanın en önemli bir rüknü olarak, kocasıyla istişareli hareket etmesi, aile kavramının ruhuna en uygun olan yoldur. Diğer türlü aile, aile olmaz. Bu konuda, kocası çalışamadığından dolayı kendisi çalışmak zorunda kalan kadının da aynı konumda olduğunu düşünüyoruz. En azından, yaptığı hacamaları kocasıyla paylaşması gerekir. Eğer bir erkek çalışmaktan âciz kaldığı halde, bir de evini geçindiren hanımını sıkıştırıyor ve ondan zorla para almaya kalkıyorsa, kadının evini geçindirecek şekilde parayı elinde tutması gerekir.

Burada şu hususa da dikkat çekmek gerekir: Bazen koca serkeş olur. Mesela sık sık içki içer, eve sarhoş gelir. Kumar oynar, para harcamayı sever ve paranın nereye gittiğini bilmez. Bu durumda, kadın eğer para kazanıyorsa, ailesinin geçimini aksatmamak için bir kısım gizli harcamalarda ve birikimlerde bulunabilir. Bu da yine yuvanın devamı, en azından çocukların saadeti için şarttır.

Kadın, kazandığı parayı kendi kontrolünde tutmak istiyor ve bu durum aile içinde bir problem şeklinde kendini gösteriyorsa, erkek, ailenin sıkıntı yaşamaması, yuvanın

dağılmaya doğru gitmemesi için bu türlü durumlarda alttan alması ve vaziyeti idare etmesi gerekir. Yapması gereken diğer bir husus da, hanımını, kazancını hayırlı işlerde harcamaya teşvik etmesi olabilir. Böylelikle, hayır yollarına vermeye alışan kadın, zamanla kendi parasını kocasıyla paylaşabilecek, en azından kocasının yapacağı hayırlı işlere mâni olmayacaktır.

Kadının Eğitimi

İslâm, erkeğe verdiği eğitim-öğretim hakkını kadına da vermiştir. Bu konuda müracaat ettiğimiz âyet ve hadislerin bazıları umumî bir hitapta bulunmuş ve bu umumilik içine kadını da dâhil etmiştir. Diğer bazılarında ise kadının ilim elde etme ve öğretme hakkı bizzat zikredilmiştir. Mesela, قُل هَل يَستَوِي الَّذِين يَعلَمونَ وَالَّذِينَ لا يَعلَمونَ *"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"*[1244] âyeti kadınların bilmesini de içine alacak şekilde geniştir. Kur'ân'da geçen: رب زدني علما *"Rabbim ilmimi arttır."*[1245] duası, kadın ve erkek herkesin yapabileceği bir duadır. طلب العِلم فَرِيضة على كُلّ مسلم *"İlim öğrenmek erkek kadın her Müslüman'a farzdır."*[1246], على النساء ما على الرجال إلا الجمعة والجنائز والجهاد *"Kadınlara Cuma, cihad ve cenaze hariç erkeklere farz kılınan her şey farz kılınmıştır."*[1247] gibi hadislerde ise kadın ayrıca zikredilmektedir. Peygamber Efendimiz'in cariyeler hakkındaki şu beyanları, değil hür kadınların, köle kadınların bile ilim öğrenme konusundaki haklarını ortaya koyar: *"Bir insanın cariyesi olur, ona güzel bir tahsil ve eğitim verir, sonra da onu azad ederse, Allah onu iki katıyla mükâfatlandırır."*[1248]

Kur'ân ve hadislerde kadınlara tanınan eğitim-öğretim hakkı, Efendimiz zamanında pratik hayatta uygulanmış daha sonraki devirlerde de bu istikamette devam etmiştir. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında, erkeklerle beraber kadınlar da camiye geliyor, verilen vaaz ve hutbelerden, yapılan sohbetlerden onlar da istifade ediyorlardı. Sorusu olan bir kadın, ya Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip bizzat soruyor ya da bir aracı vasıtasıyla iletiyordu. Genç bir kız, kendisini istemediği bir erkekle zorla evlendirmek isteyen babasını gelip Allah Resulüne şikâyet edebiliyor, Peygamber Efendimiz de babasıyla konuşuyor ve neticede kızı haklı buluyordu. Bir kadın, gelip kocasının kendisini haksız yere boşadığını söylüyor, yuvasının dağılmaması için yalvarıyor, ardından gönülleri rahatlatıcı hükümleri bildiren bir âyet iniyordu. Esma Validemiz geliyor Efendimiz'e kadınlara ait hususi bir soru soruyor, mahrem bir mevzu olmasına rağmen soru sormaktan sıkılmıyor, Efendimiz ise bu sorulara gayet açık ve tatmin edici cevaplar veriyordu. İşte kadın, Allah Resulü zamanında derdini anlatma, ihtiyaçlarını dile getirme, soru sorma ve ilim alma konusunda bu kadar rahattı. Daha önce insan yerine konmayan bu muallâ varlık, İslâm'ın gelmesiyle büyük bir mevki kazanmış ve esas olması gereken yere çıkmıştı.

Kadınların İlim Alma Yolları

Kadınların Mescide Gidip Gelmeleri

"*Kadınların mescitlere gitmesine engel olmayın. Fakat evleri onlar için daha hayırlıdır.*"[1249], "*Kadınlarınız gece mescide çıkmak için izin istediklerinde onlara izin verin*"[1250], "*Kadınlar cemaate katılmak istediklerinde, koku sürünmesinler.*"[1251] gibi hadîs-i şeriflerinde Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınların camiye gelebileceklerini bildirmişti. Hatta özel günlerinde kadınların bayram namazına gelmelerini ve cemaatin gerisinde durarak tekbirlere iştirak etmelerini tavsiye ediyordu.[1252]

Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem), âyetler indiğinde, onları önce erkeklere sonra da kadınlara okuyordu.[1253] Hatta zaman zaman kadınların ortasında ayakta durup onlara da âyetleri okuyup anlattığını biliyoruz.[1254]

Evet, mescitler kadınlara açıktı, bugün de açıktır ancak bazı şartlar da yok değildi. Namazın huzuruna, huşuuna mâni kokular sürmeyecekler, süslenmeyecekler, erkeklerle karışıp gitmemeye özen göstereceklerdi. Erkeklerle kadınların karışmaması için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu kapıyı keşke kadınlara ayırsaydık diye arzusunu belirtmişti. O zamanki şartlar içinde yapılamamış bulunan iş Hazreti Ömer döneminde bizzat kendisi tarafından yerine getirilmiş ve kadınların mescide girişleri için ayrı bir kapı tahsis edilmişti.[1255] Bu kapıya bugün de hâlâ "Babü'n-Nisa=Kadınlar Kapısı" denir.

Şu hâdise de camilerin kadınların istifadesine her zaman açık olduğunu beyan eder: Ümmü Seleme Validemiz, evinde bir kadının saçlarını tararken, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem), "*Ey insanlar!*" dediğini duymuş ve hemen mescide yönelmişti. O sırada saçlarını taratan kadın, "*Allah Resulü erkekleri çağırıyor, ben ise kadınım.*" deyince Ümmü Seleme Validemiz: "*Ben de insanım.*" cevabını vermişti.[1256] Sahâbe kadınlarından Hind bint-i Useyd (radıyallâhu anh) , Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Kaf Sûresi'ni hutbede çok okuduğu için ezberlediğini söylemişti.[1257]

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sadece Cuma günleri değil diğer günler de namazlardan sonra mescidde, inen âyetleri tebliğ ve tefsir ediyor, o âyetle ilgili olan ya da olmayan sorulara cevaplar veriyordu. İşte bu sohbetlere kadınlar da katılıyor, hatta sorular da soruyorlardı.[1258]

Kadınların sohbetleri ve hutbeleri dinlemeleri daha sonra Hulefa-i Raşidin döneminde de devam etmiştir. Hazreti Ömer hutbe verirken bir kadının kalkıp mehirlerin yüksek tutulmasıyla alâkalı fikrine karşı çıkması ve bunu âyetten delil getirerek rahatlıkla ifade etmesi, bu meselede bir örnektir. Bu anlatılanlardan da

anlaşılıyor ki, kadınlar asr-ı saadette -bazen çeşitli tedbirlerle beraber- mescitlerin manevî ve ilmî feyizinden istifade etmişler ve hep ilme açık olmuşlardır. Mescidin fonksiyonu devam etmekle beraber bugün aynı vazifeyi paylaşan okullar, kurslar, üniversiteler, eğitim merkezleri gibi başka müesseseler de vardır.

Peygamberimizin Özel Sohbet Günleri

"*Allah, beni bir muallim olarak gönderdi.*"[1259] diyen ve ümmetinin içinde erkeklerle beraber kadınların eğitimiyle de ilgilenen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine özel sohbet talebiyle gelen kadınlara hususi bir gün ayırmış ve onlara vaazlar vermiştir.

Bir gün Medine'nin kadınları gelerek şöyle demişlerdi: "*Ey Allah'ın Resûlü, erkekler Sizi dinleyip Sizden istifade etme konusunda bizi geçtiler. Bize de müstakil bir gün ayırsanız!*" Allah Resûlü, bunun üzerine onlara bir gün verdi. O belirli günde onlara nasihat eder ve bazı emirlerde bulunurdu.[1260] Hatta Mekke'de ilk medrese konumunda olan Dâru'l Erkam'da (Erkam ibn-i Erkam'ın evinde) kadınların da olduğu bilinmektedir.[1261]

Buhari'nin, "Devlet başkanının kadınlara nasihatte bulunması" bölümünde zikrettiği bir hadîs-i şerifle alâkalı olarak İbni Hacer şöyle der: Buharî bu başlıkla, ailenin öğretimiyle ilgili teşvikin, kişinin sadece kendisine mahsus olmayıp bunun devlet başkanı ve onun yetki verdiği kimselere de yönelik olduğuna dikkat çekmiştir.[1262] Yani kadınların eğitimiyle alâkalı mes'uliyetin bir kısmı da devlete aittir ve devletin bu konuda gerekli imkânları sağlaması gerekir. Dolayısıyla valiler, kaymakamlar, müftüler, imamlar, vaizler ve diğer yetkin ve yetkili insanlar, devleti temsil eden şahıslar olarak bu vazifeyi yerine getirmekle mükelleftirler.

Sahabenin Ailesine Tebliği

Allah Resûlü zamanında mescidde bazı sahabenin kaldığı ve sürekli ilimle meşgul oldukları yere "Suffe" denirdi. Burada kadınların da suffesi olduğundan bahsedilmektedir. Sahâbe, kadınıyla erkeğiyle burada öğrendiği ilmi doğrudan evine taşıyor ve ailesini de bilgilendiriyordu. Zaten: يا أيها الذين آمنوا قوا أنفسكم وأهليكم نارا وقودها الناس والحجارة "*Ey inananlar, kendinizi ve ailenizi öyle bir ateşten koruyun ki, yakıtı insanlar ve taşlardır.*"[1263] âyetine muhatab olan o hassas insanların başka türlü yapmaları da düşünülemezdi. Böylece kadınlar, kocalarından kendilerine gelen bilgilerle de ilimlerini arttırmış oluyorlardı.[1264]

Kettânî'nin verdiği bilgiye göre Sahâbe, Hazreti Ömer'in halifeliğinden önce kardeşlerini ve kızlarını okutur, sonra da onları okutucu olarak vazifelendirirdi ve bu zincirleme olarak devam ederdi. Daha sonra, Hazreti Ömer okullar açtırarak

çocukların eğitim ve öğretimi için görevliler tayin etmiştir.[1265]

Kadının kocasından ilim alması mehir konusuna da yansımış, evlilikte, erkeğin mehir olarak eşine, ezberindeki âyetleri öğretmesi kabul görmüş ve hükme bağlanmıştır.[1266]

Özel Olarak Peygamberimize Soru Sormaya Gelmeleri

Kadınların, Efendimiz ve Hulefa-i Raşidin döneminde ilim almak için soru sormaktan çekinmediklerini görüyoruz. Dışarıda herkesin soru sormasına müsaade eden Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ayrıca öğleden sonra huzuruna girilip soru sorulması için de izin veriyordu.[1267] Örnek olarak Mücadele Sûresi'nin inişine sebep olan hâdiseyi zikredebiliriz: Havle bint-i Salebe, kocasının kendisini boşadığı şikâyetiyle Peygamber Efendimiz'e gelmiş ve kocasının kendisini boşadığını söyleyerek derdini dökmüştü: "*Ey Allah'ın Resûlü, Evs benimle genç ve cazip olduğum sırada evlendi. Bunca zaman ona hizmet ettim. Çocuklar doğurup büyüttüm. Gençliğim gidince beni ortada bıraktı. Kocama dönme imkânı yok mu? O da buna razı?*" Bu ısrarlı yakarmalardan sonra Mücadele Sûresi'nin ilk dört âyeti nazil oldu.

Hazreti Âişe validemiz, Ensar kadınları hakkındaki bir hayretini şöyle dile getirir: "*Ensar kadınları ne hoş, hayâları, soru sorarak ilim öğrenmelerine mâni olmuyor!*" İşte bu kadınlardan biri olan, Hazreti Enes'in annesi Ümmü Süleym, Peygamberimiz'e gelmiş ve: "*Allah, hak olan bir meseleyi açıklamaktan çekinmez. Bu yüzden ben de çekinmeden soruyorum.*" deyip kadınların gusül abdesti alması konusunu soruvermiş, Allah Resûlü de güzelce açıklamıştı. Hadisi bize rivayet eden Ümmü Seleme Validemiz merakını yenemeyerek: "*Kadınlara da mı gusül gerekiyor?*" diye sormuş Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona da aynı açıklıkla cevap vermişti.[1268] Bu rivayetten anlaşılıyor ki, Allah Resûlü'ne kadınlar da gelip soru soruyorlar ve O, sordukları her mevzuya anlayacakları en güzel şekilde cevap veriyor ve onları memnun ediyordu.

Kadınların eğitiminde gösterilen hürriyet anlayışındandır ki, dinimizin büyük bir bölümü bize Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hanımlarından gelmiştir. Bu konuda en başta gelen validemiz Hazreti Âişe'dir (radıyallâhu anh) .

Âişe Validemiz (radıyallahu anh)

Allah Resûlü'nün hanımları arasında ilme düşkünlüğü ile bilinenlerin en önde geleni Hazreti Âişe validemizdi. O kadar ki, "*Bilmediği bir konuyu duyduğunda, onu iyice anlayıncaya kadar sormaya devam ederdi.*"[1269] Ebu Musa el-Eşari anlatıyor: "*Allah Resûlü'nün arkadaşları olarak ne zaman bir hadîsi anlamada problem yaşasak, hemen Âişe'ye sorardık. Kendisi bize o konuda mutlaka bir bilgi sunardı.*"[1270]

Rivayetten de anlaşıldığı gibi, Âişe validemizin hadislere vukufiyeti fevkalade ileri idi. Huzuruna gelen bir soru veya problemi, hemen bir hadisle veya bir te'ville (yorumla) hallediveriyordu. Hatta bazı yanlış anlaşılan veya eksik rivayet edilen hadisleri, Hazreti Âişe validemiz tamamlamış ve bizi yanlış anlamalardan kurtarmıştır.[1271]

Allah Resûlü (aleyhi ekmelüttehâyâ) Hazreti Âişe hakkında şöyle buyurmuşlardır: "*Peygamber Hanımları da dahil eğer ümmetimin kadınlarının ilmi Âişe'nin ilmiyle kıyas edilecek olsa, Âişe'nin ilmi ağır gelir.*"[1272] Bundan dolayıdır ki, Efendimiz'den tescilli bu ilim hazinesine miras ve tıp ile ilgili konularda dahi müracaatta bulunurlardı.[1273] Âişe Validemiz'in tabiblik yönünün olduğunu da yine kaynaklarımızdan öğreniyoruz.[1274]

Mekke'nin âlimi olan Ata ibn-i Rabah, Âişe validemizin ilmine olan hayranlığını şöyle ifade eder: "*O, insanların en fakihi, en âlimi, görüşü en güzel olanıdır.*"[1275] Âyetlerin iniş sebebini en iyi bilenlerden biri olan Âişe Validemiz, Hazreti Ömer ve Hazreti Osman zamanında fetvalar da veriyordu. Hazreti Ömer ve Hazreti Osman (radıyallâhu anh), sünnetle alâkalı bazı sorular için Hazreti Âişe Validemiz'e elçiler gönderiyorlardı.[1276]

Hafsa Validemiz (radıyallahu anh)

Hafsa Validemiz yirmi yaşlarında Peygamber Efendimiz'le evlenmiş ve 60 hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de kardeşi Abdullah ibn-i Ömer, yeğeni Hamza, kadın hizmetçisi Safiye, Harise ibn-i Vehb, Ümmü Mübeşşir gibi sahabiler rivayette bulunmuşlardır. Dikkat edilirse, kendisinden rivayet edenler arasında kadınlar vardır ve o kadınlardan biri de hizmetçisidir. İslâm, kadın hizmetçiye dahi ilim öğretme imkânı sunmuş, bununla da kalmayıp o ilmi başkalarına nakletmesini de tavsiye etmiştir.

Hafsa Validemiz (radıyallahu anhâ), belagat ve fesahat sahibi, eli kalem tutan bir kadındı. Babası Hazreti Ömer'in vefatından sonra Müslümanlara hitaben yapmış olduğu bir konuşma vardır ki, gayet edîbânedir.[1277] Cahiliye'de Şifa Adeviye isimli kadından yazmayı öğrenmişti. Peygamber Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem kendisiyle evlendikten sonra, Şifa Adeviye'den Hafsa Validemize hüsn-ü hattı ve süslemeyi de öğretmesini istemişti.[1278]

Ümmü Seleme Validemiz (radıyallahu anh)

Her hanımın, kendi evini birer okul, birer mescit haline getirmesi, dinimizin istediği, en azından tavsiye buyurduğu bir kutlu vazifedir. Anneler, çocuklarını böyle

bir ortamda büyüttüklerinde, rûhu, aklı, kalbi Allah marifetiyle dolmuş, ibadet, zikir ve ahlak-ı âliyeyle doymuş bir nesil yetişecektir. Şu kutlu beyanı bir de bu açıdan okuyalım: *"Oturun da evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve (Resûlullah'ın) hikmetlerini anın. Allah muhakkak ki Latif ve Habir'dir (ilmi en gizli şeylere bile nüfuz eder)."*[1279]

İşte bu âyeti ruhunda yaşayan Ümmü Seleme Validemiz, okul öğretmenine haber göndererek, Kur'ân öğretmek üzere kendisine çocuk göndermesini istemişti. Hadisleri en iyi ezberleyenlerden biriydi o.

Ve Diğerleri

İbn-i Hazm, kitabında yirmi kadar hukukçu hanım sahabiden bahseder. Örnek olarak yukarıdaki validelerimizin yanında şu isimleri sayabiliriz:

Ümmü Habibe validemiz, Fâtıma validemiz, Ümmü Şerik, Ümmü'd-Derdâ el-Kübrâ, Ümmü Seleme Validemiz'in kızı Zeyneb, Ümmü Eymen, Ümmü Yûsuf, Atike bint Zeyd ibn-i Amr ibn-i Nufeyl, Ebu Bekir Efendimiz'in kızı Esma validemiz, Fâtıma bint Kays (radıyallahu anhünne ecmeîn).[1280]

Sonraki Dönemlerde Kadın Âlimler

Bu kutlu neslin ardından pek çok kadın âlim yetişmiştir. Örnek olarak birkaç tanesinin sadece ismini zikretsek yeterli olur: Kitabet ve şiir alanında Uleyye bint-i Mehdi, Âişe bint-i Ahmet el-Kurtubiyye, Villâde bint-i Halife el-Müstekfî, tıp alanında göz hastalıklarını tedavi etmekle meşhur Benî Eved kabilesinden Tabibe Zeynep, Ümmü'l Hasen bint-i'l Kâdî Ebi Cafer et Tancalî ki meşhur bir tabiptir. Hadis alanında Kerîme el-Merveziye, Seyyide Nefîse bint-i Muhammed. (Bu ve daha pek çok kadın âlim için Â'lamü'n-nisa adlı esere bakılabilir.)

Hâfız ibn-i Asâkir, kendi hocaları arasında seksen küsur kadın muhaddis sayar. Ayrıca, İmam Şafiî, Buharî, İbni Hallikân ve İbni Hibbân gibi âlimlerin kadın müderrisleri de olmuştur. Bu müderriselerin çoğu, fakîh, edip ve meşhur âlimlerdir. Sadece birkaç misalini verdiğimiz bu kadın âlimler, İslâm'ın kadınların eğitimine bakışını ortaya koymaya yeter. Daha fazlasını tabakat kitaplarına (âlimlerin hayatlarının anlatıldığı eserlere) havale ediyoruz.

Netice

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kavlen ve fiilen teşvikçisi olduğu kadın eğitimi, İslâm'da en güzel şekilde tatbik edilmiş ve kadın hiçbir zaman bu hakkından mahrum bırakılmamıştır. Zamanımızda kısmen bazı yerlerde görüldüğü gibi, kız çocuklarını okutmama, okutmaya gerek duymama yanlışlığına düşülmüşse bu, dinimizden değil,

dini yanlış ya da eksik anlamadan kaynaklanmıştır. Hâlbuki dinimizin kaynakları olan Kur'ân ve Sünnet, hep umumi konuşmuş, kadın-erkek herkesi kapsayacak şekilde hitap etmiştir. Peygamberimiz'in eşleri, sahabe hanımlar ve sonraki nesillerden yetişen kadın âlimler bunun şahididir. Öyleyse, bugünün inanmış erkeklerine düşen vazife, hanımlarına ve kızlarına öğrenme ve öğretme imkânları hazırlamak, buna karşılık kadınlardan ve kızlardan beklenen gayret ise, kendilerine sunulan fırsatları iyi değerlendirip ilme koşmak, imkânlar sunulamamış olsa dahi, şartları zorlayıp kalb, zihin ve akıllarını ilim ve marifetle doldurmaya çalışmaktır. Çocukların yetişmesinde en büyük role sahip olan kadının, yetişmiş, ilimli ve şuurlu olması, insanlığın geleceği adına da büyük ehemmiyet arz etmektedir. Hem bugün ilim elde etme yolları; kitapların bolluğu, yetişmiş insanların çokluğu ve internet sayesinde kütüphanelerin evlere taşınmasıyla, geçmiş yıllara göre daha kolay ve daha geniştir. İnsana düşen şey ise sadece imkânları değerlendirme gayretidir.

Kadının Mirası

Günümüz dünyasında İslâm'ı eleştirmek isteyenlerin dillerine doladığı hususlardan birisi de kadının mirası meselesidir.

Her şeyi yerli yerine koyan ve herkese hak ettiği konumu veren dinimiz, miras meselesinde de kadına, adalet ve hikmet çerçevesinde hakkını vermiştir. Melekler, Allah'ın her işinde bir hikmet olduğunu Kur'ân-ı Kerim'de şöyle dile getirirler: سبحانك لا علم لنا إلاّ ما علّمتنا إنّك أنت العليم الحكيم "*Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.*"[1281] Yani Kur'ân-ı Kerim, meleklerin lisanıyla bizlere Allah'ın (celle celaluhu) her işinde bir hikmet olduğunu bildirmektedir. Buna göre Kur'ân-ı Kerim'de bize bildirilen hükümlere itaat etmek bütün müminlerin şiarıdır.

İslâm miras hukukunda gözetilen en temel iki özellik "akrabalık" ve "adalet"tir. Yani miras, yakınlık derecesine göre ve adaletle dağıtılır. Bu yakınlık ve adalette elbette kadın da yerini almıştır. İslâm, kadına mirastan pay verdiğinde, erkeğin hâkim olduğu bir toplulukta bu bir inkılâp niteliğindeydi. Zira o gün itibariyle ne Arap yarımadasında ne de dünyanın değişik yerlerinde kadının insanî hiçbir hakkı söz konusu değildi. İşte böyle bir ortamda İslâm dini, kadının mirastaki paylarını ayırmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de en ayrıntılı hükümlerin yer aldığı miras âyetlerinde kadının hisseleri kıyamete kadar değiştirilemeyecek şekilde ve açıkça sabit kılınmıştır.

Temel kaynaklarımızda "payları belirtilmiş kimseler" manasına ashâb-ı ferâiz denen bu kimseler onüç başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıkların yedisi bizzat kadınlarla ilgilidir. Bunları sayacak olursak; anne, zevce (eş), kız, oğul kızı, öz kız kardeş,

bababir kız kardeş, nene… Görüldüğü üzere bir aileye mensup olan kadınlara –şartlar oluşması hâlinde- paylar ayrılmıştır. Bu sayılanlardan anne, zevce (eş), kız her hâlükârda mirastan pay almaktadırlar. Yani bunların kendilerine bakacak eşleri olsa veya kızlar açısından düşündüğümüzde başka bir aileye gelin olarak gitseler bile dinimiz onlara da payını ayırmıştır.

İslâm dininin yayıldığı Arap yarımadasında ve hatta günümüzde bile, aileye ait malları başka ailelere taşıdığı gerekçesiyle kızlara mirastan pay ayrılmadığını düşünecek olursak vicdanlarda meselenin ehemmiyeti daha açık anlaşılacaktır. Miras âyetlerinin inmesine vesile olan olayda bu ehemmiyet açıkça görülür. Buna göre; يوصيكم الله فـِي أَولادِكم للذَّكَرِ مثل حظ الأنثَيَين "*Allah size, çocuklarınızın miras taksimi hususunda erkeklerin paylarının, kızların alacağı payın iki katı olmasını emretmektedir.*"[1282] âyeti inince bu hüküm, müşriklerin hoşuna gitmemiş ve şöyle demişlerdir: "*Kadına dörtte bir, ya da sekizde bir, kız çocuğa yarım ve küçük çocuğa da mirastan pay veriliyor. Oysa onlar ne ata binebiliyor, ne de düşmanla savaşabiliyor. Küçük çocuğa da miras veriliyor, oysa çocuk hiçbir işe yaramıyor.*"[1283] Âyetin indiği ortamda kadın ve çocuklar, sosyal hayatta ve özellikle savaşlarda bir yarar sağlamadığından kendilerine bir değer atfedilmiyordu. Oysa dinimiz anne karnındaki bebeğin bile payını ayırmıştır. Evet, sağ doğması şartıyla bebeğin de mirasta payı mevcuttur.

Niçin Erkekler Mirastan İki Kat Fazla Pay Alıyor?

İslâm miras hukukunda, eleştiri konusu yapılan en önemli husus, kadınların erkeğe nispetle mirastan daha az pay almasıdır. İslâm miras hukukuna göre bir kadının erkekten az pay alması, **sadece** erkek kardeşiyle birlikte bulunması durumunda geçerlidir. Eğer erkek kardeş yoksa, bu durumda daha fazla pay da alabilmektedir. Âyette şöyle buyrulur: "*Allah size çocuklarınızın miras taksimi hususunda, erkeklerin paylarının, kızların iki katı olmasını emretmektedir. Eğer bütün çocuklar kız olup ve ikiden fazla iseler, bunların payı, ölenin bıraktığı malın üçte ikisidir. Eğer mirasçı olarak bir tek kız ise, mirasın yarısı onundur.*"[1284]

Şimdi, zâhiren haksızlık gibi görünen ve bazılarınca eleştirilen, erkeğin kızdan iki kat fazla miras almasının hikmetlerine temas edelim.

İslâm dinine göre erkeğin yapması gereken vazifeler vardır. Bunlar; askerlik, savaş, yakınlarının geçimini temin etme mes'uliyeti, akrabaların işlediği cinayetler neticesinde kan bedeli ödeme sorumluluğu, evlenirken kadına verilecek olan mehirdir. Bu vazifeler arasında özellikle nafaka yükümlülüğü üzerinde durmakta fayda var. Dinimiz, ailenin nafaka yükünü erkeğe yüklemiştir. Buna göre bir ailenin, barınma, giyim-kuşam, yiyecek-içecek gibi temel masraflarını o evin erkeği karşılamak

zorundadır. Yani evin hanımının ve çocuklarının, barınma, giyim-kuşam, yeme-içme, bunun yanında erkek çocuklarının emsali para kazanıncaya kadar, kız çocuklarının ise evleninceye kadar bütün masrafları erkeğin sırtına yüklenmiştir. Bunun yanında sadece eş ve çocuklar değil yerine göre anne ve kız kardeşler gibi aileye mensup diğer kadınların nafakaları, bakacak kimse olmadığı takdirde ilk olarak erkeğin sırtındadır. Evet, dinimiz hayatın ekonomik yükünü bütünüyle erkeğe yüklemiştir. İslâm dinine göre hareket edildiğinde bir kadın hayatın ekonomik yükünü çekmemelidir. Zira her halükarda akrabalarından erkekler kendi nafakasını karşılamakla yükümlüdür. Bütün bu bilgiler ışığında insaflı olarak değerlendirilirse, mirastan erkeğin iki, kadının bir pay almasının, eşitsizlik değil, tam aksine adalet olduğu anlaşılacaktır. Ancak bu durum, erkeğin İslâm hukukuna göre vazifelerini yaptığında yerine gelmektedir. Ferdiyetçilik ve bencilliğin yaygın olduğu günümüzde erkeklerin üzerine düşen vazifeleri hakkıyla yerine getirmeyip, miras meselesine sıra gelince haklarını hatırlamaları bu meselenin de eleştirilmesine sebebiyet vermektedir. Buna göre erkekler, sadece miras hususunda değil bütün konularda üzerine düşen vazifeleri bilmelidirler. Çünkü dinimiz, insanlara akrabalarını gözetmelerini, yakınlarına bakmayı emretmiştir.[1285]

Aynı konuyu "Muhakemesiz medeniyet, Kur'ân kadına üçte bir verdiği için âyeti tenkit eder" şeklinde açıklayan Bediüzzaman Said Nursî, hükümlerin genel itibariyle çoğunluğa göre olduğunu özetle şu şekilde ifade etmektedir:

"Çoğunluk itibariyle bir kadın kendini himaye edecek birisini bulur. Erkek ise, ona yük olacak ve nafakasını ona bırakacak bir kadınla aile kurmaya mecbur olur. İşte bu konumdaki bir kadın, babasından erkek kardeşinin yarısı kadar miras alsa, kocası onun noksanını tamamlar. Erkek, babasından kız kardeşinin iki katı alsa, bunun yarısını evlendiği kadının geçimine verecek; böylece kız kardeşine denk hale gelecektir. İşte Kur'ân böyle hükmetmiştir ve adalet bunu gerektirir.[1286]

Miras taksiminde gözetilen bu farklılığın sosyolojik ve psikolojik yönü ise daha farklı bir hususu ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde bile pek çok yerde, kız çocuklara, "malımızı başkasına götürecek birisi" nazarıyla bakılmakta, bu da o masum kıza karşı bir olumsuz tavra dönüşmekte, bu tavır daha sonra onu mirastan mahrum bırakmaya kadar gitmektedir. Bu haksızlığa maruz kalan kız, babasından ve kardeşlerinden soğumakta, onların arkasından konuşmakta ve akrabalar arası ilişkiler bozulmaktadır. İşte dinimiz, Cahiliye'de yaşanan ve hâlâ da devam eden bu bakış açısını tadil etmek, aynı zamanda kızın hakkını da vermek için ona erkeğin yarısı kadar pay takdir etmiştir. Böylece hem kız, baba malından ve şefkatinden mahrum kalmayacak hem de baba ve erkek kardeşler, kızlarına ve kız kardeşlerine mallarını başkalarına götüren biri nazarıyla bakmayacaklardır. Neticede hüküm böyle verilmiş ve büyük bir sosyo-

psikolojik inkılâp yaşanmıştır. Bu durumu Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri özetle şöyle açıklamaktadır: "Şu halde, fıtraten nazik, nazenin ve yaratılış itibariyle zayıf ve nahif kız, görünüşte az bir şey kaybeder fakat ona bedel akrabalarının şefkatinden, merhametinden tükenmeyen bir servet kazanır. Yoksa 'Hakk'ın rahmetinden ziyade merhamet edeceğiz' diye hakkından fazla ona hak vermek, ona merhamet değil, şiddetli bir zulümdür. Belki Cahiliye döneminde olduğu gibi vahşice ve merhametsizce bir kötülüğe yol açma ihtimali vardır.[1287]

Bütün bu açıklamalar ışığında şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki dinimizin ortaya koyduğu bir hayat sistemi vardır. Bu sistem içerisinde erkeğin konumu ve vazifesi ile kadınınki farklı farklıdır. Dolayısıyla miras paylaşımı da farklı olacaktır. Erkek ailenin reisi ve aile geçiminin sorumlusudur. Öyleyse, kadına nisbetle daha fazla alacaktır. Zâhiren haksızlık gibi görünen bu meseleye erkekle kadının toplumda ve ailedeki malî sorumluluğunu nazara alarak baktığımızda dinimizin getirdiği hükmün ne kadar merhametli ve adaletli olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Kadının Şahitliği

"Şehide" fiilinin masdarı olan şehadet (şahitlik), sözlükte, kesin haber, bildiğini ikrar etme, bildirme, beyan ve yemin gibi manalara gelir. Terim anlamı ise, taraflar dışındaki üçüncü bir kişinin dava ile ilgili bir olay hakkında, dava açılmadan önce edinmiş olduğu bir bilgiyi hâkim huzurunda ve tarafların yüzlerine karşı şehadet kelimesini kullanarak bildirmesidir.[1288]

İslâm hukukunda, şartlarına uygun olarak eda edilen şahitlik kesin bir delildir. Bu açıdan Kur'ân ve sünnette birçok yerde şahitliğin önemi ve şartları üzerinde durulmuştur. Bunun yanında yalan yere şahitlikte bulunma da yedi büyük günahtan biri olarak sayılmıştır.[1289] Hatta Müslüman toplumlarda, bir insanla farklı münasebetler kurmada, ona görev vermede, onun toplum içinde kabul görmesi gibi farklı konularda şahitliğinin muteber olup olmadığına bakılmıştır.

Cenab-ı Hak: ولا يأب ألش هداء إذا ما دعوا "*Şahitler çağırıldıklarında, şahitlikten kaçınmasınlar!*"[1290] buyurmuş, bir sonraki âyet-i kerimede de: ولا تكتمُوا الشّهادة ومن يَكتمها فإنّه آثم قلبه والله بما تعملون عليم "*Bir de şahitliği, görüp bildiğinizi gizlemeyin! Bildiğini gizleyenin kalbi günahkâr olur. Allah her ne yaparsanız bilir.*"[1291] buyurmak suretiyle şahitliğin Müslümanlar için önemli bir mükellefiyet olduğuna işaret etmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de, kendisine arz edilen birçok davayı şahitlerin beyanıyla hükme bağlamış ve kendisine gelen bir davacıya: "*Ya iki şahit getirirsin veya davalıya yemin ettirirsin. Bunlardan başka bir hakkın yoktur.*" demiştir.[1292] Şahitlik hakkındaki beyanlardan yola çıkan âlimlerimiz, gördüğü ve bildiği bir olay hakkında kendisine başvurulan bir kişinin

şartlarını taşıdığı takdirde şahitlik yapmasının farz olduğunu ifade etmişlerdir.[1293]

Şahitlik, davaların sonuçlanmasında çok önemli bir ispat vasıtası olduğu içindir ki, fıkıh kitaplarında şahitlik yapacak kimsenin vasıfları ve şahitlerin sayısı üzerinde hassasiyetle durulmuştur. Şahitlikte aranan başlıca vasıflar şunlardır: Müslüman olmak, akıllı ve ergin olmak, hürriyet, adalet, görme ve konuşmaya muktedir olmak, erkek olmak, mürüvvet sahibi bulunmak, şahitlik yaptığı kişiyle aralarında akrabalık veya ortaklığın bulunmaması. hususiyle adalet vasfına sahip bulunmak şahitlik için çok önemlidir. Ulema, büyük günahlardan kaçınan, küçük günahlarda ısrar etmeyen, farzları yerine getiren ve iyiliği kötülüğünden üstün gelen kişinin adil olduğunu söylemişlerdir.

Bizim burada üzerinde duracağımız mesele, şahitlerin erkek olma şartı ve kadınların şahitliğinin muteber olup olmadığıdır. Bu konuda açıklama getiren âyet-i kerime şu şekildedir: وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِن رِجَالِكُمْ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَن تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى *"İçinizden (Müslüman) iki erkeği de şahit tutun. İki erkek bulunmazsa, o zaman doğruluklarından emin olduğunuz bir erkek ile biri unutur veya yanılırsa diğeri hatırlatabilir ümidiyle iki kadının şahitliğini alın."*[1294] Âyet-i kerimeye baktığımızda öncelikle iki erkeğin şahitlik yapmasının esas olduğunu görüyoruz. İki erkek bulunamaması durumunda ise, bir erkek ve iki kadının şahitlik yapabileceği ifade buyruluyor.

Buradan yola çıkan bazı çevreler, şahitlikteki bu durumun kadın-erkek eşitliğine aykırı olduğunu ve kadının ikinci plana atıldığını iddia ediyorlar. Hâlbuki böyle bir iddia, kadın-erkek fıtratını tanımamanın ve meselenin hikmetlerini kavrayamamanın neticesidir. Öncelikle ifade etmek gerekir ki, kadınların tek başına şahitliğinin kabul edilmemesi mutlak bir hüküm değildir. Mesela, süt emzirme, bakirelik, hayız, doğum, kadınlarla ilgili hastalıklar gibi erkeklerin muttali olamayacağı meselelerde kadınların tek başlarına şahitlik yapmaları kabul edilmiş ve bu tür konularda erkeklerin şahitliğine itibar edilmemiştir.[1295]

Diğer yandan öldürme ve yaralama olayları gibi cezayı gerektiren suçlar, kadınların görmek istemedikleri ve erkeklere nazaran daha çok etkilendikleri olaylardır. Kadınlar genellikle bu tür olaylardan hep uzak durmak isterler. Çünkü onların his ve duygu dünyaları erkeklere nazaran çok daha hassas olup, onlar merhamet ve şefkatte öndedirler. Böyle bir ruh dünyasına sahip olan kadınlara, ceza davalarında şahitlik vazifesini yüklemek onlara karşı haksızlık olur. Bu açıdan Hanefî mezhebi, had ve kısas gerektiren ceza davalarında kadınların şahitliğinin kabul edilmeyeceğini söylemiştir.[1296]

Had ve kısas dışındaki ceza davaları ile hukuk davalarında ise, bir erkek ve iki kadının şahitliği kabul edilmiştir. Şahitlikle ilgili olarak ortaya konulan bu ahkâm,

kadın ve erkeğin fıtratları, tabii yapıları, sosyal hayattaki mevkileri ve şahitliğin gerektirdiği külfetlerle ilgilidir. Öncelikle şunu ifade etmeliyiz ki, şahitlik ciddi bir mükellefiyet olduğu için, bunun kadınlara yüklenmemesi, onlar için bir eksiklik değil, bilakis onları himayeye matuf bir düzenlemedir. Çünkü şahitlik, toplumla haşir neşir olmaya, onların arasında bulunmaya ve şahit olunan bir olayı mahkemeye gidip orada anlatmaya bağlı bir husustur. Bunları yerine getirmek ise, kadın için ağır bir yüktür. Bu açıdan bir erkeğin yanında iki kadının bulunması istenmiştir ki, şahitlik vazifesinin yerine getirilmesiyle ilgili bütün bu safhalarda bir kadın yalnız bırakılmasın. Yani, Kur'ân bu konuda kadınların yükünü hafifletmiş ve onlar için bir kolaylık ortaya koymuştur.

Aslında burada bir erkeğin yanında iki kadının şahit istenmesinin bir hikmeti de, mahremiyetle ilgilidir. Öncelikle bir kadının tek başına çarşı, pazarda dolaşması ve meydana gelen olaylar hakkında şahitlik yapacak derecede halkla haşir neşir olması uygun değildir. Diğer yandan tek bir kadının erkeklerin çok bulunduğu bir yer olan mahkemeye gitmesi, hâkim ve tarafların karşısına çıkarak orada şahitlik görevini yerine getirmesi de aynı şekilde tasvip edilen bir durum değildir. Dolayısıyla şahitlik görevi öncelikle erkeklere verilmiş, iki erkeğin bulunmadığı durumlarda da birbirine yardımcı olmaları açısından iki kadının bulunması istenmiştir.

Âyet-i kerimede bir erkeğin yanında iki kadının şahitlik yapacağı ifade buyrulurken gerekçe olarak birisi unuttuğu takdirde diğerinin ona hatırlatması vurgulanmıştır. Aslında burada anlatılmak istenen husus, kadının akıl ve hafızasının erkeğin aklının yarısı olduğu değildir. Bilakis kadın daha çok evinde çocuklarıyla meşgul olduğundan, uzmanlık gerektiren bir alan olan ticari hayatla daha az alakadardır. Hâlbuki şahidin şahitlik yaptığı olay hakkında yeterli bilgi seviyesinin ve ehliyetinin olması gerekir. Dolayısıyla kadın bu tür bir olay hakkında şahitlik yapmak zorunda kalsa bile âyet-i kerime ona bir yardımcı vermiş ve bu mükellefiyeti beraber yerine getirmelerini istemiştir.

Evet, kadının çarşı pazarla ilgi ve alakası azdır ve zamanını daha çok evinde çocuklarıyla geçirir. Günümüzde kadın önceki dönemlere göre çarşıya daha çok çıkmasına rağmen hala erkekler kadar ticari ve iktisadi hayatın içinde değildir. Üstelik kadın sokağa çıksa bile onun öncelikle meşguliyeti ticaret, alım satım, kefalet, vekâlet gibi hukukî muameleler değildir. Bu açıdan meydana gelen hukukî olaylar hakkında erkeğe nazaran daha az bilgisi ve tecrübesi olduğundan, gördüklerini hafızasında tutması da daha zor olacaktır. Bu konuda bazı istisnaların olacağı şüphesizdir. Ancak istisnalar genel kaideyi bozmaz.

Kadının unutmasının bir diğer sebebi de onun psikolojik ve fıtrî yapısıdır. Toplumsal hayatta kadınların en önemli rolleri annelik olduğu için, onların kendilerine

mahsus bir halet-i ruhiyeleri vardır. Kadınlar erkeklere nazaran çok daha hassas yapıda yaratılmışlardır. Onlar şefkat ve merhamette erkeklerden çok ileridirler. Erkeklerden farklı olarak, hamilelik, doğum, nifas, çocuk emzirme, âdet görme gibi farklılıkları vardır. Kadının hâdiseler karşısında soğukkanlılığını koruyamadığı ve erkekten çok daha fazla heyecanlandığı da bir gerçektir. Bu açıdan Cenab-ı Hak şahitlikte adalet ve hakkaniyetin sağlanması adına birisi unuttuğunda ona hatırlatacak bir yardımcı vermiştir.

Son olarak ifade etmeliyiz ki, İslâm hukuku bir bütündür. Kendi içinde kurduğu bir sistemi vardır. İslâm'daki her bir hüküm belli bir maksadı gerçekleştirmeye matuftur. Bundan sarf-ı nazar ederek, dinin vaz ettiği bir hükmü genel sisteminden koparmak suretiyle müstakil olarak ele almak, bizi yanlış neticelere götürür.

Diğer yandan biz ancak dinî hükümlerin bir bütün olarak yaşandığı ve tatbik edildiği durumlarda, onun her bir hükmünden beklenen fayda ve maslahatları tam olarak görebiliriz. Yani dinî hükümler sadece insanların Cenab-ı Hak'la ve birbirleriyle olan münasebetlerini düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda ferdî, ailevî, iktisadî ve ictimaî bir hayat tarzı ortaya koyar. Büyük küçük birimleriyle bu hayat tarzı bir bütün olarak yaşanabilirse işte o zaman kadının şahitliği, çalışması, mirası gibi konuları daha kolay anlayabiliriz. Eğer biz dinin ortaya koyduğu bu hayat tarzından uzaklaşır, duygu ve düşüncede kendimiz olarak kalamaz ve en önemlisi bu değişimin neticesinde dinin insanların dünyevî ve uhrevî maslahatlarını gerçekleştirmek için ortaya koyduğu hükümlere olan iman ve itimadımız sarsılırsa, günümüzde kafa karışıklığına sebep olan bu gibi mevzuları anlamakta güçlük çekeriz. Hâlbuki bir mümin hikmet ve maslahatlarını anlasın veya anlayamasın bütün benliğiyle inanmalıdır ki, İslâm'ın her bir hükmü hak ve adalettir.

Taaddüd-i Zevcât (Çok Evlilik)

Özellikle son asırlarda İslâm hakkında yapılan tartışmaların merkezinde kadının yer aldığı görülmektedir. Kadının şahitliği, mirastaki payı, erkekle eşit olup olmaması, evlilikteki konumu, çalışması, boşama hakkı vb. konuların yanında, İslâm'ın erkeklerin birden çok kadınla evlenmelerine izin vermesi de, hakkında çokça tartışmanın vuku bulduğu meselelerdendir. Çok evliliğe karşı çıkılmasının temelinde, bu uygulamanın kadın-erkek eşitliğini ortadan kaldırdığı, kadın hak ve hürriyetlerini engellediği, modern hayat tarzının gereklerine uymadığı vb. gerekçeler yer almıştır. Gayrimüslimler, İslâm'a saldırmak için kendilerince bu konu hakkında açık bir kapı bulduklarını zannetmişler, içimizdeki bazı Müslümanlar da gerek iman zâfiyetinden, gerek meselenin hikmet ve maslahatlarını kavrayamamaktan, gerekse Batının kültürel

baskısı altında kalmanın verdiği kompleksten dolayı taaddüd-ü zevcât hakkında tenkitlerde bulunmuşlardır. Müslim ve gayrimüslimlerin bu meseleyi dillerine dolamalarına karşılık, eli kalem tutan münevverlerimiz de konu hakkındaki tenkit ve eleştirilere cevap mahiyetinde yazılar kaleme almışlardır. Ancak bunlardan bazılarında, feminist yaklaşımların, Batı medeniyetinin ve yaşanılan çağın sosyal ve kültürel etkisinde kalınarak ifrat ve tefritlere girildiği de olmuştur.

Çok evlilik, Batılılarca genellikle tenkide maruz kalsa da, bazı Batılı düşünürler, çok evliliğin sosyal ahlak ve ekonomik açıdan örnek bir uygulama olduğunu ve Batıdaki çoğu erkeğin tek kadınla yetinmediğinden dolayı ahlaksızlıkların ve gayr-i meşru çocukların ortaya çıktığını ileri sürerek bu uygulamayı bu problemler için bir çözüm şekli olarak düşünmüşlerdir. Biz ise bu yazımızda, tarihte çok evliliğe temas ettikten sonra meselenin İslâm hukukundaki yerini, hükümlerini ve şartlarını tespit etmeye çalışacak ve İslâm'ın bu hükmü vaz' etmesindeki hikmet ve maslahatlara işaret edeceğiz.

Tarihte Çok Evlilik

Çok evlilik bazılarının zannettiği gibi İslâm'la başlayan bir uygulama değildir. İslâmiyet'ten önce Babil, Yunan, İran, Çin ve Hint gibi birçok toplum ve medeniyette görülen çok evlilik, İslâmiyet'ten sonra da diğer medeniyetlerde varlığını sürdürmüştür. Çok evliliğin dince meşru kabul edilmesi İslâm'la vücuda gelmiş de değildir. Çok evlilik, Brahmanizm ve Zerdüştlük gibi Doğu dinlerinde meşru kabul edildiği gibi, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta da, onu yasaklayan bir hüküm mevcut değildir. Bilakis, Kitab-ı Mukaddes'te, Hazreti İbrahim, Hazreti Yakub, Hazreti Davud ve Hazreti Süleyman (aleyhimüsselam) gibi bazı peygamberlerin çok kadınla evli olduklarından bahsedilir. Diğer yandan Hammurabi kanunlarında da çok kadınla evlilik kabul edilmiştir. Bütün bunlar göstermektedir ki, taaddüd-ü zevcât müessesesi, dini olmaktan ziyade sosyal bir mesele olarak eski devirlerden beri birçok toplum ve dinde cari olmuştur.[1297]

Cahiliye döneminde de durum bundan farklı değildi. Taaddüd-ü zevcât Araplar arasında yaygın bir uygulama olup, herhangi bir sayıyla ve ahkâmla sınırlı olmadığından istismara açıktı. Hatta o dönemde erkekler zevceleri üzerinde her türlü hakka malik olduğundan, kadınlar kocalarının vefatıyla, onun vârislerine miras kalıyordu. Cahiliye döneminde çok kadınla evlenmek, daha çok ekonomik imkânlar ve sosyal statüyle ilgili olduğundan güç ve servetin de bir göstergesi sayılıyordu.

İslâm'da Çok Evlilik

Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem), Müslüman olarak sahabe saflarına

katılanlara dörtten fazla olan eşlerini boşamalarını söylemesi, bu uygulamanın Cahiliyede cari olduğunu göstermektedir. Mesela, Kays ibn-i el-Haris, nikâhı altında sekiz kadın varken Müslüman olduğunu, durumu Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) anlattığında, eşlerinden dört tanesini seçip diğerlerini boşamasını emrettiğini söylemiştir.[1298] Gaylân es-Sekafi de, Cahiliye devrinde nikâhına aldığı on karısıyla birlikte İslâm'a girmiş ancak Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu eşlerinden dört tanesini seçmesini emretmiştir.[1299] Bunlardan başka, kaynaklarda, Müslüman olduğunda; Nevfel ibn-i Muaviye el-Kinani'nin nikâhı altında beş eşi, Urve ibn-i Mes'ud es-Sekâfi'nin nikâhında on eşi, Safvan ibn-i Ümeyye el-Cumahi'nin nikâhında sekiz eşi bulunduğu ve Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sahabilere eşlerinden dört tanesini seçmelerini emrettiği rivayet edilmiştir.[1300]

Görüldüğü üzere İslâmiyet çok evliliği bidayeten tesis etmemiş yani bir taneden dörde çıkarmamış, bilakis zaten sınırsız bir halde cari olan bu uygulamayı dörtle sınırlamış ve ona dair bazı ahkâm ve şartlar koyarak onu ıslah etmiştir. Bu durumu Bediüzzaman Hazretleri özetle şöyle ifade etmiştir: "Dörde kadar evlilik; tabiata, akla, hikmete uygun olmakla beraber, şeriat bir taneden dörde çıkarmamış, sekizden, dokuzdan dörde indirmiştir. Özellikle dört evliliğe öyle şartlar getirmiştir ki, bu şartlar gözetildiğinde hiçbir zarar ortaya çıkmaz. Bazı açılardan şer gibi görünse de bu, şerrin en hafifidir. Şerrin en hafifi (ehvenüşşer) ise, tam adalet olmasa da mevcut şartlarda uygulanabilen en iyi adalettir (adalet-i izafiye). Kaldı ki, insanların her hâlinde yüzde yüz hayır olmaz. Çünkü bir kısım şerler de söz konusudur."[1301] Yine Üstad'ın ifadesiyle, İslâm'ın bidayeten tesis ettiği hükümlerde hakîkî bir güzellik ve tam bir hayır vardır. Ancak dinin bazı ahkâmı, İslâm'ın geldiği dönemde cari olan bir kısım uygulamaları ta'dile yöneliktir. Kölelik ve taaddüd-ü zevcâtta olduğu gibi bu tür hükümler bütünüyle hayır olmasa da, ehvenüşşerdir. İslâm bunları bulundukları bozuk halden kurtararak, insan tabiatına en uygun hale getirmiştir. Kaldı ki, beşerin bütün uygulamalarında mutlak bir hayrın bulunması tecrübe ve realitelere terstir.[1302]

Burada anlatılmak istenen husus şudur: Taaddüd-ü zevcât, kendine mahsus bazı mahzurları ihtiva edebilir. Ancak bütün zaman ve şartlar göz önüne alındığında temin ettiği fayda ve maslahatlar daha çok olduğu için meşru kılınmıştır. Aslında aynı durum bir yönüyle tek kadınla evlenen insan için de söz konusudur. Yani hiç evlenmemenin de evliliğe nazaran hususi mahiyette üstün yanları bulunabilir. Ancak insanların umumu ve genel ahvali düşünüldüğünde evliliğin gerekliliği hiç kimse tarafından inkâr edilemez. Bu açıdan özellikle içinde yaşanılan kültür ortamıyla, zaman ve şartların etkisinde kalınarak çok evliliği mutlak bir şer gibi görmek doğru değildir. İslâm evrensel bir din olduğu için getirdiği hükümlerde, bütün zamanların ve bütün insanlığın ihtiyaç ve maslahatını esas alır.

Meseleye bu zaviyeden baktığımızda çok evlilikten beklenen bazı faydalar şunlardır: (1) Zina ve fuhşiyatın yayılmasını men etmek, (2) Nüfusun meşru surette artmasını temin etmek, (3) Bazı şartlarda himayesiz kalan kadınlara sahip çıkmak, (4) Kadın nüfusunun arttığı dönemlerde kadınların ırz ve namuslarını muhafaza etmek.[1303] Bu faydalara baktığımızda taadddüd-ü zevcâtın meşru kılınmasındaki temel maksadın, sedd-i zerâi[1304] ve maslahat ilkesine dayandığını görürüz. Bazı Batı ülkelerinde evlilik dışından doğan çocuk sayısının evlilik içi doğan çocuk sayısından daha fazla olduğunu ve çok evliliğe karşı çıkılmasına rağmen sayısız kadınla beraber olan insanların yaşadığı toplumlardaki zina ve ahlaksızlığın hangi boyutlara ulaştığını gördüğümüzde veya savaş sonrası bazı ülkelerde ortada kalan yüz binlerce kadının maruz kaldığı sıkıntıları düşündüğümüzde herhalde meselenin hikmetlerini anlamakta güçlük çekmeyiz. Çünkü İslâm, nesebe çok önem verdiği gibi, "*Zinaya yaklaşmayın.*"[1305] emriyle de nesebi bozacak bütün yolları kapamaya çalışmıştır.

Burada göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus da, İslâmî hükümlerin bir bütünlük içinde değerlendirilmesi gerektiğidir. Çoğu zaman dini hükümlerin uygulanmasında sıkıntıların çıkması, bu hükümlerin mahiyetinden değil, ortamın İslâm'a göre düzenlenmemesinden kaynaklanmaktadır.

Çok Evliliğin Hükmü

Diğer yandan çok evliliğe karşı çıkılmasının temelinde yatan en önemli sebeplerden birisi de, sanki İslâm'ın her erkeğe dört kadınla evlenmeyi emrediyormuş gibi bir anlayışın olmasıdır. Hâlbuki birden fazla kadınla evlenmek, dini bir mecburiyet yani bir farz veya vacip değil; bir ibaha ve müsaadeden ibarettir.[1306] Buna göre her erkek kendi şartlarını ve durumunu gözden geçirerek ikinci evliliği yapmaya kendisi karar vereceği gibi, her kadın da, evli bir erkekle evlenip evlenmeme hususunda seçim hakkına sahiptir. Dolayısıyla eğer ikinci evliliğin gerçekleşmesiyle her iki taraf için de ortaya çıkması muhtemel bazı zararlar söz konusu olacaksa, bunu en iyi şekilde tespit edecek ve evlilik yapıp yapmamaya karar verecek olan tarafların kendileridir.

Diğer taraftan ister tek evlilik olsun ister çok evlilik, kişilerin durumuna göre evliliğin hükmü değişir. İslâm fıkıhçıları şahsın özel durumunu nazar-ı itibara alarak nikâhın hükmünün değişeceğini söylemişlerdir. Buna göre; mehir ve nafakaya sahip olan bir kimsenin zinadan korunması ancak nikâhlanmak suretiyle olursa evlenmesi farz, nikâhlanmadığında zinaya düşme tehlikesi bir endişe olarak bahis mevzuu ise evlenmesi vacip olur. Bazı fukaha evlenmenin kişiye vacip veya farz olması için, karısına zulmedeceği korkusunun bulunmaması gibi bir şart daha ilave etmişler; böyle bir korku bulunması hâlinde o kişinin evlenmesinin mekruh olacağını söylemişlerdir. Aynı şekilde zina korkusu bulunsa bile mehir ve nafakaya sahip olmayan kimsenin

evlenmesi de, mekruh görülmüştür.[1307] Gerekçe olarak da mehir ve nafakanın kul hakkı olduğu, zinadan kaçınmanın ise Allah hakkı olduğu, bu iki hak karşılaştığında kul hakkının tercih edileceği gösterilmiştir. Ancak böyle bir kimsenin başkalarından borç alma imkânı varsa bunu yapması da mendup ve hatta duruma göre vacip olur. Zira iffetli ve namuslu kalmak niyetiyle evlenmek isteyen bir kimsenin fakirlikten korkmaması gerektiği âyetle sabittir.[1308] İtidal hâlinde olan yani harama düşme tehlikesi bulunmayan, malî ve bedenî bir engeli de olmayan bir kimsenin evlenmesi ise sünnet-i müekkededir. Bunun yanında bir kişinin evlendiği takdirde evlilik hukukuna riayet etmeyip, karısına zulmedeceği kesin olarak bilinirse bu kişinin evlenmesi haram, eğer bu bir ihtimal dâhilinde ise evlenmesi mekruhtur. [1309]

Evet, buradan anlaşılmaktadır ki, İslâm'a göre herkes gelişigüzel evlenemeyeceği gibi, gelişigüzel ikinci ve üçüncü evliliği yapması da mümkün değildir. Şahısların özel durumlarına göre evliliğin hükmü nasıl değişiyorsa, aynı şekilde birden fazla kadınla evlenmelerinin de hükmü değişecektir. Bazıları için duruma göre bu bir mecburiyet bazıları için ise mekruh veya haram hükmünü alabilir. Buna göre, ikinci evliliği yapacak erkeğin malî gücünün kadınların mehir ve nafakalarını karşılamaya yetecek miktarda olması ve bu kişinin âyet-i kerimede ifade edilen adalet şartına uyması yani eşlerine zulmetme korkusunun bulunmaması gerekir.

Kur'ân'ın Evliliğe Bakışı

Kur'ân-ı Kerim'de evliliğin hikmet ve faydalarına işaret eden, kadın ve erkeğin birbirlerine karşı haklarından söz eden, eşlerin birbiriyle iyi geçinmelerini tavsiye eden vb. aile müessesesiyle ilgili bir hayli âyet-i kerime bulunmaktadır. Ancak biz burada sadece konumuzla ilgili birkaç hususa işaret edeceğiz.

Cenab-ı Hak Nisa Sûresi'nde: وعاشروهن بالمعروف *"Onlarla hoşça güzelce geçinin."*[1310] buyurarak, aile huzuruna ve iyi geçime dikkat çekiyor. Başka bir âyet-i kerimede ise: ومن آياته أن خلق لكم من أنفسكم أزواجا لتسكنوا إليها وجعل بينكم مودة ورحمة *"O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de: Kendilerine ısınmanız için, size içinizden eşler yaratması, birbirinize karşı sevgi ve şefkat var etmesidir."*[1311] buyurmak suretiyle aile içinde bulunması gereken en önemli iki esas olarak "rahmet" ve "meveddet"e işaret ediyor. Âraf Sûresi'nde de: هو الذي خلقكم من نفس واحدة وجعل منها زوجها ليسكن إليها *"O'dur ki sizi bir tek candan yarattı ve bundan da, gönlü kendisine ısınsın/huzur bulsun diye eşini yarattı."*[1312] beyanında bulunarak evlilikten beklenen bir diğer maksat olarak eşler arasındaki samimiyet, sıcaklık, huzur ve sükûnete dikkat çekiliyor.

Buradan anlıyoruz ki, evlilikten maksat, eşlerin huzur bulacağı, karşılıklı, saygı, sevgi, muhabbet ve hürmetin olduğu, eşlerin birbirine karşı hüsn-ü muaşeretle

muamelede bulunduğu kısaca mü'min için bir nevi cennet bahçesi kabul edilebilecek bir yuva vücuda getirmektir. Aynı zamanda Cenab-ı Hak: وأخذن منكم ميثاقا غليظا *"Hem onlar siz kocalarından hukuklarını gözetme konusunda sağlamca teminat da aldılar."*[1313] buyurmak suretiyle, evliliği, erkeğin hanımına verdiği önemli ve ciddi bir teminat saymıştır. Elmalılı, buradaki misakın, Allah'ın emri ve Peygamberin sünneti üzere yapılan nikâh akdi ve ahkâmı olduğunu, bunun gereği olarak da, erkeğin evlilik devam ettiği sürece karısına karşı güzel bir surette sohbet ve muaşeret etmeyi taahhüt ettiğini ifade etmiştir.[1314]

Âyet-i kerimelerin tavsif ettiği evlilik modeli sadece tek evlilikte değil, bundan sonraki yapılacak evliliklerde de geçerli olmalıdır. Eşler arasında güzel geçimin, sevgi ve şefkatin, saygı ve hürmetin bulunması Kur'anî bir esas olduğuna göre, ikinci evlilik yapmayı düşünen bir erkek bunları nazar-ı itibara almak zorundadır. Yoksa ikinci evlilik yapacak bir kişinin ilk evliliği tehlikeye girecekse, eşleriyle arasında bu Kur'anî düsturlar ihlal edilecekse, bulunduğu konum itibariyle ciddi bir itibar kaybına uğrayacaksa, çevresi tarafından sû-i zanların oluşmasına sebebiyet verecekse, bu kişinin dinin bu ruhsatını kullanması doğru değildir. Dolayısıyla meseleyi bazılarının zannettiği gibi sadece şehevî hislere bağlı görmek oldukça eksik ve yanlış bir değerlendirmedir.

Eşler Arasında Adâlet Şartını Temin

Kur'ân-ı Kerim'de çok evliliğe müsaade eden âyet-i kerime şu şekildedir: وإن خفتم ألا تقسطوا في اليتامى فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع فإن خفتم ألا تعدلوا فواحدة أو ما ملكت أيمانكم ذلك أدنى ألا تعولوا *"Himayeniz altındaki yetim kızlarla evlenince haklarını gözetemeyeceğinizden, adaleti sağlayamayacağınızdan endişe ederseniz, onlarla değil, size helâl olup arzu ettiğiniz diğer kadınlarla iki, üç veya dört hanım olmak üzere evlenin. Eğer bu takdirde de aralarında adaleti gerçekleştirememekten endişe ederseniz, bir kadınla veya elinizin altında olan cariyelerle yetinin. Bu durum, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır."*[1315] Âyet-i kerime iki, üç veya dört eş almayı adalet şartına bağlamıştır. Âyet-i kerimeye göre hanımları arasında adaleti sağlayamamaktan korkan bir kişinin tek kadınla evli kalması vaciptir.[1316] Yani, ikinci, üçüncü veya dördüncü evliliği yapmak, bunlar arasında tam bir adalet şartını gerçekleştirmeye bağlıdır. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de: *"Bir kimsenin iki hanımı olur, birine daha fazla meylederse, kıyamet gününde bir tarafı çarpık olarak gelir."* ifadeleriyle meselenin önemine dikkat çekmiştir.[1317]

Diğer yandan âyet-i kerimenin sonunda: ذلك أدنى ألا تعولوا *"Bu durum, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır."* buyrulmak suretiyle, taaddüd-ü zevcât erkeğe

ağır bir külfet ve vazife yükleyeceği için, eşleri arasında hakka riayet edemeyip adaletsizlikten korkan kimselerin tek kadınla evli kalmalarının veya sahip oldukları cariyelere kanaat etmelerinin, zulüm şaibesinden uzak olduğu için en salim yol olduğu belirtilmiştir.

Fıkıh kitaplarının nikâh bahislerinin "kasm" ve "nafaka" bölümlerinde eşler arasında riayet edilmesi farz olan adaletin nerelerde aranacağı tafsilatıyla anlatılmıştır. Özetle, birden fazla kadını nikâhı altında tutan bir erkek, bunların yaşlı-genç, bakire-dul, eski-yeni veya hasta-sağlıklı gibi vasıflarına bakmadan bunların yanında eşit miktarda kalmalı; sohbet ve hüsn-ü muaşerette aralarında eşitliği gözetmeli; mesken, yeme-içme ve giyim gibi nafaka içinde değerlendirilen aslî ihtiyaçların karşılanmasında da adaletten ayrılmamalıdır. Eğer koca, eşleri arasında adaleti gözetmez ve eşlerden birisi bu durumu mahkemeye şikâyet ederse hâkim, kocaya bir ceza takdirinde bulunarak, bundan sonra ona adaletli davranmayı emreder.[1318] Hatta Malikî ve Hanbelî Mezheb'ine göre eğer koca hakimin uyguladığı cezaî müeyyideye rağmen ıslah olmazsa, hakimin eşleri talak-ı bâin ile boşama veya nikâhı feshetme yetkisi vardır.[1319]

Bütün bunlar şeklî ve zahirî yönden gözetilmesi gereken adalet olup, bunun ötesinde kişi eşlerine karşı kalbî meyillerinden sorumlu değildir. Çünkü bu, takati aşan bir durumdur. Nitekim Cenab-ı Hak Nisa Sûresi'nde: ولن تستطيعوا أن تعدلوا بين النساء ولو حرصتم فلا تميلوا كل الميل فتذروها كالمعلقة وإن تصلحوا وتتقوا فإن الله كان غفورا رحيما "*Ey kocalar! bütün benliğinizle isteseniz dahi eşleriniz arasında tam adaleti sağlayamazsınız. Öyleyse bir tarafa büsbütün gönlünüzü kaptırıp da öbürünü kocasızmış gibi bir vaziyette bırakmayın. Eğer arayı düzeltir, işlerinizi iyileştirir ve haksızlıktan sakınırsanız, unutmayın ki Allah Gafurdur, Rahîmdir.*"[1320] buyurarak kalbî temayüllerde tam bir eşitliğin sağlanmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Hazreti Âişe'den nakledildiğine göre Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de eşleri arasında taksimde adaletli davranır ve sonra da şöyle dua ederdi: اللهم هذا قسمي فيما أملك فلا تلمني فيما تملك ولا أملك "*Allah'ım! Bu benim gücümün yettiği taksim (adalet), gücümün yetmediğinden beni sorumlu tutma.*"[1321]

İslâm'ın Çok Evliliğe İzin Vermesinin Hikmetleri

Buna geçmeden önce bir hususun üzerinde durmakta fayda mülahaza ediyoruz. Bazılarının zannettiği gibi, taaddüd-ü zevcât İslâm tarihinde bütün erkeklerin başvurduğu bir uygulama değildir. Osmanlı devletinde bile birden fazla kadınla evli olan erkek sayısının en fazla yüzde on olduğu ifade edilmiştir ki, bu da on erkekten dokuzunun tek kadınla evli kaldığı anlamına gelir. Yüzde onluk kesimin de çoğu iki kadınla evli kalmıştır.[1322] Günümüz İslâm ülkelerinde ise bu oran daha da düşüktür.

Bu durum göstermektedir ki, İslâm toplumlarında çok evlilik kadınların suiistimal edildiği ve sorumsuzca kullanılan bir kurum değil, geçerli sebeplerin bulunduğu ve ihtiyaç duyulduğu zamanlarda başvurulması gereken bir çare olarak görülmüştür.

Günümüz dünyasını göz önünde bulundurduğumuzda şöyle bir değerlendirme yapmamız da mümkündür: İslâm dünyasında birden fazla kadınla evlenen erkeklerin sayısı, Batı'da kadınlarla evlilik dışı ilişkide bulunan erkeklerden çok daha az olmuştur. Yine dinin bu müsaadesi sayesindedir ki, İslâm dünyasında nesebi gayr-i sahih çocuklara rastlanmamış, kadınlar ve çocuklar himayesiz ve kimsesiz bırakılarak başkalarına muhtaç hale getirilmemiş ve toplumda gayr-i meşru ilişkiler yayılmamıştır.

Diğer yandan tarihin değişik dönemlerinde savaşlar sonucunda kadın nüfusu erkek nüfusuna oranla çok artmıştır. Bir örnek vermek gerekirse, 2. Dünya savaşından sonra Almanya'da kadınların nüfusu erkeklerden 7.300.000 daha fazla idi ve bunların 3 milyonu da duldu. Nitekim savaş sonrasında buna bir çare bulunamadığı için birçok Alman kadın küçük menfaatler karşılığında müttefik güçlerin kötü emellerine alet olmak zorunda kalmıştır. 1948 yılında Münih'te düzenlenen Uluslararası gençlik konferansında, cinsiyet oranlarındaki bu dengesizliğe bir çözüm bulunamaması üzerine katılımcılardan bazılarının poligamiyi (çok evliliği) önermeleri ve bunun konferansın kapanış bildirgesine dâhil edilmesi de dikkat çekicidir.[1323]

Günümüz dünya toplumlarında da kadın ve erkek nüfusu arasındaki dengenin bozulduğu bir gerçektir. Mesela, Amerika'da erkeklerden 8 milyon fazla kadın vardır. Bazı Orta Asya ülkeleriyle, Afrika ülkelerinde veya savaşların görüldüğü Bosna Hersek ve Kosova gibi ülkelerde de benzer bir orantısızlık göze çarpmaktadır. İşte bütün bu durumlarda çok evlilik kabul edilmediği takdirde, mecburen, metreslik, eşcinsellik veya fuhuş gibi gayr-i meşru ilişkiler kabul edilmek zorunda kalınacak ya da kadınlar ömür boyu bekâr kalmaya itilmiş olacaklardır.

Meseleyi kadın ve erkeğin fizikî yapılarının tamamen farklı olması noktasında da düşünebiliriz. Kadınlar erkeklere nazaran daha uzun ömürlüdür. Erkeklerden daha önce bâliğ olurlar ve çocuk sahibi olma yaşları da erkeklerden daha düşüktür. Erkeklerden farklı olarak ayın belli bir kısmını âdetli geçirirler. Hamilelikleri, çocuk doğurmaları ve lohusa olmaları da kendilerine has bir özelliktir. Fizikî olarak erkeklerden daha zayıftırlar. Tek tek bütün bu farklılıkları düşündüğümüzde meselenin hikmetini biraz daha iyi anlayabiliriz.

Diğer taraftan Kur'ân-ı Kerim: نساؤكم حرث لكم "*Eşleriniz sizin nesil yetiştiren tarlanızdır.*"[1324] buyurarak kadınların annelik yönlerine dikkat çekerken, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de: تزوجوا الودود الولود، فإني مكاثر بكم الامم "*Vedûd (çok seven) ve velûd*

(çok doğuran) olanla evlenin. Zira ben (kıyamet günü) diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla övüneceğim."[1325] buyurarak ümmetin çokluğunun ehemmiyetine dikkat çekmiştir. Buna göre izdivacın en mühim gayesinin tenasül (neslin artması) olduğunu düşündüğümüzde, çok evliliğin bir hikmetini daha anlamış oluruz.

Son olarak bir hususa daha temas edelim. Günümüz Batı medeniyeti çok evliliği tasvip etmese de, bu durum bütün dünya kadınlarının bakış açısını yansıtmaz. Nitekim birçok Afrikalı kadın, kendini yalnız hissettiğinden kocasını tekrar evlenmeye zorlamaktadır. Nijerya'nın bir şehrinde yapılan bir anket sonucuna göre, ankete katılan kadınlardan yüzde altmışı kocalarının başka bir kadınla evlenmelerini memnuniyetle karşılamıştır. Aynı şekilde Kenya'daki bir araştırmaya göre, 100 kadından 76'sı çok evliliğe olumlu bakmıştır. Aynı ülkenin kırsal kesiminde bu oran daha da artmış ve 27 kadından 25'i çok eşle evliliğin tek eşle evlilikten daha iyi olduğunu düşünmektedir. Amerika'da çok evliliği tatbik eden Mormonlar da[1326] , eşlerden biri diğerine yardım ettiği için, bu uygulamanın hem kariyer hem de çocuk bakımı açısından daha ideal bir yol olduğuna inanmaktadırlar.[1327]

Çok Evlilikte Kadının Durumu

Bazıları taaddüd-ü zevcâtın (çok evliliğin) kadın-erkek eşitliğini ortadan kaldırdığını söyleyerek, kadına da böyle bir hak verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Ancak kadının birden çok erkekle evlenmesine sınırlı birkaç kabile ve toplum dışında tarihte rastlanmadığı gibi, günümüzde yapılan anketlerde de kadınların bunu istemedikleri ortaya çıkıyor.[1328] Zira öncelikle kadının psikolojik ve fizikî yapısı böyle bir duruma müsaade etmez. Erkeğe nazaran daha nahif ve narin bir yapıda yaratılan bir kadının dört erkekle evlenmesi, onlara hizmet etmesi, onların ihtiyaçlarını karşılaması aklen de mümkün değildir.

Evliliğin en önemli gayelerinden birisinin tenasül (neslin devam etmesi) olduğunu düşündüğümüzde de, bir kadının birden fazla erkekle evliliğinin yanlışlığı anlaşılacaktır. Çünkü bir kadının bir çocuk doğurması yaklaşık bir seneyi bulmakta ve erken bir dönemde doğurganlık özelliğini kaybetmektedir. Erkekler için ise durum böyle değildir. Onlar ileri yaşlarına kadar çocuk sahibi olabilme özelliklerini devam ettirirler. Dolayısıyla birden fazla erkekle evlenen bir kadın onların çocuk isteklerine de cevap veremeyecektir.

Meseleyi erkek açısından düşündüğümüzde de böyle bir durumun ne kadar kötü olduğu anlaşılır. Zira fıtraten bozulmamış ve deformasyona maruz kalmamış hiçbir kimse karısını bir başkasıyla paylaşmak istemez. Birden fazla erkekle evli olan bir kadının sahip olduğu yuvada mutluluk ve huzurun bulunması mümkün değildir. Burada çatışma ve rekabet hâkim olur.

Diğer açıdan bu durum İslâm'ın çok önem verdiği ve kendisine miras, evlenme yasağı, velâyet vb. birçok hükmü bağladığı nesebin karışmasına da sebep olacaktır. Çünkü bu durumda çoğu zaman çocuğun babası karışacak ve ortaya farklı problemler çıkacaktır. Dolayısıyla insan fıtratına aykırı olan böyle bir uygulamayı İslâm'ın câiz görmesi mümkün değildir.

Diğer yandan bir erkeğin ikinci veya üçüncü evliliği yapmasının ilk eşinin hakkını ihlal edeceği ve aralarında kıskançlığa sebep olacağı söylenerek buna karşı çıkılmıştır. İfade etmeliyiz ki İslâm, hükümlerini duygu ve kalbî meyilleri göz ardı etmeksizin akıl ve mantık üzerine bina etmiştir. Toplumun temelini oluşturan aile gibi bir kurumda da aynı durum geçerlidir. Dolayısıyla daha önce de ifade ettiğimiz gibi, çok evliliğe müsaade edilmesinde cüzi bir takım zararlar akla gelse de, mesele tüm insanlık çapında düşünüldüğünde, kadın ve erkeğin fıtratları nazar-ı itibara alındığında ve evliliğin hikmet ve gayesi olan tenasül açısından meseleye yaklaşıldığında bu konuda itiraza mahal olmadığı görülecektir.

Her kadının evlenme hürriyetine sahip olduğunu ve evli bir erkekle evlenip evlenmeme kararının kadına ait olduğunu söylemiştik. Diğer yandan ikinci evlilikte ilk eşin rızası şart değilse de[1329], her kadın böyle bir ihtimale binaen evlenmeden önce kocasından tefviz-i talak dediğimiz boşama hakkını alarak erkeğin ikinci evliliğini önleyebilir. Bu bir temlik (mülk edindirme) olduğundan kocanın bundan geri dönmesi de mümkün değildir. Bu durumda kadının hakkının ihlal edildiğinden bahsetmek çok doğru bir yaklaşım değildir.

Netice

Evet, İslâm getirdiği ahkâmla, tarihte birçok toplum ve kültürde görülen, Cahiliye döneminde de yaygın bir uygulama olan çok evliliği ta'dil ve ıslah etmiş, onu belli bir sayıyla sınırlamış ve eşler arasında adalet ve müsavatın gözetilmesini isteyerek hukukî bir çerçeve altına almıştır. İslâm'ın çok evlilikle ilgili hükmü, bir emir olmaktan ziyade, belli hikmet ve maslahatlara mebni bir izin mahiyetindedir. İçinde yaşadıkları kültür ortamının etkisiyle çok evliliği tenkit edenlerin, bu tenkitlerinde haksız oldukları açıkça ortaya çıkmıştır. Çünkü meseleyi doğru anlayabilmek için, bütün zamanları ve bütün insanlığın durumunu göz önünde bulundurmalı, kadın ve erkek yapısını nazar-ı itibara almalı, izdivaçtaki maksadı kavramalı ve toplum realiteleri göz ardı edilmemelidir. Mesele umumi planda böyle olmakla birlikte, ikinci evlilik dinin ideal olarak bize takdim ettiği bir evlilik modeli olmaktan ziyade, ehven-i şer olarak vaz' eylediği bir uygulamadır. Dolayısıyla dinin bu ruhsatından faydalanmak isteyen kişilerin, buna ihtiyaç olup olmadığını, ilk evliliklerinin selâmeti ve çevrenin tepkisini iyi değerlendirmeleri ve özellikle tek evliliğin yaygın bir uygulama hâline geldiği

yerlerde daha dikkatli olmaları gerekir.

1203 Bakara Sûresi, 2/228.
1204 Nisâ Sûresi, 4/19.
1205 Rum Sûresi, 30/21.
1206 İbn Huzeyme, *Sahih-i İbn-i Huzeyme*, 4/251.
1207 Nisâ Sûresi, 4/34.
1208 Nisâ Sûresi, 4/1.
1209 Hucurât Sûresi, 49/13.
1210 Fethullah Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler*, 2/158–61.
1211 Ebû Dâvud, *Tahâret* 94.
1212 Zâriyât Sûresi, 52/49.
1213 Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 2/497; 5/8. İlgili hadis metni şöyledir: ان النساء خلقن من ضلع
1214 Buhârî, *Nikâh* 79; *Enbiyâ* 1.
1215 Müslim, *Radâ'* 59.
1216 Nisâ Sûresi, 4/1.
1217 Tirmizî, *Menâkıb* 63.
1218 Tirmizî, *Radâ* 11.
1219 Müslim, *Radâ'* 61.
1220 Bkz. Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî*, Beyrut, 2/68.
1221 A'raf Sûresi, 7/179.
1222 Bkz. Cürcanî, *et-Ta'rifât*, s. 178.
1223 Fethullah Gülen, *Prizma,* 1/177.
1224 Bakara Sûresi, 2/187.
1225 Rum Sûresi, 30/21.
1226 Benzer yorumlar için bkz. Ramazan el-Butî, *el-Mer'e*, s. 174-175.
1227 Buharî, *Hayz* 6.
1228 Bunda erkeğin kadına olan zaafının da unutulmaması gerekir.
1229 Bu yazı, Doç. Dr. Yener Öztürk'ün Yeni Ümit Dergisinin 79. sayısında çıkan, "*Aklen ve Dinen Eksik Olma*" *İfadesini Nasıl Anlamalıyız*" isimli makalesinden özetlenmiştir.
1230 Hadisin metni şu şekildedir: ما تركت بعدي فتنة أضر على الرجال، من النساء (Buharî, *Nikâh* 17)
1231 Âli İmrân Sûresi, 3/14.
1232 Bediüzzaman, *Şualar*, 5. Şua.
1233 Tegâbun Sûresi, 64/14.
1234 Müslim, *Radâ'* 64.
1235 Müslim, *Zikr* 99.
1236 Fethullah Gülen, *Ölümsüzlük İksiri*, s. 49-50.
1237 Talak Sûresi, 65/7.
1238 Ebû Dâvud, *Menâsik* 56; İbn Mâce, *Menâsik* 84.
1239 Tirmizi, *Rada'* 16.

[1240] Ahzab Sûresi, 33/33.
[1241] Buhâri, *Nikâh* 115.
[1242] Nisâ Sûresi, 4/34.
[1243] Bakara Sûresi, 2/228.
[1244] Zümer Sûresi, 39/9.
[1245] Tâhâ Sûresi, 20/114.
[1246] İbn-i Mâce, Mukaddime 17.
[1247] Abdürrezzak, *Musannef*, 5/298.
[1248] Buhâri, *Cihâd* 145.
[1249] Müslim, *Salât* 134–137.
[1250] Müslim, *Salât* 139.
[1251] Müslim, *Salât* 141.
[1252] Buhâri, *Îdeyn* 15.
[1253] İbni İshâk, *Sire*, 128.
[1254] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 4/590; Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr,* 24/243.
[1255] Ebû Dâvud, *Salât* 17.
[1256] Ahmed ibni Hanbel, *el-Müsned*, 7/422; Müslim, *Fedâil* 9.
[1257] İbni Sad, *Tabakât*, 8/296.
[1258] Buhâri, *İlim* 41.
[1259] İbn-i Mace, *Mukaddime* 229.
[1260] Buhâri, *İlim* 36.
[1261] İbni Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 2/312.
[1262] İbn Hacer, *Fethu'l-bârî,* 1/232.
[1263] Tahrim Sûresi, 66/6.
[1264] Buhâri, *İlim* 25-26.
[1265] Kettânî, *et-Terâtibü'l-idariyye Tercümesi*, 3/107.
[1266] *Mevsûatu'l-Fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye*, 39/156.
[1267] Heysemî, *Mecmaü'z-zevâid*, 1/161.
[1268] Buhâri, *İlim* 50.
[1269] Buhâri, *İlim* 36.
[1270] Tirmizî, *Menâkıb* 62.
[1271] Zerkeşî, *el-İcabe*, s. 103.
[1272] Taberani, *Mu'cemü'l-kebîr*, 23/184.
[1273] Taberani, *Mu'cemü'l-kebîr*, 23/182; Hâkim, *Müstedrek*, 4/11.
[1274] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, 6/67.
[1275] Hâkim, *Müstedrek*, 4/14.
[1276] İbn Sâd, *Tabakât*, 2/32–33.
[1277] Ömer Rızâ Kahhâle, *A'lâmü'n-nisâ,* 1/275.
[1278] İbn-i Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, 12/457.

1279 Ahzâb Sûresi, 33/34.

1280 İbn-i Hazm, *Cevâmiu's-sîre*, s. 223.

1281 Bakara Sûresi, 2/32.

1282 Nisâ Sûresi, 4/11.

1283 Taberî, *Câmiu'l-beyan*, 4/275.

1284 Nisâ Sûresi, 4/11.

1285 Nahl Sûresi, 16/90.

1286 Bediüzzaman, *Sözler*, s. 442.

1287 Bediüzzaman, *Mektubat*, s. 50.

1288 Fahrettin Atar, "Şahit", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşam Ansiklopedisi*, 4/1854.

1289 Buhâri, *İman* 16.

1290 Bakara Sûresi, 2/282.

1291 Bakara Sûresi, 2/283.

1292 Buharî, *Şehadât* 20.

1293 Kemal Yıldız, *İslâm Yargılama Hukukunda İspat Vasıtası Olarak Şahitlik*, s. 50.

1294 Bakara Sûresi, 2/282.

1295 Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhû*, 8/6045.

1296 Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhû*, 8/6044-6045.

1297 Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, "Taaddüd-ü Zevcât", *Sebilürreşad Dergisi*, 23/590; Kevser Kamil Ali, "Çok Evlilik", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 8/365, 366.

1298 Ebû Dâvud, *Talâk* 35.

1299 Tirmizî, *Nikâh* 33.

1300 Adnan Demircan, "Cahiliye ve Hazreti Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik", *İstem Dergisi*, sayı: 2.

1301 Bediüzzaman, *Münazarat*, s. 121.

1302 Bediüzzaman, *Münazarat*, s. 121.

1303 Ömer Nasuhi Bilmen, *Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/114.

1304 Sedd-i zerâi, günahlara giden yolları kapatarak yaşama ortamını emniyet altına almak demektir.

1305 İsrâ Sûresi, 17/32.

1306 Sabûnî, *Tefsiru âyâti'l-ahkâm*, 1/397-398.

1307 Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de: يا معشر الشباب من استطاع منكم الباءة فليتزوج ومن لم يستطع فعليه بالصوم فإنه له وجاء "*Ey gençler topluluğu! Sizden evliliğin külfetlerini yerine getirmeye gücü yeten evlensin. Kimin buna gücü yetmezse oruç tutsun zira oruç kişiyi korur.*" (Buhârî, *Savm* 10) buyurarak bu hususa dikkat çekmiştir.

1308 İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 3/6.

1309 İbn Abidin, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, 3/7.

1310 Nisâ Sûresi, 4/19.

1311 Rum Sûresi, 30/21.

1312 A'raf Sûresi, 7/189.

1313 Nisâ Sûresi, 4/21.

1314 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, s. 1321.

1315 Nisâ Sûresi, 4/3.

1316 Sabûnî, *Tefsiru âyâti'l-ahkâm*, 1/400; Ayrıca bkz: Cessâs, *Ahakmu'l-Kur'ân*, 2/80; 82.

1317 Nesâî, *İşretü'n-nisâ* 3; İbn Mâce, *Nikâh* 47.

1318 Bkz. Serahsi, *Mebsut*, 5/217-219.

1319 Kevser Kamil Ali, "Çok Evlilik", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 8/366.

1320 Nisâ Sûresi, 4/129.

1321 Ebû Dâvud, *Nikâh* 37; Hâkim, *Müstedrek*, 2/204.

1322 Ahmet Akgündüz, *Bilinmeyen Osmanlı*, s. 417, 418.

1323 Şerif Muhammed, "İslâm ve Diğer Geleneklerde Kadın", *Yeni Ümit Dergisi*, Sayı: 55.

1324 Bakara Sûresi, 2/223.

1325 Ebû Dâvud, *Nikâh* 4; Nesâî, *Nikâh* 11.

1326 1800'lü yıllarda kurulan bir Hıristiyan cemaatidir.

1327 Şerif Muhammed, "İslâm ve Diğer Geleneklerde Kadın", *Yeni Ümit Dergisi*, Sayı: 55.

1328 Bkz. Semra Ulaş, "İslâm'da Çok Kadınla Evlilik", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 6/1.

1329 Bu durum Hanbelî Mezhebi dışındaki diğer üç mezhebin görüşüdür. Hanbelî Mezhebi'ne göre bir kadın evlilik akdi esnasında kocasının ikinci evliliği yapmamasını şart koştuğunda koca bu şarta uymak zorundadır. (Hirakî, *Metnu'l-Hirâkî*, 1/101)

KAYNAKÇA

KUR'AN-I KERİM

Abdu'l-Muhsin, Şerhu Sünen-i Ebî Davud

Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdurrezzâk ibn-i Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef,* Beyrut, el-Mektebu'l-İslâmi, 1403, 2. baskı; Beyrut, 1983.

Ahmed ibn-i Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *el-Müsned*, Beyrut, 1969.

Alexis, Carrel, İnsan Denen Meçhul, yay. haz. Yunus Ender, Hayat Yayınları, İstanbul, 1997.

Ali, Kevser Kamil, "Çok Evlilik", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 8/365, 366.

Ali El-Müttakî, Alâuddin el-Müttakî ibn-i Hüsamüddin el-Hindî, *Kenzu'l-ummâl fi süneni'l-akvâli ve'l-ef'âl*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1989.

Akgündüz, Ahmet, *Bilinmeyen Osmanlı*, Osav, İstanbul, 2000.

Ay, Mehmet Emin, *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, Nil Yayınları, İzmir, 1994,

___, *Çocuklarımıza Allah'ın Nasıl Anlatalım*, Ankara, (y.y.) 1987.

el- Ayni, Bedrettin, *Umdetu'l-kari şerhi Sahihi Buhâri,*

Azîmâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd Şerh-u Süneni Ebî Dâvûd,* Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1995.

Bakkal, Ali, "Maraz-ı mevt", Diyanet İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 2003, c. 28, s. 39-41.

Bediüzzamân, Said Nursî, *Sözler*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2007.

___, *Mektubat*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2006.

___, *Münazarat*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2006.

___, *Lem'alar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2007.

___, *Emirdağ Lahikası,* Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2007.

___, *Şualar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2007.

___, *İşârâtü'l İ'câz,* Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2007.

Begavi, Hüseyin b. Mesud, *Şerhu's Sünne*, Mektebü'l İslâmî, Beyrut 1983 (2. Baskı)

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* (thk. Muhammed Abdülkadir Ata), Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003; Haydarabad 1353; Haydarâbad, 1344.

___, *Şuabü'l-iman,* Mektebetu'r-rüşd, Riyad 2003.

Bezzâr, Ebu Bekir Ahmed ibn-i Ömer, *el-Bahru'z-zehhâr Müsnedü'l-Bezzâr*, Medine: Mektebetu'l-ulûm ve'l-hikem, 2005, 1. Baskı.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul.

___, "Taaddüd-ü Zevcât", *Sebilürreşad Dergisi*, 23/590.

Buhârî, Ebu Abdullah, Muhammed ibn-i İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1994.

___, *el-Edebu'l-müfred*, Daru'l-beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut 1989.

Buhutî, Şeyh Mansur b. Yunus b. Selahiddin el-Hanbelî, *Keşşafü'l-kına' an metni'l-İkna',* Âlemü'l-Kütüb,Beyrut, 1997.

El-Butî, Muhammed Said Ramazan, el-Mer'etü beyne tuğyâni'n-nizâmi'l-garbî ve letâifi't-teşriî'r-Rabbânî, Daru'l-Fikr, Beyrut 1996.

Canan, İbrahim, *Hz. Peygamberin (s.a.s) Sünnetinde Terbiye*, Akademi Yayınları, İzmir, 2008; Tuğra Neşriyat, İstanbul, 2004.

___, *Aile İçi Eğitim*, Gülyurdu Yayınları, İzmir, 2007.

___, *Namus Fitnesi Mut'a,* Timaş Yayınları, İstanbul, 1992.

___, *Kütüb-ü Sitte Tercümesi ve Şerhi,* Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

Cereci, Sedat, *Televizyonun Sosyolojik Boyutu*, Şule Yayınları, İstanbul, 1996.

Carrel, Alexis, *İnsan Denen Meçhul*, Terc: Ömer Durmaz, Hayat Yayınları, İstanbul, 1997.

Cessâs, Ahmed ibn-i Ali er-Razî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrut, Dâru'l-fikr, 1993; Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1405.

Cevherî, *es-Sıhâh fi'l-luga*, Kahire: Dârü'l-Kitabi'l-Arabi, 1377.

Cevzi, Ebu'l Ferec Abdurrahman, *Keşfü'l Müşkil min Hadisi's Sahihayn*, Darü'n Neşr/Darü'l Vatan, Riyad 1997.

Cevziyye, İbnu'l-Kayyim, *Tuhfetu'l-mevdûd bi ahkâmi'l-mevlûd*, Bombay, 1961; Dimeşk: Mektebetü dâri'l-beyân, 1971.

Cezerî, Abdurrahman, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-erbaa*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2. baskı, 2003.

Cürcanî, Ali ibn-i Muhammed ibn-i Ali, *et-Ta'rifât,* thk: İbrahim el-Ebyârî, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-Arabî, 1405.

Çalış, Halit, "Ebeveyn ve Çocuklar Arası Maddi İlişkilerde Adalet/Eşit Muamele", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16. Sayı, 2003.

Çeker, Orhan , "Halvet", Diyanet İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1997, c. 15, s. 384-386.

Çelebi, İlyas, "Sihir", Diyanet İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2009, c. 37, s. 170-172.

Dalgın, Nihat "Özel Günlerinde Bayanın Namaz İbadeti", *Yeni Ümit*, s. 85.

Dârimi, Abdullah Abdurrahman, *Sünen-i Darimi,* Daru'l-muğni, Riyad 2000.

Davudoğlu, Ahmet, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi,* Sönmez Yayınevi, İstanbul 1978.

Demircan, Adnan, "Cahiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik", *İstem Dergisi*, sayı: 2.

Desuki, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe, *Hâşiyetü'd-Desuki ala şerhi'l-kebir*, Daru ihyai'-kütübi'l-Arabi.

Deylemî, Ebû Şüca Şiruye b. Şehredar b. Şiruye, *el-Firdevs bi-Mesur el-Hitab,* Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1986.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 2003.

Durmuş, Üzeyir, *İslâm Hukukunda İddet ve Hükümleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

Ebû Davud, Süleyman ibn-i Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Dâru'l-cinân, Beyrut, 1988.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1982.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.

___, *Tesettür Meselesinden Türban Sorununa,* İz Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Gazzâli, Ebû Hamid Huccetülİslâm Muhammed b. Muhammed, *İhyâ-u ulûmi'd-din,* Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1983; Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2001.

Gülen, Fethullah, *Asrın Getirdiği Tereddütler 3*, İstanbul: Nil Yayınları, 2007.

___, *İkindi Yağmurları*, Nil Yayınları, İstanbul, 2009.

___, *Prizma 2*, Nil Yayınları, İstanbul, 2007.

___, *Prizma* 1, Nil yayınları, İstanbul 1997.

___, *Ölümsüzlük İksiri*, Nil Yayınları, İstanbul, 2009.

___, *İkindi Yağmurları*, Nil Yayınları, İstanbul, 2011.

___, *Çekirdekten Çınara*, Nil Yayınları, İstanbul, 2011.

___, *Sonsuz Nur*, Nil Yayınları, İstanbul, 2007.

___, *Ölçü veya Yoldaki Işıklar*, Nil Yayınları, İstanbul, 2007.

___, *Işığın Göründüğü Ufuk*, Nil Yayınları, İstanbul, 2000.

Gülçür, Musa Kazım, *Çocuğun Din Eğitimi*, İstanbul, 2001.

Günenç, Halil, *Günümüz Meselelerine Fetvalar,* İlim Yayınları, İstanbul, 1982.

Gündoğdu, Hayrullah, *İslâm'da Çocuk Terbiyesi*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2007.

Hâkim en-Neysâbûrî, Ebû Abdullah Muhammed ibn-i Abdullah, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1990.

Hâzin, Alâuddin Ali ibn-i Muhammed ibn-i İbrahim el-Bağdâdî, *Lübabu't-tevil fî meani't-tenzil,* Beyrut: Dâru'l-fikr, 1979.

Heyet, *Mevsûatü'l-fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye,* Kuveyt: Vizaretü'l-evkaf ve'ş-şuuni'l-İslâmiyye, 1404-1427.

___, *Bir Müslümanın Yol Haritası,* İstanbul 2005.

___, *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşam Ansiklopedisi*, Editör: İbrahim Kâfi Dönmez, İfav Yayınları, İstanbul, 2006.

___, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.

___, *Fetâvay-ı Hindiyye,* Beyrut: Daru ihyai't-turasi'l-Arabi, 4. Baskı,.

___, *Diyanet İslâm İlmihali*, Diyanet Vakfı, İstanbul, 2000.

Heysemî, Ali ibn-i Ebi Bekr, *Mecmaü'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid,* Kahire, Dâru'r-reyyân li't-turâs, 1407.

İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki, *Haşiyetü reddi'l-muhtâr*, Dar-u Kahraman, İstanbul, 1984; Beyrut, Dâru'l-fikr, 2000; Daru's-Sekafeti ve't-Turâs, Dimeşk, 2000.

___, *İbni Abidin Tercümesi*, Mazhar Taşkesenlioğlu, Şamil Yayınevi, İstanbul 1992.

___, *Resâil-i İbn Âbidin,* y.y., Alemü'l-kütüb.

İbn Ebi Şeybe, *Musannaf*, Haydarabad, 1966.

İbn-i Esir, *en-Nihaye fi garîbi'l-hadis ve'l-eser,* el-Mektebetu'l-ilmiyye, Beyrut 1979.

___, *Câmiu'l-usûl fi ehâdisi'r-Rasûl*, Dâru'l-fikr.

İbn Hacer, Ahmed ibn-i Ali ibn-i Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî şerhu Sahihi'l-Buharî,* Beyrut, Daru'l-Ma'rife.

İbn-i Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zahiri, *Cevâmiu's-sîre,* thk. İhsan Abbas, Mısır: Daru'l-mearif, 1900.

İbn Hişâm, Abdulmelik İbn-i Hişam, *es-Sîretu'n-Nebeviyye,* Beyrut, Daru'l-Cebel, 1411.

İbn Hümâm, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003, 1. baskı; Beyrut: Dâru'l-fikr, 2. baskı.

İbn Huzeyme, Muhammed ibn-i İshak, *Sahih-i İbn-i Huzeyme*, Mektebetu'l-İslâmî, 1970, Beyrut.

İbn İshâk, Muhammed İbn-i İshâk ibn-i Yesâr, *Sîre,* thk. Muhammed Hamidullah, Ma'hedu'd-dirâse.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebu Abdullah Muhammed ibn-i Ebu Bekir Eyyûb, *Tuhfetü'l-mevdûd bi ahkâmi'l-mevlûd*, Kahire: Mektebetü'l-Kur'an.

___, *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-'ibâd,* Beyrut: Müessesetü'-risâle, 1994.

İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Beyrut: Daru'l-fikr, 1970.

İbn Kuteybe, *Uyûnu'l-ahbâr,* Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.

İmam Mâlik, Ebû Abdullah Mâlik ibn-i Enes el-Asbahî el-Medenî, *el-Muvatta*, Dâru'l-hadis, Kahire, 1993.

İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik serhu kenzi'd-dekâik*, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997.

İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Mısır, Mektebetü'l-Medeniyye, 1975.

İbn Sâd, *Tabakât*, thk. İhsan Abbas, Beyrut: Daru's-sadr, 1968.

İmam Rabbanî, *Mektubât,* Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 2004.

İmamoğlu Muhammed, *Şir'atü'l-İslâm,* Sağlam Kitabevi, İstanbul.

İzmirli İsmail Hakkı, *Mürşidü'l-müteehhilîn,*

Kahhâle, Ömer Rıza, *A'lâmü'n-nisa fî alemeyi'l-Arab ve'l-İslâm,* Beyrut: Müessesetü'r-risâle.

Kandehlevi, Yusuf, *Hayatü's-Sahabe,* Kahire: Dârü'r-reyyan, 1987.

Karadavi, *el-Halâl ve'l-harâm,* Kahire: Mektebetu vehbe, 1997.

Karamanlı, Durmuş Ali, *Tarihselcilik ve Evrenselcilik Bağlamında Kur'an Hitabının Tabiatı*, Doktora Tezi, Ankara, 2008.

El-Kârî, Ali, *Fethu bâbı'l-inâye bişerhi'n-nükâye*, Beyrut: Şirketü dâri'l-Erkam ibn-i Ebi'l-Erkam.

Kâsâni, Alauddin Ebu Bekir b. Mes'ud, *Bedâiu's-sanâi fi tertîbi'ş-şerâi*, Beyrut, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997; Beyrût: Dâru ihyâi't-turâsi'l-Arabî, 1998, 2. baskı.

Keskin, Mehmet, *Büyük Şafiî İlmihali,* Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007.

Kettâni, Muhammed Abdülhay ibn-i Abdülkebir ibn-i Muhammed, *et-Terâtibü'l-idariyye: Hazreti Peygamber'in Yönetiminde Sosyal Hayat Ve Kurumlar,* Trc. Ahmed Özel, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Kınalızade, Ali Efendi, *Ahlâk-ı alâî.*

Kurtubi, Muhammed ibn-i Ahmed ibn-i Ebu Bekir, *el-Câmiu'l-ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut: Müessesetü'r-risale, 2006.

Maverdi, Ebu'l-hasen Ali ibn-i Muhammed ibn-i Muhammed ibn-i Habib el-Basri, *el-Havi fi'l-fıkhı'ş-Şafii*, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1994.

Merginânî, *el-Hidaye*, Daru'l-Erkam ibn-i ebi'l-Erkam, Beyrut.

Mevkûfâtî, Mehmet, *Mevkûfât Mülteka Tercümesi*, İstanbul, Sağlam Yayınevi.

Mevsılî, Abdullah ibn-i Mahmud, el-İhtiyâr li ta'lili'l-muhtâr, Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiyye,1998.

Meydânî, Abdülganî b. Talib b. Hammade ed-Dımaşki el-Hanefi*, el-Lübab fî şerhi'l-Kitâb* Beyrut, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 2010.

Muhammed, Şerif, "İslâm ve Diğer Geleneklerde Kadın", *Yeni Ümit Dergisi*, Sayı: 55.

Mübarekfuri, *Tuhfetu'l-ahvezi*, Beyrut, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye.

Münzirî, Ebu Muhammed Abdülazim ibn-i Abdülkavî, *et-Tergîb ve't-terhîb,* İhya't-türasü'l-

arabî, Beyrut, 1968.

Müttakî, Alâuddin Ali el-Müttâki ibn-i Hüsâmeddin el-Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, Daru'l-müessesetu'r-risale, Beyrut 1981.

Müslim, Ebû'l-Huseyn el-Haccâc el-Neysâbûrî, *Sahîhu Müslim*, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, thz.

Naim, Ahmed, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşler Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1985.

Nesâî, Ahmed ibn-i Şuayb, *es-Sünen*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1992.

Nesefi, *el-Bahru'r Raik Şerhu Kenzi'd Dekaik*, Beyrut: Darü'l Kütübü'l İlmiyye, 1997

Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya ibn-i Şeref, *el-Minhâc Serhu Sahih-i Müslim*, Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1392

___, *el-Mecmu' şerhu'l-Mühezzeb*,

Paksu, Mehmet, Mutlu Bir Yuva İçin Kadın ve Aile İlmihali, Nesil Yayınları, İstanbul, 2009.

er-Razi, Fahruddin, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2000.

Ruaynî, Şemseddin, *Mevâhibü'l-celîl li muhtasari'l-halîl*, Dâru âlemi'l-kütüb, 2003.

Rudânî, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Süleyman el-Mekki, Cem'ü'l-fevâid min câmii'l-usûl ve mecmaü'z-zevâid,

Sabûnî, Muhammed Ali, Ravâiu'l-beyân tefsiru âyâti'l-Kur'an, Dımeşk; Mektebetü'l-Gazzâli, 1980; Dersaadet, İstanbul.

San'ânî, Muhammed ibn-i İsmâil, *Sübülü's-selâm şerhu Bülûgu'l-merâm min cem'i edilleti'l-ahkâm,* Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 2000.

Sempozyum, *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu-1*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.

___, *İslâm'da Çocuk ve Aile Terbiyesi-2*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.

___, *Dindarlık Olgusu Sempozyumu*, Kurav Yayınları, İstanbul 2004.

___, *Aile ve Eğitim*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010.

Serahsi, Şemsuddin, *Kitâbu'l-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l-marife.

es-Sünenü'l Kübra ve fî zeylihi'l Cevheri'n Nakiy

Suyûtî, Ebu'l-fazl Celâluddin Abdurrahman ibn-i Ebî Bekir, *el-Fethu'l-kebîr fî dammi'z-ziyâdeti ilâ'l-câmii's-sagîr*, thk: Yusuf en-Nebhânî, Beyrut: Dâru'l-fikr, 2003.

___, *Câmiu'l-ehâdis,* Matbaatu Hattab, t.y.

___, *Câmiu's-sagir,* Beyrut: Dâru'l-fikr.

Şahin, Ahmet, *Yeni Aile İlmihali*, Cihan Yayınları, İstanbul, 2003.

Şatıbî, Ebû İshak İbrahim ibn-i Musa ibn-i Muhammed, *el-Muvafakât fî usûli'ş-şeria*,

Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 2002.

Şimşek, Osman, "Acı Bir Tecrübe: Mut'a Nikâhı Ve Gerçekler", *Yeni Ümit Dergisi*, sayı 61.

Şirbini, Şemsuddin Muhammed ibn-i el-Hatîb, *Mugni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti maâni elfâzi'l-minhâc*, Beyrut, Dâru'l-ma'rife, 1997.

Taberâni, Süleyman ibn-i Ahmed ibn-i Eyyûb Ebu'l-Kâsım, *Mu'cemü'l-kebîr,* Musul, Mektebetu'z-zehrâ, 1983; Mektebetu'l-ilm ve'l-hikem, Musul 1983.

Taberî, Ebû Câ'fer Muhammed ibn-i Cerir ibn-i Yezid ibn-i Kesir ibn-i Gâlib, *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân,* thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2000.

Tahâvî, Ahmed ibn-i Muhammed ibn-i Selâme ibn-i Abdülmelik, *Şerhu meâni'l âsâr,* Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1399.

Tebrizi, Muhammed ibn-i Abdullah el-Hatib, *Mişkâtu'l-mesâbih,* thk: Muhammed Nâsuruddin Albânî, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1985.

Tirmizî*,* Ebû İsa Muhammed ibn-i İsa*, el-Câmiu's-Sahih,* Beyrut, thz.

Topaloğlu, Bekir, *İslâm'da Kadın*, Ensar Neşriyat, 20. baskı, İstanbul, 2008.

Ulaş, Semra, "İslâm'da Çok Kadınla Evlilik", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 6/1.

Varlı, Mustafa, *İslâm'a Göre Haram Davranışlar*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2010.

Yaman, Ahmet, *İslâm Aile Hukuku*, İfav Yayınları, İstanbul 2009.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1993.

Yeniçeri, Celal, *İslâm Açısından Tüketim, Tüketicinin Korunması ve Ev İdaresi*, İfav Yayınları, İstanbul, 1996.

Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli,* Define Yayınları, İstanbul, 2008.

Yıldırım, Celal, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*,

Yıldız, Kemal, *İslâm Yargılama Hukukunda İspat Vasıtası Olarak Şahitlik.*

Zebîdî, *İthâfü's-saâdeti'l-müttekîn bi şerhi İhyâ-i ulûmi'd-dîn*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut.

Zerkeşî, Bedru'd-dîn, *el-İcâbe li îradi ma'sterakethu Âişetu ala's-sahâbe,* Beyrut, el-Mektebetu'l-İslâmî, 1970.

Zeylai, Fahruddin Osman ibn-i Ali *Tebyinu'l-hakaik şerhu kenzi'd-dekaik,* Daru'l-kütübi'l-İslâmi, Kahire 1313.

Zihni, Mehmed, *Nimet-i İslâm*, İstanbul, Huzur Yayınları.

Zühayli, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhû*, Dımeşk, Daru'l-Fikr, 1985.

___, *Tefsiru'l-münir fi'l-akide ve'ş-şeriati ve'l-menhec,* Daru'l-fikr, Beyrut 1991.